

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

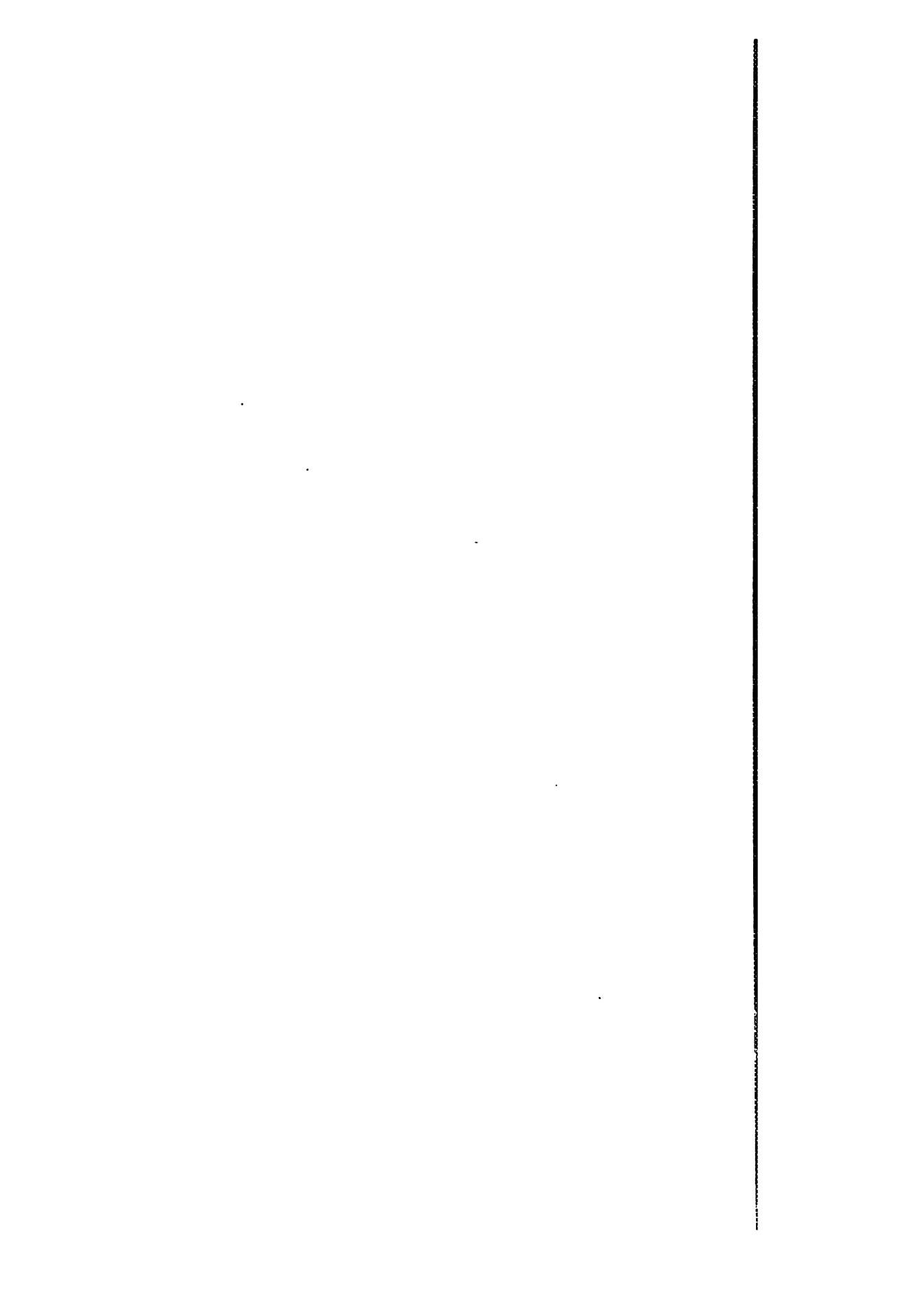
About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

NYPL RESEARCH LIBRARIES

3 3433 07438026 6

1

1890

ISTORIA IMPERIULUI OTTOMANU

CRESCEREA SI SCADEREA LUI

CU NOTE FÓRTE INSTRUCTIVE

DE

DEMETRIU CANTEMIRU

PRINCIPE DE MOLDAVI'A

TRADUSA

DE

Dr. IOS. HODOSIU

PARTEA I.

BUCURESCI

EDITIUNEA SOCIETATEI ACADEMICE ROMANE

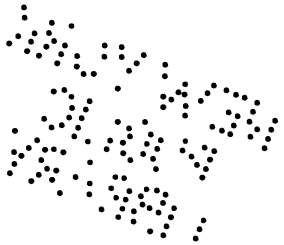
MDCCCLXXVI

RECENZIA

ISTORI'A
IMPERIULUI OTTOMANU

ISTORI'A IMPERIULUI OTTOMANU

CRESCEREA SI SCADEREA LUI

CU NOTE FÓRTE INSTRUCTIVE

DE

DEMETRIU CANTEMIRU

PRINCIPE DE MOLDAVI'A

TRADUCERE ROMANA

DE

Dr. IOS. HODOSIU

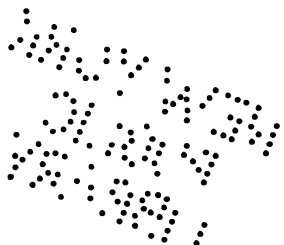

BUCURESCI

EDITIUNEA SOCIETATEI ACADEMICE ROMANE

MDCCLXXVI.

TILDEN PUBLISHERY
147459
ASTOR LENOX AND
TILDEN FOUNDATIONS
1900

PREFATIUNEA AUCTORULUI

Înainte de a trece lectorii mei la istoria imperiului osmanu ce urmédia aci, va fi necesariu, că eu se le esplicu mai de aprópe unele lucruri, asupra carora mi se pare că istoriografii crestini au commissu adesea errori grele. Errorile principali d'intru acelea se reducu la urmatóriele puncte :

1. Reducerea aniloru Hegirei la er'a christiana.
2. Numele de Turcu si de poporu turcescu.
3. Originea gentei osmane, care ocupa astadi tronulu turcescu.

I. HEGIR'A COMPARATA CU ER'A CHRISTIANA,

Suntu multi istorici, inca si d'ntre cei mai demni de credința, cari, precumu affu eu, au pusu multe evenimente de importantia in epoce diverse, d'in cauza că le lipsise cunóscerea exacta a erei turcesci, pe care turcii o numescu Higeret, éra noi Hegira. Dela stramutarea scaunului imperiale la Constantinopole, de siguru nu s'a intemplatu neci una fapta de importantia mai mare, de câtu fusese cucerirea acestei cetati de catra turci, prin care tóta lumea christiana venise in pericolu; cu tóte acestea, anulu acestei epoce triste este asia de puçinu cunoscutu, in câtu scriptori fórte invetiati differu in acestu punctu. Unii adeca punu acelu anu la 1452, éra altii la 1453. De aici se póte pricepe, câte erori s'au commissu in alte parti ale istorii tur-

cesci, precumu in fixarea dileloru nascerei si a mortiei sultaniloru, si altele ca acestea. Pentru a delaturá aceste erroru, amu judecatu ca aru fi bine se scrutamu mai esactu acésta era, fiindu ca cu ea m'amu servitu in istori'a presente. Nu vreu aci a esaminá numele Hegira, nici déca acésta epoca incepe de la fug'a lui Mahomedu dela Mecc'a la Medin'a, séu dela mórtea acestuia, precumu afirma unii mahomedani. Pentru scopulu meu este de ajunsu a aretá, cumu annii erei mahomedane s re-ducu la annii erei crestine. Voiu areta acésta cu esemple din scriitorí crestini.

Riccioli pune pré bine inceputulu Hegirei la annulu 622 dela Christu. Lasu se urmeze cuventele salle proprie (findu-ca scriitorii nu suntu de accordu mai allesu asupra dilei). «Disput'a— dice elu— «se reduce asupr'a dilei. Ca-ci astronomii, Alfraganu (1), Alba- «tegniu (2) si Jordanu numera annii Ismaelitiloru si Turciloru dupe «calcululu astronomicu, de la o di de Joui, 15 Iuliu, fiindu-ca in «diu'a acést'a a fostu adeverat'a luna noua. Arabii inse si Turcii, si «cu ei chronologistii Scaligeru si Petaviu, urméza sistem'a civile si «computa annii, de la o di de Vineri, 16 Iuliu, adaugendu si nóptea «precedente, fiindu-ca in nóptea dela 15 spre 16 Iuliu a fugitu Ma- «homedu dela Mecc'a, si chiaru in acésta nópte s'a aretatu mai ân- «táiu lun'a noua. De ací Arabii incepu lun'a noua a loru in a siese'a «di de septemana, séu Vineri, care la ei è dí santa». (3) De ora-ce Riccioli mentionéza ací doue diverse moduri de a computa, fora cá se ne dea ratiunea, credu ca nu va fi inutile de a informa pe lectori, cá Mahomed candu a introdusu religiunea sa in lume, a datu poporului nepricepotoriu in astronomia urmatóri'a regula generale

(1) Propriu: *Elfergani*, d'in provinci'a Ferganu. *Trad. Germ.*

(2) Séu: *Elbatani*, d'in cetatea Batanu in Mesopotami'a. *Trad. Germ.*

(3) Trebuie se insemnamu ca intrég'à sementi'a lui Avramu, atatu d'in partea lui Ismaelu, catu si d'in partea lui Isacu, a tienutu usulu vechiu de a numera dilele d'in sér'a precedente, dupe cuventele: *Et factum est vespere et mane dies unus.* Gen. C. I. v. 5. *Nota Trad. Franc.*

despre inceputulu lunei noue : «Candu veti vedé lun'a, incepeti po-
« stulu; candu veti vedé lun'a, serbati Bairamulu.» Acumu fiindu-ca
lun'a noua nu se vede nici-o-data in diu'a prima, ci cate-odata intr'a
duo'a, ba uneori (candu adeca ea coincide cu sórele la appusu), chiaru
intr'a trei-a di; asiá nu este mirare, déca atátu Mahomedu, care nu
era inveliatu, catu si popórale infectate de superstitiunile salle si
preocupate mai multu de auctoritatea legislatorului loru, decatu de
ratiunea propria, au luat a dou'a di de luna dreptu luna noua, si dupa
acésta 'si regulau ordinea luneloru, posturiloru si serbatoriloru. Apoi
este fórté de crediutu ca Mahomedu a inceputu a calcula Hegir'a de
la fug'a sa d'in Mecc'a. Successorii lui si-au facutu lege d'in acésta
si, séu pentru a nu urma contra acestei legi, séu d'in negligntia ori
nesciintia, au inceputu a calcula er'a, nu dela lun'a noua astrono-
mica, care dupe marturi'a tutuloru matematiciloru a cadiutu Joui,
15 Iuliu, cì de la lun'a civile, care a cadiutu in diu'a urmatória,
Vineri, fissandu acést'a de prim'a di a lunei Muharem. Proba despre
celle disse aci, este usulu ce domnesce asta-di la Turci; martóru
suntu eu, care amu vediutu acésta cu ochii mei. Asiá, d'ó si Turcii
suntu in stare asta-di de a computa prin efemeridele loru numíte
la ei Busnameh (4) ór'a, si chiaru minutulu de lun'a noua, totusi ei
nu incepu nici Ramazanulu nici Bairamulu (5) loru, pene ce nu le at-

(4) *Nahme*, dupa cumu scrie d'Herbelot, insémna in limb'a persiana *carte séu lit-
tera*; este titlu alu mai multoru scrieri atátu persiane câtu si turcesci, precumu Cara-
man Nameh, Kiar Nameh, Iskender Nameh, etc. *Trad. Fr.*

(5) *Remazan*, séu dupe Arabi *Ramadan*, este a nou'a luna d'in annu la Turci, in
care ei se abtieniu de mancare, de beutura si de femej dupe resaritul pene la appu-
sulu sórelui. Candu appare lun'a noua urmatória, incepe Bairamulu; acesta e tim-
pulu de festivitati si petreceri. Cu unu cuventu, Ramazanulu respunde la postulu cre-
stiniloru, si Bairamulu la carnavalulu papistiloru.

Auctorulu nostru pare a imputa aci Turciloru, ca incepu a numera lun'a noua de-
la a dou'a di. Acést'a inse correspunde bine cu intentiunea loru, si este in usu si la
Evrei. Dara, ce aru dice unu turcu eruditu despre lun'a nóstra besericésca séu ima-
ginaria, dupa care ne regulamu variabilele serbatori? si ce aru dice despre calenda-
riulu de stilu vechiu? Nu i s'aru paré ridiculu, candu aru audì ca tienomu de diu'a

testa cine-va ca a vediutu lun'a noua. Pentru aceea, in totu annulu, pe acestu timpu sè trimitu d'in ordinulu Sultanului anume persóne pe unu munte inaltu (numitu Istrangiadaghi, situatu spre Marea-négra, camu 12 óre distantia (6) dela Constantinopole), pentru a observa momentulu candu appare lun'a noua. Indata ce vre-unulu o a zaritu, trei d'in ei alérge la Istambol Effendisi, séu judele Constantinopolei, si unulu anuntia ca a vediutu lun'a noua, éra ceialalti duoi atesta declaratiunea acestui-a. Adeveritu fiindu resaritului lunei noua prin trei martori (fora care numeru in acestu casu nime n'aru crede nici insusi Sultanului), Istambol Effendisi tramite la momentu anuntiatori in tóta urbea, spre a anunciá la ori-ce óra aru fi, Ramazanulu si Bairamulu. La strigatulu acestoru preconi amu vediutu mahomedani ridicandu-se immediatu de la mésa, scui pandu mancarea ori beutur'a ce o áveau in gura si incependu a postí. Déca é casulu cá ceriulu se fia norosu si lun'a se nu se póta vedé, séu déca acei trei nuntii au fostu impedecati pe calle, se astépta diu'a antaia si a dou'a ; a trei'a di inse, ori au venitu nuntii ori nu, se anuntia poporului abstinencia si postu. Totu in modulu acesta, nu incetéza postulu, pene candu apparitiunea lunei noua in lun'a lui Sievval nu va fi adeverita prin trei martori.

Celle díse pene aci aru fi de ajunsu, pentru cá se delature induoelile ce lectorii aru puté avé asupra esactitatoi de calculu alu lui Riccioli. Cu tóte aceste, nu va fi inutile de a 'lu ilustrá cu cate-va alte esemple, precumu sunt celle duoe cuceriri memorabili, a Constantinopolei si a Rodosului. Cea d'antaiu, dupe marturirea patriarcului

prima a lunei pe aceea, care in fapta éste a unspredecea? Cu unu cuventu, noi scímu, si totusi perseveramu in modu absurdu intr'o erróre, care o au comissu parintii d'in Nicea in nesciinti'a loro, inse acésta erróre li se póte ierta chiar pentru ignorantia loro. Va veni de siguru timpulu, candu va trebú se indreptamu erroru atátu de evidente si de pipaite *Trad. Anglu.*

(6) Turcii [precumu si Románii *H.*] computa distantia locurilor dupe óre. Un'a óra distantia face cam trei mile anglezesce. *Trad. Anglu.*

Constantinopolei, s'a efectuat Marti la 29 Maiu 1453, éra dupe cei mai esacti istorici turci, la 20 alle lunei Jemaziul-evvel, annulu Hegirei 857. Crestinii dicu ca insul'a Rhodosu a fostu cucerita la 25 Decembre 1522, éra Turcii tienu ca la 3 alle lunei Safer, annulu Hegirei 929, și adaoga ca obsidiunea durase cinci luni, incependu din lun'a Ramazanu, annulu 928, si tienendu celle din urma trei luni alle acestui annu, adeca Sievvel, Silcade și Silhige, precumu si alte doue d'in inceputulu annului urmatoriu 929, adeca Muharem si Safer, candu la 3 alle acestei d'in urma cetatea s'a supusu. Una alta proba de mare insemnatate este scrisóri'a diploma deschisa a Sultanelui Muradu III, catra imperatulu Rudolfu II, unde atatu annulu Domnului nostru, catu si annulu Hegirei, se vedu lamuritu *memorati* prin urmatóriele cuvente : « In prim'a Ianuariu, annulu dom-
« nului Iisus (grati'a si adjutoriulu divinu fia preste densulu !) 1584,
« care este diu'a de 27 a lunei Silhige, annulu 991 dela transmigra-
« tiunea marelui nostru profetu. » Dupe tablele lui Riccioli, annulu Hegirei 991 incepe intr'o Marti 15 Ianuariu 1583, si se termina intr'o Vineri, 3 Ianuariu 1584; prin urmare in 4 Ianuariu 1584 incepe annulu Hegirei 992. Si fiindu-ca lun'a Silhige este cea din urma in annii Hegirei si numera 29 de dile, este dar evidentu ca 27 alle lunei Silhige trebue se fia prima Ianuariu 1584. Pe urm'a acestoru esemple, curiosulu lectoru va putea usioru face comparatiune intre annii erei mahomedane si ai celei crestine, mai alesu cu adjutoriulu unei table comparative astronomice, ce voiu adaoge la finea acestei prefatiuni 7).

Inainte de a trece la allu doilea punctu, voiu, pentru curiositatea lectoriloru, a clarificá o induoiéla, de care multi istorici celebri s'au impededatu.

Primulu annu allu domniei lui Othmanu, antaiulu imperatu allu

(7) Auctorulu nostru n'au adaosu acesta tabla la manuscriptulu seu. *Trad. Anglu.* Noi o adaogemu la finea acestoru note dupa traductorulu germanu. *Hodosiu.*

Turciloru, unii, precumu Leunclaviu, ilu punu la annulu lui Christu 1300; éra alții, precumu Calvisiu, dupe Zacuthi, la annulu 1303. Pentru a ne puté esplicá acestu lucru, trebue se observamu ca, dupe cumu afirma in unanimitate toti chronologistii turci, Orchanu fiulu si successorulu lui Othmanu, a ocupatu Prus'a, capital'a Bithiniei, in annulu Hegirei 726, si chiaru atunci a fostu chiamatu la tatalu seu, care era pe mórte, si ca acestu principe intr'adeveru a si muritu in acellu annu, la 10 alle lunei Ramazan; éru Orchanu, fiulu seu i-a successu pe tron. Ramazanulu este a nou'a luna dupe Muharem, care e prim'a luna in annii Hegirei; éra 10 alle lunei Ramazan a cadiutu in acestu annu la 8 Augustu allu nostru, precumu se vede d'in tabl'a chronologica. Afora de acést'a, cei mai demni de credintia scriitori turci afirma, ca Othmanu a domnitu anni 26, luni trei si dile diece (de si Leunclaviu, nu sciu dupe care auctoru 'i da 29 anni lunari, cari facu 28 anni solari), si ca Orchanu i-a successu in 10 alle lunei Ramazan, annulu Hegirei 726. Acumu déca de la 10 ale lunei Ramazan numeramu indereptu pene la aceeasi di a annului Hegirei 700, avemu chiaru 26 anni completi; si déca mergeamu totu asiá indereptu anca trei luni, adeca Siaban, Regeb si Gemaziul-ochir si cu diéce dile alle lui Ramazan, resulta ca primululu annu allu domniei lui Othmanu a fostu annulu Hegirei 700, si a inceputu in prim'a lunei Gemaziul-achir, care respunde cu 11 Februariu 1301 allu nostru, precumu se vede d'in tabl'a ce urmóza :

TABLA CHRONOLOGICA

DELA AN. HEGIREI 700, CARE CADE IN ANNULU 1300 DELA CHRISTU

<i>Hegira 700</i>	<i>An. de la Is. Chr. 1300</i>
LUNE LUNARI	LUNE SOLARI
30 Muharreim	Septembre 16.
29 Safer	Octobre 16.
30 Rebiul-evvel	Novembre 14.

29 Rebiul-achir	Decembre 14.
30 Jemaziul-evvel. . . . , .	Ianuariu 13, annulu 1301.
29 Jemaziul-ochir	Februariu 11.
30 Regeb.	Martiu 12.
29 Siaban.	Aprile 11.
30 Remazan	Maiu 10.
29 Sievval	Iuniu 9.
30 Silcade	Iuliu 8.
29 Silhige	Augustu 7.

Se observamu acì, ca in annulu Hegirei 700, annulu dela Christu 1301 cade in lun'a Gemaziul-evvel, a carei prima di respunde cu 12 Ianuariu allu nostru. Amu aretatu mai susu, ca Othmanu a inceputu a domni la annulu Hegirei 700, in prim'a di a lunei Jemaziul ochir, care este 11 Februariu 1301 la noi ; dar precum se vede d'in tabl'a de mai susu, annulu Hegirei 700 respunde cu annulu dela Christu 1300, acell'a inse trece si in annulu 1301. De acì credu eu ca a provenitu errórea de calculu la Leunclaviu si la alti auctori. Concludu dara, ca calcululu nostru despre inceputulu domniei lui Othmanu este exactu.

Cu modulu acesta se pòte pré-usioru reduce ori-ce annu allu Hegirei la annulu correspundietoriu allu erei crestine. A se vedé numai tabl'a astronomică in ce di si annu de la Christu cade inceputulu annului Hegirei, si cestiunea é resolvita. Spre exemplu : inceputulu annului Hegirei 699, annu precedente domniei lui Othmanu, cade intr'o Luni, 28 Septembere 1299, care prin urmare este prim'a di a lunei Muharrem.

Dupe-ce amu demonstratu destulu de evidentu annulu primu si lun'a si diu'a, candu a inceputu Othmanu a domni, totu cu modulu acest-a se pòte stabili annulu, lun'a si diu'a candu a moritu Erdogrul, tatalu lui Othmanu. Saadi afirma ca Erdogrul a moritu in annulu Hegirei 680, care a inceputu intr'o Marti, 22 Aprilie 1281 ;

prin urmare, dela primulu annu allu domniei lui Othmanu pene la mórtea lui Erdogrul, numerandu indereptu, precumu amu practicatu la Othmanu, sunt 19 anni si siepte luni ; de unde se vede ca Erdogrul a moritu in ultim'a dí a lunei Seval, annulu Hegirei 680, care este 10 Februariu 1281 la noi. Totu asiá potemu stabili timpulu candu a inceputu Erdogrul a domni si candu s'a innecatu Suleimanu in Euphrate. Acestu induoitu evenimentu istoricii ilu punu in unanimitate la annulu Hegirei 616, adeca 64 anni inainte de annulu 680, in care a moritu Erdogrul. Numerati acumu dela acestu annu inderetu 64 anni, si veti vedé bine, ca Sulimanu s'a innecatu si Erdogrul a inceputu a domni in prim'a dí a lunei Silhige, annulu Hegirei 616, care correspunde cu 6 Februariu 1220 allu nostru.

Totu cu modulu acesta se póte fissá annulu invasiunei lui Suleimanu, pe care Nishrin o pune la annulu Hegirei 611, prin urmare patru anni si 11 luni inainte de mórtea lui Suleimanu ; adeca in ultim'a dí a lunei Muharrem, annulu Hegirei 611, care cade pe 10 Iuniu 1214.

In catu pentru invasiunea lui Ginghischanu, despre care scriitorii turci facu mentiune, ei tienu cá acésta invasiune cade in acelaasiu timpulu cu invasiunea lui Suleimanu ; scriitorii crestini inse nu sunt de accordu asupr'a acestui punctu. Eu me voiu nevoi a fissá acésta epoca. Nicephoru Gregoras, mai multu oratoru de catu istoricu, díce in cartea II, ca Ginghischanu a descalecatu spre marea Caspica mai antaiu la annulu 1222 dela Christu séu 599 allu Hegirei; Loniceru affirma ca la annulu 1202 dela Christu séu 599 alu Hegirei ; Calvisiu la annulu 1220 dela Christu 611 allu Hegirei ; Riccioli la annulu 1212 dela Christu séu 609 alu Hegirei. In catu pentru mine, eu tienu la celle ce pré eruditulu Saadi Effendi d'in Larissa díce in opulu seu intitulatu «Synopse istorica», compilatu d'in cei mai renumiti istorici, precumu Mevlana Idris Nishrin si Saadi

Tajut-Tevarich (8) Petschovi, si Hezarfen, datu la lumina in annulu 1696 si dedicatu Sultanului Mustafa, frate si predecesoriu sultanului de acumu Ahmedu. Eu tienu d'icu, cu acestu auctoru, ca Suleimanu Schah, tatalu lui Erdogrul, a essitu d'in Nera, cetate situata pe tiermii marei Caspice, in annulu Hegirei 611, care respunde annului 1214 dela Christu; ca elu a trasu cu Oguzanii sei spre Asi'a mica, si ca, facendu chiaru in acellasiu annu, séu in annulu urmatoriu (nu se scie de sicuru) irruptiune si Ginghischanu, Solimanu s'a retrasu spre Medi'a. D'in tóte aceste, basati si pe auctoritatea acestoru istorici, potemu affirma ca invasiunea lui Ginghischanu s'a effectuat cu unu annu séu cu duoi in urm'a invasiunea lui Suleiman, adeca la annulu Hegirei 612 séu 613, care este annulu dupe Christu 1215 séu 1216, alu siesele de la domni'a imperatului grecu Theodoru Lascaris.

II. DESPRE NUMELE SI NATIUNEA TURCILORU

Intre multele órde ce au essitu d'in regiunile reci alle Scitiei, Turcii sunt d'in cei mai cunoscuti, precumu atesta annalile persiane si intre altii Saadi Effendi, faimosulu auctoru allu annaliloru ottomane numite Tagiut-tevarich; de unde se vede ca s'a scosu ceea ce se citesce in Nimetulah (9), séu Lexicon Persico-Turcicum, la cuventulu Turcu, pentru a'i dá esplicatiunea; aici se dice: «Acestu nume « se da locuitoriloru d'in Chata séu Chaten (Kitahia séu Tatari'a-

(8) *Tagiut-Tevarich*, acestu cuventu se pronuntia in limb'a arabica *Tagi-Eltevarich*, si insémna cunun'a istorieloru séu chroniceloru. Este titlulu unei istorie ottomane, scrisa in limba eleganta turcésca de Saededdin Mahomedu Hasan, care in calitate de Mufti a muritu in Constantinopole la anulu Hegirei 1008. Acésta istoria incepe cu Othmanu si termina cu Selimu I. *Tagi* este cuventu persicu, care in generalu insémna *ornamentu de capu*, caitia, éra in specialu coróna. *Trad. Anglu.*

(9) *Nimetullah*, este unu dictionariu persianu fórte voluminosu, tradusu in turcescu, compilatu de Calil Sofi. Ii d'icu in comunu Baba Nimetullah. Cuventele *Nemat Allah* insémna *gratia divina*. *Trad. Anglu.*

Noi aflamu cá acésta carte se numesce Lugathi Nimet-illah, adeca Dictionariu Nimet-illah. Meninsky in prefatiune la dictionariulu seu. *Nota Trad. Germ.*

«mare), cari vietuiescu in siesurile Copciacului. Ei preste totu «au fație alba, cu ochii si sprincene negre; de aci poetii persiani «compara pe amorosi si voinici cu acesti ómeni, si-i numescu «Turci.» Numele de Copciacu a fostu propriu numai unui tribu particulariu de Tataři; persianii inse, dupe espeditiunea lui Gínghischanu, l-au atribuitu la íntregu poporul Scitiloru, cá invingetori ai loru. Despre acestea sunt martori scriitorii persiani. Asiá poetulu Scheik Saadi⁽¹⁰⁾ in prefatiunea dela Ghiulistan-ulu séu Rosariulu seu, spunendu caus'a pentru care a essitu d'in Chorasanu, care erá patri'a sa, dice: «Sciti voi amicii mei, ce me face se remanu atáta «timpu in tierri straine? Crudimile Turciloru m'au facutu se'mi «lasu patri'a.» Intr'altu locu voindu a descrie datinele loru, dice: «Toti sunt nascuti fii de omu, dar toti sémena mai multu cu lupii «insetati de sange. Acasa sunt buni cá nisce angeri, dar afara sunt o «turma de lei.» Ca poetulu aci vorbesce despre natiunea scitica a Turciloru, cari au urmatu pe Gínghischanu, acésta se vede d'in epoc'a in care a compusu elu Rosariulu seu; elu dice espressu, ca l-a compusu in anulu Hegirei 656. Sub domni'a lui Ebubeker, fiulu lui Saadi; adeca 44 de anni inainte de Othmanu, si 48 dupe espeditiunea lui Gínghischanu. Nicephoru sub nume de Turci íntielege poporul, care pe timpulu seu erá suppusu lui Azadinu, sultanului Iconiei, cumu numescu elu in modu corruptu pe Aladinu. «Pe candu, dice Nicephoru — Imperatulu (Theodoru Lascaris cellu teneru) la 1255 era ocupatu cu aceste lucruri, i-au venitu scriitori d'in Nice'a, in

(10) *Scheik Saadi*, poetu persianu, numitu de communu Scheik Muslihedin Saadi Elschirazi, fiindu-ca fu nascutu in Schiraz, capital'a Persiei pe la anulu Hegirei 571. Crestinii l-au dusu in captivitate in locurile sante, éra unu negutiatoriu d'in Aleppo i-a rescumperatu pentru diece taleri de auru, si i-a datu pe fia sa in casatoria cu dote de una suta taleri. Acésta femeia a fostu pentru elu tortura, si atát'a superare i-a causatu, in cátu n'a potutu resiste violentiei resimtiementului seu, si si-a cantatu dorerile in mai multe scrieri, mai alesu in Ghiulistanulu seu (cuventu persicu, ínsenanduu *gradina de-flori*). Trad. Anglu.

Muslihedin, ínsémna restauratorulu credintiei. Trad. Germ.

cari i se spunea că Paleologu a fugitu la Turci.» Vomu aretá mai la vale cu affirmatiuni unanime alle istoriciloru, ca Michaelu intr'a-veru a fugitu la acestu Aladinu, sultanu alu Iconief. Dupe-ce dara este evidentu . ca numele de Turcu era cunoscutu in tóta Asi'a cu multu mai inainte de Othmanu, si ca acestu nume s'a datu mai al-lesu acoloru triburi scitice care au mersu cu Ginghiscanu si s'au res-panditu in Persi'a si Asi'a mica; nu ne remane alta, decatu a de-monstrá cum acestu nume s'a datu Ottomaniloru.

Suleimanu, tatalu lui Othmanu, fundatorulu familiei Othmane, principe de Nera, plinu de ardóre de a calcá pe urmele marelui Ginghiscanu, pléca d'in patri'a sa in fruntea a 50 mii de ómeni, fló-rea junimei scitice. Cu acésta trupa Suleimanu inunda nu numai tierrile veciniloru sei, ci strabate inca totu Osserbejanulu si Siri'a pene la Aleppo. Ajungéndu la curtea persiana scirea despre aceste cuceriri, indata s'a datu si acestei armate numele de Turcu, care erá communu cu cell-a ce se dedese Scitiloru lui Ginghiscanu. Pre langa ratiunea acestei numiri, ratiune ce amu aretatu mai in susu din car-tile Tajuttevarich si Nimetullah, poetii cei mai acreditati ai Persi-loru producú anca alt'a; si acésta este figur'a cea urita a Scitiloru in comparatiune cu Persianii, in catu numele de Turcu, care mai inainte insemná natiunea Copciachiloru, renumiti pentru frumuseti'a lorú, acumu a devenitu unu terminu de ironia datu de poeti ómeniloru veniti cu Suleimanu. Dupe mórtea lui Suleimanu trupele sale s'au risipitu. Catu-va timpu dupe invasiunea lui Ginghiscanu, voindu a profitá de acésta ocasiune mai multi satrapi (11) séu guvernatori, cari commandau in Syri'a, Armeni'a, Paphlagoni'a, Cilici'a, Mesopo-tami'a, Phenici'a, Phrighi'a si in celelalte tieri asiatiche, situate intre marea négra, marea Caspica și Eufratu, se folosira de ocasiune cá se scuture jugulu persianu. Atunci Aladinu, Sultanulu Iconiei, celu mai

(11) *Sitrab* in limb'a persica, cuventu obsoletu. *Trad. Germ.*

potente între acei domnitori se decise a extermina cu totul răstul trupelor remase dela Ginghis, care turbură necurmatu tierile lui; dupa ce inse fu batutu de cătra acelea si scosu d'in imperiulu seu, ellu fugi la amicul seu Michailu Paleologulu, imperatulu grecescu, si 'i ceru ajutoriu. Aladinu mori in exiliu. Filiulu seu Meliki Siah (Niceforu 'ia corruptu numele in Moloco), care dupa aceea luà numele de Aladinu II, observase că Paleologulu 'lu pórta cu vorbe desierte; asia dupe ce 'i ceruse in vanu permissiunea de a puté caletori in alta parte, cu ajutoriulu ómeniloru sei departandu-se pe ascunsu, se reintórse in tier'a sa. Aici elu se intruni cu magnatii d'in imperiulu tatalui seu, si prin bravur'a sa nu numai ce scapà pe acestia si pe se-ne de jugulu sciticu, ci aduse si tierile sale parentesci érași sub potestatea sa, si constrinse pe multi inemici de ai sei a se supune dominatiunei sale. Dela acestia dispuse a i se lua armele, éra pentru ca se astempere spiritulu loru militariu, 'i amestecà p'între sateni si 'i facù se cultive pamentulu, in fine se dede si numele comunu de Turcu (Türk). Asia se intemplà că acea persóna, care mai inainte se numia satrapu alu Persiei si Sultanu de Iconi'a, acumu luà numele de Sultanu alu Turciloru. Pe acelu timpu Suleimanu, mosiulu lui Osmanu, se innecase voindu a trece calare preste Eufratu; atunci Aladinu denumi pe filiulu ace-luia, Erdogrul pentru virtutile si bravurele militare ale lui de comandante alu óstei sale, éra dupa mórtea lui pe nepotulu acestuia, pe junele Osmanu. Annalile turcesci spunu că Aladinu morise fora clironomi (heredi); de aceea Osmanu fu proclamatu in unanimitate de sultanu. Acesta pentru că se extermine numele infamatoriu si uritu de turcu, dete ordinu, că in viitoriu numai sate-nii agricultori se fia numiti asia, éra ceilalti se fia numiti Osmani (Osmanlı). Dupa acestea isi stramutà residenti'a de la Iconia la Neapole (numita de ei, Ieng-istehri) si demandà ca pe densulu se'lu numésca imperatu alu Osmaniloru, éra nu alu Turciloru. D'in acé-

sta cauza curtea ottomana pâna in dio'a de astadi nu voiesce a se numi « curte turcésca », nici nu suferé usulu acestui cuventu, decatu nu mai despre limba, precum : « Turkige Billiurmisin ? » Scii turcesce ? ; ca-ci a dice : « Othmanige Billiurmisin ? » Scii ottomanicesce ? ar fi o vorbire impropria. Cuventulu « othmanige » pôrta in se-ne ide'a de politetia, de apucaturi frumóse, pre candu cuventulu « turkige » insémna rudu, aspru, incivile. De aci proverbiulu communu : « Turk Müddeti Umcinde », turcu in tóta viétia sa ; cá si candu aru dice : prostu a fostu, prostu va remanea, si nu va invetiá nici-odata apucaturile fine ale Othmaniloru.

Póte fi cá lectorulu versatu in istoria va stá la indoiéla, candu va vedé ca o mare parte de geografi, atatu vechi catu si moderni, dicu ca Turchistanulu, tiérta situata intre Tatarii chagataiani si intre China, este locuinti'a primitiva a Turciloru si a Turcomaniloru. Erróre mare este a confunda pe Turci cu Turcomanii ; si reu este a dice ca Turchistanulu este o locuintia comununa a amenduororu. Saadi, cellu mai judiciosu istoricu, desminte acésta. Ellu dice curatu, ca principii cari au insocitu pe Tamerlanu, au venitu d'in Turchistanu si d'in provinciele vecine Chinei. Éca cuventele lui : « D'in tre regii d'in Turchistanu au fostu duoedieci renumiti cari si-au intrunitu puterile cu alle lui Temuru, si si-au pusu corturile in castrele acestuia ». In catu pentru Turci, ei se tragu dela Tatarii Oguziani, precumu voiu arétá in articlulu urmatoriu, unde voiu vorbì despre originea familiei ottomanice ; éra Turcomanii, carora Sultanulu le tramite cate-unu principe si'lu revóca candu 'i place, n'au locuintia fissa, cf traiescu in corturi numite *Oba*, si 'si schimba locuinti'a dintr'unu locu intr'altulu. Ei migréza pene pe la Erzerum (12), strabatendu una parte d'in Armeni'a mare (antic'a Assiria), numita si asta-di de catre unii scriitori crestini Turcomani'a, nume cu totulu necunoscutu in

(12) *Erzerum*, o cetate lângá Eufrate in distantia cárn de siese-đieci mile de la Trebizonda ; aici este passagiulu mare allu caravelornu Orientului. *Trad. Anglu.*

annalile turcesci. Ca-ci toti vechii istorici si geografi țurci numescu Armeni'a mare « Ermeniei kiubra », éra Armeni'a mica « Ermeniei sugra », nume sinonime cu alle nóstre. Credu că acest'a este una proba destulu de buna, ca Turcomanii nu sunt originari d'in acea tiérra. Adevratu este ca ei professéza religiunea mahomedana ; dar, precumu ei n'au domiciliu stabile, asiá neglegu si multe precepte d'in Coranu, intre altéle preceptulu de a se rugá de cinci ori pe di. Sultánulu Muradu IV, a constrinsu pe unele bande d'in acesti Turcomani de a trece in Europ'a, elu le-a datu in possessiune siesurile situate intre délurile muntelui Emu, numitu la Turci Cenghe ; apoi le-a datu si cetatea Aetos la pólele muntelui Emu pene la Philipopole : aci 'si conserva datinele loru , locuindu in corturi , si cultivandu pamenturile loru , dar' sunt cu multu mai civilisati, decatu cei remasi in Asi'a. Nu vedu inse nici cea mai mica urma la istoricii cari tractéza despre acesti Turcomani, d'iu care s'aru putea coniectura macaru, ca Turcii de astadi si-aru trage originea dela ei. Totu ce se póte dice, este ca, intr'adeveru ei sunt acellasiu poporu, care la inceputu a fostu suppusu lui Aladinu, apoi lui Othmanu, primulu sultanu alu Othomaniloru. Despre acést'a voiu vorbì mai pe largu in capulu urmatoriu. D'in tóte aceste potému cu dreptu cuventu concludé, ca opiniunea contraria, ori catu ar fi de latita, n'are alta base decátu ignoranti'a Europeaniloru despre limbele orientali ; assemnarea cuventeloru i-a inselatú in prejudiciul adevéruului.

III. ORIGINEA FAMILIEI OTHMANE.

Este unu faptu curiosu ca originea celloru mai illustre familii despre cari istori'a face mentiune , se fia séu obscura séu fabulósa. Déca cercetamu inceputulu celloru mai nobile case la Persi, la Greci si la Romani ; ce vedemu alta decatu fabule si fictiuni ridicule, in-

ventate de poezi? Si deca asiá este la popórale celle mai civilizate alle lumei, ce putemu astepta dela natiunile barbare, innecate in tenebrele ignorantiei? Asiá si la Turci, indata dupa fundarea imperiului unu numeru mare de auctori de acésta speçie, au scrisu istorii fabulóse, precumu è istori'a intitulata *Tevarichi Aliothman*, de unde unii auctori crestini paru a fi imprumutatu genealogi'a chronologica a Othmaniloru. Dar Turcii nu le aproba, din contra le censurèza aspru in cartea *Tagiuttevarich*. Asiá citimú ca unii deriva fundarea imperiului turcescu dela caderea dominatiunei Tatariloru; alții dela o banda de hoti, si abia este vre unulu care se fia descoperitu adeverat'a origine a familiei astadi domnitória.

1. In catu pentru cei cari deriva crescerea imperiului turcescu dela caderea imperiului Tatariloru, ei, cá se nu para ca assertiunile lorú sunt fara base, au inventatu o serie lunga de Chani la Tatari; nu sunt inse de accordu nici asupr'a faptelorú, nici in aratarea aniloru. Nicephoru Gregoras dice ca Ginghiscanu, pe care elu 'lu numesce Sitzischan, a apparutu mai antaiu in annulu 1222, pe candu domniá in Constantinopole imperatulu Ioane Duca; mai bine aru fi disu la annulu 1216, precumu amu aretatu noi mai in susu. Murindu Ginghiscanu — dice Nicephoru mai departe — au remasu dela elu duoi fii, Chalaos si Telepugas. Chalaos parasindu tiermii marei Caspice, si lasandu la nordu fluviulu Iaxarte, descinse spre Asi'a mica. Telepugas, dupe ce si-a intaritu imperiulu in intru, merse spre médiadi, trecú muntele Calucasu si marea Caspica, trecú prin pamentulu Sauromatiloru si Messagetiloru, subjugèndu-i pe acesti-a si tóte acelle popóra cari se margineau cu paludele Maeoticu si cu fluviulu Tanaïs. Loniceru pune espeditiunea lui Ginghiscanu la annulu 1202 si dice, ca acestu cuceritoriu resturnandu imperiulu Indianiloru, fundá imperiulu Tatariei mari si domni in Asi'a anni 12. Ellu avú successoru — continua Loniceru — pe fiulu seu Hocatanu; dupe acest'a remase Magius-chanu, care a coprinsu Antiochi'a de la crestini

la annulu 1260. Dupe Magius-chanu a succesu Helio , si dupe Helio Abusaga in an. 1280. Lui Abusaga a urmatu Tanagodoru, care a imbracisatu religiunea crestina, si a luat numele de Nicolau ; dara in urma éراسi s'a intorsu la superstitiunea sa, si a luat, precumu dice elu, numele de Mahomedu. Battus, care 'i succese, fù detronatu prin Casanu, fiulu lui Argus , care la 1310 a strabatutu tóta Siri'a dela unu capetu pene la cella-laltu. Dupe Casanu a domnit Carbadagru ; sub acest'a a inceputu a cadé imperiulu Tatariloru in Asi'a si a nasce imperiulu lui Othmanu. Acésta serie de regi tataresci ai lui Loniceru cuprinde 108 anni ; altii numera numai 98. Dara se lasamu tóte aceste nume si regi pretinsi, fiindu cu totulu necunnosciuti in istori'a si in limb'a turcésca. Singurulu punctu in care se unescu toti cati au scrisu istori'a popóreloru orientale este, cà acei principi tatari, cari au succesu lui Ginghiscanu , au fostu subjugati la annulu Hegirei 656, séu 1258 dela Christu, adeca 44 anni inainte de Othmanu, de cotra Ebubekir, regele Persiei, fiulu lui Saadi. Acestu monarchu a unitu sub coron'a sa tóte tierrile acelor regu séu principi, cu esceptiunea celloru usurpate de cotra unii satrapi persiani cari, precumu amu disu mai in susu, au profitatu de invasiunea tatariloru spre a se declara domni suverani ; intre acesti'a au fostu Aladinu, sultanulu Iconiei, si Suleimanu, mosiulu lui Othmanu, precumu amu mai vediutu. D'in cele dise este invederatu, ca imperiulu Tatariloru in Asi'a a fostu resturnatu de Persiani cu multu mai inainte de inceputulu imperiului ottomanu ; prin urmare originea acestuia nu se póte deriva d'in caderea acelluia.

2. Alti istorici éراسi, si mai allesu istoricii crestini, póte d'in invidia, dicu ca Othmanu, primulu imperatu allu Turciloru, a fostu unu omu de nascere obscura si fara averi ; ca ellu ar fi adunatu o banda de lotri si de hoti , ár fi navalitu cu acesti'a asupra veciniloru , si unindu politic'a cu forti'a, a supusu puterei sale atatu natiunea propria, catu si pe cele vecine. Improbabilitatea acestei opiniuni este

atatu de evidente, in catu me credu scutitu de a o mai combate; totusi nu va fi inutile a'i oppune auctoritatea lui Chalcocondila, pe care eu mai multu ilu credu de catu pe toti ceilalti istorici greci cati au scrisu despre Turci. Elu, in cartea prima dice : « Othmanu, primulu imperatu alu Turciloru , alu carui tata a fostu Erdogrud si mosiu Suleimanu, a intrecutu pe toti d'in natiunea sa , atatu prin virtutile catu si prin lustrulu nascerei sale ».

3. Mai sunt si altii cari au cugete ceva mai laudabili despre acésta mare familia si admitu ca ea descende dintr'o nobile stirpe de Tatari ogusani. Dara si acesti-a, in locu de Suleimanu Schah, principe de Nera, adeveratulu fundatoru alu familiei, punu pe scena nisce nume de triburi , care in annalile turcesci sunt cu totulu necunoscute , precumu Corenii , Evrenii , Turacambrii sau Turacanii , Mihailoglii , Malcocioglii s. a. Originea celloru de antaiu patru nume nu se scie , si nu insémna nimicu , éra eu nici nu'mi pociu aduce aminte ca se le fiu aflatu la nici unu istoricu turcescu, afara de Evrenu, séu precumu citescu multi, Ornusbegi, belliduce sub Murad I. Acella fu cellu de anteiu carele portase titlu de duce allu Greciei, precumu se va vedea d'in urmatóriele istorii. Este prea adeveratu cà familiile Mihalogli si Malcociogli sunt pelbeie si nu prea vechi ; pentru-ca Michailu Kiose a fostu strabunulu celei de anteiu. Acesta fusese consangénu cu cas'a Comneniloru , si abjurandu religiunea christiana fugise la turci, precum arata istoricii acestora. Michailu a traitu sub sultanul, Orchanu. Acésta se adeveresce prin unu podu de pétra dela Adrianopole, edificatu de fiulu séu de nepotulu ace-luia peste riulu Tundge, si pórtu pâna in dio'a de astadi numele Mihalogli Kiuprisi séu podulu lui Mihaloglu. Originea familiei Malcogiogli se assemena in aceea , càci, precumu credu turcii de comun'u, strabunulu ei fusese bulgaru séu serbu, care 'si schimbà religiunea si trecù la densii. Numele Malcociogli nici nu se aude airea, decatu in cantece, in care turcii glorifica faptele barbatiloru mari ai lor. I-

storia nu scie nimicu despre acesta. Malcociogli vietuise sub Mohamedu care a cuceritu Constantinopolea.

4. Mai departe unii facându registrulu triburiloru ogusane inventara unele nume ne mai audite, in câtu acelea chiaru si barbariloru trebue se li se para barbare, precumu Oguzalpis, care dupa spus'a loru ar fi fostu tatalu lui Erdogrul, si Duзал'pis, tata lui Oguzalpis si mosiu lui Osmanu. Altii inpartu acésta familia in modu totu asia de barbaru in patru linii, adeva Nambucii, Candelorii, Caramanii si Otmanii. Intre acestea nume nici unulu nu e turcescu, decatu numai Dusalpis. Caramanii sunt, ce e dreptu, bine cunoscuti in tierele orientali, inse nu se numera intre Ogusani; pentru-cà fundatoriulu acestei case anume Caraman-Ogli, de la care isi luara tierile sale si famili'a sa numele, fusese unulu deintre satrapii séu gubernatorii persiani; carii cu ocasiunea invasiunei lui Ginghischanu scuturasera jugulu persianu; éra istoricii turcesci descriu pe descendentiu lui cá pe inamicii crescerei imperiului otomanu, a caroru domnia fu sfarimata abia in anul Hegirei 872 sub regimulu sultanului Muhamed, care a cuceritu Constantinopolea.

5. Dupa ce am cercetatu pâna acilea diversele opiniuni ale scripitoriloru, acum me voiu ocupa mai alesu cu ideile unor autori renumiti. Primulu care ne vene inainte este Laonicu Calchocondilas, unu barbatu acesta, pe care nu numai avemu se'lu numeramu intre scripatorii cei buni ai scólei, ci se'lu si consideramu ca pe unu scrutatoriu fôrte diligente in lucrurile turcesci. Acesta adunà la unu locu diversele pareri despre originea turciloru, si in partea sa antei'a le descrie precumu urmédia: 1. Unii, dice densulu, sunt de opiniune, cá turcii, adica osmanii, se tragu dein Sciti, carii se dicu si tatari, si ca prè candu Partii era renumiti, au pornitu de siepte ori dela Tanais. (Don) si totu de atâtea ori au devastatu Asi'a superioare. Ei credu ca acésta parere se confirma prin acea inpregiurare cá, precumu spunu densii dupa órosi-care sciri, pâna in dio'a de astadi se mai afla dein

acestu poporu multi impartiti prin Asi'a , si ca se asemena scitiloru nomadi, indatinati cu modul vietuiri lor , adeva n'au locuintie stabili. Calchocondilas mai adaoge : acesti scriptori se adopera a'si confirma parerea despre originea scitica a turciloru inca si cu unu altu temeiu. Este adica cunoscutu ca poporale barbare, turcii, dein Lydi'a, Cari'a, Phrygi'a si Cappadoci'a nu differu nici in limba nici in datina de acei sciti carii locuescu intre Tanais si Sarmati'a. 2. Calchocondilas dice mai departe , ca unii sunt de parere , ca turcii isi au originea dela Parti, era spre confirmarea assertiunei loru adaoga, ca partii sunt aceia pe carii scitii nomadi (numiti asia pentru-ca 'si schimba locurile de pasune) i'-au inpinsu in Asi'a inferioare, unde petrecu ca si ceilalti , pentru-ca se vedu risipiti prin cetatile lor ; de aici apoi a urmatu ca acesta specie de omeni s'a numitu *turci*, care cuventu semnifica nomadu. Catu de falsa este acesta interpretare a cuventului turcu, credu ca este invederatu dein ceea ce am atinsu mai in susu despre adeveral'a derivatiune a lui. 3. Altoru li se pare ca Turcu se deriva dela Turca, una cetate mare si bogata in Persi'a, si ca turcii aru fi ocupatu mai antaiu Asi'a inferioare. 4. Unora le mai place a crede, ca turcii au venitu dein Celesiri'a si Arabi'a seu dein Scithi'a (dora voiescu se dica Persi'a) si ca au avutu pe legislatorulu Omaru (mai bene Omarus), ca in fine acesta au cuceritu imperiulu Asiei, si acuma traiescu ca nomadi.

Dupa-ce Calchocondilas produse in modulu acesta diversele opiniiuni ale mai multoru scriptori, in fine se unesce cu aceia carii sustienu , ca turcii se tragu dein Sciti; pentru-ca, dice densulu, acei sciti cari mai petrecu pana in dio'a de astadi in Europ'a spre resaritu, semena forte bene cu turcii in portarea , in datinile si in modulu vietuiri lor.

6. In fine, candu Calchocondilas ajunge ca se 'si desvolte opiniunea propria, atunci delatura tote piraiiele seci si scote adeveralu immediatu dein fontana. « Eu aflu, dice densulu, ca dupe ce gentea

« turciloru se inmultise tare, se despartí in triburi diverse, între care
 « era si tribulu (sementi'a) Ogusiloru. Dein acesta s'a nascutu ducele
 « loru Duzalpes. (Tocma acela, care in annalile turcesci se numesce
 « Kija Aleb, tata lui Suleimanu si mosiu lui Osmanu). Acela era omu,
 « care iubia dreptatea si ecitatea. Elu merita tóta laud'a pentru ta-
 « ri'a inimei sale, si atâtu era de dreptu, in catu pentru acésta calitate
 « a sa, partitele litiganti 'lu allegeau de arbitru in tóte cauzele loru,
 « si se supuneau cu bucuria sententiei sale. Ogusanii incantati de
 « dreptatea acestui omu, au cerutu prin repetite instantie de la re-
 « gele tieriei, se 'lu faca judecatoriu asupr'a loru » (Interpretele lui
 Calcochondila affirma falsu, candu dice ca acestu rege ar fi fostu
 Aladinu, sultanulu Iconiei). « Dupe aceea Oguzanii s'au datu cu to-
 « tulu in manile lui Duzalpis se'i guverne elu precum va crede ca
 « este in interessulu loru. Dupe mórtea lui, fiulu seu Oguzalpis
 (care numai de catu vomu vedé ca este un'a si aceeași persóna cu
 « Solimanu Schah), 'si insusi domni'a asupr'a Oguzaniloru, si
 « aspirá la puterea regale; [purtandu resbellu contra Grecilor, elu
 « 'si facu renume in tóta Asi'a. Fiiulu seu Orthogules i-a sustienutu
 « reputatiunea; acesta n'a fostu mai pucinu illustru prin faptele sale
 « in Asi'a decatu par'intele seu : in urma, Aladinu 'l-a chiamatu la
 « curtea sa, unde a fostu in mare stima.» (De aci se vede fórte claru,
 ca Oguzalpes este Solimanu Schah alu nostru, principele de Nera).
 Péne aci cu Laoniciu Chalcochondila.

7. Dupe Laoniciu, vomu pune, de si mai puçinu accreditatu de-
 catu elu, pe Ioane Gaudier, interprete fórte esactu alu annaliloru tur-
 cesci, dar, precum mi se pare, prè cutediatoriu in a dice ca este puru
 adevéru despre famili'a ottomana, ceea ce elu a scosu din unele chro-
 nicle rele alle Turciloru. Mai antaiu, elu decopiéza reu unele nume,
 séu le pune in ordine inversa, si comitte fórte multe erroru de timpu,
 de locu, de nume alle natiuniloru séu alle particulariloru. Primulu,
 dice elu, care a domnitu la Turci, a fostu Othmanu, fiulu lui Er-

degrulu , fiulu lui Solimanu Schah , fiulu lui Cabielpis , fiulu lui Casulbugas. Peneaci are dreptate. Dupe acést'a inse, adduce alte duóe-spre-dece nume corupte , despré cari nu se vede nici-o urma in annalile turcesci. Apoi adaoge ca se mærginesce cu numerarea acestoru siepte-spre-dece patriarchi ai semintiei ottomane; dar ca, cu ceialalti alu caroru nume nu le scie, s'aru puté sui in ordine neintrerupta pene la Iaphetu fiulu lui Noe. Dupe aceea trece la subiectulu seu, si demonstra originea semintiei ottomane; dara asser-tiunile sale sunt in contradictiune cu tóte opiniunile altor-a , si in specialu cu alle lui Calcochondila. Pene candu, dice elu, famili'a Oguzaniloru a domnitu asupr'a Partiloru in continua successiune, ei erau nisce principi fora sciintia si fora cultura ; ei s'au cultivatu si s'au moralisatu tocmái dupe ce au inbraçisiatu religiunea mahomedana, si si-au allesu de resiedintia cetatea Machanu. Pe timpulu candu Solimanu Schah domnia asupra Partiloru (Oguzaniloru), faimosulu Ginghis facù o irruptiune in Parti'a, distruse Belch'a si Chorasanel ; Curisemis Schah , principe allu Belchiei, a peritu in fuga. Sultanu Aladinu, de origine selgiukiana, a fugitu si elu din Parti'a si a venitu in tièrr'a Junanu (auctorulu nostru crede ca Junanu este Caramani'a de asta-di ; in realitate insa Junanu este Ioni'a); aici a luat in possessiune cetatea Savasta , si s'a declarat rege. (De unde o afirma acést'a, nu sciu). Soliman Schah , continua Gaudier, vediendu cetatea Machanu distrusa de Tatari, pentru-ca se scape de violentiele acestora , a fugitu din Parthi'a (póte Patria) si s'a retrasu in Erzingga ¹³⁾ (vré se dica Ozerbegianu); de aici a trecut in Romani'a , si a venitu in Amasi'a (totu particularitati contrarie adeverului istoricu). Apoi schimbandu-si callea , a ajunsu la Chaleppu ; asiediendu-si apoi taber'a aprópe de cetatea Jabetu pe tiermii Euphratului, si cer-

(13) Auctorulu esplica acestu cuventu prin *Ozerbegianu*. *Erzinga* inse mi se pare ca è o coruptiune d'in cuventulu *Erzengian*, cetate in Anatoli'a, nu departe de Euphrate, unde Solimanu Schah s'a opritu mai autâiu dupe ce a essitu d'in Machau *Trad. Angl.*

candu a trece in notu cu callulu preste acestu fluviu, s'a innecatu. Solimanu a lasatu dupe sine trei fii, numiti Sungargensis, Giudogdis si Erucules; acest-a a fostu tata lui Othmanu, fundatorul imperiului ottomanu.

8. Dupe ce amu espusu opiniunile differitloru auctori asupr'a acestui punctu, nu remane alta de catu se demonstru, pre catu se va puté mai claru, originea adeverata a acestei illustre familie. Toti istoricii cei mai esacti, atatu turci catu si crestini, recunnoscu ca Solimanu, principe de Nera, este fundatorul familiei imperatiloru turci. Dara fiindu-ca istoricii turci nu ne dau decatu fôrte puçina lumina asupr'a gloriosiloru antecessori ai acestei familie, credu ca nu va fi inutile, de a cerca alti sorginti. In generalu, toti se unescu ca Solimanu a fostu din cea mai nobile dintre familiile oguzane ale Scitiloru; capu unei órde séu tribu de Tatari, aprópe de marea Caspica, numiti de communu « Conar Gotcer Tatar Taifesi », adeca: mergetori si statatori, fora ca se aibe o locuintia fissa. Eu sunt appiecatu a crede, ca ei au locuitu între marea Caspica si laculu numitu pene asta-di de càtra locuitorii de acolo, Carabogas⁽¹⁴⁾, unde si pene asta-di se vedu Sciti numiti Caracalpak⁽¹⁵⁾, si cari ducu o viétia vagabunda si vorbescu aceeași limba cu Turcii, de si acesti-a differescu de ei prin moraluri, datine si modulu de viétia. Acestu poporu nomadu si vecinii sei au fostu, cari au proclamatu pe Solimanu domnu alu loru sub numele da Schah. Voiu spune ca in trécatu, cà numele de Schah in limb'a persica este mai onorabile de catu Chan, si insémna principe, carui Chanii sunt suppusi; de aci regale Persiei 'si affecta titlulu de Schah; si Chanu la persiani este ca unu gubernatoru de provincia, assemene unui viziru séu pasia la Turci, onoratu cu privilegiulu de a purtá trei códe de callu. Nu pretindu a determiná déca Solimanu a primitu acésta dignitate de la antecessorii sei prin

(14) *Carabogas*, insémna *Gura-négra*. Trad. g. erm.

(15) *Caracalpak*. *Cusma-négra*. Trad. germ.

titlu de ereditate séu o a castigatu prin meritele sale personali, de óre ce d'ntre toti istoricii nu este de catu singuru Chalcocondila care se faca mentiune despre acést'a.

9. Inainte de a purcede mai departe , aci este locul de a reveni unu momentu asupr'a celloru dise , spre a le pune in mai mare lumina. Amu disu ca dupe invasiunea lui Ginghischanu si caderea imperiului persicu, cei mai multi Satrapi séu gubernatori ai provinciilor ce compuneau acestu imperiu de la Euphrate si pene la marea Mediterana, si-au arrogatu puterea nemarginita si n'au cunoscutu alta auctoritate de catu a loru propria. Acést'a se pare ca ne da Niceforu a intiellege in cartea VII, unde dice : « Éra Turcii (è de in-
« semnatu ca prin cuvntulu Turcu elu intiellege pe toti Satra-
« pii, cari s'au revoltatu contra regelui persicu) s'au invoitu
« intre sine, a imparti prin sorti tóte provinciile de sub jurisdic-
« tiunea Romaniloru.» Apoi adaoge numele acestoru Satrapi, dara intr'unu modu atatu de corruptu , in catu fora ajutoriulu altoru istorici este imposibile de a cunnósce déca sunt unii si aceiasi cu cei alle caroru nume le mentionéza annalile Turciloru in acésta materia. Annalile turcesci mentionéza pe Chursem Schah, rege de Caspi'a (cà-ci la Turci Chursem insémna marea Caspica ; acestu principe nu è cunoscutu cu numele seu propriu, dara se considera ca unulu d'ntre cei cari au fostu invinsi de cotra Ginghischan), pe Caramanogli, Ozerbegianu , Gjermijanogli , Hanidogli, Cjoetuerum Baiezid, Isfendjarbeg, Ahmed Halamir, Tekjebeg, Suelkadirbegi si Aladinu Sultanu de Iconia, cellu mai celebru intre toti, care singuru a portatu titlulu de Sultanu. Nu mai lungescu vorb'a asupr'a acestei materii ; lectorii voru aflá pe fia-care la locul seu in adnotatiunile mele.

10. Aceste s'au petrecutu, precumu amu aretatu , trei anni dupe expeditiunea lui Ginghischanu. Atunci Solimanu alu nostru, principe de Nera d'in tribulu Oguzaniloru, in fruntea a cinci-dieci de mii de Sciti, totu ómeni allesi , a trecut muntele Caprasu , a strabatutu

totu Azerbegianulu séu Medi'a, si s'a opritu tocma pe tiermii Siriei. Eu credu ca lectorulu nu va luá in locu de reu, déca voiu sta unu momentu pentru a arunca o cautatura asupr'a modului, ocaziunei si timpului acestei descalecari a patriarchului unei familie atatu de illustre in diu'a de asta-di.

11. Saadi Effendi, auctorulu unoru annale atatu de pretiöse si acreditate la Turci, descrie modulu si motivulu invasiunei lui Solimanu precumu urméza. « Auctorii vechi, — dice elu, — cari au transmissu « posteritatiei cunnoscinti'a despre evenimentele trecute, spunu ca « pe timpulu candu Aliseldgiuk, adeca tribulu Seldgiukianu, a esitu « d'in Maveran-nubar, tiérta situata d'incolo de Oxus spre marea « Caspica, cunnoscuta geografiloru moderni, pentru a ocupá tierra « Iranu, care se intinde spre marea Persica. mai josu de Oxus, si « spre appusu pene la Tigris, atunci Kiia Kan tatalu lui Solimanu « Schah, principele Oguzaniloru, 'si-a intrunitu tribulu cu alu lui O- « liseldgiuk, si essindu d'in Merushahgianu, a ocupatu pentru sine « cetatea Machanu. Dara dupe espeditiunea lui Ginghischan, Solimanu « Schah, fiulu lui Kiia, séu precum ilu scriu altii, Kiia Aleb Kan, « alle carui dominie se intindeau acumu pene la Ahlad, o parte d'in « Armeni'a mare, vedindu ca furi'a si crudimea Tatariloru lui Gin- « ghischanu nu mai are margini, a fostu constrinsu a parasi tierrele « sale, si a merge impreuna cu totu poporulu seu se'si cerce altele « pene la Rum. Asiá numescu scriitori vechi turci o parte d'in Ana- « toli'a séu Asi'a mica.» Atatu dice Saadi Effendi despre esirea fortiaata a lui Solimanu d'in tierr'a sa. Elu narrédia apoi espeditiunile acestui principe si alte fiiloru sei. Lectorulu le va vedé tóte aceste la loculu loru.

12. Heschri, istoricu mai vechiu de catu Saadi, scrie ca Oguzanii (cari, precumu dice Chalcocondilas, si-au allesu principe pe tatalu lui Solimanu), s'au stabilitu in tierr'a Ahlad 170 anni inainte de Solimanu, si in annulu Hegirei 611, au facutu cu Solimanu, prim'a

espeditiune in partile Asiei mici. Dar selbategiile Tatarilor lui Ghingiscanu au fortiatu pe Solimanu cu ai sei se essa d'in Asi'a mica, care era cu totul desolata, si se traga spre Azerbegianu, unde au dusu catu-va timpu vietia nomada si ratacitoria; in fine, la annulu Hegirei 616 constrinsu de lips'a celloru necesarie pentru vietia in aceste regiuni desierte, elu s'a intorsu de nou spre Rum cu armata de cinci-dieci mii, totu omeni allesi, spre a'si recastiga possessiunile sale vechi. Intreprinderile lui avura bunu succesu pene ce au ajunsu la Euphrate; aici vrendu elu a trece cu callulu in notu prin apa, s'a innecatu.

13. Suleimanu a lasatu dupe sine patru fii: Soncurdogan, Giundogdi, Erdogrul Gasi si Dindar seu Djumdar. Cei duoi d'anteiu, dupe mortea funesta a parintelui loru, s'au reintorsu in tierr'a de unde au venitu, si scriitorii turci tacu cu totul despre ei. Erdogrul si Dumdar au remasu cu trupele loru, si si-au pusu corturile intr'unu locu numitu Syrmaluciucur (16). Puçinu dupe acest'a, Dumdar a moritu, si Erdogrulu a remasu singuru. Elu inainta spre Asi'a mica, unde i se suppusera mai multe provincie. Subjugandu popore, elu le lasa libera allegere, seu de a respunde tributulu, seu de a primi religiunea sa; de aci fu numitu Zeletis (17), titlu celebru in acelle parti. Erdogrulu nu s'a lasatu se'lu orbescu fortun'a sa cea buna; elu isi impunea de a nu trece preste margini, si de a nu areta ca aru fi avendu dorinti'a tiranica de a cuprinde tierrile altui-a; de aceea tramise pre fiiulu seu mai betranu, pe Saruiatu, (care meritase in urma illustrulu epitetu de Savudgibeg) la Aladinu, Sultanulu Iconiei, pentru a'lu roga cu tota umilinti'a se'i accorde unu locu in tierrile salle, unde se se pota stabili elu si ai sei. Aladinu i accorda cererea cu tota buna vointi'a: pentru ca 'i spunea propri'a prudentia, ca mai bine este a 'si face amicu, de catu inamicu pe acestu nou si potente vecinu

(16) *Syrmaluciucur*, *Baia-de-auru*. H.

(17) *Zeletis*, deriva de sicuru de la cuventulu grecescu *lotes*, gelos. *Trad. Germ*

Elu încarcă cu toate onorile pe Saruiatu ; îlu retramise la tatalu seu insocitu de ambasadori, si cu promissiunea, ca déca prin valórea sa va curatî din imperiu resturile Tatariloru lui Ginghischanu, nu numai ca 'lu va pune in fruntea armatelor sale, ci 'lu va face si partasiu imperiului seu. Aladinu, înaintatu in etate, n'avea atat-a trebuintia de soldati, de avutia, de putere séu de curagiu, catu de unu generalu bunu, capabile de a stá in faci'a unor inimici alatu de incomodi.

14. Déca Aladinu 'si formase o idea inalta despre Erdogrulu, elu nu se însiélâ in asteptarile sale ; cá-cí dându'i dreptu locuintia cetatea Caragedagy, si încredintiându-i, precumu i promise-se, o parte d'in armatele sale, Erdogrulu se purtà cu atat-a prudentia, in catu prin command'a si tactic'a sa cea buna nu numai ca învinse pe tatarsi si liberâ tiérr'a de ori-ce pericole nuóe, dara anca supuse si provinciile vecine de sub dominatiunea Romaniloru, si le adaose la imperiulu lui Aladinu. Acest'a adducéndu-si aminte de promissiunea sa, recompensâ in modu regale servitiile lui Erdogrulu, facéndu-lu commandante a tóta provinci'a Ancyrei. In fine Erdogrul infrantu de greutatea anniloru si de fatigieles resbeleloru, morí la annulu Hegirei 680 dupe Saadi, éra dupe Nishrin, la annulu 687. Mormentulu seu este si asta-di visitatu cu pietate de cotra Mahomodani in cetatea Sugiucik.

15. Dupe ce Erdogrulu mori in culmea fortunei sale, Aladinu voindu a 'si aretá gratitudinea sa cotra memori'a acestui mare barbatu, onorâ pe fiúlu seu cu demnitatile parintelui, dându-i titlu de capu alu tuturoru Tecadumiloru séu Satrapiloru. Acestu fiu erâ Othmanu, numitu pentru juneti'a sa Othmangicu séu Othmanuliu. Pentru mai mare distinctiune, Aladin 'i concesse cá in tóte cetatile si provinciile cucerite de parintele seu, precumu si in celle pe care ellu le-aru cuceri, se pórté titlulu de Sultanu, si se aiba privilegiulu de a bate moneta cu inscriptiunea numelui seu propriu.

16. In urma, Tatarii Gazaneni ájunsera a downi, si Aladinu

cellu teneru, allu carui nume adeveratu este Kiejchoshrev (18), fu constrinsu a fugi in Europ'a la annul Hegirei 699, care incepe la 28 Septembrie 1299; dupe aceea Satrapii impartira intre sine tóte tierrile lui. Othmanu inse, cá cellu mai putinte, i constrinse la annulu Hegirei 700, a 'i cere protectiunea si favórea. De la acestu annu incóce numera unii istorici inceputulu imperatiei acestui principe. Dara Saadi, basatu pe ratiuni destulu de tari, pretinde ca imperati'a lui Othmanu incepe la annulu Hegirei 688, séu de la Isus-Christu 1289, candu, dupe cucerirea cetatiei Caragohirei, a facutu trei acte de suveranitate, adeca : a creatu unu Cadi séu jude; a stabilitu unu Chatib seu diacon, care se se róge pentru elu personalu in calitate de Sultanu; in fine a pusu se se bata moneta cu inscriptiunea numelui seu propriu. Asía Othmanu a fostu recunoscutu rege cu consentimentulu maimariloru si alu armatei; elu nu intardiá de a uní intr'o singura monarchia staturile lui Aladinu si alle salle, si asia puse fundamentele acestui imperiu ottomanu, de care si asta-di tremura lumea, si dede suppusiloru sei numele seu propriu in locu de numele Oguzani séu Turci, care 'lu aveau sub cei duoi Aladini. Istori'a ce urmédia va enarrá cu tóta esactitudinea possibile faptele sale si alle successoriloru lui.

GENEOLOGI'A FAMILIEI OTTOMANE.

17. Saadi, care a scrisu istori'a Turciloru, alle carui merite eu de atate-ori leamu recunoscutu, si care se distinge atatu prin amorulu seu de dreptatè cátu si prin zelulu seu pentru glori'a ottomaniloru, Saadi, dícu, vré se descarce asupr'a altor-a greutatea unei discussiuni atatu de obscure, precumu este geneologi'a familiei ottomane. Elu ne voindu a se esplicá claru si intr'unu modu positivu, dice numai in generalu co sunt unii istorici cari ducu acésta familia in linea

(18) *Kiejchoshrev, Cosroes dupe Trad. Germ.*

drépta ascendente de la Othmanu pene la Iaphetu , fiulu lui Noë. Cu tóte aceste, elu , in prefatiunea istoriei sale, ne da tóte aceste nume incerte. Eu le voiu transcrie aci asiá precumu ni le da elu, spre a prevení pe lectoru si a i le pune inaintea ochiloru asiá precumu sunt, éra nu corrupte precumu lé-mu vediutu in unii auctori crestini :

Othmanu fiulu lui Erdogrulu, fiulu lui Solimanu, fiulu lui Kija-Aleb, fiulu lui Kizil Boga, fiulu lui Baitemur, fiulu lui Aikitlig, fiulu lui Tugras, fiulu lui Karaniv, fiulu lui Sacuru, fiulu lui Bulgaru, fiulu lui Soncur, fiulu lui Toktemur, fiulu lui Iassak, fiulu lui Cemeder, fiulu lui Kutluk, fiulu lui Turak, fiulu lui Carachan, fiulu lui Iasur, fiulu lui Ielvages, fiulu lui Baibeg, fiulu lui Tugras, fiulu lui Togmishes, fiulu lui Cugebeg, fiulu lui Ortuk, fiulu lui Cumar, fiulu lui Cektjemur, fiulu lui Turages, fiulu lui Kizil Boga, fiulu lui Iamak, fiulu lui Basibogas, fiulu lui Hormir, fiulu lui Baisui, fiulu lui Sunge, fiulu lui Boga, fiulu lui Kurtulmish, fiulu lui Korchar, fiulu lui Balcik, fiulu lui Kumashes, fiulu lui Caraoglan, fiulu lui Soliman Schab, fiulu lui Corchulu, fiulu lui Bulgar, fiulu lui Baitemur, fiulu lui Turmish, fiulu lui Cocaleb, fiulu lui Oguzchan, fiulu lui Carachan, fiulu lui Caichan, fiulu lui Ulidgechan, fiulu lui Takva, d'in cas'a lui Iaphetu.

18. Inainte de a inchiaie aceste cercetari, vreu se observu, ca dupe opiniunea commune a Turciloru, tribulu Ogianu are duóe linii principale : lini'a ottomaniloru, si line'a oliginghisianiloru, si ca, d'in acésta d'in urma linea au avutu Tatarii d'in Crimea pe Chanii loru in successiune neintrerupta. Prob'a cea mai forte pentru acésta opiniune este legea stabilita de Sultanii ottomani, care tiéne, ca in casu candu d'in cas'a aliothmana n'aru mai fi eredi masculini, atunci imperatulu se se aléga d'in cas'a oliginghisiana, fiindu-ca este sciutu, ca aménduóe deriva de la unulu si acelasiu trunchiu. De aci Tatarii de Crime'a au mare sperantia, ca stingédu-se odata famili'a otto-

mana, ei érași voru succede la tron. Legea ce amu memoratu nu é stérșa ; ea este viia anca in spiritele ómeniloru, precumu s'a vediutu pe timpulu meu cu ocasiunea unei seditiuni contra sultanului Mustafa, si despre care voiu vorbì mai pe largu in a dou'a parte a istoriei mele. Atunci soldatii, cetatiani si preotii au tienutu mai multe dile consultari in Hipodromu pentru a detrona pe Mustafa și a alege altu imperatu. Dara , fiindu-ca Mustafa tienea, dupe datina, sub ochii sei in Adrianopole intr'o inchisóre pe toti consangeni sei, precumu pe Ibrahimu Sultanu Ahmedu , unchiulu seu cu doi fii, pe fratele seu Ahmedu , care ocupa astadi (19) tronulu, de aceea poporulu se temeaa , ca déca va venì la cunnoscinti'a lui Mustafa , ceea ce se petrecea in Constantinopole, elu va curatì de pre lume pe toti acei principi, si esterminandu astfeliu pe toti eredi legitimi ai imperiului, poporulu va fi constrinsu , vrèndu nevrendu , a'lu onora cá pe alu seu imperatu. Pe candu acésta temere tienea tóte spiritele in perplessitate, noulu allesu Mufti, acompaniatu de ceialti parinti ai legiei, se redicà si dise aceste cuvente : « Este pré a-
« deveratu, ca a da imperiulu unei persóne , care nu sta in nici-o
« legatura de sange cu cas'a ottomana, este in contra legiloru atatu
« divine catu și umane. Dara , de ore-ce Tatarii de Crime'a , cari
« deriva d'in acelasu sange cu Ottomanii, au eredi capabili de a gu-
« verna legitime acestu Statu, in vanu poporulu se teme ca va cadé
« in anarchia ; cà-ci , déca Mustafa aru omorì pe toti consangeni
« sei, atunci elu trebue pedepsitu cá parricidu si perturbatoriu de pace
« publica ; éra successoriu alu lui trebue allesu unulu d'in fiii Tata-
« riloru de Crimea, cari sunt de aceeași semintia cu Ottomanii ». Si
mai multu, in puterea acestei legi sunt esclusi de la tron barbatii nascuti d'in linea femenina. Intr'adeveru, chiaru cu ocasiunea despre care vorbescu , propusesera unii de erede la tron pe fiulu u-

(19) *Asta-dí*, adeca in anulu 1712, candu auctorulu scriea acésta istoria. H.

nicu alu Saphiei (20), fi'a Sultanului Muradu, care locniá in suburbiulu numitu Beshiktash; toti inse se opposera, declarandu in publicu : « ca imperiulu ottomanu nu va cadé nici-odata sub fusu (21); « ca nu recunoscú alti eredi capabili de a succede pe tronu, de « catu pe cei d'in line'a barbatésca, si ca in defectulu acestor-a, tre- « bue chiamati Alinghisianii, cá unii cari au dreptu incontestabile « la tronu prin legatur'a de sange cu Ottomanii ».

(20) *Sophia*, romanescú *vergura*, curatá. *H.*

(21) *Fusu*, intiellege muierea. *H.*

ESTRASU DIN PREFATIUNEA TRADUCTORIULUI GERMANU.

Istori'a imperiului turcescu compusa de principele Dimitrie Cantemiru au ajunsu la cunoscinti'a istoriciloru europeni mai antaiu prin traductiunea facuta in limb'a anglica. De aci incolo nu numai istoriografi, ci si barbati de statu o aflara demna de atata atentiune, in catu ea se vediu tradusa si tiparita in scurtu timpu, atatu in limb'a franceza , catu și in cea germana , precumu se va arata mai la vale.

Editionea germana care s'a tiparitu in Hamburg la anulu 1745, fu dedicata de catra traductoriulu ei nenumitu imperatesei *Mariei Teresiei*, éra in fruntea dedicatiunei fu pusa imăginea simbolica a ei, tienendu de mana pe filiulu seu Iosifu cá pruncu de patru ani, alaturea cu elu Minerva cá mentoru. Dein acea dedicatiune respira si scopurile politice pe care le avuse in vedere traductoriulu.

Trecendu la prefatiunea sa, traductoriulu germanu voindu a recomanda publiculu seu cu totu adinsulu istori'a imperiului otomanu scrisa de Cantemiru, pune sub ochii lectoriloru sei mai multe consideratiuni, despre care amu credutu că trebue se fia comunicate si lectoriloru romani celu pucinu intr'unu estrasu precumu urmédia acilea.

Celu ce scie apretia valórea istoriei, simte mare neplacere ori-

candu intimpina date nesigure si lacune multe. Cunoscuta sunt greutatile de care damu in istori'a monarchiloru Assiriei, confusiunile in istori'a Egiptului si a Chinei, obscuritatea in a popóraloru septentrionali. Dara nesciinti'a despre trecutul popóraloru antice s'ar mai putea escusa cu impregiurarea, cá acelea n'au simtitu necesitatea de a 'si scrie istori'a loru in ordine chronologica; ce vomu dice inse, déca damu de aceleasi difficultati la scrierea istoriei staturiloru mai noue? Dein mai multe staturi europene avemu date istorice in abundantia; dein contra lips'a loru este cu atatu mai simtita la istori'a altoru parti ale luméi, éra ce avemu despre acelea, suntu parte mare fabule copilaresci, de care abia putemu scapa. In timpurile mai dein cóce s'a intensu comerciulu preste tóte tierile, dara scirile câte ne vinu prin acela, se reducu mai multu numai la marfi, la modulu vietuiri, si la investmentarea popóraloru. Missionarii tramisi cá se propage christianismulu in tóta lumea, au meritu mare intru adunarea de date istorice; cu tóte acestea imperiulu ottomanu care se afla in vecinatate imediata, acelu imperiu, a carui potere facu cá se tremure de mai multe ori Europ'a, ne este fórté reu cunoscutu. Date istorice pe care le avemu dein Turci'a suntu fórté defectuóse si incarcate de erroru. Causele acoloru defecte suntu cunoscutu. Grecii carii au avutu a face mai multu cu Turcii, au scrisu fórté reu istori'a acestora. Latinii mai ignoranti de catu Grecii in afacerile turcesci, dandu crediementu Greciloru s'au insielatu si ei. De aici vene, cá a voi se scrii istori'a turcésca dein documente de a le crestiniloru, semnifica totu atata, cá si cumu ai voi se scrii dein diarielu nóstre istori'a staturiloru situate afóra dein Europ'a. Grós'a nesciintia a limbei poporulu turcescu, greutatea de a castiga carti turcesci, marea neincredere a turciloru de a nu comunica lucrurile loru cu altii, in fine ur'a inversiunata a popóraloru christiane asupra unui poporu, carele sfarmase una parte considerabile a christianismulu, era totu atatea obstacole mari, cá

se nu potemu strabate la adeverat'a istoria a poporului turcescu.

Facia cu acestea impregiurari, cu atatu are se ne fia mai pretiósã istori'a osmaniloru scrisa de D. Cantemiru, cu catu acesta se aflase in positiunea favorabile de a implini tóte conditiunile cerute la compunerea istoriei genuine a imperiului turcescu, pe care le-a si implinitu in adeveru. Cantemiru cunoscea tóte limbele necesarie la scrierea acestei istorii. Petrecerea sa de diece ani in capital'a imperiului ii dete ocasiune de ajunsu cá se cunósca documentele acestui poporu. Positiunea sa inalta ilu aduse in atingere cu barbatii de statu si cu invetiatii turciloru, dein a caroru conversatiune potea se afe destule sciri secrete si se petrundea in natur'a turcésca. Preste acestea, amórea de adeveru respira dein tóte paginile istoriei lui Cantemiru. Elu iubesce pe compatriotii sei, inse nu asia, cá se alunece a coperi errorile istoriciloru romani, orí-candu se arata vreuna contradicere intre acestia si intre istoricii turcesci. Elu este fórtel zelosu pentru credinti'a sa religiósã si uresce dein sufletu tirani'a turcésca; totusi elu scie se fia asia de nepartinitoriu, in cátu virtutile loru le lauda la tóta ocasiunea. Ce poteamu astepta mai multu dela probitatea unui istoriografu? In partea prima a istoriei sale Cantemiru pune se vorbésca mai totu istoriografii turcesci, adeca decopiadia dein ei mereu, ceea ce este una virtute admirabile dela unu principe, carele suferise atâtea rele dela turci. A dou'a parte o a descriu dupa cele ce vediuise si patise elu insusi, dein documente in totu respectulu authenticice. Notele adaose de elu inca sunt de mare pretiu, cá-ci ele coprindu mai totu sciri necunoscutu pâna acilea. Stilulu seu e preste totu seriosu si claru. Ici-colea vinu repetitiuni de aceleasi lucruri; se vede cá scriptoriulu fusese intreruptu adeseori in lucrarea sa. Unele sciri miroasa a supersti-tiune, dara acésta se mai intempla si allora.

Dupa acestea traductoriulu enuntia, cá una carte cá acésta, de valóre intrinseca atátu de mare, se aflase demna de a fi tradusa si

publicata in limb'a germana. De aci incolo elu arata, cã manuscip-tulu originale latinescu alu acestei istorii ilu dusesse Antiochu Cante-miru la Londra. Anglii carii isi tienu de datori'a loru a comunica in *limb'a loru nationale* ori-ce lucru' adevéritu, in locu de a o publica in limb'a latina, o tiparira in traductiunea facuta de dr. N. Tindal magistru alu artiloru liberali si vicariu la Walthan in comitatulu Essex. Acea editiune esi in folio la anulu 1734 in Londra. Tradu-ctoriulu germanu afla, cã traductiunea facuta in limb'a angla este fórté buna, curgátória, exacta. Dein contra, acelasiu afirma, cã traductiunea francésca de d. Jonquieres, comendatoriu si canonicu alu ordinului calugariloru Hospitali dela Montpellier, tiparita in patru tomuri 8° la Parisu in anulu 1743 este defectuósa, in unele parti chiaru si falsificata, precumu de ex. in viéti'a lui Ibrahim, unde bietului canonicu ii fu rusine a reproduce spurcatiunile cate se scriu despre acelu sultanu (1).

In catu pentru traductiunea germana, traductoriulu dice cã elu se tienù strinsu de cea angla, cã a intempinatu greutati la tradu-cerea nomenclatureloru oficiali, la frase, sententie, respunsuri, in-scriptiuni si versuri citate de auctoriu dein limbele turcésca, arabica si persiana, deintre care cele mai multe era fórté corrupte si trun-chiate in traductiunea angla, éra traductoriulu francesu a mai in-multitu acelea coruptiuni. Vediendu traductoriulu germanu ace-lea erroru, se decise a le corregé cu ajutoriulu filologulu Meninski si alu unei gramatice turcesci, ce essise in anulu 1730. Si fiindu-cã Cantemiru adoptase mai multe nomenclaturi dein limb'a turcésca

(1) In sesiunea dein anulu 1875 a Societatei academice romane patru membri ai sectiunei istorice se ocupara in vreo patru siedintie cu compararea celor trei tra-ductiuni streine, tienendu alaturea si pe cea romanésca a d-lui dr. Ios. Hodosiu ; éra cu acea ocasiune aflara, cã in adevéru traductiunile angla si germana consuna mai preste totu, dein contra cea francésca se abate adesea, uneori omittendu, alte-ori adaogéndu dela se-nesi, precumu de ex. in viéti'a lui Stefanu celu mare, alte-datí étrasi jocandu-se cu frase si expressiuni, alterédia scásulu. *C.B.*

comuna, popularia, precumu facu si grecii, si italienii, candu scriu si vorbescu despre lucruri turcesci, germanulu se tienù mai multu de limb'a literatiloru turci, arabi etc. ; totu-odata elu se feri de corruptiunile barbare ale cuventeloru europene, precumu Felibe in locu de Philipopole, 'Firindos in locu de Ferdinandu. La tôte acestea dete preste greutati cu atātu mai mari, cu cātu multe cuvente streine suntu atātu de corrupte prin turci, in cātu nici insusi Cantemiru nu le mai cunoscea; preste acêta, chiaru turcii le pronuntia in moduri diverse si dubiöse. Cu alte cuvente: limbile asiaticе se corrupu si schimosescu in gur'a popóraloru europene, precumu si limbile acestora se strica si deformédia fôrte tare in graiulu popóraloru asiaticе, ale caroru organe de vorbire differu asia multu de ale nóstre. Spre a facilita lectiunea, traductoriulu nu'si pregetà a compune unu vocabulariu de cuvente si sententie straine ce se afla in acêta carte (2); inse una alta collectiune de cuvente straine cautà se o delature, dein causa cà'i lipsia acelea sëmne séu litere, care era se represente pronuntierea loru germana si exacta. Acêta i s'a intemplatu lui nu numai cu vocalele trecute in limb'a turcésca dein alte limbi asiaticе, ci si cu cele slavóne si magiare.

Acelasiu traductoriu germanu a mai compusu: Una tabella comparativa intre anii Hegiroi si ai erei christiane (3).

Una tabella a moneteloru turcesci, comparate cu cele saxóne;

Unu registru alphabeticu alu lucruriloru coprinse in acêta istoria (4).

In fine traductoriulu germanu inchiaie dicendu, cà elu dà in manile publicului séu *una carte ce nu'si are parechi'a*.

(2) In traductiunea germana dela pag. 772 pàna la 789.

(3) Vedi-o dupa prefatiunea auctoriului.

(4) In editiunea germana dein anulu 1745 dela pag. 790 inainte.

Toema la calcaiulu editiunei germane se mai vede si portretulu lui Dim. Cantemiru, éra dela pag. 841 inainte pe 14 pagine biographi'a aceluji Domnu de renume mare.

Nota edit.

TABELA COMPARATIVA

INTRE ANII NEGIREI SI ANII DE LA CHRISTU, CE OBVINU IN ACESTU OPU

Nota : H. insemna adica anii Hegirei ; I. C. anii dela Christu ; L. lun'a si diu'a d'in luna ; D. diu'a din septemana ; Liniora (—) anulu bisextilu.

H.	I. C.	L.	D.	H.	I. C.	L.	D.
611	1214	13 Maiu	3	882	1477	15 Aprilie	3
616	1219	20 Martiu	4	884	1479	25 Martiu	5
680	1281	22 Aprilie	3	886	1481	3 Martiu	7
687	—1288	6 Fevruariu	6	887	1482	20 Fevruariu	4
688	1289	25 Ianuariu	3	889	—1484	30 Ianuariu	5
698	1298	9 Octomvrie	5	890	1485	18 Ianuariu	3
699	1299	28 Septemvrie	2	—891	1486	7 Ianuariu	7
—700	—1300	16 Septemvrie	6	—894	—1488	5 Decemvrie	5
717	1317	16 Martiu	4	895	1489	25 Noemvrie	4
726	1325	8 Decemvrie	1	901	1495	21 Septemvrie	2
—727	1326	27 Noemvrie	5	—902	—1496	9 Septemvrie	6
728	1327	17 Noemvrie	3	—905	1499	8 Augustu	5
729	—1328	5 Noemvrie	7	—907	1501	17 Iuliu	7
—730	1329	25 Octomvrie	4	916	1510	11 Aprilie	5
734	1333	12 Septemvrie	1	917	1511	31 Martiu	2
736	1335	22 Augustu	3	—918	—1512	19 Martiu	6
—738	1337	30 Iuliu	4	920	1514	26 Fevruariu	1
—760	1358	3 Decemvrie	2	—921	1515	15 Fevruariu	5
761	1359	23 Noemvrie	7	922	—1516	5 Fevruariu	3
762	—1360	11 Noemvrie	4	923	1517	24 Ianuariu	7
—763	1361	31 Octomvrie	1	925	1519	3 Ianuariu	2
766	—1364	29 Septemvrie	1	—926	1519	23 Decemvrie	6
783	1361	28 Martiu	5	927	—1520	12 Decemvrie	4
784	1382	17 Martiu	2	928	1521	3 Decemvrie	1
788	1386	2 Fevruariu	6	—929	1522	20 Noemvrie	5
791	—1388	31 Decemvrie	5	930	1523	10 Noemvrie	3
792	1389	20 Decemvrie	2	931	—1524	29 Octomvrie	7
797	1394	27 Octomvrie	3	933	1526	8 Octomvrie	2
800	1397	24 Septemvrie	2	934	1527	27 Septemvrie	6
—804	1401	11 Augustu	5	—935	—1528	15 Septemvrie	3
—809	1406	18 Iuniu	6	936	1529	5 Septemvrie	1
814	1411	25 Aprilie	7	938	1531	15 Augustu	3
816	1413	3 Aprilie	2	—940	1533	23 Iuliu	4
—820	1417	18 Fevruariu	5	941	1534	13 Iuliu	2
824	1421	6 Ianuariu	2	942	1535	2 Iuliu	6
—825	1421	26 Decemvrie	6	—943	—1536	20 Iuniu	3
827	1423	5 Decemvrie	1	944	1537	10 Iuniu	1
830	1426	2 Noemvrie	7	—945	1538	30 Maiu	5
—831	1427	22 Octomvrie	4	946	1539	20 Maiu	3
832	1428	11 Octomvrie	2	947	—1540	8 Maiu	7
838	1434	7 Augustu	7	—948	1541	27 Aprilie	4
840	—1436	16 Iuliu	2	949	1542	17 Aprilie	2
—845	1441	22 Maiu	2	—954	1547	21 Fevruariu	2
—847	1443	1 Maiu	4	955	1548	11 Fevruariu	7
—850	1446	29 Martiu	3	—956	1549	30 Ianuariu	4
851	1447	19 Martiu	1	—959	1551	29 Decemvrie	3
—855	1451	3 Fevruariu	4	960	1552	18 Decemvrie	1
857	1453	12 Ianuariu	6	961	1553	7 Decemvrie	5
—858	1454	1 Ianuariu	3	963	1555	16 Noemvrie	7
860	1455	11 Decemvrie	5	974	1566	19 Iuliu	6
—864	1459	28 Octomvrie	1	—975	1567	8 Iuliu	3
865	—1460	17 Octomvrie	6	976	—1568	27 Iuniu	1
867	1462	26 Septemvrie	1	977	1569	16 Iuniu	5
868	1463	15 Septemvrie	5	—978	1570	5 Iuniu	2
870	1465	24 Augustu	7	979	1571	26 Maiu	7
—872	1467	2 Augustu	1	980	—1572	14 Maiu	4
874	1469	11 Iuliu	3	982	1574	23 Aprilie	6
—875	1470	30 Iuniu	7	983	1575	12 Aprilie	3
—876	1471	20 Iuniu	5	—986	1578	10 Martiu	2
—877	—1472	8 Iuniu	2	988	—1580	17 Fevruariu	4

H.	I.C.	L.	D.	H.	I. C.	L.	D.
991	1583	15 Ianuariu	3	1080	1669	22 Maiu	7
993	—1584	24 Decemvrie	5	1083	—1672	19 Aprilie	6
994	1585	13 Decemvrie	2	1084	1673	8 Aprilie	3
— 995	1586	2 Decemvrie	6	—1085	1674	28 Martiu	7
— 997	—1588	10 Noemvrie	1	—1087	—1676	6 Martiu	2
1002	1593	17 Septemvrie	2	1088	1677	24 Fevruariu	7
1003	1594	6 Septemvrie	6	1089	1678	13 Fevruariu	3
1004	1595	27 Augustu	4	—1090	1679	2 Fevruariu	1
1012	1603	1 Iuniu	4	—1093	1681	31 Decemvrie	7
1013	—1604	20 Maiu	7	1094	1682	21 Decemvrie	5
—1014	1605	9 Maiu	5	—1095	1683	10 Decemvrie	2
1015	1606	29 Aprilie	2	1096	—1684	29 Noemvrie	7
1026	—1616	30 Decemvrie	2	1097	1685	18 Noemvrie	4
—1027	1617	19 Decemvrie	5	—1098	1686	7 Noemvrie	1
1029	1619	23 Noemvrie	1	1099	1687	28 Octomvrie	6
1032	1622	26 Octomvrie	7	1101	1689	5 Octomvrie	7
—1033	1623	15 Octomvrie	4	1102	1690	25 Septemvrie	5
1039	1629	11 Augustu	3	1103	1691	14 Septemvrie	2
—1041	1631	20 Iuliu	4	—1104	—1692	2 Septemvrie	6
1043	1633	28 Iuniu	6	1105	1693	23 Augustu	4
—1044	1634	17 Iuniu	2	—1106	1694	12 Augustu	1
1045	1635	7 Iuniu	1	1107	1695	2 Augustu	6
—1046	—1636	26 Maiu	5	—1109	1697	10 Iuliu	7
1047	1637	16 Maiu	3	1110	1698	30 Iuniu	5
1048	1638	5 Maiu	7	1111	1699	19 Iuniu	2
—1049	1639	24 Aprilie	4	1113	1701	8 Iuniu	4
1054	—1644	29 Fevruariu	5	1114	1702	28 Maiu	1
—1055	1645	17 Fevruariu	2	—1145	1703	17 Maiu	5
1058	—1648	17 Ianuariu	2	—1147	1705	25 Aprilie	7
1059	1649	5 Ianuariu	6	1121	1709	13 Martiu	4
1066	1655	22 Octomvrie	2	1122	1710	2 Martiu	1
1070	1659	8 Septemvrie	5	1123	1711	19 Fevruariu	5
—1074	1663	26 Iuliu	1				

PARTEA ANTAIA
A
ISTORIEI OSMANE

CARE COPRINDE CRESCEREA IMPERIULUI OSMANU

DELA DOMNI'A LUI OSMANU

FONDATORULU ACELUIA

PANA LA DOMNI'A LUI MUHAMEDU IV.

ADEGA

DELA ANULU 1500 PANA LA OBSIDIUNEA VIENEI IN ANULU 1685.

ISTORI'A

DESPRE

CREȘCEREA IMPERIULUI OSMANU(1) SEU OLIOSMANU(2)

COMPUSA IN TREI CARTI

CAPU I. DIN CARTEA I.

DELA ESIREA TATARILORU SUB SIAHULU SULEIMANU

CAUSELE DIVERSELOR PARERI DESPRE GENTEA OSMANA

Déca vomu cerceta cu diligentia originea familiei osmane care se afla astadi in possessiunea tronului turcescu , vomu da preste acea

OBSERVATIUNI

Inainte de a incepe notele năstre, se premittemu câte-va despre titlaturele mai usitate la curtea ottomana. Acésta curte, cá si celălalte d'in Orientu, isi arroga si pretinde titlaturele cele mai superbe si mai pompóse. Edictele imperiali, numite *Fermanu*, suntu pline de asemenea frase; precumu : *Babi humaiun*, Port'a sublima. *Babi Adalet*, Pórt'a dreptatiei; *Babi Saadet*, Pórt'a măriirei; *Babi séu Deri Devlet*, Pórt'a fericirei. (*) Dela acésta d'in urma frase este expresiunea familiaria intre Turci de «Devleti othmanie», Maiestatea, séu Felicitatea ottomana. Déca lectorulu è curiosu a cunósce mai multe tittle de aceste, n'are de cátu se consulte dictionariulu turcescu de Meninski, unde le va afla adunate in massa.

(1) *Othomanu*. Acestu nume care 'lu pórt'a natiunea turcésca dela imperatulu Os-

(*) Orientalii numescu residenti'a guberneloru loru *Pórt'a*, dela portile mari ce sunt la palatele domniloru loru; cá si europenii, dela loculu séu curtea d'inaintea palateloru domnesci, dicu *curte* la resiedinti'a acestor-a. De aci titlaturele indicate aici sunt identice cu expresiunile năstre, de: Curte serenissima, inaltu séu prè-naltu monarchu, maritu gubernu etc. *Pórt'a*, ni se pare prè duru, pentru aceea ne vomu abttené de a'lu intrebuintia pe viitoriu. *Tr. Germ.* (Nu ni se pare mai duru de cátu *curte. Hodosisu*).

pe Chursem (5) Siah (6) alungandu'lu dein statulu seu ilu si omorise, ci si pe domnitorii dein tôte acelea tieri, pentru-câ se aflá in dissensiuni intestine, prin nêcurmate invasiuni debilitandu'i ii alungase, — pe atunci dicu, se intemplá, câ Suleiman (7) Siah, fi-

(5) *Churzem* insemna propriu marea Caspica séu Hircanica; totu asia se chia ma si tierrile de pre langa tiermii acestei mari, allu caroru suveranu se numesce *Churzem Siah*, adeca regole séu domnulu tierriloru situate la marea Caspica. Turcii pronuncia câte-odata *Chuzrem*, pentru asemenarea littereloru *R.* si *S.*, candu semnulu de distincțiune nu è pusu pe elle; ceea ce se intempla de multe-ori, mai allesu in scrierile Turciloru celloru mai invetiatu. Geografulu nubianu (Partea 7 clima 5) pretende, ca acestu cuventu deriva de la *Chosar*, fiulu lui Togarmas, care mai antâiu a populatu aceste tierri; pare inse ca opiniunea sa nu se baséza atatu pe realitatea faptului, catu pe asemenarea numelui. Meninski mai dice ca acésta mare se numesce *Culzum Deng iz*; dara nu vedu pe ce argumentu, de órc-ce Turcii dau acestu nume la marea-rosia. Crestinii inse o numesce marea Baku, de la cetatea Bacnie situata la tiermii ei. (Aci nu trebue se ne inchipuimu ca dóra tôte tierrile situate la marea Caspica s'aru numi Churzem. Acestu nume 'lu pórtá numai acea parte a marei Caspice, care spala marginile regatului Curzem, a carui estindere merge, precum se dice, pene la gurele Oxului, ríu ce se vérsa in marea Caspica. Regatulu Churzem asta-di è sub dominiunea Tatariloru Usbeghiani, cari l-au ocupatu de la descendentiu lui Tamerlanu, dupe ce acest-a allungase de acolo pe succesorii lui Ginghiscan. Churzem Schah, despre care vorbesce auctorulu nostru, a fostu titlulu unei familii de regi ai acelloru tierri, cea mai putinte in tóta Asi'a; dar pe care Ginghiscanu o a stinsu cu totulu in persón'a lui Mahomed Churzem Schah, pe care l-a omoritu. Herodotu vorbesce de Chorasma; atatu e de vechiu este acestu regatu! dóca cum-va Herodotu pe acest-a l-a avutu in vedere *Trad. Angl.*).

(6) *Shah* (*) séu *Scheh*, cuventu persianu, identicu cu arabiculu *Sullan*. De aci pórtá imperatulu urcescu titlulu: *Schahi Alem Penah*, imperatulu refugiu lumei. Este de insemnatu inse ca *Padishac* trece la curtea Ottomana de titlulu mai onorabile de catu Schah. Titlulu de Shach simplu se da regiloru Persiei, *Padischah* nici-odata. Vomu spune ratiunea, candu vomu esplica cuventulu *Padischah*.

(7) *Suleimanu*. Tatalu lui Erdogrulu si mosiulu lui Osmanu, originariu d'in famili'a oguziana, cea mai nobile intre Sciti. In prefatiune amu relevatu errórea lui Lonicernu, care 'lu face rege alu Niceei, (Trebue se observamu aci, ca in limb'a turcésca, arabica (si persica) vocalile *a* si *e* au acelasu semnu, precumu acelasu semnu au si vocalile *o* si *u* (si *o* si *u* in limb'a turcésca). De aci vine, ca istoricii nostri scriu unulu si acelasu cuventu in varie forme, precumu Schah si Scheh, Soliman si Suliman etc. *Tr. Angl.*).

(*) Cuventulu *Schah* insemnédia si regele in joculu asia numitu Schah, jocu carele l-amu luat de la Persiani, si ei dupre tóta probalitatea l-au invetiatu de la indiani. De aci Schah mat, la angli Check mate, la francesi Echec mat,, la italiani Scacco matto. *Tr. Angl.*

Mat in limb'a persica: confusu, consternatu; prin urmare Schah mat, rege adusu in confusiune, de nu mai póte scapa. Dupe *Tr. Germ.*

liu alu lui Chiia-Chan, domnu alu cetatiei Nere (8) si alu tatariloru Ogusani (9), si domnitoriu alu tierrei Merusiahgean, unu principe

(8) *Nera*. Acésta cetate, dupe rapórtele Turciloru , este aprópe de marea Caspica. Numele ei inse in vanu l-ai cauta in chartele geografice ale crestiniloru; déca nu cum-va vomu dice ca è cetatea Herat , capital'a vechiei Aria, séu a tierrei Nurketsur d'in Masanderan, in provinci'a Ghilan. Annalile turcesci tienu, ca cetatea Nera a fostu ocupata si derimata de Tatarii lui Ginghischanu, candu s'au intorsu acesti-a dela devastatiunea cetatiei regali Belch. Istoricii persiani confirma opiniunea nóstra, cà-ci ei facu mentiune de siepte regi cari au domnit pe atunci in Ghilan, si d'entre cari unulu cu probabilitate a fostu Solimanu alu nostru.

(9) *Oguzani*. Turcii sunt de accordu asupr'a acestui punctu si convinu cu totii ca tribulu Oguzaniloru avendu de conductoru pe Ginghischanu , a esitu d'in Tataria mare, vét'r'a, de unde s'au respanditu atâte roiuri nenumarate de Sciti. Eu nu cunosc nuci unu scriitoriu crestinu, care se atribuie lui Gingischan alta patria. Opiniunea nóstra o confirma pene la evidenti'a Nicephoru Gregoras , care in cartea II. capu 4 , unde vorbesce despre irruptiunea acestoru Tataru, dice : «Câte-va secle dupe aceea , ca undele ce essu d'intr'o fòntana nesecata, au cursu Tatarii d'in estrem'a Scitia si s'au impartitu in doue turme. Unii au petrunsu departe pene la marea Caspica , unde uitandu de numele si de patri'a loru natale , se numira Sarmati, Massageti, Melanchlani, Amazoni etc. Ceialalti 'si luara callea spre Europ'a, predandu tóte cóstele maritime etc.» Èr la capu 5 sectiunea prima dice : «Sub Ion Duca imperatu, turme nenumarate de Sciti, lasandu-si locuintiele nordice, s'au respanditu cu miliónele pe tiermii marei Caspice. Intr'aceea morindu ducele loru Sitzizchan (sub acestu nume Gregoras intiellege pe Ginghischanu, precumu amu aretatu in prefatiune), command'a preste trupele loru s'a impartitu intre duoi fi ai acestui-a, Chalaus si Telepugas».

Atata spune Gregoras. Disele sale ne facu se observamu , ca ceea ce numesce elu Ἡπειρὴ Σκυθικὴ, séu prim'a ori estrom'a Scitia, este chiar aceea ce numimu asta-di Tataria mare, si catu pentru numile ce a placutu istoriciloru a da locuitoriloru acelu tierri, noi le consideramu numai ca imaginari si nuci de cumu ca proprii Scitiloru, pene candu acesti-a au remasu in vechiele loru vetre. Asià, déca lectorulu a vediutu in prefatiunea nóstra cà famili'a oguzana s'a impartitu in doue linii, adeca aliothmana si alinghisiana— nu trebue se'si inchipuiesca nuci-decumu ca acésta distinctiune s'ar fi facutu anca pe candu traiau fundatorii séu mai bine trunchii acestoru dinastii : ar fi absurditate se vré cine-va a da anca sub Soliman numele de Aliothmani acelu-a, cari nu l-au primitu de cátu dela nepotulu seu, cu un'a suta de anni mai in urma; assemene ar fi falsu de a affirma, ca principii Crim-Tatariei s'aru numi Alinghis chiar de la insusi Ginghischanu. Acésta numire li s'a datu numai dupece au fostu supusi prin armele osmanice, si chiar nuci Chanii Tatariloru d'in Crime'a nu'si deriva originea dela Ginghischanu, ci numai dela nepotulu acestui-a , ca numele Ghirai , care elu cellu d'antau a cuceritu acelle tierri. Ba s'a vediutu ca acesti principi , imitandu pe imperatii d'in Occidentu (cari in onórea fundatoriloru imperiului se numiau *Caesar* și *Augustus*), numai in timpii din urma au inceputu

acesta, carele întrecea pe toți principii poporului seu cu nobilitatea născerei, cu glori'a mai-mariloru și cu propriile virtuți, — în anulul Həgirei 611 după chronologi'a lui Nisrin (era după chronologi'a christiana în anulul 1214) îndemnatu prin exemplulu și fortun'a lui Gînghis-Chanu, s'a decisu cu vreo cincideci de mii tatari ogusani alesi, a'si lasa locuintiele veci și a întreprinde expedițiune asupra Europei, (10) spre a'si cauta una alta patriă.

Cuceririle sale.

Asia dara Soleiman-Siāh strabatù cu celeritate mare și cu progressu totu asia de bunu în regiunea Oserbedgean (11), care se marginesce cu Siri'a și, atâtu prin poterea armeloru, câtu și

a purta numele gloriosiloru loru antecessori și l'au transmisu sucesoriloru loru : Turcii pe acela de Othomani, și Tatarii pe acela de Ghirai. De aci Chanii Tatariei adăogu asta-di numelui lor propriu anca și pe cellu de Ghirai, precum Selim Ghirai, Caplan Ghirai etc. Dara despre aceste vomu dice mai multe într'altu locu.

(10, *Europa* séu tierile europene. Rum-ili séu simplu Europ'a ori Rum, dupe opniunea Arabiloru se marginesce cu Siri'a ; asiă în catu pene asta-di la ei se dice despre cei ce vinu la Aleppo, capital'a Siriei, ca au trecut în Europ'a (*). Turcii înse dau Europ'e aceleasi margini cari le damu și noi, adeca : Bosphorul (canalulu Constantinopolei), Tanais (Donul), și gurele Nilului.

(11) *Ozerbegian* séu Shirvan, séu Biladulgebel, Armeni'a mare, alle carei margini nu mai sunt celle d'în vechime ; că-ci Turcii, cari nu'si facu scrupulu de a se estinde preste tieririle vecine, nici de a schimba numele celloru cucerite, au mai adăosu mare parte d'în Assiri'a septentrionale, alu carei restu porta asta-di numele de Kurdistanu (unii 'i d'icu Gordiana), și se léga la apusu cu Armeni'a mare.

Cuventulu *Ozerbejanu* è compusu d'în *Ozer*, focu, și *Glan*, anima, cu conjunctiunea *be* în, prin urmare se pôte traduce focu-în-inima séu inima cu focu. *Ozerbejan*, (d'Herbelot și altii 'lu scriu Adherbigian), *Shirvan* și *Biladuljebel* sunt trei provincie distincte în Persi'a. *Azerbegian*, despre care tradițiunea țiene ca acolo a fostu léganulu vechiei dinastii a regiloru persiani, și ca faimosulu Zoroastru acolo a instituitu cultulu focului, contine o parte din Medi'a, Siri'a și Armeni'a mare. Cetatile principale în *Azerbegian* sunt : Tauris, Ardebal (séu Ardevil), Selmas, Nakschivan, Merend etc. Provinci'a Shirvan, care anca este o parte d'în Medi'a, se estinde de-alungulu cōstei occidentale a mării Caspice ; o despartu de *Azerbegian* și de Daghestan fluviile Aras și Cur, adeca Araxes și Cyrus. Cetatile ei principale sunt : Schamakie séu Scamachi, care è capital'a țierrei, Baku la 39 grade 30 min. de latitudine, și un'a și alt'a la țiermuri mării Caspice ; și Beraah la fluviulu Cyrus *Tr. Franc*.

Biladulgebel și Daghestan, însămnă țieră muntōsa. *Tr. Germ*.

(*) În Romani'a se dice despre cei ce calletorescu d'în țieră spre partile occidentale alle Europei, ca au trecut în *Evrop'a* ; că și candu Romani'a n'ar fi în *Europ'a*.

cu ajutoriulu faimei latite despre faptele sale cuceri totu ce intempină in calea sa până la Ahlad, care este regiune si cetate in Armeni'a mare. Dara fiendu-cà tatarii lui Ginghis-Chanu devastasera tôte prin pregiuru cu furia si crudelitate neaudita, si petrunsera până in Oserbedgeann, asia Suleiman-Siah, séu pentru-cà trebuia se cêda unei poteri mai mari, séu că se'si conserve pe credintiosii sei pentru sôrte mai buna, fu necessitatu a'si aduna pe omenii sei si a se retrage dein Asi'a mica in interiorulu Oserbedgeanului. Poporulu seu inse nascutu pentru bellu si predatiuni, isi perdù patienti'a, pentru-cà i se urise de acea viétia fora ocupatiune, si lipsita de lucrurile cele mai necesarie in acea regiune desierta; asia in anulu hegirei 616 (alu lui Chr. 1219). Soleiman esîndu éراسي dein Oserbedgeanu isi conduse victoriósele sale trupe de nou asupra tieriloru Asiei mici. In acelea intreprinderi elu facù preste asteptarea sa progresse asfa de mari, in càtu supunendu sie-si multe capitale si cetati mai mici, continuà cuceririle sale până la Eufrate. Aici Suleimanu insielatu de fortun'a inconstante, se incercà ellu de antaiu se tréca riulu calare; rapitu inse prin potentele riu, se inecà in acelasiu anu. Dupa aceea cadavrulu seu fu scosu dein riu si astrucatu prin filii sei aprópe de murii cetatei Geaber (12), nu departe de Aleppo (13). Unu poetu anonimu dein acelea tempuri

(12) *Giaber*. séu Baber, a fostu odinióra [cetate langa Aleppo; asta-di è o Tekiè séu monastire de calugari turci, si pórtá numele de Sicih Ebù Bekjr; in cartele geografice mai noue è scrisu Bir si Elbir, dar acest'a 'falsu, (cà-ci Bir séu Elbir este o localitate cu totulu diferente de Giaber, si este situata cu multu mai susu, pe fluviulu Euftrate. *Tr. Franc.*) Sepulcrulu lui Ebubekiru atrage aici pe Turci d'in tôte partile; vinu in tóta devotiunea spre a'lu visita. Ceea ce face acestu locu anca si mai venerabile, este unu altu monumentu séu *Turbè*, ce Sultanulu Selimu a redicatu acolo la reintorcerea sa ca cuceritoriu d'in Egiptu. Se dice ca acestu monumentu a fostu redicatu intru memori'a atatu a lui Solimanu, catu si a lui Ebubekir, unulu d'entre cei patru interpreti ai Coranului, si successoriu immediatu alu lui Mahomedu. (Acésta inse nu este probatu, cà-ci Ebubekir successoriu lu Mahomedu este ingropatu in Medina: Ebubekir, care este immormentatu aici, este fundatorulu monastirei si n'a fostu alta decâtu Scheik, adeca egumenu séu abbate. *Tr. Franc.*) D'Herbelot numesce acestu locu Khaibar; si dice. ca mormentulu lui Solimanu Schahu, dupa cum atesta faimosulu istoricu turcu Saadi, pene 'n diu'a de asta-di se numesce *Mezari Turki*, mormentulu turcului. *Tr. Angl*

(13) Lectorli mei póte 'mi voru imputa ca amu fostu prea scurtu in relatarea fapte-

ii facù epitaphiu sèu inscriptiune la mormentu in urmatóriele doue versuri :

Sevmess idi cìu Nehri saili ol :

Nehri sailde buldi Reftegian Iol.

adeca :

Pentru cà ellu nu iubia acellu fluviu repede ,

Isi aflà mórtea tocma in acellu repede fluviu.

loru lui Solimanu, si ca acèsta procedere a mea nu correspunde demnitatiei subiectului ce amu tractatu : memori'a fundatorului unei familie atîtu de illustre aru cere mai multu. Dar noi, tienendu inaintea ochiloru adevèrulu, amu crediutu mai bine a impartesi fapte bine constatate, de si pucine, decátu a da lectoriloru o narratiune lunga, plina de fabule, de barbarisme si de anachronisme. Noi n'amu potutu se alunecamu in errórea unoru scriitori crestini, cari, vorbindu de affacerile turcesci, an incarcatu operele loru cu narratiuni absurde si necópte. Ne si miramu, cum barbati de eruditiune si in alte respecte de mare perspicacitate, au potutu fi indusi se créda absurditatile unui Abulfarage (*), pe care Turcii nici nu 'lu tienu demnu de a'i atribui numele de istoricu. Sunt in adevèru si la Turci carti pline de fabule, precumu *Aliothman Tevarichi* (istori'a aliothmana) si altele, care ne presenta liste pompóse despre antecessorii lui Othmanu ; Dar' ómenii de simtiu si de sciintia intre turci nu le pretiuiescu mai multu decátu «Narratiunile sèu Noptile arabice», publicate nu de multu in limba francesa (si germanesce) in Europa (si pe cari Europ'a, puçinu le-a gustatu *Trad. Franc.*) De altminterea, spunendu adevèrulu, Turcii nu 'si facu nici-unu scrupulu de a marturi, ca totu ce este in istori'a loru mai inainte de Solimanu, mirósa a fabula.

Nu va fi inutile a adaoge la finea fie-carui capu unu catalogu de principii contimpuranti domnitori in Europ'a, ca asià lectorulu se póta vedé d'intr'una ce s'a petrecutu pe acelaasi timpu in amendóe partile lumei.

Dela invasiunea lui Solimanu Schahu in anulu 1214, pene la mórtea lui in anulu 1219., au fostu principii domnitori in Europ'a, anume :

La Constantinopole : Enricu, comte de Flandria, 1206—1216 ; Petru de Courtenay, 116—1222.

In Occidentu : Otto IV. imperatu alu Romaniloru 1208—1218 ; Fridericu II., 1218—1244

In Anglia : Ioanu, disu fora tierra, 1199—1216 ; Enricu III., 1216—1272.

In Francia : Filipu II, disu Augustu 1180—222 *Tr. Germ.*

(*) *Abulfarage* a fostu fiulu unui medicu crestinu nascutu in secululu al treispre-diecele in Melitene, in Asi'a mica. Este auctorulu unei istorii universale, scrisa in limb'a arabica sub titlu : «Muchtæfir Elduvel» (Scurta istoria a imperiului :) Anglesulu *Pocok* o a publicatu in textulu arabicu cu traducere latina. *Tr. Franc.* *Abulfarage* a fostu in mai multe locuri episcopu, si in urma Mafrian sèu primatè alu Iacobitoru. A muritu in anulu 1286. Vièti'a sa este descrisa in «Morgentændische Büchersale» a lui Aseman, Tomu II. pag. 244. etc. Totu aici despre istori'a sa, a se vedé la pag. 309. etc. *Tr. Germ.*

ISTORI'A.

DOMNIEI LUI OTHMANU SÉU OSMANU I.

FUNDATORULU IMPERIULUI OTTOMANU SÉU OLIOTHMANU

CAPU II. DIN CARTEA I.

FIII LUI SOLIMANU 'SI IMPARTU AVEREA LUI

I. Dupa mórtea lui Solimanu Sياهو patru ffi ai sei, Erdogrulu séu Dogrulu⁽¹⁾, Soncur Dogan⁽²⁾, Giundogdi⁽³⁾, si Dindar séu Dumdar⁽⁴⁾, au impartitu intre sine thesaurii si averea remasa de parentele lorú.

(1) *Dogrulu séu Erdogrulu*. Romanesce insémna, omu justu. Erdogrulu a fostu ffiulu lui Suleimanu, si tatalu lui Othmanu.

(2) *Soncur Doganu*. Soncur, dupa etimologia, insémna una speçie de falconu albu, cea mai rapace între tóte passerile de venatu: se afla numai in tiér'a Tatariloru usbeciani; acestia o tramu prin ambassadorii lorú cà cellu mai frumosu presentu imperatului turcescu. La turci este in fórté mare pretiu, cu atátu mai vertosu, ca nu se póte prinde decât fórté arare-ori (*).

(3) *Gjundogdi*. Dupa etimologia, acestu cuventu insémna: Sórole a resaritu, séu s'a facutu diua. *Ghiun* la turci este *di* séu *sóre*; si *dogdi* este preteritulu perfectu d'in verbulu *dogarim*, care insémna a se nasce, séu a veni la lumina.

(4) *Dumdar*. Dupa origine, insémna *sunatoriu*, séu care are puterea de a da sunetu. *Dum* este sunetulu dobei, numita Kius. *Dar* in limb'a persica insémna, care tiene, are séu pórtá cu sine. De aci s'au formatu cuventele *Vefadar*, care tiene legea; *Namdar*, care are nume bunu séu reputatiune buna, *Alemdar*, care pórtá stindardulu, etc.

(*) Dogan este falcon in generalu; Soncur o speçie de falconu. *Trad. Germ;*

Soncuc și Giundogdi s'au întorsu la vechile lor locuințe, și noi trebuie să le lasăm în soarta lor necunoscută. Erdogrulu și Diumdar au rămas cu armatele lor, și și-au pus corturile într'un loc numit Sirmalizucur. Aici Diumdar preste pușina a morit. Erdogrulu intrându-și puterile sale cu cele ale fratelui său, a suppus parte prin arme parte prin politică, toate țările situate între Aleppo și Cesară, cu toate cetățile și toate castellele lor, introducându-și prețutindinea (5) religiunea mahomedană, pe care și el o profesă.

ERDOGRULU MERGE LA ALADINU.

II. Renumele lui Erdogrulu se lăfse în toate partile. Fam'a lui ajunsese până la Aladin (6), sultanul Iconiei; care, plin de stimă pentru acestu bravu și infatigabilu erou, credi că este mai consultu a și 'lu face amicu și a 'lu pune în fruntea armatei sale, decâtu a se bate cu el și a 'lu avé inamicu. Pre cându se ocupă cu aceste cugete, preste asteptare se vediu prevenitu de o deputatiune d'în partea lui Erdogrulu. Saruiat, fiulu acestui-a era în fruntea deputatiunii, și avea însărcinarea de a cere în numele parentelui său de la Aladinu, că se 'i dea una bucată de locu d'în țările sale, unde se pōta viețui în pace și în amicitia, el și poporul său. Aladinu, ve-

(5) *Introducându prețutindenea.* Turcii atribuie fericele succese și prosperitatea imperiului lor nu atât prudentiei, valōrei sēu politice omenesci, câtu mai vertosul zelului celor d'ântău imperati ai lor, de a propaga religiunea mahomedană. Acesta este motivulu, dīcu ei, pentru care au prinsu armele, ér nu ambițiunea nici lacomi'a de a domni; și s'au batutu nu pentru a face cuceriri, ci pentru a înmulți numărulu credincioșilor: și Dumnezeu le-a adjutat în toate întreprinderile lor.

(6) *Aladinu.* Domnu sēu Sultanu de Iconi'a. Istoricii turci ilu numescu alu doile, pōra se mentione de unu Aladinu antaiu. Noi credem că nu vomu pecatui contra regulelor veritatii, dēca vomu supune că acestu Aladinu I. este Azatines, despre care Nicephoru Gregoras face mențiune în cartea sa IV. capu 2. secțiunea 6. și dīce, că cu ocaziunea expedițiunii tatarilor elu concepă ide'a de așcutura jugulu persianu, și apoi suppus mai multe provincii asiatice, care aparțineau imperatorilor din Orientu; dar în urma fu batutu de Tatars în anul Hegirei 661. sēu 1261. de la Christu, și fu constrinsu d'împreună cu fiulu său Melec Schah a cerca asilu la Michael Paleologulu. Cându apoi acestu Melec Schah au reocupatu țările tatane-sēu, a luat numele de Aladinu II. — Cine dar pōte fi Aladinu I. altulu, dēca nu Azatines alu lui Nicephoru Gregoras, mai alesu dēca vomu considera scurt'a durată a imperiului de Iconi'a?

diendu, ca precumu dîce proverbiulu, ce asteptá d'in ceriu, 'i veni d'in pamentu, primí cu hucuria deputatiunea, si se invof indata a inplini cererea lui Erdogrulu. Elu dimisse pe Saruiatu cu tóta onórea, dete ambassadori dela sene cá se'lu insociésca acasa, éra pe tata-seu Erdogrul se'lu invite a veni indata la curtea sa, unde va avé o receptiune demna de unu belliduçe ațâtu de renumitu. Prin aceste promissiuni, Erdogrulu se induplecà se plece indata cu ambassadorii lui Aladinu. Elu fù primitu cu tóta distinctiunea possibile, si obtienù de resiedintia cetatea Carajedaghi in tienutulu Ancirei.

ERDOGRULU BATE PE TATARI CARI ERAU IN LUPTA CU TURCII

III. Multu inainte de aceea Aladinu era infestatu si adusu adesea in strimtóre extrema de catra unele trupe de tatari reñasi in urmarea expeditiunei bellice a marelui Ginghis-Chanu. Tocma pe timpulu acesta se intemplà, cá una trupa numerosa de acéi tatari incursese fora resistentia in tienutulu Ancirei. Aladinu 'si aduna in graba armat'a cáta o ave sub mana, si merge in contra acestoru ómeni furiosi. Tatarii inse superiori in numeru, si armati bine, indata la primul atacu, aducu armat'a Sultanului in disordine. Erdogrulu informatu de acésta bataia, se pune numai decátu pe cale, si pre candu lupt'a era mai inversiunata, ajunge anca la tempu cu cincii mii totu ómeni alesi. Acesti-a vediendu armat'a lui Aladinu resipita si gat'a a fugi de inaintea inimicului, diceau comandantelui se se allature la invingétori: « Nu — respunse Erdogrul — Omului « constante nu è permissu a'si frange cuventulu; nici soldatului « onestu a scóte sabi'a contra cellui batutu, cì mai virtosu a assiste « si adjuta celui desperatu si debilitatu ». Prin aceste generóse cuvente Erdogrulu retienù pe soldatii sei dela blastematulu loru planu de a spolia pe cei luati la fuga; dupa aceea lovindu pe tatarii victoriosi cu mare coragiu, ii si puse curendu pe fuga, si prin acésta castigà batali'a pe neasteptate in favórea lui Aladinu, care pàna atunci era invinsu.

ALADINU ILU FACE GENERALU ARMATEI SALE

IV. Sultanulu Aladinu vediu cu ochii sei valórea lui Erdogrulu, pe care pên'acumu ilu cunoscea numai d'in audíte; si cunoscu totu-odata cà nu atâtu puterea 'i lipsece, câtu mai vertosu unu generalu, bunu, care prin intieptulu seu consiliu se scia insuflá trupeloru spiritu de vigóre si curagiu. Tóte aceste calitati le vediu elu in Erdogrulu; si pentru aceea, ilu denumi de comandante supremu alu armatelor sale, si'lu puse gubernatoriu preste totu territoriulu Ancirei.

FAPTELE SI NOARTEA LUI ERDOGRULU

V. Erdogrulu intrunindu-si indata trupele cu alle Sultanului, nu numai cà puse capetu la incursiunile tatariloru, cì batendu si ucigendu'i in tóte partile, 'i constrinse in fine a se retrage preste frontariele regatului; si asiá nu numai ca liberà, ci anca inmarì staturile lui Aladinu. Aceste victorii le incoronà Erdogrulu prin cucerirea renumitei cetati Kiutahia, ocupata dela Greci (dupa marturi'a exactului istoricu Saadi) la anulu Hegirei 680, dela Iisusu Chr. 1281. Pre candu se prepará la fapte sí mai mari, mórtea, acésta inimica a gloriei eroiloru, ilu rapí d'in viétia. Frantu de betranetie si de fatigie atátoru victorii, elu morì in acelasiu anu, lasandu natiunei sale onórea de a fi avutu unu capu atâtu de gloriosu, si Sultanului Aladinu marea dorere de a fi perdutu pe sustinetoriulu regatului seu. Mormentulu seu in castelulu Sugjutciù, este visitatu sí astad-di cu pietate de toti admiratorii familiei aliothmane.

OTHMANU SUCCEDA PARINTELUI SEU

VI. Cu tóte aceste, fortun'a acestei familie nu s'a stinsu cu Erdogrulu. Dupa elu au remasu trei fii: Osman, Gjunduz si Sarviz. Osmanu (7) era cellu mai betranu intre ei, dar' anca de june fù chiamatu la curtea lui Aladinu, unde i s'a datu numele diminutivu de

(7) *Othmanu* séu Osmanu, unicu fiu alu lui Erdogrulu, precumu tienu istoricii turci. Elu, precumu dicu acesti-a, in consideratiunea virtutiloru eroice alle parentelui seu, a successu acestui-a in dignitatea de generalu alu armatei lui Aladinu; si precumu era anca fórte tenèru, s'a numitu Osmangicu séu Osmanutiu.

Othmangicu, séu Othmanutiu, dreptu allusiune la etatea sa tinera. Tatalu seu, prin testamentu l-a instituitu erede in tóte averile câte le avuse dela Aladinu ; inse si Sultanulu recunoscatoriu pentru servitiile lui Erdogrulu , a tramisu junelui Othomanu insigniele militari, *Tabli-Alem* (8), adeca tobe, stindarde si alte ornamente ale unui generalu, cu deplina putere preste tóta armat'a. Si mai multu, i-a permisu nu numai a bate moneta (9) cu effigi'a si numele seu,

(8) *Tabli Alem*. *Tabli Alem Sahibi*, este numele appellativu alu toturoru gubernatoriloru de provincii, precumu sunt Vezirii, Bassii, Beghii, si altii assemenea. *Alem* este unu stindardu mare, latu, care in locu de vervulu unei lance are o lamina de argintu, taiata in midi-locu in forma de cruce séu semi-luna. *Tabl* este o toba, de la care se numesce *Tobulchan'a*, aparatulu militariu, cu care imperatorii turci adórna pe generalii mai mari, cari sunt in servitiulu loru. *Tobulchan'a* unui veziru stá d'in nuóe tobe ; nuóue *Zurnazeni*, séu carii canta in Zurna, adeca fluiera ; siepte *Boruzeri* séu trompetari ; patru *Zilldzani*, cari batu in *Zil*, o specie de discuri de arama, cari batendu-le unulu de altulu dau unu sunetu claru și acutu ; trei códe de calu, legate fórté artificiosu cu lamina de argintu, și se numescu *Tug* ; unu *Alem* ; unu *Sangiacu*, séu stindardu, care nu differe de alu lui Mahomedu de cátu prin cólóre, cellu-a è verde, ér'alu prophetulu rosiiu ; apoi alte duóe stindarde mari, numite *Bairac*. Ceilalti Pasi, cari in rangu nu sunt inferiori veziriloru, dar' nu sunt onorati cu numele de veziru, precumu si principii Moldaviei si Romaniei, au privilegiulu la cellu puçinu duóe códe de calu, și la totu restulu celoru-lalte ornamente și stindarde accordate veziriloru. Unu begu anca are tóte stindardele, dar' numai o singura códa de calu. Mai sunt anca alti officiaru, dar' inferiori beghiloru, cari n'au nici-o códa de calu, si imperatulu le accorda numai unu sangiacu séu stindardu ; de aci ei se numescu *Sangiakbeghi* ; unu officiu acest'a, care la inceputulu imperiulu ottomanu era cellu mai onorabile d'intre tóte, fiind-cá oficiulu de Pasia este introdusu mai tardiu.

(9) *Moneta*. La turci numai imperatulu are dreptulu de a bate moneta, și de a i se mentiona numele in rogatiunile publice. Si deca Cairo in Egiptu bate moneta, acést'a o face numai cu permissiunea Sultanulu, si nu pe numele cetatiei, ci numai pe numele imperatulu. Monet'a turcésca nu pórtá effigi'a Sultanulu, ci numai numele seu gravatu in littere fórté elegante. Eca inscriptiunea ce se vede pe monet'a Sultanulu ; *Achmedu*, care tiene sceptrulu astadi (1712).

Sultan Ahmed Ibni Sultan Muhamed el-Sultan Ibni el-Sultan. Adeca : Sultanu Achmed fiulu lui Sultanu Mahomedu, insusi Sultanu si fiu de Sultanu.

In partea inversa :

Sultan el Beriung ve Hakiumul Bariung, sarb fi Constantanie. Adeca : Imperatu si cuceritoriu lumei, domnu mǎriloru. Tiparitu in Constantinopole.

In locu de *fi Constantanie* póte se fla : *fi Edrene*, adeca Adrianopole, ori *fi Misr*, adeca Cairo ; ori, *fi Ismir*, adeca Smirna, precum monet'a este imprimata in un'a séu

ci pentru a-i dá onóre anca si mai multa, i-a concesu cá in tóte cetatile si satele cucerite de tatalu seu, séu pe care le-ar supune densulu in viitoriu, se aiba dreptu de Chutbè (10), adeca se i se memoredie numele in rogatiunile publice. De aci, de la acésta concessiune, datédia unii istorici inceputulu imperiului ottomanu ; dar, precumu voiu aretá mai in josu, ei se insiéla in acestu calculu alu loru.

OTHTMANU SUPRIME O REBELLIUNE, SI OCCUPA MAI MULTE CETATI DE LA GRECI

VII. Othmanu vediendu-se investitu cu atâte onori, i se parea ca nu'i lipsesce alta pên 'la dignitatea regale, decátu titlulu de Sultanu (11); dara i se parù cá nu 'iar folosi se'lu ia pên' ce Aladinu este anca in viétia (12); ci 'i parea mai prudentu a astepta mórtea

alt'a d'in aceste cetati. Alte cetati n'au privilegiulu de monetaria. Candu imperatulu este in campania in fruntea armatei sale, atunci press'a è cu sine, si monet'a ce se bate, pórtá inscriptiunea : *fi Ordui Humaiun*, adeca : in corturile cellui sublimu.

Cu tóte aceste, chanululu tatariloru de Criméa ii este permissu a bate moneta cu inscriptiunea numelui propriu.

(10) *Chutbè*. Este o formula usitata in rogatiunile publice, de a striga séu suplica la Dumnedieu pentru sanetatea, fericirea si marirea sacrei maiestati a imperatulu, pentru invingere asupr'a inamiciloru, si mai alesu asupr'a crestiniloru.

(11) *Titlulu de Sultanu*. Amu observatu degià ca cuventulu *Sultanu* este arabicu si responde la *Chan*, care este persianu séu mai bine mongolicu. Unii tienu ca è formatu d'in *Selatat*, adeca cuceritoriu séu potente. De altminterca trebuie se observu, cá in discursurile de tóte ðilele terminulu Sultanu se aplica cá pronume la ori si cine fara distinctiune. Asia se dice *Sultanum*, domnulu meu, chiar' precumu dicemu in frantiosesce la tóta lumea Monsieur. Dar' candu intrebuintiamu cuventulu Sultan numai singuru séu numai cu articlulu *el*, atunci insémna imperatu ; de si, precumu amu aretatu mai in susu, titlulu de Padischah este consideratu mai excellente. Fiii chaniloru d'in Crim-Tataria au permissiunea de a porta titlulu de Sultánu, precumu Caplan Ghirai Sultan, etc.

Ricaut ne-a conservatu stilulu cu care se serve Sultanulu candu scrie la Chanu, Eca 'lu : Catra guvernamentulu, unde infloresce mass'a si originea regentiei, care este radiemulu fortunei, si canalulu fericirei ; possessorulu de potestate eximia, si de gloria stabile, alesu prin favórea regelui, dela care totu ajutorulu trebuie se se céra : regele Crimcei. Gian, Beg, Ghirai, Chav, a carui altetia fla in perpetuu mantienutá. Dupa ce acestoru benedictiuni alle nóstre, sigilate cu ambra, si salutariloru profumate cu narcissu, purcedietórie d'in grati'a imperiale, voti fi datu respectulu cuvenitu : Ve facemu de scire si cunoscutu, etc. *Tr. Angl.*

(12) *Pên' ce Aladin este anca in viétia*. Prudentele Othomanu, nu voi, pen' ce Aladinu era anca in viétia, a accepta titlulu de Sultanu, ce i se offerise, bine vediendu,

acestui principe, decâtu a'si periclita atātu imperiulu câtu sî viéti'a, prin o dorintia precipitata de a ajunge la domnìa. Si nu s'a insielatu. Tienendu inviolabile credinti'a ce a juratu lui Aladinu, elu a potutu lucra si in interesulu seu ; si intorcéndu armele sale victorióse contra principiloru cari se revoltassera, i-a supusu de nou. Dupa aceea se întórse contra greciloru, si, la anulu Hegirei 687, de la Iisusu Chr. 1288 luà cetatea Culse, si o adnectà la imperiulu lui Aladinu. Acestea fusera primele fructe ale victoriiloru sale viitórie. In acelaasi anu batù intr'o lupta sangerósa pe comandantele d'in Carasheri séu Cetate-négra, prinse pe fratele acestui-a cu numele Calanos séu Callnicu, puse de'lu belira si dupa aceea ilu ingropara; apoi comandà la tóta óstea sa cá se se pisie pe mormentulu lui ; de atunci acestu campu, numitu mai inainte Tomalidz, are pênê astadi numirea de *It Ishini* séu Pisiatu de cane. De altminterea, acésta victoria a costatu multu sange sî lui Othmanu ; cá-ci afara de unu numeru mare de soldati cari au caditu d'in partea sa, elu a perdutu sî pe fratele seu Giunduz, care a moritu luptandu-se eroicesce ; l-a immormentatu langa tatalu seu Erdogrulu in Sugutciu. Immediatu dupa acésta victoria, Othmanu ocupà cetatea Carahisar, si o adnectà la statulu Seldgiucu.

ALADINU 'LU INNALTIA ANCA SI LA ALTE DIGNITATI

VIII. Aladinu II, informatu de atâtea victorii alle lui Othmanu, ilu denumi gubernatoriu preste Eskischeri séu Cetatea-vechia. In anulu urmatoriu alu Hegirei, 688 de la Iisusu Chr. 1289. Othmanu bate si allunga pe Tatarii-Mongoli ; supprime din tóte partile incursiunile inimiciloru : elu trece d'in victorii in victorii. In fine se a-sedia cu locuinti'a in Carahisar, aduna locuitori d'in tóte partile, o largesce, lasandu a se construi edificie splendide si muri noi, si asia o transformà in resiedintia pompósa.

Relativu la anulu memoratu aci, istoricii selgiukiani nu sunt de

ca dupe mórtea lui Aladinu nu va puté fi altulu Sultanu decâtu numai elu. I-a placutu mai bine a purta numele de Seraskir séu generalu, spre a nu cadé in suspitiune ca ar' aspira la tronu. Ma, indata ce a moritu Aladinu, elu nu se mai temu se lapede pelea de vulpe si se imbrace pe cea de leu.

acordu in calculu. Ei punu victori'a lui Othomauu asupr'a Tatariloru-Mongoli la anulu Hegirei 698, adeca cu diece ani mai tardfu. Saadi anca urmédia acestu calculu in descrierea ulterioareloru fapte alle lui Othmanu ; prin urmare noi anca 'lu vomu urma cá pe cellu mai exactu.

OTHMANU OPPUNE FRAUDA LA FRAUDA, SI RESPINGE FORTI'A CU FORTIA

IX. In anulu acest-a, 698, Michael supranumitu Kosè, séu Barba-de țiapu (13), principe cetatiei Bilegiki, vrendu a celebra nuptiele fiei sale invità la ceremonia si pe Othmanu, cá amicu si patronu alu seu. Acésta ocaziune parù favorabile principiloru greci de a pune man'a pe Othmanu. Mesurile inse nu se poteau luá fara scirea lui Michael. Acest'a informatu de négr'a intentiune a principiloru, tramise unu servitoriu fidelu la Othmanu spre a'lu anuntia. Othmanu resolutu a oppune frauda la frauda, se prefacù cà nu' scie nimicu de curs'a ce i se prepará, si ordinà la vre-o câte-va sute de soldati se se tiena ascunsi in apropiarea locului, unde era se fia ospetiulu ; ér patru-dieci de teneri bine armati si travestiti in vestmente femeiesci, se se furisiedie de spre séra si se intre in castelulu Giarhisar, ér nóptea se dea focu caseloru de prin pregiuru. Intr'aceea Othmanu merge c'o suita mediocra in Chakirbunar, locu intr'una suburbe de asemene nume, si unde era se se tiena ospetiulu. Ospetii comparu voiosi, fia-care convinsu de reusit'a planului seu. Atunci acei patru-dieci de teneri travestiti (cari au intratu in cetatea pe atunci lipsita de garnisóna), au datu focu la mai multe case deodata, si in midi-loculu focului consummatoriu au ocupatu portile si fortificatiunile. Othmanu vediendu foculu s'a convinsu cà stratagem'a 'ia succesu, si asia soldatiloru carii stá la panda le dete semnu prin unu strigatu tare, cá se apuce armele, si se se repeda asupra inemiciloru carii acumu toti era beti. Abiá semnalulu fu datu, si ordinulu era degiá esecutatu. Toti, fara distinctiune de secsu, au cadiutu parte prinsu parte uccisi. Singuru Michael in recompensarea fidelitatiei sale a fostu crutiatu. Intre femeile captive era si mirés'a Holophira, de nobile genu nascuta ; pe care Othmanu in urma o

(13) Fiindu-ca avea barba ascutita cá caprele.

marită dupa fiulu seu Orchanu. D'in acésta casatoriã s'au nascutu nepotii Solimanu si Muradu, deintre cari acesta d'in urma a succésu lui Orchanu in imperiu (14).

(14) Acésta istoriã este imperfecta si obscura, din cauza ca unele jurstari sunt falsu espuse, ér altele suntu cu totulu omnisse. Eu me voiu incerca se o corregu si se o intregescu, imprumutandu datele dela istoricii crestini.

Michael Cossi, guvernatoru de Hirmen Cata, amicu intimu alu lui Othmanu, ilu învitasè la nuptiele fiecei sale, chiamandu si pe gubernatorii creseini ai castelleloru vecine. Acesti-a erau gelosi de Othmanu, fiindu-cã i-a intrecutu in galanteria priu presentele magnifice, pe care dupa usulu observatu in assemenea casuri, lea datu mirelui si miresei. Asiã se resolvira a'lu surprinde prin tradare și a'lu uccide. Gubernatorulu de Bilegiki, cellu mai potente intre ei, și care voiã a'și marità pe flica sa cu comandantele cetatiei Iarhisar, se întielese cu ceilalti a esecuta planulu cu acésta ocasiune, si, invitã pe Othmanu a onora ospetiulu cu presentia sa; dar' totodata l-a informatu si pe Cosi despre planulu loru, si l-a rogatu cã chiaru elu se aduca pe Othmanu la ospetiu. Cossi mergendu la Othmanu, ilu gasi fórte dispusu a lua parte la ospetiu; dar' ilu dorea se lasa unu barbatu atâtu de bravu a deveni victim'a unei perfidii, si-i descoperi totu complotulu. Othmanu resolutu de a'și resbuna, rogã pe Cossi se assicure pe guvernatoru cã nsmintitu va merge la nunta; dar' se'i spue tot-odata, cã fiindu incurcatu in belu cu unu principe vecinu, se teme cã acela va face vre-o incursiune in absentia s'a; deci roga pe cela, ca se'i permita a'și tramite pe socra-sa si pe socia-sa impreuna cu sierbitorii si cu unele lucruri dein cele mai pretiose in castellulu seu Biledgicu.

Cererea 'i fu accordata fóra greutate. Atunci Othmanu lasandu 40 de tineri soldati a se imbraca in vestmente femeiesci sub pretestu de a servi de cortegiu, ér' pe altii punendu-i in saci si incarcandu-i pe cara cã avutii si mobillii, i-a tramisu la locul unde in diu'a urmatória avea se se tiena ospetiulu; elu anca le urmédia, si ajunge la locul destinatu pentru ceremonia; acesta era unu campu largu, alessu anume pentru comoditatea ospetiloru, si nu departe de castellu. Dupe ce 'si face salutarile la guvernatoru acest'a da indata ordinu, de a lasa se intre in Biledgicu acelle domne pretinse cu totu bagagiulu si equipagiulu loru. Abiã au intratu in castellu soldatii, candu adjutati de companiile loru travestiti, sarira d'in saci, si toti impreuna, dupa puçina resistentia, coprinsera castellulu. Indata-ce guvernatorulu se retrase in camer'a sa de dormitu, Othmanu, suppunendu ca omenii sei au si cuprinsu castellulu, incaleca calulu cu amicul seu Cossi, si curgu amendoi câtu se póte mai repede spre Biledgicu, Gubernatorulu informatu de plecarea repede a lui Othmanu, merge in urm'a lui si'lu adjunge cu omenii sei; dar. precumu acesti-a erau mai toti beuti, Othmanu 'i bate, uccide pe guvernatoru, și restulu ilu pune la fuga. Dupa-ce Osmanu coprinsu ain modulu acesta castellulu Bilegiki, nu perdù timpulu, cã in demãneti'a urmatóri mergendu ocupa si castellulu Iarhisar cu cea mai mare celeritate, prinde pe comandante de inpreuna cu frumós'a flica, care acumu era mirésa, chiar candu se preparau merge la eununia. *Tr. Angl.*

Indata dupa acésta victoria Othmanu cuceri cetatea Ainegiol, si o suppusse la imperiulu lui Aladinu d'impreuna cu multe alte cetati si castele si cu totu territoriulu loru.

ALADINU LASATU DE POPORULU SEU FUGE LA IMPERATORULU GRECESCU MICHAILU

X. Era la anulu Hegirei 699, pe candu una noua óste de tataru gazaniani au irruptu in staturile lui Aladinu. Principii si mai-marii tierei, suppusi lui mai multu de frica de cátu d'in iubire, au crediutu ca desastrulu si caderea lui Aladinu va fi fortun'a loru, si se revoltara a dou'a-ora. Acésta desertiune infidela au adusu pe Aladinu in starea cea mai desperata ; elu fú constrinsu a'si lasa domni'a, sí, pentru a'si scapa viéti'a, a se refugiá in secretu la Michael Paleologulu, imperatulu greciloru. Ma, vane sunt puterile omenesci, déca destinulu è in contra ! Elu sperá ca la greci va afla braçia deschise, asilu si ajutoriu; ei inse tractandu'lu fara mila, ilu aruncara in captivitate perpetua. Nicephoru Gregoras dice, ca mai in urma ar' fi fostu eliberatu prin suditii sei ; dupa marturirea unanima a istoriciloru inse, este constatatu, ca elu a moritu in anulu Hegirei 703, de la Christu 1303.

OTHMANU ESTE IN UNANIMITATE ALESU SULTANU

XI. Othmanu, care prin valóre, prin reputatiune, prin putere si avere era superioru tuturoru celorulalti principi suppusi pên'acumu lui Aladinu, a facutu parte prin daruri mari si promissiuni si mai mari, parte prin favórea protectiunei sale si impartesirea la putere, si parte prin amerintiari, de i s'au supusu cu totii si l-au recunoscutu de domnu supremu preste totu imperiulu. Asíá la inceputulu anului urmatoriu, care era 700 alu Hegirei, toti magnatii tierei cu votu unanimu ilu proclamara *Sultanu*, si, in cetatea Carahisar, elu cellu d'ántáiu a luatulu de imperatu alu Ottomaniloru. Dela acésta data numera fórté multi istorici inceputulu imperiului Othmanu ; Saadi inse afirma cu taria, precumu amu vediutu mai in susu, cá acésta data incepe cu anulu Hegirei 687, candu dupa ocuparea cetatiei Carahisar dela greci, anca traindu Sultanulu Aladinu, a stabilitu acolo cu consimtiementulu acestui-a unu Cadi séu jude,

A. 700

I. C. 1303
11 febr.

si unu Chatib séu diaconu, care se'i mentionedie numele in rogatiunile publice, si a batutu moneta cu numele seu si cu titlu de Sultanu. Cu tóte acestea noi ne tienemu de opiniunea comuna si punemu anulu antaiu alu domniei lui Othmanu la inceputulu anului 700 alu Hegirei, care respunde anului 1300 de la Christu. Noi amu aretatu in prefatiune, ca acesta este calcululu celu mai esactu si mai conformu chronologiei.

OTHMANU PUNE PE FII SEI GUBERNATORI PROVINCIELORU

XII. Othmanu vediendu-se in possessiunea unui imperiu pe care 'lu asteptase de multu, fara cá se fia parutu cá ilu cauta, si stabilindu-si scaunulu imperiale in Carahisar, institui pe fii sei gubernatori si defensori provinciiloru si cetatiloru, cá sé le guberne si apere. Orchanu primu Sangiaculu de Caragedaghi, cetate renumita mai tardu prin numele Sultanului Onghi; lui Giundus Aleb (15), s'a datu Eskischeri; lui Aigud Aleb, Ain Onghi; lui Hasan Aleb comand'a in Giarhisar; lui Dorgud Aleb Ainegiol-ulu. Aladinu, fiu-seu cellu mai tineru a primitu gubernamentulu cetatiei Bilegik, sub tutel'a mamei sale si a socru-seu Baliad (16).

STRAMUTA RESIEDINTI'A IMPERIULUI IN IENGHISHERI

XIII. Dupa ce a distribuitu gubernamentele, Othmanu anca in celu anu cuceri cetatea Kiuprihisar; apoi 'si mutá resiedinti'a d'in Carahisar la Ienghisheri (17); o adorná cu palate regali, calde si alte edificii pompóse; o intari cu muri noi, si o provediù cu fortificatiuni diverse.

ATACA IN VANU NICOMEDI'A

XIV. Spre a 'si consolida si mai bine imperiulu si capital'a resie-

(15) *Aleb* însémna gladiatoru, dupa *Tr. Germ.*

(16) *Baliads*. De aci este evidente, cá Michael Kiose séu Cossi n'a fost gubernatoru de Bilegiki; pentru-ca nu se póte presuppune, cá Othmanu se fia voitu a lua gubernamentulu dela cellu mai fidele amicu, care cu puçinu mai inainte 'i salvase viçti'a. Prin urmare trebe se fia eróre in articolulu IX. d'in textu, unde autorulu nostru ilu face gubernatoru de Bilegiki; si este fórte probabile, cá lucrulu sta asi a precum l-am naratu noi in not'a precedentá. *Tr. Angl.*

(17) *Ienghisheri*, însémna: Cetate-nuóa. *Tr. Germ.*

dentia a lui se puse pe pace, si intrebuina câtu-va timpu spre a 'si regula afacerile interne. Regulate aceste dupa placulu seu, cea mai de aprópe grija a sa fu, cá se abata pe soldati dela viéti'a loru cea desfrenata, la care se dedasera pre catu petrecea in nelucrare si abundantia de tóte. Spre acestu scopu merse cu armat'a sa contra cetatiei Iznimid séu Nicomedi'a in Bithini'a ; pe care o maltractá ce e dreptu, prin obsidiune indelunga ; garnison'a ei inse ilu respinse si sili cá se se retraga de acolo. Deci elu ridicá obsidiunea, a pusu in sa indata, ca tocma in faci'a cu Iengisheri se se edifice pe unu munte fórte inaltu, unu castelu tare, si dupa ce 'lu puse in stare de apere, lasá in intru o buna garnisóna sub comand'a faimosului Targanu ; ér cu restulu armatei intrá in quartiere de iérna, intorcénduse la resiedinti'a imperiale in Iengisheri. Observamu aci ceea ce se spune, ca dupa chronic'a lui Meulan Idris, nu Othmanu, cì fiulu seu Orchanu a fostu, care a edificatu acestu castelu, numitu Targanu de la nūmele acestui comandante.

BATA PE GRECI SI CUPRINDE CETATEA KUTAH

XV. Cam pe acestu timpu , gubernatorii provinciiloru grecesci, intre cari Ornus séu Honorius, gubernatoru de Prusa, tinea rangulu primu, observandu progressele armeloru lui Othmanu, si vedindu ca victoriele sunt totu in partea acestui-a, se invoira in secretu a'si concentra tóte fortiele sub murii cetatiei Coiunhisar, si a merge se 'lu atace prin surprindere. Fortun'a inse priveghia asupra lui Othman, si-i descoperì la timpu intentiunile loru. Scóse fara sgotu armat'a sa in campu, surprinse pe inimici, ii batù si 'i respi. Principele cetatiei Costelu perì in bataia cu multi altii. Ornus gubernatorulu Prusei, precumu si gubernatorulu de Kiutahia, alu carui nume nu se mentionédia, scapara prin fuga. Othmanu 'i persecutá si in cale dede preste castellulu Ulubad, alu carui comandante, infricatu de esemplulu confederatiloru sei, si ne vrendu a se espune la furi'a ottomaniloru, i deschise calea sub certe conditiuni, spre a'i urmari mai departe. Dar' era imposibile de a'i ajunge ; asiá in locu de a'perde timpulu, Othmanu impresurá si ocupá cetatea Kiutahi, pe care mai tardiu grecii érași o au luatú dela turci. Acesta

cucerire a constatu pe Othmanu multa dorere si perdere ; că-ci pe candu armat'a intră in cetate, se rupse unu podu de lemnu preste care trecea, si nepotulu seu Dogris au cadutu cu mai multi alti soldati in riu si s'au inecat. Cadavrulu seu a fostu scosu si immormentatu la ordinulu lui Othmanu intr'una suburbe d'in Coiunhisar.

IMPRESORA PRUS'A, SI O LASA ERA

XVI. Dupa-ce Othmanu cucerise mai tóte cetatile Bithyniei si isi vediu consolidatu imperiulu seu, se apuca de obsidiunea Prusei ⁽¹⁸⁾, capital'a acestei tieri. Asiá la anulu Hegirei 717 merge si impresóra acésta capitala. Dar' vede indata dificultatea si chiar impossibilitatea de a cuceri o cetate, care era fórte bine intarita si aperata de garnisóna numerósa. Totu ce a potutu face, a fostu de a o bloca prin duóe forturi ce le-a construitu in faci'a ei, spre a impedecca importarea de provisiuni si de nuóe trupe. Unulu d'in aceste forturi ilu lasá in grigea nepotului seu Artimur ; ér' in celalaltu puse pe faimosulu capitanu Balangicu ; dandu-le stricta ordine a nu asupra séu injuria intru nimicu pe locuitorii tieriei. Acésta politica dulce attrase in forturi unu numeru considerabile de greci de prin pregiuru, cari pentru securitatea vietiei veniau a cerca asilu, si se suppuneau de buna voia dominatiunei Ottomaniloru.

A. 717
I. C. 1818

OTHMANU OFFERE CRESTINILORU CORANULU ORI SABI'A

XVII. Era datin'a lui Othmanu, ca dupa cucerirea unui numeru óre-care de cetati, se oprésca cursulu rapede alu victoriiloru sale,

(18) *Prus'a*. Urbe fórte vechia ; odinióra resiedinti'a regiloru Bithyniei. E situata la pólele muntelui Olimpu ; se dice că fundatorulu ei a fostu unu rege care a-
usse acelasu nume, si care a traitu pe timpulu lui Cresu. Pén la anulu 947 dela
Bristu a fostu in man'a imperatoriloru greci. Asta-di è sub turci, cari o numescu
Bursah séu Biurusah ; tícr'a ensasi se numesce Natoli'a. Bursah è renumita pentru
sile de ape minerali, cari atragu aici o multime de ómeni d'in tóte partile Turciei.
Ou poétu turcu a facutu o inscriptiune in versuri in onórea acestoru bái. Sensulu
ascriptiunei este: «Ce mirare de a vedé in aceste bái atáti omeni in pelea góla? A-
cestu spectaclu è imaginea resurectiunei universali, fiindu-cá sorgintea acestoru
ape, unde se scalda, vine d'in fóntáu'a paradisului». Dupa ce Orchanu a cuprinsu
Prus'a, elu si-a stabilitu aici scaunulu imperiale, precumu vomu vedé mai in josu.
Tr. Angl.

si se guste atâtu elu câtu si armat'a sa repaosulu, regulandu in acelasiu timpu trebite in provinciile cucerite, si restaurandu pacea si tranquilteata intre locuitori. Cu modulu acest'a petrecea câti-va ani acasa ; soldatii sei inse dedati la victorii si spoliatiuni, si nepotendu suferi viêti'a otiósa si linisce ea, se presentara la Sultanulu cu umilit'a rugare de a 'i conduce la nuóe cuceriri contra imperiului grecu. Othmanu prudente, si in conducerea afaceriloru publice fôrte politicu, promitte fora greutate cà le va implinì cererea ; dar totodata le dice, cà pe langa cuceriri, propagarea religiunei mahomedane nu trebe trecuta cu vederea, acést'a fiindu unulu d'in inaltele precepte alle Coranului, ér Coranulu este mai pre susu de tóte averile si imperatiile lumei. Le aréta apoi d'intr'o lege a Coranului, ca principii crestini trebe invitati la inceputu in spiritulu pazei a imbraçisia religiunea mahomedana, si numai in casu candu ei ar' refusa, trebe declarati in poterea legi de inimizitate si ai lui Dumnezeu, a'i supune prin focu si feru, si a'i pedepsi pentru cerbici'a loru. Dupa aceea s'a tramisu unu edictu prin Ciausi (19) càtra toti principii d'in Asi'a-mica, notificandu-le cà au se 'si aléga un'a d'in trei : séu a imbraçisia mahomedanismulu, séu a respunde tributulu, seu cà voru fi suppusi prin arme. Noutatea acestui fulminante edictu ajunse cà fulgerulu in tóte partile ; dar' nime, séu fôrte pucini au cutediatu a se oppune. Michael Kosé, domnu de Bilegicu, fù cellu d'ântâiu care se supuse Coranului ; pentru aceea elu si urmatorii sei au fostu lungu timpu in mare onóre si consideratiune la

(19) Prin Ciausi. Acesti-a — dupa Ricaut — sunt curieri cari stau la palatulu marelui veziru, și pótra scrisorile si ordinile in tóte partile imperiului. Numerulu loru este asta-și cinci péné 'n siese sute ; au pe di plata regulata dela 12 pên' la 40 aspri *). Au unu directoru séu capu-oficiariu, care se numesce Ciausi-Bashi ; acesta are grige asupr'a captiviloru statului. In acestu corpu se admitu de comunu crestini renegati, pentru-cà afara de aceea ca aici subsistenti'a loru este asigurata. ceea ce le serve spre incurajare, dara sciindu limbi multe, ei facu servitiu fôrte bunu cà curieri in tieri straine. Se intempla câte-odata de se tramitu cu titlu de ambasadori, precumu a fostu odinióra unulu in Franci'a, in Angli'a și in Olandi'a. Facu si servitiulu de sergenti séu aprodi, cari aducu pe culpabili inaintea justitiei. Armele loru sunt : una sabia, unu arcu si sageti, si apoi o mâciuca scurta, in capetu cu unu nodu numitu Topus. *Tr. Angl.*

(*) Moneta mica turcésca de argintu.

imperatorii ottomani. Esemplulu lui fu imitatu de principele cetatiei Liblebidgi, care de sî nu se facû mahomedanu, dar' se dede vasalu lui Othmanu, și-i tramise pe fiulu seu de ostaticu, (amanetu). (20). Assemenea domnii cetatiloru Lefca și Ciadarli anca se suppusera, promiliendu a respunde tributuri annuali.

MULTE CETATI SE ADAOGA IMPERIULUI SEU.

XVIII. Totu pe acestu timpu mai multe cetati s'au suppusu Ottomaniloru; anume: Mortuni, Goinicu, Taracli, Iengh-igesî, Caiabisar, Hekegf, Akhisar; Caracin, Teccurbungari si alte câteva, ai caroru principi au despretiuitu la inceputu religiunea si dominatiunea ottomana, dar' in urma prin desele incursiuni alle lui Ciavusibeg, care odinóra fusese in servitiulu lui Erdogrulu, intr'atâtu se debilitasera, in câtu in urma n'a fostu dificile lui Othmanu de a le suppone si adneca imperiului seu (21).

OTHMANU IMPUNE RELIGI'NEA SA TATARILORU NUMITI CIAUDARI

XIX. Pe candu Othmanu era ocupatu cu aceste cuceriri, unu poporu de tatars, numiti Ciaudari, esindu d'in regatulu Kermianu seu Phrygi'a, navalise pe neasteptate in tierile sale, si predandu tôte prin focu si feru, au petrunsu pênê sub murii cetatiei Carahisar. Othmanu, care 'si tienea resiedinti'a in Ienghisheru, audindu acêsta trista scire, esî immediatu cu armat'a, si merse in contra loru; 'i attacà cu multu curagiu langa Oinasiu (o cetate in ruine, aprôpe de Carahisar), uccise multi d'in ei, duse in captivitate si mai multi. Acesti-a imbraçiosiandu religiunea mahomedana, au fostu liberati,

(20) Latin: Obses. *Tr. Rom.*

(21) *Imperiulul seu.* Unii scriitori crestini atribuie lui Othmanu anca alte mai multe invingeri; in specialu, ei dîcu cã Othmanu a ocupatu Nicë'a in Bithyni'a, Neapolea in Traci'a, Anchir'a in Phrigi'a, si alte cetati in Natoli'a. Ma, analile turcesci spunu espressu in care anu si prin cine au fostu cucerite aceste cetati; si anume: Nicë'a a fostu cucerita prin Orchanu in anulu Hegirei 726; Anchir'a prin Murad II. in anulu Hegirei 761. Si pre langa aceste, auctorii turci spunu toti ca d'intr'o péna, cã Orchanu a fostu primulu care s'a incercatu se tréca in Europ'a. Prin urmare credemu cã nu ni se va lua in nume de rou, déca nu vomu da crediementu la assertiunile auctoriloru crestini, pene nu le voru confirma cu argumente fhai tari din istqricii turci.

era după aceea au rămas ca locuitori stabili în districtul Carahisar.

CUCERIRILE LUI ORCHANU FIUL LUI OTHMANU

XX. Orchanu, fiulu și successorulu lui Othmanu, se distingea între toți frații sei prin virtute și curagiu. Cu una parte a armatei tatălui seu cuceri cetățile Caracebesh, Alebsui, Pirgos și Terinhsari. Apoi întorcându-se la tatălui seu, lasă comandă trupelor sale lui Cognusalbern, care luă prin asaltu castellele Acari și Tuzbazari; bată pe faimosulu capitănu Akige-Cogia, și devastă provinci'a Isnimid până sub porțile Nicomediiei. Guvernatorulu acestei cetăți se plange la imperatulu Constantinopolei despre furi'a Ottomaniloru, și-lu informa despre periculu imminente ce amenința cetatea. Imperatulu 'i trimite într'ajutoriu câte-va mii de oameni bine armați. Abdulrahman însă, unu altu capitănu alu lui Othmanu, întielegându de venirea acestor-a, le merse iute înainte, și 'i atacă în câmpulu dela Iailasova. Grecii ne potendu susținé furorea ottomaniloru, au întorsu dosulu; otmanii i-au luat la fugă, și d'în atăta multime de greci n'au pututu scapa, decâtu cari apucasera a fugă înainte, spre a duce scire imperatului; toți ceilalți au fostu parte ucisi parte prinși.

ORCHANU OCCUPA PRUS'A

XXI și XXII. De și Othmanu înfrantu de atăta labóre, simția efectele naturali ale etății; pre langa aceea, elu suferia și de podagra: totuși elu nu perduse d'în vivacitatea spiritului. Elu se delectă în placerea de a vedé succesele continue ale armelor sale, și prosperitatea ce resăria după toți pașii sei. Elu voi a mai încerca anca odată ocuparea cetății Prus'a, capital'a Bithiniei, alu carei guvernatoru, precumu anu dîsu, era Ornus, și trimise pe fiulu seu Orchanu cu armata numeroșă că s'o cucereșcă de 'i va fi posibilu. Ornus, nesimtiendu-se capabilu de a țiené la lupta cu Orchanu, se vediu necesitatu a se retrage și a se închide între murii cetății, care de altminterea era fortificată foarte bine și provădită cu victualii de ajunsu pe optu ani. Orchanu o impresora și o strimtoră prin asalturi necurmăte; dară trebui se se convingă, că garnison'a se apără minunatu, și 'i respingea toate atacurile.

Dar, acì potemu dîce cu psalmistulu : in vanu este paza, déca Dumnedieu nu protege urbea. Michael, care mai deuna-di abjurase religiunea creștina, asta-di consiliariu intimu alu lui Orchanu, indupleca in fine pe Ornûsu in modu astutu, cá dupa unu asediu atâtu de lungu si obstinatu, se capitulédie cu cetatea. Elu capitulà sub condițiune, cá viéti'a locuitoriloru se fia crutiata, platindu summ'a de trei-dieci mii taleri de auru, si asia faimós'a cetate Prus'a cadu in man'a lui Orchanu la añulu Hegirei 726, dela Is. Chr. 1326, fara cá pe turci se 'i fia costatu o singura picatura de sange (22).

OTHMANU MOARE SI LASA SUCCESSORU PE FIULU SEU ORCHANU

XXIII. Fericirea omenésca arare-ori è perfecta si constante. Orchanu in midi-loculu triumfului seu si pre candu se bucurá de cucerirea unei cetati atâtu de celebre, primesce trist'a scire ca tatalu seu móre, si'lu chiama se vina indata la elu. Orchanu asculta de porunc'a parentelui seu, si lasandu in Prus'a o buna garnisóna, cu cáti-va omeni ai sei pléca spre Ienghisheri, unde aflà pe tatalu seu tragându de móрте. Othmanu ii dete binecuventarea parentésca, ilu numi de successoru alu seu, si — mori in etate de 69 ani in lun'a

(22) Istoricii creștini in cea mai mare parte sunt de opiniune, ca *Prus'a* a fostu ocupata de insusi betranulu Sultanu Othmanu. Ei pretindu cá lucrulu s'a petrecutu precumu urmédia : Dupa ocuparea cetatiei — dicu ei — Sultanulu vediendu cá castellulu se póte tiené anca lungu timpu, a facutu se se latiésca scirea cá elu è mortu, si a ordinatu a se publica, cá inainte de a mori a spusu cá doresce se fia immormentatu in conventulu monachiloru greci d'in castellu, si corpulu lui se nu'lu petréca mai multu de patru-dieci persóne : déca 'i se va accorda acésta rogare atâtu de simpla, atunci armat'a lui se va retrage. Monachii creduli, s'au invoitu far' a esita unu momentu. Asià incarcandu unu sicriu cu arme in locu de cadavrulu lui Othman, elu insusi travestitu, intra cu 39 de soldati in castellu. Acesti-a occupa indata portile, lasa in laintru o multime de trupe turcesci, si cuprindu totu castellulu.

Lucas are acésta descriptiune in Caletoriele sale in Orientu. Elu mai descrie acolo tóta cetatea, monumentele ei vechi, numerósele scaldo, mormentele Sultaniloru turci, runele vechiloru palate etc : totu atâte probe despre splendórea trecuta a cetatiei Prus'a.

Lectorulu va vedó mai la vale, cu cáta probabilitate areta auctorulu nostru ratiunea ce a potutu induce pe scriitorii creștini a crede, cá acésta cetate a fostu ocupata priñ Othmanu. *Tr. Ingl.*

Ramazanu, adeca tocma in anulu in care s'a ocupatu Prus'a. Elu domnitu ani 26, luni 3 si dñle 10 (23).

Cuventulu d'in urma alu lui Othmanu câtra fiiulu seu Orchan dupe istoriculu Saadi.

Candu acesti duoi principii se vediura unulu in faci'a altui-a, âr mele loru palpitau de amóre si de viia affectiune. Orchanu suspin profundu, si dñse: « Oh! Othmanu! Tu sorgintele imperatorulu « domnitoriloru lumei! Tu care ai invinsu si suppusu atâte p « pôra! » Acestu incomparabilu imperatu, isi întorse ochii cât fiiulu seu, si cu voce stinsa astu-modu 'i vorbí: « Nu plange, o ba « samulu ànimei melle! Acésta ultima lupta a mea este sôrtea i « tregu genului omenescu, comuna teneriloru si betraniloru, du « ce noi toti respiramu acelasiu aeru alu acestei lume plina « reutati. Io trecu la nemorire; tu se traiesci incarcatu de glori « bine si fericitu. Eu moriu fara se'mi para reu: fiind-câ te la « successorulu meu. Asculta ultimele mele invetiaturi. Departa « la tine si uita grigele acestei vieti. Nu cerca nici-odata, te conjur « o! tu care esci incoronatu de fericire, nu cerca nici-odata radi

(23) *Dile 10.* Philippu Loniceru si alti scriitori crestini tienu câ Othmanu a do nitu 28 de ani. Eu inse si aci mai bucurosu me alaturu la scriitorii turci, câ u cari sunt si mai bine informati, si mai exacti: ei affirma in unanimitate câ Othma a domnitu 26 ani lunari, trei luni si diece dile; ceea ce face cam 25 ani solari, cis luni si siepte-spre-diece dile.

Dupa mórtea lui Osmanu deschidiendu-se scriniile lui, nu s'au aflatu in ele r argintu nici pretiöse. Elu si-a datu cu multa liberalitate toti banii in recompe: militari. Elu n'a lasatu fiiloru sei alta avere, decâtu exemplulu seu spre a'lu im. Cu tôte aceste, elu le-a lasatu vaste dominiuri; o multime de cai, si unu num: mare de arme, tôte in stare buna si bune de servitiu, apoi, turme immense de mari si mici, precumu boi, vaci, oui, etc. Unu lucru de minune se observamu: Pe campiele de pascuatiune, nu departe de Prus'a, se vedu si asta-di turme de c: cari appartienu Sultanului, si despre cari traditiunea tiene câ deriva directu d: ouile lui Othmanu. — Acestu principe è immormentatu in Bursah. Mormentulu: se pôte vedé in capell'a unei vechi monastiri in castellu. In catu este acést-a ade: ratu, nu sciu; atat-a è certu, ca mormentele Sultaniloru ingropati aici, sémene: capelle; ai caroru muri pre d'in laintru sunt de marmore si iaspide; cupol'a in: lôrea ceriului cu multe ornamente in röstu si auriu; pavimentulu asternutu cu: vóra, asupr'a caror'a stau sicriifele cu cadavrele Sultaniloru, era giuru-impregiu turbanele si armele loru. *Tr. Anjl.*

« mulu teu in tirania, si întorce'ti faci'a ta dela crudelitate. Cultiva
 « d'in contra adeverulu, si fa d'in elu ornamentulu pamentului.
 « Imbucura inim'a mea departata, cu un'a serie frumósa de victorii.
 « Si candu vei fi cuceritu lumea, atunci se propagi religiunea prin
 « arme. Intretiene amicitia drépta cu imperatiile Rumeiloru (24).
 « Promóve pe invetiati la functiuni onorifice; acest'a è medi-loculu
 « pentru intarirea legei divine. Si ori unde tu vei audi ca este unu
 « omu devotatu sciintiei, da 'i onóre, respectu, si grati'a ta. Nu te
 « mandri cu armatele tale, nici nu te infla cu avutiile tale. Tiene
 « langa tine pe cei invetiati in legi; si fiind-ca justiti'a este funda-
 « mentulu imperieloru, intorce'ti faci'a dela totu ce este contra ei.
 « Legea divina trebuie se fia uniculu nostru scopu, si toti passii no-

(24) *Imperatiile Rumeiloru.* Regna Rumaeorum. D'Herbelot observa, cà arabii si alte popóra orientali au datu numele de *Rum* aceloru tieri pe cari mai antaiu le-au suppusu Romanii, apoi au trecut la Greci, si in urma le-au cuceritu Turcii. Dar' Ební Alvardi in Geografi'a sa dice, ca tierile numite *Rum* incepu la oceanulu occidental, si cuprindu in sine: *Galatec'a* séu Galiti'a; *Andaluz* séu Spani'a; *Afrangia* séu Franci'a, *Rumiah* séu Itali'a; *Nemsiah* séu Germani'a; *Leh* si *Ceh* séu Poloni'a si Bohemi'a; *Inkilar* séu Angli'a; *Magiar* séu Ungari'a; si pene la Constantinopole si marea-négra, unde atinge tier'a *Secalibatiloru* séu Slaviloru; éra Slavonii suntu vecini cu Rusii séu Moscovitii. In fine, de acelea imperatii se tiene si aceea tíera, ce si pana acuma se numesce proprie Rum, adeca Rumelia séu Romania, adeca Thraci'a si Greci'a de_asta-di. Auctorulu cartiei *Mesahat Elers* séu Mesuratur'a pamentului, dice cà Rum, sub care elu cuprinde si una parte d'in Asi'a mica, se marginesce la apusu cu canalulu dela marea-négra; la amédia-di cu *Bilad Giam* si *Bilad Gezirah*, cumu si cu Siri'a si Mesopotami'a, Armimah séu Armeni'a; la resaritu si media-nópte cu *Bilad Kurg* si *Bahr Bontos*, séu Georgi'a si Pontulu-Euxinu (marea-négra); in midi-loculu Rum-ului suntu *Ghebal Carman*, muntii Caramaniei, séu muntele Taurus, unde locuiescu o multime de familii turcesci si turcomane; acesti munti formédia caten'a care se întinde dela Tarsus in Cilici'a pên'la Hellespontu (Dardanelle). In *Rum*, luatú in acestu întielesu, au domnitu dinasti'a sultaniloru Selgiukiani, numiti de Arabi *Selagikah Rum*, séu Selgiucidii Rum-ului; dela acesti-a isi tragu originea Ottomanii seu Turcii de asta-di, si pentru aceea Persianii si Mongolii numescu Rumi pe Turci péné in diu'a de astadi. (Eta cumu numele gloriosu alu Romei si alu Romaniloru este usurpatu pana si de turci. *Tr. Rom.*)

D'in descrierea ce ne da Ebu Alvardi despre Rum, vedemu ca Othmanu sub *imperatiile Rumeiloru*, regna Rumaeorum, întielege pe toti crestinii d'in Europ'a; precumu prin *amiciti'a drépta* ce recomanda fiului seu de a intretiené cu ei, de sicuru n'a întielesu alta, decâtu se'i constringa a imbraçosia religiunea mahomedana; ceea ce dupa opiniunea Turciloru este celu mai mare semnu de afectiune si de amicitia ce se póte da unui crestinu. *Tr. Angl.*

« stri trebe se tinda catra domnulu. Nu te lasa in vane intreprin-
 « deri, nici nu te mesteca in certe nefolositorie. Că-ci ambițiunea
 « n'amu aspiratu, decâtu la propagarea credintiei : romane la tine
 « a complini aspiratiunile melle. Fii impartialu si gratiosu cu totii ;
 « implinesce'ti detorintiele publice legate de oficiulu teu. Unu Im-
 « peratu care nu se scie distinge prin bunetate si clementia , nu
 « merita numele de imperatu. Grigea ta constanta se'ti fia a protege
 « pe suditii tei : numai asiá vei fi in grati'a si protectiunea lui Dum-
 « nedieu ».

Othmanu , refugiulu fideliloru , terminandu aceste esortatiuni ,
 sufletulu seu sborà in regiunile eternitatiei.

~~~~~  
 Dela mórtea lui Suleimanu Schach, 1219. pèn' la mórtea lui Osmanu I., 1326.  
 au dominatu in Europ'a urmatórele persóne :

*In Constantinopole.* Robertu, fiu ori frate alu lui Petru de Courtenay, 1222—1229;  
 Baldouin II., 1229—1262. ; Michaelu Paleologulu 1262—1282.; Andronicu Paleologulu  
 1282—1325.

*In Occidentu.* Dupa mórtea lui Fridericu II., adeca dela 1250—1273., a fostu inter-  
 regnuu. Sub acestu timpu s'au alesu mai multi principi, intre altii Enricu de Turingi'a,  
 Vitihelmu de Olland'a, Richardu duce de Cornvali a fiulu regelui Ion de Angli'a, Al-  
 fonsu sapientele. In acesti 23 de ani s'au stinsu familiile de Svabi'a, de Austri'a si  
 de Thuringi'a. In urma imperiulu s'a consolidatu in persón'a lui Rudolfu de Habs-  
 burgu, 1273—1291.; Adolfu de Nassau, 1291—1298; Albertu, fiulu lui Rudolfu 1298—  
 1308.; Enricu de Luxemburgu, 1308—1313.; Ludovicu de Bavari'a, 1313—1346.

*In Angli'a.* Eduardu I, 1277—1302; Eduard II, 1307—1327.

*In Franci'a.* Ludovicu VIII. 1227—1226; Ludovicu IX. 1226—1230; Filipu III. au-  
 dacele, 1270—1286.; Filipu IV. cellu frumosu 1286—1313; Ludovicu X, 1313—1315  
 Filipu V. lungulu, 1315—1321; si Carolu IV. cellu frumosu 1321—1327. *Tr. Angl.*

# ISTORI'A

DOMNIEI LUI ORCHANU.

ALU DOILEA IMPERATU ALU TURCILORU

## CAPU III. DIN CARTEA I.

ORCHANU SE PROCLAMA IMPERATU, NICOMEDI'A CAPITULÉDIA

Indata dupa mórtea lui Othmanu, fiulu seu Orchanu (1), in etate de 35 de ani, a fostu salutatu imperatoru' alu Turciloru in 10 alle lunei Ramazanu anulu Hegirei 726. Orchanu, care precumu amu ve-

A. 726

I. C. 1326

(1) *Orchanu*. Nicephoru Gregoras, in cartea XV. capu. 5. sect. 2., 'lu numesce Hyrcanus séu Orchanes, si dice ca a luat de soçia pe fi'a imperatului de Constantinopole, Ioan Cantacuzenu, cu numele Maria, séu dupa insusi Cantacuzenu, cartea III. capu 92., Theodora. Istoricii turci nu vorbescu nimicu despre acestu casu; eu inse totu nu me pociu indoi despre elu; cã-ci nu este de crediutu cã Cantacuzinu cã scriitoriu crestinu si tata alu Theodorei, se spuna unu neadeveru despre unu lucru, carele atatu religiunei crestine, catu si imperatului era se'i fia numai spre rusine, séu cã elu se fia avutu de a cauta vreo gloria in una casatoria ca aceea. Istoricii nu spunu, decã Orchanu va fi avutu copii d'in acésta casatoria séu nu; de aceea nici eu nu mai vorbescu nimicu despre acésta.

Ioanu Cantacuzenu, tutoru la duoi fi ai imperatului Andronicu, usurpase tronulu la anulu 1338; fiendu inse detronatu se retrase intr'o mônastire in muntele Athos; aici scrisse elu istori'a domnatiunei sale, care se considera cã unu capu-de-opera in grec'a moderna. *Tr. Angl.*

diutu mai in susu, ocupase Prus'a (2) anca in viéti'a parentelui seu, a petrecutu anulu primu alu domniei sale intru a regula afacerile in Asi'a, si a da o forma durabile guvernamentulu seu. La alu doilea anu elu cutrierà tóta provinci'a Semendura, dela cetatea Aitos pênè la Iznigmid séu Nicodemi'a. In fine impresorandu si acésta cetate, o cucerì. Triumfulu seu n'a fostu atátu de dificile, precum ar' fi trebuitu se fia façie cu una cetate atatu de tare. Cologianu, guvernatorulu cetatiei, n'a fostu atatu defensorulu càtu desertorulu ei; elu fùgì indata ce a vediutu ca s'apropia armat'a lui Orchanu, si se retrase aóptea in castellulu Coiunhisar. Orchanu intielegèndu dela unii captivi despre acésta fuga, incungiura immediatu castellulu; Cologianu strapunsu de o sagéta cadiù mortu, si castellulu se si supuse. Dupa aceea Orchanu comandà ca se se taie capulu lui Cologianu si se se infiga intr'unu paru la vederea tuturoru Nicomedianiloru. Terrórea ce le-a causatu acestu spectaclu, i-a determinatu a capitula, dupa care tramissera deputati la Sultanulu, ca se le daruésca viéti'a si se le permita a se retragela Constantinopole cu tóte efectele loru. Domnitoriulu accordandu-le tóte acestea, ei ii inchinara cetatea.

**ORCHANU SE ASIÉDIA CU RESIEDINTI'A IN PRUS'A, SI ORGANISÉDIA ARMAT'A**

A. 728  
I. C. 1328

II. De alta parte Alibeg la anulu Hegirei 728, cuprinde prin capitulatiune cetatea Herkie, numita in urma Caramuseke, capital'a provinciei Semendura. Orchanu, dupa ce a suppusu potestatiei sale tóta Bithyni'a cu esceptiunea cetatiei Nice'a, isi stramutà anca in acelasiu anu resiedinti'a imperiale d'in Iengisheri la Prus'a. La consiliulu fratelui seu Aladinu, stersè monet'a selgiukiana, si puse ca se se bata nuóa moneta cu inscriptiunea numelui seu. Elu intro-

(2) *Ocupase Prus'a.* Scriitorii crestini punu ocuparea cetatiei Prus'a pe timpii lui Othmanu, care, dîcu ei, la anulu dupa aceea au moritu. Acésta erróre pare a deriva de la scirea despre caderea acestei cetati; cà-ci perderea deplorabile a unei cetati atátu de importante, ajunse la curtea imperatorului greciloru inaintea scirei despre mórtea lui Othmanu. La curtea ottomana adeca este usitatu, ca despre mórtea imperatului se se tiena mare secretu, mai alesu d'inaintea inamiciloru. Dar' scriitorii turci sunt fórtè esacti intru a insemna cu precisiune diu'a mortiei sultaniloru loru; prin urmare nu ne este permissu a dubita in veritatea narratiunei loru.

duse apoi legi si usantie, cari pene asta-di se observa in imperiulu ottomanu. Anume a datu ordinu, cá locuitorii cetatiloru se se distinga de cei dela sate prin imbracamente ; cá soldatii sei se formedia armata separata, cá-ci acestia pene aci nu diferiau intru nimicu de soldatii crestini ; se se institue o nuóa militia de infanteria, necunoscuta pene acumu la ottomani ; se invetie a prepara si folosi machine pentru baterea si cucerirea cetatiloru, despre cari pen acumu n'aveau nici o cunoscintia. Si pre langa tóte aceste, facù pe frateseu Aladinu, generalu a tóta armat'a, si 'lu puse in capulu administratiunei afaceriloru publice, dandu-i titlulu nou de Mare-Veziru, séu locotenente civilu si militariu.

**STABILESCÉ PLATA PENTRU SOLDATI ETC.**

III. La anulu Hegirei 729. Orchanu face plata regulata pentru soldati, cari mai inainte erau numai voluntari. Plat'a acést'a era o Nocra pe di (asiá se numiá monet'a nuóa a lui Orchanu, care facea a patr'a parte d'intr'o drachma de argintu). Candu soldatii nu erau in servitiu, le era permissu a traí in pace pre langa bunurile lor, scutiti de ori-ce contributiune. Dar', fiindu ca acésta militia nuóa de infanteria se recrutá d'in tierani, ómeni brutali si fara crescere, asiá ea se revoltá de multe-ori, séu celu puçinu era fórte aplecata a se revolta. Orchanu observandu acést'a, o cassá si o inlocui cu alt'a, care a contribuitu fórte multu la lattrea superstitiunei mahomedane. Elu adeca lasá a se instrui in legea mahomedana atati juni crestini, cati numai a potutu aduna, si apoi 'i inrolá : cu modulu acest'a i se inmultí armat'a preste tóta asteptarea , se propagá sí religiunea mahomedana. In câtu pentru turci: tierani, cari traiau pe mosi'a parintiésca si aveau voia de a se inrola, nu le era permissu a serví decátu numai la cavaleria sub Sangiakbeghi ; ei se numiau Musellem-i, adeca liberi.

A. 729

I. C. 1329

**OCCUPA NICE'A ; SI MARITA VEDUVELE GRECILORU DUPA SOLDATII SEI**

IV. Prin aceste regulamente si institutiuni militari, Orchanu vedindu-se cu armata numerósa, se determina a cuceri cetatea Iznik séu Nice'a. Elu o impresorá anca in acelasiu anu ; si, redusa la estremitate, parte prin asediu continuu de mai doi ani, parte prin

fóme si pestilentia, ea a fostu constrinsa a se suppune gratiei lui Orchanu. Deputatii locuitoriloru d'in cetate se presentara inaintea acestui principe rogandu-lu se le accórdé viéti'a si se le concéda a se poté retrage la Constantinopole. Orchanu prin unu simtiu de generositate neasteptata, le permisse nu numai de a se poté retra-ge cu viéti'a, ci de a 'si lua cu sine atátu-a avere cáta voru poté du-ce. Niceanii, miscati de atátu-a clementia a lui Orchanu, preferira a remané liberi in possessiunile si casele lor, si a se face de buna voia tributari imperiului ottomanu. Asia Orchanu intra in Nice'a la anulu Hegirei 730. Aici unu altu spectaclu se presentá. Femeile greciloru, morti prin fóme séu fêru, vinu inaintea lui Orchanu, si 'si plangu starea veduvita in care au remasu. Elu ordina indata cur-teniloru si nobililoru sei a le lua de sojie, si a le tracta cu stim'a cu care se tractédia femeile musulnane. Cu modulu acesta, elu provediú cu barbati pe o multime de persóne desolate, unele de clasa nobile, altele de conditiune mai mediocra, si totodata facú totu atáte proselite pentru legea mahomedana. Faim'a despre generositatea lui Orchanu si umanitatea sa facie cu supusii s'a latitu ca fulgerulu in tóte tierile vecine; in cátu nu numai niceanii, deintre cari multi fugisera de fric'a obsidiunei, ci multime de locui-tori d'in alte cetati si sate, unde nu ajunsesera anca armele turciloru, veniau in masse la Nice'a. Asia Nice'a in mai puçinu de unu anu deveni atatu de impopolata, in cátu parea ca ar disputa prioritatea Constantinopolei.

A. 730.

I. C. 1330

## CUPRINDE CASTELLULU KEMLUC; SI FUNDÉDIA SCOLE A. I. CHR. 1334.

A. 734

I. C. 1334

V. La anulu Hegirei 734, Orchanu dupe obsidiune vigorosa de unu anu intregu, cuprinde prin capitulatiune castellulu Kemluc, care prin natura si arte era bine fortificatu. Othmanu, tatalu lui Orchanu a tentatu mai de multe-ori, dar' totdeauna in vanu, a ocu-pa acestu castellu. In anulu Hegirei 736, Orchanu a statu in pace, si a fundatu in Prus'a o noua Moschëa, academia si unu spitalu: tóte edificie intr'adeveru regali. In specialu academi'a, care è fun-data intr'o monastire, ajunse atatu de celebra pentru artile liberali si professorii ei illustri, in catu o cercelá multime de studenti de

A. 736

I. C. 1336

prin Arabi'a si Persi'a ; si aceste popóra, ai caroru docti treceau pen' acumu de magistrii lumiei, nu credea ca ar fi nedemnu de ei a se face discipolii otomaniloru.

**DEBELÉDIA PE GRECI IN ASI'A ; PE PRINCIPII MUSULMANI II CASTIGA PRIN POLITICA**

VI. Orchanu, dupa-ce prin arme a ocupatu dela greci cetatile si tierile memorate mai in susu, omu astutu si bunu politicu precumu era cunoscutu de toti, incepù se faca planuri cumu ar' poté uni cu tierile sale inca si restulu aceloru provinci asiatiche, cari erau supuse mai multoru principi musulmani, si cari mai remassera anca d'in imperiulu selgiukianu. Elu face inceputulu cu tierile lui Adgilanbeg. Acestu principe morindu a lasatu dupa sine unu singuru fiu in etate fórte tenera, cu numele Casimbeg. Orchanu sub pretestu ca elu 'i ar fi parente adoptivu si protectoru, ilu luà la sine si ocupà tóte provinciile. Tursonbeg, unu altu principe teneru, urmandu exemplulu acestuia, de buna voia donà elu însusi sceptrulu ottomanu cetatile Aidingik, Minas, Balikesre, Bergame si Ermid. Cele mai de aprópe in ordinea acestora era cetatile Ulubad, Cublius si Eblus. Acestea pàna atunci mai recunoscea supremati'a greciloru, au fostu in sa supuse prin forti'a armelor. Michalcea, fiulu Kiramastoriei, nobila matróna, intimidatu de exemplulu veciniloru sei, se da vasalu Sultanulu cu tóte staturile patrimoniali, pe care turcii dela numele seu le numescu pènè in diu'a de asta-di Muchalici. Intr'aceea se escà cèrta intre Tursonbeg si intre fratele seu Hagilbeg ; celu d'antaiu, dedicandu cetatile sale imperiulu ottomanu, si vrèndu a'si implinì promissiunea, le offere in realitate lui Orchanu ; alu doilea se oppuse. De aci se aprinde bellu intre ei, si recurgu la arme. Hagilbeg simtindu-se mai slabu, parascesce lupt'a si se inchide in cetatea Bergam. Orchanu se folosesce de cèrt'a intrè frati si le ocupa tier'a. Elu cu cunoscut'a lui ipocrisia, le dtse : « Nu è dreptu nici « permissu dupa religiunea mahomedana, cá pentru cèrt'a intre duoi « frati se se verse nici macar o singura picatura de sange musul- « manu ; si este pecatu a se certa cu arme pentru lucruri, ce se « potu decide prin lege ». Dreptu aceea ordina la amènduoi fratii, cá se se intrunésca sub murii dela Bergam, si se se impartia averea-

parentesca după prescripțiile legii în părți egale. Și unul și altul s'a mulțumit cu această sentință. Ma la întâi'a vedere, Hagilbeg prefacându-se că vrea să 'mbrășiosie de fratele său, îl străpunge cu o dardă prin inimă, și Tursonbeg cade mort înaintea intermediarilor trimiși de Orhanu. Hagilbeg, ca un altu Cain, cuprinsu de orroarea faptei sale, nu știa de cine se tremură mai multu, de poporul său, sau de Orhanu. Cu toate acestea se determina a închide porțile cetății și ași susține cauza cu arm'a în mână. Dar' toate în vanu. Cetățianii detestându o faptă atatu de neagră, și nevrându a atrage asupra loru just'a vindictă a lui Orhanu, au prinsu pe Hagilbeg și l'au datu împreună cu cetatea în mâinile Sultanului. Hagilbeg, după o viață miserabilă de doi ani în închisoare, a murit în Bursah. Principele de Ulubad nu avu șorțe mai bună: acuzatu prin calomniile că ar' voi a se revolta, elu își perd'u viața. După aceea totă provinci'a Carasus d'împreună cu cetatea Ulubad, recunoscu de suveranu pe Orhanu. Toate aceste evenimente s'au petrecutu către finea anului 737 alu Hegirei sau 1337 de la er'a creștina.

#### MAI MULTE CETĂȚI SE UNESC ÎMPERIEI OTTOMANU

A. 738  
I. C. 1338 VII. Pe la începutulu anului 738 alu Hegirei cetățile maritime Anachor și Emrud, cari erau încă sub deplorabil'a domnie a creștinilor, informându-se de preparativele lui Orhanu de a le ocupa cu arma, au voit mai bine a cere clemența acestui principe și a se supune de bună voie, de câtu a se espune furorului său prin o vană rezistență. Exemplulu loru au atrasu și pe alte mai multe cetăți și castelle, și s'au încorporatu și acestea imperiului otomanu.

#### ORHANU TRĂMITE PE FIULU SĂU SOLIMANU ÎN EUROPA

VIII. Atâtea victorii urmate un'a după alt'a în Asia, în locu să satisfacă ambițiunea lui Orhanu, ele pareau că o aștia și mai multu. Domnu a totă Bithynia, elu cugetă la alte cuceriri; și încă în acelu anu 738, trimite pe fiulu său Solimanu să se cerce a trece în Europa, dându-i pe cei mai experimentați capitani de pe acelu timpu,

precumu Accebeg, Gazifazil si Ornusbeg, séu precumu 'i numescu alti scriitori Gazifaril, Iacubgebeg si Mihalbeg (s). Solimanu, luandu cu sine 80 de feciori totu alesi, sub pretestu ca merge la venatu, descinse pe nesimtîte pene la tiér'a Aidingik spre a visita tiermurile marei asiaticé. Dar', fiindu-ca prin edictu publicu alu imperatului dein Constantinopole, confirmatu si de ceialalti principi crestini, era interdîsu sub pedépsa de mórte a trece, fia si numai cu simpla luntre, pe costele Asiei, precumu era interdîsu sub aceeaşi pedépsa unui turcu a trece in partile Europei: asia necesitatea, matrea inventiuniloru, inventia pe Solimanu ca se lege pe besici de bou doue luntrii cu grunazii un'a de alt'a. Pe un'a de aceste se puse elu insusi intr'o nópte la luna frumósa, si trecù mai fericitu de cumu sperá, dela unu satu d'in Asi'a la castellulu Hami in Europ'a. Cu modulu acest'a 'si trecù Solimanu si ómenii sei; si inainte de tóte prinsera pe unu tieranu care le aratá una cale subterana, pre unde se póta intra in cetate. Aceea nu avea nici macaru custodia, si tóta lumea dormiá, candu Solimanu, intrandu pe nesciute cu ómenii sei, pune man'a pe toti locuitorii si ocupa cetatea. Elu inse vediendu ca este mai consultu a tracta mai bine dulce decatu aspru cu ei, asia se portá fórte omenesce cu ei si le jurá, ca 'i va lasa liberi si le va face inca si daruri considerabili, déca vreo-cativa dintre densii carii se pricepu la artéa navigatiunei, voru duce in Asi'a vasele ce erau in porturile de la Balair si Akcilimanu. Cu modulu acest'a, Solimanu cástigá animile locuitoriloru, si in câte-va

(3) *Michalbeg*. Scriitorii crestini nu spunu nimicu certu, nici despre nascerea nici despre sortea acestui Michalbeg. Din contra istoricii turci dicu ca elu descende dela imperatii de Trebizonda (póte d'in famili'a Comnéna), si adaogu cá abjurandu legea crestina si trecundu la mahomedanismu, Orchanu intr'atátu ilu iubia, in cátu nu facea nimicu fara a'lu intrebá pe elu mai ántáiu. In Adrianopole se vede pene in diu'a de asta-di unu podu frumosu de pétra preste rîulu Art'a, edificatu de fiuluu seu, care cá si parintele se numiá Michail; acestu monumentu a conservatu péné asta-di memori'a auctorului seu, cá ci elu se numesce Michalogli Koprissi, adeca podulu fiului lui Michail. N'asiu poté afirma cu securitate ca Michail ar' fi d'in sange regale; dara numele de Michael nu ne lasa a dubita despre religiunea sa de mai inainte. Io nu'm; aducu aminte cá turcii se dea acestu nume la altulu, decátu la archangelulu Michail, si la acestu Michal aci. In Alcoranu se scrie Mikail; dar candu vorbescu séu scriu catra crestini, ei dicu Michal.



dre trei mii de turci au fostu transportati d'in Asi'a in Europ'a. In diu'a urmatória surprinse castellulu Liasabonia; ilu provediù cu cele necesarie pentru viétia si cu garnisóna, dandu'lu in grij'a lui Acebeg, dela care acestu tienutu se numesce pènc 'n diu'a de astadi Aceovasi (4).

#### SOLIMANU OCUPA GALLIPOLEA

Geliboli séu Gellipolea 'lu oprì cévasi in progressulu invingeriloru sale. Gubernatorulu acestei cetati, pe care scriitorii turci ilu numescu Callcomas, chiamandu la arme pe toti linerii de prin pregiuriu, se resolvì a se oppune cu energia lui Solimanu. Lupt'a a fostu lunga si dubiósá; in urma, Ottomanii superiori in numeru si in curagiu, au invinsu, si au fortiatu pe greci a lua fug'a si a se inchide in cetate. Solimanu a vediutu ca n'o póte lua prin asaltu fara a perde multu sange, asia se determiná a umili pe inamicu prin obsidiune si prin fóme. Aduce garnisónele d'in castellele degiá cucerite, inchide Gallipolea d'in tóte partile, si nu lasa se intre nici victuatii nici adjutoriu. Gubernatorulu si garnisón'a se tieneau cu curagiu si aparau cetatea cu lóta bravur'a possibile. Dara in urma, fatigati prin lunga obsidiune, debilitati prin desele assalte, si storsi anca si mai multu prin lips'a de victualii: au capitulatu la anulu Hegirei 760. Cu Gallipolea au caditu in potestatea turciloru tóta provinci'a Chaireboli, séu Charipolis (5). Se díce ca imperatulu greciloru, audiendu de capitulatiunea Gallipolei, care cu dreptu cuventu se considerá de chiei'a nu numai a Constantinopolei, ci a Europei intregi, ar fi dísu ca din batjocura, ca turcii n'au cuprinsu alta decâtu o cócina de porci si o cana de vinu (6).

A. 760  
I. C. 1359

(4) Campulu lui Acce. *Tr. Germ.*

(5) *Chaireboli*. Pare a fi Cristopole, unde Gregoras díce la cartea VII. capu 6. sect. 3., ca imperatulu Andronicu voindu a inchide trecerea catra Macedoni'a, a construitu unu metru care se întinde dela mare pèn' la culmea muntelui vecinu, numitu la turci Despot ialsi. Me miru dar, de unde pretinde Ion Duns, cá Cristopole la turci se numesce Ianboli, candu Ianboli este cetate in Thraci'a, situata pe tiermii fluviului Tunge, la pol'a muntelui Emu, cá la sieptedieci mile de la Phiippopole.

(6) Face allusiune la numele unui castellu, pe care l-au ocupatu turcii si care se numia Staulu de porci. *Tr. Angl.*

## ORCHANU TRAMITE PE FIULU SEU MURADU IN EUROPA

X. In anulu urmatoriu, Orchanu tramite o a duo'a armata in Europ'a sub comand'a fiului seu Muradu. Fratii 'si intrunescu fortiele si se lupta cu puteri unite. Solimanu cuprinde Malgara si Ibsalamulu, pêne candu Muradu ocupa castellulu Epibatos, cale de diece ore de la Constantinopole. De aci Muradu merge si impresóra cetatea fortificata Ciorlu séu Tyrilos, situata intre Constantinopole si Adrianopole. Locuitorii incrediuti in forti'a cetatiei, tare prin natura si arte, despretiuiescu armele ottomaniloru si nu numai refusa a se pleca sub conditiunile onorabili propuse de Muradu, ci anca facu vigorose eruptiuni, ucidu multe mii de inimici, si-i batu adeseori de sub murii cetatiei. In urma cutropiti mai multu prin numarul celu mare alu ottomaniloru decatu invinsi, fusera taiati toti pana la unulu. Muradu dupa ce cuceri cetatea, voindu a'si reshuna pentru sangele versatu, dete ordinu ca se o derime si se o aseme-ne pamentului, asia in câtu asta-di abia se mai potu vedé unele urme ale ei. Acestu actu de crudelitate, atât-a terróre a bagatu in locuitorii d'in Pirogos, urbe situata intre Adrianopole si Ciorlu, in catu parasindu-si casele au lasatu cetatea préda inimicului. Dupa aceste cuceriri, Muradu acoperitu de lauri se întórse cu armat'a sa in Asi'a, ér Solimanu remase cu trupele sale in Europ'a.

A. 761  
I. C. 136J

## SOLIMANU CADE DUPE CALU SI MOARE

XI. Acestu anu, pe câtu a fostu de fericitu pentru imperiulu ottomanu, pre atâtu fù de fatale pentru sultanulu Orchanu. Solimanu(7) fiulu seu, sub pretextu de a esi la venatóre, scotiendu'si ostea spre a 'i face revista si a o exercita in arme dupa datin'a osmaniloru, pre candu calarimea aruncá cu dardele si dá cu sagetile, calulu seu spa-

(7) *Solimanu*. Gregoras pare a'lu onorá cu titlulu de capu si conductoru alu Trojaniloru, candu la cartea XIV. capu 2. sect. 2. ne spune cà a luat de soçia pe flic'a lui Ion Batatzes, si cà elu a fostu care mai antaiu a trecutu d'in Asi'a in Europ'a; si in adeveru ca turcii nu mentionédia pe nici unulu care se fia trecutu inaintea lui Solimanu in Europ'a.

riatu ilu rapi, si trantindu'lu de unu arbore ii franse pitiorulu in doue, dupa cure cadiù atatu de greu, incatu remase indata mortu.

**ACCEBEG OCCUPA CETATEA DYDOMOTHYCON ; DAR' ORCHANU O RESTITUIE  
LOCUTORILORU EI**

XII. Orchanu cuprinsu de durerea perderei atátu de repentina a iubitului seu fiu, cadiù intr'unu morbu incurabile, care in scurtu timpu 'i causà mórtea. Nevrendu inse a paré ca mórtea fiului seu si morbulu propriu ar' fi stinsu in elu tóte cugetele bellice, tramite pe Accebeg in fruntea unei armate numeróse cu ordinu de a cucerì cetatea Dydomothycon. Gubernatorulu esise pe murii cetatiei spre a lua aeru, candu Accebeg se apropia pe neasteptate ; puse man'a pe elu si ilu duse in captivitate ; dara nascutu d'in famili'a imperatorulu greci, elu nu putea suferi dur'a captivitate si 'si cumperà libertatea cu predarea cetatiei. Orchanu inse miscatu de rogarile unui principe crestinu, amicu bunu alu seu, restitui cetatea vechiului ei possessoru. Acestu amicu era Ioanu Cantacuzenu, care inainte de a ocupa tronulu, isi maritase fic'a sa cu Orchanu.

**MOARTEA LUI ORCHANU SI CARACTERULU SEU**

XIII. Morbulu causatu prin mórtea fiului seu, rodea in continuu la corpulu betranu alu lui Orchanu, si crescea d'in dí in dí, pêně 'n urma mori in acelasiu anu, doue luni dupa casulu fatale alu fiului seu. Elu fù immormentatu in Manastir seu monastirea d'in Prus'a (8).

(8) *Manastir seu monastirea d'in Prus'a.* In Prus'a séu Bursah era o vasta monastire, despre care se spune cà pe timpii imperatorulu crestini incapeau cinci mii de monachi ; asta-di è transformata in giamia séu templu, si'si tiene numele vechiu de monastire. Turcii narrédia lucruri surprindietórie despre acesti monachi intr'o carte intitulata Iacobi Madianu. Ei dicu intre altele, cà monachii aceia nu mancá decatu câte-o oliva séu smochina in siepte dile, si ca d'in inaltimea muntelui Olimpu, numitu la turci Kiesish Daghi, séu muntele calugariloru, ei sborá prin aëru pe de-asupr'a marei Marmora pên' la beseric'a S-ta Sophia, in Constantinopole. Candu vre-unu crestinu ar voi se traga la indoiéla veritatea acestei naratiuni, turculu o probédia, cumu ? dicendu, ca asiá este scrisu in carte ; si elu crede ca atât'a è destulu. In generalu? neinvetiatii turci credu cà nu pôte fi falsu aceea ce è scrisu in cartile loru. Proba despre acésta credulitate este urmatóri'a istorióra curiósá, care s'a petrecutu pe tim-

A trairu siepte-dieci de ani (9), d'între cari a domnitu 35 du-

pulu meu in Constantinopole, si care credu că nu e in contradicere cu scopulu meu, déca o voiu aduce aici ca proba a credulitatei loru. Sub Sultanulu Mustafa, fratele imperatului de acum Achmedu (\*), era in Constantinopole patriarchu grecescu unu anume Callinicu, omu destulu de invetiatu in grecesce, prelatu de purtare irreprobabile. Miuteveli séu procurorii moscheei Sultanei Valida (\*\*) ilu provocá neincetatu că se platésca interesele dupa banii cari detoria besericei. Patriarchulu nu avea bani, si se rogá de acesti collectorii se astepte péné luni in septeman'a viitória. La terminulu pusu, colectorii vinu, si insistu mai multu că se platésca banii. Patriarchulu mai cere o septemana: atunci cellu mai betranu d'între colectorii 'i díse: «Ce sunt aceste minciuni, Patriarchule?! Cartile nóstre ne'invétia, si noi credemu fórté, ca monachii vostri d'in betrani nu numai se inflorau de pecatulu minciunei séu de orice alta fapta rea, ci anca ajunsesera la unu gradu atátu de inaltu alu virtutiei, in cátu ei sborau prin aëru, si treceau d'in muntele Olimpu d'in Bithyni'a (ei intelegea muntele Olimpu d'in Bithyni'a, éra nu pe celu d'in Grecia) péné la S-ta Sophia in Constantinopole si inderetru; si ca ei faceau si alte minuni, cari intreceau tóta puterea omenésca.» Patriarchulu, cumu era omu glumetiú, 'respunse: «Nu numai monachii nostri cei betrani au facutu aceste minuni; le facemu si noi pe tóte dílele. Eu anca sboru de aici de multe-ori la Pera (le vorbiá in palatulu seu d'in Phanaru). Dar' eu mai bucurosu sboru dupa apusulu sórelui, si nu prè susu, cá se nu me évédia multímea, si se'mi impute ca sunt unu impostoru séu magu.» «Nu v'amu spusu — replicara turcii — că acelea sunt scrise in cartile nóstre, si in cartile nóstre nu sta alta decâtu adevéru». Cu tóte aceste, trebue se marturisimu că nu toti turcii credu asia. Intr'unu poporu asia mare sunt multi ómeni luminati cari nu credu tóte câte sunt in Alcoranu; numai cátu nu cutedia se spuna in publicu ceea ce cugeta ei. Contrariulu se adevéresce prin urmatori'a istoria. Eu intrebaiu odata pre doctulu turcu Saadi Effendi, carui singuru amu de a multiami totu ce sciu turcesce, că elu, cá matematicu mare ce este, si atatu de amblatu in sciinti'a democratica, cumu póte se créda, că Mahomedu a taiatu lun'a in duóe, si că a prinsu in maneca sa diumetatea care cadea d'in ceriu? Elu imi respunse: «Dupa cursulu naturei, acést'a este imposibile; ba este chiar in contra principielloru naturei. Dar, acestu miracu este scrisu in Alcoranu cá fapta; asia renuntiu la ratiune, si me submittu credintiei. Cá-ci — adaoe elu — Dumnedieu póte face totu ce voiesce».

(9) *Siepte-dieci de ani*. D'in numerulu aniloru vietiei lui Orchanu, se póte proba cáti ani a domnitu elu. Cá-ci, déca a fostu de 35 de ani candu a successu lui Othmanu, parintelui seu, si déca a trairu 70 de ani: atunci è fórté claru, ca elu a trebuitu se domnésca 35 de ani. Pentru aceea, eu me miru cumu unii potu afirma, că Orchanu a domnítu numai 22 de ani. Dara istoricii nu sunt de accordu nici asupr'a

(\*) La a. 171. candu auctorulu scriá acésta istoria.

(\*\*) Valida Sultana è mam'a imperatorului regnante; cumu amu díce noi: domn'a mama imperatrice. Auctorulu tractédia despre acestu subiectu pe largu in not'a 36, la capu I. cartea IV. *Tr. Angl.*

pa calcululu lui Saadi. I-a successu in imperiu fiulu seu Muradu. Turcii n'au destule elogiuri pentru acestu imperatu alu loru. Ei 'i lauda clementi'a, valórea, dreptatea si liberalitatea façe cu seracii. Elu avea datin'a — d'icu turcii — de a conversa cu invetiatii, si de a nu intreprinde nici-unu lucru importantu inainte de a le cere consiliulu. Elu mai antaiu a fundatu in onórea natiunei sale Moschee, Giamie (10) Medrese (11) séu scóle, si Imarete (12) seu spitale. Faci'a

causei mortii lui Orhanu. Unii d'icu, cá a caduutu mortu de o sageta in obsidiunea de la Prusa ; altii, ca a peritu intr'o bataia contra Tatariloru. Fora a mai insiste a-supr'a celloru ce amu disu, cá istoricii turci in affacerile loru interne merita mai multu crediementu de cátu alti scriitori, voiu mentiona aci numai, cá ei toti suntu de accordu, cá Prus'a fu ocupata in primulu anu alu domniei lui Orhanu ; prin urmare ar' fi ridiculu a cerca moartea sa acolo, unde a inceputu a domni. Apoi, eu nu cunoscú nici-unu istoricu, care se mentionedie de vre-o bataia intre Orhanu si Sciti séu Tatari ; prin urmare cade si acésta opiniune, care cá si cea d'antaiu, n'are nici-unu fundamentu.

(10) *Giamie*. Templu turcescu, care are privilegiulu de a se celebra in elu rogatiunile de Vineria, numite Giume Nemassi ; ceea ce nu este permisu in Moscheele seu Metgidele mai mici. O giamia edificata prin vre-unu Sultanu se numesce *Selatin*, templu imperatescu.

(11) *Medrese*. Acestea suntu academie séu scóle superioare, situate de comunu séu chiar in curtea Giamiei, séu aprópe de ea. Suntu si alte scóle inferioare, numite *Mekteb* ; aici se instruiescu copiii in primele rudimente ale sciintiei. Persónele cari dirigiu aceste academii se numescu *Muderis* séu *magistri* de scóla ; ei au unu salariu anualu in proportiune cu venitul Giamiei de care se tienu ; de aci diferenti'a cea mare intre salariile loru : avendu unii câte trei sute aspri pe dí, ér altii numai câte siepte-dieci. D in aceste scóle esu persónele cari se facu judecatori in cetatile principale si se numescu *Mevla* séu *Mola* ; cei d'in localitatile de mai puçina importantia, se numescu *Kasi* séu *Cady*, cari suntu cutotulu de altu ordínu, si nu potu ajunge niciodáta la unu rangú mai inaltu, cumu nu potu nici popii seculari séu parochii. Dela *Mola* rangulu immediatu superioru este *Cadiülasker*, séu judele armatei ; de acesti-a suntu numai duoi, unulu pentru Europ'a, care este capulu, si altulu pentru Asi'a. In fine cea mai inalta demnitate eclesiastica este *Mufti*, ceea ce insémna : interprete alu legi. Deca voimu se comparamu aceste diverse auctoritati turcesci cu celle usitate la crestini, potemu dice cá *Mufti* è cá *Papa* ; *Cadiülasker*, patriarchu ; *Mola*, archiepiscopu séu mitropolitu ; *Cady*, episcopu (bine observandu, cá precum amu disu, elu nu póte inainta la rangú mai inaltu), si *Imam*, preotu. *Danishmend*-ii se potu compara cu diaconii nostri.

(12) *Imaret*. Este casa edificata aprópe de Giamia ; forma de ospitalu séu ospetaria pentru primirea si ajutorarea seraciloru si caletoriloru.

lui era rosfeteca, ochii albastrii, p rulu g lbioru ; de statura midi-lo-  
cia, si corpu indesatu. Ceea ce se vede d'in portretulu seu copiatu  
de Levni celebi, s u pictorulu de curte alu Sultanului, dupa unu  
vechiu originalu.


~~~~~  
Sub durat'a domniei lui Orhanu, de la anulu 1326, p n' la a. 1360 au domnit in
Europ'a :

La Constantinopole : Andronicu Paleologulu celu tineru, 1325—1354 ; Ioanu Paleo-
gulu, 1354—1384.

In Occidentu : Carolu IV., fiulu lui Ioanu regelui Bohemiei, 1246—1356.

In Angli'a : Eduardu III. 1326—1377.

In Franca : Philipu disu de Valois, 1327—1350 ; si Ioanu de Valois, 1350—1364.

ISTORI'A

DOMNIEI LUI MURADU SÉU AMURATU I. FIULU LUI
ORCHANU

ALU TREILEA IMPERATU ALU TURCILORU

CAPU IV. DIN CARTEA I.

MURADU OCCUPA ANCYRA

I. Muradu (1) primul cu acestu nume, era de 41 de ani candu A. 761
I. C. 1360

(1) *Muradu*. Déca ar suferi combinatiunea chronologica, eu asiu fi aplecatu a crede ca acestu Murad (*) este un'a si aceeași persóna cu Amuriu, generalu de Lydi'a si amicu alu lui Cantacuzenu, pe care Gregoras atátu de frumosu 'lu lauda. Acestu scriitoriu inse spune că Amuriu a muritu la anulu 1348 dela Cristu séu 749 alu Hegirei d'in o vulnere de sagéta ce a primitu cu ocasiunea obsidiunei unui castellu edificatu de crestini pentru apararea cetatiei Smirna; ér numele lui Muradu a fostu cunoscutu in Europa, numai la anulu Hegirei 761, adeca un-spre-diece ani dupa mórtea lui Amuriu, candu apoi la anulu dupa mórtea parintelui seu a successu acestuia in imperiu. De aci trebue se supponu, că Gregoras avuse in vedere pe vre-unu altu principe persianu d'in Asi'a, de același nume cu Muradu, ale carui tieri necunoscutu scriitoriloru turci, ori ca au trecut la altii in lipsa de eredi, ori le-au inghititu vre-unu principe potente d'in vecinatate. Ori-cumu ar' fi, dar', pe catu de condamnabile a fostu nebuni'a lui Cantacuzenu de a se arunca in braçiale unui infidelu, care nu potea se 'i bata inimicii fara a nu devasta tierile crestine, si prin acést'a a deschide mahomedaniloru calea spre Europ'a, chiar' atátu de laudabile este fapt'a

(*) Murad dupa etimologia însémna dorintia séu vointia. *Tr. Germ.*

succese la tronulu parintelui seu ; elu eredişe si virtutile paterne. Indata la inceputulu domniei sale a luat numele de Chudavendighiar (*), care in limb'a persica insémna servitoriulu lui Dumnedieu, spre a convinge lumea despre inclinatiunile sale religiöse. Elu dede proba si despre eroismulu seu, suppunendu indata la inceputulu imperatiei sale cetatea Ancyra cu alte mai multe castelle de prin acelu tienutu.

APOI ADRIANOPOLEA SI PHILIPPOLEA

II. Dupa ce 'si consolidà in modulu acesta imperiulu in Asi'a, Muradu 'si întórse tóte cugetele spre afacerile europene. De aci anca in

lui Amuriu, care cu generositate fara parechia merge intr'adjutoriulu amicului seu si alu crestiniilor acestui-a, de si elu insusi nu'i tractà decatu de Ghiauri, adeca infideli. In adeveru, Amuriu conservandu amicitia inviolabile lui Cantacuzenu anca si in dile rele, elu merita tóte acelle elogturi, cu cari anticii descriu amicitia lui Pilade si Oreste. Gregoras, pe care totdeauna cu stima 'lu citamu, ne-a conservatu in cartea sa XIII, una frumósa descriere a acestei rare amicitie. Cartea sa nu o are ori si cine ; pentru aceea credu cã facu bine, déca voiu narrà aci unu esemplu. Cantacuzenu era incurcatu intr'unu bellu contra Triballiloru ; Amuriu vediendu pe amiculu seu espusu periculu, se determinà a'i merge intr'adjutoriu si a'i assicura successulu. In capu de iérna trecu Dardanellele, si grabia intr'adjutoriulu imperatului cu arma tórte considerabile. Dar' timpulu reu si cãlile stricate ilu constrinsera a se oprì in Dydomothicon, unde era remasa Imperatés'a Irina cu câti-va ómeni de servitiu ; elu se asiedià in campulu liberu cu corturile, si nu voiá se intre in cetate, nici se accepte comoditatile ce imperatés'a i le oferii ; ba, nu voiá nici macar a se presenta inaintea ei, de si ea dorea se 'lu vedea ; elu dicea, cã nu se cuvine a merge in visita la muerca amicului seu, candu acest'a nu este acasa, si cã este in contra legiloru amicitiei a gusta comoditatile vietiei, candu amiculu seu se lupta cu necasurile in tíera departata.

(2) *Chudavendighiar*. Cuventu persianu, insémna servitoriulu lui Dumnedieu, séu devotatu lucrurilor divine. Nu se scie ce a potutu indemna pe Muradu a'si lua acestu nume ; atât-a è certu, cã şi-l-a atribuitu atátu pe acesta, câtu şi alte mai multe (*).

(*) *Chodavend* in limb'a persica insémna domnu, possessoru, mare principe *Chodavendi Kar* séu contrasu *chodavendicar* insémna capu intreprinderiloru ; cã-ci *Kar* è intreprindere, afacere, lucru. Prin urmare, nu póte fi dubiu cã Muradu prin acestu supra-nume a vrutu se'si dea insemnatate de auctoru si esecutoru alu lucrurilor mari. *Tr. Germ.*

acelasiu anu comisse marelui Veziru Etabeghi Schahin Lala (3), generalu pe câtu de prudente pre atat de valorosu, cá se treca cu armata usióra strimtórea dela Gallipole, si se atace Adrianopolea, ér elu ii urmà indata cu oste multu mai numerósa. Inainte de a ajunge Sultanulu, vezirulu la primulu assaltu ocupase cetatea. Muradu audiendu acésta scire, si vediendu ca presenti'a sa nu mai este necessaria, se întórse cu trupele sale la Prus'a. Dara, pentru cá planurile sale se nu suferé vreo amanare, Murad denuimi pe Ornus-beg de Begler-beg (4) preste Rumeli'a (5), adeca preste tierile sale cuce-

(3) *Lala*. Dupa etimologia însémna tutoru, epitropu séu care tiene locul de parinte, carui ca si unui pedagogu se concrede grigea si instructiunea principiloru juni. Marele veziru alu lui Muradu I, a fostu mai ánteiu onoratu cu acestu titlu. Dupa aceea imperatorii turci s'au dedatu, atâtú în vorba câtú și in scrisu, a numi Lala nu numai pe marele viziru, ci și pe toti cei-álți veziri mai inferiori, precum Lalam (*) Ali Pasia si Mi Lala Ali Pasia. Se dá acestu titlu si lui Agasi (**) séu comandantelu ienicieriloru, si la toti alti officiaru pêně la Bostangi Baschi, séu capulu gradinariloru seraliulu și pêně la capu-portarii palatieloru imperiali, de si acesti d'in urma sunt officiaru de rangulu multu mai inferioru. Comandantelu ienicieriloru se dá acestu nume d'in cauza cá au sarcin'a de a ingrigi de viéti'a filorulu Sultanulu, ca sa nu'i omóre unchii séu fratii; ér cápulu gradinariloru, pentru-ca elu are de a ingrigi de palatele imperiali, mai alesu in absentia Sultanulu. Acestu d'in urma officiu la greci se numesce Curopalatis (***).

(4) *Beglerbeg*. Acestu cuventu însémna principele principiloru, precum *Schahin Schah* imperatulu imperatiloru. De si toti vezirii cu câte trei códe de calu au titlulu de Beglerbeg, cu acesta totuși sunt onorați mai alesu numai trei persóne, adeca: Rumeli Beglerbegi, beglerbegulu de Rumeli'a, care 'și are resiedinti'a in Sophi'a; Anadolu Beglerbegi, celu de Anatoli'a cu resiedinti'a in Cutahia, si Scham Beglerbegi, celu de Damascu, care resiede in cetatea cu acestu nume. Acésta cetate in limb'a arabica se numesce Demeshk, vulgulu 'i dice Scham; de aci Schami Seherif, santul Damascu.

(5) *Rumeli*. Turcii intielogu sub acestu cuventu Greci'a si Europ'a, precum si tóte provinciile europene de dependentia ottomana. De aci beglerbeg vré se dica principele principiloru Greciei, séu *alu provinciiloru europene*. (†)

(*) *Lalam*, *Mi Lala* însémna Lala meu. d *Tr. Germ*.

(**) Candu *t* séu *si* se adaoge la capetulu cuventulu, însémna ca cuventulu precedente esse in genetivu. precumu ienicieri Agasi, Ag'a ienicieriloru; Bostangi Baschi, capulu gradinariloru; Scham Beglerbegi, beglerbegulu Damasculu etc. *Tr. Anglu*.

(***) Pasia este titlulu consiliariloru intimi, gubernatoriloru si generaliloru. Pasia in generalu însémna superioru, si se dá la superiorii servitoriloru inferiori. Veziru este ministru afaceriloru publice; numire ce se dá consiliariloru de statu, gubernatoriloru si altoru officiaru mai inalti. *Veziri azam*, mare-veziru, este primulu officialu dupa imperatulu. *Tr. Germ*.

(†) A se vedé mai in susu not'a 20 la capu I. cartea I. *Tr. rom*.

rite in Europ'a, dupe-ce mai anteu demandase supremului veziru, că cu ôstea sa atatu de victoriosa se strabata in laintrulu Thraciei. Acéssta se intemplà cu atata celeritate, in cătu nu numai Fili popole, ci si Eskisagena si alte cetati invecinate luanduse dela greci, se incorporara la imperiulu otomanu.

MURADU EDIFICA O GIAMIA

A. 761
I. C. 1361

III. In anulu urmatoriu vedemu pe Muradu ocupandu-se cu trebile rogatiunile publice, numite Nemas (6) Dara Mufti. Menla Fenari care pre langa dignitatea sa eclesiastica, portá anca si oficiulu de jude alu natiunei, nu putea se suferè acéssta datina. Menla

(6) *Nemaz*. Asia se numescu rogatiunile de tôte dilele, ce legea impune turciloru a le recita de cinci-ori in 24 de ôre. Sunt impartite precumu urmédia: *Sabah-Nemazi*, rogatiunea de demanétia; *Oile-Nemazi*, rogatiunea de amédia-di; *Ikindi-Nemazi*, rogatiunea dupa prandiu; *Achsham-Nemazi*, rogatiunea de séra; si *Iatzi-Nemazi*, rogatiunea de nópte. Trei d'in aceste sunt tot-deauna la ora fixa, cea de demanétia, cea de séra si cea de nópte; ér celelalte duóe, *Oile* si *Ikindi*, se schimba dupa cumu diu'a è mai scurta séu mai lunga. Pentru exemplu, in timpu de equinoctiu, rogatiunile de demanétia se facu inainte de 12 ôre dein nópte, adeca in or'a inainte de resaritul sorelui, ceea ce este demanétia intre cinci si siese ôre; rogatiunea de amédia-di, la ôrele siese d'in di, ceea ce la noi este amédia-di séu 12 ôre d'in di; rogatiunea dupa prandiu la nóue ôre, séu trei ôre d'in di la noi; rogatiunea de séra la 12 ôre, séu siese ôre de séra la noi; rogatiunea de nópte la 1 $\frac{1}{2}$ ôre dupa santitulu sórelui, séu 7 $\frac{1}{2}$ ôre de séra la noi. Superstitiunea turciloru intru a 'si face rogatiunile punctualu atátu este de mare, in cătu déca ar' lipsi dela timpulu fixu, tienu că este inutile de a le mai recita; că-ci, recitate dupa or'a fixa voru trebui a le recita anca odata in Araf, adeca in purgatoriu. Ei credu, ca a recita rogatiunea de demanétia dupa resaritul sórelui, cea de amédia-di la nóue ôre, cea dupa prandiu la doue-spre-diece, cea de séra in nópte, cea de nópte spre reversatul dilei — ar' insemna a nu implini legea si a face lui Dumnedieu lucru neplacutu. Candu sunt in campania, sunt obligati a'si face Nemazulu inainte de a intra in bataia; dar, déca bataia este inceputa, séu tiene preste timpulu fixu pentru rogatiuni, nemazulu se póte intrelasa fara a pe'atui, din motivu ca dupa opiniunea lor, ei nu potu face unu servitiu mai meritoriu si mai placutu lui Dumnedieu, decátu a se luptá cu bravura contra crestiniiloru. (Vinerile la Turci cari sunt cá si duminecele la noi, se distingu de celelalte dile prin aceea, ca mergu de siese-ori la Moschee, si recitédia totu de atâte-ori rogatiunile. A siese-a rogatiune, séu additionala, ce cade pe acéssta di, se pronuntia intre resaritulu sórelui s amédia-di (*), si se numesce Salah-Nemazi. *Tr. Angl.*

(*) Adecu: intre rogatiunea de demaneti'a si cea de amédia-di.

Fenari 'si puse in capu a reforma acestu abusu. Odata Muradu veni inaintea lui ca martoru intr'o certa cauza ; Mufti (7), pontefice și jude,

(7) *Mufti*. Pórta si alte numiri composite, precumu ; *Mufti-zeman*, patriarchulu lumiei ; *Scheichul-islam*, Capulu adeveratei religiuni ; *Sahibi-fetva* . domnulu sententieru judecatoresci. Elu este capulu intregului statu eclesiasticu , si persón'a de cea mai inalta auctoritate in imperiulu ottomanu. Cá-ci nici Sultanulu însusi , déca vre se tréca macaru la parere de omu religiosu, nu póte dicta mórte nimerui , inca nici a'lu pedepsi trupesce, fara a avé mai ántaiu opiniunea lui Mufti. Modulu cu care i cere opiniunea in tóte casurile și mai alesu in casuri criminali, este, ca'i submitte o charthia, in care se cuprinde statulu faptei sub nume fictu, pentru esemflu : «Zahid, (parinte!) déca se póte proba prin martori buni, cá Titus a lucratu contra porunciloru Sultanului si cá nu s'a suppusu cu obedientia ordinaru acestuia : se fia pedepsitu séu nu?» Mufti, dupe ce a cetitu acésta charthia, si a esaminatu casulu , subscie *Otur* Asia, séu *Otmaz* Nu. Candu inse Mufti are se decida si asupra modulu pedepsirei, atunci i se presenta o charthia in urmatorii termini : «Déca omulu scie ca calulu seu a perdutu potcovele si avendu timpu si midi-lóce séu comoditate de a'i bate nuóe potcove, elu totusi, fara a avé mila de animalulu seu, ilu mana descultiu pe cale grea si petrósa tóta diu'a pene ser'a : ce pedépsa merita unu domnu asia nemilosu. «Mufti va subscie : «*Delie se i se dea*». Si inaderu ca legea ordina beție in asemenea casuri. Turcii credu cá la diu'a judecatiei Dumnedieu va judeca pe ómeni nu numai pentru faptele comisse contra omeniloru, ci si pentru cele contra animaliloru, precumu si pe animalu care a pecatuitu contra altui animalu. Dupa pronuntierea sententiei lui Dumnedieu : tóte animalile voru muri érasu, si se voru întórce in pulberea de unde au esitu ; infidelii voru trece la pedépsa eterna ; musulmanii cari au facutu fapte bune, voru avé fericirea eterna ; ér acei musulmani , cari voru fi facutu pecate in viétia acésta, se voru pedepsi in proportiune cu peccatele loru pe timpu mai lungu séu mai scurtu in Araf séu purgatoriu, si dupa aceea voru fi admisi in sinulu fericirei eterne. Cá si Sultanulu , de asemenea toti turcii sunt obligati prin lege a cere consiliulu lui Mufti in tóte causele , fia acelea eclesiastice séu civili, si mai alesu candu e cestiunea de pace séu de bellu. Réverenti'a din afara ce se dá lui Mufti este asia de mare, in cátu Sultanulu însusi candu vede ca vine la densulu, se redica de pe scaunu și merge siepte pasi inaintea lui ; si numai lui 'i este permisu a saruta umerulu stangu alu Sultanului ; pe candu supremulu veziru numai arip'a vestmentulu cu cea mai profunda reverentia o póte sarutá ; si Sultanulu numai trei pasi face mergendu inaintea lui. Ricaut dice, cá Sultanulu dá lui Mufti urmatoriulu titlu : «Tie Ezzahid , care tu esci celu mai sapiente «intre sapienti, si care tóte le scii ; celu mai escellente intre escellenti , care te abtienti de totu ce este interdisu ; sorgintele virtutiei si alu adeveratei sciintie ; ereditariulu doctrinei profetice si apostolice ; resolvitoriulu problemelor credintiei, revelatoriulu capetelor adeveratei credintie ; chíei'a thesauriloru adevéruului ; luminarea allegorielor dubiose ; intaritu prin grati'a supremulu Legislatioriu si Conservatoriu alu genulu umanu : Dumnedieu precainaltu, se 'ti conserve virtutile in «eternu!» Tóta acésta reverentia pote odinióre se purcéda dein sentimentu si con-

il recusà cá pe unulu ce nu merita crediementu. Sultanulu mirandu-se de acea procedura neusitata, întrebà, care se fia caus'a ; éra Mufti 'i răspunse : « Cuventulu vostru cá imperatu este sacru, si nu « pôte fi suppusu la nici-o dubietate ; dar inaintea justitiei n'are « nici-o valóre; fiindu-ca vine dela unu omu care n'a fostu anca nici- « odata la rogatiunile publice cu ceialalti musulmani » (8). Muradu se aretã ca'i pare reu de celle trecute , si pentru espiarea acestei errori dède ordinu a se edifica in Adrianopole o giamia spatiósa in faci'a palatului imperatescu. Acésta Giamia se numesce péné in diu'a de asta-di Muradiè (9) dela numele fundatorului séu Muradu.

vingere interna; asta-di inse nu mai este alta decâtu o simpla formalitate. Cá-ci déca Mufti interpreta legea, séu pronuntia vre-o sententia precum nu place Sultanolui, ilu destituie immediatu, si 'lu inlocuiesce cu altulu mai promptu a se pleca. Si déca are nefericirea de a fi convinsu cá tradatoriu séu de alta crima grava, pôte fi sicuru ca mortariulu e alu lui, in care 'lu punu si 'lu pisédia in bucati, pene ce 'si da sufletulu. Acestu mortariu facutu anume pentru acestu scopu, se conserva in carcerele de Siete-turnuri in Constantinopole.

(8) *Musulmani*. Acest'a è unu cuventu coruptu d'in Musliman, Misliman séu Miusiurman ; assemenea si Miusiurman . d'in care s'a formatu mai departe Biusiurman. Musulman insemna, care are credintia pura si nefalsificata, séu cumu amu dice noi *orthodoxu*. Cuventulu *Iman* este espresiune generica de toti acei-a cari observa religiunea lui Mahomedu dupa riturile și ceremoniele regulate prin cei duoi santi mari ai turciloru, Imam Azem si Imam Shafi. Cari nu se conforma acestoru rituri, séu 'si prescriu si introduc altele, se numesce *Mezhebi*, ritualisti, eretici; séu Kifarin, infideli, precumu sunt considerati persianii; séu *Rafissi*, care insémna ce-va mai reu decâtu infidelu. De aci turcii musulmani dicu ca Dumnedieu pôte se'si intinda misericordi'a sa asup'r'a infideliloru, precumu sunt crestinii si judeii, dara nici-decumu asup'r'a rafiziloru, ale caroru pecate sunt pe de siete-dieci de ori mai scarnave in ochii lui Dumnedieu decâtu ale acelora (*).

(9) *Muradiè*. Adeca templulu lui Muradu, cá si *Suleimaniè* templulu lui Solimanu, *Muhamediè* templulu lui Muhamed etc. Este o prerogativa rezervata numai imperatoriloru, de a'si poté da numele la vreo giamia séu templu. Nici chiar marele veziru, n'are acestu privilegiu ; si ori câtu de mare si pompósa ar' fi giami'a ce ar' edifica elu din devotiune, ea totusi nu se va poté numi, p. e. *Mustafîè*, templulu lui Mustafa. Cu tóte aceste, sunt unele temple vechi, cari au conservatu péné asta-di numele fondatoriloru, de si aceia n'au fostu Sultani. Asi'a se dice anca si asta-di *Darud Pasia giamisi*, si *Ali Pasia giamisi*. Aci inse trebuie se se adaoge cuventulu *giamisi*,

(*) *Islam* la turci insémna suppunere lui Dumnedieu si imperatului, ori credintia adeverata. Deaci se deriva *Muslim*, dreptu-credintiosu, si in pluralu *Misliman* in limb'a arabica si *Musliman* in cea persica. De aci s'a derivatu apoi, in modu coruptu *Musulman*. *Tr. Germ.*

INSTITUTIUNEA IENICERILORU

IV. Anulu Hegirei 763 este memorabile pentru infintierea corpului militariu, numitu Ieng-iceri. Ornus Beglerbeg alu Rumeliei, dupa ce a cuprinsu Ipsala si Malgara, si devastase tierile vecine prin focu si feru, au adusu d'io acelea multime nenumarabile de captivi. Atunci Cara Halil Pasia (10), marele veziru, vediendu acésta multime de captivi, se folosese de ocaziune si dîce cá d'in gluma urmatóriele. « Lanoi se dîce de comunu cá tote spoliele sunt ale imperatului. Io vediu cá nu este asia Éca atáti-a captivi, si nici unulu « nu è alu imperatului. Io credu ca ar fi nu numai justu, ci si de « folosu, a pune pe câte-unu fidelu Agavat (11) la strimtórea dela « Gallipole, care se ia in numele Sultanulni pentru servitiulu acestuia « pe totu alu cincilea captivu : cu modulu acestua imperatulu ar « avé si la curte si in armata pe cei mai frumosi si mai robusti « ómeni ». Muradu luà glum'a vezirului in seriosu, și 'i ordinà ca consiliulu pe care'lu dete se'lu si aduca la indeplinire. Preste puçinu

A 763
I. C. 1362

ceea ce nu è necessariu candu se vorbesce de *Selatin*, séu de temple fundate de Sultani. De asemenea, Sultaniloru nu è permisu a'si da numele la alte edificie, decatu numai la giamie. Asia, pre cátu imi aducu aminte, nu este nici-o urbe, care se fia portatu numele Sultanului fundatoru. Esceptiune este un'a fundata de Othmanu, primul imperatu alu turciloru, care 'si tiene si asta-di numele de Othmangick. Despre acést'a voi avé ocaziune a vorbi mai la vale.

(10) *Kara Halil Pasia*. *Halil* este numele propriu alu acestui pasia. Cara insómna negru. In generalu, ómenii cari sunt mai negri la façie de cátu altii, au datin'a de a'si apropria acestu nume; precumu Cara Muhamedu, Cara Hasen, Cara Mustafa pasia etc. Acestu Halil pare a fi totu acela pe care istoricii crestini ilu numescu Chairadin si Caratinus; cá-ci nu è altulu cu acestu nume la turci, care se fia ajunsu celebru, decátu numai renumitulu admiralu alu lui Solimanu, pe care inse crestinii de comunu ilu numesc Hariadenus Barbarossa.

(11) *Agavat* séu mai vulgaru *Agalar*, este pluralulu singularului *Aga*, si insómna proprie *domnu*, terminu usitatu pentru a esprime respectulu catra o persóna. Dara candu è vorb'a de Dumnedieu, nu se servescu nici-odata cu terminulu de *Aga*, ci'i dîcu *Rebb*, terminu sacru, care numai lui Dumnedieu apartiene si nici-odata fapturiloru sale. Cuventulu *Aga* in sensu mai speciale se da unoru oficiari dela' curte séu dela armata; precum : Ieng-iceriler *Agasi* séu generalu alu Ieniciloru; *Sipahilar Agasi*, generalu alu Spahiloru séu alu calarimei; *Silahlar Agasi*, generalu alu infanteriei; mai este anca *Kislar Agasi*, séu supremulu inspectoru alu *femeiloru*, care totdeauna este unu eunucu negru, etc.

apparù unu edictu publicu (12) in numele Sultanului, care ordină esecutarea propunerii vezirului, dupa care se si formà d'in captivi unu corpu numerosu de soldati, totù omeni bravi si instruiti in arme ; caroru in fine nu le lipsiá alta decâtu unu nume. Era pe acela timp unu turcu cu numele Hagi Bektash (13) renumit pèntru minunile si profetiile sale (14). Acesta fundase pe acea classe de Dervisi (15)

(12) *Edictu publicu*. Muradu facuse o lege, cá d'in cinci captivi unulu se fla inrolatu la armata. Cu timpu inse, acésta lege a trecut in desuetudine, si 'i s'a substituit unu altu decretu, care tienea, ca pèntru ori-care sclavu espusu spre vendiare in Constantinopole se se platésca cinci taleri leonini. Acésta taxa, d'in caus'a numerului de cinci care revóca in memoria usulu vechiu cu totu alu cincilea captivu, se numésce péné 'n diu'a de asta-di *Ispendgi*, adeca *D'in cinci* ; cáci iz in limba persica insémna trasu séu scosu *d'in, si pendz* cinci. Unii turci scriu *Ispendz*. In urma necessitatile bellice cerendu inmultirea soldatiloru, s'a facutu o noúá lege, care dispunea ca totu alu diecelea fiu de crestinu se fla inrolatu la Ieniceri, éra acésta lege a remasu in tóta vigórea sa péne sub Muradu IV., candu prin voi'a lui Dumnedieu, care avù mila de starea deplorabile a crestiniloru, ea fu abolita cu totul.

(13) *Hagi Bektash*. Primulu fundatoru alu unei clase de Dervisi séu monachi la turci, cari dela numele seu se numescu Bektashi. Mormentulu seu se vede anca intr'unu satu pe cóst'a européna a Bosforului, numitu Beshiktash, nu departe de Galata ; si este in mare veneratiune. Este permisu acestoru monachi de a se casatori si de a locui permanentu in cetati ; dara prin legile institutului loru, ei sunt obligati a caletori departe prin tiéra, si a saluta cu *Gazel* si *Esma* pe toti cáti intimpina. *Gazel* este unu cantecu de amoru, aplicatu prin allegoria la amorulu divinu. *Esma* este invocatiunea de unu nume alu lui Dumnedieu, de care ei numera un'a miie si unula ; si binecuventandu-i le dorescu fericire si prosperitate multa ; acésta o esprimu de comunu prin cuventulu Elvallah (*) : treminu de exclamatiune usitata intre luptatori, candu invinsulu vine si presenta invengétoriului ramur'a de flincu a victoriei ; prin acésta vréu se arete cá se considera mai inferiori de cátu altii, si cá toti sunt mai mari de cátu ei. D'Herbelot díce ca Dumnedieu la Musulmani are 99 de nume, si cu numele Allah facu o suta. De aci este ca Tesbisk séu rosariile loru au 100 de margele, si la fla-care margea invóca unulu d'in celle o suta de nume alle lui Dumnedieu. Ei credu, prin o vechia traditiune, cá portile paradisului voru fi deschise aceleia, care va invocá adese-ori aceste nume sacre ; pèntru aceea sunt multi intre ei, cari in continuu sunt ocupati cu recitarea rosariului. *Tr. Ang.*

(14) *Profetii*. Turcii au o singulara opiniune despre miracule si despre spunerea viitoriului. Darulu de a face minuni, dupa ei, è datu numai profetiloru, daru datu de la Dumnedieu fara nici unu meritu ; ér' a spune viitoriulu, este datu la ori-cine se deprinde in fapte bune. In consecentia ei dícu, ca Mahomedu a fostu *Ochir Pergamber*, adeca ultimulu d'in profeti, si prin acésta vreu se díca, ca dupa Mahomedu este imposibile cá cine-va se mai póta opera miracole. Dara cá se predica viito-

(*) Multa fericire si sanetate de la Dumnedieu ! d. *Tr. Germ.*

care până astăzi sunt cunoscuți sub numele de Bectasé, luat de același. La acesta trimise Muradu cât'a cea nouă formată d'în cap-

riulu, țienu ei, ca și-o pôte apropria totu musulmanulu bunu, prin deprindere continua în fapte bune, în virtute, prin umiliatiune și postu. Cei cari au *adjunsu la acestu* gradu de perfectiune, se numescu *Veli*, în pluralu *Evlîâ*, bine-cuvențati, santi, amici ai lui Dumnedieu, séu *Velitullah*, bine-cuvențati de Dumnedieu. Despre acești ômeni se crede că potu fi d'intr'odată în două séu în mai multe locuri, cu corpulu pentru esemplu fiindu în Constantinopol, cu spiritulu potu fi în Cairo séu în alta parte, și se scie ce se petrece aici; prin urmare ei credu că acești santi n'au neccesitate de distractiune fizică, și că, ce ẽ mai multu, ei se bucura anca în acẽsta viẽtia de faci'a beatificatoriã a lui Dumnedieu. I numescu în generalu *Etishmishlerden*, adeca d'intre cei perfecti, séu cari se bucura pe deplinu de charitatea divină. Isaad Effendi, omu de mare sciintia, a practicatu catu-va timpu acẽsta austera viẽtia, pene ce în urma intr'atãtu se debilitase, în cãtu a fostu constrinsu a renunția la superstițiozele sale austeritati, și a chiama unu medicu pentru a'si recupera sanetatea. Prin sciintia și cura deligenta a lui Siciniu, medicu renumitu pe acelu timpu în Constantinopol, elu fu scapatu d'în gur'a mortiei.

(15) *Dervisi*. Dervisiu (*) este numele comunu alu tuturoru calugariloru turcesci, de și ei differu unii de alții dupa clasa și dupa regulele lor. Mai însemnati sunt între ei Bectashi, Mevelevi, Cadri și Seïiah. Despre *Bectashi* amu tractatu într'o nota precedente (**). *Mevelevii* isi au numele dela Mevelana, fundatorulu lor. Conformu regulamentulu lor ei se invertu câte doue trei ore neincetatu și cu atãtu-a celeritate, în cãtu abia li se pôte zãri faci'a sunt mari amatori de musica, atãtu vocale cãtu și instrumentale. Acẽsta d'în urma este o fluiera facuta d'în trestia de India, numita Nei, și dã unu sunetu atãtu de dulce, cumu nu dã nici-unu altu instrumentu musicale. În monastirile lor professãdia umilintia și paupertate, ẽra candu ie face cine-va visita, nu facu distincțiune între persõne, i primescu pe toti, micu și mare cu asmenenea respectu. Ei înainte de tôte inbiie pe ôspeti cu cafea; ẽra dẽca au venit pe drumu tinosu, le spala piciorõle și caltiamentea. Pe ôspetii carii pleca, îi petrecu în modulu celu mai obligatoriu pãna la pórta, și mai la tóta vorb'a ori la periodu repetu cuventulu *Eiuvallah*, vrendu a areta atãtu în portare, cãtu și în vorba cele mai sincere affectiuni de modestia și umilitatea legata de profesiunea lor.— *Cadrii* isi macerãdia (***) corpulu d'în superstițiune singularã. Ei ambla în pelea gõla, cu exceptiune de partea cõpselor. Se prindu de mana și jõca siese õre în continuu, câteodată tóta diu'a, strigandu neintrerupt și d'în tôte puterile *Hu, Hu, Hu*, unulu d'întrẽ numele lui Dumnedieu, pene ce facu spume la gura, i nãpãdescu sudorile. și cadu cã smintiti și fora simțiu la pamentu. Marele veziru Kupruli séu Kioprili Achmed Pasia aflandu de aceste jocuri nebunesci, dede ordinu a se suprime o secta su-

(*) *Dervis* în limb'a turcãsa și persicã. cã și *Takir* în limb'a arabicã însemna omu, scracu. În specialu inse, și un'a și alt'a însemna calugaru séu monachu. *Tr. Angl.*

(**) A se vedẽ mai în susu not'a 3. Hod.

(***) A unge trupulu cu marga. Se prepara din varu și lutu, calce și argila și dã o colõre de castania. Hodosiu.

tivi, si 'lu rugà se le dea unu stégu (16) si unu nume, si se róghe pe Dumnedieu, cá se adjute acestei trupe. Mergéndu soldatii la Sיעichu

perstitiósă, care desonóra religiunea mahomedana ; dar' indata dupa mórtea lui, sect'a érași a inviatu, si asta-di este mai numerósă de câtu ori candu alta-data, mai alesu in Constantinopole. — *Sei'ahi* sunt adevérati vagabundi. Au si ei monastirile oru ; dar' esiti odata de acolo, arare-ori séu nici-odata nu se mai întorcu, ci 'si petrecu totu restulu vietiei vagabundandu intr'o parte si intr'alt'a. Că-ci superiorii séu prelatii loru candu i tramitu d'in monastire, ii obliga se stringa anumite summe de banii sivictuali, si numai dupa-ce voru fi adunatu si administratu tóte aceste monastirei, se se póta întorce inderetru. Asia, candu unu Seiah ajunge intr'o comuna, merge in piatia séu in curtea unei Giamie, si striga câtu ilu prinde gur'a : *Ia Allah sen den besh bing altun isterim*, adeca : O ! Dumnedieule, tramite-mi cincii mii de ducati, séu o mie mesuri de orediu etc. Si dupace a strinsu elemosina intr'o comuna, trece intr'alt'a si face aceeași meseria ; si asia mai departe, pene ce aduna sum'a ce se cerea dela elu. Intre monachu indiani sunt multi cari apartienu acestei secte ; ei percurgu tóta lumea mahomedana, si precumu sunt buni de gura , intretieuu pe poporu cu narratiuni placute despre curiositatile ce au vediutu si auditu in caletoriele loru ; si asia căstigandu animile ómeniloru cari voiau a sci cele ce se petrecu in tieri straine, monachii capetau multime de elemosine. Acesti vagabundi indiani sunt spre mare greutate imperiului ottomanu, ceea ce lectorulu póte sè vedea d'in casulu urmatoriu, care s'a petrecutu pe timpulu meu in Constantinopole sub Solimanu II. In acele dille venise unu indianu, care dupa esteriorulu seu parea mai multu unu curieru decátu ambassadoru, si ceru a fi admissu in audientia la marele veziru Kïupruli Mustafa. Introdusu inaintea acestui-a, i presenta o chartia dela marele Mogulu séu precumu ilu numeseu turcii, Padischahulu Indiei ; si-i dise cu graiu viiu : Domnulu meu a intielesu ca imperiulu ottomanu ar' fi in decadentia, si ca inimicii legei mahomedane se intarescu totu mai multu ; pentru aceea, gelosu de religiunea sa, imi dete ordinu se'ti anuntiu in numele seu tie Vezirului, ca elu este gata de a'lu ajuta sau cu bani, sau cu óste, după cumu voru cere impregiarile. Responsulu vezirului, precumu se dice, a fostu : Multiamescu fórté multu Marelui Mogulu pentru buna vointi'a sa catra ottomani, si me voiu adopera d'in partea mea a'i fi recunoscatoriu la tóta ocasiunea ; dar' imperiulu ottomanu pentru presentu este in stare de a'si sustiené glori'a revindicata prin cucerirea Belgradului : si maiestatea sa indiana, déca pórtă ce-va interesu pentru Pórta, n'ar' poté se'i fáca mai mare servitiu, decátu interdícéndu cersitoriloru sei (allusiune la monachii despre cari amu vorbitu) de a mai intra in regiunile ottomane.

(16) *Stégu*. Pe stégulu Ieniceriloru se vede una sabia cu duóe ascutisie in form'a fulgerului, si facia cu sabia è semilun'a in form'a unei cruci. Ei pórtă pe capu unu Kicc, séu velu albu in form'a unei mánecé. Restulu imbracamentelorú este ca si la ceealalta militia de infanteria.

(17) acesta puse manec'a (18) vestmentului seu pe capulu unuia d'între capitaniiloru, si pronunçiã cu gravitate urmatóriele cuvinte: « Ieniceri (19) se fia numele loru ; faci'a loru totu-deauna se fia senina ; victoriósa man'a loru ; ascutíta arm'a loru , si sabi'a totdeauna « promta a taiã capulu inamiciloru loru ; si ori in ce parte ar merge, « cu façe alba (20) se se întórca inderetru ». De aci, pene asta-di le-a remasu numele de Ieniceri, si coperementulu capului loru are form'a unei manece.

(17) *Sieik* séu prelatu, asemenea unui archimandritu d'in mónastirile grecesci, séu unui abate d'in abatiile catolice: Numele de *Sieik* se da de comunu nu numai la superiorii gianielorú imperatesci, ci si la capii *Tekkè*-loru, adeca la localitati unde stau *Dervisii*. De aci este, cã *Mufti* in calitatea sa de patriarchu pórtã numele de *Sieik-ulislam*, séu prelatulu cellorú alesi, ori *Supremu-sacerdote*.

(18) *Máneca*. Invelitóri'a de la capu a ieniceriloru, are péné in diu'a de asta-di form'a unei máneca.

(19) *Ieniceri* séu *Ienghiceri*, numele militiei de infanteria a Sultanului, e compus d'in *Ieng-i* nou, si *Ceri* soldatu. Numerulu loru este de comunu patrudieci de mii. Acesta óste stã in onóre si demnitate inaintea tuturorú celorlalti ostasi. Toti cati se inrolédia la oatea acésta, au solda pe di trei aspri, duoe pani, duoe sute dramuri carne de berbece, o suta dramuri de oredu, trei-dieci dramuri de untu. Dar' victualele acestea nu se dau deadreptulu in man'a inrolatiloru, ci precum ienicerii au Od'a séu camer'a loru, si suntu de aceste in Constantinopole 162 edicate de catra mai multi Sultani, si in cari Ianiciarii locuiescu impreuna cá intr'unu cenobiu, si precumu fiecare oda séu camera (*) are magazinulu seu, asiã se scóte de aici dintr'odata totu ce apartiene soldatiloru, se dà unui asia numitu mare bucatariu, care le prepara mancarrea, si la or'a prandiului o pune pe mésa cellorú presenti. Absentii in vanu reclama dupa ór'a prandiului cá se li se dea portiunea ; ei nu capeta nimicu ; cá-ci legea Sultanului dice : acei-a se mance, cari stau in oda-ela loru. Dar' despre aceste vomu tracta mai pe largu intr'altu locu.

(20) *Façia alba*. (*) E de observatu, cã façia alba séu façia négra sunt termini de lauda séu de batjocura la turcu. Unu domnu candu vre se laude pe servitoriulu seu, dice : *Aferin! Iuzung ac olsun*, pré-bine ! façi'a ta se fia alba si stralucitória ; d'in contra, candu è maniosu, si vre se 'lu injure, dice : *Iuzung carà olsun*, négra se fia façi'a ta. Dar nu è permisu cá unu inferioru se se servésca de aceste espressiuni façe cu superiorulu seu. Asia pentru esemplu, candu unu soldatu ar' vrè d'in mania se lingusiésca pe capitanulu seu, va striga numai *Aferin!* pré-bine, séu *Etvallah* sanetate !

(*) Mai bine Casarma, in limb'a moderna.

(*) Noi amu dice mai bine : façia curata.

CUCERIREA SERVIEI

A 766

I. C. 1364

V. Evenimentele au aretatu că justa a fostu observarea vezirului, buna institutiunea Sultanului, si efficace benedictiunea Sieichului. Acésta militia nuóa de Ieniceri face minuni in anulu Hegirei 766. Ea in Europ'a cuceri Bath'a, in Asia, Zagar'a si Gumurgin'a ; si atát-a re- nume castigà armelor ottomane, in câtu la anulu Andronicu Paleologu, imperatulu greciloru, fiindu in bellu cu principele Bulgariei , ceri dela Sultanulu ajutoriu contra acestui-a. Muradu se invoi a'i da succursu, si tramise pe Shahin Lala cu armata in Europ'a, care surprinse pe bulgari atacându-i la unu locu cu numele Zermen, si punendu-i la fuga. — In acelasiu anu Prus'a fù infrumusetiata cu Giamia séu templu, ce Muradu lasase a se construi in strad'a numita Capluge ; (21) apoi o Medrese séu collegiu, si unu Imaret séu ospiciu.

MURADU CASATORESCE PE FIULU SEU BAIAZETU, SI CASTIGA MAI MULTE CETATI

A. 783

I. C. 1381

VI. Dupa ce Muradu a datu probe invederate despre virtutile sale militari, nu remase alta in deretru decâtu a areta, ca si in artile pa- cei se pricepe totu asia de bine. In Asi'a unii principsiori infestau de multe-ori statulu ottomanu, si'lu impedicau in cursulu victorieleloru sale. Deci pentru-cá se desbiné pe acesti principi si dein desbina- rea loru se traga folosu, si asia se'și prepare calea pentru intreprin- deri mai mari in viitoriu, in anulu 783 casatori pe fiulu seu Baia- zet cu fiic'a lui Germian Oglu (22), care 'i dède in dote cetatile Ku- tahia, Egrigos si Tavshanlic. Cu assemenea prudentia castigà si àni- m'a lui Hamid Oglu (23); care d'in propriulu indemnu 'i oferì in

(21) Bai calde.

(22) *Germian Oglu*. Principe de Phrigia superióre ; unulu d'in satrapii persiani cari s'au revoltatu contra Gubernului loru pe timpulu espeditiunei lui Ginghis-chanu.(23) *Hamid Oglu*. Si acest'a a fostu unulu d'entre satrapii rebeli ; elu cá si ceialalti a prolitatu de ruinarea imperiului, a ocupatu o parte d'in Asi'a minore : i-a datu nu- mele seu, si péné 'n diu'a de asta-di se numesce *Hamida*, precumu se póte vedé in chartele geografice. Dar pare că acestu nume nu este atátu de vechiu ; cì turcii o au numitu asia dupa ce s'au faeutu domni asupr'a ei ; fiindu la ei usulu de a numi tierile cucerite dupa numele celloru ce le-au avutu mai inainte in posesiune. Asiá dupa ce au ocupatu Servi'a dela principele Lazaru, o au numitu Lasvilaieti (*) ; si este(*) Vilaiet însémna regiune, tienutu, provincia, tíera. Lasvilaieti, tíer'a lui Lazar *Tr. Germ. și Rom.*

feudu cetatile Elvadz, Iengishehir, Archerih, Caragais si Seidishetri.
Mai multi alti principi se dedesera vasali imperatoriloru ottomani.

CUCERESCE BOLIN'A PRIN RUGATIUNILE SALE

VII. Aduse in ordine si consolidate in modulu acesta afacerile in Asi'a, Muradu la anulu urmatoriu, 784, adunandu-si armata numeroasa, trece pe la strimtoarea dela Gallipole in Europ'a, si impresora Bolin'a, castellu fortificatu prin natura ca si prin arte. Tari'a locului si resistanti'a eroica a garnisonei face obsidiunea atatu de dificile, in catu Muradu incepu a despera de successu. Atunci 'si lua refugiu la adjutoriulu ceriului, si se roga lui Dumnedieu ca se'i supuna acesta forteretia atatu de tare. Se spune ca in urm'a rugatiuniloru sale anca in acea nopte s'a sferimatu o parte mare de muri, dupa care ottomanii strabatendu prin spartura, trecura prin ascutitul sabiei pe totii aparatorii ei. Se dice apoi, ca in magazine era unu mare numeru de caciule rosii (24), pe cari Muradu le distribui soldatiloru sei, si in memori'a acestui evenimentu lasa a se face asemeni caciule pentru tota armat'a sa.

A. 784

I. C. 1382

OCCUPA MAI TOTA MACEDONI'A SI ALBANI'A

VIII. In acelasu anu, Schahin Lala occupa cetatile Iskenderie, Darne si cetatea fortificata Cavalla, si supune imperiului ottomanu

falsu ceea ce dice Meninski ca Las in acestu cuventu ar' fi Vladislav. Asemenea Moldavi'a se numesce la turci Bogdan, dela principele de acestu nume, si care cellu d'anteiu s'a facutu tributariu-turciloru. Asia 'si are si provinci'a Hamida numele dela Hamid Oglu.

(24) *Caciule rosii*. Se pare ca Iscuf era mai de multu unu coperementu alu capului usitatu la turci candu mergea la batalia, care inse acuma nu se mai porta; si astadi nu porta nici coifu, nici corassa la peptu sau ori-ce alta arma aparatoria, pentru ca ei credu, ca de aru fi omulu tare ca diamantul, totusi nu pote scapa de alu seu destinu. Turcii credu asia, ca la toti omenii este scrisa pe frunte or'a mortiei loru cu litere, pe care ce e dreptu, omenii nu le potu citi, dara pe care le a scrisu Dumnedieu cu degetulu propriu. De aici se explica expressiunile usitate la ei: *Bashde tazilmish olan gielmeki tadzib dur*, ceea ce este scrisu pe frunte, trebe se se intemple; *Acogiak can damarde durmaz*, sangele ce trebe se curga, nu pote remane in vine; *Tucdir Tedbiri bozar*, prevedinti'a este mai tare decat tu tote scopurile omenesci (*): Dumnedieu a predestinat tote lucrurile, si elle cauta se se intemple asia.

(*) Homo proponit, Deus disponit, dicitu crestinii.

A. 788 mai tóta provinci'a Arnaud (25). Er' la anulu Hegirei 788 occupa
I C. 1386 cetatile Zichne, Carapherie si Monastir.

BATAI'A DE LA COSSOVA, MORTEA LUI MURADU

IX. Cu unu cuventu, puterea osmaniloru sub acestu imperatu facú progresse atátu de mari, in càtu popórale vecine nici-decumu nu potea se o védia cu ochi buni. Dreptu aceea se decisera la anulu 791 a formá lige intre sine. Lazaru, príncipele Serviei se puse in fruntea acestei lige, care constá d'in Romani, Unguri, Dalmatini, Tribali, si acei d'intre Albani, cari nu erau anca suppusi jugului ottomanu. Confederatii decisera in unanimitate, cá pe acestu arbore care cresce asia inaltu, se'lu taie, inainte de a prinde radechini prea afunde. Muradu preparatu la acestu oraganu, ese cu ostepa sa, si la a patr'a di a lunei Ramazanu, dà cu peptu inimicii pe campulu de la Cossov'a (26). Lupt'a a fostu inver-siunata, si victori'a lungu timpu incerta. In urma crestinii se pléca; príncipele Lazaru prinsu; nobilii si capii ucisi; toti ceialati pusi la fuga si persecutati in mare distantia de calarimea usióra. Dupa lupta Sultanulu merge a visitá campulu bataliei, si vedindu mortii se întórse catre vizirulu, si 'i díse; « Curiosu lucru, ca intre atát; « inimici morti nu vediu de càtu juni imberbi, si nici-unu betranu ». Vezirulu respunse: « Chiar acést'a a fostu victori'a nóstra si nefecicirea loru. Tineri fara esperientia, ei nu ascultara decâtu de foculu junetiei, ce 'i inimá, si venira a perì la piciórele nóstre; ómenii de etate au mai multa flegma, si prudenti'a le díctéza a nu se oppune armeloru invicibili ale ottomaniloru ». Sultanulu continuandu, díse; « Si ceea ce'mi pare si mai curiosu este, cumu de « m'a inelatu visulu meu de asta nópte? Mi se parea ca amu caditu « mortu de o mana inimica ». Abia pronunsiase aceste cuvente, candu unu tribalu, soldatu crestinu, care se tienea ascunsu intre morti, observandu cà Sultanulu este care vorbesce, se scóla iute si, spre a'si lua vindicta pentru patria, 'i infipse unu pumnariu in pan-

(25) Asi'a numescu turcii Macedoni'a si Albani'a: D'Herbelot scrie acestu cuventu prin Arnauth. *Tr. Angl.*

(26) *Cossova* este unu siesu in Servi'a, unde Sultanulu Muradu a fostu strapansu de man'a unui serbu.

tece (27). Tribalulu la momentu fù taiatu in bucati; dara si Sultarul in dóue óre 'si dède sufletulu. Vezirulu si pasii 'i trasportá corpulu in cortulu imperiale, si punu se'lu inbalsamédie (28). Mai-

(27) *Pumnariu in pantece.* Cei mai multi scriitori crestini dicu, cà acestu omu ar fi fostu servitoriulu lui Lazaru, principelui de Servi'a, si cà l-au chiamatu Milosiu Cobilovicu. Chalcocondila tiene ca a fostu Tribalulu. Dela Tribali isi au originea a-celle popóra cari au ocupatu Bulgari'a si Servi'a. Ceca ce spune Orbinu dela Ragusa, care este spre rusinea tuturoru istoriciloru, cà insusi Lazaru despotulu Serbiei ar fi strapunsu pe Muradu in cortulu propriu alu acestuia, semena mai multu a romanu decatu intemplanze adeverata. Că-ci, cine 'si pôte imagina, ca turcii ar' fi fostu atâtu de imprudenti, in câtu se lasa a se apropiá de cortulu domnului loru, si anca, precumu affirma Orbinus, calare, acela, care inainte cu o di era celu mai mare inamicu alu seu? In giurulu persónei imperatului sunt camerari si alti oficiari nenumarati, cari stau garda si priveghiédia fórte, ca se nu i se intemple ce-va. Apropiarea unui strainu causédia totdeauna allarma, si déca intrebuintiédia violentia, toti saru pentru a i se oppune. Dar' pentru a reveni la acestu Orbinu, elu atâtu este de partialu candu vorbesce despre natiunea sa, in câtu pentru a o inaltia, nu 'si face nici unu scrupulu a sacrifica adeverulu. Elu afirma intre altele, cà Scitii, Italianii, Svedii, Germanii, Grecii, Macedonenii, péné si Alesandru cellu mare, toti isi tragu originea dela Slavonii sei. Elu cu acestea isi dete pe fačia vanitatea sa, si arata de ajunsu, ca scirile turciloru despre mórtua lui Muradu sunt cu multu mai probabili decátu ale lui Orbinu.

(28) *Inbalsama.* Dupa legea mahomedana nu este permisu a tiené unu cadavru in casa mai multu de o di, nici a'lu duce mai departe de trei mile italiene. Exceptiune este numai pentru imperatulu. Déca Primul-veziru móre in cale séu in bataia, trebe îngropatu in locul unde a moritu, séu celu multu in comunitatea cea mai de-aprópe, dar' nici de-cumu mai departe de cumu amu disu, de trei mile italiene. In câtu pentru imperatulu, déca ar mori elu chiar' la estremitatile Indiei, successorulu seu lasa a se imbalsama cadavrulu, si a se transporta pe langa o escórta superba in sepulcrulu seu dela Giami'a, ce elu o a edificatu; séu déca in viéti'a sa n'a facutu vre-o giamia, atunci se depune cadavrulu intr'unulu d'in sepulcerele antecessoriloru sei. Acésta lege este indispensabile. In câtu pentru particularii, cari moru in cetati, corpulu loru mai inainte de tóte se spala cu apa calda, apoi 'i infunda cu bumbacu tóte aperturile corpului, ochii, nasulu, gur'a, urechile si partile d'in giosu, dupa aceea ilu punu pe o bara, si 'lu ducu cáti-va ómeni pe umere, câtu se pôte mai iute, in cemeteriulu celei mai deaprópe giamii, aici ilu astruca indata, dupa ce mai antaiu i-a cotitu unela rogatiuni in tind'a beserice. Déca intrebí pe turci: pentru ce 'si ingrópa mortii cu atâtu-a graba? iti respundu, ca: in momentulu candu ese sufletulu d'in trupu, angérii ilu trasportá la locul destinatu pentru sepultura, si 'lu tienu acolo patru-dieci de dile in asteptare se'i vina corpulu; asia, pentru cá se nu se urésca spiritulu astep-tandu lungu timpulu, trebe transportatu trupulu cu cea mai mare celeritate posibile. Si totu pentru acésta ratiune, nu este permisu a plange asupr'a mortului; singuru mam'a are libertatea de a plange asupr'a perderei fiului seu de trei-ori; si déca ar plange mai de multe-ori, se considera cà comitte mare pecatu.

marii, fara a perde timpul, se aduna spre a alege nou imperatu: si Ildirim Baiazetu, fiulu mai mare alu lui Muradu, este proclamatu Sultanu in unanimitate.

IACOB CELEBI STRANGULATU SI LAZARU DECAPITATU

X. Iacob Celebi (29) fratele mai tineru alu lui Baiazetu, fiindu nemulțumitu de acēsta alegere, se incerca într'ascunsu a rebella in contra lui Baiazetu. Conjuratiunea inse fiindu descoperita la timpul, noulu Sultanu de accordu cu Mai-marii puse de'lu strangulara cu o cōrda de arcu (30). Er' Lazaru, principele Serviei, in considerare ca elu ar' fi caus'a mortiei lui Muradu, a fost adusu inaintea lui Baiazetu, si prin ordinulu acestuia decapitatu.

FUNERALELE LUI MURADU. CARACTERULU SĒU.

XI. Dupa acēsta victoria cumperata cu sangele lui Muradu, Baia-

(29) *Celebi* 'Ευγενής, de nobilu genu. Supra-nume ce se dă odinōra fiiloru Sultanu-lui pēn' ce acesta era in viētia, precumu Iacob Celebi, Musa Celebi etc. In urma inse s'a parutu ca acēsta numire nu corespunde ideei inalte ce trebe se represente, si s'a chimbatu cu titlulu *Effendi*, espressionu corrupta d'in grecesculu 'Αυθεντης. *Effendi* e numescu si asta-di cei mai de frunte tineri turci, cu sēu fara adaogerea numelui propriu; precumu Schahzade *Effendi* sēu fiulu imperatului. Se da acestu nume anca si preotiloru si judecatoriloru mai de frunte, adaogēndu officiuulu sēu demnitatea loru, precumu: *Istambul Effendi*, judele de Constantinopole; *Mufti Effendi*, *Cadilasker Effendi*, etc. In fine se mai da acestu titlu tineriloru de buna sperantia, si ale caroru eminente calitati lasa a se vedē nobletia a originei loru. Titlulu de *Celebi* d'in contra asta-di este fōrte comunu; ori-ce negutiatoriu sēu cetatianu d'in Constantinopole si 'lu pōte atribui, precum *Mehemedu Celebi*, etc. Si aci trebe se mai insemnamu ca turcii nu lēga nobletia de o lunga scara de strabuni antecessori, cā-ci ei se credu toti intocma de nobili; onōrea dupa opiniunea loru, nu trebe se fia apanagiulu unei nasceri distincte, ci recompensa meritelor; adeveratulu nobile la ei este acelu-a, care prin prudentia, minte, prin lunga esperientia si practica virtutiloru si-a nobilitatu anim'a si spiritulu. Asia, cu esceptiunea fiiloru de sange imperatescu, nime n'are dreptulu de a pretinde vre-o distinctiune sēu precadentia pentru sangele antecessoriloru sei. *Ibrahim Chanu Ogli* si in specialu *Cuprulu Ogli* facu esceptiune dela acēsta regula. Patru Mari veziri, cari au ăsitu d'in acēsta familia, toti recomandabili prin faptele loru eroice, ilustru prin geniulu si rar'a loru integritate, au fost stimati de poporu mai pre susu de cātu altii. Istoria acestora o voiu descrie pe largu la locul seu.

(30) *Cōrda de arcu*. Acēsta esecutiune de mōrte ă considerata la turci ca cea mai onorabile, și ă rezervata numai pentru cei mari. Tăierea capului este considerata ca mōrtea infama; anca si mai mare infamia este a fi spendiuratu sēu trasu in tiēpu, cā-ci acestu supliciu ă rezervatu numai pentru furi.

zetu dimise armat'a, éra cadavrulu parintelui seu ilu tramise la Prus'a spre a'lu depune in Giami'a imperiale de acolo, unde, petre-cându-lu si elu, pentru a 'i eternisa memori'a, fece a i se erige o Kubbe (31) superba, séu monumentu de cea mai fina marmore. Turcii nu sciú indestulu lauda calitatile acestui imperatu. Ei ilu reprezenta cá oglinda a justitiei ; cá principe de fortitudine invincibile a spiritului, cá esemplariu de a'si face rogatiunile totdeauna regulatu, si cá celu mai mare amatoriu de a conversa cu invetiati ; ilu lauda apoi pentru remarcabil'a sa abstinencia dela luxu, si dicu cá atâtú era de modestu, in câtú nici-odata nu s'a imbracatu in alte vestimente, decâtú in cele de materia numita Soph (32). Elu a domnitu trei-dieci de ani, si a traitu siepte-dieci-si-unulu.

(31) *Kubbe*. Turnu séu monumentu construitu cu multa arte preste mormentele veziriloru séu altoru ómeni mari. Preste mormentele ómeniloru de class'a mediocra se punu duóe pietre de-a inaltulu, un'a la capu si alt'a la picióre. Asupr'a unei-a d'in aceste, se gravédia in littere elegante numele defunctului, in prosa séu in versuri dupa gustulu erediloru, si cu o mica formula de rogatiune, in urmatorii séu alti assemenea termini : *Dame Allah hutealá rahmeti*, misericordi'a lui Dumnedieu se'i fia eterna ! Pentru barbati se scobesce ori depinge pe pétr'a dela capu unu turbanu turcescu ; ér pentru femei ce-va altu ornamentu. Pétr'a dela picióre are aceeaasi forma, atâtú pentru barbati câtú si pentru femei.

(32) *Soph*. Materia de lana, preparata catu se póte de fina si usióra. O pórtá preste tótu si mai alesu preotii, fiindu-ca legea 'i opresce de a porta imbracaminte de metasa, permissa numai Sultaului si camarariloru sei. De aci, care pórtá vestmentu d'e Soph, se numesce Sophi.

Sub durat'a imperatíei lui Muradu, adeca dela 1360 péné la 1390, au domnitu in Europ'a :

La Constantinople. Andronicu Paleologulu. 1384—1387 ; si Emanuilu Paleologulu, 1387—1417.

In Occidentu: Carolu IV. fiulu lui Ioanu regelui de Bohemia, 1346—1378 ; si Venceslau, fiulu lui Carolu IV 1378—1399.

In Angli'a: Eduardu III. 1326—1377 ; si Richardu II. 1377—1399.

In Franci'a: Carolu V. disu sapientele 1364—1380, si Carolu VI disu placutulu 1380—1422 *Tr. Angl.*

ISTORI'A

DOMNIEI LUI IILDIRIM BAIAZET I, FIULU LUI MURAD

ALU PATRULEA IMPERATU ALU TURCILORU

CAPU V. DIN CARTEA I.

PRIM'A ESPEDITIUNE A LUI BAIAZETU

I. Murindu Muradu in modulu descrisu, fiulu seu Baiazetu i-a successu in imperiu. Gelosu acest-a de a demonstra lumii că a ereditatu nu numai corón'a, cì si virtutile parentelui seu, a ocupatu numai decâtu la anulu urmatoriu in Europ'a cetatile Caratova si Isseib, ér in Asi'a Aidin, Sarichan, Carsu si Monteshe, si le-au adnectatu imperiului. Puçinu dupa aceea, s'a certatu cu socrulu seu Germianu Ogli. Differentiele inre principi se decida mai bine prin arme decâtu prin cuvente. Asia cugetá Baiazetu. Deci lovindu'lu cu óste, ilu invinse si'lu alungá dein totu coprinsulu imperiului, dupa aceea ilu exilá la Ipsala. Principele de Caramani'a, care luase in casatoria pe sor'a lui Baiazetu, era se patia totu asia, déca espeditiunea in Moldov'a nu chiamá pe acestu politicu imperatu in Europ'a; elu lasá pe cumnatu-seu pentru alta ocaziune mai favorabile, si decise a se ocupa cu alte lucruri mai importante.

BATAI'A CU MOLDOVENII

II. Duoi ani mai inainte, Moldovenii batussera si nimicissera langa Prutu armat'a Seraskerului Solimanu Paşia. Baiazetu inspai-

mentatu de acésta perdere, nu cutedià a incredintia generaliloru sei comand'a armatei contra unei natiuni atātu de belicóse, cì se decise a o comanda in persóna, crediendu ca obstaculele ce au incercatu armele Pasiei, nu voru resiste fortunei imperatului. Face deci celle mai mari preparative pentru acésta espeditiune, si trece tóte cele mai bune trupe ale sale in Europ'a. Puse podu preste Danubiu, intrà in Moldavi'a, si devastandu tóta tiér'a, se pune in castre la tiermurea Siretului intr'unu satu numitu Resboe. Puçinu dupa aceea Stefanu (1), principele Moldaviei sosése aici cu armata alésa. Lupt'a se incepe; ea era inversiunata, si victori'a lungu timpu dubiósá. In urma Moldovenii sunt invinsi. Stefanu insusi prinde fug'a si cérca scapare in cetatea Némþiu, unde lasase pe muma-sa si-o garnisóna valorósá. In reversatulu dilei ajunge langa cetate, si cere a i se deschide portile. Mam'a, care nu asteptá pe principele, fiulu

(1) *Stefan*. Principele Moldaviei, cellu mai mare erou alu timpului seu. Elu a invinsu pe celebrulu rege alu Ungariei, Mathi'a Corvinu, si i-a luatú Alpii Transilvaniei, cari si asta-di formédia linitii Moldaviei in partea de catra apusu. Repetitele sale victorii i-au asicuratú Pocuti'a si Podoli'a, adnectandu-le tieriei sale. Elu a batutu pe Poloni la Cotnariu, locu renumitu pentru vinulu seu celu bunu; i-a nimicitu cu totulu, si a facutu cincispre-diece mii de captivi, pe cari i-a pusu in jugu, si au aratu cu ei o bucatá de pamentu duóe mile in lungu si preste una mila in latu, si a plantatu duóe selbe de stejariu, pe care Polonii pene asta-di le numescu Bucovina, ér locuitorii le dicu Dumbrava-rosia, fiindu-cá suntú plantate si udate cu sange de poloni. Tóte cetatile intre Moldavi'a si Leopole au fostu cucerite de elu. A sustienutu duóe batalii cu Baiazetu: in amenduóe a fostu victoriosu; dar' mai alesu a dou'a fu nimicire totale a turciloru: siepte gramedi mari de turci ucisi in lupta, ce a lasatu a se face dupa bataia, atestau acésta victoria memorabile. O spune acésta si insusi Hezarfenn, probulu si fidelulu istoricu turcu. A suppusu dominatiunei sale Romani'a pen' la Bucuresci, lasandu pe Vintilá gubernatoru acestei tieri. Era domnu Bassarabiei, numita asta-di Budgiacu, si cetatiei Chilia la gurele Dunarei, fara a mai vorbi de A:kierman, adeca Alba-greca séu Oxi'a celloru antici, locu memorabile prin esiliulu poetului Ovidiu. Cu unu cuventu, elu a intinsu marginile Moldaviei in tóte partile, ceea ce speru a poté areta pe largu, déca Dumnedicu imi va da vietia ca se potú termina descriptiunea mea despre starca antica si presenta a Moldaviei. In acésta stare gloriósá a lasatu elu lucrurile sale, morindu dupa ce a domnitú patru-dieci-si-siepte de ani si cincis luni. Fiiulu seu Bogdanu, a facutu Moldov'a tributaria turciloru. Dela acest'a numescu Turcii Bogdani pe Moldoveni: mai inainte 'i numiau Ak Iflac séu mai vulgaru Ak Vlach, adeca romani albi; ér pe Romanii d'in Munte-ni'a 'i numescu pene asta-di Cara Iflac séu mai vulgaru Cara Vlach, adeca Romani negri.

seu, se se întorcea asia pe neasteptate, esî pe murii cetatiei, si-i refusă intrarea, dicëndu: « O! fiulu meu, de candu te sciui io, anca « nici-odata nu te-ai intorsu d'in lupta fora victoria! Fiendu-că tu « ti ai uitatu de bravur'a ta de inainte, mai bine asiu fi voitu ca se « fii peritu de man'a inamicului, de cătu se ajungi rusinea, ca se te « scape o femeia. Deci plăca indata inapoi si se te intorci victoriosu « séu nici-odata. » Stefanu, miscatu de acésta infruntare materna, se întorçe dela cetate mai iute de cum venise. Venindu'i in cale unu bucinariu, acestuia ii comanda se sune de batalia, si asia aduna eraşi doue-spre-diece mii de ostasi, carii scapasera prin fuga de sabi'a inemicului. Principele 'i conjura a invinge séu a mori. Atunci Moldovenii se arunca asupr'a inemicului, care se resfrase pe campii cautandu préda, ilu batu si'lu punu la fuga. Stefanu ajutatu de armele sale, merge inainte pene la Vasluiu cam 20 mile de la Iasi, occupa cortulu imperiale alu lui Baiazetu, dissipa armat'a turcésca, éra pe imperatulu care mai inaiute era spaim'a lunei, acumu singuru inspaimentatu, ilu constringe cu puçini ai sei a fugi la Adrianopole (2).

VICTORIA ASUPR'A LUI CARAMANU OGLI

III. Lucrurile acestea care decurgea in Europ'a, produsera totu-odata unu bellu multu mai inflacaratu in Asi'a. Principele Caramanu Ogli, audîndu de batai'a ce Baiazetu a sufferitu de la Moldoveni, crediù ca momentul este propitiu pentru a umili puterea ottomana. Deci elu aduna trupele, frange tractatulu inchieiatu cu

(2) La descrierea acestui evenimentu extraordinariu auctorului nostru i s'a intemplatu ceva despre care se póte dice: Et bonus inter lum dormitat Iliomerus. Baiazet Ildirim se facuse Sultanu in anulu dela Is. Chr. 1390 alu Hegirei 792, si a domni 14 ani si trei luni, adeca pana in anulu 1405. Dein contra, Stefanu-celu mare V. domni mai tardiu, adeca intre anii 1458 si 1504. prin urmare nu póte fi nici de cumu vorba de belluri portate intre Baiazet I si Stefanu V. Baiazet a potutu se se bata cu Stefanu III domnu alu Moldovei, carele dupa chronicarii tierei a statu pe tronu intre anii 1390 si 1398, adeca tocma in dilele lui Baiazet I. In anii de anteiu ai domniei lui Stefanu a fostu Sultanu Baiazet II, fiulu lui Mahomed II, urmă tatalui seu in anu 1481 si domni pana in 1512. Cu acestu Baiazet s'a pututu bate prea bene Stefanu V. In sedentiele sectiunei istorice se observă acestu anachronismu, dara conciliarea lui cu adeverulu istoricu se rezervă pentru tempulu candu se va face recensiune comentatória la tóte scrierile lui Dim. Cantemiru. *Nol'a correctoriului.*

Baiazetu, devasta prin focu si feru tierile ottomane d'in Asi'a, si in fine impresóra cetatea Kiutahia. Baiazetu, pe care fortun'a adversa nu'lu descuragiase, primindu scirile acestea se infurià fórte. Elu inse dedatu cu operatiuni fórte iuti (s), ridica armat'a d'in Europa, o trece in Asi'a si ajunge in faci'a armatei lui Caramanu, care era desfacuta in mai multe cete si nu'lu asteplá de locu. Se incinge lupt'a, si ilu invinge indala in prim'a lovire. Caramanu Ogli, dupa ce si-a vediutu armat'a nimicita, prinse fug'a cu fiii sei spre cetatea Acgiandi ; dara cade in manile inemicului. Caramanu adusu inaintea sultanului, din ordinulu acestuia i se si taia capulu ; éra cei doi fi ai sei fusera condamnati la inchisóre pe viétia in Prusa, pentru a stirpi radacin'a a ori ce revolte in viitoriu. In acestu modu Caramani'a a fostu subjugata si suppusa potestatiei lui Baiazetu.

ALTE PROGRESSE ALE LUI BAIAZETU IN ASI'A SI EUROP'A

IV. Baiazetu neindestulatu cu acésta victoria, trece in Europ'a si ocupa cetatile de langa Dunare, Nicopoli, Silistri'a si Rusciucu. In anulu urmatoriu ocupa dela Sultanulu Ahmed-Burhan-Elledin (4) cetatile Amasia, Tocat, Niksar, Samsun si Gianik. Dupa acestea se întórse cu planurile sale éra si la afacerile din Europ'a. Dar' abia isi trecu armat'a numerósa prin strimtórea dela Gallipole, pre candu

(3) Dedatu cu operatiuni fórte inti. Istoricii turci n'au destule cuvinte pentru a lauda celeritatea acestui principe in adunarea trupeloru si in executarea planurilor sale, si in devingerea inimiciloru sei ; ei facéndu comparatiune intre celeritatea naturala a tatariloru si admirabilele expeditiuni bellice ale lui Baiazetu, dicu ca tatarii se tóréie ca melcii. Pe candu credeai ca este mai ocupatu cu afaceri in Asi'a, ilu vedeai de-odata in Europ'a ; si éra si, candu ti se parca ca este mai incurcatu in Europ'a, elu la primul avis de disordine in Asi'a, sborá cu tóta armat'a sa aici. De aci turcii i-au datu numele de Iildirim, care va se dica fulgeru. Pe langa acésta calitate : elu era fórte rezervatu : nu comunicá cugetele séu planurile sale nimerui ; si executarea lucruriloru mai dificili n'o incredintá nici unui-a d'in amicii sei : elu lucrá de sine si prin sine.

(4) *Elledin*. Parc a fi unulu d'in acei gubernatori persiani, cari pe timpul lui Ginghis-canu a scuturatu jugulu persicu. Că-ci Asi'a pe atunci era impartita numai in duóe imperiuri séu regate : alu monarchului de Persi'a, si alu imperatului grecu de Constantinopole. Principatulu lui Elledin facea o parte d'in Armeni'a superióre.

unu nou bellu ilu chiamà inderaptu in Asi'a. Cuturum-Baiazet (5) principe de Costamoni, crediendu ca imperatulu este cu multu mai incurcatu in afacerile europene, decâtu se mai póta cugeta la cele d'in Asi'a, calca provinciile turcesci d'in Asi'a minore si le devasta. Baiazetu audindu acést'a, a cugetatu ca mai bine va fi a conserva possessiunile proprie, de câtu a cuceri tierile altora, si lasandu generaliloru sei comand'a in Europ'a, pleca immediatu cu mare parte a armatei sale si intrâ in Asi'a. Ajunsu aici, aude ca Cuturum-Baiazetu, auctorulu incendiului, a moritu; prin urmare n'avù timpu a incerca fortun'a lui Marte; câ-ci Isfendjarbeg, fiulu lui Cuturumu, vediendu mórtea parentelui seu, si mai puçinu temerariu séu mai multu prudente de câtu acesta, schimbâ planulu si tramise ambasadori la Baiazetu. pentru a'i cere iertare de crim'a parentelui seu si a'i spune d'in partea sa, câ desapróba fapt'a repausatului ca fôrte neintielépta; si déca parentele, prindiendu arm'a contra Sultanului, a causatu pedeca cursului victorieiloru ottomane, fiulu seu nu scie alta reparatiune pentru acésta offensa, de câtu a promite si a intari cu juramentu câ va fi pururea vasalulu Sultanului. Situatiunea de atunci a imperiului nu permitea lui Baiazetu a fi prè-severu, si prin urmare primì pe Isfendjarbegu in bunele sale gratie, si puse garnisóne in cetatile Costamoni, Tarakliborli si Othmangik (6). Dupa aceste, trece iute cu trupele sale érași in Europ'a, si in acea espeditiune ocupa çetatea Selanik séu Thessalonica.

VICTORI'A DELA NICOPOLE

V. Dupa aceste espeditiuni bellice, Baiazetu se întórse la Prus'a spre a da trupeloru cevasi repaosu. Abiá inse ce incepuse a gusta dulcé-

(5) *Kiuturum* seu *Kioturum*. Se pare ca si acesta fusese unulu deintre susu memoratii satrapi ai Persiei. Dupa numele seu s'ar parea ca suferise de vreunu morbu in pitióre séu la inchiaieturi, cumu ar fi podagr'a; pentru-ca *Kioturum* turcescu semnifica unu paralticu, séu omu pe care nu'lu tienu venele, séu schiopu.

(6) *Osmangick*. Cetate, dupa cumu ne spune Busbeque, in Bithinia d'incolo de muntele Olimpu. E fôrte insemnata la turci, fiind-câ este fundata de Othmanu, primululu loru imperatoru: si este singura in totu imperiulu, care a conservatu numele fundatorului seu, de si suntu multe altele cari au aceeasi insemnetate de a fi fundate de Sultani. Dar este usu trecutu in lege, ca imperatorii se nu 'si póta da numele de câtu numai la Giamie, precumu amu observatu mai in susu (*).

(*) A se vedé la capu 4, not'a 9.

ti'a odihnei, și curierii veniau unulu dupe altulu chiamandu-lu in Europ'a, si anuciandu-i ca Sigismundu, regele Ungariei facendu liga cu ceilalti principi crestini (7), cu armata de 100 mii de ómeni a intratu in tierile turcesci, si vinu a impresora Nicopolea. Baiazetu, care nu cunóscea nimicu mai periculosu pentru caus'a sa decâtu in-tardfarea, 'si aduna cu celeritate incredibile glótele sale d'in Asi'a si Europ'a, merge dreptu in contra inimicului, si asiá cu vre-o 60 mii de ómeni, 'lu ataca cu atât'a furia, in câtu indata la prim'a lo-vire crestinii remanu batuti, si nimiciti cu totul. Mai toti capii con-federatiloru lui Sigismundu sunt parte ucisi parte prins; insusi Si-gismundu numai cu greu a potutu scapa. Se dice ca elu a fugitu mai antaiu la Constantinopole (8), si de aci pe mare a luat calea spre tierile séle. Dupa acésta victoria s'au aflatu in castrele crestiniloru o multime de instrumente si munitiuni bellice, precumu si summe prodigióse de auru si argintu; cari tóte le-a întrebunliatu Baiazetu pentru a edifica in Adrianopole si in Prus'a câte-o Giamla superba si metrese magnifica, si afara de aceste anca o Darush-Shifa (9) grandiósa.

BAIAZETU FORTIFICA STRIMTOAREA DELA NICOMEDIA

VI. Baiazetu neavendu acumu de a se mai teme de principii dein Occidente, se întórse cu tóte puterile asupra Thraciei, cuceru unu

A. 797

I. C. 1395

(7) Turcii numescu in cartile historice si in epistolele lor *Iseri* pe toti crestinii atunci, candu voru se le faca complimentu. Asia, pentru esemplu, pe principele Moldaviei ilu intitulédia: «*Kidvetul Umerail Millell Mesihie*, *Omdetul Kluberail laifeti Issevie*»; adica: Celu mai escelente intre principii de sect'a lui Messi'a, celu mai escelente intre popórale cari credu in Isus. De altminterea ei dau la toti crestinii numele insultatoriu de *Ghiavr*, infideli; cumu si *K'iafir*, blasfematoriu (hulitoriu) de Dumnedieu, si *Kiefere*, poporu blasfematoriu de Dumnedicu, éra in pluralu *Kiuffar*, omeni blasfematori; mai incolo *Naesvani*, adeca nazarineni; éra greciloru le dicu *Iunani*, si evreiloru *Ibrani*.

(8) *Constantinopole*. Toti istoricii crestini, in specialu Filipu Loniceriu, diligentele compilatoriu de evenimentele turcesci, arata ca Sigismundu dupa acésta perdere a fugitu la Constantinopole, si de aci prin varie schimbari ale sortiei au ajunsu in fine in imperiulu seu.

(9) *Darush-Shifa*. Casa de sanetate; cá-ci *Dar* insémna casa, *Shifa* medicamentu. Aceste sunt nisce spitaluri maretie, fundate de imperatori in imediata apropiere de Giamie. Au inspectori pusi de imperatulu, éra venitul in bani dein care se in-grijescu bolnavii. Ii se dà dein veniturile giamiei, in a carei apropiere se afla.

castolu situatu la tiermurii marei-negre, cam siese-dieci mille distantia dela Constantinopole, si pentru a taia Europeaniloru tóta comunicatiunea cu Asi'a, le inchise calea, edificandu o cetate nuôa intr'unu locu numitu Bogaz Kesen ; o fortificà bine si o numì Giuzelhisar (10).

LA PERVASIUNEA VEZIRULUI DESISTE DELA CUCERIREA CONSTANTINOPOLEI

VII. Assicurate marginile imperiului de tôte partile, Baiazetu anca in acelu anu merge cu armata mare pana sub murii Constantinopolei, fora ca se dea de cea mai mica resistentia (11). Tôte erau preparate pentru a dá assaltu cetatiei, candu marele veziru vine si-si iea libertatea de a disvade pe Sultanu dela obsidiune, dicendu'i in cuvente alese: «Imperiulu ottomanu este degiá atátu de mare si intinsu, «in câtu elu pôte impune legi nu numai la tóta Asi'a, cì si la cea «mai mare parte a Europei: indestuliti-ve cu aceste vaste domeniuri, «pentru cá se nu mai escitati invidi'a principiloru crestini. Potes- «latea vóstra este degiá atátu de mare, in câtu n'aveti de a ve teme «nici atunci, candu tóta lumea s'ar scula si si-ar' unì puterile contra «vóstra. Dar', de unu lucru trebe se ne tememu. Cetatile de cu- «rendu cucerite, pe câtu limpu spiritele locuitoriloru anca nu sunt «impacate, se voru incerca la cea d'anteiu ocasiune a scutura ju- «gulu ottomanu spre cea mai irreparabile dauna a imperiului. Lu- «mea tremura de armele ottomane. Déca va strabate scirea despre «obsidiunea Constantinopolei, nu me indoiescu ca toti principii «christiáni isi voru intrunì poterile loru, voru declara bellu musul- «maniloru si se voru adopera dein tôte poterile, cá se conserve im- «periulu grecescu, pentru cá ei sunt de parere, cá apunerea acestuia

(10) *Giuzelhisar* sèu castellu frumosu. Asta-di se numesce *Bogazhécid* sèu canalulu strimtoarei de mare, intre sinulu marei Marmora si muntii de Nicéea, numiti *Iznic daglari*. De aici, d'in a-esti muntii se provede Constantinopolea cu materialu pentru edificarea caseloru si construirea de nài.

(11) *Fara resistentia*. Crestinii atribuie redicarea obsidiunei dela Constantinopole parte rugamentelorui Emanuel Paleologu, parte friceii de apropiarea lui Temurlenky. Ma acéstà 'espediune a lui Temurlenky cade cu siepte ani mai tardlu ; mai de parte este lucru absurdu a supune, ca Sultanulu s'ar fi abatutu atátu de usioru dela scopulu seu pentru placerea lui Paleologu. Prin urmare, ni se pare cá este mai a própe de adevèru aceea, ce amu relatatu noi, basati pe analile turcesci.

« amerintia la tóte celelalte staturi perire, de care nu voru potea
 « scapa ; pentru-ca ei nu sunt asia de nauci cá se nu védia, ca per-
 « diendu-se capital'a imperiului grecescu, apoi rapedele progressu
 « alu arneloru ottomane nu va da de nici o resistentia. Deci de si
 « eu nu desperu cá cetatea acésta se póte cuceri, totusi sunt de pa-
 « rere cá cucerirea ei se mai fia amanata, pentru-cá nu cum-va
 « apucandu-ne de prea multe, se venimu in periculu de a perde cele
 « castigate pana acilea cu atâtea fatige. Totusi, pentru cá se profi-
 « tamu ceva dela fric'a in care se afla acuma locuitorii Constantino-
 « polei, se se tramita soli la Istambul-Teccuiri (12) si se i se puna
 « ori-ce conditiuni va voi Baiazet. Acela in locu se le respinga, le
 « va accepta ca unu daru cerescu, dein cauza ca elu abia pote spera
 « se scape dein acestu periculu.

ELU TRAMITE SOLI LA IMPERATULU GRECILORU

VIII. Baiazetu apróba opiniunea vezirului, si tramite delegati la imperatulu Paleologu cu scrisóre in urmatorii termini: « Prin indu-
 « rarea divina, imperiulu nostru, carui Dumnedieu n'a pusu margini,
 « a suppusu mai tóta Asi'a, si mai multe tieri intinse in Europ'a.
 « Numai cetatea Constantinopolei este inderetu. Afara de murii ei
 « nu ti-a reماسu nimicu. Poti vedé dar prè usioru, ca o coróna tre-
 « be se aiba unu capu care se o pórté. Asiá, inainte de a proba sórtea
 « unui bellu infelice, si de a vedé tristulu spectaclu de macellulu
 « atátoru ómeni innocenti ; inainte de a vedé destructiunea inevi-
 « tabile a cetatiei tale, care nu se va poté atribuí decátu obstinati-
 « unei tale si impietrierei animei tale ; noi te provocamu si admo-
 « nimu prin cuvente amicabili, ca se dai cetatea. 'Ti lasamu in voia,
 « a pune tu conditiunile. Er' déca te vei oppune, noi suntemu si-
 « curi ca'ti va paré reu cá n'ai urmatu consiliulu nostru ; atunci inse

(12) *Istambol Tekkiuri*. Istambol se vede a fi nume corruptu d'in Constantinopole séu d'in fras'a vulgara grecésca *εις την πύλιν*. Atátu invetiatiu turci, cátu si imperatorii in mandatele loru scriu Constantinie. *Tekkiur*, déca 'mi è permisu a coniectura este o corruptiune d'in τοῦ καίσαρος. Se scrie inse câte-odata si *Ciasar* si *Caisar*, *Caesar*. Afara de acést'a, Tekkiuri este unu titlu ce turcii dau gubernatoriloru crestini precum : Selanik Tekkiuri, gubernatoru de Tessalonichi'a ; Gieliboli Tekkiuri, gubernatoru de Gallipole.

« va fi prè-tardfu. » Acesta era coprinsulu scrisorei. Delegatii inse aveau instructiuni, ca, in casu candu ar' vedea ca grecii sunt resoluti a defende cetatea, ei se indulcésca pretentiunile, si se inchieia pace sub conditiunea unui tributului anuale.

GRECII SE SUPUNU LA TRIBUTUL ANUAL

IX. Admisi delegatii in cetate, au prezentatu lui Paleologu scrisóri'a Sultanului. Imperatulu mai spaimentatu de cumu se cuvinea in dignitatea sa, se invoi a implini pretentiunile lui Baiazetu: elu nu vedea alta scapare pentru a'si conserva corón'a si a salva capital'a; si consimti a inchieiá unu armistitiu pe diece ani sub urmatóriele conditiuni: « Paleologu va respunde in totu anulu unu tributulu
« de diece mii de Tiuluri Altun (13). Ottomaniloru li se permite
« de a edifica in Constantinopole un'a Giamia, si Mekkieme; ei
« voru institui acolo si unu Cady, a carui jurisdictiune este limi-
« tata asia: déca unu crestinu d'in Constantinopole are cërta cu unu
« musulmanu, se o judece patriarchulu cetatiei; ér' déca duoi mu-
« sulmani au cërta intre sine, se o judece Cady loru: asemenea, déca
« crestinii in Adrianopole ar' avea cërta intre sine, s'o decida pa-
« triarchulu acelei cetati; ér' déca cért'a este intre crestinu contra
« unui musulmanu, s'o decida Edrene-mevla-si » (14)

SE EDIFICA GIAMIA IN CONSTANTINOPOLE

X. Aceste au fostu conditiunile armistitiului, dupa care turcii au edificatu in Constantinopole prim'a Giamia, pe candu crestinii inca

(13) *Tiuluri Altun*. Nominatiune particulara pentru ruspii (ducatii) turcesci, cari sunt egali ducatiloru venetiani, si valorédia trei sute aspri (*). *Tiuluri*, cuventulu in sine, deriva dela vulgarulu grecescu φλορι.

(14) *Edrene-mevla-si*. Jude eclesiasticu in Adrianopole. *Edrene* este Adrianopolea, si *Mevla* (**) jude eclesiasticu, inferioru in rangulu lui Istambul Effendi si lui Cadijuiaskier. Si este ca si articulu grecu δ; ca cum amu dice: Ο Μολα της Αδριανοῦπολεως ὁ Ἄγας τῶν Ιανιτζήδων. Jude de Adrianopole; Ag'a Ianiceriloru). *Mola* sunt in mai multe cetati; dar' numai celu d'in Constantinopole, in onórea acestei cetati, are titulu de Effendi; ceilalti se numescu puru si simplu *Mola*, precumu: *Misr-Molasi*, judele Egyptului; *Biurusa-Molasi*, judele de Prusa; *Haleb-Molasi*, judele de Aleppo.

(*) Siete si diugetate lei (franci) *Tr. Franc*.

(**) *Mevla* de comunu se pronuntia *Mola*.

domnia in acea cetate. Giami'a aceea pene in diu'a de asta-di se numescè'a lui Daud Pasia (15), si apoi o Mekkieme (16).

TAMERLANU INTRA IN ASI'A

XI. Pe acea cale nu numai insigneie imperiului ottomanu, ci si religiunea mahomedana a fostu introdusa in capital'a imperatoru grecesci : prognosticu fatale de proxim'a stingere a lineei imperiali. Grecii de aci inainte se poteau considera cá suppusi de fapta ai lui Baiazetu, cu tóte provinciile lor si cu capital'a lor cu totu. Dar' ori-cari ar' fi fostu cugetele lui Baiazetu in asta privintia, aceea si fortuna care 'lu elevase atátu de inaltu, prin unu jocu alu seu l-a si resturnatu. Pe candu se bucurá de triumfele sale in Europ'a, si in ambitiunea sa nu cugetá la alta decâtu la imperiulu a tóta lumea : Temurlenkj (17) omu de origine obscura, si alesu rege la Scythi, isi aduna armata numerosa de tatari orientali, irrumpe in Asi'a, si face se tremure tóte provinciile de elu, subjugandu mai multe cetati parte de ale persianiloru, parte de ale turciloru.

I SE OFFERE CONSTANTINOPOLEA, DAR REFUSA

XII. Paleologu in starea critica in care era, tramise delegati la

(15) *Daud Pasia*. Daud séu Davud, pronuntiatune turcésca a numelui ebraicu David.

(16) *Mekkieme*. Pretoriulu séu sal'a de audientia, unde se desbatu si se decida causele. *Mukkiem* semnifica forte, stabilu, firmu ; si *Aiukim*, sententia, decretu. In Constantinopole sunt mai bine de dóue-dieci de *Mekkieme* ; d'entre cari cea principale se numesce *Mekkiemel Mahmud Pasia*, dela numele fundatorului, care a fostu si mare veziru.

(17) *Temurlenkj*. Nascutu d'in hórd'a séu tribulu Ciagatianu, barbaru dupa nascere, dar' finu si fórte cultu dupa crescere. Adeveratulu seu nume e Temurlenky, care in limb'a comuna s'a coruptu in Tamerlan, éra in limb'a persica insémna schiopu ; si se dice ca elu intr'adeveru ar' fi avutu acestu defectu. Proba, urmatóri'a istorióra, ce tradițiunea turcésca o a conservatu despre elu. Intre mai multi alti captivi persiani era si unu pictoru judecatu la mórte. Aducéndu-lu la locul de supliciu, a rugatu pe Tamerlanu, ca se nu 'lu uciga, căci cu elu ar' peri arta picturei, si dēca vré, ilu va convinge despre escellentia acestei arte chiar prin figur'a insasi a lui Tamerlanu. Acesta consintí, si ordiná se'i faca portretulu. Pictorulu se puse, si vediendu ca Tamerlanu è schiopu de piciorulu dreptu, si orbu de ochiulu stangu, ilu depinge cu piciorulu dreptu cam plecatu séu strimbu, si cu ochiulu stangu inchisu, in positiunea unui omu care fiindu la venatu, vre se descarce o sageta si tientesce cu ochiulu dreptu. Tamerlanu admirandu agerimea de spiritu a pictorului, ii darui viéti'a si libertatea.

Tamerlanu, pentru a se plange de injuriile ce suferă de la Baiazetu, și a'î implora ajutoriulu, promitiendu a i se face vasallu și a'î dá imperiulu in feudu. Temurlenkj a respunsu ca voiesce a'lu protege și a'lu defende contra inamiciloru sei, dar' ca nu'lu lasa consciint' a a pofți avuti'a altui-a. O ! generositate incomparabile dela unu barbaru ! (18).

FACE BELLU LUI BAIAZETU

XIII. In realitate, acesta anca a fostu unulu d'in motivele, ce au îndemnatu pe Temurlenkj a'și intorce armele contra lui Baiazetu. Inșii scriitorii turci d'icu : la anulul Hegirei 800. Ahmedu Halamir⁽¹⁹⁾ chanulu de Bagdadu, se revoltase contra Sultanului dein Egiptu, dela care dependea, și nepotendu inghiti unele injurie ale acestui-a, se arunca in braçiale lui Baiazetu ; care apoi cu propriile sale medilóce rupendu dela Egiptiani provinciile Ilbistan, Malati'a, Diurge și Nehbi, le adneșă imperiului seu. La reintórcere d'in acéșta espeditiune, Baiazetu irrupse in provinci'a Azerbegianu (20) supusa prin-

A. 800
I. C. 1397

(18) *Dela unu barbaru.* In adeveru, generositatea acestui principe barbaru nu póte fi admirata destulu ; respunsulu seu merita a fi transmisu posteritatiei in litere de auru. Paleologu i ofere imperiulu seu și capital'a sa ; Temurlenkj i promite ajutoriu, dar' refusa ofertulu, și tramite urmatoriulu generosu respunsu : « Nu este justu a schimba nimicu intr'unu imperiu atatu de anticu, nici a supune unui jugu strainu o casa atátu de mare și ilustra, ș carei reputatiune au ajunsu pên' la tatari ». Acéșta marime a animei sale i-a datu poterea de a sustiené sangeróșele lupte, și de a forma armate totu atátu de grandióșe, déca nu mai superiori, ca ale lui Dariu și Xerse atátu de renumite in istoria.

(19) *Ahmed Halamir.* Unulu d'intro acei satrapi persiani, despre cari de atâte-ori amu vorbitu. *Halamir* in limb'a arabica insémna domnu actualu și perpetuu. Totu istoricii, atátu persiani câtu și turci, convinu intr'aceea, ca dela timpulu lui Halamir incóșe s'a transferatu scaunulu imperiului persianu dela Babiloni'a (turcesce Bagdad) la Revanu, și de aici la Ispahan. Babiloni'a de asta-di, ce turcii o numescu Bagdad, nu è situata in partea orientale a Eufratelui, ci in partea occidentale, care cauta spre Europ'a ; in partea orientale se vedu resturi multe de ruine, cari dupa afirmatiunea unanima a istoriciloru aréta, ca aici a fostu Babiloni'a antica. — In Indiele orientali se vede și asta-di unu turnu micu, care turcii 'lu numescu Cusfu Chiabnyisi séu turnulu paseriloru (*).

(20) *Azerbegianu.* A se vedé not'a 11. Capu I.

(*) Séu Cuihulu paseriloru.

cipelui Tahrinbeg (21), si dupa ce invinse pe gubernatorii séu satrapii provinciei, impuse lui Tahrinbeg unu tributulu anualu fôrte considerabile. In urma, prin unu sentimentu de clementia, séu pentru cà tributulu i se parea prea greu, restituì provinci'a lui Tahrinbeg. Puçinu dupa aceea, Baiazetu, séu ca 'i parea reu de acestu actu de bunetate, séu ca 'i venì suspecta fidelitatea lui Tahrinbeg, de si acesta respunsese tributulu pe acelu anu, 'i luà femeia si pe duoi copii, si-i duse cá ostatici la Prusa. Alti auctori, mai puçinu acreditati la turci, dicu ca Baiazetu ar fi fostu fôrte inamوراتu in femeia lui Tahrinbeg, si pentru aceea o ar' fi luat cu forti'a de la acesta. Ori cumu ar' fi, Tahrinbeg ne potendu suferi injuri'a comissa ori prin adulteriu ori prin violentia, se retrase indata dela Baiazetu, și merse la amicul si protectorulu seu Temurlenkj. unde plângendu-se pentru nedreptatea ce suferise, prin acésta provocà unu bellu terribelu in contra lui Baiazetu.

ILU INVINGE SI 'LU DUCE IN CAPTIVITATE

A. 804

I. C. 1401

XIV. Temurlenkj induplecatu prin perseveranti'a lui Tahrinbeg séu prin a lui Paleologu, séu prin amenduoi, in anulu Hegirei 804 se puse in fruntea unei armate valoróse de Schyti, si merse la lupta contra lui Baiazetu. Ostirile amenduóe se intelnescu aprópe de Prus'a (22), cetate renumita in Bithini'a. Aci se da o lupta d'in cele

(21) *Tahrinbeg*. Acesta anca a fostu unulu d'in gubernatorii séu satrapii, cari au scaturatu jugulu imperiului persianu, debilitatu prin desele incursiuni ale Tatariloru.

(22) *Aprópe de Prus'a*. Cei mai multi scriitori crestini tienu, ca acésta batalia a avutu locu pe tiemurii Eufratelui; dara istoricii turci dicu in unanimitate, ca Temurlenkj immediatu dupa bataia a intratu in Prus'a, capital'a Bithiniei; proba evidente, ca acésta lupta sangerósa s'a petrecutu pe siesurile acestei cetati. Geografi sciui prè-bine distanti'a de aici péné la Mesopotami'a. Dar' acésta opiniune a scriitoriloru turci se confirma anca si prin alta impregiurare; ei dicu, ca Temurlenkj campatu cu armat'a sa langa Iengishehir, séu Neapole in Asi'a-mica, a remasu aici trei dile petrecéndu-si cu Nasradin Hogeá, bufonu séu mai bine Esopu turcu; care cu fabulele sale intr'atáu l-a incantatu, in càtu a lasatu cetatea libera, si neatacata. Pentru a satisface curiositatea lectoriloru, voi face o digressiune dela materia, si voi estrage d'intr'o carte scrisa in limb'a turcésca. câte-va singularitati despre acestu omu. La faim'a despre apropiarea lui Temurlenkj locuitorii cetatiei Ienishehir, unde se tienea si Nasradinu, facu tóte preparativele pentru a se pune in stare de aprerare. Nasradin s'a pusu cu tóta seriositatea a'i disvade, offerindu-se de a merge d'in partea loru ca

mai furióse si mai obstinate ce s'au vediutu candu-va : de amenduóe partile se lupta ca egale bravura, dara nu cu egalú successu : trei-sute-patru-dieci de mii de ómeni cadiussera morti, si lupt'a anca totu tienea. In urma turcii sunt invinsi ; Mustafa, fiulu celu mai mare alu lui Baiazetu ucisu pe candu se luptá cu barbatia extraordinaria ; Sultanulu insusi prinsu. Acestu Baiazetu, spre esemplu memorabile alu jocului fortunei, cadiu intr'unu momentu d'in culmea gloriei ; elu fu inchisu intr'o colivia de feru, unde 'si terminá vióti'a. Asia patiescu acei-a, cari se credu superiori fortunei : ea,

delegatu la Temurlenky. Candu era gat'a se plece, ii veni aminte ca ce presentu ar fi mai acomodatu se duca inamicului pentru a'lu imbandi si a'i castiga binevointi'a atátu pentru sine cátu si pentru concetatiunii sei ? In fine se resolví se'i duca póme. • Dar — díse elu in sine — unu consiliu bunu in dilele rele, totdeauna è bine-venitu. • Se intrebú mai ántáiu pe nevésta-mea. Ce cugeti, ii díse elu, ce póme ar placé mai • multu lui Tamerlanu, smochine sau gutuie? • Gutuie—respunse ea — ca sunt mai • mari si mai frumóse ; sciu ca'i voru placé. • Atunci díse elu : • Ori-cátu de bunu • ar' fi consiliulu in casuri de nevoia, dar' consiliulu muierei niciodata nu è bunu. • Io voiú duce smochine, si nu gutuie ». Deci aduna iute câte-va smochine si alerga cu ele la Tamerlanu. Acest'a intielegédu ca faimosulu Nasradin Hogia a venitu in castre ca delegatu d'in partea cetatiei, dede ordinu a'lu introduce la sine. Bietulu Esopu turcescu era plesiu ; Tamerlan vediendu acést'a, ordiná se i se arunce tóte smochinele un'a câte un'a in capu. Servitorii punctuali, esecuta ordinulu ; ér' Nasradinu la fla-care lovitura strigá cátu potea, dar' fórte seriosu : • Laudatu se fla Dumnedieu ! Laudatu se fla Dumnedieu ! » Tamerlan curiosu a sci ratiunea acestei exclamatiuni, ilu intrebá ce va se dica cu acésta ; ér elu, totu cu acelasiu sange rece , respunse : • Multiamescu lui Dumnedieu, ca n'amu urmatu svatulu muierei ; ca déca in locu de • smochine ve aduceam gutuie, precumu a vrut ea atunci de siguru remaneam cu ca- • pulu spartu ». Dupa acestu accidentu Nasradinu ajunse se se cunósca mai deaprópe cu Temurlenky si odata 'si luá libertatea de a'i face unu altu presentu de diece curcubete (*) fórte tinere, culesse numai de curondu si raritate anca. Temurlenky 'i remunerá presentulu cu diece taleri de auru. Câte-va dile in urma, candu curcubetele erau acumu pretutindenea destule, incerca ca unu caru plinu de acelea si le duce lui Temurlenky totu in presentu. Portariulu inse, care 'si adusesse aminte de profitulu lui Nasradinu cu cei diece crastaveti de mai nainte, nu 'lu lasa se intre, pénd nu-i va promise ca 'i va dá diumetate d'in recompens'a ce va primi pentru noulu presentu. Nasradinu se invoiesce, si se introduce la Temurlenky. Acest'a 'lu intréba ca ce voiesce ; ér elu respunde, cá i-a adusu in presentu acumu mai multi crastaveti decâtu mai inainte. Temurlenky dá ordinu, se capete atáte báte cáti crastaveti au adusu. Se numera crastavetii, si sunt cincí sute. Nasradinu a trebuitu se se suppuna ; si suffere cu tóta patienti'a duóe-sute-cincí-dieci de lovituri. Candu au ajunsu la acestu numeru

(*) Vulgo crestaveti, crustaveti séu crastaveti.

prin unu capriciu, p^ote se arunce pe cei mai potenti in starea miserabile de sclavi. Temurlenky immediatu dupa ac^osta victoria, intr^o in Prus'a, si suppusse potestatiei sale pe celelalte t^{er}ti asiatice.

CALITATILE LUI BAIAZETU

XV. Acestu sultanu, demnu de memori'a *o*meniloru atatu pentru fortun'a sa buna, c^otu si pentru cea rea, a domnit patru-spre-diece ani si trei luni, si a traitu ani cinci-dieci-si-optu. Principe de o inima intrepida; politicu rafinatu intru a sci alege momentulu si oca-siunea propria affaceriloru sale. Incomparabile in promptitudinea de a ridica armat'a si a o trece in locurile cele mai departate : de aci se si numi *Ildirim* s^eu fulgeru. Era colericu : defectu ce'lu au mai tote spiritele mari ; dar' iritatieunea 'i trecea indata, si gratio-sitatea 'i lu^o loculu. Amatoriu passionatu de architectura, elu in totu anulu las^o a se edifica c^ote-o moschea, giamia, medrese si imarete. Se spune despre elu, c^o se port^o cu mare stima catra eruditi si *o*-menii religiosi. Intre imperatii ottomani elu a fostu primulu care a portatu bellu pe mare ; spre acestu scopu a construitu fl^ota de trei-sute de vase lungi (23), si p^ote c^o ar fi apucatu a dom^oina si pe mare

incepe a striga ca : « elu si-a primitu partea fara scadere, si spera c^o regele va face dreptate si portariului seu, d^ondu acestui-a partea ce i se cuvine. Regele intr^oba : « ce vre se dica cu ac^ost'a ? » Anu facutu accordu — respunse elu — cu portariulu « vostru ca se 'mpartimu in diumetate profitulu ce va aduce prezentulu meu : si nu-
« mai cu acestu pretiu m'a lasatu se intru la Maiestatea vostru ». Portariulu f^u chia-
matu indata, si recunoscendu accordulu, a trebuitu se se supuna, si a primitu si elu contingentulu seu de du^oe-sute-cinci-dieci de betie. Cu timpu dupa aceea, Tem-
murlenky care prinsese gustu de glumele lui Nasradinu, pentru a'lu incuragia, 'i dise
se 'i c^ora ce va vr^o, si se fla siguru ca nu i se va refusa. Nasradinu 'i cer^u nu mai
multu dec^otu diece taleri de auru pentru a face unu monumentu demnu de a trece la
t^ota posteritatea. I se numera banii ; si elu se pune si face unu portalu de p^etra in
mid^o-loculu unui campu, si'lu prevede cu t^ote lacatele si incuietorile. Intrebatu fiindu
ca ce insemn^odia ac^osta p^orta estraordinaria, elu respunse : « Posteritatea cea mai de-
« partata, va conserva memori'a acestei porti chiar atatu de bine, precum va con-
« serva si memori'a victorieiloru lui Temurlenky ; cu acea distinctiune, ca pe candu
« acestu monumentu, lab^orea maniloru lui Nasradinu, va destepta risulu aceloru cari
« 'lu voru ved^o, pe atunci memori'a faptelorului lui Temurlenky va st^orce lacremi dela
« toti cari, dela unu capu alu l^umei p^en' la celaltu, voru audi de ele. »

(23) *Vase lungi*. Asupr'a acestui punctu scriitorii crestini differu de scriitorii turci.

déca dein nefericirea sa nu s'ar fi incurcatu in acelu bellu mare cu Temurlenkj si nu ar fi cutediatu a esi in persóna pe campulu bataliei.

FII SEI

XVI. In càtu pentru fiii sei pe cari falsu i (24), numescu Erdogul,

Cei-a pretindu ca Muradu, tatalu lui Baiazetu, a fostu primulu care a introdusu usulu d'ailoru la turci ; pre candu cesti-alalti affirma, ca Baiazetu este auctorulu marinei turcesci ; si dicu ca antecessorii acestuia n'au trecutu strimtórea dela Gallipole decâtu in barce mici, si déca au avutu vase, aceste au fostu luate numai imprumutu. Io d'in parte-mi tienu la affirmatiunile turciloru, cari pentru mine au mai multu pondu decâtu ale strainiloru.

(24) *Fiii sei.* Georgiu Phranza, marele vestiariu alu imperatului grecu, ne lasa scire multu mai confusa asupr'a filoru lui Baiazetu. Adeveratu, ca elu è contimpuranu si nu s'ar cadése comitta erori, dar unui omu care in lucrurile despre imperiulu grecu, va se dica in celle ce atingu patri'a sa, cade in dese contradictiuni, se póte icrta prè usioru ca gresiesce in cele turcesci. Si nici nu'i facemu vre-o imputatiune, fiindu ca elu singuru dice in epilogulu istoriei sale, ca a scrisu oper'a sa pre candu era frantu de anii betranetiei si in esiliu, unde n'a potutu avé occasiune de a consulta acte publice, si n'au avutu altu sorginte decâtu memori'a sa. Apoi amu prepusu ca scrierile sale sunt falsificate de o péna moderna ; ca-ci imi vine prè suspectu, candu vedu, pentru esemplu, in Cartea I. Capu 31. ca vorbesce despre Bogdani'a ca tributaria turciloru sub Mahomedu II, candu tóta lumea scie, ca acésta tíera numita Moldavi'a pe atunci, n'a fostu suppsa turciloru péné sub Solimanu I, candu principele Bogdanu o a suppusu acestui-a de buna voia, si numai dela acestu timpu si dela numele acestui principe au inceputu turcii a o numi Bogdania. Asemenea sunt inventiuni si suspecte circumstantiele cu cari insoçiesce descrierea batailoru civili íntre fiii lui Baiazetu ; istoricii atátu crestini câtu si turci nu sciu nimicu despre acelea. Elu dice aici, ca Baiazetu avuse cinci fiii: Moses, Iusuph, Iesse, Musulman si Mehemed, si ca Moses a cadiutu prinsu in batali'a contra lui Temurlenkj ; ceialalti patru frati ai sei au trecutu in Europ'a. Iusuph s'a facutu crestinu. Iesse, favoratu la inceputu de fortuna, a batutu pe Ungureni si pe Serviani ; dar' in urma certandu-se cu frate-seu Musulmanu, s'a incaieratu cu acesta in lupta pe siesurile dela Capadoci'a, a remasu batutu, si voidu a fugi a fostu prinsu si uccisu d'in ordinulu fratelui seu. Temurlenkj atitia pe fratii Musa si Musulmanu, unulu in contra altui-a. Musa trece in Europ'a, unde cu ajutoriulu despotului Serbiei, suppone tóte provinciile Europei ce apartienea la dominatiunea ottomaniloru. Musulmanu, luandu-si calea prin Constantinopole merge in contra fratelui seu Musa in Europ'a, perde inse batai'a, si 'si perde si viéti'a, ucisu fiindu prin ordinulu acestuia. Dupa aceea, Emanuél Paleologu imperatul de Constanopole, chiama in Europ'a pe Orchanu, fiulu lui Musulmanu, si 'lu inarma contra lui Musa ; dar' pe Orchanu ilu vinde vezirulu seu Sampanu, si i se scotu ochii,

Issa, Calepin, Ciricelebis si Cibelin (25), scriitorii crestini sciu se spuna multe lucruri despre ei; dar sunt desmintiti prin cursulu istoriei si prin datele istoriciloru turci. Acestia in unanimitate afirma, ca Baiazetu au avutu patru fii, anume: Mustafa (26), care a cadutu in batai'a cu tatarii lui Temurlenkj, apoi Soliman, Musa, si Mahomedu. Cesti trei d'in urma adeca: Solimanu Celebi, Musa Celebi si Mahomedu, au fostu toti Sultani portandu sceptrulu turcescu; dar' numai Mahomedu se numera intre imperatorii ottomani; ceea ce vomu vedea mai pe largu in cursulu acestei istorie.

Musa vine apoi a 'si isbendi contra lui Emanuel, si appare cu flota grandioasa inaintea Constantinopolei; perde inse batai'a, si lasa acestu bellu intr'atatu. — Mahomedu ambla la inceputu ratecindu d'intr'unu locu intr'altulu, si 'si sustinea vietia cu lucrulu maniloru sale. In urma, principele de Capadocia i da ajutoriu, si declara bellu fratelui seu Musa. In duce lupte a fostu batutu; dar' reinteritu prin ajutorulu principilor de Serbi'a si de Bulgari'a, reinnoi bellulu contra lui Musa, si corrupendu pe officiaru acestuia, remase in urma invingetoriu. Musa fu prinsu in fug'a sa, si ucisu de unulu d'in generalii sei. — Acosta e narratiunea ce ne da Georgiu Phranza. Si tote aceste fapte urmate un'a dupa alta, le indesa intr'unu intervalu numai de trei ani si duce luni. Cata absurditate este aci, o pote vede ori-cine, care pricepe numai ceva d'in chronologia; prin urmare me credu dispensatu de a o mai demonstra.

(25) *Calepin, Ciricelebis, si Cibelin.* Tote sunt numiri corrupte d'in cuventulu turcescu Celebi. Amu notatu mai in susu (*), ca cei mai de frunte d'in junii turci isi adogou numelui loru propriu numirea de Celebi, precum Solimanu Celebi etc. Ciricelebis pare a fi corruptiunea d'in cuventulu vulgaru grecescu. *Κύρις*, diminutivu d'in *Κύριος*, domnu; ca-ci Phranza in cartea I. capu 82 da lui Mahomedu I. supra-numele de Cyrizis.

(26) *Mustafa.* Fiindu celu mai mare alu lui Baiazetu. Toti scriitorii crestini si turci d'icu cu acestu Mustafa remase mortu in batai'a contra lui Temurlenky. Dupa bataia corpulu seu fu cautatu cu de-a-meruntulu printre morti, dar' nu l'au potutu cunoaste nimene; nici dupa aceea n'au apparutu in nici-o parte, nici intre captivi, nici altu unde-va; de aici s'a datu epitetulu de Nabadid seu perdutulu. Unii scriitori crestini ilu numescu Erdogul, dar nu sciu pe ce motive. Atatu-a e sciutu, ca in totu cursulu istoriei nu obvinu decatu patru fii ai lui Baiazetu, dara intre acesti-a nu este Erdogulu

Principi contimpurani lui Baiazetu in Europ'a au fostu:

La Constantinopole. Ioanu Andronicu Paleologulu 1384—1388; si Emanuel Paleologulu 1388—1418.

In Occidentu. Venceslau fiulu lui Carolu IV. 1378—1399; si Robertu de Bavari'a 1399—1410.

In Angli'a. Richardu II. 1377—1399; si Henricu IV. 1399—1412.

In Franci'a. Carolu VI 1380—1422. *Tr. Angl.*

(*) A se vede la capu 4, nota 27.

INTEREGNULU SUB SOLIMANU CELEBI

FIULU LUI ILDIRIMU BAIAZETU

CARTEA II. CAPU I.

SOLIMANU SE PROCLAMA IMPERATU

I. Dupa ce marele Baiazetu cadiutu in captivitate, fu inchisu in colivi'a de feru precumu vediuramu, éra Mustafa fiulu seu celu mai mare remase mortu in batali'a cu tatarii, celalaltu filiu alu seu Suleimanu Celebi (1) scapandu prin fuga impreuna cu Ali pasia, marele viziru alu tata-seu, trecu la Nice'a, pentru a scapa de persecutiunea

(1) *Suleimanu Celebi*. Istoricii crestini dau acestui principe diferite numiri, precum Calepin, Cyricelebis, si Cibelin. Turcii n'au in limb'a loru nume proprie de acestea; si dupa etymologi'a loru n'au nici-o semnificatiune. Totu ce se póte dice este ca, precumu amu insemnatu mai in susu (*), aceste sunt derivate in modu coruptu dela cuventulu Celebi. De altminterea, sub tóte aceste numiri nu se póte intielege altulu decâtu Soleimanu alu nostru; cá-ci elu è acelu Capelinu, care scapandu d'in batali'a cu Tamerlanu, se retrase la Adrianopole, unde fu proclamatu rege de catre suditii sei. Inse nici elu nici fratele seu nu se numera intre imperatii ottomani, de si ei au gubernatu imperiulu turcescu in intervalu de unu-spre-diece ani; si nici cu titlulu de Padischah, care este numele usitatu alu Sultaniloru, n'au fost onorati nici-odata. Ratiunea aci este, ca nici unulu nici altulu n'a domnit numai singuru in imperiu; ci au gubernatu separatu, unulu in Europ'a si celalaltu in Asi'a; pene ce au peritu amenduoi prin mutuali imparechiari si fraticidiu; ér Mahomedu fratele loru au trasu apoi la sine potestatea imperiului intregu, si se considera de alu cincile-a rege séu imperatu alu turciloru.

(*) A se vedé not'a 21 la capu 5 cartea I.

fatalei sale sorti. Aici, dupa câtu-va timpu isi reveni în curagiu, si trecându preste marea Marmora vine la Adrianopole, unde trupelile rămase în Europ'a l-au salutatu imperatu.

INTIMPINA CU DESPRETIU PE DELEGATII LUI TEMURLENKJ

II. Temurlenkj dupa victoria (2) a intratu în Prus'a, de unde trimise delegatii la Solimanu cu scrisóre de urmatoriulu cuprinsu : « Me dóre de catastrofa pe câtu de neasteptata, pe atâtu de incom-
« prensibile a parintelui Vostru Iildirim. Dar' trebe se recunóscemu,
« ca Dumnediu scie umili pe aceia, cari orbiti' de ambitiuone nu vreu
« se asculte de alta lege, decâtu de arbitriulu loru, creându ca
« este justu totu ce le dicté dia vanitatea propria. Io m'asiu poté falí
« ca pen'acumu mi-a favoratu sórtea peste tóta asteptarea ; si nime
« nu'si póte imagina prosperitatea la care amu ajunsu. Dar sórtea
« inamicului meu m'a atinsu, si voiu a pune margini buneii mele for-
« tune, pâna a nu veni se me infrene ea pe mine : Voiu prin urmare
« se uitu ca amu fostu inamiculu lui Baiazetu. si sunt dispusu a fi
« cá unu parinte pentru fiii sei, déca si ei voru fi dispusi a recunó-
« sce grati'a invingétoriului loru. 'Mi sunt de adjunsu tierile cate am
« cuceritu pên'acumu, si nici-odata nu me voiu increde la îndem-
« nurile capritiósse ale fortunei ». Ori cine s'ar fi impresionatu de
« aceste promissiuni frumóse ale unui invingétoriu, numai ánim'a lui
« Solimanu a ramasu nemiscata. Elu nu potea uita, ca este fiiulu u-
« nui parinte care nu primiá, ci dictá legi. Tratá pe delegatii lui Te-
« murlenkj cu despretiu, si 'i trimise inderetru c'unu respunsu fórté
« arrongante (3). Dar' superbi'a lui a fostu în urma si caus'a calamita-
« tilorú sale.

TEMURLENKJ FACE PE MUSA IMPERATU IN ASI'A

III. Temurlenkj audiendu respunsulu lui Solimanu, díse în sine :

(2) *Dupa victoria.* Proba evidente ca batai'a a avutu locu nu în Mesopotani'a, ci în Bithini'a, precumu amu observatu mai în susu (*).

(3) *Respunsu fórté arrongante.* Scriitorii turci nu ne-au conservatu textulu propriu alu acestorú scrisori ; atesta numai justulu resimtiementu alu lui Temurlenkj contra lui Suleimanu.

(*) Not'a 21 la capu 5 cartea I.

binefacerile nu sunt de a se impune ingratorilor ; si tramitiendu dupa fratele aceluia , Musa Celebi (4) i conferi cu generositate imperiulu, dicându-i : « Primesce ereditatea parintelui teu ; că-ci nu re-
« gate, ci inima regale cautu eu » (5). Musa neindoiindu-se in sinceritatea promisiunii lui Temurlenkj plecà in diu'a urmatória la trupele d'in Asi'a, cari avussera fericirea de a scapa de macellu, séu mai bine pe cari le crutiase bunetatea invingétoriului. Acestea ilu proclamara imperatu, si asia Musa castigà imperiulu in Asi'a (6).

SOLIMANU 'LU PROFUGA

IV. Ambitiunea fratelui seu inse nu'lu lasa lungu timpu a gusta imperiulu in pace. Solimanu audiendu ceea ce a facutu Temurlenkj in favórea lui Musa, 'si aduna indata trupele europene, cari nu suferissera atât de tare in batali'a d'in urma cá cele d'in Asi'a, si merse cu ele dreptu spre Prus'a. La apropiarea sa, Musa Celebi fù cuprinsu de terróre panica ; elu nu avuse timpu de a'si intregi trupele, si cele ce le avea sub mana erau cu multu mai dissolvate decâtu ale lui Solimanu ; de aceea lasa residenti'a si totu, si fuge la Caramanu Ogli (7), unde petrecù catuva timpu. Puçinu dupa aceea,

(4) *Tramitiendu dupa Musa.* Unii auctori crestini dicu, ca Mus'a d'impreuna cu tatalu seu a cadiautu captivu in batai'a cu Temurlenkj, ca acest'a l-a liberatu indata si ca insusi l-a proclamatu de imperatoru. Io inse n'amu nici celu mai puçinu scrupulu a declara acésta assertiune de falsa, cu atât mai vertosu, că turcii nu atingu acestu subiectu ; ei ar' vré, in câtu se pòte, a inveli in profunda tacere si cea mai mica circumstantia ce ar' potea fi odiósa séu deositória casei ottomane.

(5) *Cautu eu.* Cuvente demne de lauda eterna. Elle vinu d'in gur'a unui barbaru, dar' nu sunt barbare nici-de-cumu. Si, dela Alesandru celu mare incóce, care a restituitu lui Porus regatul dupa ce l-a invinsu, istori'a nu ne dà altu esemplu de-osemene generositate.

(6) *In Asi'a.* Scriitorii crestini cari vorbescu despre Musa, precumu Phranza, in cartea I. capu 30, dicu că elu a domnit mai antaiu in Europ'a si nu in Asi'a, unde panu pe fratele seu Musulmanu. Nimicu mai puçinu exactu , si este surprindietoru a vedé pe acesti scriitori, cumu confunda nu numai faptele, dar' si numele acestoru doi frati ; in câtu iti trebe multa abilitate, pentru cá se descurci, că cine au fostu Musa, Isa, Iesse, Casem, Ertucal, Calepin, Cibelin, Cyriccelebis, Musulman, Iusuph si Mehemed. Pentru aceea speram că nime nu ne va imputa, déca in aceste obscuritati de istoria si de chronologia, preferimu a urma pe turci, ale caroru scrieri sunt si mai clare si mai exacte

(7) *Caraman Ogli.* Rege de Caramani'a, o tíera in Asi'a-mica, si care péné 'n dju'a

elu fuge si de la acestu principe , unde nu se credea in destula securitate, si merge a cerca altu asilu la Isfendjarbeg (8), sperandu ca acest'a 'lu va protege contra lui Solimanu.

de asta-di pórtá acestu nume. Contiene cea mai mare parte d'in Capadoci'a antica si Galati'a. Caramanu, gubernatoru persianu inainte de invasiunea lui Ginghis-canu , a datu numele seu acestei provincia si regiloru ei. Elu a fostu primulu, care dupa resturnarea imperiului persicu prin tatari, s'a facutu domnu absolutu preste Caramani'a ; si dupa Aladinu Sultanulu Iconiei, elu a fostu celu mai potente intre principii confederati. Nu potu trece aci cu vederea unele alunecari ale annalistiloru crestini, precum Nicephoru, Gregoras, Geórgiu Phranza si altii. Sunt gresiti candu afirma, cá divisiunea provinciiloru imperiului persicu s'ar fi facutu pe timpulu lui Othmanu. Ei ne dau unu catalogu fastidiosu despre acésta impartire, care nu merita nici macar a'lu pune sub ochii lectoriloru. Turcii li contradicu. Se scie ca ei aduna cu scrupulositate totu ce póte avé cea mai mica umbra de verosimilitate pentru a face onóre casei ottomane ; si cu tóte aceste, ei nu néga ca regatulu Caramani'a este cu multu mai vechiu decâtu imperiulu loru, ba 'lu punu contimpuranu cu cellu de Iconi'a, pe ruinele carui-a s'a fundatu imperiulu ottomanu. Si mai multu, déca pentru placerea aceloru-a cari punu acésta divisiune pe timpii lui Othmanu, amu accorda ca partea Bithiniei suppusa atunci monarchului persianu, si care nu potea fi de mare intindere, a fostu singura care a cadiutu in partea lui Othmanu : atunci-cumu vomu poté pricepe, cá elu in timpu atátu de scurtu a potutu se ocupe Nice'a, Nicomedi'a, Prussia si alte cetati in Asi'a dela imperatii. greci, cari pe atunci anca nu erau nici atátu de slabi, nici incurcati in belluri straine, si totu in acelu timpu se pótte bellu contra veciniloru sei si confederatiloru acestoru-a ? Dar mai bine se lasamu aceste absurditati si fabule, si se nu ne mai perdemu timpulu cu relevarea loru : cursulu bine intielesu alu istoriei orientali le restórna pe tóte. Candu Ginghis-can apparú pe scena, nu era alta potestate intre marea egeica si 'ntre Indii, decâtu a Romaniloru. In provinciele acestoru d'in urma s'a estinsu Ginghis-canu cu armele sale. De unde è evidentu, ca dupa ce capital'a Persianiloru si provinciele ce le appartinea in partea de catra resaritu , au fostu inundate de invasiunea tatariloru lui Ginghis-canu : tierile d'in partea de catra apusu ar' fi trebuitu necessariu se devina préda séu lui Ginghis-canu séu imperatului grecu, séu satrapiloru particulari. Dar' nici un'a nici alt'a ; cá-ci tatarii n'au remasu lungu timpu domni Persiei. Prin urmare nu ne remane alta, decâtu a tiené la istoricii turci, si a dice cu ei ca, satrapii séu gubernatorii profitandu de disordinea generale, se afirmá flacare in independenti'a sa si isi luá titlulu de rege. Scopulu istoriei presente nu ne permite a tracta acestu subiectu mai pe largu ; amu indicatu numai calea pentru acei-a cari ar voi in viitoriu a tracta mai in fondu istori'a Orientelului.

(8) *Isfendjarbeg*. Nu sunt cu totii de accordu asupr'a conditiunei si calitateri acestui principe. Unii 'lu considera de satrapu persianu, despre cari de atáte-ori amu vorbitu ; altii 'lu credu crestinu si toparchu séu gubernatoru de Caston si alu tienuturiloru vecine. Tatalu seu s'a numitu Cutrum Baiezyd, nume turcescu ; dar numele seu propriu n'are nici-unu sensu, nici in limb'a turca, nici in cea persiana

ISFENDJARBEG ILU REFUSA

V. Dar' si aici vedii ca sôrtea este in contra sa. Isfendjarbegu informatu de venirea si intentiunea lui, 'i tramise in cale delegati, spre a'lu ruga se nu intre in staturile sale, séu déca ar' fi intratu, se se retraga indata, dein cauza cà se teme, ca nu cumva Suleiman se ia ocaziune de a'i calca tiér'a cu óste si a 'iò devasta tóta. Musa Celebi persecutatu de sôrtea sa fatale, si nesciindu incotro se'si in-tórca pasii, dà d'in intemplantare de o naie mica aprópe de Nice'a; se pune in ea si traversandu marea Marmora trece in Europ'a. Isfendjarbeg au-liendu despre venirea lui Solimanu, tramise la elu delegati spre a'lu informa cà ia facutu pe voia, pentru-cà nu a suferitu ca Musa se tréca pe teritoriulu lui; de aceea elu crede cà a meritatu ca se se confirme tractatulu de pace si de amicitia ce existe intre ei. Solimanu primesce cu multa gratia pe delegati, confirma pactulu precumu au cerutu, si'i dimitte cu tóta onórea. Dupa aceea se întórce la Prus'a, unde pucinu pasandu-i de intreprinderile fratelui seu Musa, se dà cu totul la desfrenari si la betia (*).

SULEIMANU SE PORTA CU PUCINU RESPECTU CATRA SOLII FRATELUI SEU MUHAMED

VI. Tóte mergeau dupa placulu lui Suleimanu. Fratele seu Muha-

si nici in cea arabica. CÀ-ci este in contra geniului acestoru limbe de a lega duóe consonante la inceputulu cuvinteloru, afara numai déca cuventele sunt de origine stralina; precumu: *Istambolu* Constantinopole etc. Nu m'asiu indoi a dice, ca acestu Isfendjarbeg este parentele séu avulu acelu Sfentiar, care dupa cumu ne spune Georgiu Phranza, a perdutu Sinopea sub Mahomedu II. la anulu dela Christu 1462, séu alu Hegirei 866; cu atâtu mai vertosu ca Castamoni'a, alu carei domnu a fostu, dupa cumu dîcu turcii, nu è departe de Sinopea. Dar' annalile turcesci tienu ca domni'a lui Isfendjarbegu, s'a stersu anca sub Mahomedu I. la anulu Hegirei 814. Lasu judecaciei lectorului cà se decida asupr'a acestei ambiguitati.

(9) *Placeriloru lumesci*. Numai trei (*) imperati ottomani sunt despre cari turcii nu néga ca au fostu dati cu totulu vinului si betiei. Acestu Solimanu mai antai; apoi Sultanulu Selim, care s'a numitu *Mest* adeca betivu; si alu treile-a Sultanulu Muradu, care a cuceritu Babiloni'a. Toti ceialalti, dîcu ei, au fostu principi sobrii si riguros observatori ai legeri; asia sunt memorati si in monumentele publice.

(*) Dupa not'a ce urmédia No 14. sunt cinci.

medu (10), principe de Amasi'a, singur'a persóna de care purtá frica dupa fug'a lui Musa, 'i tramise delegati la Prusa. pentru a'lu saluta de imperatoru in numele seu, si a'i presenta cele mai pretiósse daruri. Solimanu, care nu scia a se domni pe sine in prosperitate, vorbì fórté aspru cu delegatii, si 'i retrimise fara a le da vre-unu respunsu. Prin acésta portare nu numai si-a instrainatu affectiunea fratelui seu Muhamedu, dar ea a fostu sorgintea calamitatiloru ce au caduutu in urma asupr'a lui.

MUSA OCCUPA ADRIANOPOLEA

VII. Intr'aceea Musa Celebi, dupa refusulu lui Isfendjarbegu, a percursu multe tieri in Europ'a, pênê in urmã se oprì in Romani'a. Aici se puse in fruntea unui mare corpu de armata, totu soldati de partid'a sa, si intaritu de trupele romane, intrã in tierile imperiului ottomanu. Elu trecù Danubiulu fara nici-o oppositiune, si in puçinu timpu ocupà residentia imperiale Adrianopolea.

SULEIMANU ILU ALUNGA

VIII. Scirea despre acésta invasiune desteptã pe Solimanu cá d'in somnulu amortitoriu, si adunandu-si trupele asiatice, trecù la anulu Hegirei 809 in Europ'a. Mus'a nici acumu nu cutediã a cauta in faci'a pericolului si a se espune la sortea incerta a bellului: fia pentru timiditatea (11) sa naturale, fia pentru neincredere in fortun'a sa. Elu prinde éراسi mai bine fug'a decâtu se stea la bataia, si se întórce in Romani'a.

SULEIMANU SE DA PLACERILORU

IX. Atâtea favoruri ale fortunei au corruptu spiritulu lui Solimanu.

(10) *Mahomedu*. Turcii dicu ca Solimanu Celebi si Mahomedu Celebi au fostu frati uterini (*); si ca Musa Celebi anca a fostu fiulu lui 'Baiazetu, dar' dela alta muiere. Mus'a ucide pe Solimanu, frate uterinu alu lui Mahomedu; ér acést'a 'si resbuna pentru mórtea fratelui seu, bate pe Musa si 'lu ucide.

(11) *Timiditate*. Vitiurile au inaintatu atâtu de bine tóte afacerile sale; candu dein contra Musa care fusese unu domnu dotatu cu multe virtuti, fu atáta de nefericitu in belluri, in catu elu seu de frica, séu dein cercumspectiune, nici-odata nu se incumetá se dea vreo batalia cumu trebue.

(*) De aceeași muma.

Elu isi imaginá ca tóte aceste succese sunt de a se atribui numai prudentiei si bravurei sale; si crediendu-se mai pre susu de capriciele fortunei, se dede cu totul luxuriei si betiei, unindu asia in sine viciile asiatiche cu cele europene. Disciplin'a militara, prin care se inaltiasa asia multu imperiulu ottomanu, decadiu. Functiunile de onóre se dá la debitanti de vinu si tienetori de lupanarie; cu unu cuventu, curtea imperiala semaná mai multu unei case de prostitu-tiune, decâtu unei scóle a virtutiloru. Urmarea firésca fu, cá spiri-tele comandatiloru si ale celoru mari se instrainara de catra elu.

SOLDATII LUI MUSA ILU PRINDU SI' LU UCIDU

X. Musa Celebi care mai petrecea totu in Romani'a, crediu cá ar trebui se traga folóse dein desfrenarile frate-seu; asia elu trimise pe sub ascunsu ómeni inadinsu cu scrisori si cu scopu ca se irrite si mai tare pe mai-mari in contra lui. Acestia era irritati si altmin-terea contra lui Solimanu pentru faptele sale brutali, prin urmare era si appecati la rebelliune. Suleiman, cofundatu in desfrenari nu sciá nimicu de tóte acestea. Deci Musa isi aduna éراسi armata si du-p'o lunga caletoria ajunge la Adrianopole. Aici afla pe frate-seu ne-preparatu, cá si candu nu s'ar petrece nimicu pe d'in afara. Elu nu potú nici se'si adune trupele, nici alminterea se resiste inamicului neasteptatu. In asta situatiune desperata, singurulu remediu ce 'i remasese, era a'si salva viéti'a prin fuga, si a implora assistentia de la imperatulu greciloru d'in Constantinopole. Elu pléca; si dupa percor-gerea lor duóe-dieci de mile, se credea acumu afara de ori-ce periclu si scapatu de man'a inamicului; dar' vitiurile sale favorite l-au ven-dutu in momentulu candu fortun'a se parea ca anca totu se mai in-teresá de elu. Nepotendu resiste pasiuniloru sale, Solimanu mergea dein una ospetaria in alt'a, unde intre betii vorbia cu despretiu de puterea frate-seu: péné in urma fu surprinsu la o baia dela unu satu (12) intre Constantinopole si Adrianopole, si uccisu de solda-

(12) *Satu*. Numele acestuia nu è notatu in annali. Déca ne è permisu a coniectura, apoi nu póte fi altulu decâtu Ciorolu scú Tirilos alu anticiloru, ori áltu locu in veci-nitate, cam duóe-dieci si duóe mile dela Constantinopole si totu atáte dela Adriano-pole, adeca la diumetatea cale intre aceste duóe cetati.

tii (13) lui Musa. Corpulu seu adusu inaintea acestui-a, care de si se bucurá ca a scapatu de unu rivalu atâtu de periculosu, totusi a lasatu a se immormenta in sepulcrulu avului seu Amuratu, supranumitu Codavendigjar (14)

CALITATILE LUI SULEIMANU

XI. Suleimanu a domnitu siepte ani si diece luni. June principe, care a intrecutu pe toti ceilalti in calitatile rele ca si in cele bune. Soldatu bravu si ajutatu, fôrte multu de fortuna, de perseverantia invincibile, principe prea clemente si generosu Dar' éراسي, candn uità de sine si isi imaginà ca nu are a se teme de nimicu, atunci cadiu in pecatu si se cufundà cu totul in desfrenari. (15) Prin acea portare a sa elu facu, ca fortun'a care pana acilea 'i fusese socia nedespartita, se'lu parasésca, si totuodata instrainandu de catra sine trupele si pe functionarii cei de frunte, ii aruncà in partea lui Musa. Acésta fu caus'a ca elu pe langa tóta starea sa de fericire isi perdù deintr'odata viati'a si reputatiunea, éra asupra casei otomane, care prin virtutile sale isi castigase pana atunci destula gloria, prin vitiurile sale aruncà patà mare.

(13) *Soldatii*. Unii auctori crestini dicu ca Solimanu, séu precumu ilu numescu ei Cyricelabis, a moritu chiar candu se prepará espeditiune contra despotului Serbiei. Pare inse ca 'lu confunda cu fratele seu Musa, care in adeveru portase bellu contra Servianiloru si contra lui Sigismundu regele Ungariei. Nuóe ni se pare ca annalile turcesci sunt mai aprópe de adeveru.

(14) A se vedé not'a 2. la capu 4. cartea I.

(15) *Vitiurile*. Turcii cunoscu cinci imperati ai loru, cari s'au datu cu totul vitiuriloru. Trei pe cari i-amu mentionatu mai in sus sub not'a 9; apoi Mustafa I, care. ineptude a guberna, de dóe-ori a fostu destituitu; si Ibrahim, a carui luxuria n'avea margini, si pentru aceea puçinu dupa suirea sa pe tronul a fostu destituitu si strangulatu. Despre toti ceilalti, turcii vorbescu cu respectu, si lauda in modu indescriptibile virtutile lor. Ba chiar si despre acei-a, ale caroru vitiuri nu le sciu ascunde, adaogu cà nu imperatulu, ci vitiulu este de condemnatu.

INTEREGNULU SUB MUSA CELEBI

FIULU SULTANULUI BAIAZETU

CARTEA II. CAPU II.

MUS'A PROCLAMATU IMPERATORU IN EUROPA

I. Mus'a Celebi, dupa multe fatalitati, varie scene ale fortunei si crunte belluri, au ajunsu in fine ca se 'si castige corona, cà-ci armat'a européna indata ce a audftu de mórtea lui Solimanu, ilu proclamà imperatoru.

ÉR MAHOMEDU IN ASI'A

II. Mahomedu fratele lui Mus'a d'in alta muma (1) si frate uterinu lui Solimanu, era in Amasi'a, si audindu de mórtea acestui-a, concepù ide'a de a resbuna fraticidiulu. Elu cu scopulu acesta aduna tóta puterea armata, si occupa Prus'a, unde fù proclamatu imperatoru de trupele asiatiche. Dar esemplulu nefericitului seu frate, 'i inspirà mai multa circumspectiune, si inainte de a se decide se de-

(1) *Alta muma*. Nu è dubiu ca Musa a fostu frate lui Solimanu Celebi si fiu lui Baiazetu d'in alta muma. Unii scriitori straini punu la acestu locu pre unu anume Orchanu, despre care d'icu ca ar' fi fostu fiiulu lui Calepinu séu Solimanu, si pe care unchiulu seu Moise séu Musa l-ar fi uccisu aprópe de fluviulu Ebru langa Adrianopole. Ceea ce este falsu; si è destulu a ne provoca la auctorii indigeni, cari nu recunoscu nici-unu Orchanu pretinsu fiu alu lui Solimanu Celebi. D'in contra, ei ne aréta cà unu soldatu alu lui Mahomedu d'in regimentulu Serage a prinsu pe Mus'a, si cà acest'a a fostu uccisu prin ordinulu fratelui seu, precumu amu vediutu mai in susu

tronedie pe Mus'a, crediù de bine a'si regula mai àntaiu lucrurile in Asi'a. Dupa espeditiunea lui Tamerlanu, Asi'a nu era decatu unu vastu spectaclu de prèda; tatarii nimicisera trupele ottomane; nu era nime cine se o apere: pretutindenea bande intregi de lotri, cari infestau si devastau tiér'a, si prin incursiunile loru continue causau plage d'in ce in ce mai profunde. Mahomedu incepe a persecuta aceste bande; le ataca cu vigóre; prinde si uccide cea mai mare parte, si restituie in fine cu mare gloria pacea in Asi'a.

IMPARTU IMPERIULU INTRE SINE

III. Adjungendu la Adrianopole scirea despre acèste fapte, Musa fù cuprinsu de atàta terróre, in càtu departe de a cugeta la revindicarea imperiului intregu, precumu pretindea la inceputu, elu se credea prèfericitu de a poté conserva partea ereditaria ce possedea. Elu tremurá cà va fi atacatu de Mahomedu fratele seu; si cá se'lu abata de la cugetulu de a 'si resbuna pentru mórtea lui Solimanu, tramite delegati si 'i offere a imparti cu elu imperiulu, promitiendu a se indestula cu partile europene, si lasandu lui partile d'in Asi'a.

MUSA ATTACA MORE'A

A. 814

I. C. 1411

IV. Si pentru a nu lasa lui Mahomedu nici umbra de suspitiune despre intentiunea sa, Musa la anulu Hegirei 814 se intórce cu armele sale contra crestiniloru. S'órtea de care avea atat'a frica, 'i adjuta asta-data; si intrandu in Morèa, atacà si cuprinse cetatile Peververde si Matruna; apoi lasandu in ele garnisóne, isi tramise trupele in quartire de iérna.

BATE PE UNGURI

V. Musa, esaltatu de succesele acestei espeditiuni, indata la anulu urmatoriu intreprinde lucruri si mai mari. Adunandu-si armata numerósa, merge contra-unguriloru (2), alu caroru rege era Sigismundu;

(2) *Contra Unguriloru*. Philipu Loniceru, Tomu I. pag. 28, si cu elu mai toti scriitori crestini atribuie acèsta espeditiune lui Ciricelebi séu Solimanu. Ei pretendu ca Ciricelebi adunandu-si óstea, a facutu impetnóse invasiuni asup'r'a veciniloru Bulgari, Serviani si Macedoniani; ca Sigismundu regele Ungariei, pentru a'lu respinge 'si adunà mare armata de Bohemi si de Bulgari, si mergèndu-i inainte, se incinse o lupta sangerósa langa Columbaciù, unu satu in Servi'a aprópe de Semendri'a, si la

ilu ataca langa Semendri'a, cetate situata in vecinatatea Danubiului ; ilu bate si'lu nimicesce, in càtu abiá a potutu scapa unu singuru omu, care se duca scirea despre o bataia atátu de fatale. Se dfce ca incurcatur'a cea mai mare a inamicului a fostu immensulu thesauru si pretiöse ce adusesse cu sine. Dupa victoria, atatu auru si argintu au remasu in corturile lor, in càtu Ianiciarii 'lu carau si impartiau intre sine cu pelarie si cu corfe mari, si totusi a mai remasu o suma destulu de considerabile pentru edificarea unui vastu templu (3) numitu Giami Atik, ale carui fundamente s'au pusu anca in acelu anu.

MAHOMEDU SE INARMA CONTRA LUI MUSA

VI. Pênê aci fortun'a surrise lui Musa ; dar' de aci înainte si-a intorsu faci'a de catra elu ; si acést'a este caus'a secreta a calamitatiloru celoru mái funeste ce au urmatu asupr'a lui Musa, principe de altminterea cu calitati escelente, justu, și esemplariu de moderatiune. Pe acestu timpu, Kiorschah Muluks(4) marele seu veziru, si faimosulu generalu Ornusbeg (5) se rupsera de catra Musa ; ei trac-

ceva distantia de Dunare. Acést'a a fostu la anulu de la Iesus-Christu 1409. Turcii punu acésta bataia cu trei ani mai tardiu, adeca la anulu Hegirei 815 séu 1412 dela Christu ; si fiindu-cà pe la acestu anu domniá Musa Celebi, ei atribuie acestui-a espeditiunea d'in cestiune ; prin urmare errórea scriitoriloru crestini despre acestu evenimentu provine numai d'in confusiunea numeloru.

(3) *Vastu templu*. Ceea ce me confirma in opiniunea mea este, ca pe pórt'a acestui templu, numitu pene in diu'a de asta-di Giami Atik séu templu vechiu, este o inscriptiune, care atesta ca Mus'a Celebi i-a pusu fundamentele d'in spoliatiunile luate in acésta bataia, pentru a'si areta multiamit'a catre Dumnedieu, si a lasa posteritatiiei unu monumentu perpetuu de victori'a sa.

(4) *Kiorshah Muluks*. Muluks pare a fi nume propriu. Kior Shah in limb'a persiana insémna principe orbu séu chioru. De aci s'ar' poté concluda ca elu a fostu persianu, dar' acést'a nu se poté afirma cu certitudine.

(5) *Ornusbegu* séu cumu cetescu altii Evrenus (*), cà-cl in limb'a turcésca si una si alta pronuntatiune è buna. Scriitorii straini spunu istorii fabulöse despre acestu nume. Io le-amu aretatu in prefatiunea acestei istoria. De altminterea nume turcescu

(*) Ca se intielegemu cumu Ornus se' poté ceti Evrenus, trebe se observamu ca acestu cuventu in limb'a turcésca incepe cu *Elif* si *Vav* (e si v), care se esprime prin *O* séu *Ev* ; prin urmare déca dupa *r* punemu unu *e*, avemu d'in Ornus Evrenus. *Tr. Angl.* Dar ca se întielegemu si mai bine acést'a, trebe se scimu, ca turcii ca si arabii si persianii, de ordinariu nu scriu vocalile, ci numai consonantele : de aci marea diversitate in pronuntatiunea cuventelor. *Tr. Germ.*

tau în secretu cu Mahomedu, si 'i dedeau se întielega prin scrisori ca : « impartirea imperiului in duõe este numai in detrimentulu lui, « si discordiele civili ilu debilitédia si mai multu : duõe capete nu « potu domni (6) deodata ; armat'a nu póte suferi corón'a pe capulu « unui principe atâtu de pusilanimu cá Musa : toti vreu cá se véda « imperiulu întregu in manile vóstre. Grabiti dar' de a trece in Eu- « rop'a cu trupele vóstre ; si tóta armat'a devotata interesselloru « vóstre ve va saluta imperatoru, si ve va înaltia pe tronulu paren- « telui vostru »

MUSA SE RETRAGE IN SERBIA

VII. Mahomedu Celebi dupa aceste assicurari, nu perdù d'în timpu, cì se preparà a trece in Rumeli'a. Venindu-i acésta scire lui Musa, care se incuragiase prin succesele d'în urma, isi aduna si elu armat'a, si face tóte dispositiunile necesarie spre a ocúpa strimtóra delà Galipoli, înainte de ce o ar' ocupa fratele seu. Dar' generalii sei numai la aparintia se aretau ca 'i servescu ; ordinele sale nu se esecutau precum ar' fi voitu elu : si candu se încinse lupt'a, tradarea se manifestà prin o lângedime generale a trupelloru. Atunci elu se retrase încetu d'în campulu bataliei, si fugì spre a'si cerca securitate in Lasvilaieti, adeca in Servi'a. Anotimpulu fiindu înaintatu, nici Mahomedu n'a potutu face progrese mari ; deci se întórse cu armat'a pentru a petrece iérn'a in Prusa.

nu è, ci mai multu pare a fi formatu d'în latinesculu Honorius, care precumu scimu a fostu numele unui imperatoru grecu (*). Déca acést'a s'ar' poté proba, atunci ar' trebui se credemu ca acestu Ornus séu a fostu elu însusi crestinu, séu celu puçinu fiu de crestinu, si in urma abjuran lu religiunea sa, a îmbrãçiosiatu superstitiunile lui Mahomedu. Dar' fia ori-cumu, annalile Turciloru vorbescu despre elu ca despre unu erou, si ele sunt pline de naratiuni despre faptele sale eroice.

(6) *Nu potu domni*. Ei n'au avutu nici o ratiune legitima de a se revolta contra lui Musa Celebi, care era unu principe justu si plinu de bunetate. Si déca într'adeveru au fostu gelosi pentru securitatea imperiului ottomanu, si au vrutu se'lu scape delà ruina, atunci ei ca consiliari onesti si fideli trebuiau se previna reulu prin alegerea celui mai demnu d'între frati, si prin acésta a pune capetu schismei. Dar' unde este acelu tradatoriu, care se nu fi întrebuintiatu cuvente frumóse, pentru a'si ascunde perfidi'a, spre a o pune in esecutare ?

(*) Auctorulu dice grecu, noi credemu cá a voitu se dica latinu. *Tr. Franc.*

INTRA DE NOU IN ADRIANOPOLU

VIII. Principele Serviei (7), amicu vechiu alu lui Musa, i dadu totu ajutoriulu possibile in trupe si in arme, in catu anca in acea ierna se potu intorce la Adrianopole, care era fara garnisóna; si 'si reocupa imperiulu. Mahomedu lasase in Europa pe Kiorshah si Ornobegu pentru a fomenta rebelliunea; ei cadu in manile lui Musa, pe care 'lu tradasera; dar' acesta séu d'in innascut'a-i bunetate, séu pentru ca a vediatu ca tradatorii nu si-au adjunsu scopulu, nu numai ca 'i iertà, dar' anca 'i primì ierasi in grati'a sa.

MAHOMEDU MERGE CONTRA LUI

IX. Musa póte servi de exemplu principiloru, cari ierta usioru. Negresitu ca clementi'a este o virtute a suveraniloru; vorb'a este numai ca se póte óre totdeauna ierta unui tradatoriu? Clementi'a póte se fia unu midi-locu pentru a se intari principii pe tronu; dar pe Mus'a chiar clementi'a l-a ruinatu; si exemplulu seu este proba evidente, ca mai bine este a te increde unui inamicu de-catu unui falsu amicu reconciliatu. Acesti generali mai arroganti acumu prin indulgenti'a domnului loru, séu temendu-se ca pe tota or'a 'i póte adunge pedéps'a meritata, chiamara d'in nou pe Mahomedu a ocupa imperiulu. Acesta si pleca dela Nice'a cu armata numerósa, si cu consimtiementulu imperatului Greciloru (8) trecu Bosphorulu chiar pe sub murii Constantinopolei (9).

(7) *Principele Serviei.* Turcii in scrierile loru arare-ori insémna numele principiloru crestini despre cari vorbescu; ca 'i numescu numai dupa tierile loru; precumu: *Magiar Kirali*, regele Ungariei; *Nemlce Kirali* regele Germaniei; *Rumu Tekhuri*, imperatulu Greciloru etc. D'in istorii crestini scimu ca principele, despre care è vorb'a aci, a fostu Georgiu Despotulu Serviei, a carui flica o a luat Muradu II, care apoi a scosu ochii la duoi fii ai Despotului.

(8) *Imperatulul Greciloru.* Nici numele acestui-a nu'lu mentionédia Turcii; ei dicu numai Istambul Kaisari. Chronic'a ne spune, ca acestu imperatu a fostu Michailu Paleologu.

(9) *Murii Constantinopolei.* Despre trecerea lui Mahomedu Celebi prin Constantinopole, si despre onórea cu care ar' fi fostu primitu, scriitorii greci si latini nu mentionédia nimicu. Singuru Georgiu Phranza vorbesce ce-va, dar' dupa datin'a sa, confunda pe Mahomedu Celebi cu fratele seu Solimanu. Ce crediementu merita scriitorii turci, lasamu la judecat'a lectoriloru.

TRECE PRIN CONSTANTINOPOLE

X. Anca in acea di intra in acésta superba cetate, unde a fostu primitu cu tóte onorile: imperatulu i presenta daruri pretioése, demne de celu ce le da cá si de celu ce le primesce ; si a trei-a di 'si continuà calea spre Adrianopole.

ARMAT'A EUROPEÑA 'LU SALUTA IMPERATORE

XI. Abia mersese duóe díle(10), candu Schah Muluk si Ornusbeg, carii fugisera nóptea d'in Adrianopole, au venitu inaintea lui, si cadiendu-i la picioére si sarutandu pamentulu (11) dupa datina, 'lu salutara imperatu in numele a tóta armat'a européna.

INVINGE SI PRINDE PE FRATE-SEU

XII. Mus'a Celebi, perasitu de ai sei, nu mai avè nici trupe nici

(10) *Dóuc díle*. Acést'a a trebuitu se fia séu la Epibate, dóuc-spre-diece óre dela Constantinopole, residentí'a marelui generalu Apocacucu, celu mai implacabile inimicu alu imperatului Ioanu Cantacuzenu ; séu la Sylebri'a, totu in acésta parte, dar' duóe ore mai aprópe de Constantinopole. Aici se vedu pene asta-di ruinele aceluor superbe palaturi, care, dupa cumu díce Gregoras, au appartienutu lui Ioanu Cantacuzenu. Intre ruinele aceste, sub o massa mare de pietre, am datu io de o bucata de porfiru de o urma si diumetate in quadratu ; in ea era gravata figur'a unei femei tinere intr'unu caru trasu de patru cai ; pe capu avea o cununa cu lauri ; pèrulu fluturá pe spate ca suflatu de ventu ; in man'a drépta tienea ramura de flnicu, ér' in stang'a frenele cailoru ; purtá urmatória inscriptiune ; δὲ ἀπαροῦτα: Ὀλυμπ. ξ δ. Pécatu ca timpulu ori greutatea petreloru ruinate, a stersu numele. Nasulu si urechi'a drépta anca erau mutilate ; restulu era intregu. Olimpiad'a 64 bine marcata, care respunde la anulu 520, inainte de Iesu-Christu, aréta antiqitatea acestei pietre. Eu o amu conservatu ca raru monumentu in palatiulu meu edificatu intr'unu suburbu in Constantinopole asupr'a tiermurei Bosphorului, in loculu celu mai placutu ce'si póte cine-va imagina. Precumu am auditu, dupa departarea mea d'in Constantinopole, palatulu meu cu tóte raritatile ce strinsesemu acolo, au ajunsu in manile ficeei Sultanului Achmetu.

(11) *Pamentulu*. Turcii tienu ca a saruta man'a Sultanului 'este una onóre de care nici-unu moritoriu nu esté demnu. Marele Veziru, candu se presenta la Sultanulu, séu pentru a'i cere instructiuni séu pentru a' reporta ceva, 'si pléca de trei-ori genuchiulu dreptu, atinge pamentulu cu man'a drépta, si apoi o pune la gura si la frunte. Acést'a o face si candu ese dela Sultanulu. Mai este apoi usulu, cà in presentí'a imperatului, omulu trebe se mérga iute si nici-de-cumu incetu ; cá-ci pasiulu incetu insémna ceva maiestaticu, prin urmare a merge incetu in presentí'a Maiestatiei Sale. ar insemna a face o demonstratiune in faci'a unei persóne atátu de sublime.

consiliari pre langa sine ; si nu'i remase alta decât a se retrage ie-rasi in Servi'a, azilulu seu de mai inainte. Dar' chiar' candu era se ésa d'in suburbu cu vre-o câti-va omeni ai sei , Mahomedu ilu in-témpina in fačia c'o banda de soldati alesi. Desperatiunea inspirà curagiu lui Musa ; elu trebuia sèu se móra sèu se invinga : eshortà pe pucinii ómeni cari 'i urmau, i puse in ordine, si se începù lupt'a c'unu curagiu admirabile. Dar' in fine a trebuitu se céda numeru-lui : ómenii sei parte ucisi, parte dispersi ; elu insusi a prinsu fug'a spre Servi'a. La câta-va distantia unu calaretu d'in regimentulu nu-mitu Serage (12), alergandu dupa elu, l-a prinsu si adusu viiu ina-intea lui Mahomedu. Acest'a dede ordinu a'lu ucide indata ; si asia Musa mori dupa ce a gubernatu imperiulu turcescu in Europ'a trei ani si siese luni (13). Mahomedu recompensà (14) pe calaretu , pre-

(12) *Serage*. Cea d'antaiu si cea mai vechia legiune sèu regimentu de cavaleria la Turci si la Arabi. Dela Serage pare a deriva cuventulu *Seracenu*, de si unii 'lu deducu d'in *Schark*, care in limb'a arabica insémna Orientu. In catu pentru cuventulu *Seracenu*, analile arabice nu mentionédia despre nici-unu poporu cu acestu nume ; si cuventulu insusi in sine n'are nici o semnificatiune nici in limb'a arabica, nici in cea persiana, nici in cea turcésca. In loculu Seragiloru au armatu Spahii , si in loculu Segbaniloru, sèu vechi'a infanteria, au urmatu Ianiciarii. Dara cu tóte aceste, in-fanteri'a care servece sub unu Pasia , si-a retienutu vechi'a numire de *Sehbanur* pene in diu'a de asta-di ; assemenea si cavaleri'a si-a conservatu vechiulu nume de *Serage*. Turcii dicu ca tóte aceste cuvente sunt de origine persiana. *Serage* este abreviatiune d'in *Serengiam* , care insemna oppusu pericolului, sèu care este amerintiati ori espusu la periclu. *Ser* insémna capu , si *angiam* periclu, ori accidentu tristu. Asia se dice : *Bashiume gelan Serengiam*, ceva reu me amerintia, sèu 'mi sta asupr'a capului. Turcii mai au pene asta-di unu altu corpu de militia, numitu *Serden Gjesli* sèu desperatii , despre acesti-a vomu vorbi intr'altu locu (*). *Segban* anca è cuventu persianu, insémna pazitoriu de cani ; *Seg* cane, si *ban*, garda, custode, paditoriu. De aci *Bagiban* pazitoriu de viie (**); *Ruhban* pazitoriu de drumuri etc. Acestu cu-ventu se aplica si la monachii greci in modu ironicu. precumu *Ruhban Zahiduzahid Perest*, monachu superstitiosu in sobrietatea si abstinenti'a sa.

(13) *Siese luni*. Scriitorii Turci si crestini se contradicu asupr'a numerului aniloru câti au domnit acesti trei fii ai lui Baiazetu. Crestinii dau siese ani lui Solimanu, patru-spre-diece lui Orchanu, presumpativu fiu alu lui Solimanu, si lui Mus'a si Mahomedu presumptivi unchi ai lui Orchanu. Turcii d'in contra dau siepte ani si diece luni lui Solimanu, trei ani si diumetate lui Musa si optu ani si diece luni lui Maha-medu ; care intervalu face in totu dóue-dieci de ani si dóue luni. Este evidentu ca

(*) Sub Mahomedu IV.

(**) Vinicериu, viniceleriu, vinceleriu.

cumu acest'a nu asteptase. Mai anta'iu ilu facu consiliariu, si apoi mare veziru. Elu a fostu unulu d'intre cei mai renumiti generali ai Turciloru; a fundatu si-o Medrese fôrte frumôsa in Gallipoli.

PENTRU CE ACESTU INTERVALLU SE NUMESCE INTERREGNU

XIII. Inainte de a trece mai departe, trebe seînsemnamu, ca Turcii nu numera intre imperatii loru pe acesti duoi principii, a caroru scurta istoria o amu descrisu acì. Intervalulu dela caderea lui Baiazetu pên' la môrtea lui Musa, ilu numescu interregnu. Ratiunea ce o dau ei este, cà nici Solimanu Celebi, nici Musa Celebi n'au domnitu in intregu imperiulu ottomanu, cì unulu a regnatu in Asi'a si cestalaltu in Europ'a. Ba nici cei trei ani si diumetate càti a regnatu Musa dupa môrtea lui Solimanu, nu se numera lui Mahomedu (15); fiindu-cà de sî acesta domniá in Asia, dar' in Europ'a era domnu Musa. Inceputulu domnirii lui Mahomedu se pune la anul Hegirei 816, candu Musa a fostu uccisu d'in ordinulu fratelui seu, precumu amu vediutu mai in susu.

A 816

I. C. 1413

crestinii d'in arbitriulu loru propriu dau lui Mahomedu o parte d'in timpulu in catu au domnitu fratii sei. In càtu pentru Phranza, elu nu numera decàtu trei ani de cërta sêu bellu civile intre frati, precumu amu aretatu mai in susu.

(14) *Recompensa*. Se dice ca mai anta'iu a fostu onoratu cu titlulu de Musahib sêu consiliariu intimu, apoi inaintatu la dignitatea de mare veziru. In citadell'a Gallipoli se vede pene asta-di unu edificiu fôrte frumosu, care trece de oper'a sa, si se numesce Bagazhisar; assemenea este in Constantinopole o piatia, care pórta numele de Serage-Pasia, si pare a'i fi remasu numele dela acestu veziru sêu dela fiiulu seu; cà-ci Turcii nu facu mentiune despre vre-unu altu pasia de celebritate, care se fia avutu numele de Serage.

(15) *Lui Mahomedu*. Este de observatu, cà pene ce au traitu Solimanu si Musa, Mahomedu se numia numai cu supra-numele de Celebi; dar' indata dupa môrtea loru a luat titlulu de Sultanu (*). Unu-spre-diece ani si trei luni, timpulu càtu au domnitu fratii sei, Turcii 'lu considera de interregnu.

(*) Traductorii anglésu si germanu dicu: Este de observatu, ca pene ce a traitu Mahomedu, Mus'a se numia numai etc. Aci trebe se fia erróre; cà-ci Mus'a a moritu inaintea lui Mahomedu. Acèsta erróre nu è indreptata in Errata. Io amu pusu *Solimanu si Musa* in locu de Mahomedu, cà-ci scimiu cà Mus'a a ucisu pe fratele seu Solimanu. ér Mahomedu a ucisu pe Musa. De altmintrelea *Solimanu* se pôte lasa cu totul afara, si a dice numai: pene ce a traitu Mus'a. Mahomedu se numia numai cu supranumele de Celebi; dar' indata dupa môrtea aceluia etc. *Tr. Franc.*

ISTORI'A

DOMNIEI LUI MAHOMEDU I. FIIULU LUI BAIAZETU

ALU CINCILEA IMPERATU ALU TURCILORU

CARTEA II. CAPU III.

MAHOMEDU SE PROCLAMA IMPERATU IN ASI'A

I. In capulu precedente amu descriu faptele lui Mahomedu (1), pênê candu fratii sei erau anca in viétia. Nu va strica inse pentru continuitatea firului istoricu, a recapitula cele dîse mai in susu. Cu Mahomedu s'a 'mplinitu proverbiulu, care dîce : intre duoi litiganti, alu treilea câstiga. Am vediutu cumu cei duoi frati ai sei, Solimanu si Musa, iritati unulu in contra altui-a, lucrau la destructiunea loru mutuale : ambitiunea si setea de a domni, inghitiá si consumá tóte puterile loru, pre candu trebuiau se cerce o legatura intre densii, pentru a poté lucra cu succešu contra inamiciloru vecini ; ear ei in locu de a se adjuta ca frati, traiau intr'o inimicitia si discordia rui-natória. Mahomedu nu luá parte la aceste certe civili ; indestulitu de a trai in pace in principatulu seu Amasi'a, elu nu cugetá la alta

(1) *Mahomedu*. Primulu imperatu alu turciloru care avuse acestu nume. Unii scriitori crestini paru a dubita, déca Mahomedu despre care vorbimu, a fostu fiulu lui Baiazetu, séu nepotulu acestui-a d'in Solimanu scriitorii turci inse nu esita a afirma, cá Baiazetu a fostu parentele seu ; si façie cu acésta afirmatiune unanima, tótea dubietatile mele disparu. Am observatu intr'altu locu (*), ca primulu seu nume a fostu Mohamedu Celebi.

(*) A se vedé not'a 24 la capu 3, cartea I si not'a 27 la capu 4 cartea I. *Tr. Rom.*

decâtu la inaintarea de interesele si binele poporului seu. Pe tatarî, cari infestau provinciile sale, 'i allungă si curatî d'in tiêra, si asia elu redède pacea tiei sale, si elu insusi traia in pace. Mahomed a datu proba de caracterulu seu pacificu indata ce audî de disgrati'a parintelui seu Baiazetu; căci in momentul ce 'i venî scirea ca fratele seu Solimanu, ajutatu de Ali Pasia, mare veziru alu lui Baiazetu, a scapatu d'in batai'a contra lui Tamerlanu, si ca a fostu proclamatu imperatoru in Adrianopole, a tramisu la elu delegati pentru a'i gratula, promitiendu-i fidelitate si suppunere. Êr' candu audî ca Solimanu a fostu prinsu si uccisu de fratele seu Musa, se determină a resbuna unu fraticidiu (2) prin altulu; si punendu la o parte tôte cugetele de pace nutrite pênê atunci, elu nu respiră alta decâtu bellu si resbunare. In fine se proclamă si elu imperatoru, si ocupă Prus'a la anulu Hegirei 813.

A. 813

I. C. 1410

CURATIA STATURILE SALE DE BRIGANTI

II. Mergêndu-i lucrurile bine, multi 'i consiliau se tréca cu bellulu in Europ'a. Elu inse avea alte cugete: politic'a lui era, a nu lasa inimici la spate. Tatarii poteau se se incuragiedie in absentia sa, si prin

(2) *Fraticidiu.* Turcii, dupa doctrin'a seu ide'a loru preconcepta admitu, ca imperatiu loru potu se ucida pe fle-care di câte patru-spre-diece suditi, fara ca pentru acést'a se póta fi punibili seu acusati de tirania; pentru-ca, dicu ei, acésta de multe ori o facu d'in impulsu secretu seu inspiratiune divina, ce muritoriului nu este permis a scrutare. Cu tôte aceste, ei nu aprôba patricidiulu si fraticidiulu sub nici unu cuventu. Si tienu ca fratii si consangeni imperatoru ucisi in cei d'antau duoi secli ai imperiului, sunt victime sacrificate pe nedreptu, afara de casulu de flagranta rebellione in sangiacurile (gubernamentele) loru, seu afara de consimtiementulu nobililoru tiei. In seclulu alu treile-a inse, Solimanu I., acestu sultanu memorabile prin lips'a de succesu la obsidiunea Vienei, a desllintiatu sandgiacurile, si au adusu lege, că consangeni imperatoru se nu fla ucisi, ci spre a evita conspiratiunile, se fla tîenuti la inchisóre strinsa. Dupa emanarea acestei legi unii dintre fiii sultaniloru isi mai tîenura sandgiacurile prin indulgentia parentiloru seu a fratiloru; acumu inse au incetatu concessiunile de natur'a acestora, si fiii sultaniloru se tîenu inchisi cu rigóre mai stricta seu mai blanda, dupa capriciulu suveranului. Asia Solimanu II, si Achmedu II, au fostu tîenuti sub paza fôrte stricta; ér Achmedu III., care domnesce astadi, n'a fostu pazitu cu atâta rigóre sub Mustafa. Loculu de inchisóre este palatulu imperiale.

devastatiunile lor puteau se causedie daune irreperabili. Elu isi dicea, ca de si avusse pen' acumu succese fericite in intreprinderile sale, de si se pote incredintia in affectiunea poporului seu , totusi nu pote se mërğa contra fratelui seu, pênê candu tatarii rapaci nu voru fi infranti, carii in casulu contrariu 'i aru ingreuna viitori'a expeditiune bellica. Asiá simulandu acestu pretestu, amena e-secutarea intentiuniloru sale pe timpu mai favorabile. Momentulu propitiu nu intardiã a se areta. Dupa invingerea inamiciloru sei in Asi'a si supunerea lor, elu triumfã si in Europ'a. Anca in anulu candu a luat titlulu de imperatoru , a mersu si prin surprindea a nevalitu asupra lui Caradevlet Schah (3), uniculu care mai remasese d'in capii Tatariloru lui Tamerlanu ; ilu bate , ilu prinde , si 'i taia capulu, pentru ca devastase tienutulu Amasiei, pre candu elu mersese a cuceri Prus'a. Mahomedu persecutã cu aceeași rigóre si pe ceialalti briganti devastatori, si esterminandu-i, elu restitui pacea in tierile sale.

UCIDE PE MUSA

III. Dupa ce a restituitu pacea si linistea in Asi'a, ne mai putendu resiste la solicitarile Mai-mariloru tieriei, Mahomedu trecu in Europ'a la anulu Hegirei 816, unde prinse, precumu amu vediutu mai in susu, pe fratele seu Musa , si 'lu ucise. In fine remase singurulu ereditariu alu tronului, si in etate de treidieci-si-noue de ani se proclamã imperatu a tôte tierile imperiului ottomanu. Indata apoi ordinã a se termina edificiulu templului numitu Eski-giami, ale carui fundamente le pusesese fratele seu Musa.

A. 816

I. C. 1113

MISCARI IN ASI'A

IV. Pênê candu Mahomedu era ocupatu in Europ'a, o flacara neasteptata se incinge in Asi'a. Caramanu Oglu, pentru care potestatea ottomana era spinu in ochi, vediendu ca Mahomedu s'a departatu si este cu totul ocupatu in bellulu europenu , crediu ca è timpulu oportunu de a nu sta cu manile in sinu. Elu 'si adunã trupele, si se aruncã asupr'a Bithiniei, prèdã cu focu si feru totu ce 'i sta in

(3) *Cara devletü Schah*. Nume compusu d'in *Cara* negru, si *devlet* fericitu, terminu usitatu mai multu la tataru decâtu la turci. *Schah* insémna rege séu domnu.

cale pênê la suburbiile cetatei Prusa ; puse si tienù sub obsidiune acêsta cetate trei-dieci de zile. Mahomedu audiendu despre acêsta, se întôrce cu armat'a, trece pe la strimptôri'a de Gallipoli, si resolutu a pedepsi acea întreprindere infama a lui Caramanu, iea pre langa ale sale anca si trupele lui Sabbeg si Gehrmanu Oglu.

CARAMANU CERE PACE

V. Dar perfidulu Caramanu necumu se resiste la sabi'a lui Mahomedu, nu a potutu suferi nici macaru faim'a venirei lui. Asia indata ce ájunse la elu prim'a scire despre apropierea lui Mahomed, se scóla de la Prus'a, si decisu a'si perde mai bine onórea decâtu viéti'a, legandu 'si gütulu cu una batista de nasu (4) merge in castrele imperatului, unde aruncandu-se la picioarele lui, si marturisindu-si peccatulu, se rugà de iertare. Mahomedu miscatu de atâta umilintia, nu potù a'i refusa, si cu clementi'a sa 'lu primf in gratia sub certe conditiuni. Dupa aceea Sultanulu vine la Prus'a, unde in anulu urmatoriu lasa a se construf o Giamie, unu Imaret si o Medrese, apoi unu Chanu mare (Bursa, Banca de schimbu) pentru negutiatori, cuge-tandu ca asia va poté assigura pacea unui imperiu fundatu prin bellu.

CARAMANU SE REVOLTA DIN NOU

VI. Dar è raru cá o inima perfida se se impace sinceru. Caramanu

(4) *Balista la gütü.* Frasa turcésca ; insémna a se suppune, a implora gratia ; terminulu propriu è *Aman*, care vre se dica favóre. De aci se dice : *Bogazine Makrama tachti*, sí-a pusu batist'a de nasu la gutu, séu invelitóri'a la capu ; adeca : se sup-pune , declara a fi pururea suppusu. Cei cari se pórtã asia. suntu scutiti de pedépsa dupa sententi'a legeri, care dice : *Egilan basch kiezil mes*, capulu pleccatu nu'lu taie sabia, Esceptiune dela acêsta regula se face numai in casulu candu numerulu capti-viloru atátu è de mare, in câtu ar' poté deveni periculosi, séu inimiculu atátu este pe aprópe, in câtu nu li s'ar poté da o escórtã suficiente pentru a fi transportati in locu sicuru. Intr'unu casu ca si in celaltu este permisu a'i ucide fara temere de pe-dépsa ; cu atátu mai vertosu, ca, dicu ei, prin acést'a se 'mpucina numerulu cresti-niloru. inimici ai Coranului. Totu asiã tienu, ca déca unu musulmanu ar' lua in ca-satoria o crestina captiva, lui nu-l este permisu a siédé la ea preste frontariile im-periului ; pentru-ca, afara de aceea ca anca totu nu este sicuru pe pamentulu strainu, dar' s'ar poté intempla ca femej'a se fuga in stare bine-cuventata, si ca prunculu ce l-ar' nasce se se crésca in religiunea crestina : cecca ce la turci se considera de peccatu de mórte.

indata ce auzí ca Mahomedu si-a trimisu trupele pe acasa, frangându pacea, reincepù incursiunile sale in imperiulu ottomanu. Mahomedu indignatu , se puse in fruntea unui numeru de soldati alesi, merse contra lui Caramanu, ilu atacà , si 'lu puse la fuga dupa o lupta la care acesta nu se asteptase. In urma Caramanu cu fiulu seu cade prinsu, si este adusu inaintea lui Mahomedu. Acest'a infruntandu-lu pentru perfidi'a sa, 'i dîse urmatóriele cuvente : « Eu sunt invingé-
 « toriulu teu, dar sunt omu dreptu ; tu esci invinsul meu, dar esci
 « omu nedreptu ; io vreu si dămandu cá tu se traiesci. Onórea co-
 « róniei mele nu'mi permite cá se tractediú cu tine, precumu tu ai
 « tractatu cu mine : a pedepsi pe unu infamu cá tine, ar' insemna a
 « macula glori'a si numele meu. Anim'a ta perfida iti permite se
 « comiti infidelitate ; dar' in anim'a mea sunt sentimente mai inalte,
 « mai demne de maiestatea si generositatea mea (5) ». Dupa acésta
 infruntare ilu demitte redandu-i provinciele ; pentru siguritate inse
 puse garnisóne in cetatile Sivrihisar, Nukteida, Engjiceri, Sejdiceri,
 Numad, Saidul si Ain.

ISFENDJARBEĞ INVINSU SI UCISU

VII. Mahomedu, dupa ce a infrenatu in modulu acesta pe Caramanu , se întórce contra lui Isfendjarbegu, principe de Castamoni'a, confederatulu si complicele celuia. Intrandu in provinciele Castamoni'a si Gianik, ocupa cetatile cele principale si mai bine fortificate. In anulu urmatoriu vine cu armata si mai numerósa, supune cetatile Buri , Gîga , Tosia , Bakir-Kuresi si in fine Ciangyri . unde Isfendjarbegu isi avca resedenti'a, si distribue immensele thesaure

(5) *Generositatea mea.* Dóra i s'ar' paré cui-va surprindietoriu de a vedé intr'unu principe barbaru o anima atâtu de generósa. Póte fi ca lumea se va minuna vediendu ca se aflase si la unu domnitoriu barbaru generositate asia mare si unu sufletu plinu de virtuti regali. Este inse prea vechiu'acelu proverbu care tiene ca : Greci'a nu mai è in Greci'a, si ca atâti barbari s'au facutu greci, câtii greci au devenitu barbari Pentru mine nu acela è grecu, care è nascutu in Greci'a, ci care si-au apropiatu sciinti'a si cunoscintiele, prin cari s'a facutu atâtu de celebra acésta natiune. Si eu sunt de opiniunea lui Isocrate, care intr'o panegirica a sa díce : « Sunt multi greci , « cari au aceeași nascere comună cu noi ; dar' io nu pe acesti-a 'i consideru demni « de acestu nume, ci pe acei-a, cari prin sciintia si disciplina sémene cu noi »

ale acestui principe între soldați (6). Totu pe atunci edifică unu superbu palatu în Amasi'a (7).

A. 820

I. C. 1418

MAHOMEDU FACE PE ROMANI TRIBUTARI

VIII. După ce a debellatu pe totii inimizii sei în Asi'a, Mahomedu plăca de la Prus'a la Adrianopole, și 'și aduna aici toate trupele d'în Asi'a și d'în Europ'a, cu care plecându asupra Românilor, bate armat'a lor și devasta parte mare a țerei. După aceea ocupa Severinulu (8), unde este unu podu ce se dice a fi edificatu anca de Traianu. A mai ocupatu apoi și alte castelle, precum Sakcia și Calea (9), situate în cealaltă parte a Dunarei; fortifica Giurgiulu, și lasă aici garnisónă numeroasă pentru a împedeca trecerea Romanilor peste acestu fluviu. Românii 'i opposera o armată destulă de frumoasă; dar strimtorati fără speranță de ajutoriu, și persecutati de ferulă inimizii: ei nu aveau de a alege decâtu său a mori, său a 'și perde libertatea, și se supuseră unui tribută anuală (10). Sultanulu, pen-

(6) *Între soldați.* Este usu la imperații turcii de a promitte soldatiloră preda cetațile inimizii, cari nu se supună prin capitulațiune, și pentru sine nu 'și rezerva altă decâtu edificiele publice și dominațiunea peste ele. Abia se pôte spune ce curagiu înfocatu inspiră acea promisiune soldatiloră, cari sunt aplecati din natur'a loră la preda și rapacitate.

(7) *Amasi'a.* Acestu edificiu în Amasi'a l-a facutu numai ca locu de recreatiune și de petrecere, ér' nu pentru a pune aici resiedinti'a imperiului. Și în adeveru, ca nici odată imperații turcii n'au ținutu resiedinti'a în Amasi'a; acestu edificiu servia numai de apanagiu pentru principii juni.

(8) *Severinulu.* Unu turnu pe care dintii timpului l'au prefacutu în ruine. Numele ce 'lu pórta și asta-di, e semnu ca a fostu construitu d'în ordinulu vre unui prefectu de pe timpii Romanilor, său alu vre unui principe romanu, care întră memori'a sa i-a datu numele seu. Totu aici se vedu anca și asta-di fundamentele unui superbu podu de pétra, edificatu de Traianu peste Dunare cându a mersu se bata pe Scythi. Voiu vorbi mai pe largu despre acést'a în descrițiunea Moldaviei.

(9) *Calea.* În partile aceste nu este cetate cu acestu nume. Io credu ca aci se 'ntielege cetatea Taia său castelulu Tulci'a, fiindu-că se dice ca è situată între Sakcia și Giurgiu, amenduóe cetati la Dunare, d'între cari un'a se marginesce cu Romani'a și cealaltă cu Moldavi'a.

(10) *Tributulu anualu.* Nu se pôte nega ca turcii au suppusu pe Români prin puterea armeloră; de aci, nu è de multu anca de cându salinele și vamile se vendeau său se dedeau în arenda prin tesaurulu imperiale. Sub principele Mateiu, tributulu anuală s'a urcatu la cinci-dieci mii galbeni; și atunci salinele și vamile s'au restituitu érasă la dreptulu țerei. În câtu pentru Moldoveni, ei s'au suppusu de bună voia pro-

ru a se asigura de credința lor, luă ostatici doi fi ai principelui și trei dintre cei mai de frunte ai țerei. Terminată această expedițiune, Mahomedu se întorse la Adrianopole.

UNU MUSTAFA FALSU IN ASI'A

IX. Tote aceste trofee castigate pe ruinele poporalor și cimentate cu torrenti de sange, Mahomedu era pe aci pe aci se le pârda prin mână fraudulenta a unui impostor (11). Căci pe acestu timpu appare pe scenă și face mari turburari în Asi'a unu omu de obscura nascere, din servitiulu unui micu principe numitu Petre Ulledinu (12). Precumu amu potutu vedé mai în susu, Mustafa fiulu mai betranu alu lui Baiazetu disparuse în batalia contra lui Tamerlanu, și nu se potú descoperi deca a cadutu mortu de arm'a inimicului, séu a fostu deportatu cu ceilalti captivi. Acestu omu, despre care vorbimu, instruitu de Ulledinu, luandu numele falsu de principe Mustafa, isi adunà o banda numerosa de omeni depravati, devastà cu ei cetatea Zagara (13) și totu tienutulu de prin pregiuru. În

tectiunei turcilor, și anca de sub Petru Raresiu au inceputu a tramitte curticii otomane unu daru de pasci numitu Bairam peschisiu, care consistea din patru-mii galbeni, doue-dieci falconi și patru-dieci cai moldovenesci. Dar turcii indulciti prin acestu presentu, au pretinsu Gezie séu Haragiu, adeca o summa mai mare de bani sub titlu de tribut. Pretentiunea arroganta a Turcilor a consternatu pe Moldoveni: ér Petru Raresiu le dede urmatoriulu respunsu: « În câtu pentru persón'a mea, io potu se renunciu principatului; dar nu 'mi sta în putere a schimba natur'a unui pre-sentu și a o preface în tribut, nici se adaogu la sum'a ce este în usu a se da imperatului ». Candu inse Raresiu, constrinsu de impregiurari a trebuitu se se retraga în Transilvania, turcii și-au ajunsu scopulu; căci numindu-i succesoriu, ei au pretinsu summe anca și mai mari, și bietii moldoveni au trebuitu se plătesca pre langa 75 mii de galbeni anca 50 mii de lei ca equivalentu pentru Gjezie Mali séu darulu de pasci.

(11) *Impostoru*. Acestu Mustafa nu è totu acela cu Mustafa despre care dicu scriitorii crestini ca s'a revoltatu sub Muradu II, incuragiatu fiindu de imperatulu grecu; ca-cii acest'a nu s'au aretatu decâtu în Romeli'a numita și Romani'a, ér falsulu Mustafa, despre care vorbimu aci, n'a esitu nici-odata din Asi'a, unde a fostu nascutu din plebe, și n'avea altu radiem, decâtu pe unulu din acei mici suverani séu reguli persiani, cari se revoltassera contra monarchului Persiei.

(12) *Petru Ulledinu*. Pare a fi unulu din acei pitici suverani, cari pe timpulu invasiunei lui Ginghiscan s'a revoltatu și subtrasu de sub potestatea regelui Persiei.

(13) *Zagara*. Cetate în Asi'a mica; mai este o alta cetate totu cu acestu nume în Europ'a, aprópe de Filipopole; pentru distinctiune, această se numesce Eski Zagara, séu Zagara vechia.

primavér'a urmatória ómenii sei crescéndu in numeru considerabile, elu se încerca cu ei a face lucruri si mai mari ; impresóra Nice'a , si face pe locuitori a'i tiené partea si a se rescula in favórea sa.

ELU E PRINSU SI SPENDIURATU

X. Seditiunea crescea d'in ce in ce mai multu, si imperiulu ottomanu era amerintiatu de o revolutiune terribile, mai alesu cá Ulledinu, pentru a seduce pe ceialalti , tractá pe servitoriulu seu de mai nainte cá pe domnulu seu si se portá catre elu cu celu mai mare respectu. Mahomedu simtiá tóta consecinti'a acestei rebelliuni, si cugetá ca este de suprema necesitatea pentru interessulu ottomaniloru de a o inneca in nascere si inainte de a prinde radecina. Trece deci cu trupele sale d'in Adrianopole in Asi'a, si afla pe impostorulu ocupandu-se cu obsidiunea Niceei. Falsulu Mustafa redica obsediunea si merge cu aderentii sei in contra lui Mahomedu. Dar' fú batutu indata la primul atacu , si bandele sale puse la fuga, ele au fostu parte ucise, parte captivate. Intre captivi era si falsulu Mustafa cu domnulu seu Semidinu Oglí (14), cari ambii si-au luatú in furci pedéps'a meritata.

MOARTEA LUI MAHOMEDU

A. 824
I. C. 1421

XI. In reintórcere d'in acésta espeditiune , Mahomedu occupa cetatile Eski Geliboli (15), Tarachi si Herge in anulú Hegirei 824. Dupa aceea fú atacatu de scurgere de sange si morí. Elu numí prin testamentulu seu de successoru pe Amuratu, fiulu seu mai mare. Acesta c'o parte a armatei era ocupatu cu bellulu d'in Romeli'a (16).

(14) *Semidin Oglí*. Nume patronimicu alu lui Persu Ulledinu, despre care amu vorbitu mai in susu ; si insémna fiulu lui Semidinu.

(15) *Eski Geliboli*. Nicopolea vechia ; fortarétiá odinióra pe tiermurea Helespontului Dardanelleloru ; asta-di nu i se mai vede urm'a, sèu s'a perduto sub vre-unu nume barbaru.

(16) *Romelia*. Amu aretatu mai in susu la capu 2, nota 20, si la capu 4, nota 5, cartea I, ce intielegu turcii sub acestu nume. Nu va fi inse superfluu de a'i da aci espicatiune mai detaliata. Califi Arabiloru, sèu precumu le dicu crestinii, Saraccinii, péné candu nu lasasera tiermurii Eufratelui spre a se estinde in Natoli'a, ei numiau *Rum-ili*, sèu terr'a Romaniloru, tóta acea parte occidentale a Asiei, care apartienea imperiului romano-grecu ; probabilu pentru ca insii grecii d'in acelle parti

mar-*le* veziru Ibrahim Chan (17) pèn' la sosirea lui Amuratu, a tie-
nutu in secretu mortea lui Mahomedu , si administrà trebile sta-
tului in numele Sultanului, cá si candu acesta ar' fi in viétia. In
urma sosi noulu Sultanu, si salutatú de toti a luatú in mana frénele
imperiuului. Immediatu dupa aceea, corpulu lui Mahomedu a fostu

se numiau pe sine si se numescu péné asta-di Ρωμαίους adeca Romani. Acést'a o com-
próba in unanimitate toti scriitorii indigeni; dar' ce me confirma mai tare in opiniunea
mea, este numele cetatiei Erzerum, care insémna terr'a séu teritoriulu romaniloru ;
Erz in limb'a arabica este terra, tíera, pamentu ; *Rum*, Roma. Si in adeveru, acésta
cetate in Asi'a mica a statu mai multi ani cá unu muru impenetrabile contra furórei
Saraceniloru, si au aperatu celelalte provincii contra sacrilegoloru loru incursiuni si
depredatiuni. Dar' bellurile imperatoru grecí contra Latiniloru, au datu sectatori-
loru lui Mahomedu ocasiune favorabile de a'si estinde cuceririle, si ei au suppusu
potestatiei loru tota Natoli'a. Acésta diminutiune a imperiuului romanu, a redusa si nu-
mirea de Rum-ili numai la acele parti d'in Europ'a, cari in urma au fostu suppusu
ottomaniloru. Cu tóte aceste, nimicu mai comunu la geografii turci, decâtu a cuprinde
sub numele de Rum totu restulu Europei. Se dice pentru esemplu *Rumden anadolliie*
gesme, a trece d'in Europ'a in Asi'a ; si d'in contra *Anadoldan Rume*, d'in Asi'a in
Europ'a. Prin urmare cuventulu Rum-ili, séu cumu scriemu noi Romeli'a are cinci
diferente semnificatiuni Geografii intielegu tóta Europ'a ; vechii istorici arabi tóte
provinciile spre apusu dela Erzerum ; altii numai acele parti ale Europei, cari sunt
suppusu imperiuului ottomanu ; si ér altii numai Greci'a propriu disa, fara Pelopo-
nesu ; in fine, ceea ce este mai raru, sub Romeli'a intielegu Greci'a si Peloponesulu
impreuna. In acestu d'in urma intielesu trebe luatú subiectulu despre care tractamu,
Ceea ce me intaresce in acésta opiniune este, cá istoricii atátu turci câtu si crestini
dicu, cá Muradu anca in viéti'a parintelui seu a facutu o espeditiune in More'a, de si
nici unii nici altii nu facu nici-o mentiune despre succesu.

(17) *Ibrahim Chanu*. Turcii 'lu numescu Ulisse alu loru. Sultanulu Amuratu II-lea
onoratu cu titlu de Chanu, ce de altminterea nu se da decâtu principiloru de Persi'a
si de Tatars'a ; elu creditu de cuviintia a'i face acésta distinctiune pentru prudenti'a cu
care a sciutu tiené in secretu patru-dieci-si-un'a de dile mórtea imperatului, in câtu
n'a potutu sci nime nimicu, nici macar boerii séu mai-marii dela curte, péné asta-di,
si au administratu afacerile statului cá si cand ar' li fostu in viétia. Descendentii se
conserva acestu titlu. Ei se numescu Ibrahim Chan Ogli ; si famili'a loru este cea
mai ilustra, cea mai avuta si cea mai acreditata in totu imperiulu ottomanu.
Abia este vre-o urbe de ceva insemnate, in tóte tierile ce erau sub potestatea tur-
ciloru pe timpulu lui Ibrahim, care se nu se gloriíce cá acesta a fostu fundatorulu
Giamiei sale si alu venitoriloru legate de acést'a. Si in adeveru, edificiele construite
de acésta familia atátu sunt de numerose si atátu de maretie, in câtu omulu abia
póte pricepe de unde a potutu avea fondurile necesarie pentru a face spese atátu de
prodigióse Descendentii acestui Ibrahimu n'au femei legitime , ei sunt de opiniune
ca nici-unu sange strainu nu è demnu de sangele loru ; si, ca si Sultanii isi alegu

transportatu la Prus'a, si immormmentatu in Giami'a fundata de elu.

CALITATILE LUI

XII. Acestu principe renumitu prin justiti'a si clementi'a sa, a vietuutu patru-dieci-si-siepte de ani, d'in cari a domnitu optu ani si diece luni (18). Elu a fostu mare in pace cá si in bellu. Imperiulu redusu la extremitate prin devastatiunile lui Tamerlan si prin bel-

concubinele loru d'intre captive, atátu pentru propagarea si perpetuarea familiei loru, cátu si pentru placerile proprie. Alta maxima a acestei familii, care o tiene dela illustrulu seu antecessoru, este de a nu ambla dupa nici-unu oficiu, nici civile nici militariu; tóta ambitiunea loru se marginesce la titlulu de *Tevllet*, adeca a fi inspectori Giamieloru fundate de ei séu de parintii loru. Acésta o facu ei sub pretestu, ca este dejosire pentru inalt'a loru origine de a porta officiu; motivulu reale inse este, ca se temu ca déca ar' ajunge la postulu inaltu de Mare-veziru, ar' fi espusi la sórtea atátoru alti veziri spoliati de averile si functiunile loru. Nici chiaru Sultanii nu'i potu constringe se primésca oficiu publicu: suntu scutiti dela acésta prin o peculiara favóre a sultanului Muradu II; favóre séu privilegiu confirmatu prin Soliman Canuni in onórea memoriei lui Ibrahim Chanu, si care péné in diu'a de asta-di are valóre. Dar' candu necesitatea comuna cere, si statulu este strimtoratu, ei totdeauna vinu intr'adjutoriulu, tramitiendu d'in voi'a propria in campania trupe recrutate si armate cu spelele loru. Sultanulu anca se pórtu cu totu respectulu catra ei: le da in totu anulu duóe visite, si prandiesce cu ei la o mésa pompósa; si nime n'are intrare atátu de libera si atátu de freúenta la Sultanulu ca ei. Candu intra la Sultanulu, acésta, dupa datina, se redica puçintelu de pe scaunu; ei ilu saluta cu cuventele *Selamun Aleikum*, pace tie: ér Sultanulu respunde *Aléikum es-Selam*, pace si vóue. Apói standu in picióre, si tienendu se in tacere respectuósa, Sultanulu le dice *Saffa gelding-uss* ori *Chosch gelding-uss*, bine ati venitu. Câte-odata 'i invita se coprinda locu, si vorbesce cu ei in modu familiaru despre diferite lucruri; o condescendéncia, ce Sultanulu o face numai faúe cu Mufti, si, arare-ori cu primul Veziru. Am cunoscutu d'in acésta familia pe unulu cu numele Ibrahim Beg; elu vorbia puçine, era omu seriosu, si de gravitate majestatica in portarea sa. Elu venia de duóe séu trei ori pe anu se me védia in palatulu meu pe tiermurea Bosforului; si candu se departa dela mine, totdeauna 'mi facea unu scurtu complimentu, dicundu incetu *Eiucal!* remani sanetosu! La intrare me salutá cu cuventulu *Chair ola!* se fla de bine. Cá-ci form'a de salutare *Selamun Aleikum* faúe cu crestinii, este crima la ei. De aci, principii crestini 'si potu imagina cátu de puçinu fondu póte avé pareu, ce li se promite de catra turci.

(18) *Diece luni*. Acésta se si-o observe biúe toti acei-a, cari voiescu a rectificacalcululu incurcatu alu istoriciloru crestini. A se vedé ceea ce amu dísu despre acést'a in not'a 13, la capu II. cartea II.

luri intestine ale fratilor sei (19), Mahomedu nu numai că l-a scapatu de ruin'a totale, ci l'a si maritu si consolidatu, lasandu'lu fiului si succesorului seu in t'ota vig'orea.

(Fratiloru sei. Toti istoricii, at'atu crestini catu si turci convinu intr'aceea, ca deca principii crestini ar' fi sciutu profita de disordinea imperiului ottomanu in care ajunsese dupa lovirea fatale ce a primitu Baiazetu dela Tamerlanu, si deca in locu de discordii s'ar' fi unitu intre sine, ei ar' fi potutu, deca nu a nimici cu totulu puterea ottomana, dar cellu pucinu a'i pune capetu in Europ'a, de unde poteau s'o sc'ota for'te usioru. Dar' judecat'a lui Dumnedieu este impenetrabile ratiunei n'ostre, si este mai bine a o adora in tacere, dec'atu a o suppone judecatiei n'ostre.

~~~~~
Sub interregnu si sub Mahomedu, au domnitu in Europ'a :

La Constantinopole. Emanuilu Paleologu 1387—1421.

In Occidentu. Sigismundu regele Ungariei 1410—1437;

In Angli'a. Enricu IV. 1399—1412. si En'ricu V, 1412—1422.

In Franci'a. Carolu VI. 1381—1422.

—◆—

ISTORI'A

DOMNIEI LUI MURADU SÉU AMURATU II, FIIULU LUI
MAHOMEDU

ALU SIESELEA IMPERATU ALU TURCILORU

CARTEA II. CAPU V.

ALU MUSTAFA FALSU

I. Muradu II, in etate de optu-spre-diece ani, a succesu parentelui seu Mahomedu I, mortu la anulu Hegirei 825. Fiiulu a fostu demnu de marele seu parente. Dificultatile cu cari s'a luptatu in primii ani ai domniei sale, au fostu totu atâte probe despre virtutile sale viitorie. Indata 'a inceputu apparù unu altu pretinsu Mustafa cá fiu alu lui Baiazetu, differentu de celalaltu impostoru (1), despre care amu vorbitu mai in susu. Atátu la unulu câtu si la cestalaltu au servitu de pretestu incertitudinea mórtiei lui Mustafa, fiulu lui Baiazetu, in bellulu avutu contra lui Tamerlanu. Acestu alu doile impostoru se tienù lungu timpu ascunsu in partile Tessalonice; ér candu isi apropiã numele de Mustafa, atátu-a reputatiune 'si castigã prin acestu nume, in câtu nu numai poporulu accurse la elu, cì insasi militi'a d'in Europ'a si cea mai mare parte d'in officiaru s'a

A. 825

I. C. 1422

(1) *Diferentiu de celalaltu impostoru.* Acesta a fostu europénu, si apparù mai antaiu in Tessali'a; este cu totul differentu de cellu d'in Asi'a, despre care amu vorbitu mai in susu. Errórea crestiniloru, cari 'lu tienu de adeveratulu Mustafa, este de iertatu cu atátu mai vertosu, cà ei nu poteau se aiba cunoscintia despre trebile turcesci decátu dela greci; ér acesti-a sub impressiunea terrórei de care erau coprinși, aru fi luat dreptu rege si pe unu cersitoriu.

datu sub stindardulu lui, crediendu ca in adeveru è persón'a care pretinde a fi. Atragèndu asia in partea sa mai tóta Romeli'a, si formandu-si o armata considerabile, elu trecù in Asi'a pe la strimlórea Gallipole, adjutatu fiindu in secretu (2), precumu se dice, de imperatulu grecu, si merse in Asi'a cu scopu de a ocupa Prus'a, capital'a pe acelu timpu a imperiului ottomanu.

BATE PE VIZIRULU LUI MURADU

II. Muradu urmandu esemplulu parentelui seu si voindu a stinge reulu in radecina, tramite in Asi'a (3) pe marele seu veziru Baiazetu cu unu corpu de trupe alese. Fortun'a inse nu favorà pe veziru, cumu favorase sultanului Mahomedu. Pretinsulu Mustafa cu armat'a sa, vine curagiosu inaintea lui Baiazetu; se incinge lupt'a, invinge si uccide pe veziru, si 'i resipesce tóta armat'a, care acum-a nu mai avea comandante.

REFUGIULU LUI MURADU LA RUGATIUNI

III. Ajungèndu acea trista scire in Europ'a, Muradu fara a areta vre-o descuragiare, dice aceste cuvente: « Amu gresi déca amu a-tribui acésta perdere la eroismulu impostorelui, séu la neabilitatea « vezirului meu, pe care d'in esperientia 'lu cunoscú soldatu bravu « si generalu eccellente. Altu undeva trebe se cercamu caus'a ace-

(2) *In secretu.* Mai bine credu ca este o calumnia inventata de turci contra greciloru pentru a avé pretestu de a se scola cu arme asupra loro; nici nu este altulu decâtu Phranza, care in cartea I. capu 39. si 40. dice ca Mustafa, despre care presupune ca a fostu adeveratulu fiu alu lui Baiazetu, a fostu adusu dela Peloponesu la Gallipole prin midilocirea lui Ioanu Paleologu, care l-ar' fi recunoscutu de domnu partiloru occidentali ale imperiului otomanu, in contra protesteloru lui Muradu facute la greci de a nu 'i da adjutoriu.

(3) *In Asi'a.* Phranza la loculu citatu ne spune altminterea. Elu dice ca aprópe de Adrianopole a fostu batai'a intre Mustafa si vezirulu lui Muradu numitu Baiazetu, omu, precumu dice elu, de multa esperientia si abilu in artea militara; si ca Mustafa castigandu victori'a, s'a intorsu in Asi'a pentru a se bate contra lui Muradu, dar' ca acest'a l-a invinsu si a fostu constrinsu a se întórce éراسي spre apusu; ca Muradu persecutandu-lu cu ajutoriulu unor nave genuese, l-a prinsu si omoritu. Dara, precum nu incupe dubiu ca Mahomedu I. a muritu in Adrianopole, si ca Muradu II. fiiulu seu, intornandu d'in Romeli'a, a ocupatu immediatu tronulu, asia 'mi vine mie sa acusu mai curendu pe Phranza, decâtu pe scriptorii turci pentru lips'a de exactitate.

« stei fatale loviri : este mâni'a lui Dumnedieu contra poporului seu ;
 « noi ne-amu attrasu indignatiunea sa prin pecatele nôstre : unu
 « singuru midi-locu este de a'lu imblandi, si a face cá se prospere
 « lucrurile nôstre : penitentia sincera , dese rogatiuni , si lacremi
 « ferbinti (4). Eu nu asteptu de câtu de la acestea victoria si drépt'a
 « vindicta asupr'a inamiciloru mei ». Elu termina cu acestu prover-
 biu comunu : *Virmenge Maabud ne eite sun Mahmud ?* Déca creato-
 rulu este in contra, ce pôte face creatur'a ? (5). Pe acelu timpu era
 unu omu cu numele Seid Bechar, renumitu la turci pentru virtutea
 si sanctitatea sa. Despre acesta credea turcii, cá elu pôte se castige
 dela Dumnedieu ori-ce'i va cere. Elu se tienea departe de vanitatile

(4) *Lacremi ferbinti.* Turcii tienu ca nu multimea numerului, nici abilitatea u-
 mana, nici bravur'a soldatiloru, ci numai provedinti'a divina este auctorulu victori-
 eloru. De aci ei cauta totu deauna cauza legitima pentru bellu, ca se nu para ca ar
 vré a se bate contra vointiei lui Dumnedieu. Unu bellu justu, si singuru legitimu du-
 pa maximele loru, este bellulu pentru propagarea religiunei mahomedane ; si d'in
 contra, injustu este bellulu candu prindu armele pentru latirea imperiului sau aug-
 mentarea venituriloru statului. De unde se pôte vedé pré usioru, ca turcii potu avé
 totudeauna pretestu de a da bellulu o colóre legitima. Kioprili Mustafa Pasia, mare
 veziru sub Solimanu II. unchiu alu imperatului de asta-di Achmedu, a sciutu cu
 multa desteritate a profita de acésta opiniune dominanta intre turci. La ocaziunea
 candu soldatii turci descuragiatu prin relele successe ale belleloru, refusara servitiulu.
 acestu Pasia in plinu consiliu 'si espuse parerea precumu urmódia: « Nu virtutea ini-
 miculu, ci pecatele musulmaniloru sunt caus'a ca germanii invingu si noi perdemu.
 Trebe vendute tóte utensiliiele pretiöse de argintu si de auru ale imperatului, si d'in
 « banii acestia se se platésca soldatii. Imperatulu se dea o proclamatiune, in care se de-
 « clare, ca bellulu contra germaniloru n'are altu motivu decâtu numai si singuru pro-
 « pagarea religiunei mahomedane ; ca cei cari pórtu la inima preceptele Alcoranului.
 « trebe se'i urmedie, nu fortiatu, ci de buna voia ; si ca elu promitte, ca déca ar' avé
 « in servitiulu seu nuna duóe-spre-diece mii adevérati observatori ai Coranului '
 « este sicuru ca in puçinu timpu ar' reporta victoria asupr'a germaniloru si ar' re-
 « cupera totu ce acesti-a au rapitu d'in imperiu ». Acestu consiliu a produsu la ince-
 putu totu effectulu doritu. Indata in prim'a espeditiune vezirulu a cuceritu cetatile
 Sihirkioi, Nissa, Semendri'a si Belgradulu ; dara in a dou'a expeditiune bellica a per-
 dutu in batali'a dela Salankemen mai tóta armat'a, impreuna cu viati'a si glori'a sa.

(5) *Creatur'a.* Turcii atribuescu acésta sententia sultanulu Muradu II. Sensulu ei
 este ca fara Dumnedieu omulu nu pôte nimicu si tóta labórea sa este in vanu. *Ma-
 abud* este unulu d'in cele una-miie-si-unulu nume ce turcii dau lui Dumnedieu, si
 insémna prevedietoriu, ingrigitoriu de servitorii séu adoratorii sei. Numele propriu
Mahmud este aci antithes'a lui Maabud. Asia sententi'a tradusa d'in littera in littera,
 ar' fi : déca Maabud nu da, ce pôte face Mahmud ?

lumei închisă într'o chilia (cella). Muradu merse la elu pentru a'i narrá scirea despre perderea rusinósa a armatei sale, si într'unu tonu umilitu 'i díse aceste cuvente : « Mâni'a lui Dumnedieu se aréta
 « prin victoriile inamicilor nostri ; este evidentu ca natiunea nó-
 « stra è culpabile de infinite calcari de lege, pentru aceste Dumne-
 « dieu à-totu-potinte ne pedepseste acumu. Eu suntu celu d'antaiu
 « a recunósce peccatele mele ; dar' chiar' peccatele mele me facu se
 « nu cutediu a redica ochii câtrá tronulu maiestatiei divine si a cere
 « iertarea peccatoru poporului meu. In acésta stare penibile, eu me
 « adressediu tie, si'ti ceru a fi intermediatorulu nostru, si a obtiené
 « prin rogatiunile tale cá Dumnedieu se'si întórca indurarea sa spre
 « noi ; adjuta-mi a imbandi spiritulu profetului nostru prè-santu,
 « cá se'mi fia induratoriu, si se dea tarla armatei musulmaniloru ».
 Si acumu urmédia partea miraculósa séu mai bine fabulósa a lucrului. Seid Bechar promitte lui Muradu a face precumu cere ; si in nóptea urmátória punendu-se la rogatiuni, fù rapitu la ceriu cá prin minune ; ¡aici se apropia de spiritulu puru si immaculatu alu lui Mahomedu (6) ; cade la pamentu, 'i saruta (7) de trei ori pulberea

(6) *Spiritulu lui Mahomedu.* Aci se vede, cumu satan'a, care cérca a imita operele si misteriele divine, vrendu a resturna doctrin'a de dupla natura a lui Christu, inveni-ta ce-va assemenea si despre Mahomedu ; dar inventiunea sa atátu este de fabulósa, incátu oricátu de paradoxa s'ar' para ratiunei nóstre umane doctrin'a despre Christu, doctrin'a despre Mahomedu este cu totul absurda si impertinente. Pentru exemplu, ce póte fi mai ridiculu decâtu cele ce panegiristii lui Mahomedu spunu despre spiritulu acestui falsu profetu ? si sectorii sei tienu atátu de tare la ele, ca si crestinii la divinitatea lui Christu. Ei dícu ca siepte-spre-diecè mii de ani înainte de a crea Dumnedieu universulu, acestu spatiu unde este lumca nóstra asta-di a fostu unu paradisu pusu de man'a lui Dumnedieu, in midli-loculu carui-a era unu arbore numitu Tuba, si in ramurile acestui unu Tavus séu paunu, si in inim'a acestuia a pusu Dumnedieu spiritulu lui Mahomedu, pentru a fi acolo cu grige conservatu. Candu in urma s'a determinatu Dumnedieu a crea acésta lume visibile unde suntemu noi, care dupa cumu credu ei va fi cea d'in urma, si vrendu a o da locuintia ómeniloru, a luat una portiune d'in spiritulu lui Mahomedu, a suflatu viétia in primul omu, l-a numitu Odem (Adam), l-a pusu in paradisu, si l-a opritu a manca gráu. Odem avendu tóta gradin'a la dispositiunea sa, a uitatu de porunc'a lui Dumnedieu si a mancatu gráu ; dar' indata a simtitu ca a inghiítu ce-va ce 'i va causa mórtea ; elu inse a simtitu in intrulu seu si spiritulu lui Mahomedu, si indata a sciutu ca va veni o dí candu elu prin acestu spiritu éراسi va invia. Intr'aceea Odem mori, si n'a sciutu nimicu, nici despre nascerea sa nici despre mórtea urmasiloru sei, péne ce s'a nas-

picióreloru, si'lu róga cu tóta umilinti'a cá prin rugatiunile sale à-totu-potinti se esopere de la Dumnedieu invingere lui Muradu asu-pr'a inamiciloru. De trei-ori repete acésta rogare, pênê in urma Mahomedu profetulu se indura a'i respunde : « Prin intercessiunea « mea, Dumnedieu à-totu-misericordiosu au ascultatu rogatiunea « lui Amuratu. Mergi si-i spune ca adjutoriulu lui Dumnedieu va fi « cu elu, si va invinge ». In alta dt diminétia, Seid Bechar pentru a implini porunc'a profetului, tramite la Muradu vorba despre fericitulu resultatu alu rogatiuniloru si ascensiunei sale la ceriu. Muradu transportatu de bucuria, merge a dóu'a óra la acestu santu. Seid Bechar c'unu aeru propriu caracterului seu, luandu o sabia (8), o incinse cu man'a sea la bréulu lui Muradu, si-i dtse : « Mergi, au- « guste imperatu, si fi fericitu ; victori'a te astépta ».

PRIND UNU MIRACLU INVINGE PE IMPOSTORU

IV. Muradu multiamindu lui Dumnedieu pentru inalt'a sa indurare, se întórce acasa plinu de incredere in cuventele santului Bechar. Si in

cutu Mahomedu ; atunci prin simpathia misteriósa, particic'a de spiritu alu lui Mahomedu a inceputu a trasari in elu, si 'i revelà fericirea resurectiunei fiitóre si 'lu assicurá de salutea eterna atátu pentru elu cátu si pentru posteritatea sa. Adamu multiamindu lui Dumnedieu pentru acésta gratia dise : « ... in fine dupa atâte secle « posteritatea mea a produsu in fine pe fiinlu meu uniculu adevératu, care este celu- « d'ia urma profetu pentru care a creatu Dumnedieu lumea. si m'a creatu si pe mine.... » Dupa mórtea lui Mahomedu, séu cumu se esprimu turcii, dupa Hlegiret, adeca departarea séu fug'a sa d'in acésta lume, spiritulu seu puru si immaculatu s'a suitu la ceriu. unde vede faci'a divina a lui Dumnedieu.

(7) *Saruta*. Turcii tienu cà mortii, nici chiar santii, nu potu adjuta celoru vii ; in acésta i-au imitatu ereticii nostri moderni, cari au suptu dela ei veninulu acestei opinii. Dar' turcii concedu totusi, ca spiritulu lui Mahomedu aude rogatiunile ómeniloru si le presenta la tronulu lui Dumnedieu : si credu ca acestu privilegiu numa elu singuru ilu are preste tóte celelalte creature. In acésta restrictiune, credinti'a turciloru pare a consuna cu credinti'a ortodoxiloru.

(8) *Sabia*. Dela acestu timpu incóce a trecutu in lege la turci, ca imperatulu, déca este in Constantinopole, se mérge in diu'a urmatória dupa suirea sa pe tronul a cerceta cu mare ceremonia monumentulu lui Eiubensari, despre care vomu vorbi mai in josu, care este in suburbea numita Eiub. Aci Sieik Tekke séu superiorulu monastirei 'i incinge o sabia la bréu, si incheia acestu actu serbatorescu cu urmatórele cuvente : *Iuru nusret senundur* ; mergi, victori'a è a ta, dar' a ta numai dela Dumnedieu. Déca imperatulu este in Adrianopole séu intr'altu locu, indata ce vine la Constantinopole trebe se faca acestu actu serbatorescu : cá-ci asia demanda legea divina

data dupa aceea pléca in marsiuri fortiate contra falsului Mustafa. Acest'a 'si adunase ostile aprópe de cetatea Ulubad , si derimandu podulu asteptá fora frica venirea lui Muradú. Sultanulu sosese, se pune in castre de cealalta parte a fluviului , si astépta promisulu ajutoriu d'in ceriu ; póte fi cá elu amaná batali'a si cu scopu ca intr'aceea se se astempere fervórea rebelliloru, care la inceputu este de regula fórté mare. Acésta tactica 'i succese dupa dorintia. Cà-ci de siese díle armatele inimice steteau façie in façie, fara a face vre-o miscare : generalü de o parte cá si de alt'a ingrijati de rezultatu, nu se miscau d'in posturile loru. A siepte-a di impostorulu cade intr'o violenta curgere de sange d'in nasu, care a tienutu trei díle, si nu era sperantia se mai scape cu viétia. Acestu accidentu atátu de singulariu si neasteptatu, a causatu o inspiratiune mare in armat'a lui Muradu : ea credea ca Dumnedieu voiesce cá intentiunea falsului Mustafa se nu se implinésca : ér amicii acestuia, cuprinsi de fric'a maniei lui Dumnedieu , fia-care cugetá se'si scape viéti'a , si adjutati de intunereculu noptiei desertara cu totii. Falsulu Mustafa insusi prinse fug'a, dar' nu putea fugi tare pentru morbulu de care suferia. Muradu informatu de disordinea inamiculu , urmari immediatu pe fugitivi, si ajungéndu pe impostorulu abiá resufléndu in cetatea Cara-Agadz , ilu prinse si dede ordinu cá se i se taie capulu pe locu.

MOARTEA LUI CARAMANU OGLI

V. Dupa ce impostorulu peri cá prin minune, mai remase anca de a stinge acele schintei de focu ce elu le causase, si cari se latisera in tierile vecine. Caramanu Ogli Mehmetu Beg , candu audi cá armat'a lui Muradu este distrusa si Vezirulu Baiazetu ucisu, a crediutu ca pótejse distruga intregu imperiulu ottomanu, si nu dubitá unu momentu cá póte se se arunce asupr'a tieriloru turcesci si se ocupe celu pucinu partile asiatice de sub dominatiunea lui Muradu. In acésta intentiune elu isi aduna armata considerabile, impresora Andalí'a in sperantia cá ea se va supune indata. Dar garnisón'a se apera cu vigóre, si Caramanu lovitü de unu glontiu de tunu cade mortu. Trupele sale descuragiate radica obsidiunea, dupa ce mai antaiu 'si alessera unu altu generalu totu cu numele de Caraman-Ogli.

SI A ALIATULUI SEU OTHMANU BEG

VI. Gubernatorul Andaliei cu numele Gamze beg, vedindu ca inemicii se retragu in disordine, esindu cu garnisón'a d'in cetate, se arunca asupr'a loru, si 'i ia la fuga. Chia r' in momentul acesta sosese Othmanu Beg, domnulu de Tekke (9), care veniá intr'adjutoriu lui Caramanu Ogli. Dar' si acesta cuprinsu d'unu morbu acutu (10), s'a vediutu perasitu de toti ai sei. Gamze beg intrandu victoriosu in castrele inamicului, afla acolo pe acestu principe in agoni'a mortiei: 'i taia numai decâtu capulu, si'lu tramite lui Amuratu in semnu de victori'a sa, pe care o complinesce ocupandu tóte tierile lui Osman beg supunendu-le imperiului ottomanu.

MUSTAFA SE REVOLTA

VII. De acolo Muradu se întórce in triumfu la Adrianopole spre a serba in publicu acea victoria minunata, pe care o castigà fora greutate si fora nici-unu pericolu. Dupa acestea, pre candu elu se ocupá cu planulu, dupa care era se se apuce de lucruri paciuite si se aduca imperiulu in stare buna, ceea ce pene acilea nu a potutu face, fu impedecatu de nou prin turburari interne. Mustafa (11) fratele seu

(9) *Tekke*. Este sciutu ca acésta tíera appartiene Asiei minore, si nu è departe de Kiutahi'a. Este probabile. cá numele seu vine dela vre-o Tekke séu monastire vecina: numele vechiu este necunoscutu. Incátu despre Othmanu begu, pare a fi si acest'a unulu d'in descendentii satrapiloru persiani, despre cari de atâte-ori amu mentionatu.

(10) *Morbu acutu*. Turcii dicu ca acést'a a fostu o minune, care confirmá promisiunea legislatorului loru, si implinesce profeti'a lui Sieik Seidi Bechar. Atátu ómenii se lasa in superstitiuni estravagante candu au inceputu a'i predomni!

(11) *Mustafa*. Este un'a si aceeași persóna cu Mustaphopulus, despre care vorbesce Phranza in cartea I. capu 10, si despre care dice ca a venit la Constantinopole candu Muradu redicase asediulu. Dar' 'mi este imposibile de a'lu pricepe, candu adaog ca turcii, cari venisera d'in Asi'a, plini de admiratiune diceau ca acestu Mustafa sémena cu Mahomedu, fundatorele religiunei loru, si d'in fație 'lu cunoscu ca elu este imperatorele. Cá-ci abstragóndu dela aceea ca turcii nu potu se face o astfeliu de assemenare, dupa ce ei n'au portretulu lui Mahomedu, dar' nu se póte nici macar coniectura, ca aceste cuvente s'ar' poté aplica la altulu decâtu la falsulu Mustafa, care dupa cumu spunu toti cari l-au vediutu, si in specialu garda s'a, ca semena intru tóte lui Mustafa alu carui nume 'lu usurpase. De aci trebe se deplangu pe Phranza, mai alesu ca s'a pusu a scrie istori'a sa atunci, candu betranetiele, calamitatile, ne-

celu mai tineru, sedusu de intrigile greciloru, s'eu p'ote si de dorulu intempestivu de a domni, se revolta in Asi'a; ocupa Nice'a, unde nu era dec'atu o mica garnis'ona, si stabilindu'si aici resiedinti'a imperiului seu imaginariu, 'si concentra in ac'esta cetate operatiunile bellului viitoriu, si 'si aduna munitiuni ce grecii 'i dedeau in abundantia.

DEVINE PRINSU SI UCISU

VIII. Muradu voindu a sugruma si ac'esta rebeliune c'atu mai iute, merse cu armata mare in Asi'a. Mustafa Celebi n'avu curagiulu a astepta pe Sultanulu fratele seu in lupta deschisa; c'ac'i afara de vre-o c'ate-va trupe regulate ce le recrutase d'intre greci, armat'a lui nu se compunea dec'atu d'in brig'anti, cari se alaturasera lui d'in impulsulu de spoliatiuni. Elu se inchide in Nice'a. Dar, nici aici nu se simti'a sicuru; c'ac'i Amuratu vine si impres'ora cetatea, o inchide din t'ote partile, face mai multe assalte vigor'ose, si in fine dupa obsidiune de doue-dieci-si-cinci de d'ile ocupa cetatea, prinde pe fratele seu, si ordina numai decatu a'lu strangula in presenti'a sa.

MURADU SE CASATORESCU CU FII'A LUI LAS OGLI

IX. Pentru a repara perderea ce famili'a aliothmana a suferitu prin uciderea lui Mustafa, Muradu cugeta a se insura, si la annulu Hegirei 827, se casatori cu fii'a lui Las Ogli (12), fidantiat'a sa de mai nainte. O principessa, care intrecea in frumsetia pe t'ote femeile timpului seu: ea era Elen'a Servianiloru.

A. 827

I. C. 1424

ISFENDJARBEG SE REVOLTA

X. Anulu urmatoriu 828, dede lui Muradu ocasiune singulara de a se produce cu bravur'a sa si a'si mari imperiulu. Crescerea imperiului era de mai multu tempu nesuferita lui Isfendjarbeg principelui de Sefab (13); si fiind-c'el elu isi temea tronulu, isi batea capulu

A. 828

I. C. 1425

casurile si grigile, in at'atu 'i debilitase memori'a, inc'atu celle ce audise in tineretie despre falsulu Mustafa, le-a aplicatu la cestalaltu Mustafa, adeveratulu frate alu lui Muradu.

(12) *Las Ogli*. D'in famili'a lui Lazaru, despotu alu Serviei, dela care Servi'a se numesce de catra turci *Laz Ogli Vilaiett*, adeca tier'a lui Lazaru.

(13) *Sthab*. Regiune in Asi'a mica.

cumu se debilitădie imperiulu turcescu. Nefericitele succese ale predecesoriloru sei inse erau probe viie a nu tenta fortun'a armelor contra unei natiuni atātu de belice; se resolvi dreptu aceea a urma calea politice; si nu numai ca facu pace cu Muradu, cā intrā si in liga cu elu; si pentru a nu'i lasa nici umbra de suspitiune, 'i dede pe fiulu seu Casimbeg de ostaticu. Si pēn' ce a vediutu ca Sultanulu sta cu ôste bine inarmata, promptu de a'lu ataca la cea mai mica miscare, elu a remasu fidelu conditiuniloru contractate. Dupa ce inse Muradu si-a congediatu armat'a, si pare a fi datu cu totulu placeriloru casatoriei, Isfendiarbeg crediū ca acēsta este ocasiunea cea mai oportuna de a'si effectui propusulu. Elu 'si aduna trupele ce le avea de lungu timpu preparate, si cā unu tigru ce astēpta prēd'a sa, se arunca cu furia terribile asupr'a cetatiloru Tاراcli si Burni, le derima d'in fundamentu, si face cele mai neaudite crudelitati devastandu cu focu si feru totu ce'i vinea in cale; pentru cā asia se infrice pe toti care ar refusa de a se suppune lui.

DAR' CERE IERTARE, SI ESTE AGRATIATU

XI. Audindu Muradu de acēsta rebeliune, isi aduna immediatu trupele, si trece cu ele d'in Europ'a in Asi'a. Abia ajunsu la Bolova, mai-marii si nobilii cetatieni vinu si se arunca la piciorēle Sultanului, detestandu nebunesc'a si cutediatōrea intreprindere a principelui loru, si rogandu-lu se destitue pe Isfendiarbeg, si se puna in locu-i pe fiulu seu, pe care maiestatea sa ilu are de ostaticu. Isfendiarbegu surprinsu de acēsta si nesciendu ce se mai faca, vine si elu la Muradu si cerendu-i iertare 'i offere de ostaticu pe alu doilea fiu alu seu, si 'i promite anca a'i dá in casatoria pe unic'a sa fica, princessa de o frumsetia incomparabile. Sultanulu imblanditu prin acēsta, ii promitte ertare pentru crim'a comissa.

ESPEDITIUNEA LUI MURADU IN EUROPA SI ASIA

XII. La reintōrcere d'in acēsta espeditiune Muradu ocupa faimōs'a cetate Ismir, locu de mare comerciū pāna asta-di; suppune apoi tienuturile vecine, precumu Montesi'a (14), Aidin (15) Sari-

(14) *Montesi'a*, tiēra cunoscuta geografloru sub acestu nume.

(15) *Aidin*, cetate in tiēr'a Montesiei.

A. 830
I. C. 1426

chan (16) cu tôte tierile dependente de Hamid Oglî (17). Dupa aceste cuceriri in Asi'a , trece la anulu Hegirei 830', in Europ'a, si ataca pe Venetiani, devasta insul'a Gîanta (18), occupa castellu'lu Giogerginlik (19) , si face spoliatiuni considerabili in tienuturile vecine : in urma se întorce victoriosu in Adrianopole. Apoi anca in acelu anu lasa a se construi in Ergena (locu mârêcinosu, diumetate cale intre Constantinopole si Adrianopole) unu podu admirabile de pétra taiala , cu siepte-dieci-si-duoe de arcuri, si in partea de càtra apusu o Giamia, o scalda, unu Imaretu si unu Chanu.

CARAMANU OGLI SUPPUNE TIERILE SALE LUI MURADU

XIII. Caramanu Oglî , despre care amu facutu mentiune mai de multe-ori, vediendu sôrtea veciniloru sei , si aducêndu-si aminte ca si elu de multe-ori a fostu la marginea precipiciului si de abiá a scapatu, se resolvî a imbandi furórea leului mai nainte de a cadé in unghiule lui ; asia in anulu Hegirei 831 se presenta la curtea lui Muradu si 'i offere in tóta umilinti'a si de buna voia cheile de la tôte cetatile sale. Muradu ilu primesce cu respectu mare , ilu onóra cu presente magnifice, si 'lu face Sangiacu sèu gubernatoru perpetuu in Ipsalam.

MURADU INTRA IN GRECI'A

XIV. Muradu indata dupa aceea isi aduna trupele d'in Asi'a si Europ'a si intra in Greci'a pentru a ocupa acele càte-va parti ce mai remasesera anca sub potestatea imperatului greciloru ; si fiindu-cà n'a datu de nici-o resistentia, a potutu ocupa fora dificultate Tes-salonic'a , Athen'a si Carlin'a ; apoi urmatu de óstea sa , se întorce in Adrianopole incarcatu de predi si ducêndu cu sine o multime de captivi si de vite.

(16) *Sarichanu*, romanesc Ospel'lu la citrónu. Nume de tíera si de o cetate in aceeași tíera.

(17) *Hamid Oglî*. A se vedé not'a 22, la capu 4, cartea I.

(18) *Gîanta*. O insula in marea adriatica. Anticulu ei nume è Iacintus , asta-di se numesce Zante.

(19) *Giogerginlik*. Dupa etimologia insémna columbariu, sèu casa de porumbi. Este unu fortu la marginile Moreei, alu carui nume anticu s'a perdutu.

SE CASATORESCÉ CU FII'A LUI ISFENDIARBEG

A. 832

I. C. 1428

XV. In anulu ce a urmatu acestei espeditiuni, 832 alu Hegirei, Muradu se casatorì cu fi'a lui IsfendiARBEGU, care'i era promissa înainte cu patru ani. D'in acésta casatoria se nascù la siese ani in urma marele Mahomedu, cuceritoriulu Constantinopolei si flagelulu Crestinatatiei.

CARAMANU OGLI SE REVOLTA

A. 838

I. C. 1434

XVI. Caramanu Oglì (20) pare cà ar' fi avutu intentiunea de a stirpi anca in nascere pe acelu-a care cu timpu a devenitu terrórea universului si cuceritoriulu a diumetate de lume. Elu se revolta in Asi'a chiar in anulu candu se nascù acestu erou, care era 838 alu Hegirei. Acésta rebelliune neasteptata atrase pe Muradu in Asi'a, unde ocupà prin asaltu cetatile Aksiehri (21) si Conia. Caraman Ibrahimu beg se simti cu multu mai debile de catu se póta resiste armatelor victorióse ale Sultanului, si recurse la unu monachu cu numele Menla Gamse (22), omu de reputatiune pentru santitatea si virtutea sa, cá se intrevina la imperatulu si se 'lu induplece a se impaca. Monachulu acceptà bucurosu insarcinarea, si cu pietatea sa, pentru care era adoratù de toti musulmanii, séu cu elocenti'a sa singulara, a potutu imblandi anim'a lui Muradu intr'atátu, in câtu acesta uitandu injuri'a lui Caramanu, nu numai ca l-a iertatu, dar' i-a restituitu tóte titlurile si onorile de mai inainte.

MURADU BATE PE PRINCIPELE MOREEI

XVII. Restituíta ordinea in Asi'a, unu nou inamicu appare in Europ'a. Acesta era Moracrali (23), frate cu imperatulu greciloru. Elu impresora cetatea Giogerginlik, situata la confiniele Moreei;

(20) *Caramanu Oglì*. Este acelasu principe de Caramani'a, care s'a suppusu Sultanului Muradu, și s'a casatoritu cu sór'a mai mare a acestuia. Dar' nu se scie cumu a fugitu d'in Romeli'a in Asi'a.

(21) *Aksehri*, séu cetatea alba; ea este in Asi'a mica.

(22) *Menla séu Mola Gamse*. Celu mai renumitu santu pe acelu timpu intre turci. Cellul a sa in Caramania'a si asta-di este cercetata cu multa devotiune si pietate.

(23) *Mora Crati*. Pare a fi despotulu Demetriu, care, precumu ne spune Phranza, domnia pe acestu timpu in cea mai mare parte a Moreei. Se numeșce aci frate alu imperatului grecu, fiindu-ca era confederatu si in affinitate cu acesta.

dar' Cassimu Pasia Beglerbeg (24) de Romeli'a ilu attaca pe neastep-tate cu o trupa alésa de soldati europeni, si 'lu pune la fuga. O mare parte d'in greci au fostu ucisi séu captivati, si victoriosulu Pasia se intorse incarcatu de spoliatiuni luate d'in castrele crestine.

BELLU IN UNGARI'A

XVIII. Intr'aceea se nasce bellu crancenu intre turci si regele Ungariei. Lupt'a curge cu focu. dar' cu successu dubiosu, câte-odata ungunii, mai adese-ori turcii erau batuti. In urma bravulu generalu Michal Oglu Alibeg in fruntea unei numeróse armate se respandesce cá unu torente in cele mai avute tienuturi ale Ungariei, duce in captivitate unu numeru mare de locuitori, cari nu se asteptau la acésta invasiune, si luandu-i cu sine d'impreuna cu alte multe predi, se întórce victoriosu la Adrianopole, unde Sultanulu Muradu, la anulu Hegirei 840 ordinà a se construi o Giamia (25) si unu Imaret, edificie demne de unu imperatu.

A. 840

I. C. 1436

(24) Despre semnificatiunea etymologica a acestui cuventu vorbiramu mai susu. Aci inse mai avemu se observamu acestea. Tóte gubernamentele in care pasiali gubernatori au onóra de a porta câte trei tuguri, se numescu Beglerbegate; dara in sensulu eminent alu cuventului au si pâna in dio'a de astadi numai trei pasiali titlu de beglerbeg, adeca gubernatorulu Rumeliei, a carui resiedentia este in Sofi'a; celu de Anatoli'a cu resiedenti'a in Kiutahi'a. si celu dela Damascu. Inainte de acésta, pasi'a dela Buda inca era beglerbeg. De si lingusitorii loru dau si la ceilalti pasi-ali titlu de beglerbeg, dara curtéa imporiale nu le dà altu titlu, de câtu Destur Miukserrem, adeca plenipotente. Cuventulu acesta vine dela Tugra, care denóta acea semnatura, prin care se exprime numele Sultanului, pentru-cà, afara de marele veziru, numai acestora le este permisu a porta Tugra si a emitte durata in provinciile loru in numele imperatului. Pre câtu timpu beglerbegii se afla in funcțiunea aceea, auctoritatea loru in imperiulu otomanu este asia de mare, in câtu candu esu din capitala in provinci'a ce li s'a datu, séu candu sunt trimisi dein una tíera in alt'a, cu esceptiune de interiorulu Constantinopolei, unde n'au nici-o jurisdictiune, in calea loru au potere ca si marele veziru, preste toti cati sunt loru inferiori in rangu, fia aceia dein ori-care provincia. Ei potu spendiura, taia séu pedepsi cu alta specie de mórte dupa cumu le place, pe toti câtu se voru alla culpabili, fara ca pasi'a locului se le póta pune cea mai mica pedeca, in câtu acestuia 'i remane singurulu mediulocu de a reclama la curte in contra abususului de potere a aceluor plenipotentari.

(25) *Giamia*. Cea mai mare baserica intre câte sunt in Adrianopole; e aprópe de palatiulu unde marele veziru 'si are resiedenti'a. Se numesce de comunu Eski Giamí séu baseric'a vechia.

XIX. Ungurii au luat mergerea lui Alibeg la Adrianopole dreptu fuga, si irrumpu de nou in tierile turcesci, prèdandu cu focu si feru totu ce le stá inainte. Muradu spre a infrèna acèsta cutediare si a da o reparatiune eclatanta, trece Dunarea nu departe de Vidinu, si prèda tóta tier'a pe unde au potutu numai se adjunga cu trupele sale. In fine impresóra Belgradulu (26), acestu antemuru alu Ungariiei. Prin cucerirea acestei cetati, Muradu ar' fi ajunsu duóe scopuri: si-ar' fi assicuratú tierile si suditii contra invasiuniloru unguresci, si si-ar' fi deschisu calea de a face escursiuni continue contra inimiciloru. Dar' fortun'a nu i-a secundatu in acèsta intreprindere. Eroic'a aperare a impresoratiloru, si iern'a ce se apropiá, ilu constrinsera a ridica obsidiunea chiaru candu i se parea ca acumu-acumu devine domnu cetatiei. La intórcere cuprinde Sophi'a (27) si alte vre-o câte-va cetati in Bulgari'a.

VALAK OGLI DEPOSEDATU

XX. Muradu era fòrte necajitu, cà nu a potutu cuceri Belgradulu, èra acea lipsa de successu nu o atribui valórei inimicului, ci suppu-nea cà este tradare la midi-locu. Principele Serviei Valak Ogli, unitu cu Sultanulu prin legaturi de sange si de amicitia (28), totdea-

(26) *Belgradulu*. Alba-greca, in timpii antici Taurunum; cetate fòrte cunoscuta, care asta-di formèdia frontari'a imperiului turcu spre Ungari'a. Crestinii d'cu ca ottomanii au perdutu unu numeru considerabile de soldati in obsidiunea acestei cetati; dar' avemu cauza de a ne indoi in acèsta, mai alesu dèca vomu considera cà dupa redicarea obsidiunei, turcii au ocupatu prin assaltu Sophi'a, si alte cetati, precumu Nissa, Scopia, Novomonte sèu Siehiákloi; ceea ce si crestinii recunoscú. Disput'a este, dèca aceste cetati au fostu cucerite inainte sèu dupa obsidiunea dela Belgradu; crestinii d'cu ca inainte; turcii affirma contrariulu.

(27) *Sophi'a*. Capital'a Bulgariei si resiedinti'a Beglerbegului de Romeli'a. Cetate fara muri de aperare. Se pare ca numele i se deriva dela o baseric'a numita Sant'a Sophia, construita dupa modellulu basericei S-ta Sophi'a d'in Constantinopole, dar nu este atátu de mare ca acèsta, nici prefacuta in Giamie.

(28) *De sange si de amicitia*. Scriitorii crestini d'cu ca Georgiu, despotulu Serviei, pentru a consolida amicitia cu Muradu, si pentru a confirma pacea cu acesta, i-a datu pe fiia-sa in matrimoniu. Auctorii crestini sunt mai exacti decátu turcii intru a insemna numele principiloru; pentru aceea n'amu cauza de a dubita despre ceea ce d'cu ei aci, mai alesu ca turcii sunt de acordu cu ei asup'r'a faptului, ca dupa ruptur'a intre acestu despotu si intre Muradu, s'a datu ordinu de catra acesta, ca se se scóta ochii fiiloru lui Georgiu, pe cari 'i avea de ostatici.

una se areta atât de devotatu interesselor acestuia, în câtu i s'ar' fi parutu unu pecatu a dubita în fidelitatea lui. După o cercetare rigorósa înse s'a descoperitu, ca elu nu numai cá a informatu pe regele Ungariei despre planurile ottomanilor, ci cá a facutu totu pentru a impiedica cucerirea Belgradului. Muradu se infuria pentru asta tradare neasteptata, si spre a o pedepsi, dede ordinu a taia limb'a si la cei doi fii ai lui Valak Ogli, pe cari 'i avea de ostatici. Apoi intrandu cu armat'a sa în Servi'a, cuprinse Semendri'a, cetate situata la tiermurea Dunarei; ocupà tóte tierile lui Zerin Ogli (29), alungà pe principe d'în tiéra, si în fine suppusse potestatiei sale tóta Servi'a.

FUGE LA REGELE UNGARIEI

XXI. Valak Ogli scapà prin fuga de mani'a Sultanului, si se duse a cauta asilu la regele Ungariei (30). Dar' sórtea 'lu persecutà si aici d'impreuna cu pe principele care l-a primitu; parea ca totu s'a conjuratu la ruinarea Ungariei, de candu a pusu elu piciorulu aici. Elu ațitià pe regele în contra turcilor, si'lu facù se franga tractatulu de pace inchiaiatu cu acesti-a. De aci immens'a versare de sange si flagellele ce au urmatu. Insusi regele a cadiutu victima, si si-a perdutu viéti'a.

ALTA REVOLTA A LUI CARAMANU OGLI

A. 845
I. C. 1441

XXII. La anulu Hegirei 844 se puse cea d'în urma pétra la edifiulu Moscheei numita Eski Giami (31), care o începuse anca Musa Celebi în Adrianopole. În anulu urmatoriu, Caramanu Ogli Ibrahim beg, nepotendu innabusi vechi'a ura ce o avea contra ottomanilor, se revoltà de nou. Nici indulgenti'a precedente a Sultanului, nici sanctitatea tractatelor de pace intarite cu juramentu, nu potura a'lu reliené; elu irrupse cu armat'a sa în provinciile asiatice fara defenza atunci, si le devastà într'unu modu neaudit. Muradu in-

(29) *Zerin Ogli*. Asia se numesce la turci tiér'a ce se întinde de-a-lungulu Savei, de unde acestu fluviu intra în Dunare pén' la Petrovaradinu.

(30) *Regele Ungariei*. Aci se întielege Vladislau regele Ungariei si Poloniei, cunoscutu mai multu prin batali'a fatale dela Varna, decâtu prin vre-o alta fapta a sa.

(31) *Eski Giami*. După etimologia însémna baserica vechia. Vedi nota 27. mai în susu.

sciintiatu de acésta irrumpere, sbură in Asi'a , si pentru a preveni flagellele, la cari potea se fia espusa tier'a prin violentiele lui Caramanu Ogli, tramise in contra lui unu corpu de trupe alese, ér' intr'aceea isi aduna alta armata numerósa la Prusa. Inaintandu trupele, le vine inainte soci'a lui Caramanu, sóra mai mare (32) a lui Muradu, pe care Caramanu o luase in casatoria pentru mai firma conservare a confederatiunei, si-i róga se stea pe locu, si se departedie dela sine ori ce cugetu de bellu : insarcinandu-se a midi-loci pacea, si a da satisfactiune Sultanului, fratelui seu. Immediatu dupa aceea merse la fratele seu. Si departe de a desculpa pe barbatulu seu, ea deplóra ca n'a sciutu pretiui o confederatiune precumu é a Sultanului ; cere se ierte crim'a barbatului seu, se offere de garanta pentru fidelitatea sa in viitoriu, si'i promitte cu juramentu si in numele barbatului seu, cà nu va suferi nici-odata si sub nici unu pretestu, cá soldatii sei se intre in tierile ottomane, nici cá se se faca ce-va contra interesselor Sultanului. Eloquenti'a scaldata in lacrime a sororei de o parte , si de alt'a affectiunea fraterna a lui Muradu, imblandi anim'a acestui-a ; elu pardonà lui Caramanu Ogli, si 'lu primi éra si in amicitia sa sub conditiunile dictate de soru-sa. Pactulu de pace se confirmà de nou prin unu Ahd-name (33) si Muradu se intornà in Europ'a.

MURADU RENUNTIA LA IMPERIU

XXIII. Imperiulu era in pace d'in tóte partile ; nici-unu inamicu nu'lu mai turburá. Ungurii (34) atátu de arroganti pèn'acumu, s'au imblanditu si au facutu pace cu turcii. Muradu desgustatu de trebile statului si fatigatu de espeditiuni atátu de laborióse, se decise la

(32) *Sora mai mare*. Nu se póte determina cu precisiune timpulu acestui matrimoniu ; probabile ca a fostu la anulu Hegirei 831 dupa suppunerea principelui de Caramani'a.

(33) *Ahd name*. Cuventu arabicu, compusu d'in *Ahd*, pactu séu conditiune si *nam* carte séu scrisóre. Acestu nume insémna literere séu chartiele ce delegatii straini obtienu dela Sultanulu pentru principii loru dupa ce au incheiatu pace. Aceste littere contienu conditiunile pazei, numite la Arabi Mevad, si sunt ratificate cu *Tugra* séu signatur'a numelui imperatului.

(34) *Ungurii*. Vladislau a frantu acésta pace, precumu vomu vedé indata d'in istoricii turci, la not'a 39 mai in josu.

A. 847
I C. 1443   anulul Hegirei 847 a abdicat corónei în favórea fiului seu Mahomedu și se retrase la Magnesi'a (35) pentru a duce viața privată.

CARAMANU OGLI INVITA PE REGELE UNGARIEI CONTRA LUI MURADU

XXIV. În data ce s'a audítu acést'a, Caramanu Oglu, care numai la intercesiunea sororei lui Muradu obtienù anulul trecutului iertare dela acést'a, rapitu érași de ur'a contra ottomanilor, crediù ca acumu este timpul oportunu de a'si resbuna; și în cugetulu seu tradatoriu, de a distruge imperiulu ottomanu, elu scrisé urmatóri'a littera catra regele Ungariei: « Muradu, acestu vechiu tiranu alu « lumei, au abdicatu dela tronul în favórea fiului seu Mahomedu; « acesta é unu omu tineru fora esperientia, și incapabile prin etatea « și mintea sa de a conduce afacerile civili și militari. Aci este mo- « mentulu favorabile de a ve resbuna de atâte rele ce turcii v'au « facutu. Nu lasati se ve scape acésta ocasiune, că-ci nici-odata n'o « mai poteti avé. Se atacamu de-odata tierile ottomanilor, eu d'în « partea Asiei și voi d'în partea Europei; și nu este dubiu ca curendu « vomu estermine tóta gentea Osmanilor, și vomu restabili pe « atâti principi alungati și despoiati de bunurile lor ».

INVASIUNEA UNGURILORU

XXV. Regele Ungariei, care nu de multu facuse tractatu de pace cu turcii, și cu man'a pe Evangeliu jurase pe immortalele corpu alu lui Christu ca va observa conditiunile pazei, n'ar' fi ascultat atâtu de usioru de consiliulu lui Caramanu, déca nu'lu seducea auctoritatea pazei dela Roma (36). La instigatiunea acestuia, deslegandu-lu și de

(35) *Magnesi'a*. Nici unu istoricu crestinu, celu pucinu d'în câticunoscu eu, nu vorbesce despre acésta abdicatiune a sultanului Muradu. Turcii sunt fórte expliciti și clari în privinti'a asta: ei punu batai'a dela Varna sub Mahomedu II., și dicu ca Muradu pe acelu timpu nu era imperatu, ci numai comandante în armata, și ca dupa acésta batalia s'a retrasu la Magnesi'a, ér Mahomedu a remasu singuru domnitoriu dela anulul Hegirei 847. pên' la 850. La acestu anu, dicu ei, mai-marii tierei au rechematu pe Muradu la tronul, ér Mahomedu ca prea tineru a fostu tramisu la Magnesi'a, pentru a astepta acolo în retragere mórtea parintelui seu. În cursulu istoriei vomu vedé tóte aceste mai pre largu.

(36) *Papei dela Roma*. Zelulu falsu alu acestui omu nu potu se'lu deplanga destulu crestinii. De altminterca, turcii de comunu, afara de cei invetiati, credu ca papa este nemoritoriu, și opiniunea lor é basata pe o fabula, care dice, ca: Califulu Amavi'a

juramentu, regele Ungariei 'si adunà armata numerôsa, si adjutatu de trupele auxiliare ale Bohemiloru, Poloniloru. Itahaniloru, Bulgariloru si Servianiloru lui Valak Ogli, cari tôte jurasera nimicirea imperiului ottomanu, merse cu aceste contra turciloru si irrupse in teritoriulu loru.

MURADU REPRINESCE IMPERIULU

XXVI. Armate asia mari compuse dein popôra atâtu de bellicôse inbarbatâ pe crestini pe atâtu, pe câtu insuflâ musulmaniloru terôre; care crescea cu atatu mai multu, cu catu reflectâ mai multu la tineretiele si la lips'a de experientia a imperatului loru; deci tienendu consiliu se decisera a chiama inderetu pe Muradu. Consimtindu si Mahomedu, fiulu acestuia, trimitu immediatu delegati la Muradu, pentru a'lu roga se ia frênele guvernului éراسي in mana, si se apere statulu cu consiliulu si arm'a sa atâtu de terribile inimiciloru. Muradu reiectandu acésta ambassada, dise: « Aveti impe-
« riu, si aveti imperatu; faceti cumu veti judeca ca este spre binele
« vostru; dar' nu veniti a turbura pacea si linistea mea, care credu
« ca o amu meritatu dupa atâte suferintie câte amu induratu pentru
« voi ». Delegatii vinu a dou'a ôra si insistu cu mai mare perseverantia, pana ce in fine Muradu consimte, si fara a perde unu momentu, se pune in fruntea armatei si pe la strimtôrea de la Gallipole trece in Europ'a.

BATAI'A DELA VARN'A

XXVII. Dupa-ce ajunse la Adrianopole, Muradu tienendu consiliu cu fiulu seu si cu mai marii imperiului despre starea lucrurilor, in fine, dupa multe rogari si chiar contra vointiei sale, se insarcina cu comand'a asupr'a armatei. Pentru-câ se'si ajunga cu atâtu mai bine scopulu, Muradu pléca indata a treia-dî cu armat'a sa, si dupa unu mersu fortiatu ajunge aprôpe de Varn'a (37), unde i se spune

a taiatu cu sabi'a pe unu papa in façie, si ca papir de atunci incôce au semnulu acestei cicatrice, ceea ce o atesta captivii cari o au vediutu. Éca cumu acésta natiune credula se lasa a se amagi prin fabule ridicule, de si acésta nu'i servesce decâtu spre desonóre.

(37) *Varna*. E traditiune la turci, ca Sultanulu Muradu inainte de batai'a de la Varna a conchiamatu unu consiliu generale in Adrianopole, unde a tienutu urma-

ca era in castre regele Ungariei. Muradu pléca inainte cu cavaleri'a, nevrendu a lasá se șcada ardórea trupelor sale, asteptandu infanteri'a ; si a trei-a dt a fostu in façi'a inamicului. Elu ataca numai de câtu , dar' nu cu successulu la care se asteptá. Că-ci arip'a drépta , nefiindu sustienuta de infanteria, n'a potutu resiste primului atacu, si venindu in disordine a fostu persecutata cale mai bine de unu milu. Dar' chiar acést'a a fostu scaparea imperiului si a Sultanului. Că-ci regele Ungariei, june, si mai curagiosu de câtu toti, crediendu-se acumu sicuru de victoria , voi a o complecta provocandu pe Muradu la duellu (38). Acesta dandu façi'a cu regele cá d'in întemplantu ii strapunge calulu cu unu Girid (39), dupa care indata cade si re-

toriu discursu : « Noi credemu — dise elu — ca Haziret Isa (santulu Isus) este intr'adeveru Ruh Ullah (spiritulu lui Dumnedieu) nascutu d'in una vergine, profetuamatu de Dumnedieu, si este inca in viétia ; ca a scapatu de reutatea si mâni'a evreiloru, si s'a suitu in alu treilea ceriu ; unde siede pêntru a veni odata se judece pe acestu poporu pêntru perfidi'a sa ; elu va judeca si pe Nazrani (crestini), pêntru-ca au falsificatu evangeliulu seu ; noi recunóscemu ca este mare profetu, dar' nu este nemuritoriu, și va trebui se móra trei dile inainte de finitulu lumei ; ér' crestinii credu ca elu è fiulu lui Dumnedieu, si are viétia de veci si marire si putere assemenea cu creatorulu lumei. Si mai multu, ei credu in unele superstitiuni, ce le numescu sacramente : asià credu tare ca Isa Mesih (Isus Messi'a) loru a datu preotiloru sei putere de a se schimba de câte-ori voru vré, pana in adeveratu trupulu lui, si vinulu in adeveratu sangele lui. Pe acestu misteriu si pe Ingil Sierifu (evangeliulu santu) s'au juratu ei ca voru tiené pacea incheiata cu mine. Pêntru aceea nu me indoiescu, ca Dumnedieu i va bate, fiindu-ca au frantu evangeliulu si au calcatu in picidóre sacramentele lui. » Dupu acestu discursu se dice ca Muradu in midi-loculu focului luptei a ordinaru ca se puna intr'o lance scrisóri'a, prin care regele Ungariei a confirmatu pacea, si o persóna ne armata se o pórté prin tóte corpurile armatei, si se strige cu voce inalta : « Se vina ghiaurii (infidelii) contra Dumnedieului loru, si contra sacramentelor lui ; si déca in adeveru credu ei in aceste lucruri, apoi o ! Dumnedieule drepte ! care faci se resara sórele asupr'a celoru rei cá si asupr'a celoru buni, fa ca ei insii se 'si resbune intre sine, si insii se se pedepsésca pêntru scelerateti'a loru ».

(38) *Duellu.* Nevrendu a preveni opiniunea lectorului, lasu se judece singuru, óre turcii au inventatu acestu duellu pêntru a face onóre imperatului loru, seu crestini ilu retacu pêntru a ascunde temeritatea regelui Vladislau. In câtu pêntru mine, io sunt inclinat u crede turciloru, mai alesu ca auctori crestini si in specialu Phranza cartea II. capu 19, mentionédia despre impregiurarea, ca Vladislau a patrunsu péné la cortulu lui Amera, ca acolo a cadutu dupa ce i-a vulneratu calulu unu Ianiciaru cu numele Chamutia.

(39) *Girid.* Sagéta scurta si usióra, cu care turcii se servescu fórté multu. Cei care

gele la pamentu. Ianiciarii cari ajunsera chiar in acestu momentu, ilu prindu, ii taia capulu, si punendu-lu intr'o lance, ilu pórtá in triumfu si 'lu aréta inimicului strigandu d'in tóte puterile: Eca capulu regelui vostru! In acelasiu timpu se readuna cavaleri'a, si rupt'a reincepe; turcii petrundu in corpurile inimiciloru, ii respingú si'si facu cale in tóte partile. Crestinii se tieneau anca: dar' facên-

le sciu bine manua, pórtá de ordinariu câte trei intr'unu tocu aternatu la partea drépta a calului loru. Ei dau cu ele la çinta cu atátu-a precisiune, încátu nu'i inrece nici venatoriulu celu mai desteru. Io insu'mi n'asiu fi crediutu, déca n'asiu fi vediutu cu ochii mei unu casu ce vréu a'lu narra aci. Catra finitulú bellului d'in anulú trecutu, inainte de a pleca trupele dela Zenta, imperatulu fiindu la Philippopole a lasatu camerariloru sei a se exercita in acésta arte in presentí'a sa, spre a se delecta in exercitiulu loru. Sagetile cu cari se exercitau nu erau ascutite, ci tocite la vérvu. Intre ei era unu cercassianu cu numele Mehemedu Aga, capu alu stabuleloru, postu fórté respectabile la turci. Unulu d'in compania 'lu nimeresce d'in nebagare de séma cu saget'a in spate. Lovitur'a a fostu violenta, si Mehemedu séu de rusine séu de dorere, se infuriá, si stringéndu in pinteni calulu seu arabicu persecutá cu vivacitate pe omulu seu care fugea inainte; acesta védiendu ca nu'i póte scapa déca continua a fugi, se întórce iute cu calulu seu spre drépt'a: atunci Mehemedu aruncá dupa elu o sageta cu atáta rapiditate, in cátu témpita cumu era, petrunse in sielele calului, si a cadiutu si calu si calaretu la pamentu. Imperatulu uimitu de acestu spectaclu, a opritu lui Mehemedu de a mai continua exercitiulu acesta. Amu vediutu totu pe acestu omu dandu probe de forti'a sa la o pórtá de monastire in Moldavi'a: pórt'a era d'in scanduri de câte trei degete de gróse, si totusi cu sagéta ordinaria si neascutita o sparse facéndu se petrunsa sagét'a prin ea. Eca acumu si modulu cumu turcii se exercita in acésta maiestria. Incepu cu unu girid de feru séu Lobut (*), precumu ilu numescu ei, greu de duóe-spre-diece ocale, fla-care oc'a face patru-sute dramuri: positur'a ce o ieau este, ca 'si punu degetulu celu mare dela man'a stan-ga in bréu, ér piciórele in linia drépta unulu dupa altulu, si cu man'a drépta arunca sagét'a intr'o gramada de pamentu móle, si continua péné 'i iérta puterile de nu mai potu. Unii arunca si de câte siepte-sute de ori un'a dupa alt'a. Dupa ce au facutu acésta proba cu sagét'a de feru, ieau sagéta de lemnu pe de duóe-ori atátu de grósa ca cea comuna, si se exercita péné atunci, péné candu o au aruncatu in pamentu móle de duóe-mii de ori un'a dupa alt'a; in fine apoi vinu la sagét'a ordinaria, care in comparatiune mai alesu cu cea de feru, este usióra ca o péna. Prin acestu exercitiu continuu 'si castiga o desteritate si fortia, încátu sunt cei mai abili in arunca-tulu dardelorú.

(*) Cuventulu in sine insémna *lenesiu*, care nu ese d'in casa nici-odata, nici nu caletoresce. De aci sagét'a cea grea de feru, in comparatiune cu cea usióra de lemnu, se numesce lenesi'a séu puturós'a. *Tr. Germ.*

Traductórolu germanu scrie Lúbed,

du-se nópte (40). si neavendu comandante, au trebuitu se se retraga, si in acestu momentu perderea loru a fostu generale: câ-ci afara de vre-o câti-va cari au scapatu prin intunereculu noptiei, toti ceilalti au fostu parte ucisi parte captivati. Dupa acêsta, Muradu, incarcatu de trofee si de spoliatiuni d'in campulu inamicului, 'si duce armat'a, care nu perduse multu, inderetru la Adrianopole.

MURADU ÉRASI ABDICA

XXVIII. Glori'a ce castigase Muradu in acêsta espeditiune, pentru altii pôte ar' fi fostu unu impulsu la intreprinderi si mai mari, pentru elu inse n'a fostu alta de câtu unu esemplu despre nestabilitatea puterei omenesci. Elu a vediutu pe regele Ungariei plinu de gloria, incungiuuratu de armate numeróse, adorate de atâtea natiuni adunate sub stindardele sale; l-a vediutu apoi cadiendu la pameptu prin o singura lovitura a sortiei chiar in momentul candu se credea victoriosu, éra victori'a cadiendu-i d'in mana si trecundu in man'a inamicului, si trupele tóte nimicindu-i-se. In caderea acestui rege nefericitu, Muradu vede ca pôte se ajunga si elu acêsta sôrte, dupa unu timpu atâtu de lungu de prosperitati continue. Se decise deci, a remané pre langa propusulu seu de mai inainte; remitte a dou'a-óra sceptrul in manile fiului seu, si se retrage éراسي la Magnesi'a in viétia privata.

IANICIARII SE REVOLTA: MURADU ESTE RECHIAMATU

XXIX. Dar' nici de asta data n'a potutu sta aici in pace. Ianiciarii, prin alu caroru servitiu se castigasera pênè acumu atâtea victorii celebre contra inamiciloru, devinu la anulu Hegirei 850 flagellulu concetatianiloru. Ei urdira in Adrianopole o violenta seditiune pentru unu lucru de nimicu. Schintei'a aruncata, causà unu mare incendiu. Vedeai, cumu se intempla de ordinariu in tóte revolutiunile

A. 850

I. C. 1446

(40) *Nópte*. Se dice ca cei cari au scapatu prin intunereculu noptiei, au ajunsu preste asteptarea loru la muntele Cengie, seu Emu, cumu se numia in anticitate. Aici poporul i-a prinsu cu funi ca pe férele selbatece, si generalii si alti comandanti ai armatei toti au peritu, singuru Huniade a potutu scapa. Istoricii crestini vorbescu fôrte multe despre acestu erou; si cine vre se studieze faptele luptatoriului pentru crestinatate, se le cerce la scriitorii crestini.

civili. casele cetatianiloru si ale strainiloru predate; omenii atacati si omoriti pe strade fara distinctiune de etate séu de sexu; furturi, omoruri pretutindenea; ca un cuventu, acei-a cari prin starea loru trebuiau se fia defensorii cetatianiloru, pareau a se fi conjurati spre a'i ruina si stinge cu totul. Caus'a acestei rebelluni nu se po-
tea afla airea, decâtu in juneti'a noului Sultanu si in prea marea blandetia a inimei sale. E raru casulu, unde militi'a se nu abusedie de unulu d'in aceste defecte ale principelui; si candu crede ea ca pôte face totu ce vrè, in scurtu libertatea trece in licentia. Spre a pune capetu acelei rebelluni, mai-marii lierei au recursu éراسي la Muradu, si l-au rogatu prin scrisori, se vina a restitui ordinea si a lua éراسي in mana imperiulu, cà-ci diceau ei, « fiu-seu este inca june si n'are
« auctoritate suficiente pentru a infrena licenti'a; de aceea ei credu,
« cà densulu va avea compatimire de starea imperiului ottomanu si
« nu va suferi, cá imperiulu acesta, pe care elu l'a maritu si consoli-
« datu, se péra cá o corabia fora capitanu. Cu unu cuventu, increde-
« rea loru in prudenti'a si conducerea lui cea probata este asia de
« mare, in càtu ei spera, cà prin dispositiunile sale imperiulu nu
« numai se va ridica la starea sa de inainte, ci va ajunge la inflorire/
« si auctoritate mare ». Muradu miscatu pênè in inima de periclulu comunu in care era statulu si suditii sei, vine la Adrianopole, se pune éراسي pe tronu (41), si tramite pe fiulu séu la Magnesi'a.

CUPRINDE GRECIA SI EPIRULU; SI ALUNGA PE SCANDERBEGU

XXX. Turburarile interne au incetatu indata ce Muradu a reluat frenele guvernului. In anulu urmatoriu se întórce cu armele sale contra rebellului Castriot Iskenderbeg (42) si'lu allunga d'in regatulu

A. 851

I. C. 1447

(41) *Tronu*. Istoricii crestini dicu ca Muradu dupa victori'a dela Varna s'a retrasu in viéti'a monastirei dela Prus'a; si déca a lasatu elu acést'a viétia singurateca, apoi n'a facutu-o nici pentru revolt'a Ianiciariloru, nici la întetirile Pasiloru, ci destep-tatu de progressulu armelorui lui Huniade in Ungari'a si de revolt'a lui Iskenderbegu.

(42) *Iskenderbegu*. Acest'a è celebrulu Georgiu Castriotu, fiulu lui Ionu principe de Epiru. Istoricii crestini au scrisu volumi intregi despre faptele bellice ale acestui erou. Elu ca june anca aretà dispositiuni spirituali atâtu de nobile, in càtu Muradu impresionatu de virtutile lui ilu luà langa sine si-i dede acestu nume, care è o cor-ruptiune d'in Alexander, si care, precumu amu observatu, è fôrte raru la turci: cà-ci afara de acesta numai doi mai sunt, caroru istoricii turci le dau numele de Is-

séu ; devasta apoi tóta Greci'a si Arnaudi'a (43) ; si mergéndu totu inainte, intra in More'a si ocupa prin assaltu cetatile Balibadri si Akcehisar (44). Scanderbeg nu numai violase credinti'a sa catre Sultanulu , ci elu abnegase fara causa si religiunea mahomedana ; de aceea Muradu prefacú in Giamie si Moschee tóte besericile crestine d'in Arnaudi'a ; ordinà apoi cá toti locuitorii d'in Epiru séu se se taie impregiuru, séu cá voru fi pedepsiti cu mórte pentru infidelitatea principelui loru (45). Cu modulu acest'a tóta tiér'a trecú in scurtu timpu la credinti'a mahomedana.

BATE PE UNGURI LA COSSOV'A

XXXI. Pe candu se petreceau aceste in Greci'a, nou bellu erupse la frontariile Ungariei. Regele Ungariei (46) vrendu a resbuna mortea

kender. Unulu este Iskender Rumi Ibnifelikes, séu Alexandru macedonénulu, fiiulu lui Philipu, despre care nu sciu se'lu puna óre intre profeti séu intre principii crestini ; cá-ci nu vréu se concéda ca ar' fi fostu paganu. Celalaltu este Iskender Zíul Carnein, séu Alexandru cornutulu, numitu altminterea la ei *Sahib Kiran Monarka* (*), sub care inse, pare ca intielegu pe Hercule, despre care se dice ca n'a portatu alta armatura decâtu o maciuca, numita la ei Giurz. Dar aceste se fla dise numai ca in trécatu.

(43) *Arnaudi'a*. Sub acestu nume se intielege de comunu Albani'a si Macedoni'a.

(44) *Akcehisar*. Cetate alba, alu carei nume anticu nu'mi este cunoscutu.

(45) Georgiu Castriotu a fostu fiiulu lui Ioanu, regelui de Epiru séu de Albani'a inferióre, care a trebuitu se dea cinci fii ai sei lui Muradu ca ostatici. Intre acesti-a celu mai tineru a fostu acestu Georgiu, care era fórte placutu lui Muradu ; l-a crescutu in religiunea mahomedana . l-a instruitu in disciplin'a turcésca , si i-a datu numele de Iskenderbeg séu domnulu Alexandru. Dar' candu Muradu era ocupatu cu bellulu in Ungari'a, Iskenderbegu se folosi de ocaziune si fugi in Epiru ; de aici, precumu spunu istoricii crestini, au facutu minuni contra turciloru. In urma a moritu in Lissa , pe teritoriulu venetianu , la 27 Ianuariu 1467, in etate de 63 de ani. *Tr. Angl.*

(46) *Regele Ungariei*. Nu potu scéi pe care 'lu intielegu aci turcii. Cá-ci regele legitimu pe acestu timpu era Vladislau, numitu Posthumu, pe care Fridericu duce de Austri'a (**) ilu tienea prinsu, si ungurenii d'in partea loru nu voiau a'lu recunósce de rege. Eu credu ca persón'a despre care se vorbesce aci, este Ioanu Huniade, ducele armatei ungurene. Scriitorii crestini nu néga ca acestu duce a fostu batutu mai de multe-óri de Muradu ; dar ei insii affirma ca aceste batai au costatu turciloru perderi atátu de considerábili, încátu insusi Muradu a trebuitu se declare : « ca n'ar vré se cástgu alte victorii cu perderi atátu de simtite ». Differenti'a intre scriitorii cres-

(*) Imperatulu Fridericu III.

(**) Monarchulu fericitu si invincibile. *Tr. Germ.*

predecesorului seu, face liga cu mai multi principi, între cari si Domnulu Munteniei, care se revoltase cu puçinu mai înainte contra Sultanului, si irrumpe cu acesti-a în tierile ottomane. Muradu era anca în Greci'a, mai multu ocupatu cu a da o forma de gubernu acestei tieri, decâtu cu a face nooe cuceriri. Dar' pe data ce a întielesu de invasiunea regelui Ungariei, plecandu spre Sophi'a, ajunge aici mai iute de câtu si-ar' fi potutu imagina cine-va; isi aduna vechii sei soldati, si mai adaogându acestoru veterani anca si alte trupe nôue, merge dreptu la inamicu. Dar' înainte de a veni armatele façe în façe, o trupa de musulmani, numiti Begleri, caroru Muradu le ordinase a'i veni într'adjutoriu, în calea loru catra armat'a turcêsca dau de romanii cari se tieneau în ceva-si distantia de inamicu; 'i attacà, si-i punu la fuga. Lui Muradu i se parù acést'a dreptu auguriu despre viitore victoria, si inaintédia cu trupele sale spre Cossov'a (47) într'unu siesu mare aprópe de Negromonte, locu renumitu prin mórtea de martiru a valorosului Muradu I, numitu Chodavendighiar, în victori'a reportata asupra lui Las Ogli. Muradu indata ce ajunse acì, a începutu lupt'a; dar successulu nu respunde de asteptarei sale; câ-ci în inimicii loricati nu prindea sabi'a. Atunci Sultanulu se retrage cu trupele, si le ordina a lapeda armele usióre, a da nevala asupr'a inamiciloru si a'i taiá în capete cu securile si cu bâtele de feru. Musulmanii incungiura pe crestini de tóte partile; acesti-a vediendu ca în lupt'a deschisa nu potu se resiste furiei musulmaniloru, se retragu cu incetulu si se punu dupa carale loru; de aci sustienu lupt'a cu bravura admirabile si cu variabile successu pên' la santitulu sorelui. În urma vediendu regele ca soldatii sunt descuragiati si nu mai potu tiené foculu, 'si aduna flórea cavaleriei sale, esorta în pucine cuvente restulu trupeloru, indemnadu-le de a se tiené anca si a reincepe batai'a, si dicëndu ca elu merge a lua

tini si turci este, ca acesti-a dicu ca tóte aceste fapte s'au petrecutu înainte de cucerirea Greciei, ér crestinii pretindu ca Greci'a atunci era degià subjugata.

(47) *Cossov'a*. Localitate nu departe de Negromonte, si faimósa prin dóue sangeróse batalii: un'a între Bulgari si Muradu I., unde acést'a a reportatu victoria, dar si-a perdutu viéti'a; si alt'a între Muradu II contra ungureniloru. Analile romanesci descriu acésta d'în urma ca un'a care a fostu cea mai viia si cea mai sangerósa d'în câte s'au vediutu pên'acumu, si nu credu ca asemenea se se mai póta face în viitoru.

pe inimicu d'in spate ; asia, crede ca victori'a se va declara in partea crestiniloru. Elu ese intr'adeveru d'in campulu luptei, dar' in-grigitu mai multu de viéti'a sa decâtu de securitatea omeniloru sei, in locu de a merge se atlace pe inimicu in spate, prinde fug'a si se duce. Armat'a vediendu-se fara comandante, 'si perde si ea lóta speranti'a, lasa campulu luptei, întórce si ea spatele, si cérca fiacare a'si salva viéti'a. Turcii urmarescu pe fugitivi cu cea mai mare furóre ; ucidu multime d'in ei, si pe multi 'i prindu. Afara de regele, toti generalii germani, bohemi si poloni au remasu morti in acésta bataia, si preste duoe mii de ómeni prinsi captivi.

INSOARA PE FIULU SEU MAHOMEDU, SI MOARE

XXXII. Dupa acésta victoria, Muradu se întórce in triumfu la Adrianopole; si inca in acelu anu 'si casatoresce pe fiulu seu Mahomedu cu fiic'a lui Solimanu begu, principe de Elbistan (48). In fine la anulu Hegirei 855, intr'o dí de luni care era a siepte-a dí d'in lun'a Muharem, mori dupa unu morbu usioru de vre-o câteva díle.

A. 855

I. C. 1451

CALITATILE, SI SUCCESSORII LUI MURADU

XXXIII. Muradu a vietuitu patru-dieci-si-noe de ani, domnindu ani trei-dieci, luni siese si díle optu. Principe dotatu cu tóte virtutile civili si militari : justu si valorosu ; de o inima mare ; laboriosu si patientu ; invetiatu si religiosu ; gratiosu si clemente ; amatoriu si incuragiatoriu de sciintie ; favoratoriu si ajutatoriu a toti cari excellau in vre-o arte ; imperatu bunu, si mare generalu. Nime n'a obtienutu mai multe si mai mari victorii cá elu. Belgradulu este singur'a cetate, care a sustienutu mai multe assalte de a le lui. Sub elu soldatulu totdeauna a fostu invingétoriu, si cetatianulu avutu si sicuru. Candu cuceriá vre-unu locu, primulu seu cugetu era se edifice acolo o Giamia, o Moschea, unu Imaretu, o Medrese si unu Chanu. In totu anulu dá lui Evladi Resul Allah (49) o miie de fiuluri,

(48) *Elbistanu*. Provincia in Asi'a mica, despre care amu vorbitu mai in susu. Numele vechiu nu se scie.

(49) *Evladi resul Allah*. Vre se dica ; fiii profetului tramisu de Dumnedieu ; de altminterea ei se numescu *Emiri* adeca domni, si, dupa cumu tienu turcii, se deriva dela Fatim'a fi'a lui Mahomedu. Mai inainte erau ca si Levitii evreiloru, destinati cultu-

si d6e-mii-cinci-sute tramitea monachiloru mahomedani d'in Mecca, *Medin'a* si *Kudigsierif* (50).

Muradu au avutu cinci fii : Mahomedu, Aladinu, Hassanu, Orchanu si Achmedu. D'in acesti-a numai Mahomedu au ajunsu la tronu ; ceilalti toti au moritu in diferite morburi anca traindu parentele lor. Hasan si Orchanu au fostu immormentati in Adrianopole. Ach-

lui divinu, si aveau d'in thesaurulu publicu anumita retributiune anuale ; asta-di ac6sta distinctiune favorabile a incetatu, si'i vedi respanditi in totu imperiulu otomanu. Uniculu semnu esterioru d'in care se cunoscute este, ca p6rta turbanu (*) verde, p6n6 candu ceilalti musulmani p6rta turbanu albu. Ei ca si alti particulari simpli, sunt suppusi judecatorieloru ordinarie ; dar' nu potu fi pedepsiti de nimene altulu, nici insusi de imperatulu, dec6tu numai de capulu lor numitu *Narib* ori *Naribut esref*, s6u capulu, prepositulu santiloru, si care este de aceeaasi origine cu ei si descendente dela Fatima. E de observatu ceva in ac6sta familia, ce s'ar par6 incredibile dec6a nu ar' fi fapta. Si ac6sta este, ca emirii p6n6 la etatea de patru-dieci de ani sunt f6rte seriosi, plini de gravitate, de sciintia si sapientia ; indata inse ce au trecutu preste patru-dieci de ani, decadu, si de si nu devinu cu totul idioti s6u stupidi, totusi observi in ei 6resicare usiurintia s6u t6mpire a mintiei. Turcii icau acestu fenomenu, dreptu inspiratiune divina, si 'lu atribuie paupertatiei d'in nascere si sanctitatiei originarie a acestoru Emiri. Cu t6te acoste, candu vreu se apostrofedie pe cine-va de nebunu, ei intrebuint6dia proverbiulu : *Emir soi dur* ; unu emiru ; unulu d'in familia emiriloru ; ca si candu ar' dice : 6ca unu nebunu.

(50) *Mecca, Medin'a, Kudigsierif*. Mecc'a, Medin'a si Ierusalimu sunt trei cetati, unde Turcii facu peregrinatiuni. Mecc'a s6u Caab6e este in Arabi'a, unde Selimu, cuceri6torulu Egiptului , a lasatu a se edifica o moshea mare si frum6sa in loculul unel mici. Tradi6tiunea turo6sca tiene, ca Avramu si-a facutu aici o casa s6u cortu, construitu asia, in c6tu caletorii 'lu poteau ved6 ori d'in ce parte veniau ; si nu potea trece nici-unulu fara a nu b6 unu pacharu de apa si a nu manca una a trei'a parte de pane. Cu timpu apoi, Mahomedu a transportatu aici d'in paradisu o p6tra quadrata de col6re n6gra si o a locatu acolo cu man'a propria, pentru a servi de *Mihrab* s6u altariu, la care se se inchino si se ad6re pe Dumnedieu. Turcii credu ca Dumnedieu ic6rta peccatele si cele mai grele tuturoru acelora cari facu peregrinatiunea la Mecca. Ei mergu in peregrinagiu si la *Medina*, locu sacru pentru mormentulu legislatorulu lor. Ei credu ca trupulu acestuia 6 conservatu aici intregu si neputreditu ; si ca nu'i lipsesce dec6tu unu dinte, care l-a perdutu intr'o bataia, unde a caditu martiru. Intr'o carte intitulata *Muhamedie*, care contiene vi6ti'a lui Mahomedu, se dice ca : «Ar-changelulu Gabrielu nici-odata n'a fostu in mai mare perplessitate de a merita m6ni'a lui Dumnedieu ca atunci, candu intr'o bataia unu inamicu cu maciuc'a sa a nimeritu gur'a profetulu si a facutu se'i sara unu dinte : ceea ce vediendu archangelulu a descensu iute d'in ceriu si a prinsu dintele inainte de a cad6 la pamentu.

(*) Turcii 'i dicu *Dulben* , o legat6ria de lana cu care se invelescu la capu, Europeanii 'i dicu *turbanu* dela turbe, cupola. *Tr. Germ.*

medu a moritu si a fostu ingropatu in Amasi'a, alu carei domnu era. Aladinu, care a successu lui Achmedu si a fostu sangiacu de Amasi'a, a moritu totu acolo, ér corpulu lui a fostu transportatu si im-mormentatu in Prus'a.

« si l-a puşu iérasu in gur'a profetului, dar' nu la loculu unde a fostu mai înainte » Sultanii tienu in thesaurulu loru unu dinte de omu, despre care credu ca è dintele lui Mahomedu, si 'lu conserva intre raritatile loru cele mai pretióse. Assemenea conserva in thesaurulu loru unu caputu, despre care credu ca a fostu alu lui Mahomedu. Trei dle înainte de Ramasan, care este lun'a postului, Mufti atinge arip'a acestui caputu in apa, pronunsiandu mai întâiu unele rogatiuni. Turcii credu ca prin ácsta atingere ap'a devine santita. ér caputulu neputreditoriu; si o numescu *Obuhirki sierif*, ap'a santului caputu; o punu in butelce mici, si le sigilédia cu sigilulu thesaurariei; éra imperatulu le tramite marelui veziru si altoru persóne mai insemnate in semnu de inalt'a sa favóre. Candu postulu cade dupa apusulu sórelui, turcii punu o picatura d'in ácsta apa santita intr'unu pacharu mare cu apa comuna, apoi o gusta câte-unu picu de trei-ori, si in urma o beau tóta dintr'odata, ca se nu mai remana nici-o picatura. *Kudsisterif*, locu prè-santu séu Ierusalemu, anca este unu locu prè venerabile pentru turci; dar care mergédu la Mēcca, trece mai anteu pe la Ierusalimu. nu este perfectu Hagi séu perfectu peregrinariu. Obiectulu devotiunei loru in ácsta cetate esta o beserica edificata anca de imperatulu Iustinianu, care ei falsu o atribue lui Solimanu. Ei dicu ca aici este o pétra de trei coti in quadratu, aternata ca prin minune in aeru de insusi Mahomedu. Că-ci dicu ei, candu se sui Mahomedu pe Borak-ulu seu (asia se numescu in Alcoranu asinulu lui Mahomedu), primi ordinu dela archangelulu Gabrielu a se sui la ceriu, si indata se redicà in susu dimpreuna cu asinulu seu, si cu o pétra ce se acâtià de piciórele acestui-a. Arhangelulu vedindu pétr'a dise profetului: ce cauta aici pétra, candu a chiamatu numai pè Mahomedu. Acesta dise atunci catra pétra: *Dur ta Mubareky*, opresce-te pétra fericita; si indata pétr'a a remasu in acellu locu pendente in aeru. Crestiniloru nu è permisu a cerceta aceste trei locuri. A fostu unu ambassadoru de Holandi'a, care, nu sciu cumu, a obtienutu unu ordinu dela Sultanulu adressatu gubernatorului de Ierusalimu pentru a'lu lasa se intre in Mosheca; gubernatorulu inse i-a refusatu. Ambassadorulu ilu intrebà, ca pentru ce nu se suppune la ordinulu Sultaului: atunci gubernatorulu respunse: Io sunt promptu a esecuta ordinulu imperatului: ácsta permite a intra, « dar, nu si-a esi; prin urmare 'ti sta in voia se intri, sub conditiune inse de a nu « mai esi nici-odata ». Acést'a a fostu destulu pentru a satisfice curiositatea ambassadorului: elu se întórse inderetru si nu intrà.

Principi contimpurani cu Muradu II, in Europ'a au fostu :

La Constantinopole: Ioanu Paleologu 1421—1445; si Constantinu Paleologu 1445—1453.

In Occidentu: Albertu de Austri'a 1437—1439; si Fridericu III. de Austri'a 1439—1493.

In Angli'a: Henricu VI. 1422—1460.

In Franci'a: Carolu VII, 1422—1461 *Tr. Angl.*

ISTORI'A

· DOMNIEI LUI MAHOMEDU II

ALU SIEPTELEA IMPERATU ALU TURCILORU

CAPU I. DIN CARTEA III.

MAHOMEDU SE INVOIESCE CU CARAMANU OGLI

I. Venimu acumu la Sultanulu Mahomedu Fatih (1), decâtu care imperiulu ottomanu, se nu dîcu tîta lumea, mai illustru sîu si mai fortunatu principe n'a vediutu. Ceea ce multi predecessori ai sei au doritu, dar' puçini au avutu inim'a de a tenta, elu a implinitu; a-deca : elu a cuceritu Constantinopolea. Acîsta cetate, fortificata prin natura si arte, cu dîue mari deschise la cîstele sale, aperata de una armata mai numerîsa decâtu fusese a inemicului : a fostu cucerita de Mahomedu, care o face capital'a regatului seu ; si prin acîst'a s'a implinitu apoi caderea totale a vechiului imperiu orientale. Dar' se ne intorcemu la firulu istoriei nîstre.

Dupa mîrtea lui Muradu, Mahomedu II. care acumu era in etate

(1) *Tasik*. Cuventu arabicu ; insîmna : care infrunta pericolele, care bravîza obstacolele, invingîtoriu. S'a datu acestu nume lui Mahomedu II. pentru assaltulu si cucerirea Constantinopolei.

A. 855
I. C. 1451 de doue-dieci-si unu de ani, se incoronéza a d'ou'a óra (2) in diece alle lunei Muharemu anulu Hegirei 855. Anca in aceeași véra merge cu ostirile sale contra lui Caramanu Ogli, care nu interlasá nici-o ocasiune binevenita spre a face turburari si a infesta tierile vecine. Caramanu, audíndu ca imperatulu se apropia, a vediutu ca este cu multu mai slabu decâtu cá se i se póta oppune; asia 'si luá refugiulu la apucaturele sale consvete si-i cerú pace sub ori ce condițiuni ar' vol. Sultanulu, de si cunoscea sufletulu perfidu alu acestui omu, totusi, pentru cá prin unu inimicu atátu de neconsiderabile se nu fla impedecatu in întreprinderile sale mai mari, isi sufoacă resimtiemintulu seu si se invoá la pacea ceruta.

IMPESORA CONSTANTINOPOLEA, DAR PUNE PACE SI SE RETRAGE

II. In anulu urmatoriu face cele mai mari preparative, ordina a se versa tunuri grele, si adunandu-si d'in tóte provinciile o armata considerabile, merge cu ea spre a impesora Constantinopolea. Imperatulu grecu inspaiméntatu de marele periclu ce ilu amenintiá, isi tramite delegatii la Sultanulu, si cu tota umilinti'a 'i cere pace sub ce conditiuni i-ar' placé a'i dicta. Mohamedu díse delegatiloru : « Compatimescu sórtea imperatului vostru, si consciinti'a nu 'mi permite a 'i refusa pacea candu elu se umilesce inaintea mea. « Dar pentru cá poporulu meu se nu me accuse, ca amu facutu spese « atátu de mari si amu inarmatu mai tóta Asi'a, fara cá se flu casti- « gatu prin acést'a nici cellu mai micu folosu pentru imperiulu ot- « manu : poftescu dela imperatulu vostru ca se'mi céda pe vecia o « mica bucata de pamentu nu mai mare decâtu o pele de bou (3),

(2) *A d'ou'a óra*. De aci este evidentu ca elu a mai fostu coronatu odata anca péné traia tatalu seu. Dar' candu a reluatú acesta scepstrulu, candu a resignatu si l-a restituitu érași in manile fiului seu? Despre acést'a tacu scriitorii crestini.

(3) *Pele de bou*. Aci Mahomedu a vrutu se imiteze pe Elis'a (Didone) regin'a Carthaginei, a carei frauda se póte ceti in Iustinu cartea 18. capu 5. De altminterea nu numai Turcii, dar' si insusi Loniceru, tomu I. pag. 37. affirma, ca Mahomedu a fostu mare scrutatoriu alu anticitatiei; in speçialu dícu, ca elu avea mare placere in lectur'a cartiloru, unde sunt descrise espeditiunile regiloru si capitanelorú antici, precum Alexandru celu mare, Scipione Africanulu, Hanibalu. Iuliu Cesare si altii.

« pe tiermurea européna a Bogas-ului(4). Sub acésta conditiune me « voi retrage numai decâtu cu ostirile mele, si voiu redica obsidiunea ». Grecii se invoira pré-bucuros, si isi tienura de mare castigu, ca cu unu pretiu atâtu de nimicu potu se scape de unu periclu atâtu de mare. Dupa ce aceste conditiuni au fostu confirmate si de o parte si de alt'a, Mahomedu si-a tramisu armat'a inderetru la Adrianopole.

INCHIDE MAREA NÉGRA PRIN UNU CASTELLU

III. Mahomedu, dupa redicarea obsediului, aréta delegatiloru greci unu locu stancosu (5) pe tiermurea Bosphorului, si pretinde se 'lu aiba in possessiune. Dandu-si ei consensulu, Mahomedu ordina a taia una pele de bou in cordele câtu se pôte de subtiri, incungiura cu ele o bucata de pamentu in circumferentia de cincisute de pasi, si ilu ocupa pentru scopulu seu, fara cá Grecii se cutedia a se oppune. Aici in patru-dieci de dile edifica unu castellu cu muri grosi, si ilu fortifica cu cincitunuri, crai representa litterele cincid'in numele Mahomedu (6); si imediatu dupa aceea lasa a se edifica unu altulu (7) pe cóst'a asiatica, care cade chiar in façe cu cellu d'antaiu. Provede aceste castelle cu tunuri grele si alte munitiuni,

(4) Bosphorulu séu canalulu Constantinopolei.

(5) *Locu stancosu*. Asupr'a Bosphorului in partea de catra Europ'a, in distantia cam de siese mile italiene dela Constantinopole.

(6) *Numele Mahomedu*. La Turci acestu nume è unu feliu de tetragrammaton séu cuventu d'in patru littere, adeca *M. h. m. si d.*; si aceste, cu unu Tesdid, séu sem-nulu duplicatiunei asupr'a de alu doile *m.* facu cu totulu cincic caractere (*). Si fiindu-ca castellulu è fortificatu cu cinciturnuri, Turcii tienu ca in acestu numeru este ce-va assemenare misterioasa ce hazardulu o a pusu intre turnuri si intre litterile d'in numele lui Mahomedu. De aci imperatulu sçose prognosticulu, ca elu va cucerii Constantinopolea, cá ci sörtea a vrutu ca edificiuulu ce elu a construitu, se pôrte inscriptiunea numelui seu. Acestu castellu se numesce péné asta-di *Rumeli Hisari* séu Castellulu europénu.

(7) *Unu altulu*. Acesta è construitu in façi'a cellui despre care amu memoratu acumu, pe tiermurea asiatica a Bosphorului, unde miculu riurelu, *Gioksu* apa azuria, se perde in mare; si se numesce *Anadol Hisari* séu Castellulu asiaticu.

(*) Pentru cari nu sunt versati in limbele orientali, trebe se insemnamu, ca in acelea vocalile séu se omittu cu totulu, séu se insómna numai cu trasura de asupr'a séu de desuptulu consonantelor. *Tr. Germ.*

pune o garnisona buna in ele, si da ordinu comandantiloru de a nu lasa se treca nici-unu vasu , cari pe tóta diu'a aduceau provisiune in Constantinopole de pe marea négra. Quipa ces'au facutu tóte aceste, Manomedu sub aparenti'a pazei, s'a intornatu la Adrianopole, si in a trei'a di dupa sosirea sa aici, a pusu fundamentulu la unu palatu grandiosu, care si asta-di pórtá numele de Gihan Numa (8).

IMPRESORA CONSTANTINOPOLEA A DOU'A OARA

A. 857
I. C. 1453

IV. In alu treilea anu alu domniei sale , adeca la anulu Hegirei 857, Mahomedu a datu in fine pe façie intentiunile ce le tienea pên acumu ascunse in peptulu seu. Elu isi puse pe picióre o armata càtu s'a potutu de mare , plecà cu ea de la Adrianopole spre Constantinopole, si inchise cetatea de tóte partile. Afara de machinele necunoscute pene acumu si intrebuintiate la acésta obsidiune , in speçialu admirabile a fostu aceea , cu care in partea de catra média-nópte s'au transportatu unele vase prin déluri si vâli pene in intrulu porturiloru , ceea ce a causatu apoi caderea cetatei (9). Nu incupe indoiéla , ca in vanu ar' fi fostu tóte adoperatiunile armatei pe uscatu, (care de si facea assalturi terribili asupra portiloru Edrene-Capu (10) si Egri-Capu, ea totusi nu putea se face nimicu contra

(8) *Gihan Numa*. Adecá : Turnu-observatoru, fiindu ca d'in appartementulu femeieloru. care è fórté inaltu, se vede in tóte partile lumei.

(9) *Caderea cetatiei*. Turcii dicu ca Mahomedu vediendu ca vasele sale nu potu intra in portulu care se estindea in mare distantia pênó la Blacherne, si ca d'in partea de catra uscatu è greu de a assalta si ocupa cetatea : elu a lasatu a se construi unele vase pe uscatu, si a se trage distantia de mai multe mile italiene dela satulu Besiktasi pênó la Galata. Aci le-au indreptatu spre portulu care si asta-di se numesce Casim Pasia ; si asiediendu-le langa murii cetatiei, soldatii de aici au ocupatu mai ántâiu pórt'a numita Phanar.

(10) *Edrene Capu*. Acést'a é o pórtá in partea spre continentu pe calea care duce catra Adrianopole, si de aci se si numesce Pórt'a-Adriana. Spre média-nópte de la acésta, este pórt'a numita Egri Capu séu Pórtá-strimba ; aici se vedu cele mai antice palatie alle Constantinopolei. Unii dicu ca le-ar' fi edificatu anca Belisariu, acela capitanu famosu, care a scapatu Itali'a d'in manile barbariloru, si in urma a fostu si elu unu jocu in man'a fortunei. Altii le atribuiescu lui Constantinu magnulu. Si unii si altii sunt in eróre. Nu trebe decátu se caute cine-va la structur'a loru moderna, in speçialu la Palation, numitu de Turci Ballat, si dela care si-a luatú numele totu impregiurulu, si se va convinge ca aceste sunt oper'a ultimiloru imperati ai Greciloru. Intre ruinele unui-a d'in aceste palatie, a gasitu unu tineru pe timpulu

Greciloru ; pe cari desperatiunea 'i facuse eroi), déca trupele maritime petru diendu prin pór't'a Phanar (11), n'aru fi cuceritu o parte mare a cetatiei, si n'ar' fi constrinsu prin acésta pe cealalta parte a

lui Mahomedu II. unu diamantu care tragea, precumu se spune, 120 de scrupuli. Unu lingurariu i l-a cumperatu pentru duóe-spre-diece lingure de lemnu, Acesta, fiindu-ca nu scia câtu ajunge, ilu aretà la unu evreu. Evreulu astutu si pricepudu indatu ca ce è, dise cu unu aeru indifferente, ca nu è alta decâtu unu cristalu, si ca 'i da pe elu unu galbinu de auru. Omulu voia trei, si evreulu 'i promite si atatu-a. Lingurariulu impresionatu de promptitudinea evreului, se mira cumu póte pentru unu cristalu simplu se dea atati-a bani, si-i cere diece galbeni. Evreulu 'i da si atatu-a. Atunci omulu nostru sta pe cugete, si vine la idee'a ca pétr'a acést'a trebe se fia de unu mare pretiu ; se întórce si dice, ca numai a glumitu, fiindu ca pétr'a nu è a sa, cá-ci altminterea i o ar' fi datu pentr'unu galbenu. Evreulu vede ca procederea sa a deschisu ochii lingurariului ; si pentru a'lu preveni face o chartia catra imperatulu si-i denuncia descoperirea ce a facutu. Sultanulu tramite indatu dupa lingurariulu cu diamantulu. Stralucirea si marimea lui 'i causá placere si admiratiune : evreulu si lingurariulu fura amendoii bine recompensati, si diamantulu remase la Sultanulu intre cellelalte juvele alle sale. Turcii sunt de parere ca diamantulu acést'a n'are parechia in tóta lumea ; elu 'si conserva numele de diamantulu lingurariului, in limb'a turcésca *Kasikci Tasci*. Palatulu unde s'a gasitu, la Turci se numesce *Tekktur Serai*, séu palatulu imperatorilor greci.

(11) *Phanar*. Séu mai vulgaru *Fener*, pór't'a care duce spre cellu mai d'in josu portu alu Constantinoplei. Partea acésta è insemnata asta-di mai alesu d'in cauza, ca aici si au locuintiele' cei mai nobili si cei mai avuti greci ai cetatiei. Aci este biserica cathedrale, care è renumita pre langa alte raritati anca si pentru aceea, ca aici se conserva actele, scrierile, cuventarile si decisiunile tuturoru patriarchiloru cari au ocupatu scaunulu dela cucerirea Constanoplei prin turci péné 'n diu'a de asta-di ; tóte in regula si correctu scrise. Totu in partea acést'a este si una academia pentru instructiunea tinerimei. Acésta este edificata de unu grecu cu numele *Manolaki*, care nimicu n'a avutu ignobilu in sine afara de originea sa. Se invétia in acésta academia, philosophi'a si tóte partile ei, precumu si alte mai multe sciintie, tóte in limb'a pura si antica grecésca. Persóne fórté distincte prin pietatea si sciintia loru au esitu pe timpulu meu d'in acésta scóla. Intre altii *Ion Cariophilu*, theologu si philosophu excellentu, in urma renumitu predicatoru in biserica catedralu. *Blasiu Scaevophilax*, *Antoniu* si *Spandonu*, toti philosophi peripatetici. *Iacomiu*, grammaticu accuratu, dela care pené candu locuiamu in Constantinople, amu invetiatu elementele philosophiei. *Sebastu*, celebru prin calendariulu seu ecclesiasticu, dar mai alesu prin scrierile sale critice asupr'a controversiunei intre biserica greca si latina. *Dionistu Hieromonachu*, si *Alexandru Mavrocordatulu*, stimati in generalu pentru rarele loru cunoscintie ; ei au fostu professori de philosophia, de theologia si de phisica ; acestu d'in urma a fostu si interprete (*) pre langa curtea ottomana. Elu a scrisu unu tractatu despre circulatiunea sangelui, care s'a tiparitu mai de multe-ori in Ita-

(*) Vulgo : dragomanu.

cetatiei a se supune lui Mahomedu. Acésta s'a întemplat in a cinci-dieci-si-un'a di a obsidiunei ; cã-ci séu neglenti'a séu trada-

li'a ; apoi una istoria profusa despre creatiunea lumii péné in dilele nóstre. Afara de aceste a lasatu o multime de littere si alte nenumerate tractate mai mici, cari, precumu audu, fiulu seu Nicolau Maurcordatu, omu fórté versatu in litteratur'a orientale si occidentale, le-a publicatu in Moldavi'a. Nu trebe se ne imaginamu precumu face cea mai mare parte d'in crestini, ca Greci'a atátu de tare ar' fi caditu in barbarismu, in cátu in timpii d'in urma ea nu ar' fi produsu barbati cari se póta egala cu cei mai vechi eruditi ai ei. Si pentru a nu merge mai departe, acumu in dllele nóstre amu vediutu trei patriarchi, unulu la Constantinopole, si duoi la Ierusalimu, cari pentru sciintiele loru merita tóta reputatiunea. Celu d'in Constantinopole é Ca-inicu ; unu adevratu oratoru eloquentu, care, lucru ce raru se întempla, a muritu ca patriarchu. Cei d'in Ierusalimu sunt *Dositheu* si *Chrysanthu*, acest'a ruda si sucesore celui d'ântáiu, si care, precumu audu, este anca in viétia. Dela Dositheiu afara de alte monumente ale eruditiunei sale, avemu scrierile sale critice (*) contra latiniloru, tiparite in trei tomuri. Afara de acesti eruditi, academi'a d'in Constantinopole a mai produsu si altii ; precumu : *Meletu*, mai antaiu arhiepiscopu in Art'a, apoi in Athen'a ; omu de literatura universale, dar mai alesu studiatu in dogmele helmontiniane séu mai bine in principiile lui Thales, d'in cari amu luatú lectiuni dela elu in timpu de optu luni. Apoi *Elia Miniati Hieromonachu*, care in urma se facú episcopu Messenei in More'a ; philosophu subtilu, si asemenea excellentu pentru cunoscintiele sale in theologi'a dogmatica si scolastica. *Marcu Lariseu*, limbistu excellentu. *Mitrophanu Hierodiaconu*, mare amatoriu de artea poetica si fericitu imitatoru alu anticiloru. *Liciniu*, nativu d'in Monembastia séu Malvasi'a, cunoscea philosophi'a si medicin'a d'in fundamentu. Elu a fostu primu-medicu in curtea nóstra, Sciinti'a si esperienti'a ce o avea in artea medicale i-a castigatu stima generale si auctoritate la turci. In urma a esitu d'in Constantinopole si s'a intorsu in patri'a sa, republic'a de Veneti'a l-a onoratu cu titlulu de comte. Cam la unu anu dupa aceea, l-au prinsu Turcii in Monembasi'a, si apoi amu auditu ca l-au spendiuratu publicamente in Constantinopole, sub cuventu ca péné ce a fostu aici ar' fi statu in correspondentia cu Venetianii. Se mai numimu anca pe *Constantinu*, fiulu lui Duca, principe de Moldavi'a, superioru multoru-a d'in compatriotii sei in antic'a gréca si in philosophia ; a fostu scolarju lui Spandoniu. *Andronicu* d'in nobil'a familia Rhangaviloru, celebru pentru perfect'a cunoscintia a limbei grecesci mai alesu in ceea ce privesce puritatea ei ; si era fórté versatu in lectur'a cartiloru sántiloru parinti. Asiu mai poté adaoge cu totu dreptulu pe *Ierimi'a Cacavella*, nascutu in Cret'a (**) hieromonachu si predicatoru in baseric'a catedrale d'in Constantinopole ; si dela care amu invetiatu primele precepte alle philosophiei. Apoi *Anastasiu Condoidi*, nascutu in Corcyra (***) a fostu instructoru pre langa fiii mei. Si *Anastasiu Nausi*, d'in Macedonia, cunoscutu atátu in Germani'a cátu si in Angli'a, pentru capacitatea sa si profund'a cunoscintia a limbei grecesci.

(*) Disputationes.

(**) Adeca : Candia.

(***) Corfu.

rea Vezirului (12) (despre care se dice ca a fostu coruptu de catra crestini) a impededatu de cetatea n'a potutu fi ocupata mai curendu. Ci, eu vreu a relata particularitatile acestei affaceri mai pe largu d'in istoriografii turci.

OCUPAREA CETATIEI PRIN ASSALTU D'IN PARTEA DE CĂTRA MARE

V. Crestinii, dupa obsidiune de cinci-dieci de zile erau storsi de continu'a vigilantia si labóre, si vedeau ca pucini, de si valorosi, au mai remasu spre aperature; murii cetatiei sparti de tóte partile; bateriele distruse; cu unu cuventu, cetatea blocata pe mare si pe uscatu, si de nicairi n'avea se astepte vre-unu ajutoriu: asiá, dupa matura deliberatiune, au cugetatu ca pentru propri'a loru securitate nu potu face alta decâtu a capitula in sperantia ca Vezirulu, despre care scieau ca è coruptu de catra ei, le va face bunu servitiu in acestu lucru. Insusi imperatulu aprobà acestu consiliu, si tramise delegati la Mahomedu cu propunerea, cá acest'a singuru se dictedie conditiunile. Acesti-a vinu d'in cetate cu stéguri albe in mana, in semnu de pace; Sultanulu 'i primesce cu tota curtenirea, le promitte ca concede locuitoriloru vieti'a si averea loru, si le da libertate a merge unde vor voi. Delegatii anca offeru a'i preda cetatea sub aceste conditiuni, si se intorcu inderetru a reporta Domnului loru despre missiunea cu care au fostu insarcinati. Dar' inainte de a ajunge sub murii cetatiei, Sultanulu Mahomedu avendu a le mai comunica ceva, ordina a'i chiama inderetru. Tramisii Sultanului mergu in cea mai mare fuga se ajunga pe delegati, cari se departasera acumu o buna cale inainte. Acésta fuga in graba a

(12) *Vezirulu*. Acest'a pare a fi fostu Halil Pasia, pasia, pe care Phranza in cartea 3. capu 13, ilu numesce capu consiliului secretu si cellu mai acreditatu d'intre toti, si despre care dice ca nu numai inainte de obsidiune, ci si dupa aceea, vedindu ca lucrurile nu se succedu dupa dorintiele sale, totu intr'un'a a consiliatu lui Mahomedu se desiste dela acestu bellu. In fine, dupa ce opiniunile sale n'au fostu ascultate, s'a facutu vendictoriu si pe sub mana a descoperitu imperatului grecu resolutiunile consiliului secretu. Pentru acésta fapta, câte-va zile dupa cucerirea cetatiei, elu a fostu pedepsitu cu mórte. Turcii cunoscú bine tradarile ministriloru loru; dar' au interesu a nu le divulga: gravitatea istoriei nu le permite a eternisa memori'a tradatoriloru de o parte, si de alt'a, respectulu ce detorescu la posturi atâtu de inalte, 'i face se crutie onórea acoloru-a cari le ocupa.

bandei turcesci a suscitatu in sentinelele de pe muri suspitiunea, ca Mahomedu voiesce cu frauda a intra in cetate de odata cu delegatii. Dau focu asupr'a turciloru spre a'i impedece se nu se apropie de cetate. Turcii vedindu ca companionii loru sunt greu vulnerati intr'unu modu atatu de neasteptatu, dau signalu de retragere, mergu la Sultanulu inderetru si ilu aviséza despre ceea ce li s'a intemplat. Mahomedu a crediutu ca Greciloru le pare reu ca s'au impacatu, si ca in modu proditoriu au vulneratu pe omenii sei. Dreptu aceea, plinu de indignatiune, da ordinu soldatiloru sei a se prepara, si prin bravur'a loru a stinge cu totul pe acestu inamicu perfidu. De cealalta parte, imperatulu grecescu anca, avisatu de sentinelle ca armat'a turcésca se încérca a cuprinde cetatea prin frauda, si ca se apropie degiá de muri, — da ordinu ómeniloru sei a prinde armele, si in acésta suprema necesitate a face totu pene la estremu. Grecii prindu curagiu d'in periclulu iminentu, si vedindu ca desperatiunea este singurulu loru refugiu, se decidu a'si apera cetatea pene la celle d'in urma. Dupa acestea se incinge o lupta inversiunata si sangerósa; cá ci o parte luptá pentru religiu-ne, libertate si viétia, ér' cealalta pentru victoria si imperiu. Dar' pe candu Grecii se luptau barbatesce in partea de catra uscatu, pe atunci cei cari aparau cetatea in partea de catra mare, au fostu alungati de pe muri prin puscaturile inamicului, si dau cale trupeiloru turcesci de a intra in cetate.

IMPERATULU GRECESCU CADE MORTU

VI. In acestu asaltu insusi imperatulu cade mortu, dupa ce se luptase cu cea mai mare bravura acumu cá generalu, acumu cá soldatu, si dupa ce in medi-loculu cellui mai mare periclu animase pe ómenii sei pretotindinea cu presenti'a sa. Cu caderea sa, glori'a imperiului grecu anca a cadiutu tóta in pulbere. Cadavrulu seu fara capu s'a gasitu zacéndu asupra cadavrului unui stegariu, de unde acestu locu pene in diu'a de asta-di a capetatu numele de Sangiaktar Iokushi (13).

(13) *Sangiaktar Iokushi*. Adeca délu séu culme pe care se punu semne séu stindarde. E unu munte inaltu, pe inaltimea carui-a, nu departe de baseric'a cathedra-

CEALALTA PARTE A CETATIEI CAPITULEZA

VII. Cei cari aveau cetatea in partea de catra uscatu , si respingeau anca totu cu bravura atacurile turciloru, candu au auditu cele petrecute in partea de catra mare , s'au decisu a'si cauta ultim'a sperantia a securitatiei in capitularea cetatiei stipulata degiá de mai inainte. Dreptu aceea, implanta pe murii cetatiei semnuu pazei (14) si striga catu le ia gur'a de susu de pe ziduri : « Nu ve temeti de « Dumnedieu ca fara nici-o cauza si fara cea mai mica vina d'in partea n'ostra, se ve frangeti promissiunea data ? Impaciuirea despre « capitularea cetatiei este degiá incheiata, si amendoii imperatii au « ordinau esecutarea ei. Incetati deci de la lupta, si nu mai nevaliti asupr'a aceluora, cari au promis a fi pe viitoriu ai vostri supusi ». Mahomedu auditu aceste , si nesciindu p'ote ce s'a petrecutu in partea de catra mare, da ordinu se incete lupt'a , si promitte a implini conditiunile pazei de mai inainte; si asia recepe cealalta parte a cetatiei prin capitulatiune.

MAHOMEDU PUBLICA CONDITIUNILE CAPITULATIUNEI

VIII. In alta dt dupa acést'a, Mahomedu intra in cetate prin port'a numita Topkapu (15), si in presentia Greciloru, ingrijiati de religiuinea si de viét'a loru , da urmatoriulu ordinu : « V'amu promis in « tractatulu nostru ce amu facutu , ca t'ote bisericile si monastirile « au se remana intacte, si religiuinea v'ostre n'are se suferi nici-unu « detrimentu. Dar' fiinduca una parte a cetatiei o amu ocupatu « prin puterea armelu , ér' cealalta parte o amu receptu prin « capitulatiune : asiá, tiénu ca este justu, si prin acést'a ordinu pre- « cumu urméza : casele religiose si besericele, ce cadu in cea parte « a cetatiei pe care o amu cuceritu , se se transforme in Giamie, ér' « celalalte se remana intregi christianiloru ». Asia , dela Akserai (16) si pene la S-ta Sophia, t'ote besericele au fostu transformate

le, este una baserica edificata in on'orea santei Maria vergina ; singur'a, care turcii o au lasatu crestiniloru d'entre t'ote besericele vechi, ce esistean pe timpul cuceririi cetatiei.

(14) Stindardu albu.

(15) Port'a tunuriloru.

(16) Akserai. Palatulu albu. Asia numescu turcii o strada ce duce spre marea mar-

in Giamie; ér' dela templulu Sulü Monastyr (17) pene la Edrenekapu (18) tôte au remasu crestiniloru.

MERGE IN PROCESSIONE LA S. SOPHIA

IX. Dupa aceea lasa a se aduna trupele atátu maritime câtu si terestre in piati'a Akserai, si merge cu ele in processiune triumfale la S-ta Sophia; aici ordina a se intona Ezan-ulu (19), si a se celebra Namaz-ulu (20). Dupa terminarea rogatiuniloru merge in palatul imperial, si candu a intratu aici, se dŕce ca, ca iubitoriu de artea poetica, oprindu-se pe trepte a improvisatu unu distichu in limb'a

mora; aici sunt frumósele casarme ale Ieniceriloru, numite la turci Iengiodalar, séu locuintie nuóe. Nu è permisú femeiloru, nici macar celloru ale Ieniceriloru a trece prin acésta strada. Elle nu potú cere satisfactiune pentru injuriile ce li s'ar intempla trecéndu pe aici. Er' déca o femeia publica ar' voi se mérge la revedere in acésta strada, datin'a este ca ea se bata unu cuiu la coltiulu stradei si se 'si acatie acolo turbanulu: acestu semnu face atenti pe trecatori a lua altu cale, si a nu trece prin acea strada.

(17) *Sulü Monastyr*. Mónastirea apatósa. Pe timpulu crestiniloru, acést'a era baseric'a armeniloru cari locuiau tóta acea parte a cetatiei. Asta-di este o Giamie. Numele de apatósa 'i s'a datu dela sorgintii de apa ce esu d'in fundamentele basericei.

(18) Pórt'a Adrianopolei.

(19) *Ezan-ulu*. Imnu ce contine professiunea credintiei mahomedaniloru. Este unu cantaretiu, Muezin, care d'in inaltimea turnului Giamiei numitu Menare, invita poporulu la rugatiuni de cinci-ori pe dí. Vinerea este si unu alu sielese-a Ezan, numitu Selat, care se canta dóue óre inainte de Nemaz-uluséu rugatiunea de média-di, dar' nu è imprenatu cu rugatiuni; asia e si cu Temgid-ulu, care se canta inainte de rugatiunile de demanácia, si precede immediatu' acestoru rugatiuni; amenduóe sunt doxologie séu cantece intru laud'a lui Dumnedieu datatoriulu de lumina, si facatoriulu santei dí de Vineri. Professiunea credintiei mahomedaniloru sta numai din aceste duóe capete: «Nu è Dumnedieu afara de Dumnedieu»; si «Mahomedu è profetulu seu» (*). Candu canta Ezan-ulu, de comunu mai adaoga aceste: «Dumnedieulu pré «'naltu; nu è Dumnedieu afara de Dumnedieu; si Mahomedu è profetulu seu». Acést'a se repete de duóe-ori, apoi adaogu: «Veniti poporulu la loculu paceri séu «integritatiei, aci se intielege Mecca,» veniti la asilulu salutei séu loculu mantuin-tiei». Precumu crestinii candu occupa vre-o cetate canta *Te Deum-ulu* loru, asia turcii in asemeni occasiuni facu a resuna Ezanu-lu loru in besericele crestiniloru, si prin acést'a le transforma immediatu in Giamie séu Moschee.

(20) A se vedé not'a 6 la capu IV d'in Cartea I.

(*) In limb'a arabica: La Ilahé illalah, ve Muhamed Resulüullah. *Tr. Germ.*

persiana (21). Cucerirea Constantinopolei (22) s'a intemplat in anulu Hegirei 857 la doue-dieci dile ale lunei Gemaziulu-evvel.

(21) *In limb'a persiana.* Eca acestu disticu :

Perdè dari mikîuned ber kysri Caisar ankebut.
Bume neuvèt mizdend ber kiumbeti Efrasiyab.

Adeca :

Painginulu tiesse pans'a in palatulu imperatului :
Buh'a canta pe turnurile Efrasiyabului.

Efrasiyab este unu palatu alu regiloru persiani, despre care turcii au fôrte multe fabule. Aci prin acestu oraculu pare a se face alusiune la caderea superbeii maiestati a imperatîloru greci; cã-ci, precumu painginii implu de tieseturile loru casele desierte si ruinate, cari devinu apoi locu de cuiburi pentru buhe si canta nôptea in modu inffloratoriu; chiar' asia voru deveni palatele imperatiloru greci, alu caroru imperiu va trece la domnii noi; ele voru fi assemenea palatului Efrasiyab. Profetia, care s'a implinitu in tôte circumstantiele sale! Palatele superbe alle vechiloru imperati greci, asta-di nu sunt alta decâtu imaginea desolatiunei orribile a potestatiei loru: nu locuiesce acolo alta, decâtu, precumu amu observatu, buhele si liliacii: emblema terribile a ruinei acestui imperiu.

(22) *Constantinopolei.* Sciu ca multi istorici crestini, atâtu greci câtu si latini, nu 'su de accordu cu mine intru descrierea ocuparei Constantinopolei, si dicu ca ea tóta a fostu cucerita prin arme. Auctoritatea loru inse ori câtu ar' fi de respectabile, nu me confunda intru sustienerea celloru dise de mine; si amu motive de a tiené ca adeverulu este in partea mea. Primulu argumentu este, assertiunea unanima a tuturoru celloru mai gravi istorici turci, atâtu vechi câtu si moderni. Acesti-a toti, de si nu sunt de accordu asupr'a multoru particularitati cari concernu faptele imperatiloru loru, dar' asupr'a acestui punctu ei nu variaza de locu, si declara cá d'intr'o gura ca: diunetate, ba partea cea mai considerabile a cetatiei s'a suppusu lui Mahomedu prin capitulatiune sub certe conditiuni, cari au fostu insemnate de ei si au ajunsu péné la noi. Se scie ca scriitorii orientali, si io intielegu aci si pe turci, au datin'a de a mari lucrurile proprii, si de a mici si injosi pe ale altoru-a; de aci greu asiu potea cuprinde ca ei se affirme una minciuna, care n'ar servi decâtu spre rusinea loru. Totu omulu cu simtiu militaruu scie, ca este cu multu mai gloriosu a cuprinde o cetate prin arma decâtu prin capitulatiune. A lu doilea, cu multu mai gravu argumentu este, ca grecii au remasu in possessiunea besericeloru, in partea cetatiei care a capitulatu, nu numai sub Mahomedu II. ci si sub Baiaze tu II. si sub Selimu I., care din urma inse le-a luat cu timpu si pe acelea dela crescini. Actele acestoru beserici de sub timpulu acestoru trei imperati, se conserva péné in diu'a de asta-di in archiv'a besericeii patriarcale. Voiu spune cumu s'au luat aceste beserici dela greci; voiu urma aci narratiunea lui Ali Effendi, nascutu in Philippopole, unulu d'între cei maigravi auctori la turci, si care a traitu chiar pe acelu timpu; elu a fostu Chazine Kiatibi, séu secretariu alu thesaurariei, sub celebrulu Ferhad Pasia Defterdar, séu mare-thesaurariu alu Sultanului Selimu I. Accsta narratiune va confirma opiniunea mea despre capitularea Constantinopolei. Selimu I. intr'unu accessu

DESCOPERIREA MORMENTULUI LUI EIUB ENSABI

X. După ce s'au adus în ordine totu ce era mai de însemnatu în cetate, a trei'a di după cucerirea ei se spune Sultanului, ca unu anu-

de zelu pentru propagarea religiunei sale, tramise după Mufti, și după ce a vorbitu cu elu în modu familiaru despre mai multe lucruri indiferente, în urma schimbă discursulu, și luandu unu aeru seriosu 'lu intrăba: ce crede ca ar' fi lucru mai placutu lui Dumnedieu, și ar' servi mai multu spre onărea sa? a supune lumea intrăga, și a face pe sectatorii lui Isevi (Iesu) și lui Musavi (Moise) tributari ottomaniloru, și a aduna cu modulu acest'a în Beitul mali Muslimin, adeca în thesaurulu musulmanu, avutiile atătoru regate? séu a despretui tôte aceste thesaure, și a converte tôte natiunile la credinti'a mahomedana? Mufti, fara a pricepe intentiunea Sultanului, dise: « Ca conversiunea la credinti'a adeverata a unui singru sufletu perdutu, și perdute sunt sufletele tuturoru crestiniloru și evreiloru: are mai mare pretiu în ochii lui Dumnediu, decâtu avutiile a tóta lumea ». Acésta Fetva, intari pe imperatulu în opiniunea sa. Cate-va dîle în urma chiama la sine pe marele veziru, și-i ordina a converte în Giamii séu Moschee tôte besericile crestiniloru; a le interdice profesiunea publica a cultulu loru religiosu; a face totu pentru ca se tréca la legea lui Mahomedu, péné a întrebuintia și pedépsa de mórte contra aceloru-a cari n'ar' asculta și ar' refusa de a se supune ordiniloru sale. Cá de fulgeru fu lovitu vezirulu, audindu acestu ordinu atátu de contrariu legeri lui Mahomedu, și prejudiciosu chiar binelului imperiului; elu nu scia ce se replice. Dar' audindu ca Mufti prin Fetv'a sa a confirmatu intentiunea imperatului, immediatu după csirea sa dela curte, a mersu la Mufti și 'lu mustrá pentru consiliulu ce a datu imperatului. Mufti marturisesce ca l-a surprinsu imperatulu cu vorb'a, dar' 'i promitte sub juramentu de a face totu pentru a îndrepta gresiél'a, și pentru a abate pe imperatulu dela propusulu seu. Se consulta apoi amendoii despre mesurile de a preveni reulu. Resultatulu consultatiunei loru a fostu, ca au tramisu în secretu una persóna de încredere la patriarculu, ca se ilu previiá despre lucru, și se 'i spuna ce are se respunda la ordinulu imperatului, candu va fi trébuintia. După aceea comunica Caimacamului mandatulu imperatescu ordinandu-i a converte în moschee tôte besericele crestiniloru, și a constringe pe toti locuitorii de alta religiune din Constantino-pole a trece la religiunea mahomedana. Caimacamulu primindu mandatulu, somméza pe patriarhu și pe totu clerulu seu de a comparui la palatu, pentru a li se ceti instructiunile ce a primitu. Patriarhulu, care era degiá instruitu în lucru de marele veziru și de Mufti, presentandu-se înaintea caimacamului, și ascultandu lectur'a ordinului imperialu, respunse: « Ca elu appelódia la imperatulu, înaintea carui-a vre ca « Mufti și alte persóne sciutórie de legi se'i asculte aperarea; și ca desbatendu-se « processulu în tóta regul'a, elu se va multiami cu sententi'a ce cu voi'a lui Dumnedieu se va pronuncia după legea Coranului; ér déca i se va refusa acésta dreptate « elu scie ca în lumea cealalta este unu altu tribunalu, înaintea carui-a va tramite « sufletele poporului seu spre a respunde de peccatele loru și de ale sale proprii. » Caimacamulu, precumu avea instructiune, tramitte respunsulu patriarhului la marele veziru d'impreuna cu unu recursu pré umilitu alu tutoloru crestiniloru: tôte a-

mitu generalu mahomedanu cu numele Elbu Eiub (۳۳) Ensari (۳۴); a profetitu este acumu lungu timpu, ca elu va fi incoronatu cu

cluse intr'o scrisóre. Vezirulu si Mufti dupa ce le-au cetitu, le-au inaintatu Sultanului, anunciandu-i ca patriarchulu refusa de a se supune ordinului, d'in cauza ca aci este unu processu intre elu si intre imperatulu, in care mai inainte trebe se se pronuncia justiti'a. Dar' adaose Mufti, fiindu-ca la cuventulu lui Emrisferiin, voi'a dreptatiei trebe se se implinésca, si cursulu apeloru trebe se stea; asia, io credu ca este justu ca maiestatea vóstra se ascultati plangerile patriarchului, si a-i raspunde ce ve indurati. — Imperatulu sciindu ca nu póte aplica fortia contra opiniunei lui Mufti, díse: bine, fla; si ordiná ca patriarchulu, metropolitii si vre-o cáti-va altii betrani d'in cleru, se se presente inaintea sa in Adrianopole. Admisi in divanu, patriarchulu se plange ca ordinulu imperatului nu numai ca este injuriosu fácie cu d'insii, dar' prin elu se violéza si se calca in picióre tractatulu ce l-au incheiatu antecessorii imperatului cu ei, si l-au confirmatu cu juramentulu loru. Defterdarulu Effendi, advocatulu Sultanului si defensorele causei sale, 'lu intréba: Ce tractatu è acelu-a, despre care vorbesci? Patriarchulu luandu cuventulu, raspunde: « Permite-ti-ne Maiestate, se ve aducemu aminte ocuparea Constantinopolei. Protoparintii nostri au datu Sultanului Mahomedu Fatih diumetate d'in acésta cetate, si o au datu d'in buna voi'a loru sub urmatoriele conditiuni: 1. Ca besericele crestiniloru se nu se schimbe nici-decumu in Giamie; 2. Ca matrimoniile, ingropatiunile, cumu si alte rituri si ceremonii alle besericei crestiniloru, se continue a se celebra fara nici-unu impedecamentu; 3. Ca serbatorile pasciloru se se póta tiené si serba in tóta libertatea; si, pentru comoditatea locuitoriloru in suburbiuri, cari ar' voi se participe la rugatiunile si servitulu divinuu de nóptea in beseric'a patriarchale, se se lasa in cele trei nopti alé serbatoriloru pórt'a dela Phanar deschisa. Aceste sunt conditiunile, sub cari amu primitu in cetate pe avulu Maiestatiei vóstre, presentandu-i cheile pe táiere de auru; elu ni-a datu cuventulu imperatescu, ca vomu si mantienuti in possessiunea besericelorú nóstre contra a ori ce attentatu si violentia; si péné in diu'a de asta-di noi n'amú fostu turburati in acósta possessiune, standu sub protectiunea a duoi imperati, predecessori ai maiestatiei vóstre. Si acuma voiti prin ordinulu ce ati datu, se ne despoiati de aceste drepturi; si nude nu ne remane alta decâtu a plange; cá-ci nu nóue ne este datu a releva injuri'a, ce ni se intenta. Incátu pentru celalaltu punctu d'in ordinulu maiestatiei vóstre, prin care pretindeti ca se lasamu legea creстина si se trecemu la legea mahomedana, acest'a anca este in contra tractatului despre care v'amú vorbitu; dar' elu este si in contra lepei Coranului, care dice espressu: » ca nime nu póte fi constrinsu a urma legea mahomedana d'in momentulu ce a ajunsu etatea virile si pén' la alu sieptediecelea anu, fiindu-ca in totu anulu raspunde in forma de tributulu trei-spre-diece drachme de argintu puru. Mufti declara ca asia este in textulu Coranului, si ca comentatorii anca dicu asia, ca acést'a è o lege sacra si inviolabile. Dupa aceea iea cuventulu advocatulu Sultanului si dice: Nimene nu néga ca ceea ce a citatu patriarchulu d'in Coranu, este purulu adevéru si merita cea mai profunda veneratiune, mai alesu candu Mufti insusi o confirma; dar', nu i se pare nici veritabile nici credibile aceea ce spune patriarchulu despre ocuparea Constantinopolei. Aci intréba Mufti pe patriarchulu:

môrte de martiru sub Constantinu, dar' ca unu imperatu alu Muslimaniloru, care va cuceri celatea, prin o revelatiune divina va des

déca pôte se produca instrumentulu originalu despre acelu tractatu? «S'a perdutu in focu, respunde patriarchulu, dar' ca pôte se produca trei martori oculari cari au fostu presenti la acea transactiune, si anume trei leniceri, pe a caroru buna credintiã me radiemu ca voru confirma ceea ce amu disu». Se chiama inainte toti trei lenicerii, betrani fla-care de aprópe o suta de ani, si fara a esitã in marturirea loru, spunu in façi'a lui Mufti, ca: au fostu presenti la ocuparea Constantinopolei; ca 'si aducu aminte bine, si au vediutu cu ochii loru, cumu nobilii greci au venit d'in cetate, s'au prezentatu Sultanului, care era in cortulu seu afara de murii cetatiei, si i-au adusu pe tãiere de auru cheile, si au cerutu si obtienutu dela elu conditiunile afirmate de patriarchulu. Imperatulu Selimu, care ascultase péné acumu in tacere, luã cuventulu si diãe: «De si aceste conditiuni sunt date si concesse crestiniloru de «avulu nostru, totusi noi nu potemu se le confirmamu, fiindu-ca nu vedu nici in legea nôtra nici in regulele justitiei nimicu, ce ni-ar' poté obliga se lasamu, cá edificie «atãtu de frumóse destinate servitiului lui Dumnedieu, se mai servésca de Butchané, «séu case de idoli. Noi dar revocamu si anulamu acele conditiuni; si in conformitate «cu preceptulu d'in santulu Coranu, concedemu ca crestiniã se póta in tóta libertatea «professa in publicu religiuncea loru, placerea si voi'a nôtra inse este, ca tóte beserice de pótra alle crestiniloru se fla transformate in Giamii, liberi fiindu de a'si «face altele d'in lemnu, precumu le concedemu si aceea ca se 'si repareze pe acelle «cari cu timpu s'au ruinatu». Acésta sententia pronunziata de insusi imperatulu a fostu punctualu esecutata. Tóte besericele au fostu luate dela crestini, incependu dela beseric'a patriarchale numita Panmakaristos (*), care a fostu convertita in Giamia sub numele de Fetihie; acésta beserica in partea de catra resaritu avea in façié palatulu romãnu numitu Cara Iflak séu dupa pronunçi'a corrupta Vlak Serai, si in partea de catra apusu palatulu Moldaviei, numitu Bogdan Serai.— Amu crediutu de utile a reproduce aci pe lungu acésta espunere a istoricului meu mai susu memoratu; espunere ce merita tóta attentiunea, cu atãtu mai vertosu, ca d'entre toti auctorii turci nici unulu nu vorbesce despre faptele crestiniloru cu atãtu—a reserva si moderatiune ca acesta. Amu datu de cartea acést'a la unu grecu in Philippopole; trebe ca este uniculu esemplariu, fiindu ca n'amu vediutu altulu nicãiurea. Io l-amu lasatu in Constantinopole candu m'amu mutatu de acolo, si audu ca, d'impreuna cu alte mai multe colectiuni alle melle despre trebile si datinele turciloru, au cadiutu in manile lui Ion Maurocordatu, de presentu interprete pre langa curtea ottomana. — Asia crestiniã au fostu despoiati de besericele loru, in possessiunea caroru-a au fostu conservati de aprópe unu seclu dela cucerirea Constantinopolei încóce. O singura biserica le lasase Selimu, si acést'a anca numai d'in favore catra unu architectu grecu, care 'i edificase unu templu mare si frumosu in Adrianopole. Acestu architectu era nepotu unui altu architectu, pe care sultanulu Mahomedu II ilu insarcinase a edifica o Giamia in Constantinopole; si Selimu, pentru fidelitatea si punctualitatea cu care a esecutatu templulu seu in Adrianopole, i-a donatu Giami'a acumu memorata d'impreuna

(*) Séu tuturoru santiloru.

coperi mormentulu seu. Sultanulu desiderosu de a implini acésta profetia, roga pe Scheich Akshemsudin, care, precumu se affirma, d'in impulsu divinu insoçia pe imperatulu pretotindinea, se céra prin rugatiunile sale dela Dumnedieu, ca se'i arete mormentulu lui Eiub Ensari (25), cá asia se nu se pérda o proba atâtu de momentósa despre originea divina a legi mahomedane. Si intr'adeveru Sheicului se aréta in visu loculu. Elu dupa aceea duce pe Sultanulu in suburbiulu, care si asta-di dela numele acelu generalu se numesce Eiub, si ajungéndu la unu anumitu locu, lasa a se sapa pamentulu. Aici da de o pétra mare cu urmatórea inscriptiune : *Hassa Kabri Sahibi Resul-Allah, Ebi Eiubi Chalidins Gidul-Ensari*. Care romanesce se póte traduce asiá : « Acesta este sepulcrulu lui Eiub, « amicu neadormitu séu consiliariu si apostolu immortale alu lui

cu tóta strad'a unde este situata ; patent'a despre acésta donatiune se conserva péne asta-di in archiv'a acestei beserice. Aprópe de acestu locu amu edificatu, pe candu siedeamu in Constantinopole, palatulu meu situatu pe o inaltime ce se numesce turcesce Sangiakdar Iokushi ; potu dice ca è fórte elegantu, si totu respira a frumusetia ; situatiunea è admirabile : are unu prospectu, de unde poti vedé tóta cetatea si suburbiele. Socrulu meu, Sierbanu Cantacuzenu, principe Romaniei, a inceputu acestu palatu sub Mahomedu IV., redicandu murii d'in fundulu vanei péne la inaltime de 25. de coti ; terrenulu l-a aplanatu si a facutu o gradina ; in fine redicase si murii principali ai casei fórte inalti ; spesele 'i suiau degiá la trei-dieci si cinci mii de galbeni, candu deodata 'i veni ordinu ca se incete cu edillcarea, pentru ca ar' poté degia se véda chiar' in interiorulu palatului imperialu numitu Terschane Serai. Spre fericire, prin intervenirea marelui veziru Ali Pasia, in urma mi-a datu imperatulu permissiunea de a continua edificarea palatului meu pe fundamentulu celu vechiu ; dar' abia ilu terminaiu, si d'intr'odata fuseiu allungatu d'in principatulu Moldaviei.

(23) Numele si Iliob. *Tr. Germ.*

(24) *Ebu Eiub Ensari*. Unu suburbiu, care isi trage numele de la monumentulu lui Eiub Ensari, situatu deasupr'a portului interioru, unde se vérsa riulu Kiagis-Chane (*) in mare. Nu departe de acestu locu érá odinióra Mónastirea Blacherna dedicata Santei Maria vergine, si celebra pentru multe miracle ce s'au facutu acolo ; asta-di è locuinti'a çiganiloru pusi acolo de Sultanulu insusi. D'in beserica n'a remasu alta de cátu o fóntana, d'in care curge in abundantia apa salutaria pentru cei credintiosi, asta-di è in possessiunea unui turcu, care iérta crestiniloru a cara de acolo apa pentru bani.

(25) *Ensari*. Insémna adjutatoriu. Este nume de onóre la cetatianii de Medina, fiindu ca au adjutatu pe Mahomedu in fug'a sa, si s'au asociatu lui. *Tr. Germ.*

(*) Móra-de-charthia.

« Dumnedieu ; immultiésca-se si crésca adjutoriulu seu ». Mahomedu da multiamita lui Dumnedieu pentru acésta descoperire , si ordina a se erige asupr'a mormentului o Turbe (26), Giamia si scóla.

ALTE PROGRESSE ALE LUI MAHOMEDU

- XI. Precumu candu cade unu stejariu ramurosu betranu, rumpe
 A. 858 si trentesce la pamentu toti arborii de prin pregiuru : asia caderea
 I. C. 1453 Constantinopolei a trasu dupa sine caderea celorualte cetati vecine ;
 intre altele Silivri (27) si Burgass au offeritu cheile in manile Sultanu-
 lului, voindu mai bine a si-lu face suveranu gratiosu de cátu cuce-
 ritoriu. La anulu dupa acést'a , imperatulu edificà in centrulu Con-
 A. 860 stantinopolei marele palatu care si asta-di pórtá numele de Eski
 I. C. 1455 Serai (28). In anulu Hegirei 860 merge cu una armata considerabile

(26) *Turbe*. Asia se numesce o speție de turnu séu columna, ce turcii punu la morminte. Io amu vorbitu despre acést'a intr'altu locu. De comunu se lasa deschisa pe deasupr'a pentru a semená cu Kiabe séu monumentele de Mecca ; in acésta apertura se aduna ploi'a , de unde trece pe florile si pe alte plante odorifere , cu cari se ornéza aceste locuri ; și pentru a impedita paserile se nu póta veni si se 'si faca cui-buri, inchidu apertur'a cu gratele de feru séu de arama.

(27) *Silivri*. Sylebri'a cetate asupr'a tiermurei márei marmora. intre Constantino-
 pole si Adrianopole, distantia de 10 óre de la acésta d'in urma. E resiedinti'a unui metropolitu ; are o beserica fórte frumósa, edificata anca pe timpii imperatoru cre-
 stini. Aici se conserva reliquiele Santei Euphimia ; turcii le numescu Cadid (*), si mergu de le cercetéza d'in curiositate. Aici se vedu si ruinele unui grandiosu palatu construitu prin Ion Cantacuzenu. A se vedé despre acést'a Nicephoru Gregoras Tom II.

(28) *Eski Serai*. Palatulu vechiu. Unu edificiu fórte vastu, despartitu in mai multe apartamente, si incungiu ratu de muri inalti. Aici se tienu concubinele Sultanului decedatu, pe cari succesorile seu, déca 'i este fiu séu frate, nu le póte vedé, fara a cadé in pecatulu impietatiei ; totu aici siedu si Sultanessele, cari au avutu prunci , d'impreuna cu acesti-a si cu vre-o cáti-va servitori pre langa sine ; apoi aici sunt anca si acelle fete betrane, a caroru deliciositate a trecutu, si cari ne mai avendu ni-
 mica ce se le recomende, Sultanulu le tiene numai d'in gratia. Terrenulu acestui e-
 diliciu è aprópe de o mila italiana, si murii forméza unu patru-unghiu. Sunt patru
 porti, d'intre cari dóue totdeauna sunt inchise, la cealalte dóue stau garda diu'a si
 nóptea cinci-sute de baltagi. La usile interiori alle Seraiului stau eunuchi albi, pe cari
 eunuchii negri, cá mai nobili, 'i insarcina cu esecutiunea ordiniloru si comisiuniloru
 femeieloru. Comandantele lor se numesce Eski Serai Agasi, adeca , directorele pa-
 latului vechiu.

(*) Carne séca.

contra regelui Ungariei (29), ilu bate si sparge tóta armat'a crestiniiloru. In batali'a acést'a insusi regele anca a fostu vulneratu, si se dnce ca puçinu dupa aceea a si muritu.

IMPRESOARA BELGRADULU INDESIERTU

XII. Obtenendu acésta victoria, pentru a poté tiené mai usioru in frenu pe inimizii sei, impresóra Belgradulu, acestu mare antemuru alu Ungariei. Dar' n'a fostu mai fericitu in succesu decâtu parintele seu. Obsidiunea se traganà preste asteptare lungu; in câtu parte pentru ca se apropiá iern'a, parte pentru perderea ce a suferitu in soldati, a fostu constrinsu a redica obsediulu. In acelasiu anu celebrâ circumcisiunea filoru sei Baiazetu si Muradu, cu care ocaziune a facutu sumptuóse festivitati.

SUPPUNE TOATA MORE'A

XIII. In anulu urmatoriu 861, a suppusu totu restulu Moreei. Prinavér'a dupa aceea attacka si allunga pe Grecii, cari isi propusesera a recupera ceea ce au fostu perdutu, si a pune cetatea Altymil éراسي in stare de apărare. Dar' Mahomedu lasa a se derima murii acestei cetati, si pentru cá Grecii se nu mai póte face in viitoriu turburari, pune garnisóne tari in Akkerne si Beldesse, si devastédia insul'a Kiurfuss (30).

A. 861

I. C. 1456

SUPPUNE IN DUOI ANI PRESTE PATRU-DIECI DE CETATI

XIV. In anulu Hegirei 863 da asaltu si ocupa cetatea Semendre, care cu cati-va ani mai nainte o luasera crestinii in pótestatea loro. Cu unu cuventu, in duoi ani dupa cucerirea Constantinopolei, Mahomedu a suppusu sub potestatea sa, parte prin arme parte prin capitulatiuni, mai bine de patru-dieci de cetati (31)

A. 863

I. C. 1458

(29) *Regelui Ungariei.* Acesta è Uladislaw Posthumulu, fiulu lui Albertu imperatului Germaniei; scriitorii crestini punu mórtea acestui-a la 21. Novembre 1458., anulu Hegirei 863.

(30) *Kiurfuss.* Acest'a e la Turci numele marei adriatice, care in comunu se numesce golfulu séu sinulu de Veneti'a. Este in façi'a insulei Corfu, numita la antici Corcira.

(31) *Patru-dieci de cetati.* Aci trebe se intielegemu numai cei duoi ani cari au urmatu dupa cucerirea Constantinopolei. Că-ci insii scriitorii crestini spunu, ca Maho-

DESPOIA PE KISSIL ACHMEDU DE TIERILE SALE

XV. In anulu Hegirei 864 cuprinde tierile lui Kissil Achmedu (32) in Asi'a, adjutatu fiindu de fratele acestui-a, de tradatoriulu Ismail Beg. Achmedu vediendu-se alungatu d'in tierile sale, fugu la Ussunhasan (33); dar' in locu de a gasi aici capetu miserieloru sale, elu a adusu numai una mare disgratia asupra capului protectorului seu. Căci, audfndu Mahomedu ca inimiculu seu este primitu si aperatu de Ussunhasan, trece cu una armata considerabile in Asi'a, sfarma trupele lui Ussunhasan, si ocupa Sinopea, cetate situata la pontulu euxinu. De aci merge cu armat'a sa victoriósa contra Trapezondei (34); in cale primesce prin capitulatiune cetatea Koiunlihisar de la Husein Beg, care tienea in casatoria pe fii'a regelui de Trapezonda. Dupa aceea impresóra Trapezond'a si o inchide de tóte partile; ér' regele ei, Davidu Comnenu, la persvasiunile soarei sale Sarchana, se suppone lui Mahomedu d'impreuna cu totu regatulu seu. Mahomedu ilu primesce cu tóta onorabilitatea, si ilu tramite cu tóta famili'a sa la Constantinopole. Puçinu dupa aceea', victoriosulu Sultanu se întórce si elu in Europ'a.

CUCERESCE MITYLEN'A, BATE PE ROMANI

XVI. Dupa ce, dela cucerirea capitalei imperiali încóce, tóte provinciele cari appartienusera Greciloru, parte s'au suppusu de buna voia lui Mahomedu, parte au fostu subjugate de acesta: se parea

medu II. in tóta viéti'a sa au subjugatu duóe-spre-diece regate, si au cuprinsu duóe-sute de cetati.

(32) *Kissil-Achmedu*. Achmetu-Rosiulu, care anca pare a fi fostu unulu d'in satrapii persiani. Elu a fostu primul, care a datu cauza la bellu intre Ussunhasanu și Mahomedu II.

(33) *Ussunhasanu*. Hasanu-Lungulu, rege Capadociei, care s'a facutu renumitu prin bellele ce le-a avutu cu turcii. In cursul acestei istorii vomu reveni asupra lui, si 'lu vomu descrie mai pe largu.

(34) In anulu 1204, imperiulu grecu era impartitu in trei parti. In Constantinopole, domnia Balduin comite de Flandri'a; in Adrianopole, Theodoru Lascaris; in Trebizonda, Alexis Comnenu, care avea sub potestatea sa Paflogoni'a, Capadocia, Pontulu cu alte tre-o câte-va provincie. Acesta au avutu optu successori, d'intre acesti-a pe Davidu celu d'in urma imperatu alu Trebisondei séu Niceei, cumu o numescu unii, l-a suppusu Mahomedu II, asemenea pe Theodoru Lascaris si pe fratele acestui-a Ion in Adrianopole. *Tr. Angl.*

ca numai insulele ar' mai vré a'si sustiené libertatea , crediendu-se destulu de assicurate prin natura contra poterei osmanice. Pentru a infréna si cerbici'a acestora, Sultanulu in anulu Hegirei 865, prepara o flota grandiósa , si ca de proba, de a'si cercá pentru prim'a óra fortun'a pe mare , ataca Mitylona , si pe langa tóta aperarea valorósa a insulaniloru, elu totusi o cuceresce prin eroismulu ómeniloru sei, si o adnectéza imperiului seu. Celelalte insule de pe Archipelagu (35) ar' fi avutu assemenea sórte , déca pe acellasiu timpu Cassiclu Voda (36) principele României, nu s'ar fi incumetatu a scutura jugulu turcescu, denegandu tributulu ce de comunu ilu respundea in totu anulu. Mahomedu crediendu ca trebe mai antaiu a delatura periclulu cellu mai de aprópe, se intórce fara amenare cu armele contra Romaniei , allunga de aici pe principele rebellu , si pune pe fratele seu cellu mai tineru Domnu tieriei.

A. 865
I. C. 1460

MAHOMEDU INFRANGE PE GRECII REBELLI

XVII. In anulu Hegirei 867. Sultanulu ordina a se construi Katirga Ilimani (37), séu portulu Galereloru spre média-dt in intrulu muriloru cetatiei , ca se aiba unu magazinu la casu de espeditiuni maritime, si unu portu securu pentru navele sale la ori-ce evenimentu. Pe candu era ocupatu cu acésta lucrare , Grecii in liga cu Venetianii facu revolutiune in More'a, occupa localitatile Giogerjin-

A. 867
I. C. 1462

(35) Séu marea egeica.

(36) *Cassiclu Voda*. Çepesiu voda, principe Romaniei, omu atroce si tiranu mare. Pentru unu lucru de nimicá a trasu odata in çepe siese mii de ómeni ; de aci l'au numitu romanii Çepelusiú. Çepesiu séu fautoru de çepe. Turcii se vede ca au imitatu acésta etimologia , si i-au disu Caviclu , adeca bogatu in pari, in çepe. Crestinii 'lu numescu Dracula ; dar' nu sciú pe ce rañiune ; cá-ci acestu cuventu nu e usitatu in limb'a moldovéna. Adevératu ca a fostu unu principe in Moldavi'a cu numele Dragosiu, dar' Dracula a fostu cu multu mai inainte de acesta. Ci despre aceste mai pe largu intr'altu locu.

(37) *Catirga Ilimani*. Portulu galereloru, situatu spre marea-marmora in partea spre média-di intre portile Ciatladi (*) si Cumcapú (**). De presentu è implutu cu pamentu si se intrebuintiéza pentru gradina de legumi, numita Ulanga ; aici se facu crastavetii cei mai delicati.

(*) Urepatura.

(**) Port'a-de-nisipu.

lik, Sada, Giusselgehisar, Duragí (38) si Essornik, si tindu a allunga pe Turci din totu Poloponesulu (39). Mahomedu informatu despre aceste lucruri, tramite immediatu pe Mehemedu Pasia cu una buna armata spre a pedepsi pe rebelli. Dar' acesti-a nici ca astépta sositrea lui, ci perasindu castrele, dau cea mai buna ocaσιune lui Mehemedu nu numai de a recupera cetatile perdute, dar' anca de a supune domnului seu tóta tíer'a numita Kodjia Herseki (40).

EDIFICA UNA GIAMIA IN CONSTANTINOPOLE

XVIII. Mahomedu, pentru a multiami lui Dumnedieu de atáte mari victorie ce a obtienutu pênê acumu, si totodata spre a lasa posteritatiei unu monumentu de pietatea sa, a ordínatu anca in acelaσιu anu in lun'a Gemaziulu-achir, a derima beseric'a de la Santii Apostoli (41), si in loculu ei a edifica o Giamia mare, care dupa numele lui s'a numitu Muhamediè, si este adornata cu optu scóle si totu atáte spitale. Acestu edificiu, cu care abia se póte compara vreuna d'in minunile anticitatiei, s'a terminatu in lun'a Regeb, anulu Hegirei 876.

A. 876

I. C, 1471

(38) *Durai*. Odinióra Dyrrachium (Durazzo), depositulu séu loculu cellu mai renumitu de comerciulu in tóta Romeli'a; è situatu la tiermurea marei Adriatice, la confinele Dalmatiei si Albaniei.

(39) Peninsul'a More'a.

(40) *Kodjia Herseki*. Illiri'a vechia; cá-ci *cogia* insemna vechiu, ér' *Hersek* Iliria.

(41) *Santii apostoli*. Acésta beserica a fostu edificata de Imperatés'a muierea marelui Iustinianu. Asta-di è unu munte séu locu elevatu in midi-loculu cetatiei, dar' mai aprópe spre portu decátu spre continentu. Este mai inaltu de cátu toti ceilalti siese munti; si Giami'a de 120. coti in quadratu, care se vede aici si care è edificata de Mahomedu Fatih, trece de cea mai mare in tóta cetatea dupa S-ta Sophia. Architectulu se dice ca a fostu unu grecu cu numele de Christodulu, si Sultanulu in recompensa pentru unu edificiu atátu de vastu si admirabile, i-a donatu una strada intréga si i-a datu alte mai multe daruri imperatesci. Istori'a mai adaoge, ca intrebatu architectulu, déca ar' fi in stare se edifice o Giamia mai frumósa si mai mare decátu acést'a, au respunsu: da! numai se 'mi dati materialulu necessariu. Audíndu Sultanulu acést'a, a datu ordínu se 'lu traga in cépa; cá successorele seu se nu póta avé unu architectu capabile de a construi o Giamia mai marétia decátu a sa. Spre a esecuta acestu ordínu, au batutu unu paru de feru la port'a de catra média-nópte a curíii Giamiei, si giuru-impregiurulu acestui paru a facutu unu turnurelu, in cátu d'in afara nu se vedea altu nimicu decátu numai vervulu de la paru; ceea ce se vede si asta-di. Dar' fia ori cumu, atátu-a è incontestabile, ca Muhamedi'a, séu templulu lui

SUPPUNE BOSNI'A

XIX. In anulu Hogiřei 868 si-aduna una armata numerósa, si trage cu ea catra orientu, spre a subjuga provinciile acelloru parti, cari n'au voitu pênê acumu a i se supune. Intreprinderea sa au avutu successulu doritu. A invinsu si ucisu pe principele de Bosni'a (42), si a prevediutu tóte castelele de acolo cu garnisóne tari; ér' in reintórcerea sa d'in acésta espeditiune intari granitiile între Bosni'a si Albani'a, redicandu fortaretie la passurile celle strimte ale muntiloru.

A. 868
I. C. 1463

FACE PE FIULU LUI CARAMANU OGLI REGE

XX. In anulu proxime urmatoriu móre Caramanu Ogli Ibrahimu Beg, acestu inveteratu inamicu alu casei osmanice, lasa dupe sine siese fii. Unulu dintr'acesta, Ishak (43) Beg, alunga parte cu poterea parte cu astutla pe toti ceialalti frati ai sei d'in tíera, si ocupa singuru tóte tierile parintelui seu. Nevrendu ei a suferi acésta nedreptate, 'si ieau refugiulu la Mahomedu, si 'lu róga in tóta umilinti'a cá se uite injuriile ce'a suferitu de la parintele loru; se aiba pietate de ei principii, cari sunt apesati si alungati de tiraniculu loru frate; si se puna pe unulu d'íntre ei, pe care va vol elu, Domnu; cáci ei se punu cu totul la dispositiunea sa, si de la elu 'si astépta tóta fericirea. Mahomedu se pléca prébucurosú la rugatiunea loru, numesce pe Ahmedu Begu, unulu d'íntre frati (dar cu consensulu celorlalti) principe Caramaniei, si'lu tramite cu una armata suficiente inderetru spre a lua in possessiune ereditatea parintelui seu

A. 832
I. C. 1464

Mahomedu este oper'a lui Christodulu, si ca imperatulu in recompensa i-a donatu o strada intréga: amu cetitu insumi actulu despre acésta donațiune, care l-amu depusu in archiv'a besericea beatei Maria vergine in Muglotiss'a. Si candu sub imperatulu acumu regnante, Achmetu III., turcii au intentatu processu crestiniloru d'in acea strada, voiundu a le lua si strad'a si beseric'a, m'amu insarcinatu io cu aperarea loru, si între alte Hudget, séu probe justificative, de possessiunea loru legale, amu produsu inaintea marelui veziru Ciorluli Ali Pasia acea scrisóre, care o ceti cu multa atentiune, apoi o sarutá de trei-ori, si totu de atate-ori o atinse de frunte, in urma mi-o restitui, si ordiná turciloru a nu mai molesta pe crestini in acestu subiectu.

(42) *Principele Bosniei.* Se póte conchide dupa scriitorii crestini, ca acestu principe a trebuitu se fia Stefanu, care si-a avutu resiedinti'a in Iaziga.

(43) Isaacu. *Tr. Germ.*

Pe ceialalti frati i-a tînutu la sine, i-a inaintatu la demnitate inalte, si le-a datu salarie frumóse pe anu d'in thesaurulu publicu. Intr'a-
ceea Ahmedu Beg merge cu armat'a sa in Caramani'a, bate pe fra-
te-seu Isaacu Beg, si'lu constringe a fugi la Ussunhasan. Dupa ce au
ajunsu in ast modu in posesiunea regatului Caramaniei, si a stinsu
turburarile intestine, a tramisu in modulu celu mai onorabile trupele
imperiali incarcate cu daruri la Mahomedu inderetru.

OCCUPA CATEVA CETATI IN ALBANI'A

A. 870
I. C. 1465   XXI. In anulu Hegirei 870. Albani'a dete noua ocasiune la espe-
ditiuni bellice. Anca Muradu, tatalu lui Mahomedu, invinsese mai
inainte pe Iskenderbeg, principele acestei tieri, si'si suppusese cele
mai multe fortaretie de aici. Dar' fiindu-ca pe Muradu mórtea, ér
pe Mahomedu alte ocupatiuni, i-au impededatu de a cuceri tóta
tiér'a, asiá garnisónele rebelliloru, profitandu de ocasiune, infe-
stau provinciile vecine prin frequente escursiuni. Pentru acésta
causa Sultanulu nevalesce in Arnaudi'a cu armat'a sa, cuprinde tóte
cetatile dela'rebéli, unele le devastéza cu totul, si pentru a preveni
ori ce miscare in viitoriu, ordina a se face una cetate nuóa si tare
chiar' la intrarea in provincia.

PUNE PE FIULU SEU MUSTAFA REGE IN CARAMANIA

A. 872
I. C. 1467   XXII. Sultanulu dupa ce a suppusu acumu pe mai toti inimicii
sei intestini in Europ'a, si-a intorsu cugetele spre trebile sale in
Asi'a. Caramani'a a impedicatu de multe-ori intreprinderile incerca-
te de imperiulu ottomanu, si nu odata a opritu progressulu victo-
riosu alu puteriloru turcesci. Mahomedu, care tienea minte aceste
tradari, se decide a estirpa cas'a Caramaniloru, pentru ca se póta
lasa acestu regatu in linisce si in pace succesorului seu. Asia in a-
nulu Hegirei 872 nevalesce cu una armata mare in Caramani'a, sup-
pune intregu regatulu, allunga de acolo pe principe cu toti fratii
sei, si pune pe fiulu seu cellu mai mare, pe Mustafa, rege Cara-
maniei. In anulu urmatoriu mai face una espeditiune in acestu re-
gatu, si cuceresce acelle cetati cari mai inainte refúsasera a se sup-
pune, séu cari áu incercatu a lapedajugulu turcescu; pune apoi gar-

nisóne tari in Akserai (44) si Giulluk (45) si se întórce la Constantino-
pole inderetru.

CUCERESCE INSUL'A EGRIBOSS

XXIII. Dupa ce a suppusu Caramani'a, nu era altu locu in Euro-
p'a, care se 'i para mai formidabile cá insul'a Egriboss (46). Pentru
a scóte acestu spinu d'in pecioru, Mahomedu la anulu Hegirei 874
merge in persóna cu mare armata si flota, si intra in Greci'a ; aici
in intervallu de una luna occupa cea mai tare fortarétiá de pe acellu
timpu. Venetianii venisera si ei cu una flota considerabile, si pro-
misesera a adjuta obsediatiloru ; dar', cá si candu ar' fi venitu nu-
mai pentru a fi spectatorii victoriei Sultanului, ei spre marea loru
rusine s'au intorsu inderetru, fara cá se fi datu un'a puscatura macar.
Dupa ce a ocupatu Mahomedu cetatea, a mai remasu aici vre-o
câte-va dñle pentru a repara partile ruinate, apoi s'a intorsu cu ar-
mat'a sa victoriósa inderetru la Constantinopole.

A. 874

I. C. 1469

KISSIL ARSLAN BEG OFFERE TIERRILE SALE LUI MAHOMEDU

XXIV. Aceste cuceriri au fostu caus'a apoi, ca nu numai acelle
cetati hostili, cari nu simtissera anca sabi'a lui Mahomedu, s'au
suppusu gratiei acestui-a, dar' ca in anulu Hegirei 876, principele
suveranu de Alaè (47), Kissil Arslan Beg s'a suppusu de buna voia
cu tóte tierile sale lui Mahomedu, care admirandu-i fidelitatea si
obedienti'a, l-a primitu cu distincta onóre, si i-a donatu provinci'a
Giumuldgina (48) pe vecia.

A. 876

I. C. 1471

GENERALULU LUI USSUNMANANU RATUTU SI CAPTIVATU

XXV. Chiar' pe acestu timpu Iusufce Beg, generalulu lui Ussun-

(44) *Akserai*. Palatulu albu ; urbe in Caramani'a.

(45) *Giuluk*. Rosetum, gradina-de-rose ; gradina-de-trandafiri, urbe totu acolo.

(46) *Egriboss*. Insul'a Negroponte in marea egeica ; numele ei anticu è Eubèa, Ca-
pital'a acestei insule è Chalcis, care la turci se numesce totu Egribos.

(47) *Alaè*. Provinci'a unui micu principe numitu Kizil Arslan (*) begu, care vre se
dica, Leu rosiiu. D'in textulu istoriei se vede ca è in Asi'a mica. Nu 'i sciu numele
vechiu, déca cumu-va nu è Philadelphia anticiloru.

(48) *Giumuldgina*. Este numele turcescu alu unei provincie si cetati in Romili'a, nu
departe de Lariss'a.

(*) Unguresce : arszlán, séu orozslán. *Tr. Rom.*

hasanu, însoțitu de o mare armata de Tatars, irrumpe în teritoriul osmanic, da focu cetății Tocat, și amenință cu devastare contradele de prin regiuru. Căndu înse a voitu se încerce acést'a în Caramani'a, a fostu întimpinatu de Mustafa, fiulu lui Mahomedu, care cu ómenii căti si-a potutu aduna, merge în contra lui, și după o lungă și sangerósa luptă ilu bate, ilu pune la fuga, ilu prinde în urma, și ilu léga în ferra, și 'ilu tramite la Sultanulu, parintele seu, în semnu de victoria.

MAHOMEDU PUNE LA FUGA PE USSUNHASANU

XXVI. Spre a resbună acésta lovitura, Ussunhasanu aduna în anulu urmatoriu una armata puternică, irrumpe însuși cu ea în țierile europene alle lui Mahomedu. Sultanulu prevediuse acésta, și pentru aceea, că se nu fia surprinsu nepreparatu, își asiediase armat'a în quartire de iérna astfelu, în cătu la unu singuru signalu alu trompeteloru se se póta aduna fórtu usioru la unu locu. Deci, îndată ce a auditu de miscările lui Ussunhasanu; trece immediatu cu armat'a în Asi'a. Aici se lovesce de Persiani la Paías (49), și ordina atacu asupra loru. Lupt'a curgea cu varia și dubiósă fortuna; căci amendóue partile luptau pentru gloria și imperiu, și se încuragiau prin esemplele generaliloru loru. În urma, Mustafa, fiulu cellu mai mare alu Sultanulu, în arip'a stangă unde comandá, da preste Sseinuldin (50), fiulu lui Ussunhasanu, care comandá arip'a dréptă a inamiculu. Aci numai decátu se incinge unu duelu inversinatu între acești doi principii; în urma, Mustafa restórna de pe calu pe Sseinuldin, și înainte de a se poté redicá séu de a'lu poté scapa ai sei, ilu strapunge cu lanci'a prin trupu (51). Acestu casu parea a trage după sine perderea totale a armatei. Căci vedindu osmanii că arip'a dréptă a Persianiloru fuge în cea mai mare disordine, se arunca cu totii în cea mai mare furia asupra aripei stangă, care mai sustinea anca cu bravura atacurile musulmaniloru, și o constringu mai ántáiu a lasa din terrenu, ér' în urma a o lua la fug'a

(49) *Paías*. Cetate și locu mare de comerčiu în Paflagoni'a.

(50) Sseinuldin însemnéza : decorulu credinței. *Tr. Rom.*

(51) *Prin trupu*. Scriitorii creștini dicu că au cădiutu mortu, lovit de unu glontiu de pusca. La care d'în doi se credi ?

larga. Multi au caduturi morti, si nu puçini au fostu facuti prisioneri. Astfeliu a obtienutu Mahomedu o victoria gloriósa , si pre langa acésta luà préda tóte castrele. Ussunhasan vediendu ca lupt'a è perduta , prinde fug'a si scapa cu vre-o câti-va ai sei schimbandu calulu adeseori.

CUPRINDE DELA ELU MULTE CETATI

XXVII. Dificultatea terrenului n'a permisu a urmari pe inamiculu fugitivu; dar' nici nu se vedea a fi in interesulu ottomaniloru , a perde timpulu in vanu; asia a datu trupeloru sale numai duóe díle de repaosu, si a trei'a dí incungiura cetatea Karahisar Sharki (52) o cuceresce in scurtu timpu, si devastéza apoi cu focu si ferru tienuturile vecine. Dupa aceea se întórce in triumfu cu una parte a armatei salls la Constantinopole, lasandu restulu sub comand'a vezirului seu, Gieduk Ahmedu Pasia (53), cu care acesta a ocupatu nu numai Ermenaka si Ssilifka , cì tóta provinci'a Varsak (54) o a suppusu imperiului ottomanu.

OCCUPA KIEF'A SI CRIME'A

XXVIII. In anulu proxime urmatoriu , totu sub comand'a acestui Gieduk Ahmedu Pasia, a ocupatu dela Genuesi Kiefa, cea mai tare localitate in Crime'a, si cu modulu acest'a a suppusu sub potestatea sa tóta peninsul'a tatarica. Aici a gasitu pe Mengili Girai, unu des-

A. 876

I. C. 1471

(52) *Kara hisar Sharki*. Cetate cunoscuta in Paflagoni'a, nu departe de Pasis; póte ca è Arseng'a anticiloru.

(53) *Gieduk Ahmedu Pasia*. Generalu renumitu, si in urma mare veziru alu Sultanului Mahomedu II. I s'a datu numele de Gieduk, pentru ca n'avea unu dinte dinainte; cáci ori-ce persona care nu are unu ast-feliu de dinte séu are buz'a crepata cá iepurii, la Turci se numesce totu-de-a-una Gieduk. Cuventulu Gieduk in sensu propriu insémna crepatura séu stirbitura; dar in sensu metaforicu insémna unu corpu de militia. Asi'a se dice: *Gieduk Sahibi*, unulu care este inrolatu in vre-unu regimentu, etc. assemenea se dice: *Gieduk lerinden avil-madiler*, ei n'au desertatu d'in réndulu loru, adeca n'au lasatu spartura in corpulu companiei séu regimentului. Mai este si o parte a cetatiei Constantinopole, care se numesce Gieduk Pasia, si-si trage numele de la acestu Pasia, séu pentru ca a facutu una piatia, séu pentru ca au avutu unu palatu acolo.

(54) *Varsak*. Pare a fi Paflagoni'a.

cedente d'in famili'a principiloru capciatcani (55), care purtandu lungu timpu bellu cu fratele seu , in urma acest'a l-a invinsu , si elu a fostu constrinsu a se refugia la Genuesi. Mahomedu ilu luà sub protectiunea sa, si nu numai ca ilu puse Chanu in Crime'a sub anumite conditiuni, ci anca ilu tramise cu una armata spre a'si recupera tiér'a sa. Mengili Girai (56) intrandu in regatulu Capciak, invinge cu ajutoriulu Turciloru pe fratele seu, ilu uccide, si-si reocupa

(55) *Capciatcani*. Unu poporu sciticu , aprópe de Iusbek , la confiniele tatariloru chagateani, preste marea caspica, spre orientu. Póte ca este aceeași tiéra, care in chartele geografice asta-di se numesce regatulu Thibetu seu Turkostanu.

(56) *Mengili Gierai*. Primulu care dupe ce a despoiatu pe frateleseu de tronulu Crimeei tatarice . a supusu regatulu seu protecțiunei imperiului aliothmanu pre langa stipulatiunea de certe conditiuni. Istoricii atáu crestini catu si turci, ilu facu descendente d'in famili'a Oliginghizianilor. Crestinii inse incarca naratiunile lor cu multime de fabule, in câtu, care le cetesce si are câtu de puçina cunoscintia a istoriei acestui poporu, nu póte se nu rida de ele; dar ei pretindu ca au scrisu cu multu scrupulu si dupa multe si serióse cercetari. Dintre acesti scriitori crestini , Michalo Lithuanulu mi se pare ca merita se 'lu supunu criticei mele. Acest'a in *Tartari'a* sa, pag. 296, dice ca primulu principe alu Crimeei a fostu de origine Oligenghisiana, séu cingisiana, cum 'i place a corrumpe acestu cuventu. Dar acést'a nu è nimicu in comparatiune cu celle ce dice mai susu la pag. 193. Aici transpórta in Lithuani'a pe descendentii acestui principe, carui d'in propri'a sa autoritate 'i da numele de Lothonu: si apoi 'i face o lunga serie de successori, toti cesari séu Chani lithuani. Ultimulu d'in acesti nobili imperați, dupa istoriculu nostru, a fostu Atcikierai (póte Hagi-Gierai, nascutu in Troki, care , dice elu, ca a fostu tramissu de santulu Vithkerode pentru a occupá peninsul'a tartarica; si carui, dupa ce i-a successu acésta expeditiune , si a luatu in possessiune principatulu, i s'a nascutu fliu cu numele Mengli-Kierai (Mengili Gierai). Acesta a avutu fli pe Mehemedu Kierai, Sadet Kierai (Seadet Gierai), Chas Kierai (póte Schah Gierai) si Sap Kierai : póte Sefai Gierai ; care din urma, cá cellu mai tineru a succesu parintelui seu in regatu , si era totodata principe alu Tatariloru. Cá-ci toti descendentii acestei familie, cá principi, se servescu cu predicatulu nobile de Atcikierai, care l-au priimitu dela protoparintii loru. Nu face necesitate de mari argumente pentru a proba falsitatea acestei narratiuni : contradictiunile sunt evidente. Este o simpla tiesetura de coniecture, pentru cá se nu dicemn o chimera a istoriculu, contraria faptelor autentice si actelor Tatariloru. Cá-ci toti istoricii turci in unanimitate sustienu, ca nu Lothonu, ci Gierai a fostu primulu cuceritoriu alu Crimeei, si descendentii sei i-au conservatu memori'a , purtandu-i cu totii numele; dar afara de acést'a, d'in acesti istorici è evidentu, ca tatarii lithuani n'au fostu de origine nici d'in Crimeea nici oguziani (de unde se devina famili'a oliginghisiana), ci ei sunt de origine ceremisica ; de unde moldovenii, compatriotii nostri, 'i numescu *cirimust* : de si la turcii sunt cunoscuti sub numele de Lipkatatari. Cuventulu Lipka este coruptu d'in Litva. Se mai adaogemu anca si atâta, ca

tierr'a. Acesta a fostu primulu Chanu alu Tatariloru pusu de Turci, si care cellu d'ântâiu in Crime'a a ordonatu in numele imperatului ottomanu a se introduce Chutbè (57) in rugatiunile publice.

famili'a Chaniloru asta-di domnitori in Crime'a, n'a inceputu a domni sub Muradu II sub care pune istoriculu nostru pe Atcikierai; nici aceea nu è adevèratu, ca numele de Gierai si l-ar' fi apropiatu acèsta familia numai pe acestu timpu; cã-ci ea este cu multu mai vechia decãtu imperiulu ottomanu, precumu se pòte convinge ori-cine atâtu d'in istoriele turciloru, câtu si d'in traditiunile tatariloru, si ceea ce credu ca amu demonstratu destulu de pe largu in prefatiunea mea. Si aci, nu ne vomu departa tare dela propusulu nostru decã vomu spune si aceea, ca chiaru si intre tatari este mare disputa despre intrebarea: cari sunt successorii legitimi, si cari cei illegitimi ai lui Gierai. Cã-ci afara de famili'a péné asta-di regnante in Crime'a tatarica, si care pòrta per eminentiam numele de Gierai, mai este o alta familia, care de comunu este cunoscuta sub numele de Ciobanu Gierai, séu Gierai pecurariulu. Cu raportu la acèsta, se dice ca femeia a unui Chanu, alu carui nume l-amu uitatu, a avutu comèrciu criminalu cu unu pecurariu, si a nascutu unu fiuu; (mam'a, dupa ce a nascutu, a fostu judecata la mórte pentru adulteriu). Noulu nascutu a fostu datu unui sclavu alu regelui cu ordinulu de a'lu omori. Sclavulu inse a incelatu pe domnulu seu: a trecut cu miculu innocentu in Circassi'a, si l-a crescutu acolo in secretu. Si acestu fiuu de ciobanu este, d'icu ei, dela care isi trage originea famili'a de asta-di, si este numai una pretentiune falsa ca ea s'ar deriva dela vechi'a si ilustr'a familia Gierai. De alta parte, Cioban Gieraii dau calumni'a indereptu, si pretindu ca ei, ér' nu ceilalti Gierai deriva dela anticii Gierai. Aceste calumnii recipróce incurca fòrte caus'a; mai alesu ca atâtu una parte câtu si cealalta se provòca numai la traditiune; si precumu flã-care o esplica in partea sa, asia este fòrte greu de a determina intr'adeveru, ca cari sunt descendentii legitimi séu genuini, si cari sunt bastardii. Votulu turciloru anca nu pòtese decida aci; cã-ci de si tienu ei, ca famili'a asta-di regnante è cea legitima, totusi nu refusa celeilalte titlulu comunu de Gierai; si o lasa se locuiesca in Iamboli (numita mai nainte Ianopoli) cetate destinata pentru resiedint'a principiloru Crimeei tartarice. Dupa batai'a si redicarea obsidiunei dela Vien'a, turcii neincreiendu-se in Selim-Gierai, l-au destituitu si au redicatu la dignitatea de Chanu pe Chior-Gierai, unulu d'in famili'a Cioban-Gierai; dar' dupa câte-va luni l-au destituitu si pe acest'a, si au pusu pe tronu érași famili'a cea vechia a Gierailoru. Nici ca se mai pòte crede, ca Cioban Gieraii se mai pòta ajunge vre-odata la acèsta onóre; de altminterèa ei au pentru famili'a loru certe titluri de distinctiune séu oficiuri ce le sunt affectate, precnumu Calga-Sultanu, Nurreddin (*) si altele asemenea.

(57) A se vedé not'a 10 la Capu II d'in Cartea I. *Tr. Rom.*

(*) A se vedé esplicatiunea acestoru cuvinte in Partea II: Cartea IV, capu I, not'a 75. *Tr. Rom.*

MOLDOVÈNII BATU PE TURCI

XXIX. Pe candu se petrecu aceste in Chersonesu (58), Solimanu Pasia trece cu una armata considerabile in Moldavi'a. Stefanu, Tekkiur Moldaviei (59), da preste elu nu departe de Falcii (60) la tiermuri Prutului. Aici se lupta impreuna lungu timpu, cu curagiu mare si cu rezultatu dubiosu. Dar in urma, prin neglidenti'a generalului loru, musulmanii sunt respiti; insusi generalulu remane mortu, multi suntu ucisi, unii cadu captivi, ér' ceialalti scapa prin fuga preste Dunare.

TURCII DEVASTÉEA MOLDAVI'A

A. 877
I. C. 1472 XXX. La noutatea despre acésta perdere, Mahomedu plinu de indignatiune, merge in anulu urmatoriu elu insusi in persóna cu tóta armat'a sa in Moldavi'a; inimiculu vediendu acésta putere colosale, incapabile de a i se oppune, s'a retrasu si n'a primitu lupt'a; ér' Mahomedu a devastatu tóta tier'a péné la partile muntene, si s'a intorsu acasa ducéndu cu sine o multíme infinita de vite si captivi.

ESPEDITIUNILE LUI MAHOMEDU IN ASI'A

A. 882
I. C. 1477 XXXI. La anulu Hegirei 882. Mahomedu occupa cetatea Skanderun, ér' la anulu dupa aceea edifica unu palatu nou, care asta-di este palatulu curtiei imperatului. In anulu Hegirei 884. Aladinu Beg, care implorase ajutoriulu lui Mahomedu contra parintelui seu Badak
A. 884
I. C. 1479

(58) Crime'a. séu peninsul'a tatarica. *Tr. Rom.*

(59) *Tékkiur Moldaviei.* Insémna : rege alu Moldaviei. Acest'a è Stephanu celu mare, despre care amu vorbitu in alta nota (*). De la Bogdanu, numele fiiului seu turcii numescu Moldavi'a Bogdanie. Despre acést'a vomu tracta intr'altu locu mai pe largu.

(60) *Falcii.* Numele unei cetati si districtu in Moldavi'a asupr'a riului Prutu, avendu Istrulu la amédia-di, cam diece mille distantia de la Husi, unde Petru cellu mare imperatulu Russiei, dupa o bataia de patru dile cu turcii, a incheiatu pacea de la anulu 1711. Aci mi aduseiu aminte, ceea ce amu cetitu cu cati-va ani mai nainte in Herodotu despre unu poporu bellicosu si una cetate nu departe de Dunare numita Taiphali; si d'in curiositate amu tramisu vre-o cati-va ómeni se cerceteze, nu cumu-va voru da acolo de ruine séu urme de edificii vechi. Reintorcéndu-se ómenii mei, imi spusera ca nu departe de Falcii in desulu paduriloru au datu de muri ruinati si

(*) A se vedé not'a I, la capn V din cartea I. *Tr. Rom.*

Beg (61), pregătesce una armată, învinge cu ea pe părintele său, și îl face să se caute refugiul la Cercassus regele de Misr (62).

MAHOMEDU BATE PE VENETIANI ȘI DEVASTĂZA APULI'A

XXXII. În anul următoriu, după ce bate pe Venetiani (63) lângă râul Sontium, Mahomedu pregătesc o flotă mare sub comandă a lui Gieduk Ahmedu Pasia spre a distruge Apuli'a și deca ar fi posibilă toată Itali'a. Acestu generalu și prăda Apuli'a, și ocupă vre-o câteva fortărețe; dar' chiar' în mijlocul progresului armelor sale, a fost rechemat, fiindcă ajunsese știrea că Persianii erau să se miște, și Ussunhasan vră să se facă nouă încercări, prin urmare ca este necesară prezența atâtu a generalului câtu și a armatei. Puțin după sosirea lui Mahomedu, veni un delegat venetian (64) și se rugă forțe umilitu de pace; Sultanulu, ocupat acumu cu alte afaceri, se învâli pe bucuru.

A. 885

I. C. 1480

LA RHODES REMANE RESPINSU

XXXIII. Dar' această pace nu a fost nici firmă nici durabilă. Căci în anul Hegirei 886 trimite Mahomedu pe Mesih Pasia (65) cu o flotă mare spre a ocupa cetatea Rhodes. Generalulu debarcând cu oștea sa, înconjură cetatea de toate părțile; dar' inamiculu vigilanțu și valorosu, îl respinge, și în urma îl constrânge a redica obșediulu cu mare pierdere, rușine și pericolu vieții sale.

A. 886

I. C. 1481

fundamente de case în linie rectă. Acestă me face să nu mai dubitez, că Falcu de astăzi este edificat în locul său foarte aproape de locul anticu cetăți Taiphali. Despre acestă voi tracta mai pe largu într'unu opu alu meu particulariu despre Moldavi'a antică și modernă (*).

(61) *Bagdaku begu*. Pare a fi provinci'a Sina, său numele ori pronumele vre-unui rege de pe acești timpuri, care înse nouă până astăzi nu ne este cunoscutu.

(62) *Egyptu. Tr. Rom.*

(63) *Venetiani*. Istoricii creștini facu mențiune de o bătăie ce ar fi suferitu venetianii lângă fluviulu Sontiu; dar' în locu de Gieduk Ahmedu Pasia, ei punu pe unu anume Alabechu său Marbechu. Nu știu, pe alu cui credințu; căci aceste nume nu au nimica în sine din sunetul turcescu.

(64) *Delegatu venetianu*. Acestă a fostu Benedictu Trevisano, barbatu de mare autoritate la venetiani, și de o inteligență foarte rară.

(65) *Mesih Pasia*. Creștinii dicu că au fostu grecu, și încă descendență d'în famili'a

(*) A se vedea « *Descriptio Moldaviae* » Partea prima, Capu IV, punctu 9. *Tr. Rom.*

MOARE LA MALTEPPE

XXXIV. În vîr'a urmatória aduna tóta puterea armata a imperiului osmanu, nu numai pentru a pedepsi insolenti'a lui Ussunhasanu, ci si pentru a'si estinde dominatiunea preste tóta Asi'a. Cu acestu scopu trece Bosphorulu nu departe de Iuskiudar, se pune în cor-turi sub Malteppe (66), si credea ca în scurtu timpu va fi domnu pênê la marginile extreme alle Indiei. Póte chiar acésta emotiune extraordinaria a spiritului i-a causatu una lovitura de apoplexia (67), la care s'au mai adaosu si alte simptome, în catu dupa scurte dar' violente dureri se stinse în cinci alle lunei Gemaziulu evvel. Elu lasà imperiulu, fiului seu Baiazetu (68).

CALITATILE LUI MAHOMEDU

XXXV. Mahomedu a traitu cinci-dieci-si-unulu de ani (69), si a domnitu trei-dieci de ani si trei luni, necomputandu aci timpulu câtu a domnitu pênê ce a traitu anca tatalu seu. Afara de virtutile sale bellice, despre cari a datu probe escellente, elu era anca re-numitu pentru invetiatur'a sa, cunoscinti'a de limbe, desideriu de a sci lucruri curiôse, prudenti'a si laboriositatea sa. Elu era

paleologiloru. Turcii inse nu mentionéza nimicu despre famili'a sa. În câtu pentru numele Mesih, acest'a pare a deriva de la ebraiculu Messiah, precumu Iesù-Cristu la Turci se numesce Issa Mesih.

(66) *Maltepe*. Romanesce munte-bogatu séu muntele bogatiei. Este unu munte fórté înaltu, nu departe de Nicêa. I s'a datu acestu nume d'in cauza ca la pótele lui s'a gasitu unu thesauru fórté bogatu. Vasele de pe marea-négra venindu spre Bosphoru, vedu acestu munte în departare de optu-dieci de mile, si dupa acesta 'si îndrépta cursulu, de si elu este cu multu mai aprópe de marea-marmora de câtu de marea négra.

(67) *Apoplexia*. Scriitorii crestini dicu, ca a fostu atacatu de una violenta colica trei díle dupa întreprinderea acestei espeditiuni; în acést'a convinu cu Turcii, cari dicu ca pre langa apoplexia s'au mai adaosu si alte rele cari i-au causatu mórtea.

(68) Mustafa, fiulu celu mai mare, se dice ca a fostu strangulatu la ordinulu parintelui seu, fiindu-ca maltratase pe consórt'a lui Ahmedu Pasia. *Tr. Angl.*

(69) *Cinci-dieci-si-unulu de ani*. Aci trebe se întielegemu ani lunari, cari redusii la ani solari facu circa patru-dieci-si-nóue de ani, siepte lune si siepte díle. Turcii nu sunt de accordu cu crestinii asupr'a acestui punctu. Ei dau lui Mahomedu cinci-dieci-si-unulu de ani de viétia, si trei-dieci de domnia; d'in contra crestinii dicu ca a traitu

si religiosu ; si in scurtu, elu ar fi fostu unu principe perfectu, déca ar' fi fostu atâtu de conscientiosu, se nu 'si franga de multe-ori cuventulu pentru binele statului.

cinci-dieci-si-trei de ani, si a domnitu trei-dieci-si-duoi. Io credu ca tóta differenti'a acést'a provine de acolo, ca crestinii cuprindu in computulu loru si cei trei ani in cari a domnitu acestu principe anca traindu parintele seu.

~~~~~
Regenti in Europ'a contimpurani cu Mahomedu au fostu :

La Constantinopole : Constantinu Paleologu, cellu d'in urma imperatu crestinu in Constantinopole, 1444—1453.

In Occidentu : Fridericu III, 1440—1493.

In Angli'a : Enricu VI. 1422—1460; si Eduardu IV, 1460—1483.

In Franci'a : Carolu VII, 1423—1461, si Ludovicu XI, 1461—1483. *Tr. Angl.*

—◆—

ISTORI'A

DOMNIEI LUI BAIAZETU II

ALU OPTULEA IMPERATU ALU TURCILORU

CAPU II. DIN CARTEA III.

BIAAZETU CUGETA A FACE O PEREGRINARE LA MECCA

I. Fiindu-ca trebile osmanice pe acestu timpu erau in flóre, asiá Mahomedu a incredintiatu guvernamentulu câtoru-va provincie, celloru duoi fi ai sei, Baiazetu si Gemu; si anume pe cellu d'ântâiu l-a facutu Sandgiak (1) in Amasi'a, ér' pe alu doilea Sandgiak in Iconi'a; cá asiá, nu numai se póta avé venituri pentru a poté tiené curte, dar' mai alesu, se póta avé ocaziune de a se deda anca de tineri in artea si sciinti'a de a governa. Baiazetu era chiar' in Amasi'a, si avé de cugetu se faca unu Hadgiu (2) séu pregrinare la Mecca, candu pe neasteptate i vení nunciulu de la marele Veziru cu scirea, ca tatalu

(1) *Sândgiak*. Inainte de institutiunea de Pasié si de Beglerbegi, toti gubernatorii provinciilor purtau numele de Sangiacu: astadi inse, Sangiacu se numescu numai acei-a, cari sunt pusi in capulu óre-carei provincie, dar fara prerogativ'a de a purta *Tug*, adeca cõda de calu. Asiá, unu Sangiacu este mai puçinu de câtu unu Begu; unu Begu mai puçinu de câtu unu Pasia; si unu Pasia mai puçinu de câtu unu Beglerbegu.

(2) *Hadgiu*. Insémna peregrinagiu la locurile sante Mecca, Médina si Ierusalem; celu care face acestu peregrinagiu, se numesce *Hagi*, seu pelerin. Fie-care turcu é obligatu prin lege, de a face acésta caletoria una-data in viéti'a sa, si anume atunci

seu a muritu si l-a numitu successoru la tronu. De-o-data cu acésta scire, primì si una scrisóre, subscrisa de vezirulu si de ceialalti mai-mari ai tieroi, in care acesti-a ilu eshortau a vení, si a lua in posesiune tronulu, si a lasa pregrinarea altoru omeni de nascere mai de josu si de ocupatiune mai pucina; cá-ci pentru prosperarea religiunei mahomedane este de unu folosu immensu, déca elu prin válórea armeloru si gravitatea consilieloru sale va impedece, cá inimicii acelei religiuni se nu prinda nou curagiu si nóe puteri.

DA REGIMULU IN MÂNILE FIULUI SEU KORKUD

II. Acestu neasteptatu nunciu a surprinsu fórté tare pe Baiazetu, si standu la indoieli si consternatu cumu era, nu sciá ce se faca, de unde se incépa in aceste fatali impregiurari. De o parte, pietatea sa ilu chiamá, se implinésca votulu ce a facutu; ér' de alta parte, ratiunea statului i dicea, ca nu é bine a lasa se remana tronulu vacantu lungu timpu. In fine, religiunea ii fu mai multu decatu grij'a de prosperitatea Statului; si spre fericire, Baiazetu gasì espedientulu de a scapa si un'a si alt'a. Elu avea unu fiu, cu numele Korkud, de o afabilitate si modestia atátu de extraordinaria, in cátu intrecea in aceste nu numai pe cei de una etate cu elu, cà anca si pe cei mai betrani de cátu elu. Avulu seu Mahomedu, inainte de a murì cu doui ani, a tramisu dupa elu, si l-a adusu in curte pentru a'i celebra circumcisiunea numita la Turci Sunnet(3), si prin bunele sale calitati, tinerulu intr'atátu a castigatu inim'a lui Mahomedu, in cátu de la acelu timpu

candu starea sa materiale i permite cá diumetate se-i ajunga pentru spesele de peregrinagiu, ér' cealalta diumetate se-i remana, cá pre cându se va intórce inderetru, se aiba din ce se subsiste cu onóre. Pentru cá acesti pelerini se póta caletori in siguritate si cu tóta comoditatea prin acelle locuri deserte si arride, Sultanulu de comunu da ordinu lui Pasi'a din Damascu, cá se le dea soldati si purtatori-de-apa (*); si se aiba grige, cá numerulu loru nici-odata se nu fia mai micu de patru-spre-diece mii.

(3) *Sunnet*. Turcii distingu in legea loru dóue speçie de precepte. *Sunnet*, de la care in certe impregiurari póte cine-va se fia dispensatu; si *Fars*, care este de absoluta necesitate pentru mantuintia. De *Fars* se tienu, precumu dlcu ei, *Salevat* si *Zekiat*. *Salevat*, este marturisirea credintiei, care nu o póte neglige séu intermitte nici-unu omu care póte vorbi, fara a nu incurge periclulu de a-si perde sufletulu. *Zekiat*, este

(*) Vulgo Sacagii; cari pórtá si dau apa pe bani. *Tr. Rom.*

inainte, nu a mai voit a-lu lasa de langa sine. Pe timpul candu a muritu Sultanulu Mahomedu, acestu Korkud era la armata. Acestu fiu, cugetá Baiazetu, are se-i suplinésca locul, in sperantia, ca prudenti'a consilierilor va supliní defectulu tineretiei. Asiá, se puse si scrise Vezirulu urmatoriulu respunsu : «Nu-mi mai sta in « potere de a renuncia prè-santului peregrinagiu, si mai curendu « vreu a risca domni'a a lóta lumea, decâtu se nu-mi implinescu vo- « lulu ce amu facutu. Dar, cá statulu osmanicu se nu suffere prin « acést'a nici unu detrimentu, svatulu meu este, cá voi se recu- « nósceti de suveranu alu vostru pe fiulu meu Korkud, si se ve sup- « puneti lui péné la reintórcerea mea ». Dupa acést'a fara a mai as- tepta respunsu, s'a pusu pe cale catra Mecca, spre a cere de la Dum- nedieu unu bunu inceputu alu regimulu seu. Ér' mai-marii tieiei au investitu pe Korkud, fiulu seu, cu potestatea suverana, care o a purtatu bine, fericitu in nóue luni de díle, sub care timpu elu lasà

actulu de a imparti in totu anulu a cinci-diecea parte a averei sale între seraci, etc. In specialu, *Sunnel* numescu Turcii circumcisiunea, si *Sunnel Dughiani*, solemnita- tile ce se observa la circumcisiune, precumu si alte rituri ecclesiastice, a carora ne- observare de si este pecatu, dar' nu este pecatu neiertatu; ba, in casu de necesitate urgente, acésta neobservare a ritului, nici nu se considera de pecatu. Pentru aceea Turcii nu celebra circumcisiunea fiiloru lor, inainte de a ajunge acesti-a etatea de siepte ani; fiind-ca credu, ca unu copilu necircumcisu inainte de acésta etate, totusi ajunge a fi admisu in paradisu. Assemenea, déca cineva, in locu de cinci inchinari la rugatiunea de amédia-di, face numai trei, ceea ce este Fars séu imediat'a po- runca a lui Dumnedieu, si intermitte celelalte duóe, cari sunt ordinate numai de profetu si confirmate prin usulu besericei, atunci acésta intermittere este pecatu, dar' nu è pecatu mortale. Dar' care nu face nici celle trei, nici ceste duóe, unulu cá acela trebe se-si espieze pecatulu sufferindu tormente de mai multi ani in purgatoriu (*).

(*) Purgatoriulu la Turci se numescu *Aeraf*, care este pluralulu cuventulu arabicu *Urf*; si amendué insémna locul dintre paradisulu si infernulu mahomedanu. Mu- sulmanii nu sunt de accordu intru calificarea acelu persóne care stau in purgatoriu. In generalu, punu aici pe acei musulmani, ale caroru fapte bune si rele, sunt egali; in câtu nu merita nici a intra in paradisu, nici a fi aruncati in infernu. Un'a din punitiunile lor este, ca vedu fericirea celoru din paradisu, si fórté dorescu a ajunge si ei acolo; dar' acést'a nu o potu ajunge péné la diu'a judecatiei, candu se voru prosterne inaintea feçiei creatorulu lor, si prin acestu actu de adoratiune, faptele loru celle bune voru clumpani pe cele rele, si voru audi aceste cuvente : «In- trati in paradisu, unde nu este nici grige nici cutremuru». Saadi dice despre *Aeraf*. ca pentru cei fericiti este infernu, ér' pentru cei condamnati este paradisu. *Tr. Angl.*

a se memora numele seu in rugatiunile publice, si monet'a a se bate sub firm'a numelui seu.

DUPA REINTORCEREA DE LA MECCA ESTE CHIAMATU LA TRONU

III. Dupa trecerea acestui timpu, Baiazetu s'a intorsu d'in peregrinagiulu seu, si mai nainte de tôte a tramissu scrisori fiului seu si mai-mariloru tiei, pe cellu-a rogandu-lu se mai tienia regimulu, ér' pe acesti-a se continue a-i fi suppusi-ascultatori; pentru sine nu cerea alta, decâtu se i se conceda a se retrage la Nice'a in viétia privata. Este greu a determina, ca ce a potutu indemna pe Baiazetu se contemne tronulu? Fostu-a acést'a una inspiratiune a religiunei, si un'a ardóre de a servì lui Dumnedieu, aprinsa si mai multu prin peregrinarea lui la Mecca? Séu se temea pôte, ca façie cu puterea, ambiuniua, talentulu si popularitatea fiului seu, nu se va poté face iubitu la poporu? Si d'in acestu motivu, ar' fi mai bine cá retragându-se la Nice'a, de aici prin apucaturi secrete se scótia pe fiulu seu d'in siéua, decâtu cá prin una pretentiune intempestiva de a avé regimulu, se espuna periclulu atátu imporiulu câtu si viéti'a sa? Dar marele veziru indata ce i-a primitu scrisórea, a adunatu pe mai-marii tiei, le-a cerutu opiniunea, si dupa câtava desbatere, cu consensulu tuturoru, a luatú conclusiunea, ca dispositiunea lui Mahomedu trebe firmu sustienuta, si singuru Baiazetu trebe recunoscutu si proclamatú de imperatore.

KORKUD SE INVOIRSCE

IV. Obstaclele de a pune in practica acésta conclusiune, erau aceleasi pentru ei, cá si pentru Sultanulu-tata; cá-ci violentele apucaturi pareau mai puçinu sicure decâtu conclusiunile ensesi. Dreptu aceea, se resolvira cu totii, a se adresa mai antaiu lui Korkud si a-lu sonda. Marele Veziru, Ali Pasia, obtienendu audientia, i-a vorbitu precumu urméza : « Serenitatea sa Domnulu parinté alu Maies-
« tatiei Vóstre, s'a intorsu, cu adjutoriulu lui Dumnedieu, sanetosu
« si intregu de la Mecca, si, precumu audímu, a ajunsu la Aleppo.
« Ni-amu tienutu de detorintia, a aduce acést'a la cunoscinti'a Maies-
« tatiei Vóstre, spre a scì ce Ve este cu placere a ordina in privinti'a
« sa si a sosirei sale ». La acésta informatiune, Korkudu respunde :

« Servitiile ce ati facutu imperiului, sunt cu dreptu cuventu totu a-
 « lâte probe despre fidelitatea vostra ; dar', fiind-ca voi prin unu
 « discursu atâtu de artificiosu, se vede ca ve indoiti in fidelitatea
 « mea, asiá abiá me potu retiené, de a nu ve taxá pe voi de trada-
 « tori. Au nu sciti voi, ca parintele meu n'au abdicatu absolutu, si
 « n'au resignatu pentru totu-deauna corónei in favórea mea, cí mi-a
 « ordínatu numai a tiené regimulu in loculu seu, pênê ce se va in-
 « tórce din peregrinatiune, ce o a întreprinsu pentru linistea sa si
 « pentru binele publicu. Eu amu facutu acésta, pentru-ca n'amu
 « voitu a nu me suppune porunciloru unui parinte. Acumu ca s'a
 « întorsu, imperiulu este alu seu ; se vina si se-si ocupe tronulu ; eu
 « depunu sceptrul, si nu vreu a fi altu decâtu pururea fiulu si va-
 « salulu seu suppusu ».

RESTITUIE TRONULU PARINTELUI SEU

V. Câte-va zile dupa aceea, audîndu Korcudu despre apropiarea parintelui seu, trece Bosphorulu, urmatu de toti vezirii sei si de ceilalti oficiali civili si militari, si ilu întimpina nu departe de Nice'a. Aici imediatu isi manifesta obedientia sa, si comanda si celorlalti, de a urma esemplulu seu ; apoi ordina a se face unu *Mimber* (4). Facutu acesta, a luat pe tatalu seu de mana, l-a dusu pe tron, si întorcîndu-se catra spectatori, díse : « Acesta este parintele si domnului meu, dar' totodata elu este domnitoriulu si imperatulu osmaniloru. Eu amu fostu pênê asta-di umbr'a sa ; acumu, ca lumin'a a venitu, umbr'a trebe se dispara. Aretati numaj lui singuru obedientia si reverentia ». Dicîndu aceste cuvinte, s'a reintorsu la Constantinopole spre a accepta acolo pe tatalu seu. Baiazetu a sositu aici in 29 alle lunei Gemaziulu-achir, annulu Hegirei 886., si imediatu a fostu investitu cu corón'a imperiale. In diu'a

A. 886

I. C. 1481

(4) *Mimber*. Piedestalu inaltu de trei trepte, pe care se pune tronulu imperatului, care are cam forma unu scaunu de episcopu in biseric'a ; asemenea este si *Vaisulu* (*) adeca pulpitulú seu catedr'a de unde se predica.

(*) Acestu cuventu insémna si predicatoria *Tr. Germ.*

urmatória, Korkud, cu apanage demne de unu imperatu, s'a depar-tatu la Magnesi'a (5).

GEMU SE REVOLTA

VI. Dar' lui Gemu (6) nu 'i convinea nici-de-cumu acestu lucru. Elu avca mare sperantia, ca pre langa etatea tinera a lui Korkud, anca totusi nu-i va fi greu de a ocupa imperiulu; dar' dupa ce Baiazetu s'a urcatu pe tronu, elu se vediu incelatu cu totul in astep-tarile sale. Elu prelindea, ca corón'a se cuvine lui, pentru ca Baiazetu s'a nascutu inainte de ce Mahomedu, tatalu seu, s'a facutu imperatu; si declara, ca este desonóre pentru imperiu, cá se ajunga pe tronu fiulu unui omu privatu, in prejudiciulu unui erede impe-riale. Elu accusá dispositiunea testamentaria a parintelui seu de falsa, pentru ca nu s'a facutu in scrisu, cì vine numai d'in gur'a unui veziru tradatoriu. Effectulu acestoru vorbe a fostu, ca nu numai fórte multe cetati, dar' anca si cea mai mare parte a trupeloru asia-tice, au venitu la convingerea, ca elu este eredele legitimu alu tro-nului, si chiar pentru acést'a l-au si proclamatu imperatore in Prus'a Immediatu dupa aceea, ajutatu cu bani de catra cetatiani d'in Prusa si de alii cari i tieneau partea, si-a formatu una armata conside-rabile.

DAR ESTE BATUTU SI FUGR LA CAIRTEBI

VII. Dar acésta putere nu a fostu nici ferma nici durabile. Cáci Baiazetu audindu de procederile fratelui seu, a trecutu numai de

(5) Traductoriulu germanu nu are acestu din urma passagiu, dar' este in tradu-ctiunea englesá si francesá, anteriori traductiunei germane. *Tr. Rom.*

(6) *Gemu*. Gemu in limb'a vulgare insémna una speçie de strugure, care are unu gustu mai deliciosu de câtu ori ce altu struguru. Dar deca littera *m* se duplica, atunci *Gemmu* è terminu magicu, si insémna numele fabulosu de Solomonu ori Alexandru cellu mare; asi'a *Chalemi Gemm* insémna sigilulu seu inelulu-sigilu alu lui Solo-monu; *Giami Gemm*, oglind'a lui Solomon seu a lui Alesandru; care intr'una alta fabula grecésca se atribue lui Leone sapientele, fiului lui Vasiliu macedonénulu, si imperatu alu Greciei. In care sensu, din aceste duóe, si-a luatú acestu Sultanu numele de Gemu, nu potú se sciú; dar' de alta parte nu amu auditu nici nu amu cetitu ni-cairea, ca altu óre carele turcu se fla purtatu acestu nume. Scriitorii christiani, fora dubiu, ca de la acestu-a isi voru fi luatú cuvintele *Zemes* si *Zizim*, care de altmin-terea dupa etymologia nu au nici-o significatiune.

cátu in Asi'a cu una armata mare, ilu intimpina nu departe de Prusa, si dupa una bataia inversiunata si sangerósa, ilu pune la fuga dimpreuna cu toti asseclii sei. Gemu scapandu cu vre-o câti-va ai sei, fuge mai antaiu la Aleppo, apoi la Sultanulu Caietbai (7), regele de Misr. Spune acestui-a tiraniele fratelui seu : ca i-a ocupatu nu numai imperiulu care i appartiené, cì i-a luatú anca si copiii si i-a ucisu in modulu cellu mai injustu : si-i cere cu totu adinsulu adjutoriulu seu. Caietbai din contra i dède consiliu mai salutaru, si ilu eshortá se lase la o parte tóta inamiciti'a contra fratelui seu, pentru ca bellele civili nici-odata n'au potutu avé altu resultatu, decátu totdeauna detrimentulu santei loru religiuni; pe candu din contra pre langa amórea si concordia fratiésca, religiunea face progresele celle mai admirabili. Asiá, pentru cá cu timpu se i tréca foculu mâniei sale, i recomandá a face una peregrinatiune la Mecca, si, prin acésta sacra caletoria, a-si schimba imaginari'a nefericire intr'o adevrata beatitudine a sufletului. Cáci, díse Caietbai mai departe, precumu stau lucrurile asta-di, candu Baiazetu are una armata mare sub comand'a sa, é greu a incerca vre-o intreprindere contra lui; ér déca, péné la intorcerea sa din pregrinare, s'ar schimba faci'a lucrurilor, atunci se va adopera cu tóta puterea sa se-i adlute in dreptulu seu.

DE LA CAIETBAI LA VARSÁK

VIII. Cu de acestea si alte assemeni cuvinte voiá Caietbai a imblândí pe Gemu. Dar' acesta avea alte intentiuni. De lungu timpu incóce elu legas e una stricta amicitia cu mai-marii din Varsak si Tur-

(7) *Kaietbai*. Si nu *Kaitheban* séu *Kaithbeg*, precumu ilu esprimu scriitorii occidentali. Cáci *Kaietbai* nu este nume turcescu, nici nu se póte deriva de la *Kaith* si *Beg*, care va se dica principe; ci este cuventu puru tataricu. compusu din *Kaiet* si *bai*, care din urma se adaoge numai pentru a evita cacofoni'a lui *Uistun* (*), care se pronuncia de comunu cá vocal'a nostra *e*. *Kaiet* in limb'a tatarica insémna conversiune, si *bai* avutu. Tatarii mai de frunte au datin'a a adaoge acésta monosillaba la numele loru; asiá *Tumanbai*, *Mambethai* (in locu de *Muhamedbai*, fiindu-ca *Muhamed* in limb'a tatarica se pronuncia *Mambet*). Chiar asiá cuventulu *Celebtí* la turci, este unu titlu de distinctiune, ce-lu póta Capu-Pasii armatei turcesci, si *Aga*, si

(*) Acest'a é numele unei vocale turcesci, care se cetesce cá a séu *e*. *Tr, Germ.*

gad (8), si avea probe alătu de tari despre amicitia acestora, in cătu nu dubită unu minutu, ca voru face pentru elu totu ce voru poté. Asiá, le scrie din Misr, plangédu-se despre injuriile lui Baiazetu, ce a comissu acest'a fație cu elu si cu copiii sei, si-i róga se-idea adjuloriu. Acesti-a in respunsulu loru, detestandu impietatea lui Baiazetu, promitu in unanimitate a sta cu viéti'a si averea pentru Shehzade (9) si domnulu loru. Aceste promissiuni animara pe Gemu, si fiindu ca vedea ca adjutoriulu lui Caietbai nu é sicuru si é departe anca de a se realisa, asiá se preface cá si candu i-ar' aproba consiliu lu, si ilu róga se-lu provéda cu celle necessarie pentru peregrinatiune. Caietbai bunu-bucuros ilu prevede in abundantia cu tóte lucrurile necessarie, si la departarea sa i da unu personalu de servitiu, correspundietoriu positiunei si calitatiei sale. Dar' ceea ce cautá Gemu, nu era devotiune, cì regatu. Asiá, la prim'a occasiune bine-venita elu desiste de la peregrinare, lasa personalulu de servitiu inderetru, si fuge cu vre-o căti-va ai sei la amicii din Varsak si Turgadu. Aici, pre langa vre-o cati-va Giogulli (10), pe cari 'recrutase in graba, mai lasa a se aduna trupele ambeloru tieri, s vre a cerca anca odata furtun'a bellului.

ÉRASI É BATUTU SI FUGE LA CRESTINI

IX. Dar' incercarea sa nici de asta-data n'a avutu mai bunu succesu. Că-ci Baiazetu audindu de aceste miscari nóue ale fratelu

alte persóne de origine nobile. Dar acestu Caietbai alu nostru a fostu de origine cer cassianu si a ajunsu la potestatea suverana prin alegere. Elu a fostu Hanibalulu in periului turcescu (*).

(8) *Varsak si Turgad*. Amu disu mai in susu (**), ca Varsak pare a fi fostu Paphlagoni'a. Turgad pare a fi o provincia vecina cu Varsak.

(9) *Shehzade*. Insémna fliu de imperatu, de la cuventulu persicu Sheh, care s' formatu prin sincope (***) din Shah, imperatu, si din zade, fliu. Se da acósta numir filoru de imperati atunci, candu cine-va din respectu nu vre se pronuncia numel oru propriu.

(10) *Giogulli*. Acesti-a au formatu odiniora voluntarii, cari serviau in óste cu sele loru proprii. Asta-di forméza unu corpu de cavaleria sub vezirii loru, care l occasiuni de solemnitați publice merge inaintea lui Aegavat seu officiarului mili

(*) Acestu passagiu lipsesce din traducerea germana. *Tr. Rom.*

(**) A se vedé not'a 42, la capu I, din cartea III. *Tr. Rom.*

(***) Adeca eliminandu pe é si inlocandu-lu cu a. *Tr. Rom.*

seu, a tramissu una armata in contra sa, care la ântâi'a lovire ilu bate si-i pune la fuga trupele nedisciplinate. Dupa acêsta succumbere, Gemu travestitu a amblatu ratecindu câtu-va timpu de la unu portu maritimu la altulu, pênê in urma a datu de una nave destinata pentru Itali'a. Cu acêst'a merge mai ântâiu in Rhodes (11), si dupa aceea in societate cu vre-o câti-va rhodiani face una visita la Papa (12). In urm'a recomandatiunei acestui-a, Gemu a fostu cu multa onôre primitu de catra regele Neapolei (13). Elu in cuvente fôrte alese si elegante, espune regelui cauzele refugiului seu, si implôra adjutoriulu principiloru christiani spre a poté recupera ereditatea sa paterna; si tot-o-data le promise sub juramentu, ca in casu de a obtiené imperiulu prin adjutoriulu loru, osmanii nici-o-data nu voru mai pune piciorulu pe territoriu crestiniu, si ca elu va observa cu tôta religiositatea tractatulu de pace inchiéiatu intre ei si intre reposatulu seu parinte. Principii christiani (14), cari tre-

tariu de curte, si pôrta uniforma unghuresca séu bosniaca. Colonelulu loru se numesce Gionguli Agasi. Mai este unu altu scadronu de cavaleria asemenea acestoru calareti, si se numesce Delileri, adeca nebuni séu furiosi (*). Acestia nu erau mai inainte sub nici una disciplina militara, ci mergeau orbisii si navaliau asupr'a inamicului din tôte partile. In urma inse, s'au regulatu si ei; dar' chiar prin acêst'a si-au perdutu valôrea antica, si le-au remasu numai numele. Nici eu n'amu auditu de vre-o fapta memorabile ce ar' fi facutu in timpii din urma; nici in vre-o bataia unde si io amu fostu presentu, n'amu vediutu se fia datu vre-o proba de bravur'a loru.

(11) *Rhodes*. Scriitorii christiani dicu ca a fostu fôrte bine priimitu de marele magistru, care dandu-i un'a buna escôrta, l-a trimisu la pap'a Innocentiu VIII, si ca dupa aceea a fostu datu lui Carolu VIII, regelui Franciei, care chiar atunci se preparâ pentru espeditiunea neapolitana. In urma pap'a Alexandru VI (dicu totu acesti scriitori), l-a inveninatu de frica ca Carolu ar' poté se-lu restitue lui Baiazetu, si prin acêst'a si-ar' face prè mari merite inaintea acestui-a.

(12) *Papa*. Acesta a fostu Innocentiu VIII, despre care amu mentionatu in not'a precedente. Successorele seu a fostu Alexandru VI, care inse nu é culpabile de crim'a ce i-o atribuiescu crestinii.

(13) *Regele Neapolei*. Aci Turcii sun in errôre; câ-ci Gemu nu a fostu dusu in manile regelui de Neapole. ci in manile regelui Franciei, Carolu VIII. care chiar atunci se preparâ la espeditiunea neapolitana.

(14) *Principii christiani*. Toti principii christiani se numescu la Turci in generalu

(*) In sensu de curagiosi, animosi. *Deliler* insémna deliriosu, turbatu, cu capulu a mana etc. *Tr. Rom.*

murau anca de terrórea armeloru turcesci, ilu animara a prinde cu-ragi, asigurandu-lu ca ei voru face totu possibilulu, si nu voru o-mitte nici una ocaziune pentru de a-lu restaura in imperiulu seu parintescu. Afara de acésta, regele Neapolei, in semnu de ulteriór'a sa bunavointia, i-a assignatu una pensiune annuale onorabile.

BERBER BASCHI I TAIA GUTULU

X. Baiazetu inse nici aici nu ilu lasa in siguritate, fiindu-ca se te-mea ca ar poté se dea crestiniloru consiliuri stricatórie regimului seu si trebiloru osmanice. Intr'o di, vorbindu in modu familiare despre lucrurile acestea, se intemplá ca a fostu de façe unu anume italianu captivu, care trecuse la religiunea mahomedana sub numele de Mustafa, si care pentru excellent'a sa desteritate in maiestri'a de a rade, a fostu inaintatu la servitiulu de Berber Bashi (15). Ace-stu omu, plinu de astutia, audíndu ce vorbesce Baiazetu, se arunca la piciórele acestui-a, si dice : « Déca Maiestatea vóstra ve veti in-
« dura a me insarcina pe mine cu esecutarea unui lucru atátu de
« momentosu, eu vreu se ve scapu inim'a de tóte superarile, si a
« curati din cale pe fratele vostru, chiar déca s'ar fi ascunsu in celle
« mai secrete unghiuri alle Italiei ». Baiazetu nu numai ca 'i dede deplina potere de a comitte acésta fapta, ci jurá pe santele suflete alle antecessoriloru soi (16), ca va inaltia pe Mustafa la dignitatea de Mare Veziru, déca va implini una fapta atátu de divina (17) si fo-

cu titlu *Uemcrail-Milletil-Mesihie*, adeca principii natiunei lui Messia; *Kiuberait-Taifetile-Isevie*, séu domnitorii poporului lui Isus (*).

(15) *Berber Bashi*. Insemna Primu-barbieru; care este alu sieslea intre mai-mari servitori ai curtiei, despre care vomu vorbi lectoriloru intr'altu locu.

(16) *Antecessoriloru soi*. Imperatii turci nu se oblega nici-odata prin alta formula de juramentu de cátu prin cea urmatória : *Edsdadum Ervah sherifleri itciun*, pe santele séu fericitele suflete ale parintiloru mei; séu in numerulu singulariu : *Geddum Ruki itciun*, pe sufletulu protoparintelui meu. Er candu incheia tractate cu crestinii, atunci adaogu : pe numele dumnedicului préinaltu, *Koran Haki itciun*, pe veritatea Coranu-lui; *Peigamberung paki Ruki itciun*, pe sufletulu curatu alu profetului, etc.

(17) *Divina*. Poruncile imperatului, de ori-ce natura ar' fi ele, Turcii le considera cá purcesse de la Dumnedieu, si le primescu fara oppunere; si nesuppunerea la acele-a, o tractóza cá cea mai detestabile impietate. Asiá, candu vezirulu avea se-si pérda viéti'a prin sententia de móрте, Sultanulu nu comittea altui a, decátu chiar insusi ve-

(*) A se vedé not'a 6, la Capu V, d'in cartea I. *Tr. Rom.*

lositória intregu imperiului osmanicu. Mustafa incuragiatu prin această promisiune, arunca la o parte abitudinile (18) turcescu, si trece că fugitivu la Franchii (19) locuitori in Pera. Aici cu lacrimi simulative se plange inaintea lor, ca a fostu constrinsu a-si abjura religionea, si i conjura a 'lu lua sub protectiune, si a-i adjuta se scape si se tréca in patri'a sa; căci, adaoase elu, mai bucurosu vré se traiesca in cea mai mare miseria intre crestini, decâtu, cu perderea sufletului seu, se guste fia chiar' si cea mai inalta splendóre la curtea ottomana. Franchii i credu, si compatimindu-i starea, ilu ducu si ilu punu pe una nave destinata pentru Itali'a, cu care in câte-va zile adjunge la Neapole. Gemu, care era chiar aici, aude ca a venit unu barbier excellentu din Turci'a, si, pöte curiosu de a afla ce se petrece la Constantinopole, ordina că se-lu aduca la sine.

zirului esecutiunea sentintei, significantu-i-o in scrisu in terminii precumu urméza :
 • Fiindu ca tu mörte merit pentru cutare séu cutare fapta, asiá voi'a nóstra este, că,
 • dupa ce vei fi facutu Obdest, adeca lavarea capului, maniloru si peciörelor, si dupa
 • ce vei fi terminatu Nemazulu, adeca rugätunile, se-ti dai capulu la dispositiunea
 • acestui alu nostru tramisu Kapudgi Bashi ». Si Vezirulu de si de multe-ori ar' avea
 putere de a se oppune, elu totusi se pléca cu tóta suppunerea acestui mandatu; si această de frica, că sa nu se considere de transgössore alu ordinului imperatescu, si că atare se se numere intre infideli, si se fia exclusu de la *Gemaat séu Unmeli Muhamed*, in limb'a crestina, exclusu de la beserica. escomunicatu. Acésta s'a intemplatu pe timpul meu cu multi barbati mari, cari au refusat de a se suppone mandatulu imperatului; si cari de sí au scapatu prin fuga ori prin adjutoriu armelor, ei totusi au trebuitu dupa aceea sa pörte in perpetuu numele batjocoritoriu de *Firari* adeca fugitivi, precumu: *Firari Hasan Pasha*, si *Firari Ismail Pasha*. Ce é mai multu, această ignominia trece si la fii, cari spre eterna rusine se numescu *Firari Ogulleri*, adeca fii de fugitivi.

(18) Imbracamintea, portulu, costumulu etc. *Tr. Rom.*

(19) *Franchii*. Este in usu la Turci, ca ei in generalu mai tóte natiunile chrestin (cu exceptiunea Poloniloru, Unguriloru, si altoru-a cari pörta vestminte lungi), si in specialu pe Italiani i numescu cu numele *Efrenghi*, care de comunu se pronuncia *Firenki*. Dar' au pentru fia-care poporu si unu nume particulariu alu seu: asia pe Germani i numescu *Nemce* (*); pe Francesi, *Firansiz* (**); pe Spanioli, *Espaniol*; pe Anglesi, *Ingili*; pe Holandesi séu Flamingi, *Nidirlanda séu Fillmendi*; pe Saxoni, *Saks*; pe Sveliani, *Isveci* (**); pe Poloni, *Leh séu Lih*; pe Unguri, *Madgiar*; pe Rusi, *Moskovli*; pe Cozaci, *Kassak*; si asiá mai departe.

(*) Assemenea si *Alaman*. *Tr. Germ.*

(**) Si *France*. *Tr. Germ.*

(***) Si *Isved*. *Tr. Germ.*

Venindu barbierulu la Gemu, si intrebatu fiindu : cumu stau lucrurile asta-di in Turcia ? elu response : ca de mai multi ani încóce fiindu in Constantinopole, nu s'a ocupatu cu alta decâtu cu barbieria in officinele publice, si n'a cugetatu la alta decâtu a se perfecționa in artea sa, si la midi-lócele cumu se-si recastige libertatea ; ceea ce, dupa lunga asceptare si cu ajutoriulu unoru ómeni buni a si ajunsu, in cátu acumu póte respira aerulu patriei sale si póte professa liberu religiunea crestina. La aceste replica Gemu : « Pu-
« çinu me împórta cultulu vostru si religiunea ce professati ; căci
« Dumnediu a datu fia-carui omu voia libera (20). Dar' fiindu ca eu
« traiescu intr'una tiérra, unde barbierii sunt fórté inabili, nu vreu
« alta decâtu ca voi se'mi fiti barbierulu meu ; cu atátu mai vertosu,
« ca dupa ce voi ati petrecutu cátu-va timpu intre compatriolii mei,
« cari, precumu sciti, radu cu o mana atátu de usióra si dulce, in

(20) *Vota libera. Iradeti ghiutschlu séu ghiutschlu Iktidar.* Dupá doctrin'a Coranu lui turcii credu, ca fara voi'a lui Dumnediu nu se póte intempla nimicu, nici bunu nici reu ; căci Coranulu dice : *Chairi Serr min Allah*, binele si reulu vine de la Dumnediu. Cu tóte aceste, recunoscú si ei in omu una voia libera ; si acésta din motivu, cá Kiffarii (infidelii, si anume crestinii, si toti acei mahomedani cari nu sunt musulmani) se nu se póta escusá la judecat'a cea mai de pe urma, ca pentru aceea nu au imbraçiosatu legea mahumedana, pentru ca n'au avutu voia libera. Eu amu intrebatu pe unii dintre cei mai eruditi interpreti ai Coranului, cari la Turci se numescu *Tefsirdgi Kuran*, ca : póte óre unu omu, se vorbésca ori se faca ceva ce este in contra vóintiei lui Dumnediu, séu nu póte ? Dar' n'amu potutu se amu de la ei nici unu ~~res-~~ ~~punsu~~ categoricu. Totu ce'mi respondeau, era : *Gennet hak, Gehennem hak*, siguru e-este paradisulu, siguru esiste și infernulu ; acestu din urma nu este fara scopu, ci l-a facutu Dumnediu pentru óre-care anumita trebuintia ; acumu, ~~déca~~ ~~é~~ ~~facutu~~ pentru unu anumit scopu, apoi acesta nu póte fi altulu decâtu punitiunea aceluor-a cari sunt ~~acuzati~~ ~~pentru~~ ~~infernu~~. Déca (*) i intrebamú mai departe : cumu se unesce acésta ~~representatiune~~ ~~cu~~ ~~opiniunea~~ ~~loru~~ ~~despre~~ ~~voia~~ ~~libera~~ ~~a~~ ~~omulu~~ ? ei presupuneau de ~~un~~ ~~maner~~ ~~despre~~ ce este intrebarea, si diceau : totu omulu póte fi fericitu, ~~déca~~ ~~vre~~ ; ~~dar~~ ~~nu~~ ~~se~~ ~~póte~~ ~~fi~~ ~~fericitu~~, de cátu acellu-a pe care Dumnediu l-a destinatu pen-
~~tr~~ ~~u~~ ~~ferice~~. La urma apoi conludeau cu axiom'a : *Takdir Tedbiri bozar* (**), adeca ~~destinatu~~ ~~a~~ ~~divina~~ ~~distruge~~ ~~dispositiunile~~ ~~séu~~ ~~propunerile~~ ~~omenesi~~ (**'). Din acésta ~~representatiune~~ ~~de~~ ~~opiniuni~~, provine apoi, ca unii inaltia voi'a libera pré multu, ér' altii ~~representatiune~~ ~~cu~~ ~~totulu~~.

* ~~De~~ ~~se~~ ~~vede~~ ~~in~~ ~~fine~~ ~~acestei~~ ~~nóte~~, lipsesce in traducerea francesa. *Tr. Rom.*

** ~~De~~ ~~se~~ ~~vede~~ ~~in~~ ~~art~~ ~~23~~, la capu IV, din carte I. *Tr. Rom.*

*** ~~De~~ ~~se~~ ~~vede~~ ~~in~~ ~~art~~ ~~23~~, Deas disponit. Omulu propune, Dumnediu dispune. *Tr. Rom.*

« câtu omulu abia se pôte retiené a nu adormi sub durat'a opera-
 « tiunei, asiá eu credu ca si voi veti fi invetiatu ceva d'in acesta ar-
 « te a loru ». Mustafa, pentru a seduce si mai bine pe Gemu , se
 face ca nu voiesce a primi acestu officiu. Gemu inse insiste, si Mu-
 stafa in urma se invoiesce dicéndu , ca consciinti'a nu'i permite a
 refusa onórea de a servi pe unu principe atátu de mare , si de a
 tunde unu capu, a carui façie lóte sufletele din Constantinopole
 dorescu a o vedé. Cu modulu acest'a Mustafa a fostu primitu de
 Gemu intre camerarii sei , cá in dílele indatinate se-lu rada dupa
 methodulu turcescu. Dupa ce si-a facutu acestu officiu câtu-va timpu
 cu cea mai mare aparentia de fidelitate, se intempla odata ca Gemu
 adórme sub actulu rasului, si prin acést'a da buna ocasiune lui
 Mustafa de a-si executa planulu premeditatu. Elu adeca, vedíendu
 ca d'íntre servitorii lui Gemu nici unulu nu este in casa, taia gút-
 legiulu principelui cu briciulu (21) seu bine-ascutítu, si pentru cá
 plag'a se nu sangerésca, o léga cu una carpa de pusunariu; apoi
 ese din casa si spune servitoriloru vigilanti, ca domnulu loru dór-
 me, se stea linisciti si se nu-lu disturbe in somnulu seu. Faptulu
 era consumatu, si elu grabesce la portu, unde statea un'a nave
 gat'a de a'lu primi, si plecandu cu acésta, ajunge mai ántáiu la Can-
 di'a, si de aici apoi la Costantinopole.

ELU E NUMITU MARE VEZIR

XI. Ajungéndu la Constantinopole, se duce immediatu la Baia-
 zetu, si-i annuncia mórtea fratelui seu, si modulu cumu o a executatu.
 Sultanulu nu voiá se créda; dar' in urma s'a convinsu prin scirea
 ce a ajunsu puçinu dupa aceea, care dícea ca Gemu a fostu ucisu (22)

(21) *Briciulu*. Turcii acquita pe pap'a Alexandru VI, de la acésta esecrabile crima
 cu care ilu accusa christianii, si anca chiaru catholicii scriitori; accusa, ce s'a sus-
 tienutu si crediutu in cursu de mai multi ani. Io lasu lectorului, se se allature la
 parerea care va voi (*).

(22) *Ucisu*. Aceste sciri sie-si contradicétórie, servescu chiar a confirma cellea ce
 dicu Turcii despre morteá lui Gemu. Disput'a este despre locu unde s'a intemplatu
 acést'a. Christianii dicu ca inveninarea s'a facutu in Teracina, in mergerea sa cu
 Carolu VIII spre Neapole; Turcii din contra dicu, ca a muritu in Neapole debriciulu
 lui Berber Ibrahim. Lasam lectorului se judece, unde este adevverulu.

(*) Vedi mai susu nota 11. *Tr. Rom.*

prin tradarea unui crestinu. Asia Baiazetu aducându-si aminte de promisiunea sa, innaltia pe Barbierulu Mustafa la dignitatea de Mare Veziru. Dupa aceea tramitte la Neapole, spre a-i se aduce cadavrulu fratelui seu. Delegatii sei au fostu primiti cu tóta onórea cuvenita rangului loru, si li s'a elibeatu cadavrulu, care la ordinulu lui Baiazetu a fostu immormentatu in Prusa, nu departe de mormentulu lui Muradu, intre fiii imperatësci ai familiei osmanice.

CALITATILE LUI GENU

XII. Acesta a fostu finitulu lui Gemu, principe de mare sperantia, si dotatu cu anima fórtë buna. Nimicu nu-i lipsia d'in ceea ce se numesce virtute, prudentia, magnanimitate, fortitudine si intieptiune. Intre cei de etatea sa, elu nu avea parechia. In specialu, era admirabile pentru eloquenti'a (23) si artea sa oratorica; in càtu, elu a trasu pe ómeni in partea sa mai multu prin discursurile sale, decàtu prin bani séu daruri din gratia. Cu unu cuventu, elu ar fi fostu (precumu d'icu Turcii) celu mai perfectu principe și demnu de una origine atàtu de illustra, déca nu intunecá lustrulu virtutiloru sale prin fug'a sa rusinósa la crestini. Cu tóte aceste, elu si intre acestia a observatu strictu ritulu mahomedanu, si nu numai ca recitá rugatiunile indatinate de câte cinci-ori pe di, dar' anca in tóta septeman'a terminá odata Telavetti Coranu (24).

(23) *Eloquentia*. *Ilmi Kielam*, sciinti'a oratoriei, séu artea de a vorbi bine; precumu *Ilmi Mantik*, artea de a rationa; *Ilmi Sarf*, sciinti'a grammatice; *Ilmi Nahum*, cunoscinti'a sintaxei; *Ilmi Hikmet*, cunoscinti'a lucrurilor secrete, séu cunoscinti'a filosofiei; *Ilmi Ilahi*, sciinti'a divina séu theologi'a; *Ilmi Fakih*, sciinti'a legiloru séu jurisprudenti'a, care la turci este sciinti'a cea mai nobile, fiindu ca ea este spre folosulu tuturoru; *Ilmi Nedgiam*, sciinti'a despre stelle, séu astronomi'a; *Ilmi Hendese*, sciinti'a despre mesuri séu matematic'a; *Ilmi Ikografe*, (*). Geografi'a; *Ilmi Rakam*, aritmetic'a; *Ilmi Shir*, poesia, etc.

(24) *Telavetti Coran*. Lectur'a a intregu Coranului. Se face cu ocaziunea immormentarei unui defunctu, si asupr'a mormentulu acestui-a, si tiene patru-dieci de dile chiar cá la noi psaltirea mortiloru, care anca tiene patru-dieci de dile. Turcii credu ca sufletulu mortulu ambla asupr'a mormentulu patru-dieci de dile, si ca cetindu Coranulu vine Archangelulu Gavrilu, ca se-lu pazésca de draci, si apoi ilu duce in paradisu. Ei mai tienu anca, ca rugatiunile celloru vii adjuta fórtë multu sufleteloru

(*) Dicu si *Giagrafië*, ceea ce este mai aprópe de terminologi'a greca. *Tr. Rom.*

BAIAZETU FORTIFICA GRECI'A CU CASTELLE

XIII. Rivalulu imperiului delaturatu prin fraticidiu, statulu reaidu in stare buna, Baiazetu, alu carui spiritu martiale amortise, isi revine in sine, si pare indemoatu a-si largi marginile imperiului prin spoliatiunea principiloru christiani. Pentru a intari inse statulu, inainte de a-i estinde territoriulu, merge la anulu Hegirei 887 in More'a, si intaresce Istmulu de acolo, spre sinulu corinthicu, cu doue castelle tari, intrebuintiandu la acést'a totu materialulu, ce crestinii ilu destinaseru cu totulu spre altu scopu. Le provediù cu garnisóna buna, si cu tóte speciele de munitiuni, cá se póta respinge pe inimici, déca, precumu au facutu de multe-ori, ar' nevali d'in acésta parte asupr'a teritoriului ottomanu, si se aiba timpu de a veni la ai sei intr'adjutoriu.

A. 887
I, C. 1482

OCCUPA DUOE CETATI IN MOLDAVI'A

XIV. In primavér'a urmatória ordina a se edifica, pe unu locu fórté amenu la fluviulu Tundge in Adrianopole, una Giamia, Medrese, Darush-Shifa, Imaret, si una scalda publica. Dupa aceea trece cu tóte trupele sale in Moldavi'a (25), unde pe acollu timpu era domnu Stefanu, si ocupa antemurii tierrei, adeca cetatile celle mai tari, Kili (26) la Dunare, si Akkierman (27), situata nu departe de

celloru morti. Dar' ei nu invóca nici santi nici profeti, ci numai pe Mahomedu (*). Despre ceialalti dicu, ca nu potu se cumpatímésca miseriele umane, pentru ca chiar' prin acésta ar' fi impeditati intru a gusta perfect'a fericire la care au adjunsu.

(25) *Moldavi'a*. De câte-ori aruncu ochii asupr'a chartei Ungariei, totu-deauna me prinde mirarea, cátu de absurdu si erronatu se vedu acolo delineate limitele Romaniei si Moldaviei; si n'amu vediutu charta nici vechia nici moderna, care in privinti'a acést'a se nu fla plina de celle mai gróse erroru. Asia p. e. cetatile *Kilia* si *Akkierman* se punu in Romani'a, pre candu elle nici-odata nu i-au appartenutu; elle se tienu de Moldavi'a, si sunt in distantia de mai bine de trei sute mille de la confinele Romaniei. La altu locu voiu vorbi mai pe largu despre acésta (**).

(26) *Kili*. Moldovenii 'i d'cu Chilia; este antic'a Licostomos; cetate situata la gur'a de miédia-nópte a Dunarei, care este si mai larga si mai afunda de cátu tóte celle-lalte patru. De la ea in distantia de patru-dieci-si-optu de óre pe tiermurea Dunarei este cetate Galati, locu renumitu de comerciu in Moldavi'a.

(27) *Akkierman*. Numita mai inainte Moncastru 'OË:α la Herodotu. Moldovenii

(*) Vedi not'a 7, la capu IV din cartea II. *Tr. Rom.*

(**) Vedi *Descriptio Moldaviae*, Pars I. Caput IV. Editiunea academiei romane, Bucuresci 1872. *Tr. Rom.*

aci, la tiermuriu pontului euxinu. Prin acésta a impededatu nu numai pe Moldoveni de a-si esercita piratariele lor pe acésta mare, dar' anca i s'a deschisu calea de a debilita prin frequente incursiuni acésta tíerra, pe care de atâte-ori s'a incercatu in vanu a o cuceri.

CUCERESCE CATE-VA CETATI IN ASI'A. INIMICITIELE SALE CU CAIETBAI

XV. Anca in acelasu anu, sub comand'a Beglerbeg-ului d'in Asi'a, cuceresce faimósele cetati Tarsus (28), Kurshunli (29), si Kasunli. In Adrianopole, marele generalu Gieduk, Ahmedu Pasia, a fostu accusatu cu tradare, si pedepsitu cu mórte (30). Totu de pe acestu timp datéza inimiciti'a între Baiazetu si Caietbai, regele de Misr, si se incinse bellulu între ei, care dupa numeróse lupte s'a terminatu in fine cu resturnarea regatului lui Caietbai. Ei de multu se uitau cordisiu unulu la altulu, dar' nici unulu nu cutediá a ataca pe celaltu; câci ei credeau, ca amenduóe imperatiile atátu stau de tare, in câtu ar' fi preste putintia a le cuceri prin potere séu dispositiune omenésca. Imperiulu otomanu era superioru celuilaltu prin estensiune si numerulu armatei; imperiulu egipteanu d'in contra, se intaria pe totu anulu cu truppe cercassiane, cari erau cei mai

asta-di i dicu Cetate-alba, care corespunde numelui turcescu Akhierman. Ea este una cetate fórté vechia; si renumita, pentru ca aici a fostu in esiliu marele poetu Ovidiu; aprópe de ea este unu lacu, care Moldovenii ilu numescu laculu lui Ovidiu. Dar' despre acést'a voiu vorbi mai pe largu intr'altu locu (*).

(28) *Tarsus*. Tarsus in Cilicia, patri'a, precumu se crede, a santului apostolu Pavelu.

(29) *Kurshunli*. Insémna plumbatu séu de plumbu. Dar cuventulu immediatu urmatoriu, Kasunli, dupa etimologi'a sa nu are nici unu intielesu, si eu nu cunosc nici una cetate cu acestu nume, nici ca unde ar fi situata. De altminterea mai este una alta cetate cu numele Kurshunli in Crimea, numita la Herodotu, Γριμνη, séu cumu vreu altii Chersonesu, de unde apoi tota peninsul'a si-a luat acestu nume.

(30) *Mórte*. Se dice ca Gieduk Ahmedu Pasia a fostu accusatu ca are intentiunea de a detrona pe imperatulu, si a face mari schimbari in statu; assemenea, ca elu ar' fi sollicitatu pe Achmedu fiulu celu mai mare alu lui Baiazetu, de a se revolta contra parintelui seu. Dar dupa mórtea acestui Pasia, Sultanulu a venitu la cunoscinti'a innocentiei sale, si s'a plansu de multe-ori ca a pedepsitu cu mórte pe unu omu innocentu, pe unu abilu consiliariu alu seu, si pe unu faimosu generalu alu armatei sale. Asiá vérsa crocodilulu lacremi asupra victimei, ce insusi o a ucisu!

(* Vede *Descriptio Moldaviae*, Pars I, Caput IV. Editiunea academiei romane, Bucuresci 1872. *Tr. Rom.*

bellicosi ómeni între tóte poporale. Baiazetu avea pretestu destulu de plausibile pentru bellu, fiindu-ca Caietbai nu numai ca a primitu in ospitalitate pe fratele seu Gemu, ci i-a datu pe ascunsu si bani (31) spre a-lu pune in stare de a incepe nuóe turburari. Dar, fiindu-ca acesta nu i se vedé motivu suficiente pentru a-si incurca imperiulu in bellu, asiá tienú ca este mai consultu a'si ascunde intentiunea péné ce i se va areta una ocasiune mai favorabile. Acést'a i se si presintá in scurtu timp, si anca intr'unu modu precumu nu se asteptase. Olaidevlet (32), unu micu principe alu unoru provincie in Asi'a, sedusu de a lacomia intempestiva de a-si estinde teritoriulu, se încérca a ocupa in Asi'a câte-va cetati dela Cercassiani (33).

(31) *Bani*. Pare ca aci se intelegu banii ce Sultanulu Egiptului i-a datu pentru a caletori la Mecca.

(32) *Olaidevlet*. Pare a fi si acest'a unulu dintre principii persiani. Annalile turcesci nu spunu alta despre elu, de si tiér'a sa pórtá anca numele seu, nume, care in unele charte geografice se scrie in modu corruptu *Aladuli*. Acésta é una tiéra inchisa între Taurus si Antitaurus, séu Capadoci'a.

(33) *Cercassiani*. Cca mai nobile natiune între tóte popórale scithice. Locuiescu intr'una tiéra fórté muntósa si aspra, între pontulu euxinu si marea caspica. Russii i numescu Cerkiesi paetigorscoi, si prin acestu nume i distingu de Cozacii cercassiani. Ca-ci in limb'a russésca toti Cozacii de Ucraina se numescu cercassiani, dar in specialu aceia cari locuiescu pe tiermurii fluvialu Donetiu, si traiescu in Slobodenie, adeca ca coloni. Acesti cercassiani, distribuiti in aceste colonii, au cincii provincie, alle caroru capitale sunt *Issy, Charcov, Ochirka, Ribinska si Suny*, la cari se mai adaoge vechi'a cetate rusésca, numita *Ciuhuiov*, care odinióra a fostu fortaretu imperiulu rusescu spre confiniile de catra Tatari, pe candu adeca acestu imperiu nu era inca atátu de estinsu precumu este asta-di. Ciuhuiovia é situata la Donu. — Cercassianii patigorigi nu recunoscú nici una divinitate; ei n'au nici cultu, nici religiune. Ei possuđu una padure désa intr'unu siesu intinsu, incungiuratu de tóte partile cu munti inalti. Acestu locu é provediutu bine cu apa, si inchisu juru-impregiuru cu unu siantiu largu. Aici se intrunesce totupoporul catra finitul lui Augustu, cá si candu s'ar' aduna la jocuri olimpice si-si facu daraverile între sine prin schimbulu de totu felulu de marfe. Cu ocasiunea acestoru adunari, dupa o traditiune, a carei origine nici ei nu o sciú, ei isj consacra celle mai bune arme alle loru, si le acatia de unu anume arbore in acésta padure. Acestea, la anulu candu se intrunescu éراسي, le curatia frumusu, le saruta, si éراسي le punu la locul unde au fostu. Armele stau aici acatiate fara cea mai mica paza, péné in urma le manca rugin'a séu le consume timpul. Mai multi istoriografii, cari s'au ocupatu cu descrierea acestoru popóra, ne spunu ca mai de multu Genovesii, domni pe atunci in Kiefe, i-ar' fi convertitu la fidea christiana; dar ca cu timpul, cucerindu Turcii Crimea, acesti-a li au luatú preotii, si ei éراسي au cadiutu

Dar' fiindu batutu cu rusine, și vedindu ca elu singuru este prè puçinu de a le poté stá in contra, asiá rogà pe Baiazetu se 'i dea ad-jutoriu, si 'i promitte ca i va concede a imprime pe moneta numele

in ignorantia loru de mai nainte. Intre confirmarea acestei opiniuni, istoriografi a-daogu, ca Cabartanii, inainte de a se infecta de doctrina mahometanismului, au avutu pe unulu între ei fôrte stimatu cu numele Petru, si ca le-ar' fi fostu pernusu de a manca carne de porcu, ceea ce unii dintre ei asta-di nu o facu. Ei nu stau sub nici-o lege, si nu au nici judecatori, pentru ca ei sunt fôrte convinsi, ca remorsulu consciintiei omului culpabile, este suficiente si adequota punitiune pentru elu. Mai nainte nu era nici umbra de stiintie între ei; dar' de vre-o câtu-va timpu încóce, unii cari au imbraciosiatu mahomedanismulu, au inceputu a se initia in litteratura arabica; ér' ceilalti persevera in vechiulu loru paganismu, si isi conserva péné asta-di vechile loru datine selbatice. Tóta tier'a loru é impartita in trei principate, dintre cari cellu mai de capetenia este *Kabarta*. Ei trimitu in totu anulu Chanului Crimeei tatarice c'á tributulu duoe-sute de tineri si un'a-suta de tinere vergine. Acesti-a se alegu nu dupa placu, ci dupa sôrte. Cei dintre ei, cari s'au nascutu între Tatarsi, nu mai au nici fisionomia nici statur'a acestui poporu; si n'ar gresi multu de la adeveru, care ar' dice ca ei sunt cei mai frumosi dintre tóte popórale orientali. Ei inventa totdeauna ceva nou in imbracaminte si armele loru, si tatarii i imitáza in acest'a cu tóta pasiunea, in câtu s'ar' poté dice ca ei sunt Francesii Tatariloru. Tiar'a loru é scól'a de educatiune pentru Tatarsi, si care nu a invetiatu artea militara si bun'a purtare in acésta scóla, unulu ca acelu-a se considera de unu *Tertek*, adeca prostu, imbecile, netántocu. Fiii Chaniloru de Crime'a, indata ce s'au nascutu, se trimitu la Cercassiani pentru a fi crescuti si educati acolo. Dupa ce ajunge infantele in Cercassia, trebe se i se procure o nutrice (*), si acela care i-o procura se numesce *Ala* séu tutorele Sultanului, s'apoi atátu acest'a catu si tóta famili'a sa este esempta pentru totdeauna de la ori-ce impositate, din cauza ca cá *Ala* intra in óresi-care legatura de fraternitate cu Sultanulu. Si chiaru pentru acést'a, fia-care cercassianu é gelosu de a avé o muiere séu o sora, care se dea macar odata titia fiului Sultanului, si a do-bendi prin acést'a liberarea de la tributulu. Câte-odata vine lucrulu pên' la violentia; cáci se intempla de unu barbatu, déca este mai forte decátu cellu la care é prunculu, merge pe ascunsu séu cu puterea in cas'a unde se gasesce miculu Sultanu la titia; ilu iea cu sine, ilu duce dreptu in cas'a sa, si ilu da femeiei ori sororei sale spre a-lu laptu. In duoi ani, in câtu timpu prunculu este la titia, se intempla casuri pe acestea fôrte multe. Dupa ce principele a crescutu si a prinsu ceva putere, ilu invétia cu multa grige a calari, a trage cu arculu, a purta arm'a, si a se deprinde in tóte sciintiele si preparativele bellice, si apoi ilu trimitu iérasu acasa. — Femeiele loru se considera de nobile, déca au degete subtiri si picióre mici. D'in contra, déca una vergine é corpulenta si are degete si picióre difforme, ori câtu ar' fi ea de ilustra dupa nascere, totusi se considera de ignobile; si déca cumu-va nu are vre-o avere mare, ea nu póte avé sperantia ca-si va capeta barbatu. Pentru aceea,

(*) Doica. crescutória, laptatrice. *Tr. Rom.*

seu, si a se mentiona in rugatiunile publice, si-i da tóte tierile in feudu. Sub aceste conditiuni, Olaidevlet obtienendu de la Baiazetu

indata ce o fétá ajunge etatea de siepte ani, o incingu cu unu cercu de ferru, patru pené in cincii degete de latu, si piciórele i le stringu in papuci de lemnu : si atátu cerculu de ferru, cátu si papucii de lemnu, trebe se i pórté pené ce cresce mare, Eca dar', ca ceea ce facu muierele franceze prin osu de pesce si alte maiestrii penibili, aici se face fara cea mai mica incomoditate anca din fraged'a etate. si-i gusta placerea in totu restulu vietiei loru. Baietii si baietele nu se culca in patu móle, ci pe scanduri ori pe pavimentu asternutu cu fenu séu paie, pentru a preveni cá se nu seingrasie séu effemeieze, care nu fara ratiune concludu ca este sorgintea a tóta lenea si lasitatea. Prin acést'a poporulu cercassianu devine atátu de valorosu si tare, in cátu, dupa marturisirea chiar a Tatariloru, cincii cercassiani ajungu cátu diece Tatari, precumu diece crimeani ajungu catu cincii-sprediece budgiacani. Despre acésta fortitudine vreu a servi lectoriloru mei cu unu esemplu, care s'a petrecutu cam cu siése ani inainte de acést'a, si care nu este tare dissimile acelloru fapte prin cari Greci'a antica a devenitu atátu de renumita. Odata Selim Ghirai, chanulu pe acellu timpu alu Crimeei (omu cu multa intielectiune si virtuosu, si vechiu soldatu), n'a primitu tributulu annuale cu care 'i erau detori cercassianii ; asiá, indata la anulu urmatoriu tramite pe fiulu seu Shahbass Ghirai sultanu, ca se le céra sclavi-captivi pe amenduoi anii. Elu a fostu priimitu cu tóta onórea, fiindu ca nu luase cu sine cortegiu spaimantatoriu, si a priimitu numai decátu tributulu din manile betraniloru asiá precumu s'a convenitu. Din intemplantare inse, elu a vediutu o fétá fórté frumósa a unui Cercassianu, care nu era pusa in list'a sclaviloru pentru tributulu ; o prinse indata, si, contra usului tieriei, o duse cu forti'a in cas'a sa. Fratii ei, duoi tineri bravi si robusti, isi ascusera la inceputu mani'a ce simtiau din caus'a acestui accidentu, si consolau pe parintele loru lingusindu-lu cu prospectulu, ca sor'a loru va poté avé anca onórea de a fi priimita in patulu Sultanulu. Intr'aceca ei asteptau numai ocasiunea binevenita, si in urma au irruptu pe neasteptate in cas'a príncipelui, pe candu acesta se credea siguru si se gasia singuru cu fét'a pe care o rapise ; gard'a sa, parte era dusa de acasa, parte era beuta ; si ilu strápungu atátu pe elu cátu si pe sor'a loru, si uccidu gard'a pén' la cellu din urma omu. Audindu tatalu sultanulu despre acésta fapta, si innebusindu resimtiemintulu seu de indignatiune, declará ca Cercassianii bine au facutu ca au punitu pe unu omu, care contra usului tieriei a cutediatu a rapi o vergine si a o duce cu forti'a la cas'a sa. Intr'aceca móre Sultanulu Selim Ghirai, si-i remane succesoru fiulu seu cellu mai mare cu numele Devlet Ghirai, pe care nu preste multu dupa aceea l-a detronatu Marele Sultanu si l-a tramisu in esiliu la Chios. Fratele cellu mai tineru si succesoru acestui-a, cu numele Caplanu Ghirai, a obtienutu permissiunea de la curtea ottomana, de a esí la lupta contra cercassianiloru cu optu-dieci de mii de Tatari, si ai amenintia cu destructiune totale. Caplanu Ghirai trecundu Donulu, i se allaturara cincii-dieci de mii de cubani. Príncipele de Gaburta, audindu de acésta irruptiune, se retrage cu siepté mii infanteria si trei sute cavaleria pe vevulu unui munte inaltu, incungiuratu de rui-nele unei mari si vechi cetati, si se fortifica aici, implendu crepaturele muriloru cu

câte-va truppe in ajutoriu, ataca de nou pe Cercassiani, și dupa mai multe lupte, sustienute cu schimbatióse successe, ocupa ce-

pietre, arbori mari si bolovani de pamentu. Caplanu Ghirai vedea bine marea difficultate de a ataca acestu munte, care nu avé decâtu unu singuru locu de intrare, si tramite unu nunciu la principele de Cabarta se-i spuna ca : Sultanulu are de cugetu se faca una espeditiune contra Usbeghianiloru, si ca i cere trei mii de cercassian intr'ajutoriu ; afara de acést'a, ilu róga se vina in josu din munte, fiindu ca are se i vorbésca ceva in persóna. Cabartanulu pricepú stratagem'a inimicului si respunsu nunciului, se mérga se spuna domnului seu, ca pentru momentu nu póte se se de josu din munte, fiindu ca suffere de unu accessu violentu de podagra, dar' indatu ce-i va fi mai bine, si multu in trei dile, pe calu ori in lectica (caru de care au e cu duóe róte), va merge se faca curtenire Sultanului. Dupa ce se departá nunciulu Cabartanul 'si aduná cercassianii sei, si le adressá urmatóriele cuvente : « . . . Ca « cugetati, compatriotiloru, despre starea presenta a lucrurilor nóstre ? Credeti óre « ca é bine, cá se ne damu sclavi in catusiele Sultanului, si se ne lassamu a ne ma- « celari pe noi, ér' pe sociele si pe fiii nostri se-i duca in sclavia perpetua ? séu ca « voiti mai bine a invinge ori a muri ? Murindu cu totii, vomu scapa cellu pucinu « de spectacolulu abominabile, de a vedé cumu tiranulu isi vérsa furi'a asupr'a nó- « stra ; ér' invingéndu, resultatulu va fi, ca cu una singura lovitura vomu scapa de « crudelitatea insupportabile a Tatariloru ». Respunsulu loru unanimu a fostu : « Mu- « rimu mai bine cu totii, de catu se ne damu in man'a inimicului ». Dupa aceea i o- bligá a tiené tare si vertosu la resolutiunea ce au luatú . si, dupa datiná, i jurá pe sabia si arm'a loru. Dupa ce a facutu acestea . Cabartanulu anca in aceeași séru tramite pe uzulu din omenii sei la Chanulu, se-i spuna, ca : podagr'a i este acumu mai supportabile, si ca voiesce in diu'a urmatoria a-i face visit'a dimpreuna cu be- tranii armatei sale, si a i se suppone cu tóta umilinti'a. Caplanu Ghirai transportatu de acésta scire imbucuratória, ordiná a lasa liberu caili se pasca la campu, si se re- solvi a-si petrece tóta nóptea fara grige. Cercassianii intielegéndu celle ce se petreccu in ordele Tatariloru, se punu si facu din scorti'a arboriloru nisce fasce mici, le ungu bine cu resina, le léga de códele cailoru loru, si apoi in tacerea cea mai mare i ménsa péné între corturile (*) Tatariloru, si aici le aprindu fascele si dau cale cailoru. Caili parte pentru lumin'a focului, dar' mai vertosu pentru durerea ce simtiau in códa, de- vinu dîntr'odata furiosi, si cá selbatici fugu si alérga câtu potu in tóte partile, si, fiindu nóptea intunecósa, se amesteca cu una multime infinita de cai tataresci, cari, la acestu spectaclu vinu si ei in turbare, rumpu capestre si strénguri, si fugu si al- lérga cu mare tumultu in tóte partile. In acésta rumóre Tatarii se destépta, dar nu vedu nici nu audu alta decatu o flacara intinsa suflandu de la unu capu alu campu- lui péné la celalatu : cáci de frica, ori de intuneréculu noptiei, ei nu vedeau caili : s- credeau ca focu a cadiutu din ceriu : si mai antaiu infanteri'a a inceputu a fugí cá nebunii in cea mai mare disordine. Vediéndu Cercassianii acést'a, si-aranca tóte ar- mele, lasandu-se numai cu sabiele, si taia cu aceste totu ce gasescu in cale pene in

(*) Cortu in limb'a cercassiana se dice Cosiu.

latile Giuliki (34), Sues, Adana, Kaisarie si Antab. Caietbai pricepù astuti'a lui Baiazetu, si vedea ca acesta are intențiunea de a-lu slabí cu armele altui-a, fara cá elu se cutedie a hasarda ceva; asia

reversatulu dilei urmatorice, candu se vedid ca acest'a a fostu mai multu unu macellu decâtu o lupta. Dupa ce s'a facutu diua, cercassianii au adunatu aprópe unasuta-mii de cai de ai inimicului, si cu perdere abia de cinci ómeni, s'au intorsu in triumfu la munte inderetru. De alta parte, Tatarii cubani, cari numai constrinsi au urmatu Sultanului, si cari péné acumu traisera in strinsa amicitia cu cercassianii, se arunca asupr'a Tatariloru dissipati, si duóe dile in continuu au taiatu la ei cu sabi ele. Caplan Chirai cu vre-o cati-va ómeni ai sei scapa si fuge in Crimea, lasandu vre-o patru-dieci mii morti dupa sine, si restulu armatei sale dispersu in tóte partile. Dupa acésta, a fostu acusatú la curtea de Constantinopole pentru nebunése'a si imprudent'a sa intreprindere; iar curtea l-a destituitu apoi din dignitatea sa, si l-a tramisu in esiliu la Ianopole. cetate in Misi'a. In loculu seu a fostu numitu Chanu, Devlet Ghirai, care era esilatu in Chios, si care comandase truppele tatarice in batái'a din urma cu Rusii.

In ce valóre stau cercassianii la Turci, se póte judeca din pretiulu cu care negociatorii de sclavi vendu pe captivii loro. Ei punu pe cercassiani in loculu primu, fiindu ca verginile loro sunt mai frumóse cá ale altoru-a; ele au unu trupu mai proportiunatu si mai bine formatu; sunt capabile de instructiune, si sunt fôrte modeste; si tinerii loro, precumu se crede, sunt mai ingeniosi si mai inteligenti, cumu si capabili a se face cei mai buni artisti. Dupa cercassiani, in catu pentru pretiu, urméza immediatu Polonii, apoi Abassianii; dupa aceea Rusii, fiindu ca au corpu robustu si potu indura labórea cea mai fatigiósa, pentru care calitati ei se trimitu de matrosi la galerele marelui sultanu; apoi urméza Cosacii, apoi Géorgianii, si in urma Mingrelianii. Pe Germani, Unguri si Venetiani (pe cari in generalu i numescu cu numele collectivu de Ifrenki), i tienu incapabili de ori-ce lucru mai greu, din cauza ca sunt facuti slabi cá femeiele; ér pe femeiele acestoru-a le tienu incapabile de deliciale ce se astépta de la acestu sexu. din cauza ca carnea loro é pré dura. Asià, cáleca din tóte aceste popóra aru aduce negociatorii in piatia sclavi de aceeasi etate, Arumusetia, si robustime, unu cercassianu, barbatu ori femeia, s'ar vinde cu un'a mie galbeni imperiali; unu Polonu cu siese sute; unu Abassianu cu cinci sute; unu Russu séu Cozacu cu patru sute; unu Mingrelianu cu doue-sute-si-cinci-dieci; unu Germanu adeca Ifrencu cu pretiu totu mai scadiutu. In Egiptu, Cercassianii si Abassianii se vendu cu pretiu indoitu, fiindu ca aici ei singuri succedu in drepturile si proprietatea domnului loro, si anca cu escluderea totale a filorú legitimi. Adeveratu ca acestu usu este in contra preceptelorú Coranului, dar egiptianii totusi itu sustienu din acea singulara si superstitiósá parere, ca Ioseph. pe candu era sclavu in Egiptu, a rugatu pe Dumnedieu, cá acestu poporu se fia in perpetuu suppusu sclaviloru; ceea ce prin secretulu judetiu alu lui Dumnedieu, cu timpu a si urmatu.

(34) *Giuleki*. Acésta si celelalta ce urméza, sunt cetati in Siri'a. Elle tóte, afara de Giuleki, au remasu necunoscute caletoriloru europeni in Orientu.

face si elu assemenea, si intrebuintiéza chiar acelasiu midi-locu, punendu in contra lui Olaidevlet pe vecinulu seu Kiorshah. Acesti doi mici principi, adjutati de cei doi mari Sultani, s'au luptatu unulu cu altulu lungu timpu cu succesu dubiosu, in câtu era greu a determina, care d'in doi avea de aici folosu. De aci a urmatu, ca aceste tieri acumu erau suppusse Cercassianiloru, acumu Turciloru.

ESPEDITIUNEA LUI BAIAZETU IN CERCASS'A

XVI. De aci a vediutu Baiazetu, ca dominatiunea Cercassianiloru in Egiptu nu se pôte resturna prin arme, nici acestu in floritoriu imperiu nu se pôte cuceri, péné candu nu se va devasta Cercassi'a, si nu se va inchide calea, prin care in toti anii se strecóra de aici atâtte popóra in Egiptu. Pentru aceea face la aparentia pace cu Sultanolu Egiptului, isi chiama truppele inderetru, si la anulu Hegirei 889 in lun'a Gemaziul-ochir nevalesce pe neasteptate in Cercassi'a, inunda tóta tiér'a, iea cu sine unu numeru mare de captivi, si inchide cu castelle passurile muntiloru (35) ce o incongióra, cá asia locuitorii se nu pôta esi nici-de-cumu d'intr'ensa. Inchisa cu modulu acest'a scol'a de sementia a soldatiloru, Caietbai, care vedea ca puterile sale scadu d'in dt in dt, ér celle alle inamicului totu crescu, se dice ca d'in superare a cadíutu bolnavu, si puçinu dupa aceea a si muritu.

A. 889

I. C. 1448

ALTE ESPEDITIUNI ALE LUI BAIAZETU

XVII. In acellasiu anu móre Abdullah, fiulu lui Baiazetu, principiele Iconiei. In anulu Hegirei 890, tramite una armata in Moldavi'a, si flagellà pe locuitori in modulu cellu mai crudelu; ér in anulu urmatoriu suppone d'in nou pe rebellii d'in tiérr'a Varsak.

A. 890

I. C. 1485

BIAIAZETU DA ADJUTORIU MAURILORU DIN SPANI'A

XVIII. Pe candu trebile imperiului ottomanu erau in flóre si steteau bine in Orientu, pe atunci religiunea mahomedana sufferi una

(35) *Muntiloru*. Asta-di se numescu muntii de Erssirum, Demirkapu si Derbend, a-deca port'a séu passulu de ferru, unde Tomiris regin'a Scithiei a amegitu si attrasu pe Cyrus regele Persiei, si, precumu se dice, l-a nimicitu dimpreuua cu tóta armat'a sa.

lovitura fatale in regatul Endelos (36). Dupa multe succumbere, Musulmanii au fostu espulsi de acolo de preste totu loculu, si martirati, si constrinsi de a-si abjura religiunea. In acésta lamentabile stare, trimitu delegati la Baiazetu, cá se-lu informeze despre furi'a si crudelitatea Spaniolilor, si se-i céra ajutoriu cá de la unulu care este capulu lumei mahomedané. Baiazetu se aréta gat'a a le asculta rugarea, si spre a-si implini promissiunea, trinite in vér'a urmatória una flóta grandiósa in marea mediteranëa sub comanda lui Kiemal Ali Pasia; care bate flot'a crestinilor, devastéza insul'a Malta, si dupa ce préda costele maritime alle Spaniei si Italiei, se întórce acasa incarcatu cu spoliatiuni.

A. 891

I. C. 1486

SUPPUNE BOSNIA SI CROATI'A

XIX. Baiazetu animatu de aceste succese, se resolvì a-si mai cerca odata fortun'a contra christianilor; si in anulu Hegirei 894 trinite pe generalulu Iacub cu armata in Croati'a si Bosni'a, cá se suppuna acolo totu ce se mai oppunea ancá potestatiei osmanice. Dupa ce acesta cucerise degiã mai multe cetati, si percurse in triumfu tóta tiér'a, in urma iatimpina pe crestini inarmati, si baten-du-i intr'una lupta memorabile, prinde d'in ei mai multi nobili, si-i trinite d'impreuma cu comandantele loru, General-Iami (37), cá captivi, la imperatulu. In acellasiu anu Baiazetu 'si maritã pe fia sa dupa Ahmedu Mirssa (38) Ogurogli (39).

A. 891

I. C. 1489

(36) *Endelos*. Andalusi'a. Cu acestu nume se numesce la Turcii vechi tóta Spani'a care cadiuse sub dominatiunea Maurilor, póte din cauza ca prim'a provincia. care o au ocupatu, purtã acestu nume. Asta-di Turcii distingu cá si noi Spani'a in duóe parti, adeca: Spani'a propria si Lusitani'a, care din urma si la ei se numesce Portugali'a.

(37) *General-Iami*. Acesta é celeberrimulu comite Ion Torquatu, a carui sórte o descriu in modu atátu de diferente scriitorii crestini si turci. Asiã, crestiniu d'icu, ca ellu in lupt'a acésta a muritu in midi-loculu cellei mai dese multimi a inamicului, dar nu cá invinsu, ci ostenitu de victoria; Turcii din contra affirma, ca a fostu prinsu de viiu si trimisu captivu la imperatulu-sultanu. Carui-a se credu d'in duoi, eu singuru nu sciu.

(38) *Ahmedu Mirssa*. Pronumele de Mirssa aréta destulu de claru, ca acesta séu a fostu din famili'a regelui de Tibris, séu de vre-o alta origine inalta. Cá-ci de si eti-

ESPEDITIUNILE SALE IN ASI'A

A 895 XX. In anulu Hegirei 895 móre Sultanulu Iacob, regele d'in Os-
I. C. 1490 serbedgianu ; mórtea acestui-a trase dupa sine perirea a mai mul-

mologi'a acestui cuventu nu é cunoscuta(*) (déca cumu-va nu se deriva de la *Mir*, principe, si *Sad* care insémna descendente, provenitoriu din seminti'a protoparintiloru, séu de la *Sade*, fiu); totusi atátu-a é certu si nedisputabile, ca Tatarii nu dau, si nici nu potu da acestu nume altoru-a, decâtu numai unei persóne, care din timpi immemorabili se trage din familia nobile, si a priimitu vre-o anume hórda prin dreptu de ereditate de la antecessorii sei. Lectorele póte se va mira, cumu s'a potutu conserva memoria de nobilitate la unu poporu atátu de solbaticu, care pre langa acésta é lip-situ de datinele de politetia si de sciintie, si mai alesu ca este constatatu, ca nici una parte a istoriei nu é atátu de confusa si incurcata cá partea geneologica. Cu tóte aceste, é lucrú sciutu si incontestabile, ca nici-unu poporu in lume nu póte enumera nobilimea sa si scar'a antecessoriloru sei mai accuratu cá scithianii. Adeca, la ei é lege sacra si inviolabile, ca nici-unu Tataru, care nu se deriva din celle mai vechi familii de nobili, nu póte purta numele de *Mirsa*, adeca de nobile, chiar si déca s'ar' fi intemplatu, cá elu singuru se fla eliberatu pe intregu poporulu de la perire, séu se fla castigatu o lupta degiã pèrduta, séu se fla facutu fapte de acellea, cari intrecu puterile omenesci; cu atátu mai puçiuu póte apoi cá unu *Kassan* séu *Kosiu* (asia numescu ei pe rustici séu familiiele ignobile) se aquire prin daruri ori prin bani si avere vre-unu titlu nobilitare. Prin urmare, acelle familie, cari de la inceputu au avutu privilegiulu de nobilitate, acest'a ilu conserva numai singure si pentru totu-deauna. Familii de aceste sunt abia un'a suta in tóta Scithia. *Krimli*, *Orakogli* si *Orumbetogli*, sunt cele trei mai de frunte. Despre cesteá duóc dinarma voui vorbi mai in josu. *Krimli*, crimeanii, se impartu in duóc linii, cari sunt *Skirini* si *Mirsa*. Amenduóc se deriva din un'a si aceeași stirpe; totusi, cea d'antaiu se considera mai nobile, din cauza ca ei s'a datu dreptulu de a alege Chanu prin majoritate de voturi. Buna-óra precumu in Germani'a alegerea imperatului é data principiloru electorali. Famili'a acést'a fiindu fòrte latita in Crimea, Chanulu instituie patru dintre cei mai betrani cu deplina auctoritate: asupr'a tuturoru celloralalti. Numai acesti patru au puterea de a alege si a confirma pe Chanu; de a decide causele; si de a governa tierr'a: si acésta a loru putere atátu este de mare, in cátu Chanulu, chiar' alessu fiindu, nu póte fi installatu fara invoirea loru, nici nu póte se essercite nici cellu mai micu actu de potestate regale. Totu ce póte elu face in asemenea casu este, ca destituie pe Skirinii obstinati si-se 'i substituie prin altii; cari inse arare-ori contradicu acteloru predecesoriloru sei, din aceeași familia si stirpe fiindu cu ei. Mai inainte, si pe timpulu pe candu erau liberi, ei, dupa mórtea ori esiliulu unui Chanu, alegeau pe unulu din liii ori fratii acestui-a (dar' tienendu totdeauna la famili'a ginghissiana)

(*) D'Herbelot dice ca cuventulu *Mirsa* é contrasu din *Emir Sadeh*, ceea ce in limb'a persiana insémna fiu de principe si a fostu in usu mai alesu la famili'a si descendentii lui Tamerlanu; dar asta-di é fòrte latitu intre Tatari. *Tr. Angl.* Acestu cuventu se serie de altmuintrelea si *Imirsa*. *Tr. Germ.*

loru altoru-a, ca ci ea dede oca siune la terribile sguduiri in acellu imperiu. Baiazetu, cá si regele Egiptului, successorele lui Caietbai,

sã ilu confirmau in acésta dignitate prin peculiari ceremonii. Dar' dupa ce i-au suppusu Turcii, au trebuitu séu se esopere de la curtea ottomana confirmatiunea alesului Chanu alu loru, séu se primésca pe acelu-a pe care ilu tramitea acea curte. Solemnitatile ce le observa la confirmatiunea unui Chanu sunt fórte singulari. Ei au unu covoru vechiu in patru unghiuri, destinat, precumu credu ei, spre acestu usu anca e Ginghischanu, si care asta-di é rosu de timpu si mancatu de molii. In midi-loculu acestui covoru punu pe noulu alessu Chanu, si cu totii in capete descoperite triga cátu le iea gur'a : *Kop iasha*, séu dupa cumu amu dice noi : traiesca la multi ni Chanulu! Apoi patru skirini mai betrani prindu covorulu de patru cornuri, si edica in susu pe Chanu, proclamandu-lu Chanu alu tuturoru Tatariloru. — In cátu pentru Mirsesci, acestia anca au avutu odinióra intinse averi ; asta-di puçini mai traiescu ; s'au stinsu aprópe toti. Cáci sub regimulu lui Selimu II., imperatu alu Turciloru, Mirsescii toti (cu exceptiunea Skiriniloru) s'au revoltatu contra Chanulu loru cu numele Menghili Ghirai si l-au detronatu ; dar' la rugarea Skiriniloru éراسi l-au priimitu si l-au recunoscutu de Chanu alu loru. Chanulu isi propusese a resbuna acésta injuria si a preveni ori ce rebelliune in viitoriu ; dar' la inceputu isi nebusi resimtiulu, si publicá amnestia generale. Duoi ani in urma a datu o mésa stralucita, la care a invitatu pe toti Mirsesci. La mésa tóte erau in abundantia, si banchetulu tienù péné catra mediulu noptiei, cand Chanulu vediendu ca toti sunt beuti de vinu dulce si de *Boza* (o specie de beutura la Tatari ce se prepara din meiu), a lasatu de i-au incarcatu pe cara pentru a-i duce la casele loru ; dar' in cale, soldatii pusi a nume de Chanulu, le-au esitu inainte si, chiar pe candu erau mai amortiti de beutura, i-au uccisu pe toti. Prin acésta lovitura tragica s'a stinsu cu totulu famili'a Mirsesciloru in Crimea, si n'au remasu de cátu acei puçini cari au avutu fericirea de a nu fi atunci la mésa, séu a fi departe din tiéra. Dar' celelalte popóra scithice isi au anca pe Mirsescii loru, mai alesu in Budgiacu, care este Besarabi'a anticiloru. Fiiele acestoru Mirsesci nu se marita decátu numai dupa Mirsescu ; dar' fiii loru sunt liberi de a lua si sclave, si baietii loru sunt totu atátu de legitimi, cá si candu s'ar' fi nascutu din femeia mirsésca. Sunt curióse riturile ce se observa la incredintari si la cununii. Dupa ce parintii s'au invoitu la maritisiulu fiiloru loru, tatalu miresei ordina a se face o casutia mica, cu un'a usia care duce in cas'a lui de dormitu, si cu una feréstra atátu de mica, in catu abia póte incapé capulu unui omu. Prin acésta feréstra esta iertatu mirelui a saruta nóptea pe mirés'a sa, si a se consulta cu ea despre chipulu si modulu cumu se fuga amenduoi. Parintii si fratii pandescu cu Grige dupa mirésa, pe candu mirele se adopera séu a o fura séu a o duce cu puterea. Cu oca siuni de acestea vine lucrulu de multe-ori la bataia, dar' numai in pumni séu carbace, numite *Kamtci* ; si déca se intempla de prindu pe mirele, elu trebue se rescumpere cu bani ; ér' déca in asta lupta, mirele póte se ajunga péné la mirésa, elu intra invingétoriu, o iea cu sine, préda tóta mic'a ei locuintia, retiene pentru sine totu ce gasesce acolo, ca dote de mirésa. Fratii ei inse, in societate cu consangeni loru, o urmarescu, si déca o potu prinde inainte de a ajunge la cas'a mirelui.

au fostu mestecati aci ; fiindu ca unulu, cá si cellalaltu, voià a pune man'a pe acelela tieri remase fara domnitoriu. Trompet'a anca nu sunase bine signalulu de bataia , si armatele de ambe partile se incinsesera degiá in lupta. Turcii au remasu victoriosi , si in cursu de siese ani dupa aceea, au petrunsu prin tôte anghiurile Asiei. In urma, dupa multe lupte, in anulu Hegirei 901, tôte acelela tieri, pentru cari s'a batutu pênè acumu Baiazetu si Cercassianii, s'au adnectatu imperiului ottomanu. In anulu Hegirei 902, generalulu turcu Nasubegu, bate pe Rhodiani si le causéza mare stricatiune. Chiar pe acestu timpu Ahmedu Mirssa, a carui fidelitate o cumperase Baiazetu cu siepte ani mai inainte maritandu-si fii'a dupa elu , sub pretestu de venatória, esse d'în Constantinopole, si fuge la Tibris (40) unde a fostu alesu de rege.

A. 901

I. C. 1496

A. 902

I. C. 1497

SE BATE CU VENETIANII IN GRECIA, SI PUNE PACE CU TOTI VECINII SEI

XXI. In anulu urmatoriu Baiazetu pune in Constantinopole, apröpe de Eski Seraiu , fundamentele la una Giamie , Spitalu , Teellum

acesta trebe séu se o rescumpere cu bani , séu se o iea fara dote. Dar' indata ce mirés'a a intratu in cas'a mirelui lupt'a incéta si incepe ospetiulu. — Despre flicele acestoru Mirsesci se vorbescu minuni si lucruri demne de admiratiune. Candu ajungu etatea nubilitatiei , si au pentru antãiasi-data cele de luna, ori câtu ar' fi fostu de robuste si sanatóse mai nainte, ele dintr'odata cadu intr'o specie de bóla lunatica. Parintii se bucura de acést'a, si-si gratuléza unulu altui-a cá de unu lucru ce este celu mai invederatu semnu despre originea loru nobile ; si mam'a anca se acquitta de adulteriu , de care ar' fi pututu fi accusata , déca flic'a sa nu avea acésta indispositiune. Immediatu dupa acésta se face mare ospetiu, la care se invita tôte flicele Mirsesciloru. Er dupa ce s'a terminatu ospetiulu, verginea lunatica trebe se jóce trei dile si trei nopti in continuu la sunetulu unui monochordu (instrumentu despre care anca Pliniu face mentiune), fara a manca , fara a bé, si fara a dormi, pênè in urma cade la pamentu cá mórtá. In diu'a a treia i dau ceva se mance, si suppa din carne de callu se bee ; prin acésta se restauréza pucinu si apoi éراسi o chiama la jocu. Acésta se repete de trei ori, si apoi i trece bol'a ca luata cu mana , si nici ca-i mai vine in tôte dilele vietiei salle.

(39) *Ogurogli*. Insémna, fliu de bunu auguru (*), de la *Ogur*, bunu auguru, si *Ogul*, fliu. Dar' insémna si fliu de furu.

(40) *Tibris*. La cesti moderni se numesce Tauris, odinióra capital'a imperiului persianu ; ea se numera asta-di intre celle mai de frunte cetati alle Persiei.

(*) Séu fliu de bunu omennu, ori de buna sperantia. Si fliu de furu, adeca de lotru, de hotiu, etc. *Tr. Rom.*

Chane (41), si scóla, cari edificiiuri tóte au fostu terminate in optu ani. In anulu Hegirei 905, trece cu unu numeru mare de truppe in Greci'a, si la primulu atacu cuceresce cetatea Ainebacht; in vér'a dupa aceea, in patru alle lunei Muharemu, occupa cetatea Mothone prin assaltu, si cetatea Coroni priu capitulatiune. In anulu Hegirei 907 Ifrengii impresóra cu un'a flota numerósa cetatea Mitilin (42), dar' se retragu, fiindu ca venisera cinci-dieci de galere alle Sultanelui intru ajutoriu obsedatiloru. Totu pe acestu timpu, Baiazetu face pace cu toti vecinii sei (43), si apoi da ordinu, cá soldatii sei, storsi prin atâte espeditiuni hellice, se pauseze, si greutatile martiali de péné acumu, se le schimbe cu placerile vietiei cetatianesci.

A. 905

I. C. 1499

A. 907

I. C. 1501

SHEITAN KULI INFECTÉZA PE PERSIANI CU ERESIELE SALLE

XXII. Cátu de stricatiósa inse a fostu acésta quiete si pace pentru imperiu, au aretatu destulu de evidentu evenimentele ce s'au petrecutu pe acestu timpu in Asi'a. Sheitanu Kuli (44), unu strigoiu, magicianu, si omu plinu de maiestrii diavolesci, care se tienea as-

(41) *Insénna*: casa de dorere, séu casa de intristare; este unu feliu de spitalu. *Tr. Rom.*

(42) *Mitilin*. Scriitorii crestini dicu ca Mitilen'a a fostu obsediata de o flota francesa. Ceea ce eu bucurosu o credu; cáci Turcii pe toti europenii occidentali i numescu Ifrenci.

(43) *Toti vecinii sei*. Aci se intiellege pacea incheiata intre Turci si Venetiani prin midi-locirea lui Andrea Gritti, care pe acellu timpu era sclavu in curtea lui Baiazetu. In virtutea acestui tractatu, Turcii au primitu Leucadi'a si Nerisulu, ér Venetianii Cephaloni'a.

(44) *Sheitanu Kuli*. Adeca servulu séu sclavulu lui Satanu, primulu heresiarchu intre muhamedani. Turcii i dau acestu nume, fiindu-ca credu ca a fostu unu magicianu si strigoiu. Persianii din contra, afirma ca a fostu unu omu fórte invetiatu si plinu de spiritulu lui Dumnedieu, si ca nu numai a indreptatu Coranulu, dar' a intaritu doctrinele sale prin minuni, si de aci si-a capetatu de la ei numele de *Sof* séu *Sophus*, adeca invetiatu. Totu assemenea differintia este la Persiani si la Turci, relativu la istori'a propagarei doctrineloru sale. Cáci Persianii dicu, ca: Sof espulsu de Baiazetu din tierile othmanice, s'a retrasu la Ismail, regele Persiei, unde, sub timpulu cátu s'a ocupatu cu functiunea de preceptore pre langa fiii acestuia, si i-a instruitu mai alesu in matematica, a terminatu correctiunea si genuin'a interpretatiune a Coranului, si a castigatu atátu pe rege cátu si pe cei mai de frunte ai curtiei pentru opiniunea sa. Dar' fiindu-ca pe poporu nu-lu poté trage in partea sa nici prin predice nici prin eshortatiuni, asia a esoperatu de la rege unu mandatu, prin care se dicea ca: toti acei-a cari s'ar' oppune doctrineloru sale, déca sunt avuti, isi perdu tóta averea si

cunsu lungu timpu nu departe de cetatea Bog-Bassar, vedindu ca poporul simplu, dupa una pace de diece ani, este pofitoriu de lu-

onórea , si déca sunt seraci, isi perdu vióti'a. Persi'a, dicu ei mai departe , a fostu cuprinsa de terróre audindu de acestu edictu, si vedeai locuitorii ei trecúndu in mas-sa in regatele vecine, lasandu-si si avere si bunuri ; chiar precumu in seclulu din-urma Hugenotii fugiau din Franci'a. Regele consternatu de acésta desertiune a su-ditiloru sei, chiamá la sine pe Sofi, si 'i dise , ca : in cátu pentru sine, este convinsu de veritatea doctrineloru sale , dar' nu póte lasa ca pentru acést'a imperiulu se 'fía despoiatu de locuitorii sei. Sofi la acestea respunse, ca : in acestu casu de necesitate, unde veritatea doctrinei este in collisiune cu binele publicu. lucrulu celu mai natu-rale este a-si lua refugiulu la miracule ; elu are atáta confidentia in Dumnedieu si in profetu , ca-i voru adjuta se faca una minune , prin care va confirma si stabili doctrin'a sa in inimele ignorantiloru. Dupa acésta regele a convocatu din totu impe-riulu pe cei mai invetiati interpreti ai Coranului, care adunandu-se, Sofi le presentá una carte legata, cu foile tóte albe si nescrise anca, si le dise .. « Déca mai dubitati anca « in doctrina mea, Dumnedieu va confirma adevverulu prin una minune, cá care o- « chi n'au vediutu si urechi n'au auditu ». Apoi puse cartea nescria in scorbur'a unui arbore betranu , si pre langa ea una alta carte cu Coranulu scrisu asia precumu era péné acumu in usu. Apoi apertur'a goletatiei, pe unde au pusu acelea carti, o au in-chisu cu cercuri de ferru si o au legatu cu trei sigille, dintre cari unulu a remasu la regele, ér' celalalte duóe la partea contraria. Sofi venia in tóte dilele si facea ruga-tiuni sub acestu arbore misteriosu ; in urma, la a patru-spre-diecea di, cerú a rumpe sigillele si a se scóte cartile. Atunci s'a vediutu ca cartea cea cu foile albe s'a gasitu tóta scrisa de la unu capetu péné la celalaltu, si cá consuna intru tóte cu copi'a reve-diuta si corresa de elu ; ér' cartea cea scrisa, adeca copi'a vechia, era cu totulu stórsa, si numai marginile remasessera neatínse. La vederea acésta, tóta adunarea strigá : *Allah, Allah!* Dumnedieule, Dumnedieule ! Si indata imbraçiosia doctrin'a lui Sofi ca unica adevverata si afara de tóta suspiciunea ; ér' copiele cele vechi ale Coranului tóte le-au adunatu si le-au aruncatu in focu , facéndu-si nuóe copii din acésta carte a minuniloru. Pre langa acésta, au schimbatu si scri-sórea. Cáci pe candu copiele ce-le vechi de péné acumu ale Coranului erau scrise cu litterele numite *Naschi* (ceea ee la Turci se conserva anca si asta-di, pe atunci Sofi ordiná ca tóte esemplariele Co-ranului se se transcrie cu litterele numite *Talik*, spre a poté face distinctiune intre copiele celle genuine si cele false (*) :

Astfelu descriu Persianii acésta istoria. Se vedemu acumu, ce dicu Turcii. Ei dau cu totulu alta colóre acestei istorióre, si dicu ca : Sheitanu Kuli sub timpulu cátu a fostu preceptore pre langa fiii lui Ismail, regele Persiei , pre celu mai tineru dintre ei (i-amu uitatu numele, cáci multe lucruri trebe se le scriu numai dupe cumu me adjuta memori'a , flindu ca notitiele ce 'mi facusemu dupa narratiunile o-rali alle unoru turci eruditi si din alte documente , sórtea invidiósá tóte mi le-a rapitu), ilu ducea adese-ori intr'o padure , si acolo i aretá unu arbore vechiu , reco-medandu-i a-lu tiené bine minte, si déca odata tatulu seu l-ar' întreba , se-i numé-

(*) Sub *genuine* intiellege cele nuóe si sub *false* cele vechi. *Tr. Rom.*

ruri noúe, a începutu la anulu Hégirei 916 a propaga eresî'a sa in
 oran, premeditata de lungu timpu mai nainte; o sustienea prin

ca unu arbore, se nu arete pe altulu decâtu pe acesta. In acestu arbore, dicu Tur-
 i mai departe, au pusu elu cu unu anu mai inainte una carte a Coranului, asia
 cum ilu corresese elu insusi, si scrisu in littere necunoscuté péné acumu, dar
 rte elegante, si pre langa elu una alta carte, copia simpla din Alcoranulu vechiu,
 aculatu, rasu, stersu si desfiguratu cu totulu. Goletatea acestui arbore era prin na-
 ra séu prin artea magica a lui Sofi atâtu de bine închisa, in câtu pe dinafara nu
 putea observa nici cea mai mica urma de crepatura. Candu apoi in urma si cu
 npu, Sofi a fostu infruntatu de catra Ismail pentru rebelliunea ce a escitatu in po-
 rru cu doctrinele sale, acesta s'a folositu de ocaziune, si luandu-si refugiulu la in-
 elatiunea sa premeditata, se offeri regelui a confirma doctrin'a sa prin unu mira-
 u. Regele se invoi, si primindu offerirea, conchiemâ un'a multime de ómeni spro
 fi presenti la vederea miracului. Conditiiunile au fostu cele urmatórie: déca veri-
 tea doctrinelóru sale va fi confirmata prin unu miracu, atunci totu omulu, fara
 ceptiune, è detoriu a le primi. ér' déca nu, atunci mórte se fla rasplat'a lui Shei-
 tanu Kuli, cá unui-a care a insielatu poporulu. Nesuppunendu nime vre-o frauda,
 sti s'au invoitu in aceste conditiiuni, si asia regele, insocitu de unu mare numeru de
 ivetiati si de poporulu intregu, merge afara la padure. Impositorulu se adresséza
 isusi catra regele, si pentru cá se previna ori ce suspiciune de frauda, i dise: se
 vinande celui mai tineru principe, fiu alu seu, se-i arete unu arbore, care-i va
 facea lui. Aprob andu atâtu regele câtu si poporulu acésta propunere, dise regele ca-
 a fiulu seu: aróta-mi tu dar' unu arbore óre-care in acésta padure. Junele principe
 facutu, precumu a fostu invetiatu, si aróta chiar arborele cu fraud'a. Sheitanu
 óse immediatu astupusiulu de la scorbura arborelui, si pune in elu cartea ne-
 risa si vechiulu Coranu, precumu disesemu mai in susu, si dupa ce a simulatu una
 igatiune de ipocritu, lasa amenduoe acolo, si lasa a se inchide vacuitatea cu cer-
 uri de ferru si a se lega cu sigille. La patru-spre-diece zile, poporulu érase se a-
 ma in giurulu arborelui, si aci impositorulu (cu manile gole si cu rugatiunile sale
 entru a departa ori ce suspitiune) se apropia de arbore, atinge scorbura, petrunde
 i manile in ea, si scóse cartile, dar' nu cele duo'e puse in urma, ci celelalte duo'e
 use de mai nainte. Le aróta poporulu, si ilu intreba: déca acestea sunt cartile,
 uri la vederea ochiloru sei le-a pusu in acestu arbore? Si fiindu ca legatur'a si
 rm'a esterióra correspundea cu tóta esactitatea, poporulu respunse: acelea sunt.
 upe aceea dandu-le in mana la spectatori vediura ca cartea cu foile albe a impo-
 orelui este scrisa cu litere fórte elegante, si comparandu-o cu noulu Coranu alu lui
 ófi, a gasitu ca este in perfecta consonantia cu acest'a. Atunci unu strigatu se re-
 cá *Asiss Allah!* laudatu fla Dumnedieu! Er' vechiulu Coranu, vediendu-lu totu ma-
 latu cu tinta, esclamara din tóte puterile: *Hak Allah! Subhan Allah!* Dumnedieule
 ceptu! Dnmnedieule bune! Si acumu, spre a sterge pentru totu-deauna ori ce sus-
 tiune de frauda, Sofi, asia dicu Turcii, a farmecatu pe Ismail cu magiciele sale, in
 itu acesta a datu ordinu, se se arda arborele numai de câtu, sub pretestu de a pre-
 ni poporulu de la ori ce adoratiune superstitiósá a acelui arbore. Cu modulu ace-

minuni, si farmecă cu acestea pe vulgulu credulu intr'atātu, in cătu in urma a fostu in stare a scôte la campu una armata intréga de assecli ai sei. Baiazetu tramite immediatu pe Ali Pasia cu truppele necesarie spre a sparge acele tumulte seditiöse. Acesta invingându

st'a — dicu Turcii — a propagatu impostorulu religiunea sa la Persiani. Dela acestu timpu dateza disput'a cea vehementa intre Turci si Persiani despre religiune. Punctulu principale pre langa care se inverte disput'a loru este, ca Persianii blastemă din tôte puterile pe trei descendentii si successorii ai lui Mahomedu, pe *Ebubekir*, *Omeys* si *Osmanu*, si i numescu impostori, falsificatori si furi, si nu recunosc de adevertulu succesoru alu lui Mahomedu de cătu numai pe Ali, care, precumu ei affirma, au fostu ucisu de rivalii sei intr'o Giamia. Turcii din contra, recunosc pe toti patru de successorii legitimi ai profetului, si le conserva acelasiu respectu si reverintia memoriei dupa mórtea loru. Una alta cauza de cërta religiösa intre aceste duöe popora este, ca Turcii indata ce se scöla diminéti'a din patu si inainte de a-si face alu loru *Sabah Nemasu*. suntu obligati, dupa legea loru, a 'si spala picidrele cu apa, si a le freca si sterge bine inainte de a-si pune ale loru *Mest* adeca papucii séu pantofi. Persianii din contra, tienu ca è de adjunsu ca cine-va la sculatulu din patu se-si frece numai picidrele, si ori ce alta spalare este superflua. Ori cătu de mica si neinsemnata s'ar' paré acësta cërta, ea totusi in consecentiele sale è de mare insemnate, căci prin acësta Turcii si Persianii se considera unii pe altii de cei mai mari inimici, si li se da ocaziune de a-si face unii altoru-a cele mai amare imputari, reprobatiuni si injurii. Turcii numescu pe Persiani, blasfemati, impii, infideli, Kizilbashi séu Capiroși (*), si dicu ca sunt mai rei de cătu crestini. Persianii éراسi la rendulu loru, dau inderetru Turciloru tôte aceste epitete de injuria si oprobriu. Ipimicitia intre aceste duöe popöra atātu este de mare, in cătu Turcii credu firmu, ca pentru totu inimiculu de alta religiune (cu care stau in alta relatiune de cătu cu Persianii); pe care i au omoritu, Dumnedieu le conserva buna remuneratiune pentru acestu alu loru servitiu; dar' in comparatiune cu acëst'a, unu Persianu omoritu este egalu cu siepte-diec# de crestini. De aci ne potemu esplica si formalitatiile ce le observa intre sine aceste duöe popöra candu isi tramitu unulu la altulu delegati. Candu regele Persiei tramite la imperatulu turcescu unu delegatu, atunci acesta intre alte daruri presenta Sultanului mai antäiu Coranulu, că si candu ar' voi se dica ca Sultanulu si Turcii se respecte veritatea acestei legi si se o urmeze că singura cea adevertata. Er' Sultanulu din partea sa, dupa ce a primitu in audientia pe delegatulu persianu, si a lasatu a i se ceti registrulu séu list'a de daruri prin Reisul Kiuttab (de comunu Reis Efendi séu mare-cancellariu), candu acesta ajunge cu cetirea la numele de Coranu, iea si elu in mana Coranulu seu de pe unu pultu ce este in apropiare, ilu saruta, si apoi éراسi ilu pune cu tóta reverintia la locul unde a fostu mai nainte: prin acësta solemnitate silentiösa, elu vre se arate veritatea Coranului seu si falsitatea Coranului Persianiloru.

(*) Fiindu-ca pörta turbanu rosiiu. *Tr. Rom.*

pe impostorulu, ilu constringe a se refugia la Ismail (45) Schah (46), unde inse gasi mai multa libertate de a-si lati veninulu, si seduce a tátu pe regele câtu si pe intregu poporulu de la calea cea adeverata a Koranului.

BAIAZETU SE RESOLVE A DA IMPERIULU FIULUI SEU ACHMEDU

XXIII. Chiar pe acestu timpu, candu Baiazetu in midi-loculu paceri se tavalia in placerile lumesci, simtindu elu ca se apropia greutatile etatiei betranesci, si tormentatu de acutele dureri de gutta in mâni (47), care si-o contrasse prin necumpetulu seu, veni la idea de a imita esemplulu avului seu, si a abdica de buna voia la tronu. Spre acestu scopu, chiamà la sine pe Achmedu, fiulu seu cellu mai mare, pe care ilu pusese guvernatore in Koni, si ilu declarà de erede alu imperiului; ér' in câtu pentru sine, dîse: ca viéti'a ce o mai are,

(45) Ismail a fostu fiulu lui Sheik Haidar, a carui mama a fostu fiia a lui Ussunhasan, primulu Sultanu din dinasti'a Turcomaniloru, numiti Baianduriani séu oui albe. Haidar este unulu din pronomile lui Ali, si insémna Leu. De aci famili'a lui Sheik Haidar pretinde a-si deriva origine din Ali prin alu doilea fiu alu acestui-a numitu Husein. Haidar si-a perdutu viéti'a intr'una bataia cu regele de Shirvan; si dupa aceea, acésta familia. care era fórte numerósa, s'a perdutu si stinsu mai cu totulu. Dar' Ismail, unulu din fii sei, a scapatu; si acest'a a fundatu dupa aceea dinasti'a de asta-di, care domnesce de presentu in Persi'a sub supranumele de Sophi. Persianii dicu, ca Haidar a fostu cellu d'antaiu care a inventatu turbanulu rosu cu dóue-spre-diece cretie in giurulu capului, si a facutu ca totu poporulu seu se pórté assemenea turbanu; care in limb'a persieana se numesce Haidar-Tag, séu corón'a lui Haidar. De aci vine si aceea, ca Turcii numesce pe Persiani *Kissilbasch* séu capete rosie. *Tr. Angl.*

Mai trebe sciutu, ca intre Turcomani au fostu duóe dinastie, d'intre cari un'a se numia *Ak-Koiunli* óie alba, ér' cealalta *Kara-Koiunli* séu óie négra. *Tr. Germ.*

(46) *Ismail Shah*. Regele Persiei, contimpuranu cu Baiazetu. Inimicu incarnatu si perpetuu alu casei osmanice. Omu fórte geniale, si care pentru eminentele sale sciintie s'a numeratu intre cei mai eruditi principi; si probabilmente chiar pentru acést'a i s'a datu supranumele de *Sofí*, adeca sapientu (*).

(47) *Gutta in mani*. Crestinii dicu ca Baiazetu a fostu lovitu de gutta in picidre. Póte ca si unulu si altulu are dreptu, fiindu ca acésta bóla ataca in generalu cam deodata si manile si picidrele.

(*) Acesta a fostu fundatorele familiei regesci de asta-di in Persi'a, si de la elu a conservatu acesti regi numele de Mare-Sofí péné asta-di. Vedi mai pe largu not'a additionalé mai in susu la §. XXII. *Tr. Angl.*

vre se o petróca in retragere la Magnesia, locu unde si avulu seu a traitu in singuratate.

SELIMU SE OPPUNE, DAR' REMANE BATUTU

XXIV. Dar' fiindu-ca elu si-a descoperitu intentiunea mai inainte de ce si-ar' fi castigatu pe mai marii tierei, si i-ar' fi attrasu in partea lui Achmedu, asiá lucrulu nu i-a successu precumu ar' fi voitu, ci din contra, ceea ce crediuse ca va fi spre binele seu, s'a intorsu chiar in detrimentulu seu. Cá-ci Selimu, care era gubernatore in Trapesund, audíndu de transactiunile aceste, 'si aduna trupele provinciei sale, trece cu ele pontulu euxinu, merge la Adrianopole si, pentru ca se nu instraineze de la sine inimele poporului prin cuventulu de rebelliune, ellu pretindea ca a venitu numai spre a-si areta respectulu ce detoresce parintelui seu⁽⁴⁸⁾. De aici merge apoi cu dóue-dieci de mii de ómeni directu la Constantinopole, in sperantia ca Ienicierii despre cari sciá ca i tienu partea, se voru allatura la elu. Baiazetu inse, care bine pricepea intentiunile fiului seu, 'si aduna trupele cáte avea atunci in Constantinopole, merge resolutu contra lui Selimu, si in lun'a Gemaziulu evel, anulu Hegirei 917, ilu attaca langa unu satu numitu Ogriss nu departe de Ciorlu. Lupt'a era lungu timpu dubia; dar' in urma Selimu este invinsu, si constrinsu a lua fug'a. Baiazetu opresce totu omului, de a-lu persecuta, in sperantia, precumu dicea, ca fiulu seu se va corregge si-si va veni érase in minte, convingéndu-se elu d'in acésta bataia parintié-sca, ca Dumnedieu nu incuviintiéza nici-de cumu rebelliunea fiiloru contra parintiloru loru. Ér' déca nici de acumu nu ar' vré a se indrepta, atunci trebe lasatu in vindict'a lui Dumnediu, care nici-o-

A. 917

I C. 1511

(48) *Parintele seu.* Turcii. dupa legea loru, sunt obligati, cá dupa una lunga absentia, se-si cerceteze patri'a si parintii deca le sta in putintia. Care neglige acésta, luca in contra lezei divine. De aci este la ei proverbiulu: « Care cercetéza patri'a si parintii sei la timpulu cuvenitu, acelu-a face unu lucru chiar' atatu de mare, cá si candu ar implini peregrinare religiosa la Mecca ». Pentru aceea, déca unu sclavu ar' cere de la domnulu seu, ca se-i permita a cerceta patri'a sa, domnulu nu póte se-i refuse; séu déca o face, atunci pórtu elu sarcin'a peccatului, ér' nu sclavulu seu. Dér acésta a fostu de la Selimu numai unu pretextu, cáci singur'a lui intentiune a fostu detronarea parintelui seu; fiindu-ca se scie ca de la suirea lui Baiazetu pe tron, Selimu nu-lu cercetase nici macar' odata.

data nu lasa pedepsiti pe fiii rebeli. Cu modulu acest'a, scapa Selimu prin bunetatea parintelui seu, si merge la Varna⁽⁴⁹⁾, si de aici la Kiefe, una cetate maritima in Crime'a tatarica.

BAIAZETU ÉRASI OFFERE CORON'A FIIULUI SEU ACHMEDU

XXV. Scapatu de acestu periclu, Baiazetu, care nu cugetà, ca Dumnedieii, ér' nu ómenii⁽⁵⁰⁾ suntu cari impartu corónele, crediù ca nu va mai fi acumu nici-o pedeca, de a dà imperiulu acelui-a, carui-a ilu destinase de mai nainte. Asiá mai tramite odata dupa Achemedu, si-i face cunoscutu, ca inamiculu si rivalulu este invinsu si allungatu preste frontarielu imperiului; se vina dar si cu invoirea generale se primésca corón'a d'impreuna cu binecuventarea parintelui seu. Dar' Achemedu, care luase in consideratiune mai matura ofertulu parintelui seu, respunse : ca in vanu se ostenesce a-i conferi acésta favore, fiindu ca scie ca nu numai Ienicierii, ci toti mai marii tieroi sunt inclinati lui Selimu, si nu vreu pe altulu imperatu de

(49) *Varna*. Cetate langa marea negra, memorabile pentru batai'a in care a ca diutu Vladislau, regele Ungaricii si Poloniei (*).

(50) *Nu ómenii*. De si Turcii afirma ca nimica, nici bine, nici reu, nu se póte in-templa fara voi'a lui Dumnedieu, ei totusi asia credu, ca Dumnedieu nu póte se refuse rugatiunea seriósa a unui Mislimanu; cáci, dice Coranulu : « O angeri ! servulu meu m'a confundatu, io me rusinezu ca nu i-amu implinitu rugatiunea sa ». Dar' sunt duo'e lucruri, cari, dupa doctrin'a loro, nu se potu ajunge prin rugatiuni : profeti'a si imperati'a. Acestea, Dumnedieu nu voiesce a le mai da altui-a, fiindu elle degiá date prin decretulu seu divin, si anume : darulu de profetu é datu lui Mohamedu, si nime altulu dupa elu nu-lu póte avé, ér' imperati'a é data numai casei osmanice ; asia esplica cei mai multi interpreti Coranulu. Si cu modulu acesta subtilulu impostoru s'a pronunsiatu pe sine celu din urma profetu intre toti profetii ; si a stinsu in toti altii. afara de cas'a osmanica, ambitiunea de a adjunge la imperati'a, asia in cátu, déca cine-va ar' dice numai in modu ipoteticu : « candu mi-ar' Dumnedieu mie imperati'a, séu darulu de profetu, io asiu face ceea si ceea, » — unulu cá acesta s'ar' considera numai deátu de unu negatoriu de Dumnediu si apostasiatu de la credinti'a cea adeverata. Unu pecatu acest'a, care nu se póte. sterge de cátu prin *Tesdid Iman*, adeca prin reinnoirea credintiei ; ceea ce se face asia, ca nou-convertitulul trebuie se se presente inaintea Imanului adeca a preotului, si in presenti'a a duoi séu trei martori se declare din nou professiunea credintiei sale.

(*) Vedi not'a 39 la Capu IV. din Cartea II. *Tr. Rom.*

câtu numai pe elu : asiá nu fratele , nici rivalulu , ci soldatii lui , cari 'i tienu partea , sunt aceia de cari se teme.

IENICERII NU SUFFERE CA BAIAZETU SE MAI TIENA REGIMULU

XXVI. Baiazetu vediendu , ca Achmedu desapróba intentiunea sa , si voindu totusi cá pe Selimu se-lu escluda de la tronul pentru insolenti'a sa si pentru immoderat'a sa bóla de a domni , crediú de bine a-si allega alta cale , si a amena pentru altadata esecutarea propusului seu , in sperantia ca i se va da ocaziune mai buna pentru acésta. Dar' era un'a dificultate mare la midi-locu ; cumu adeca se-si revóce declaratiunea de abdicare de la tronul ? cáci ori ce dice séu face unu Sultanu , la turci se considera atátu de santu (51) , in cálu nu se mai póte retracta sub nici unu pretextu omenescu. Asia nu-i remase de cálu unu singuru espediente ; adeca , a face pe mai marii tieriei , ca ei se róge pe Achmedu se-si schimbe cugetulu , si se primésca corón'a. Mai marii tieriei din contra , incuragiau pe Ieniceri a tiené partea lui Selimu , pe cari i duceau unde voiau ei , cu atátu mari vertosu , ca Ienicerii insii detestau pe unu imperatu atátu de móle , care tiene pace acumu de diece ani (52) , ér' soldatii

(51) *Atatu de santu*. Intre titlurile cele mai inalte ale Sultanului in loculul primu este acelu-a candu i se dice : *Ssilullah* séu Umbr'a lui Dumnedieu ; ceea ce însémna , a se supune cu totii edicteloru sale , ca si candu ele ar' veni de la Dumnedieu , si nimeni nu este iertatu a li se oppune. Ca proba despre acést'a vreu se reproducu aci unu casu particulariu , ce s'a petrecutu pe timpulu parintelui meu. Candu Mahomedu IV a trecutu cu armat'a sa , in lun'a lui Maiu , in Moldavi'a spre a obsedia cetatea Camieneti , isi aduse aninte ca acumu este chiar pe acelu timpu , candu in Constantinopole se gasescu ciresie cópte ; si fiindu chiar la mésa , intreabá pe marele veziru : cumu de n'a adusu ciresie pe mésa ? Vezirulu tramisse immediatu pe unu Kapudgi Bashi la principele Moldaviei cu ordinulu , ca numai decátu se-i castige ciresie pentru més'a Sultanului. Principele se escusá si dise , ca pe timpulu acesta anca nu sunt ciresie , ele abia se potu capeta in Iuniu. Atunci Kapudgi Bashi replicá : « O ! principe , candu poruncesce ceva imperatulu , atunci nu se cuvine a dice ca « cutare lucru nu este séu nu se póte face ». Asia principele , cá se-lu faca se-i créda , tramite prin Kapudgi Bashi vre-o cateva ramuri de ciresiu cari abia eiau anca in florite. Mahomedu vediendu-le , esclamá : *Ghiaur VUaieti sovuk imish* , tierile infideliloru sunt reci ! Acésta se póte interpreta in dóue sensuri : séu reci de la natura , séu unu lucru esecrabile si contrariu religiunei mahomedane.

(52) *Diece ani*. Esperienti'a constanta a probatu , ca pacea si quietea nu sunt folositorie acestui poporu. Si ei , déca nu sunt ocupati cu vre-unu inimicu esternu , se in

dupa pace atâtu de lunga nimicu nu doriau mai ferbinte că turburari si belluri intestine.

EI RECLAMA PE SELIMU SI-LU ADUCU LA CONSTANTINOPOLE

XXVII. Mai marii tiei tramitu în secretu scrisori la Selimu, si-i anuncia ca ei toti in unanimitate sunt resoluti a-lu primi de imperatore, si nu voru a suferi ca Baiazetu se abstea de la declaratiunea ce a facutu de a abdica la tron. Selimu, infricatu pôte de pericolulu de mai nainte, refusa la inceputu de a-si da invoierea, si lasa conspiratoriloru a le spune : ca é gat'a a-si varsa sangele pentru ori-care d'între ei, anca si pentru cellu mai d'in urma soldatu, dar' nu voie-sce a face nici cellu mai micu pasiu contra vointiei parintelui seu, mai alesu ca esperienti'a din urma l-a invetiatu, ca man'a lui Dumnedieu lucra in contra sa. Ienicierii recopêndu acestu respunsu, au tramisu d'in partea loru pe Ssemberekci Bashi (53) la Selimu, ca se lu rôge din nou, si se-i sp una ca sunt gat'a a se lega prin juramentu cu totii, ca nu se voru asidia, pênê candu nu-lu voru vedé pe tron, fia chiar si in contra vointiei parintelui seu. Selimu in urma s'a lasatu invinsu prin acésta promissiune, si pleca de la Kiefe cu vre-o cativa urmasi ai sei ; si totu sub pretestulu de mai nainte merge la Constantinopole. Indata ce se lati scirea despre sosirea lui Selimu, Ienicierii se adunara trupe-de-trupe pe strade, si plini de bucuria mersera inaintea lui pênê la Top-Kapù (54). Selimu

torcu cu furi'a loru contra imperatului, si că racii se mananca unii pe altii. De aici este proverbiulu loru. care dice : *Elharekietul Berekiel*, séu miscarea è fericirea, a-deca : ori-ce schimbare aduce cu sine fericire. Căci. afara de aceea' ca ei au o inclinatiune naturale la rebelliune, de unde apoi urméza ca ei nu potu avé nici-o pace intre sine, dar' chiar si legea loru le demanda a nu tiené lungu pace cu crestini si cu nici-unu poporu care nu crede in Mahomedu. Una atare pace lunga ar' impedecea p'pagarea religiunei loru, si ar' da occasiune la rebelliuni intestine permanente. — Se revenimu la cuventulu *diece ani*. Turcii dicu aci puru si simplu *Hali Seman*, a-deca : câtu-va timpu. Eu inse numeru diece ani. Scriitorii crestini sunt de acordu cu Turcii ; e' dicu, ca Baiazetu a statu câtu-va timpu pe pace, si ca podagr'a l-a tînutu că legatu in casa.

(53) *Semberekci Bashi*. Acesta a fostu odinióra superintendentele baterieloru si altoru instrumente de bataia. Semberek iusémna machina de spartu pietre, si Bashi, capu-directoru, presidente. Asta-di acestu officiu nu mai este in usu.

(54) *Top Kapù*. Dupa etimologia insémna port'a machineloru de bataia. Este in par-

incungiuratu de una banda de acesti soldati, intra in cetate, si trage dreptu la campulu Ieng-ibagce, (55) unde Ienicierii redicassera corturi pentru elu.

RESPUNSULUI LUI SELIMU CATRA TRAMISULU PARINTELUI SEU

XXVIII. Baiazetu s'a turburatu, audindu de aceste lucruri neasceptate si vedindu ca aci nu pôte face nimica cu puterea, se determină a imblandi pe fiulu seu cu cuvinte gentile. Dreptu aceea, in a opt'a di, pe candu credea ca se va fi stemperatu foculu vehementu alu fiului seu, tramite dupa Marele Veziru Kodgia Mustafa Pasia (56), si-lu insarcina a spune in numele seu lui Selimu urmatóriele : « Déca
« doresce fiulu meu se me védia, si se aiba binecuventarea mea,
« pentru ce intardiă, si nu vine la mine? ér déca prin acésta pro-
« cedere a sa, vré numai se-si ascunda intentiunile sale impie,
« atunci pentru ce perde atātu-a timpu in vanu? » Vezirulu merge si implinesce insarcinarea, espunendu lui Selimu, cu totu respectulu convenitu, porunc'a Sultanului. Selimu intielegea bine curs'a ce-i intindea parintele seu, si raspunde vezirului in termini totu atātu de acuti si ambiguu: « Du-te — díse Vezirului — si spune pa-
« rintelui meu ca nu voiescu nici-decumu a nu me suppune porun-
« ciloru sale; d'in contra, sunt gata a merge, ori unde m'ar' tra-
« mite; dar' ilu rogu, se binevoiésca a me lumina asupra unoru
« dubietati, ce apasa inim'a mea in starea presenta a lucrurilor.
« Sofi Ogli, (57) unu omu fara insemnetate, sa resculatu in Orientu,
« si cu una celeritate surprindietória a facutu progressu atātu de
« repede, in câtu devastandu lierile ottomane, au ajunsu cu armele

tea occidentale a cetatiei; pe strad'a cea mare intre *Edreni Kapusi*, séu port'a adriapolitana, intre *Silleri Kapusi*, séu pórt'a sillebriana. Pe strad'a acést'a sunt nisce turnauri mari, in cari Turcii tienu pravulu de pusca, si de aici ilu distribuiescu pe la locurile unde au trebuintia.

(55) *Ieng ibagce*. Dupa sensulu originale insémna o gradina nuóa. Este unu spatiu in estindere cam de unu milu; asta-di este liveda unde pascu caii, si se numesce la ei *Ciair*.

(56) *Kodgia Mustafa Pasià*, séu betranulu Mustafa. Acest'a a lasatu a se edifica in Constantinopole un'a casa de cambiu mare de pétra si spatiósa pentru comoditatea comerciantiloru; si care péné in diu'a de asta-di pórt'a numele seu.

(57) *Sofi Ogli*. Ismail regele Persiei.

« sale cucerit6rie p6n6 la Cesarea ; si voi, in locu se ve redicati in-
 « tru aperarea acestoru provincie, stati ca nisce spectatori otiosi la
 « victoriile sale. Si de alta parte, unu Cercassianu (58) obscuru si
 « dupa nume si dupa origine, si care ar' fi trebuitu se se prosterna
 « la armele osmaniloru, a ocupatu nu numai Egiptulu, ci anca si
 « alte mai multe tieri in Syri'a cari odini6ra erau sub potestatea n6-
 « stra, si le tiene anca si asta-di c6 si candu acele6a ar' fi ereditatea
 « sa legitima. La at6tu dispretiu au ajunsu maiestatea imperiului,
 « at6tu de respectata 'sub antecessorii nostri?! Si acei, cari inainte
 « de a sta sub numele lui Baiazetu au fostu respectati de pop6rale
 « vecine ca eroi invincibili, acumu, totu sub acelasiu nume, sunt
 « insultati si tractati de omeni effemeiati si inepti la intreprinderi
 « mari! Unde este acumu glori'a sceptrului oliosmanu? Unde 6 dis-
 « ciplin'a militara? Unde zelulu de a propaga credinti'a? Unde ar-
 « tea de a governa? Se p6te 6re dice la noi : ca imperiulu cresce?
 « P6n6 acolo amu ajunsu, in c6tu inimizii se nu se mai t6ma de
 « noi? Ne potemu noi 6re lauda : ca ard6rea soldatiloru nostri odi-
 « ni6ra invincibili, s'a conservatu p6n6 asta-di? Intr'adeveru, ca cu
 « modulu acesta, gloriosii nostri antecessori n'au redicatu nici tro-
 « nuri, nici marginile imperiului nu le-au latitu. D6ca consideramu
 « acumu t6te acestea, apoi eu lasu parintelui meu se judece, 6re
 « pctu reman6 fara a fi pedepsiti acei-a, cari s6u prin consimtie-
 « mentulu (59), s6u lasarea, ori negligeri'a loru, au causatu aceste
 « reutati? Si d6ca aceste coruptiuni nu se voru vindeca curendu
 « si d'in bunu timplu, atunci nu bravurei inamiciloru nostri, ci lenei
 « n6stre proprie, va trebui se adscriemu ruin'a ce se apropia, si
 « care este mai inevitabile a imperiului nostru ».

BAIAZETU ABDICA IN FAVOREA LUI SELIMU, SI SE RETRAGE LA DYMOTICA

XXIX. Vezirulu intornandu la Sultanulu, si aduc6ndu respunsulu
 fiului seu, Baiazetu a replicatu acestea : « Vedu pr6-bine, ca fiiulu »
 « meu nu are intentiunea de a cerceta pe tatalu seu, ci, cu dreptu

(58) *Unu cercassianu.* Regele Egiptului.

(59) *Consimtiementu.* Perfidiulu fiu cerca aci pretestu spre a detrona pe tatalu seu
 si a-i lua vi6ti'a.

« ori fara dreptu , a ocupa imperiulu. Si chiar ceriulu anca, lui i l-a « destinat ; despre acést'a m'amu convinsu d'intr'unu visu (60) ce « amu avutu in nóptea trecuta ; amu vediutu adeca , ca soldatii au « pusu coron'a mea pe capulu lui Selimu. Fiindu-ca dar io tienu ca « este lucru impiu de a intreprinde séu a face ceva , ce este contra « vointiei lui Dumnedieu , asia me supponu in tóta umilinti'a pro- « vedintiei divine, si prin acést'a depunu corón'a ; si vreu, si ordinu « ca pe Selimu de adi inainte totu omulu se-lu recunósca de impe- « ratu, si se fia onoratu de toti ». Immediatú dupa acésta, Baiazetu insciintiéza pe Selim despre resolutiunea sa, si-i cere permissiunea de a se poté retrage in viétia privata la Dymotica. Selimu róga pe tatalu seu se remana in palatulu celu nou, ca-ci elu , avendu si regimulu , se indestulesce cu palatulu celu vechiu. Baiazetu inse remane si insiste pre langa cererea sa de mai inainte, drcéndu între altele, ca : duóe sabii (61) nu potu incapé nici-odata intr'una si aceeasi téca (62). Asia invinse in urma si cererea i se implini, si luandu cu sine lucrurile cele mai pretiósé din camer'a de thesauri, si insoçitu de Iunus Pasia (63) si alti câti-va amici ai sei , se departâ din Constantinopole in 18 ale lunei Safer, anulu Hegirei 918.

A. 918

I. C. 1522

SELIMU SE INCORONÉZA

XXX. Selimu cu mai marii tieriei pléca inainte, si astépta pe tatalu

(60) *Visu.* Turcii sunt fórté superstitiosi la visuri. Ei crédu ca sufletulu curatu alu unui musulmanu vede in visu lucrurile de cari trebe se se pazésca. Ei au o carte numita *Vakaa Name* (carte de visuri) séu interpretele visurilor, care o consulta in assemenea casuri. Dar ei dicu : *Diush ghiorende deghiul dur, ghiorunde dur*, adeca : eventulu visului nu depinde de la care l-a visatu, ci de la care l-a interpretatu. De aci, déca cineva dice : amu avutu unu visu asta nópte, toti striga dintr'odata : *chair-ola (*)!*, si prin acést'a crédu , ca déca si visulu in sine ar' insemna ceva reu , chiar inse prin acésta strigare, reulu se póte deturna.

(61) *Duóe sabii.* Se pare ca a facutu allusiune la dis'a lui Alexandru celu mare : « Precumu duóe lumini de sóre nu potu incaldi lumea , asiâ duoi imperati nu potu guberna unu imperiu.

(62) Pe arabicesce, insémna : Elseifani la iadstamassni Gimd vahad. *Tr. Germ.*

(63) *Iunus Pasia.* De la cuventulu ebraicu Iochanan, séu Ion. Totu asiâ Ion profetulu la Turci se numesco *Iunus Peigamber.*

(*) *Insemna :* é bine ; e semnu bunu. *Tr. Germ.*

seu in Kuciuk-Cekmedge (64), distantia de două ore de la Constantinopole. Aici a vorbitu cu elu despre consolidarea Statului, si, cá si candu ar' fi voitu a espia inobedenti'a sa trecuta prin present'a sa umilire, a cerutu se-i dea binecuventarea parintiésca. In urma se desparti de tatalu seu, se întórse la palatu, si primi diadem'a imperiale cu tóte solemnitatele usitate.

MOARTEA DE MARTIRU A LUI BAIAZETU

XXXI. Intr'aceea Baiazetu isi continua calea sa mai departe; dar' in pasiu atátu de incetu, in cátu, sub pretestu de indispositiune, mai la totu satulu se opria; ceea ce a suscitatu in fiulu seu suspitiunea, ca elu ar' spera se fia chiamatu la guvernul (carui nevrendu a resignatu) prin chiar propri'a miscare a poporului. Póte acést'a era caus'a, ca elu, departatu abiá patru-dieci de mille de la capitala si-a terminatu viéti'a prin una neasceptata mórte de martiru (65). Audíndu Selimu despre mórtea parintelui seu, ordiná numai decátu marelui Veziru si mai-mariloru tiei, se-i aduca cadavrulu la Constantinopole. Elu insusi imbracatu in vestminte de doliu, la reintórcerea acestoru-a a esitu pedestru pênè afara de cetate, si cu mare pompa, cá in triumfu, petrecù cadavrulu in cetate, si ordiná a'lu immormenta in Giami'a fundata de insusi Baiazetu.

SUCCESSORII SI CALITATILE LUI BAIAZETU

XXXII. Baiazetu a vietuitu siese-dieci-si-duoi de ani, si a domnitu patru-dieci-si-duoi (66). Elu au avutu cincii fii: pe Achmedu, Selimu, Shehinshah, Alemshah, si Korkudu, despre a caroru sórte

(64) *Kuciuk-Cekmedge*. Unu micu podu de trasu, care in urma s'a prefacutu in podu stabile, dar' totusi a conservatu numele de micu, pentru a se poté distinge de unu altu podu mai mare. Kuciuk-Cekmedge inse, despre care é vorb'a aci, este una cetate care inainte de acést'a era cunoscuta sub numele de Athyra. Ea este situata pe calea ceea mare ce duce la Adrianopole in distantia de două ore dela Constantinopole, si de siese de la Buiuk-Cekmedge (adeca de la podulu celu mare).

(65) *Mórte de martiru*. De aci se poté deduce, ca nu este fictiune ceea ce Philip Loniceru, pa urm'a lui Antoniu Moenevin, dice despre mórtea lui Baiazetu. Elu (la Tomu I. Partea V. capu 22). dice, ca Baiazetu a fostu ucisu pe cale de man'a unui medicu evreu; cu tóte aceste Turcii nu vreau a confessa nici-de-cumu apriatu acésta fapta.

(66) Tr. Francesu pune cu erróre trei-dieci-si-duoi ani. *Tr. Rom.*

vomu vorbi mai in josu. Déca potemu crede istoriografiloru turci, apoi Baiazetu a fostu unu principe valorosu , activu , si de unu spiritu invincibile chiar si in cele mai mari adversitati, si de una taria corporale, castigata prin esorcitiu, atâtu de robusta, in câtu puçini erau lui assemenea, si nici unulu nu'lu intrecea. Elu era unu punctualu observatoriu alu legei, si mare patronu alu invetiatiiloru ; in câtu fia-carui din acesti-a nu numai ca-i dá una pensiune anuale de câte diece Aktce (67), dar' anca avea grati'a de a-lu imbraca cu Softa (68), si a-lu provedé cu cele necesarie pe fie-care dupa conditiunea sa. Elu insusi atâtu era de versatu in tôte partile literaturiloru, in câtu insusi poporulu seu ilu tienea de capu nu numai alu imperiului, ci anca si alu invetiatiiloru. Prin dispositiunile sale séu prin favorabil'a sa fortuna, nu numai ca a melioratu imperiulu osmanu , dar' anca a purtatu belluri glorióse si regaturi vaste a cuceritu. Elu a spendatu mare parte a venituriloru sale intru ardicairea de edificiiuri , cari au fostu destinate pentru glori'a lui Dumnedieu (69). Elu lasá a se repara murii cetatiei, ruinati in multe locuri prin unu cutremuru de pamentu ; si pe piati'a caldarariloru (70) lasá a se construi un'a Giamia pompósa si de una architectura admirabile, ér' alt'a in Amasi'a, de si nu atâtu de mare, dar' totu atatu de frumósa si eleganta : ne mai memorandu multele Medrese si I-marete , ce au fundatu in nenumerate locuri. Afara de aceste edificie, destinate servitiului divin, elu a edificatu aprópe de Osman-dgik pe riulu Kissil-Irmak (71) unu podu de marmure de nóue-spre

(67) *Aktce*. Insémna albu, de la traducerea cuventului grecescu ἄκτρον. O speçie de moneta, cca mai mica si in valóre si in pondu de câtu tôte celelalte (esceptandu diumetate-pfenigii numiti Mankiri). Una-suta-duóe-dieci de acesti aspri facu unu leu, ér' trei-sute facu unu ducatu venetianu.

(68) A se vedé not'a 30 la Capu IV din Cartea I. *Tr. Rom.*

(69) *Glori'a lui Dumnedieu*. Despre tôte edificiele dedicate lui Dumnedieu , se dice in generalu ca sunt edificate in onórea lui Dumnedieu. *Hak Tolinc*, séu in arabicescu *fi Sebtlullah* ori *fi Tarikullah*, insémna, in calea Domnului (*).

(70) *Piati'a caldarariloru*. Situatu nu departe de vechiulu palatu , numitu in timpulu anticu Χαλκοπράτης.

(71) *Kissil-Irmak*. Riulu rosiiu.

(*) Turcii intrebuintiéza totdeauna acésta frasa, candu é vorb'a de Dumnedieu , de religiune, séu de binele publicu. *Tr. Germ.*

diece arcuri, si altulu de pétra taiata totu cu atâte arcuri in provinci'a Sarichan preste riulu Giossui (72).

UNU ESEMPLU SINGULARIU DE PIETATEA SA

XXXIII. Inainte de a purcede mai departe, trebe se mentionezu unu specialu exemplu de pietate a lui Baiazetu, care Turcii ilu tienu demnu de tôte laudele. Se dice adeca, ca in viéti'a sa, tóta pulberea, ce in cûrsulu espeditiuniloru sale s'a legatu de vestmintele sale, o a strinsu si conservatu cu tóta grigea, si scurtu inainte de a muri, a lasatu cu limba de morte si conjurandu pe toti carii-lu assistau, cá din acea pulbere se arda una mare caramida, si se i-o puna in grópa sub braçulu dreptu in locu de perina; adaogéndu ca elu in tóta viéti'a sa a tienutu fórte multu la acestu Hadis, (73) séu proverbiu: «*Min Igbiratu Cademahu si Sebiluiah, harem Allah aleih « Ennare*; adeca: «Ale carui picióre sunt batute de pulbere in calea « Domnului, pe acelu-a Dumnedieu ilu va mantui de foculu infer-
« nului ».

(72) *Ghiossui*. Apa de ochi; in sensu metaforicu, lacrime. Cá si *Ghios Iashi*, umediél'a séu sorgintea ochiloru.

(73) *Hadis*. Acést'a insemnéza propriamente oraclulu unui profetu falsu, care dupa opiniunea Turciloru, se pronuncia in spiritu cu totulu profeticu. Cáci Turcii impartu profetiele din Coranu in duóe parti: un'a divina, séu aceea care o a profetitu Mahomedu, inspiratu de Archangelulu Gavrilu, si acést'a o numescu *Hadisul-Kudus* (*); si alt'a profetica, care insusi Mahomedu din inspiratiune divina o a profetitu, si acést'a la ei se numesce *Hadisun Nebevi*.

(*) Sententie divine. *Tr. Germ.*

Domnitorii in Europ'a, contimporani cu Baiazetu II., au fostu:

In Germani'a: Fridericu IV. de Austri'a, 1439—1493 si Maximilianu III. 1493—1518.

In Angli'a: Eduardu V. 1483; Richardu III. 1483—1485; Enricu VII. 1485—1509; si Enricu VIII. 1509—1546.

In Franci'a: Carolu VIII. 1483—1498.; si Ludovicu XII. 1498—1515. *Tr. Angl.*

ISTORI'A

DOMNIEI LUI SELIMU I

ALU NOULEA IMPERATU ALU TURCILORU

CAPU III. DIN CARTEA III.

ACHMEDU REBELLU

I. Selimu, supranumitu Iavus, (1) s'a nascutu la anulu Hegirei 872, pre candu avulu seu Mahomedu era inca in viétia, si tatalu seu

(1) *Iavus*. Sensulu propriu alu acestui cuventu este : *feróce séu selbaticu* si de aceea *passionatu*. S'a datu, precumu se dice, acestu supranume lui Selim, (*) pentru natur'a sa rabiata si tiranica, cu care persecutà nu numai pe criminali ci si pe innocenti, ba chiaru si pe tatalu séu si pe fratii sei, cá si candu i-ar' fi fostu inimici. Se dice despre acestu Sultanu, ca intr'o di a datu ordinu marelui seu Viziru, de a arbora códele de calu la port'a palatului seu, cá semnu de una prossima espeditiune, si de a asiediá corturile intr'unu locu bine accomodatu. Vezirulu isi permise numai intre-barea, ca : in ce locu voiesce Maiestatea Sa se se puna corturile ? ; Selimu in locu de a 'i respunde, lasà immediatu a-i taia capulu. Successorele acestui viziru avu aceeași sórte anca in aceeași di. Dar' alu treilea Veziru, invetiandu d'in esemplulu celoru duoi, a pusu corturile spre tóte patru parti alle lumei, si a facutu cu admirabile promptitudene tóte preparativele necessarie la espeditiune. Intrebandu-lu dupa aceea Sultanulu : déca, si in ce locu a facutu preparativele pentru espeditiune ? Vezirulu a respunsu : tóte sunt gata, potemu pleca ori in care parte veti gasi de cuviintia Atunci Sultanulu replicà : « mórtea celoru duoi d'ántáiu a salvatu viéti'a celui de a treilea, si mie mi-a datu unu veziru bunu ». Dintre toti atáti imperati ai Turciloru.

(*) *Selim*. insémna, nevinovatu, perfectu, pacificu. *Tr. Germ.* De aci póte se deriva unguresculu *szelid, szerény*, blandu, modestu, etc. *Tr. Rom.*

A. 918
I. C. 1512

Baiazetu Domnu in Amasi'a. Acesta, precumu amu vediutu in capulu precedente, a fostu detronatu, si dupa aceea s'a proclamatu Selimu imperatore alu osmaniloru in 19 ale lunei Safer anulu Hegirei 918, fiindu in etate de 46 de ani. Fratii sei n'au avutu curagiulu de a se oppune acestei procederi, séu pentru ca Selimu avea soldatii in partea sa, séu pentru ca credeau ca astfelu voru poté imblandi natur'a sa feroce. Numai Achmedu singuru, care cunoscea pré bine dispositiunea inimei lui Selimu, si sciá ca, péné ce va fi acesta pe tronu, nicaiurea nu va poté fi in securitate, se resolvi, in desperatiunea sa, séu de a-lu sterge din cale séu de a muri însusi. Si sedusu de fals'a sperantia, ca unii magnati numai la aparentia ar' tiené partea lui Selimu, si usioru ar' trece in partea sa, aduná tóte trupele din Amasi'a, si cugetandu ca è mai consultu a intra in tierile fratelui seu, se prepará a trece in Europ'a.

ACHMEDU INVINSU SI STRANGULATU

II. Abiá luase Achmedu acésta resolutiune, si indata fú descope-

uniculu Selimu a fostu care, dupa ce ajunse pe tronu, a lasatu se-si rada barb'a; ceea ce este contra preceptelor Coranului si contra usului introdusu Este lege la turcii, care ordina ca fiii imperatoru trebe se-si rada barb'a inainte de a ajunge la tronu, ér dupa aceea se si-o lasa so crésca. Selimu, infruntatu odata de Mufti in modulu celu mai gentile si affabile, ca pentru ce isi rade barb'a, elu respunde: « 'mi « radu barb'a, cá vezirii mei se nu aiba de ce me prinde ». Turcii mai dicu anca despre acestu Sultanu, ca avea totdeauna la sine si purtá, in mana una maciuca scurta, numitu Topus; si ca, la acest'a ar' fi datu ocasiune urmatóri'a intemplantare. Anca pe timpulu parintelui seu, unele provincii invecinate cu Persi'a, respundeau acestui imperiu, pentru a sustiene pacea, unu anumitu tributulu anuale de tapete, ce se numiau *Giul*. Murindu parintele seu, gubernatorele acestoru provincii tramite la Selimu se-lu intrebe, déca se mai respunda Persianiloru acestu micu tributulu ori nu? Selimu respunsu: « Spuneti aceloru infideli, cu capete rosie, ca tatalu tapetelor a trecutu din lume, si in loculul lui a venitu tatalu maciucelor ». Fras'a de « tatalu maciucelor », o au imprumutatu Turcii de la Evrei si Arabi, si insémna unu omu care are in abundantia cutare ori cutare lucru; precumu *Ebul Iman*, insémna tatalu credintiei, séu omu plinu de credintia; *Ebul Sulh*, tatalu pazei, séu omu plinu de pace, omu paciflicu; *Allun Babasi*, tatalu aurului, adeca abundante in auru; *Devlet Babasi*, tatalu fericirei, séu omu imbetranitu in onóre. In acestu sensu, Selimu numesce pe tatalu seu Baiazetu, *Giulgi Babasi*, tatalu tapetelor, fiindu-ca a datu tapete Persianiloru, ér pe sine se numesce tatalu maciucelor, fiinduca in locu de tapete a destinatu arm'a si maciuc'a. Turcii au o multime de istorii de aceste despre Selimu, pe care inse noi, pentru a scurta, le omitemu.

rita lui Selimu prin spionii sei, pe cari i avea in tóte partile. Spre a innabusi asia dar' acésta flacara, si a surprinde pe fratele seu inainte de ce si-ar' fi potutu aduna tóte trupele sale, trece cu armat'a sa canalulu constantinopolitanu si intra in Asi'a. Achmedu, de si vediu ca planulu seu este prea curendu descoperitu, totusi, fiindu-ca vedea ca trebe séu se invinga séu se móra, se puse in fruntea trupeloru câte isi putú aduna, si merse cu inima a intimpina pe fratele seu la Ieng-ishedir. Lupt'a a fostu un'a dintre cele mai furióse. Achmedu luptá in frunte, si luptá cu eroismu, in câtu nu o data isi readună aripele sale risipite. Dar' in urma, armat'a sa a fostu cutrupita de numerulu mare alu inimicului, si, dupa mari perderi, nimicita cu totul. Cei mai multi voiau mai bine a muri, de câtu a-si lasa loculu pe care ilu apearu; si numai puçini au încercatu a scapa prin fuga. Intre acestia era si Achmedu, dar' a fostu prinsu de viiu, si stranglatu la momentu. Elu este immormentatu in Prus'a.

KORKUD PEDEPSITU CU MOARTE FARA CAUSA

III. Dupa acésta victoria, lasandu Selimu câtu-va timpu de respirare trupeloru sale, descinse cu ele contra fratelui seu Korkud, pe care anca tatalu seu ilu pusese Domnu in Magnesi'a. Korkud se purtá péné acumu cu totu respectulu catra fratele seu, si mai bine ar' fi voitu a sufferi ori ce i-ar' fi dictatu sórtea, de câtu cá se-si spurce manile cu sange de fraticidiu. Dar' vediendu ca umilinti'a si suppunerea nu se respecta, si celu pe care ilu crutiá, insetá dupa sangele seu, se resolvi a nu muri celu puçinu neresbunatu, si merse cu trupele câte le avea sub cõmand'a sa contra lui Selimu. Dar' Selimu cu armat'a sa bine disciplinata si fórte numerósa, invinse si disperse fórte usioru trupele fratelui seu. In acésta desperata stare, Korkud scapà prin fuga; dar' perasitu de ómenii sei, rátéciá fara servitori si companioni noptea singuru prin căli neamblate si locuri deserte, ér' diu'a se ascundea prin spelunce intunecóse si orribili. De aci se dicea, ca elu vre a imita esemplulu lui Gemu, (2) se fuga la

(2) *Gemu*. Io credu ca acést'a este numai una ironia din partea Turciloru, de óra-ce se scie bine ca Gemu a fostu omoritu la crestini (*).

(*) A se vedé not'a 20 la capu II. din Cartea III. *Tr. Rom.*

crestini si se le céra scutulu contra violentiei fratelui seu. Selimu in-grigiatu ca Korkud fugindu la crestini ar' poté se dea acestoru-a consiliuri desastróse statului osmanicu, ordiná ca se caute dupa elu cu mai multa diligentia. In urma, asiá a voitu fatulu seu, cá se 'lu gasésca unu soldatu in cavern'a sa, se'lu scóta de aici si se 'lu duca inaintea lui Selimu. Acesta, fara se-i lase timpu a se defende, de si o cerea cu taria, ilu dède numai de cátu pe man'a carneficelului (3), care immediatu ilu si strangulá.

**SELIMU INTRA IN PERSIA SI INAINTE DE A INTRA IN LUPTA SE CONSULTA CU
MARELE VEZIRU**

IV. Selimu, dupa ce a nimicitu, precumu amu vediutu, pe rivalii imperiului seu, si a mai curatftu din cale pe unii inimici de casa (4), se întórse cu tóte cugetele sale la cuceriri esterne. Intre toti inimi-cii sei esterni, celu mai de capetenia era fara dubiu Sultanu Gavri, regele Egiptului, cu care, dupa multe certe, Baiazetu facuse pace. Dar nu era nici securu nici consultu de a-lu attaca, inainte de a in-vinge si nimici pe Kisilbash Shahi (5) Acest'a daduse destule probe de inimiti'a sa, pentru-cá Selimu se se téma, ca péné candu va fi ocupatu cu trebile in Egiptu, Persianii ar' poté se attace pe osmani si se nevalésca in tierile acestoru-a. Inimicitiele intre aceste duóe popóra erau anca si mai acute, de candu cu schimbarile eretice ce le introdusese Sheitanu Kuli in Coranu, si cari prin aprobatiunea a insusi regelui infectassera tóta Persi'a, si fecera din acestu poporu inimicu de móрте a toti adeveratii sectători ai Coranului. Din aceste consideratiuni, Selimu se resolvi a umili pe Persiani inainte de a purcede la alte intreprinderi. Asiá, la anulu Hegrei 920 trece cu

A. 920

I. C. 1514

(3) Ghide, hoheriu, esecutoru, justitiariu etc. *Tr. Rom.*

(4) *Inimici de casa.* Adeca unii servitori mari de curte, cari in secretu tieneau par-tea lui Baiazetu, si pe cari Selimu i-a pedepsitu cu móрте pe toti.

(5) *Kisilbas Shahi.* Regele Capu-rosiloru. Acesta é Ismail Sofi, celu mai intieleptu si mai invetiatu intre toti regii persiani. Suditii sei l-au numeratu intre santi, fiindu ca pe timpul seu si sub auspiciile salle s'a implinitu reformatiunea in Coranu, pre-cumu amu relatatu intr'o nota mai in susu (*).

(*) A se vedé not'a 42 la capu II. din Cartea III. *Tr. Rom.*

una armata numerósa in Asi'a si la Tibris (6), un'a din cetatile principale ale Persiei, intr'unu siesu numitu Cialduran (7), da de armat'a inimica, care nu era mai puçinu numerósa de câtu a sa, apoi indata chiama pe veziri si pe ceialalti officieri mai de frunte, si-i consulta ca : ce este de facutu ? Ei toti erau de opiniune, cá se nu se precipite lucrulu ; soldatii sunt fatigati de lung'a cale, si ar' pote se usioreze victori'a inimicului ; pentru aceea, mai bine se se amène batai'a pène la diu'a urmatória, si se se lase armatei timpu de a se reculege. Toti aprobara in unanimitate acésta opiniune , singuru Selimu a fostu in contra, si dise : « Consiliulu ce dati voi, nu este mai puçinu favorabile inimicului cá nóue. Au ei nu sunt osteniti de cale cá si noi ? Eu nu vedu dar', pentru ce se le damu timpu a se reculege, si a se prepara mai bine pentru lupta si a ni se oppune cu mai multa vigóre. Intr'adeveru, ca acumu vedu gresiél'a cea mare ce amu facutu, ca nu i-amu atacatu indata candu i-amu vediutu. « Si nu inainte, ci dupa bataia, se ne fimu consultatu de respirarea « necessaria ostirei nóstre.»

APROABA OPINIUNEA LUI PIRI PASIA

V. Dupa ce a disu aceste cuvete, dissólve consiliulu si da ordinu a se prepara la lupta. Si immediatu tramite dupa Defterdarulu (8)

(6) *Tibris*. Puçinu dupa aceea, Persianii au reocupatu acésta cetate, si o tienu pène in diu'a de asta-di.

(7) *Cialduran*. Dupa opiniunea mai multoru-a, acesta este unu siesu spatiosu, care se intinde pre sub murii cetatiei Tibris, si póta pène-asta-di acestu nume. Alti dicu ca este o cetate mica nu departe de Tibris. In sensu etimologicu, insémna un omu care espune ceva lucru la furi, de la verbulu *cialarum* (*), a fura ; de unde apoi deriva *cialdururum*, a face se fure. Asemenea mai insémna anca : a face larma, a ciocani, a face pe cineva se ciocanésca, etc.

(8) *Defterdarulu*. Cuventulu acest'a se deriva dela persiculu *Defter*, comptu séu carte de accompturi, si *dar*, a purta, a tiené ; séu déca place cui-va mai bine, de la grecesculu Διφτερά, pelle, pergamentu, ori velinu, pe care se póte scrie. Defterdaratulu este unu officiu fórté insemnatu la curtea ottomana ; si persón'a care imbraca acésta sarcina, are dispositiunea asupr'a de tóte veniturile esterne. Dara candu póta acestu officiu unu secretariu séu *Effendi*, elu nu póte se faca nimica fara consensulu marelui veziru. Din contra, candu unu Pasia cu trei tuguri are acestu officiu, elu póte

(*) Póte de aci se deriva unguresculu *cialni* (csalni) a incela ; *csaló*, incelatoriu, *cialárd* incelatoriu. etc. *Tr. Rom.*

Piri (9) Pasia, care nu luase parte in consiliu, si-i cerea opiniunea asupra casului presente. Acesta fora se fia sciutu cugetulu impe-

se iea Tugra cu sine fara scirea vezirului, si se publice fermanulu sub numele seu propriu. Dar' acést'a se intempla fórte arareori, si numai in casulu candu vezirulu este unu omu ignorante si n'are capacitatea pentru astfelu de lucruri; atunci imperatulu si-alege unu omu de incredere si cu auctoritate, pe care-lu insarcina cu administrarea finantieloru. Defterdarulu are sub directiunea sa dóue-spre-diece cancellarii, numite *Calem*; aici incurgu tóte veniturile, tributele si vâmurile din totu imperiulu, si de aici se distribuie stipendiele militari: dar tóte aceste in diverse cabinete si sub altu directore séu superintendente. Defterdarulu sta in capulu primulu cabinetu; de aici se dau tóte mandatele atátu cátrá celelalte cabinete séu cancellarii, cátu si catra totu imperiulu, pentru redicarea tributurilor si vâmuriloru. In capulu cabinetulu alu doilea este *Reis Effendi*, séu marele cancellariu alu imperiulu. Alu treilea sta sub *Deftér Emini*, care inspecta cartile si accompturile despre tóte veniturile. *Beglúci*, direge cabinetulu alu patrula; de aici se espedescu tóte mandatele catra Pasi, si scrisorile catra pasialicuri, principale si alte auctoritati mai inalte. Alu cincilea sta sub *Rusnamedgi*; aici se pórtá diurnalulu de tóte dilele despre stipendiele ce se platescu in totu imperiulu. In cabinetulu alu sieslea comanda *Bash Muhasebedgi*; acest'a e comptabilulu generalu, si in cabinetulu seu se facu tóte accompturile. Alu sieptelea, sta sub directiunea lui *Anadoli Muhasebedgi*; de acestu cabinetu se tiene administrarea a tóte veniturile asiatiche. Directorele celui de alu optulea este *Charagi Muhasebedgi*; acesta are de a ingriji pentru incasarea tributelorú de la evrei si crestini. Alu nóuclea sta sub *Mevkufat*, care are sub dispositiunea sa banii destinati pentru scopuri de pietate. Alu diecelea sta sub directiunea lui *Malúet Teskeredgi*; aici se administra averile dominiale si alte venituri. Preste alu unu-spre-diecelea este pusu *Mucabeledgi*, carui noi i-amu dice controloru; acest'a pórtá listele despre soldati, si aréta care din ei au muritu séu au devenitu invalidu, cá asia se nu se plátésca soldu nici mai mare nici mai micu decátu cumu este numerulu reale alu soldatiloru; elu are duoi adjutori subordinati lui, unulu este *Iata Mucabeledgi*, care pórtá registrulu despre infanteria din totu imperiulu, si celalaltu este *Atlu Mucabeledgi*, care tiene in evidentia pe Spahi si pe cealalta cavaleria a imperiulu, precumu si pe ceialalti stipendiari ai Sultanulu, cari sunt dispersi in *Timar Siiamet*. In urma capulu celui de alu duoi-spre-diecelea este *Teshrifatci*, séu, cumu i-amu dice noi, primu-ceremoniaru. In tóte cabinetele aceste, mandatele se dau in limb'a turcésca; dar' compturile tóte se redactéza in limb'a persiana cu caractere numite *Kirma*, adeca abreviatuni, pe care numai acelu-a le póte ceti, care é dedatu cu elle; acestea atátu sunt de concise, in cátu veniturile si spescele annuali din totu imperiulu se potu presenta imperatulu in duodecici-si-patru de pagine. Fia-care directore de cabinetu isi are *Kalfa* séu mai vulgaru *Kalifulu* seu; noi i-amu dice secretariu. Cei mai de capetenia intre acesti Calfe sunt *Maden Kalfa*; sub inspectiunea acestui-a stau tóte acelea venituri, din cari incurgu anumite si determinate summe, precumu sunt minele, provinciile, cari trebe se aduca unu tributú fixu annuale etc.; si *Ochor Kalfa*, care pórtá compturile asu-

ratului, isi dède opiniunea chiar' dupa placulu acestui-a. « Nu trebe, « dise elu, a espune reputatiunea armeloru osmane la compromissiu- « nea de a se deda inamiculu a ne cauta in façie, si prin acèsta a se « invetia mai antaiu se se tiena tare in contra nôstra, si apoi a des- « pretiui eroismulu nostru. Este totdeauna unu bunu auguriu, (10) « déca ataci pe inamicu indata ce l-ai vediutu, si nevalessi asupr'a

pra stalluriloru Sultanului. Afara de aceste cancellarii séu cabinetu, mai sunt anca si alte officie, numite *Emanet*, séu cumu amu dice, officie de concredere, din cauza ca, nepotendu face accompturile cu tóta precisiunea, trebe in cele mai multe casuri a se lasa in onestitatea officiariloru. Defterdarulu nu póte da in numele seu nici-unu mandatu acestoru officiolate, de si elle sunt obligate a si face accompturile loru in cancellari'a sa. Aceste sunt : 1° *Tershane Emini*, care are inspectiunea asupr'a construierei séu repararei bastimenteloru, si asupr'a a totu ce se tiene de navigatiune. 2° *Ghiumruki Emini*, capu-inspectorulu duaneloru (*). 3° *Sarbehane Emini* capu impri- meriei de moneta ; acest'a nu è obligatu, cá ceialalti, a tiené accomptu despre percep- tiuni si erogatiuni, ci elu cumpera ori iea in arenda aurulu si argentulu crudu sub condițiune de a admnistra în thesaurulu publicu atâte séu atâte pungi pe di, si din ce remane dupa aceea, elu are putere de a bate moneta câtu póte in profitulu seu, 4° *Matpach Emini*, séu capu-bucatarulu alu marelui Sultanu. 5° *Topchane Nasiri*, superintendente alu tunuriloru si altoru instrumente bellice. 6° *Arpa Emni*, a- cesta ingrigesce pentru provisiunea necessaria de ordiu la stallele imperatesci, si la subofficiarii de pre langa acestea. 7° *Mubaiaadgi*, provisorulu séu cumperatoriulu ge- nerale alu victualeloru si beuturiloru. 8° *Shehir Emini*, officiuulu acestui-a este a in- grigi cá murii cetatiloru si fortificatiunile se se conserve in stare buna, si se se faca reparaturele necesarie. 9° *Ghiumish Chane Emini*, care inspecta minele de metalu. si elu seu stringe singuru profitulu ce dau aceste, séu le da in arenda pre langa una certa renta annuale. Pentru a termina, mai observamu, ca dupa marele veziru numai unulu este între officiarii esterni de curte, care este mai mare decâtu Defterdarulu, si ace- st'a este *Kietchudabeg* séu *Kiehata*, adeca locotenentele marelui veziru, care in rangu urmèza numai decâtu dupa acesta. Din toti banii câtu intra in thesaurulu imperiale, Defterdarulu are a duóe-diecea parte, ceea ce, precumu sciu de siguru din esperi- entia, i aduce pe anu celu puçinu duóe-sute-de-mii de thaleri imperiali, din cari da lui Kietchudabeg cincidioci de mii. Dar' marele veziru póte se-si faca cu dreptu si cale pe anu siese-sute-de-mii de thaleri, necomputandu aci darurile ce primesce, si alte maestrii de ale loru ce intrebuintiéza pentru a-si satura lacomi'a insatiabile. A- cèsta se va paré cu totulu incredibile acelu-a, cari n'au vediutu curtea ottomana ; dar' altminterea voru cugeta acei-a, cari o cunoscú mai bine. Inse despre acést'a mai pre largu intr'altu locu (**).

(9) Piri insémna betranu. *Tr. Germ.*

(10) *Bunu auguriu, Ogur.* Turcii credú fôrte tare, ca déca ei incepu mai antaiu atta-

(*) Vameloru. *Tr. Rom.*

(**) Vedi «*Descriptio Moldaviae*» Pars secunda, caput 14, pag. 109 et sequ. *Tr. Rom.*

« lui înainte , de a'si fi potutu deschide bine ochii. Afara de acésta, « déca nu grabesci cu ataculu , te poti teme ca din amênare s'ar' « poté nasce vre-o seditiune in armata. Că-ci trebe se scimu, ca sunt « mulți sub stindardulu turcescu, cari de lungu timpu stau in rela- « tiuni de amicitia si de affinitate cu Persianii ; si asia este fôrte « possibile, ca déca le lasi timpu se converseze unii cu altii, i voru « seduce, si, precumu vulgulu este inconstante , de si nu voru face « pôte rebelliune publica, dar' de siguru nu se voru bate de câtu cu « unu curagiu dubiosu si (precumu dice proverbiulu) numai din ver- « vulu degeteloru (11) ». Selimu audindu aceste cuvente, esclamá : « Éca in urma, dupa multa dificultate, totusi amu gasitu in armat'a « mea unu omu cu minte si intieptu ; si consiliulu seu imi ajunge « mai multu , de câtu capetele , manile si armele miiloru ce me « incongióra. Intr'adeveru, ca mare perdere a fostu pentru mine si « pentru imperiulu meu , ca acestu omu n'a ocupatu pênê acuma « postul de mare veziru ».

BATE PE PERSIANI SI LE FACE MARI STRICATIUNI

VI. Selimu apróba consiliulu betranului Pasia , si immediatu da ordinu a incungiura pe inimicu si celatea , pre langa care se asie- diase, si apoi a ataca acésta armata persiana, care parea a fi prega- tita mai multu pentru parada de câtu pentru aperare. Lupt'a s'a in- ceputu cu descarcarea tunurilor celoru grele, cu cari dedeau focu trupele europene in arip'a stanga ; dar atâtu erau de reu asiediate, in câtu glóntiele séu se opriau intr'o culme ce sta chiar in fație , séu treceau fara efectu pe deasupra castreloru persiane. Trupele a- siatice inse, sub comand'a lui Sinan Pasia (12) , inaintau in linii in-

culu, victori'a trebe se fla a loru. De aci este proverbiulu la ei : «Care trage mai ân- tâiu, acel'a é tragatoriu bunu si perfectu». Dér' in belulu din urma cu Germanii, cei mai buni si mai prudenti generali turci au fostu cu totulu de alta opiniune.

(11) *Vervulu degeteloru*. Este o frasa turcésca, care va se dica : a prinde unu lucru cu *vervulu manei* , in locu de a dice : « a te apuca de unu lucru fara voia ». Ei mai dicu anca : *Harbe Udgi ile virmekji* , adeca, a trage numai de la estremitatea séu de la *vervulu lancei* ; cu acést'a vreu se caracterize pe acei locuitori margineni , cari nu cutédia a face de sine ceva , ci se lasa totdeauna in ajutoriulu altoru-a

(12) *Sinan Pasia*. Unu generalu fôrte renumitu la Turci. In Constantinopole, cumu intri pre la portulu interioru de catra Pera, se vede unu edilciu grandiosu, construitu

chise contra Persianiloru, si aduceau dupa sine tunurile de campu. Candu s'au apropiatu Sinanu de o puscatura de ei, dède ordinu linieloru prime a se desparti in drépt'a si in stang'a, si a face locu artileriei. Acést'a dandu focu, atât'a stricatiune a facutu in Persiani, in câtu ei, cari mai nainte pareau a forma unu muru, acumu nu semenau a alta de câtu totu a strade si ulitie (13). Rupte cu modulu acest'a linielie inimice, se da signalu a nevali asupr'a loru omu de omu cu sabiele si cu sagetile; prin acést'a diumetate din arip'a stanga a inimicului a fostu batuta. ér' ceealalta diumetate a fostu constrinsa a o lua la fuga. Vediendu Shahulu ca arip'a stanga a Persianiloru este in periclu, lasa arip'a drépta si merge la ceea intr'ad-jutoriu cu celle mai bune truppe ale sale; elu respinge cu bravura pe Turci chiar in momentul candu acesti-a erau se stinga cu totulu pe cei puçini Persiani cari mai remasessera anca. Selimu de alta parte, observandu ca arip'a sa drépta este fórte strimtorata de multitudinea inimicului, pune trei-spre-diece mii de Ieniceri in cóst'a lui, ordinandu-le a da focu asupr'a inimicului la inceputu numai din departare, si apoi a-lu attaca peptu la peptu cu sabi'a in mana; cá asia, pe candu in foculu luptei voru fi trasu attentionea asupr'a loru, pe atunci ceialalti se aiba timpu a se reculege si a se pune érase in ordine. Acestu ordinu alu lui Selimu a fostu la momentu esecutatu, si Persianii cu atata fervóre atacati, in câtu la inceputu au trebuitu se se retraga cu incetulu, ér' dupa aceea se prinda la fug'a larga. Persianii din arip'a drépta, sustieneau anca cu bravura atacurile Turciloru; dar' vediendu sórtea celoru din arip'a stanga, si desperandu de a mai poté invinge, au prinsu si ei fug'a se scape macaru cu viétia. Invinsi Persianii in tóte partile si pusi la fuga cu rusine, soldatii turci i-au urmaritu, taindu si prindiendu la ei, si facendu-le atât'a stricatiune, in câtu le-au remasu de aci un'a

pe cinci-diece colonne de marmora in forma octogena, adeca cu optu frontispiciuri. Acesta é edificatu de generalulu Sinanu Pasia; si aici siede primaver'a *Bostangi Bashi*. Aprópe de aci este o pórtã care duce in curtea imperiale, destinata pentru locuinti'a Bostangiiloru; si totu aci este o casa de baie numita Iali Kioski (*).

(13) *Strade si ulitie Sokak be sokak*, Strada de strada. Este una frasa turcésca, care insémna gramada preste gramada, aruncata un'a preste alt'a si incóce si in colo.

(*) Insémna : Palatu la tiermure. *Tr. Germ*

péta rusinósa pentru totdeauna. Shahulu insusi numai cu mare necasu a scapatu prin agerimea calului, seu póte cá nici asiá nu scapá, déca nu venia intunereculu noptiei se puna capetu urmarirei lui. Persianii, pre langa miile de soldati uccisi (14), au perdutu in acésta batalia pe comandantii ambeloru aripe, pe Mehemedu Chanu si pe Tekieli Chanu, cei mai bravi si mai curagiosi generali pe acelu timpu in tóta Persi'a.

ELIBERA PE CAPTIVII MUSULMANI

VII. Acésta victoria ar' fi fostu anca si mai mare si mai completa, déca Selimu nu se tómea de periclulu de a urmari nóptea pe căli grele si passuri anguste pe unu inamicu, care cu tóte perderile sale, anca totu nu era atátu de nimicitu, in cátu reculegéndu-se se nu fia potutu cutedia dea face unu nou atacu. Asia ellu ordiná a se da signalulu de retragere, si se întórse in castrele perasite de Persiani, si predandu-le se încarcá cu immense thesaure, si alte armature pretiöse, lasate acolo de Ismail Schah. Dupa aceea numesce mare Veziru pe Piri Pasia, care í consiliase acésta batalia; si ordiná a se a-nuncia in publicu, ca intre captivi se nu se tiená nici-unu Nisa si nici-unu Sabi (15), ci acesti-a se fia eliberati cu totii; si apoi adaose: «Nu este justu a tiené captivi pe acei-a cari sunt Sunni (16), si nu-

(14) *Mille de soldati uccisi*. De si acést'a a fostu o lupta inversiunata si sangerósa, totusi istoriografii turci nu spunu numerulu cadiutiloru si de o parte si de alt'a.

(15) *Sabi* insémna unu apostatu. Asia se numesce unu poporu in giuru de Bassora numitu altminterea Isaniti; religiunea loru este o mistura de crestinismu si de mahomedanismu. Mahomedu le-a promis in Coranulu seu ca 'i va proteje. Intre ace, sti-a se numera si crestinii, asia numiti Nasrani. Dar' n'amu potutu afla déca amenduoi se cuprindu sub numele de Sunni. *Tr. Germ.*

(16) *Sunni*. Asiá se numescu Turcii pe sine si pe ceialalti musulmani, intru distinctiune de Persiani si de alti eretici. Ei tienu ca nu este permisu a detiené sclavu pe unu *Sunni*, chiar si candu ar' fi cadiutu captivu in bellu. Déca este rebellu, punésca-se cu mórte; dar', déca nu, atunci trebe lasatu liberu. Acésta é una lege inviolabile la Turci; dar' Tatarii, chiar' fiindu de legea mahomedana, totusi nu o observa. Despre acést'a voi narra o istoria, din care vomu vedé dispositiunea inimei Tatariloru façe cu Turcii, si care o amu vediutu eu cu ochii mei. Pe timpulu candu parintele meu Constantinu Cantemiru era domna Moldaviei, Seraskierulu séu generalulu armatei turcesci, *Ainadgi Sulimanu Pasia*, care in urma s'a facutu mare veziru, stá cu armat'a sa la Babadaghi, cetate in Misi'a, siese dieci mille dincolo de Dunare; aici adunandu-si trupele europene, se prepará a face dispositiuni pentru

« mai prin fortia au fostu constrinsi a prinde armele; si candu avemu
« victori'a, atunci iuvingătoriului siede mai bine clementia față cu

proviantarea cetatiei Camieniti, fiindu-ca domniã o fomete terribile. Vredu a se informa de starea castelului si a castrelor lui Ion III, regelui Poloniei, tramise o scrisóre parentelui meu prin Ismail Aga, unulu din officarii sei numiti Agaler, prin care i ordona a da acestui-a salva guardia la Camieniti péné la Caramanu Pasia, care avea comand'a garnisónei acestei cetati. Parentele meu i da salva guardi'a, si Aga Ismail ajunge in pace péné in cetate; aici crediendu se in siguritate, trimitte guardi'a nóstra inderetru, cugetandu ca va pótea se se întórcaacasa cu vre-o câti-va soldati din garnisóna. Dupa ce a luat informatiune despre celle ce i se ordinase, pléca din cetate cu diece soldati turci. Ajungédu la Stefanesci, una urbe in Moldavia, situata la tiermurea prutului, rencontra o ceta de Tatarsi, cari mergeau la préda in Poloni'a. Intrebandu-i cine le este comandantele, si poftindu-le espeditiune prospera, isi continua calea mai departe. Dar' indata dupa acést'a vede ca, cam la cincii-dieci de Tatarsi vinu asupr'a lui cá din pusca, si cá si candu ar' fi uitatu ceva se întrebe de la elu. Turcii, cari nu portau téma de Tatarsi cá de ai loru alliati, spre nefericire stau locului si-i ascépta péné ce sosescu. Tatarsii, la momentulu candu sosescu, scotu sabiele, si pretindu a se dá josu de pe cai. In vanu Turcii întrebau ca ce poftescu. Tatarsii fara a respunde ceva, i dau josu de pe cai. i léga pe toti in curele, i desbraca péné la camésia, si-i amenintia cu mórte, déca nu voru urma precumu ei le voru porunci. Turcii inspaimentati de acestu imminente si neasteptatu periclu; promittu a face totu ce voru pofti. Tatarsii se punu apoi, si mai antaiu cárbacescu fara indurare pe captivii loru, dupa aceea le tundu barb'a si mustetiele, si-i fortiéza se invetie unu respunsu in limb'a russésca, care voru trebui se-lu pronuntia de câte-ori li se va pune întrebaria: din ce tíera sunteti? ei adeca se dica: *Ne snam, la Russiak.* nu sciu, io suntu russu. Dupa ce le-a datu acésta lectiune, câte-va dile mai tardiu, i ducu cu mainele legate la Ismail, cetate in Budgiacu, situata la Dunare. si o nópte întrega i maltratéza fórte crudelu, cá nu cumva se spuna ca sunt Turci. Ei au trebuitu se jure ca nu voru spune nimicu. In alta di i espunu Tatarsii in piatiu spre vendiare. In Ismail sunt o multime de mercantii, cari cumpera sclavi pentru Turci, si-i tramittu companistiloru séu asociatiloru loru traficantii in Constantinopole. Candu acesti mercantii esindu la piatiu, au vediutu negociulu de sclavi, 'i-au întrebatu dupa datina: «D'in ce tíera sunteti?» Er'atunci Tatarsii, proprietarii negociului, redicau cárbaciulu asupr'a captiviloru, cá se-si aduca aminte de batai'a ce au mancatu. si se respunda russesce, precumu i-au invetiatu. Nefericitii Turci asiá facu, si Tatarsii, vendu cu câte diece thaleri de capu (cáci n'au cerutu multi bani pentru unu negociu atátu de prostu, si apoi se intorcu immediatu acasa. Captivii in duce séu trei óre dupa aceea, incepu a vorbi in limba curata turcésca, si ceru, pentru Dumnedieu, a li se dá ceva da mancare si de beutu. Mercantii se mira audindu dialectulu puru turcescu, care pentru Russi este fórte difficile de a-lu pronuntia, si-i întreba: cumu, na scuti in Russi'a, potu se vorbésca atátu de correctu turcesce? Turcii le aréta vergele vinete pe spate de batai'a ce au mancatu, si dicu, acést'a este cá astuti'a Tatariloru ni-au facutu se fimu Russi, pre cându noi suntemu adevérati Turci. Vediendu mercantii ca in locu de Russi au cumperatu Turci, si ca prin urmare si-au perdutu banii, le

« invinsu decâtu crudelitatea . In câtu pentru Shahulu, fia, ca a-
 « cestu preludiu de victorii se-i servésca de invetiatura si se véda
 « de ce successe potu se fia incoronate in viitoriu armele ottomane

DUPA CUCERIREA CETATIEI TIBRIS, PETRECE IERN'A IN AMASI'A

VIII. In diu'a urmatória, locuitorii cetatiei Tibris, vedindu-se perasiti de regele lor si fara sperantia de vre-unu ajutoriu, au incercatu grati'a cuceritoriului offerindu-i cheiele cetatiei lor. Selimu ascultand rugarea lor, intra in cetate, si lasandu soldatiloru sei câte-va dñle de respirare, ordinã a se celebra servitiulu divinu dupa usulu

dau drumulu si-i lasa liberi se mérga in cotro voru voi. Dar officirulu Ismail Aga, omu de spiritu si ingeniosu, cere de la mercantele seu, cá se-lu duca cá sclavu péne la Babadaghi, ((unde Seraskierulu astepta dupa elu), si acolo se 'lu espuna in piatiu spre vendiare; elu va face ca si candu ar' voi se scape, dar' mercantele se nu-lu persecute. Instruitu bine mercantele si consimtindu si densulu, duce pe officirulu nostru in castrele de la Babadaghi, unde era campata armat'a, si cumu era vinetu de batai'a cureleloru, si tunsu de barba, de nu-lu mai cunoscea nimeni, prinde fug'a printre corturi si merge dreptu la tind'a Seraskierului. Mercantele, din prefacere striga : prindeti-lu ! prindeti-lu pentru Dumnedieu ; captivulu meu a fugitu, infidelulu muscalu mi-a scapatu din mâni ! Pe acésta strigare se face mare sgomotu in piatiu si in castre ; toti allerga in susu si in josu, pentru a prinde pe fugariu. Ajungédu acesta la intrat'a cortului celui mare, numitu *Divanchane*, spune (in corruptu turcesce, cá se para ca prin lungimea timpului câtu au absentatu din tíera, si-a uitatu limb'a materna), ca intr'adeveru é captivulu mercantelui, dar' ca é turcu si musulmanu scapatu de curendu din Poloni'a, si ca prin urmare ar' fi injustu a-lu espune spre vendiare. Apoi adaose, ca ar' avé ceva de a descoperi generalului; fiindu ca plecandu abia de cinci-spre-diece dile din Leopole, cunósce fórte bine starea lucruriloru in Poloni'a. Seraskierulu audindu aceste, ordina numai decâtu se aduca pe captivulu in *Oba* séu cortulu seu interioru. Aduzu aici, elu isi aretã inainte de tóte supunerea si obedienti'a sa generalului, apoi dise : « Caramanu, Pasia din Camieniti, trimitte domnului meu profundele salle respecte ». Generalului se para ca cunósce acésta voce, dar' esteriorulu, faci'a acestui omu, i venia straina. Asia, ilu intréba : « Cine esti tu, si de unde cunosci aceste lucruri ? » « Nu cunosceti — respunse elu — pe officirulu vostru, Ismail Aga, pe care l-ati tramisu la Caramanu Pasia ? Ne snaesh po Ruski ? nu sciti rusesce ? » Atunci generalului dise : Dar ce scele. Ieratu a potutu fi acellu-a, care intr'atátu te-a desfiguratu ? « Ér' elu replicã : « Tatarii vostri m'au facutu russu si m'au vendutu in Ismail la unu comerciantu desclavi, din mainele caruia amu scapatu si amu fugitu aici la domnulu meu ». Dupa aceea i spune totu cu de ameruntulu, ce a sufferitu de la acea banda rapace si tradatória de Tatari. Seraskierulu nu se poté mira destulu despre astuti'a acelloru briganti, mai aleşu ca totu asia i-au spusu si companionii lui Ismail Aga, cari ajunsesera aici in

comunu Vinerea următória in beserica, si a se tiené rugatiuni atátu pentru elu câtu si pentru tóta armat'a sa. Succesulu ulterioru alu armeloru salle l-a impeditatu scumpetea bucateloru, causata prin aceea, ca inamiculu devasta tierile vecine, pentru cá Turciloru se le substraga totu modulu de subsistentia. Selimu anca, vediendu ca fara mare periclu nu se mai póte tiené in acestu locu, lasà una garnisóna tare in Tibris, și se retrase inderetu la Amasi'a. Truppele le asiédia desu cumu s'a potutu in quartire de iérna, pentru cá la viitóri'a espeditiune se le póta aduna câtu se póte mai curendu. Dupa aceea, in semnu de victoria, tramitte la Constantinopole pe Husein (17), fiulu lui Bikarar, nascutu dintr'una din celle mai nobile familii per-

dii'a următória. Generalulu dède ordinu numai decátu a urmari cu totu adinsulu pe acei Tatari; dar' unde se-i póta gasi intre atâte hórde de acesti vagabundi? Totu ce a pututu face a fostu, ca a inaintatu pe officirulu nostru, dupa ce i-a crescutu barb'a, la dignitatea de Stallu-magistru, si l-a onoratu cu multe daruri frumóse. Totu in modulu acest'a rapescu Tatarii adese-ori copii de ai Turciloru, si dupa aceea i vendu in locu de copii muscalesci. Cáci, in ceea ce se atinge de perfidia si de astutia, nu este poporu in lume care in aceste se intréca pe Tatari.

(17) *Husein*. Meccenatele musicantiloru orientali. Elu au avutu in fórte mare stima pe *Hodgea Musicar*, orfeulu Persianiloru, si pe scolariulu acestui-a *Gulam* arabulu. Tóta Turci'a si Persi'a se delectá in melodiile si cantecele loru péné pe timpulu lui Mahomedu Sultanulu, candu artea musicei, uitata mai cu totul nu numai a reinviatu, dar' anca s'a redicatu la cea mai mare perfectiune prin Osmanu Effendi, nobilu din Constantinopole. Acesta a lasatu dupa sine mai multi scolari artisti atátu in music'a vocale câtu si in cea instrumentale. Anume in cea vocale a fostu renumitu unulu *Chafiss*, supranumitu Kiomur (Carbune), apoi *Buhurdgi Oglu*. *Memish Aga*, *Kiucuk Muesin*, si *Despithci Emir*; ér' in cea instrumentale au escellatu duoi greci, *Kiemani Ahmed*, unu renegatu, si *Angeli*, orthodoxu (amenduoi mi-au fostu instructori cincispre-diece ani), apoi unu evreu cu numele *Celebico*; intre Turci, mai renumiti au fostu *Dervish Osman*, si *Kurshungi (*) Oglu*, elevulu seu, si alti duoi cu numele *Tastci (**)* *Oglu*, *Sinik (***) Mehemed* si *Bardaci (****) Mehemed Celebi*; acesti duoi din urma au avutu de instructore pe unu anume Camboso Mehemed Aga, si dupa aceea de inpreuna cu pe *Ralaki Eupragiote*, nobilu grecu din Constantinopole, i-amu instruitu io in unele parti ale musicei mai alesu theoretice, si intr'unu metodu nou inven-

(*) *Kurshungi*. Insémna plumbariu; care vérsa, topesce, lucra cu plumbu. *Tr. Germ.*

(**) *Tastci*. Sculptoru; care taia in pétra; care sfarma pétra, *Tr. Germ.*

(***) *Sinik*. Frantu, slabu, rupturos, neputintiosu. *Tr. Germ.*

(****) *Bardakci*. Pórta-ulcioru; servitoriu pre langa curtea ottomana, care candu imperatul e pe cale, pótra pe calu unu ulcioru cu apa; se numesce si *Kiuptar*. *Tr. Germ.*

siane, dimpreuna cu alti mai multi captivi, mai celebri de câtu ceilalti, prin originea séu sciinti'a lor.

OCCUPA CATE-VA CETATI SI TIÉR'A LUI OLAIDEVLET

IX. Selimu, din esperienti'a acestui anu a invetiatu. ca in aceste tieri reci si muntóse, de cari é incungiurata Persi'a, puçinu progresu póte se face, déca nu începe campani'a din bunu timpu alu primaveri. Pentru aceea, indata in primaver'a anului Hegirei 921, pléca cu armat'a sa din Amasi'a, si, inainte de ce s'ar' fi acceptatu Persianii, le ocupa in graba cetatile Ghiumah si Baiburud. Ne dandu de nici-o

A. 921

I. C. 1515

tatu de mine pentru a esprime canticile si doinele prin note, inventiune necunoscuta mai nainte Turciloru. Amu mai avutu afara de acesti-a, scolari pe cari i-amu invetiatu music'a theoretica si practica, pe *Darul* (*) *Ismail Effendi*, mare thesaurariu alu imperiului, si pe *Latif Celebi*, Chassinedar-ulu (**) seu. Invitatu de acesti-a, amu compusu o carte mica in limb'a turcésca despre artea musicei, si o amu dedicatu lui Achmedu II. Sultanului acumu regnante. Precumu amu intielesu, amatorii de musica se servescu péné in diu'a de asta-di de regulele puse de mine in acea carticica. Lectoriloru europeni póte se le para curiosu, ca eu laudu pe unu poporu pentru deprinderea intr'o arte atâtu de nobile, pe unu poporu, pe care tóta crestinetatea ilu tiene de barbaru. Io concedu ca barbaru a fostu acestu poporu pe la inceputulu, séu cumu amu dice, infanti'a imperiului ottomanu, candu Sultanii nu cugetau la alta, decâtu a-si estinde marginile dominatiunei lor. Dar' cu progressulu timpului, candu incetarea belleloru a permisu cá omenii se se ocupe cu artele pazei, atunci au lasatu si ei din selbateci'a lor de mai nainte, si s'au cultivatu si civilisatu in asia mesura, in câtu asta-di abia se mai potu observa pe ei urmele barbariei lor antice. Si pe temeulu adevेरului potu se affirmu, ca music'a turcésca in câtu pentru rithme si proportiunea cuventelor. este cu multu mai perfecta decâtu multe din cele europene; cu tóte aceste trebe se marturisescu, ca ea este fórté grea de intiellesu; in câtu, in vast'a cetatea a Constantinopolei, unde residee curtea cea mai mare din lume, intre atáti amatori si pricepetori de musica, abia vei gasi vre-o trei ori patru, cari se cunosca perfectu fundamentele acestei arte. Dar' caus'a ca musicianii perfecti sunt aici atâtu de rari, provine din dificultatea de a poté coprinde tóte acele particelle de sonuri, ce Arabii le numescu *Terkiiib* (***), despre cari Hodgea Musicar, pe urm'a lui Ptolomeu, dice ca sunt infinite si fara numeru, dupa axioma: *Emmakii Terkiibate Nhatet iok*, adeca: «infnita este compositiunea partiloru». Nu intra in propusulu meu de presentu a me ocupa aci pe largu cu acésta materia; déca inse Dumnedieu imi va da viétia si sanetate, voui tracta despre acésta arte intr'unu opu separatu dupa sistem'a si opiniunea lumei orientali.

(*) *Darul*. Insémna toba. *Tr. Germ.*

(**) Séu de comunu *Hasnadar*, insémna subthesaurariariu. *Tr. Germ.*

(***) Artea de compositiune in musica. *Tr. Germ.*

Resistentia, si vediendu ca nu este de nici-o utilitate a tiené una armata atátu de mare intr'unu locu atátu de neinsemnatu, ordiná lui Ferhad Pasia a merge cu una parte a trupelor contra lui Olaidevletu fiulu lui Sulkadir (18), care stá in suspitiune, ca tiene parte Persianiloru. Ferhadu surprinde inopinatu pe acestu principe, i nimicesce tóta armat'a, si-i taia capulu. Tierile acestui-a le da apoi Selimu lui Ali-Beg (19), fiulu lui Schah Suvar (20), in recompensa pentru servitiurile ce-i facuse pre langa curte, punendu-i de singura conditiune, cá numele seu se se mântioneze in rugatiunile publice. Dupa acestea, Selimu incarcatu de magnanimitate si de victorii, retórna catra finitulu anului la Constantinopole.

DIARBEEKIRENII ALLUNGA PE PERSIANI, SI SE OFFERU EI INSII LUI SELIMU

X. In anulu urmatoriu i se offerira nuóe ocasiuni de a-si lati imperiulu. Unu poporu cu numele Kare-Emid (21), locuitoriu in provinci'a care si asta-di se numesce Diarbekir (22), si se governa de catra Karachan, delegatu alu regelui Persiei, dar pe care locuitorii nu'lu putea sufferi din caus'a unoru turburari civili ce atitiase intre ei, si voiau a scapa de jugulu seu. Vedeau inse ca cu puterea nu o potu scóte la cale; asia se resolvira a o face prin stratagema. Facu una littera falsa in numele regelui Persiei, si o tramitu prin unu nuntiu lui Karachanu. Scrisórea contienea urmatoriulu ordinu: « Tu, care tu esti (23) Karachanu, in momentul candu vei priimi acestu ordinu, se scii ca amu decisu a te tramitte cu tóta armat'a ta con-

(18) Insémna, potente dupa *Tr. Germ*

(19) *Ali Beg*. Unulu dintre nobilii persiani, cari au trecut la Sultanulu Selimu; unu esemplu de rara fidelitate intre Turci.

(20) *Suvar*. Insémna, calaretiu, cavaleru. *Tr. Germ*.

(21) *Kare-Emid*. Emidii negri, cari locuiescu tiér'a intre Urfa si Van in Asi'a.

(22) *Diarbekir*. Dupa etimologia insémna: tiér'a lui Bekir. Este una provincia situata la marginile Kurdistaniei, alu carei nume se vede mai in tóte chartale geografice. Cuprinde asta-di tóta Mesopotami'a péné la confiniile tienutului Musul, care é Ninive a anticiloru.

23 *Tu, care tu esti*. Formula usitata la Turci si la Persiani in scrisori. Dupa ce premitu titlurile de onóre ce dau Veziriloru, apoi incepu scrisórea cu fras'a: 'Tu, care tu esti. Asiá, *Ahmed Pasia Lalan sen sie ki*, adeca: Lala meu, tu, care tu esti Ahmedu Pasia. Assemenea: *Sam sin ki Kirim Chaní olan Kaplan Ghirai*, adeca: Tu care tu esti Chanu in Crimea, Caplanu Ghirai. etc.

« tra inamiciloru, cari se tienu pe aci prin pregiuru si vreau se neva-
 « lésca in tiér'a ta. In cea mai mare graba dar, si multu in cincii dîle
 « esi din cetate, si te pune cu corturile tale in locul numitu Kia-
 « vakielder, cá la o alta porunca a nóstra, se fi gat'a a merge unde
 « voru cere impregiurarile, séu a vèni fara intardiare la noi ». Kara-
 chanu, care nu scia nimicu de acésta tradare, tienea ca este lucru
 culpabile a nu se supune comandai regelui seu. Si ese din cetate
 cu tóte trupele sale si cu tóta cas'a sa, si se pune in castre la locul in-
 dicatu. Candu cetatiani au vediutu, séu au crediutu celu puçinu ca
 tiranulu loru s'a departatu intr'o distantia atátu de mare de la cetate,
 in câtu nu se mai puteau teme ca se va poté întórce inderetru in
 ajutoriulu puçiniloru soldati ce a lasatu in garnisóna : inchidu por-
 tile cetatiei, si taia tóta garnisón'a in bucati. Apoi se punu numai
 de câtu si tramitu scrisóre lui Selimu, in care i spunu cele petrecu-
 te, si se promittu a-i offeri cetatea, rogandu-lu totodata cá se bine-
 voiasca a le pune domnu pe *Mehemedu Beg*, compatriotu alu loru
 fiulu lui *Biikli Oglu* (24), care pe acelu timpu se aflá chiar la curtea
 lui Selimu.

LUI SELIMU PARE LUCRULU SUSPITOSU

XI. Lui Selimu placea fórte multu acestu offertu. Dar' cunoscea
 bine maliti'a acestui poporu, si se temea nu cum-va se fia ceva in-
 sielatiune la midi-locu. Asia mai bine voi a se lipsi de nuóa aquisi-
 tiune, de câtu prin o pré mare credulitate se espuna hasardului
 trupele sale, si — amenà respunsulu unu anu intregu. Intr'aceea
 curgeau certe ferbinti si continue între Karachanu si cetatiani, cari
 din urma, fatigati de atáte lupte, si dupa ce rugasera pe Selimu prin
 mai multi nuntii, au tramisu in urma pe Cemsid Beg, unulu dintre
 cei mai avuti ai tierei, si care singuru avea preste trei-sute de sate ;
 acesta gasindu crediementu la Selimu, a dobenditu totu ce a cerutu
 pentru natiunea sa.

IN URMA SE INVOIESCE SI LE PUNE REGE PE MEHEMEDU BEG

XII. Ratificandu-se conditiunile pactului de ambe partile, Selimu

(24) *Biikli Oglu* Din famili'a óre-carui principe alu Kurdiloru. Numele de *Biikli*
 se de acellora, cari au mustetie lungi sburdate.

face pe Mehemedu Begu, fiulu lui Biikli Ogli, *Beglerbeg de Diarbekir*, cu potestate suverana, si-i da totu regatulu Malikianu (25), mai aplacidandu-i si una pensiune annuale de patru-dieci Iuki (26); si tôte acestea sub unic'a conditiune de a-i remané fidelu. Dupa aceea Mehemedu pléca immediatu la Diarbekir, si cu invoirea staturiloru si classeloru tieriei, adnecta cetatea si intregu regatulu la imperiulu ottomanu.

KARACHANU REMANE BATUTU SI UCCISU

XIII. Dar' imperatulu isi pote: imagina fôrte usioru, ca numai singura presenti'a lui Mehemedu nu va fi in stare a stinge foculu lui Karachanu, si asia i trimise la anulu Hegirei 922, unu numeru bunu de truppe intr'adjutoriu; si ca se-lu indemne si mai multu a se lupta eroicesce, i tramite o scrisóre de reprobare, in care i imputa lenea in urmatorii termeni: « Candu te-amu facutu principe in Diarbekir, « me acceptamu ca vei face lucruri cu multu mai mari, de câtu cele « ce ai aretatu penê acumu. Pentru ce stai in lene? Pentru ce inso-

A. 922

I. C. 1516

(25) *Malikianu*. Acestu cuventu, dupa sensulu seu propriu, însémna *possessivu*; si acestu nume-lu pórtá tôte acelle tíeri, cari nu sunt Vukuf (*), adeca nu sunt dedícate unei Giamie. Acestu modu de possessiune a tieriloru, trecuse degiá de lungu timpu din usu. Dar inainte cu vre-o cinci-spre-diece ani, secandu cu totulu venitele thesaurulu publicu, elle au trebuitu immultite. Asia, Sultanulu Mustafa II, care domniá pe acellu timpu, a ordonatu cá vechile feude malakiane se se reinfintieze sub certe conditiuni. Sunt cu tôte aceste unele tienuturi séu cantóne libere, cari inse trebe se platésca in totu anulu in lun'a lui Martiu unu tributulu annuale numitu Mukataat. Acestu tributulu se platea dupa o anume mosia, ce se vindea prin licitatiune publica in piati'a numita Mesat; si care offeria mai multu, o tienea pe viétia, ér dupa mórte éراسi venia la erariu. Pentru fiii acestoru cumperatori era anca acea favore, ca déca fiulu dupa mortea parintelui seu, voiá a da trei din patru parti ale pretiului de tributulu câtu offeria unu strainu, atunci nu se vindea la strainu, ci se lasá la fiulu defunctulu. Cu modulu acesta capeta thesaurulu publicu unu sporu mai bine de una-mie-duoe-sute pungi (**) pe anu.

(26) *Iuki*. Este o certa summa de bani, usitata in accompturile thesaurulu publicu, si face in generalu una-suta de mii de aspri (**).

(*) In numerulu singulariu, è : Vakf. *Tr. Germ.*

(**) Cari facu siese-sute-mii de thaleri. *Tr. Rom.*

(***) Patru *mangiri* si totu atáti *ghieduki* facu unu aspru. Trei aspri, facu o *para*. Cinci, unu *bestlik*. Diece, unu *onlik*. Duoe-dieci-si-patru, unu *zolota* séu florinu. Duoe-sute-siese-dieci, unu *Sherif*, séu ducatu ungurescu. Un'a punga face cinci-sute thaleri imperiali, cari se primescu la curtea imperiale, cátesi unulu, in optu-dieci de aspri, si se dau in una-suta-duoe-dieci de aspri. *Tr. Angl.*

« lenti'a lui Karachanu remane atâta timpu nepunita anca ? Pentru « ce nu descoperi virtutea ta latentă, prin fapte demne de nobil'a « ta inima ? Ceea ce mie mi-ar face bucuria, inamiciloru tei necasu, « ér' tie ti-ar' servi spre gloria. Déca dar', te vei distinge in modulu « acest'a, atunci vei avé negresitu inalt'a mea gratia, vei aduce pe « inimizii tei in terróre si confusiune, si vei adjunge la onórea, ce « ti se cuvine ». Mehemedu se simti fórté atinsu prin acésta infruntare, si-i cadiu fórté greu ca ilu accusa de indolentia chiar acelu-a, carui avea de a-i multiami si viéti'a si fericirea sa. Dreptu aceea, fara a accepta truppele imperiali, elu lasa a se adaoge ómenii sei de curte la armat'a ce adunase din tíera, si ese la campu cu corturile sale contra lui Karachanu. Pe candu facea elu aceste dispositiuni, inimiculu dintr'odata se arétà in façi'a lui. Dupa aceea da ordinu omeniloru sei a se pune in linia de bataia ; de si nu era anca decisu, déca se încépa lupt'a acumu indata, séu se accepte péné mâne. De cealalta parte, Rafissii (27), póte pentru ca si ei erau chiar atâtu

(27) *Rafissii*. Acésta numire o dau de comunu Turcii Persianiloru, din cauza ca, precumu dicu Turcii, sunt intre ei ómeni cari la apparintia pórtă numele de muhamedanu, dar' in fondu professa o doctrina abominabile. Asia, dicu mai departe Turcii, sunt intre ei unii, cari pretindu a avé dreptulu de a deflora pe ficele loru proprii inainte de a le marita, si affirma ca ei au o lege divina despre acést'a, care dice : « Care planta arborele, acel'a se guste mai antâiu din fructele lui ». Intru confirmatiunea opiniunei loru, ei mai invóca o Fetva, ce o persóna óre-care ar' fi prezentatu lui *Ali* (successorele lui Mahomedu), in urmatorii termini : « Déca cineva cullege fructele arborelui ce elu insusi a plantatu, si le manca cu placere si cu multiamita : lucra óre elu contra legi lui Damnedieu si a Coranului ? » La acést'a *Ali* a respunsu : « Nici de cumu ». Ceva asemenea doctrina urméza si *Mum Soiunduranii* (*). Ei la unu anumitu timpu se intrunescu in adunare, care tiene patru-dieci de dile ; si sub tóta durat'a acestoru dile, se culca, la luminari stinse, mestecati unii cu altii, fara a tiené ca incestulu commisu in aceste patru-dieci de dile ar fi pecatu. Dar dupa trecerea acestoru patru-dieci de dile, ei pazescu o viétia atâtu de casta, in câtu déca óre-care-va ar' fi surprinsu in comerciu cu vre-o femeia, se punescu cu mórté. Eresi'a acést'a are multi urmatori in muntii Kasdaghi (**). Sunt unii cari adóra foculu, si se numescu *Olesh Perest* séu mai vulgaru *Oleshé Tapan* ; acesti-a sunt remasitie anca de la vechii Persiani. Sunt apoi altii cari adóra cânii, si acesti-a se numescu *Kielb Perest* ; si ér' altii, cari adóra taurii, acesti-a se numescu *Ghiav Perest*. In fine sunt altii pe cari Turcii i cuprindu sub numele communu de *Rafisi*, *Ghiebr*

(*) Adeca : Stinge-luminari, stingétoriu de lumini. *Tr. Germ.*

(**) Muntele gansceloru, numitu de comunu Caucasu. *Tr. Germ.*

e indecisi, la esemplulu trupeloru turcesci, se punu assemenea in nia de bataia, dar nu facu nici-o miscare. Intr'aceea appare in aeru nu nuoru mare de fluturi, si sbóra asupra campului intre cele doé armate; aci se impartu in duóe turme, si cei albi mergu spre arci (28), ér' cei rosii spre Persiani. Indata dupa aceea, albiu attacka cei rosii, si dupa o lupta inversiunata i batu si-i respescu in tóte artille. Arm'a n'ar fi fostu in stare se faca effectulu, ce aceste inete au produsu in ánimele soldatiloru din ambe partile. Turcii se spira de curagiu vediendu acestu bunu presemnu, si attacka cu ima pe Persiani cuprinsi de terróre; si fara multa dificultate batu punu la fuga o armata, care din o superstitiune isi perduse totu iragiulu. Intre numerulu captiviloru era si Karachanu, care la dinulu lui Mehemedu Beg, a fostu la momentu decapitatu.

MEHEMEDU BEGU OCCUPA MAI MULTE CETATI

XIV. Acésta mare si neasceptata victoria a fostu pentru Mehemedu na evidente proba despre adjutoriulu si protectiunea lui Dumedieu. Si vorbindu la soldati, si incuragiandu-i la intreprinderi si mai mari, merge si incungiura si inchide cetatea cea tare numita ardu (29), Acésta cetate, pentru situatiunea sa si pentru valórea voica a locuitoriloru sei, ar' fi fostu impugnabile, déca pestilentí'a fómea nu silia pe acesti-a a capitula, si prin acésta a castiga gra'a cuceritoriulu atátu pentru sine cátu si pentru cetate. Câte -vale in urma, impresóra cetatea Musul (30), si la primulu assaltu

u *Tersa*, in limb'a persiana. Dar' tóte aceste eresii sunt calumnii din partearciloru, a le atribui Persianiloru; cáci ei o facu acést'a numai pentru ca de la ersiani le audisera mai ántáiu.

(28) Aci pare a fi contradictiune in textu, si ar trebui se se dica *amicí Turciloru* nu simpíu *Turci*; cáci mai in susu se dice, ca Mehemedu Begu n'a asceptatu trule imperiali, ce i le-a tramieu Sultanulu; prin urmare, cumu se potu numi Turci. uppele provinciei lui Mehemedu Begu, cari nu sunt Turci? Traductorulu francesu la care imprumutamu acésta nota, a indreptatu erórea in textulu traductiunii le. Traductorii anglésu si germanu, nu facu nici-o observare. *Tr. Rom.*

(29) *Mardun*. Séu in vulgaru *Mardin*. Este o cetate fórté cunoscuta in Mesopotami'a.

(30) *Musul*. Cetate fórté celebra, care se alla mai in tóte chartele geografice, si se esuppune ca ar' fi Ninive a anticiloru (*).

(*) Vedi mai in susu nota *Tr. Rom.*

o copriade, suppunendu-o prin focu si ferru potestatiei salle. Dupa cucerirea acestoru duóe antemururi alle tieiei, celălalte mai mici cetati le-au suppusu usioru; anume: Anne, Hadise (31), Hegeti, Sugiari, Hasinkefi, Gemisghierg, Amadie, Sudek, Gejdgeon, Baldir Ham, Serbak, si Chaisanu; si in scurtu timpu dupa aceea au adnec-tatu imperiului ottomanu intregu regatulu Kiurd (32), si Gessirei (33) —

SELIMU ILU LAUDA

XV. Mehemedu Begu credea acumu ca prin atâte fapte va fi spa-latu pét'a de rusínea ce-i facuse Selimu, si-lu va lasa acumu se vecu-íesca in pace. Cu acestu scopu a tramisu pe fratele seu Uveis Pasi³¹ cu una scrisóre la Selimu, in care i reporta despre cuceririle sal-de péné acumu. Selimu s'a imbucuratu fórté de bunele sciri, si laudatu in presenti'a vezirului bravurele lui Mehemedu Begu, épe Uveis Pasia l-a tramisu inderetru incarcatu de onóre si present-pentru fratele seu.

SELIMU MERGE CONTRA PERSIANILORU, DAR' ISI SCHIMBA PLANULU SI ATACA PE EGIPTIANI

XVI. Cursulu rapede alu acestoru victorii continue, descépta in Selimu cugetulu de a resturna intregulu imperiu persianu, séu déca acést'a nu i-ar succede, a'lu debilita cu totul, in câtu se nu se mai póte redica. Spre a esecuta acésta intentiune a sa, pleca in anul Hegirei 923, din Constantinopole cu una armata mai numerósa decâtu celle de péné acumu, si se pune in castre aprópe de Aleppo (34). Nu departe de acestu locu i vine in contra cercassianulu,

A. 923
I. C. 1517

(31) *Anne, Hadise* etc. Sunt cetati in vecinetatea cetatiei Musul.

(32) *Kiurd*. Acestu regatu, déca 'mi aducu bine aminte, se estinde de la confiniere Siriei péné la cetatile Shehresul si Van in marginile Persiei. Locuitorii lui se numescu Kiurdi séu Kiurdani si vorbescu corruptu limb'a persiana.

(33) *Gessire*. Dupa etimologia insémna insula. Acést'a este chiar Mesopotami'a, situata intre fluviurile *Frat, Murad* si *Shat*. *Frat* este Eufratulu; *Murad* o aripa a Eufratului; si *Shat* è Tigrulu. Atátu Eufratulu câtu si Tigrulu se numesce de catra locuitori in comunu *Firat*; si Eufratulu are anca si unu nume particulariu de *Nehrus-Selam*, adeca, riulu pacificu.

(34) *Aleppo*. Celu mai renumitu locu de commerciu in Siri'a, si mai in tóta Asi'a. Ea este fórté poporata nu numai de indigeni, ci si de straini. Aici resiedu consuli francesu, ollandesu si anglesu. O multime de europeni isi cumpéra aici case si mo-

rege alu Egiptului Sultanu Gavri (35), cu una armata assemenea de numeroasa, si tramitiendu delegatulu seu la Selimu, i offeresce ami-

sii, se insóra, si apoi cu modulu acesta se considera ca indigeni. Aici este residentia patriarhului de Antiochi'a; cá-ci in Antiochi'a insasi, ai carei locuitori mai ántúu au luatú numele de crestini, asta-di nici numele de crestinu nu se mai aude.

(35) *Sultanu Gavri*. Acesta è de origine dintre cercassiani, celu mai nobile poporu între Scitiani, si la care nici unulu nu se considera de ignobile. Despre natura, caracterulu si datinele acestui poporu, amu vorbitu in un'a din notele de mai nainte (*). Aci se vorbimú ceva din istoria. Dupa ce cruciatii au cuceritu Palestin'a, Saladinu, Sultanulu Egiptului, pe la anulu Hegirei 583, séu 1187 de la Christu, a cumperatu sclavi cercassiani, pentru cá se-i formeze un'a armata mai disciplinata, mai bine exercitata, si mai robusta, de cátu cumu erau effemeiatii egiptiani; si instruindu-i apoi in artea militare, a recuceritu in curendu prin valoarea lorú, tóte locurile asia numite sante. Dupa mórtea lui Saladinu inse, chiar acesti soldati se revoltara cónta sucesoriloru sei, si la anulu Hegirei 642 detronandu pe Elmutanu, eredele legitimu alu regatului, nu numai ca ocupara totu Egiptulu (**), ci-si estinsera cu timpu fórte tare teritoriulu dominatiunei lorú, unde, aducéndu in totu anulu soldati de nationalitatea lorú din estremele unghiuri ale Asiei, se aperara cu o admirabile bravura péne pe timpulu lui Selimu. Egiptianii sunt preocupati de o superstitiune fórte vechia, care de altminterea deriva din funte adeverate: ei adeca credu, ca: datu este de la provedintia, ca captivii se domnésca in tiér'a lorú, ér nativii se fia suppusi acellora. Turcii cá si Arabii sunt de opiniune, ca acésta credintia a Egiptianiloru provine din acea impregiurare, ca patriarhulu Ioseph s'ar' fi rugatu lui Dumnezeu, cá acestu poporu se fia in perpetuu suppusu sclaviloru (***). Acésta credintia, de si este contra legci Coranului, ea totusi se observa la Egiptiani cu tóta rigórea péne in diu'a de asta-di. Cá-ci de si nu se póte nega, ca Egiptulu este suppusu imperiului ottomanu, si curtea le pune si depune cáte unu Pasia, precumu i place; totusi trebile statului au se le administre duóe-dieci-si-patru de Beghi séu principi, cari mai nainte toti au trebuitu se fia sclavi, cá-ci acést'a este conditiune esentiale, pentru a eredita, séu a veni cine-va la gubernu. Ei professa in publicu ca voiescu a se suppone mandatelorú curtei osmanice, in fapta inse urméza convictiunile si simtiemintele lorú proprie. Se intempla de multe-ori ca nu le place de Pasi'a, pe care li-lu tramite Sultanulu, si ilu destituiescu din propri'a lorú auctoritate, inchidiendu-lu intr'unu turnu numitu Kioski Iusuf (séu palatiulu lui Ioseph), si despoiandu-lu apoi de tóte averile sale, ilu tramitu inderetru golu cumu a venitú; dar pentru a preserva respectulu de maiestate catra imperiulu ottomanu, tramitu numai decátu deputatiune la Pórta ca se le dea altu Pasia. De multe-ori se intempla, ca dupa ce au destituitu pe unu Pasia, ilu tragu la dare de séma, si pentru a-lu

(*) A se vedé not'a la Capu II din Cartea III. *Tr. Rom.*

(**) Acesti Cercassiani au domnitú in Egiptu aprópe duóe-sute-optu-dieci de ani, sub patru-spre-diece suverani successivi. Si acesti-a sunt pe cari noi i numimú in modu corruptu *Mamluki* de la *Mamluk*, in pluralu *Memaliki*, care in limba arabica însémna *sclaru*. *Tr. Angl.*

(***) A se vedé si not'a la Capu II din Cartea III. *Tr. Rom.*

citi'a sa cu promissiunea de a-i da ajutoriu contra Persianiloru. Dar' pe cându armatele si de una parte si de-alt'a steteau in pace si in nemiscare in corturile loru, pe atunci se intemplă de unii cercasiani, séu din indulgenti'a domnului loru, séu din ordinari'a insolentia a soldatiloru, prindu si despóia câte-va cămile cari mergeau incarcate in castrele lui Selimu. Acesta infuriatu esplica fapt'a cercasianiloru dreptu provocatiune si despretiu contra sa, si se decide a-si versa acumu immediatu contra Egiptianiloru mân'a ce o nutria contra Persianiloru : declara numai de cătu bellu cercasianiloru, pentru ca l-au offensatu fara cauza; si-si propune a debella si cuceri totu Egiptulu.

insulta si mai multu, trimitu la elu pe *Zaraf Bashi*, séu mare-cambiaru, care de ordinariu è jidanu, si care dupa ce si-a facutu mai întâiu *Selam*-ulu, adeca salutare séu complimentele sale, i dice : « Domnii principi ve ordina a restitui toti banii, ce pe nedreptu si contra legeri ati adunatu. » Si déca Pasia refusa séu face óre-care excusatiune, evreulu insiste cu mai multa insolentia, si-i dice : « Trebe se-i restituiti, ve asiguratu, O! fericite Pasia ! » Acésta procedura se observă la ei inainte de acésta faćie cu ori-care Pasia tramisu loru de curtea ottomana; si o observau atātu constantu, in cătu din diece abiă poté scapa unulu cu onóre din manile loru. Dar acumu, dupa ce, precumu isi aducu aminte parintii nostri, Ibrahimu Pasia prin dispositiunile sale a umilitu pe principii egiptiani, de atunci incóce viéti'a lui Pasia este cu multu mai sigura acolo, de si nu este esempta de ori-ce periclu. Modulu de a redita, anca este fórte singulariu in Egiptu. Persón'a care móre, esclude prin testamentu de la successiune pe toti fiii sei, si numesce pe óre-care sclavu séu captiv, a carui virtute si probitate é recunoscuta, de singurulu erede alu seu; acesta apoi indata dupa mórtea domnului seu, ia in possessiune tóte bunurile remase de elu, si face pe fiii decedatului de *Sals* séu gleba-adstricti ai sei, si ei trebe se fia multiami cu acésta stare, si se fia suppusi pe tóta viéti'a loru acellui-a care a fostu sclavul parintelui loru. Tóte acestea se atribuie de comunu benedictiunei lui Ioseph, ce reversatu elu asupr'a sclaviloru din Egiptu; si acumu nici nu s'ar' poté altera acésta fara mare detrimentu alu binelui comunu; si acésta din cauza, ca indigenii egiptiani sunt de la natura acumu atātu de stupidi, in cătu nu au nici-o aptitudin de a governa tiér'a. Mai multi dintre principii indigeni egiptiani au incercatu de multe-óri a cultiva pe fiii loru cei barbari, dar totdeauna au vediutu ca fatigiulu loru este in vanu. Fiindu-ca dar, precumu amu vediutu, ereditatea descendentiloru nu trece la fii cila sclavii invescuti cu virtute, Turcii au venitu la cugetulu de a nu mai da officiulu da Pasia la unu captiv, si cuatātu mai pucinu la unu cercasianu, ci mai bine la unu turcu, séu la alta persóna libera care professéza religiunea muhamedana. Căci si ei credu, ca este unu destinu alu fatului, ca Egiptulu nu-lu voru poté ocupa si cuceri altminterea, de cătu déca va fi gubernatu de unu sclavu.

INVINGE PRIN TRADAREA GENERALILORU LORU

XVII. Selimu lasandu-se de planulu de a irrumpe in Persi'a, si resolvindu-se a bate pe Egiptiani, a priimitu nisce scrisori de la Chairbegu, gubernatorele Damascului (36), si de la Gasselibegu, gubernatorele din Aleppo (inimici de mórte, de sí numai in secretu, ai lui Sultanu Gavri). In aceste epistole spuneau ei, câte servitiuri au facutu lui Gavri, si cumu elu totusi, condusu de tirania, ingrati-tudine, avaritia si gelosia, nu cérca alta decâtu a le lua viéti'a; totodata i promittu a deserta de la cercasiani in midi-loculu cellei mai deaprópe lupte, si a trece la elu si a-i fi suppusi pentru totde-auna; ér in recompensa pentru acést'a nu ceru alta, dscátu cá unulu se fia pe viétia gubernatore in Damascu, si cest alaltu in Egiptu. Sentielege cá interessulu lui Selim cerea, cá mai bine se atraga pe acesti generali in partea sa, decâtu ca se-i fi potutu macar veni in minte a refusa cererea loru. Asia, nu numai cá confirma prin juramentu si prin subscrierea numelui seu tóte conditiunile pactului, dar' da anca instructiuni tradatoriloru, cumu se'si esecute mai bine intentiunile loru. Acestia priimescu instructiunea lui Selim, si sub diverse preteste incita pe Sultanu Gavri, a intra in certamine cu Turcii, dicéndu între altele, ca Turcii sunt unu poporu effemeiatu, ér cercassianii sunt valorosi cá nici-unu altu poporu pe lume; ar' fi o desonóre, adageau ei, pentru numele cercassianu, a suferi cá Turcii se

(36) *Gubernatorele Damascului.* Séu, dupa cumu se numes'e asta-di, *Sham Beglerbeghi* (*). De si acestu nume se da prin lingusire la fia-care Pasia, care are privilegiulu de a purta trei códe-de-calu, elu totusi de dreptu se cuvine numai la patru, acesti-a sunt: *Sham Beglerbeg*, séu gubernatorele Damascului, *Beglerbeg de Kutahia*; care e pusu preste Natolia; *Beglerbeg de Sophia*, care guverna provinciile europene; si *Beglerbeg de Budua*, séu gubernatorele de Buda, pe care din urma *imperatoarele* Leopold acumu in zilele nóstre l-a stersu din lista. Turcii numera Damasculu între locurile sante, din cauza ca Mahomedu, dupa ce a fostu rapitu din Ierusalimu si redicatu péné la alu nóuelea ceriu, si a prizatu aici Coranzulu din manile lui *Mahomedie*, a descensu din ceriuri la Damascu. Afara de acést'a e. mai credu *avea si avea*, ca judecat'a cea de pe urma se va tiené in Damascu, si *acésta cetate va fi metropola* imperiului fara fine, care aici isi va lua inceputulu. Acéste si alte asemenea factamagorii se potu gasi espuse pe largu într-o carte turcesca numita *Mahomedie* (**).

(*) A se vedé nota 1, la Capu IV, din *Cartea Tr. Rom.*

(**) *Mahomediana*, séu *istoria* lui Mahomedu. *Tr. Rom.*

stea campati atat'a timpu nepuniti in façi'a nóstra. Gavri nesciindu nimica de tradarea generalilor sei, credea ca tóte aceste sunt vorbe, cari nu dovedescu alta decâtu adeverat'a loru bravura ; si lasa numai decâtu a se pune armat'a in linia de bataia intr'unu campu numitu Burgi-Vaik (37), si merge in contra Turciloru. Selimu auzindu de acésta , isi pune si elu omenii sei in ordine aprópe de Aleppo asia, cá se póta primi cu putere pe inamicu ori din care parte ar veni acest'a. Cercassianii cu pasiu incetu se apropia pên' la o puscatura de Turci , si apoi intre strigate violente se arunca asupr'a acestoru-a, i ataca cu cea mai mare furia, si pre langa tóta resistenti'a loru valorósa , i constringu a cede din terrenu. Dar' chiar pre candu credeau cá victori'a este a loru, generalu Chairbegu in arip'a drépta, si Gasselibegu in arip'a stanga, desertéza pe neasceptate cu trupele loru si trecu la Turci; ceea ce a causatu extrema terróre in Cercassiani. Cu tóte aceste, ei se decidu a muri mai bine decâtu a se lasa invinsi , si incepu ataculu din nou , si se arunca asupr'a inamiciloru cu atata turbare , in cátu pre langa tóta multi-meia contra carei se luptau, victori'a parea a inclina in partea loru. Dar Selimu vedindu ca cercassianii prin iutimea si agilitatea corpulu loru evita lovirile de sabie, de darde si de sageti, ordina cavaleriei a sta pe locu, si punendu pe Ianiceri in frunte, le comanda a da focu asupr'a inamicului. Acésta manopera se effectui cu succesu atátu de bunu, in cátu Cercasianii spamentati de subitulu flagelu si continu'a cadere a ómeniloru loru , se tragu inderetru spre a se pune erasi in linia. Turcii vedindu acést'a, fara a le lasa timpu a se reculege si a incepe lupt'a din nou , se repedu asupr'a loru cá unu torrente , si imprastia trupele si altminterea respite degiá. Sultanu Gavri anca, vedendu cá nu mai este nici-o sperantia de a invinge, se resolvu cá perdiendu-si imperiulu se'si pérda si viéti'a cu elu. Se arunca in mi-di-locu intre inimici, taia totu ce'i vine inainte, si sbóra prin liniile

(37) *Burgi-Vaik*. Unu locu aprópe de Aleppo ; Burj séu Buri , dupa etimologia in-sémna turnu séu fortarétiá ; prin urmare *Buri Vaik*, turnulu séu fortareti'a lui Vaicu. Turcii au usulu de a da numele de Buri ori Zodiacu in sensu metaforicu la turnurelele de la fortaretiile loru. fiindu-ca chiar precumu zodiaculu incungiura spher'a ceriului, asiá acelle turnurele incungiura giuru-impregiuru cetatea. Pentru esemplu, dicu : *Burji Kalaa*, zodiaci séu bastióne ce incungiura cetatea.

loru, cá prin una turma de oi. Elu cauta dupe Selim, ilu striga si ilu provoca la duellu, cá séu se-i dea viéti'a si imperiulu, séu se i le iea. Dar' fortun'a nu l-au adjutatu in propusulu seu; elu s'a intorsu érași inderetru de unde a venitu; si fiindu ca isi imaginá cá de câte-ori taia unu turcu, de atâte-ori nimeresce in Selimu, elu a facutu unu macellu orribile. In urma, fara cá in midi-loculu atâtoru sabii se fia primitu o singura vulnere (ceea ce é lucrú admirabile), ci numai de ostenél'a atâtoru vulneratiuni ce elu altoru-a a datu, si fiindu ca nebusitu de caldura nu mai póté respira, a cadíutu mortu intré uci-sii sei inimici.

ALLEPPO SI DAMASCULU SE SUPPUNU LUI SELIMU.

XVIII. Dupa acésta victoria locuitorii din Aleppo vinu si cu profunda umilintia presenta lui Selimu chieile cetatiei. Acesta i primesce cu multa distinctiune, si daruesce câte-unu Chilat (38) unui fia carui-a dintre cetatianii principali. In Vinerea prossima urmatória merge in Giamia, si asculta cu mare satisfactiune mentionandu-se nu-

(38) *Chilat*. Unu feliu de toga in varie colori, cusuta pe margini totu cu fire de aurú si de argintu; si se da 'le catra Sultanulu, in semnu de onóre, Veziriloru, Pasiloru si altoru demnitari mari, séu candu intra acesti-a in officiulu lorú, séu in recompensa pentru vre-unu servitiu notabile, séu chiar' pentru o scire buna. Sunt trei classe de Chilát. Cellu de prim'a classa se numesce *Chilati Fachire* (*), care se da numai Veziriloru si Pasiloru cu trei tuguri. Dar' câte-odata se da si delegatului estraordinariu alu imperatului Romaniloru, precumu a fostu, pentru esemplu, contele Oetingeni dupa pacea de la Carlovitiu. Dupa acést'a, domnulu Feriole, ambassade estraordinarfú alu regelui Franciei, pentru cá domnulu seu se nu para inferioru imperatului Romaniloru, n'a crutiatu nici spese nici ostenéla pentru a fi onoratu și elu cu unu Chilát, dar' cu tóte aceste nu l-a potutu capeta nici decumu. Dupa aceea, Petru Tolstoi, ambassadele Czarului, ori cátu de mare favoritu a fostu alu marelui Veziru Giorluli Ali Pasia, totusi si elu a priimitu acellasiu refusu cá si Feriole. Acésta onóre, care nu o amu cercatu nici-odata (pentru ratiuni particulari, ce nu se potú divulga): mi s'a conferitu mie cu ocasiunea candu Sultanulu Ahmedu m'a instituitu domnu principatului Moldaviei. A dou'a classa de Chilát este *Ala* (**), care de comunu se da pasiloru, principiloru mahomedani si christiani, si ambasadoloru estraordinari ai potentatiloru crestini. A trei'a classa, care de comunu se numesce *Evsat* (medilocia), si de altadata *Edna* (inferióre), se da persóneloru de rangú mai inferioru. Chilát-ulu de comunu se numesce si Caftanu.

(*) Vestmentu de onóre. *Tr. Germ.*

(**) Vestmentu pestritiu, séu pestritiatu. *Tr. Germ.*

mele seu in rugatiunile publice ; ordină apoi a se da lectorelui, anca pênê era acesta pe cathedra, unu vestmentu cosutu totu cu auru, si a se impartii multa elemosina nu numai între preoti, ci si între alte persône de tóta conditiunea. Acêsta gratiôsă clémentia a avutu effectulu seu, căci nu numai cetatile mai neînsemnate din acea tiéra s'au suppusu de buna voia cuceritoriului, ci pênê anca si locuitorii Damascului, audindu de aprôpierea lui Selimu, au tramisu pe betranii loru inaintea lui, spre a-lu intimpina si a-i implora grati'a si bunavointi'a. Selimu, i-a priimitu cu façe amicabile, si dupa ce le-a cettitu de duõe-ori rugarea, le-a promis ca le va implini tôte ce ceru dela elu.

SELIMU DESCOPERE MORMENTULU LUI SHEICH MUHIDDIN

XIX. Dupa atâte fapte aratatóre de clémentia, Selimu cugetá a de utilitate, cá se castige inimile poporului superstitiosu anca si prin unele probe de pietatea sa. Asia, indata in prim'a di a întrarei sale in Damascu, ordină a se celebra unu servitiu divinu in Giami'a numita Beni Ummie (39), si a se face rugatiuni pentru prosperitate s'a. Dupa aceea a mersu cu tóta religiositatea spre a cerceta mormentulu faimosului Muhiddin (40), care era afara de murii cetatiei. Cei mai betrani ómeni din cetate, abia isi poteau aduce aminte se

(39) *Beni Ummie*. Opiniunea publica tiene ca acesta ar fi numele acelu generalu saracenu, care a ocupatu mai întâiu Damasculu de la crestini, si a transformatu biserica renunita de acolo in Giamia ; cu tôte ca crestinii atribuescu acêsta cucerire lui Omaru, alu doilea succesoru dupa Mahomedu.

(40) *Muhiddin*. Califu saracenu, care elu mai întâiu a ocupatu Spania ; si fara dubiu é totu acela, pe care scriitorii crestini ilu numescu *Musa*, si despre care dicu, ca la anulu Hegirei 92 cu generalulu seu Tarichu, mai întâiu a intratu cu armata saracenilor in Spania. Chronologi'a consuna intru tôte cu faptele ; căci istoriografi arabi dicu, ca Muhiddin domniá anca pe la anulu Hegirei 99, (care coincide cu anulul 718 de la Christu), si in acestu anu, dupe cumu ne relate Vasaeus, Moise, emirulu Saraceniloru, a fostu batutu crancenu de Pelagiu, regele Asturiei. Dar' nu potu coniectura nici de cumu, ca de unde au potutu lua crestinii numele *Musa*. Pronume nu pôte se fia, atátu pentru-ca elu este unu nume profeticu, pe care mahomedanii ilu léga de primul nume, cátu si pentru ca dupa natura limbei. Muhiddin cu mai multa probabilitate se pôte considera de pronume de cátu Musa (Moise). Si éراسi cu greu potu crede ca Musa se fia unu nume propriu, pentru-ca Muhiddin califul in epitalulu seu se numescu *Muhamed ben Arebi*. Apoi trebe se distingemu de acestu Muhamedu pe Muhamedu succesoru lui Abdullah, sultanu alu Saraceniloru, sub

fia auditu ceva despre immormentarea acestui erou ; si mormentulu insusi nu numai ca era intr'unu locu fôrte scârnavu , dar' anca acoperitu cu escremente de ômeni , cari de siguru nu cunoseau reliquiele pretiöse ce continea acelu locu ; murdariele ce-lu acoperiau si-lu desfigurau cu totul, presintau mai multu imaginea unei culme de gunoiu , de câtu a unui locu religiosu. Selimu vediendu atâtu de neglese aceste reliquie pretiöse , isi exprimâ just'a indignatiune fație cu atâta impietate a locuitoriloru , si ordinâ a curati numai decâtu loculu ; sub acêsta operatiune gasesce una pétra de marmora cu urmatóri'a inscriptiune : « Acesta é mormentulu lui Sheikh Muhiddin Beni Arabi , care a cuceritu Spani'a ». Imperatul convinsu din acêsta inscriptiune , ca aici este immormentatu cadavrulu eroului , i redicâ asupr'a mormentului una Kubbe superba , si in apropiarea ei una Giami'a cu unu ospitiu pentru intretinerea seraciloru cu mancare si beutura in tôte dilele. Afara de acêsta , scutesce aceste locuri si edificii de la sarcinele a ori ce taxa ; si tôte aceste dispositiuni le confirma prin unu Chatisherif (41). Pentru tôte aceste fapte pietöse ,

a carui domnia Saraceni au batutu flot'a crestiniiloru , au devastatu Dalmati'a , au arsu Ancon'a ; dar' cari in urma , chiar' candu erau se ocupe Rom'a , au fostu invinsi si nimiciti cu totul de câtrâ civii romani la Ostiu in anulu de la Christu 849.

(41) *Chatisherif*. Littera (scriptura) santa. Sub acêsta numire se cuprinde propriamente numele Sultanului , prin care acesta aprôba ori confirma unu mandatu sêu scrisóre ; si de aci are apoi intregu documentulu numele de Chatisherif. Mai nainte , de acestea mandate le scrieau insii Sultanii cu mân'a loru pe una charthia simpla si cu littere ordinarié ; unu esemplu despre acêst'a ne da Chatisherifulu lui Mahomedu II. , care si asta-di se conserva in biseric'a de la Maguliotisa , inchinata Stei Maria vergine (*) Dupa aceea inse , cu timpulu crescându si estindendu-se marginile imperiului , a crescutu si luxuri'a si truf'a imperatiloru , si au tienutu ca este mai josu de demnitatea imperatului . decâtu cá se mai scria sêu se mai subsemne mandate. Asia , au ordinatu lui Nishandgi Pasia , cá elu se confirme mandatele imperiali si se inscria pe elle numele Sultanului intr'unu modu artificiale , care de comunu se numesce *Tugra* , dar' nu la finea scrisorei , precum este usulu la alte natiuni , ci la inceputu deasupra celei d'ântâiu linia din mandatu. Candu inse imperatul voiesce se dea pondu mai mare decâtu celu ordinariu mandatelorु salle , atunci iea pên'a si scrie supra de *Tugra* urmatoriulu apostilu : *Mudgibinge Imla oluna* , adeca : a se observa cele ce urmêza aci (**). Chatisherifulu provediutu cu acêsta signatura , numitu comunu *Chatti humaiun* , adeca littera sublîma . atâta veneratiune se da nu numai

(*) A se vedé nota (la fine) 17, de la capu I din Cartea III. *Tr. Rom.*

(**) Assemenea apostilului : «Se aprôba» *Tr. Rom.*

Selimu, precumu credu Turcii⁽⁴²⁾, a fostu recompensatu in abundantia prin favorurile ce ceriulu a reversatu asupra imperiului sêu; căci ei tôte victoriile ce s'au facutu de aici inainte in acestu mare si potente imperiu, le adscriu numai acestui Sheich si virtutiloru si gratiei sale inaintea lui Dumnedieu.

in viéti'a, ci si dupa mórtea Sultanului, in cătu nici-unu turcu nu cutódia a-lu atnge fara a-lu saruta mai antaiu cu tóta religiositatea si a sterge cu ambe falcile pulberea de pe elu; precumu amu vediutu chiar eu ca a facutu marele viziru Ciorluli 'ili Pasia, candu i-amu aretatu Chatisherifulu sultanului Mahomedu II. Nu va fi inu- Ale pentru cei curiosi a reproduce aci pe largu intregu acestu Chatisherifu sêu mandatu. Elu suna: «O tu, care tu esti confederatu cu onórea. Subashi de Constantinopole «Dupa ce prin grati'a nóstra prè inalta amu donatu architectului *Christodulu* cá «recompensa pentru lucrarea sa perfecta, strad'a numita Kiuciuk Geafer, mergi la bē- «seric'a Maguliotisa, si o descrie si o desémna cu tôte adjacentele locuri virane «si introdu pe numitulu *Christodulu* in posesiunea loru, in puterea acestui sacru «mandatu alu nostru, carui tu crediementu se dai». Din acesta scrisóre se pôte vedé si aceea, ca sub Sultanulu Mahomedu Fatih sisten'a de a governa cetatile era cu totulu differenta de aceea ce se practica asta-di. Căci pe acelu timpu, unu singuru mandatu imperiale catra Subashi (care asta-di este unulu dintre cei mai inferiori officiali si fara nici o autoritate), era destulu spre a effectui unu lucru, ér asta-di numai prin multe ordinatuni si prin midi-locirea persóneloru de diferiteranguri poti se ajungi la scopu Asiá, asta-di déca ar' voi Sultanulu se dea numai 'o singura casa cui-va, trebe mai antaiu se notifice despre acéta pe marele veziru prin unu Chatisherifu; vezirulu, déca cas'a este in cetate, tramite ordinu lui Mima Aga sêu marelui architectu, cá se mérga in faci'a locului, se mesure si se descria esactu tóta localitatea, terrenu, curte si camere; ér daca cas'a este in apropiare de murii cetatiei, tramite mandatulu catra Shehr Emini, adeca inspectorelui muriloru si stradeloru. Mimar Aga sêu Shehr Emini, ori care adeca, care a primitu mandatulu vezirului, chiama indata la sine pe Naib, sêu delegatulu judelui de Constantinopole ori de Pera (déca cas'a este in Pera), si prin acesta tramite descriptiunea sêu delineatiunea casei la Istambol Effendisi, adeca supremului jude de Constantinopole. In urma, o copia a mandatului si a descriptiunei architectului se pune in archivu, ce la Turci se numesce *Sidgil*, si numai dupa aceea se confirma person'a respectiva in posesiunea casai donate de Sultanulu.

(42) *Credu Turcii*. De si opiniunea communa la Turci este, ca sufletele mortiloru nu potu da nici-unu ajutoriu celoru in viétia (*), totusi anca si la cei vii prin rugatiunile loru, potu se face impressiune asupra mortiloru, cá acesti-a se róge pe Dumnedieu cá se le asculte rugatiunile. Assemenea, ei admítu ca é bine si cuviintiosu a venera memori'a santiloru, si a cerceta cu religiositate mormentele loru. In specialulegea loru le ordona a invoca numele lui Mahomedu si alu urmatoriloru sei, dicéndu, *Ia* (**) *Muhamedu! Ia Ebubekír! Ia Omer! Ia Osmanu! Ia Ali*; si a scrie aceste.

(*) A se vedé not'a 1 la' capu IV. din cartea II. *Tr. Rom.*

(**) O! *Tr. Rom.*

ORDINA DECAPITAREA LUI HUSANU PASIA

XX. Ocupatu cu regularea trebilor parte civili parte bisericesci, a petrecutu aici vre-o câte-va zile; dupa aceea, cu trupele sale,

nume cu littere foarte elegante, si a le pune pe paretii in Giamii si in alte localitati; seu a-i depinge pe paretii in urmatoriulu modu: in midilocu punu si descriu pe Mahomedu; adeca, ca elu a avutu fačia rosia si lungaretia, nasu subtire, ochi vineti, barba negra de optu policari, peptu latu', talia subtire, mani rotunde, degete lungi, flaiurile piciorilor subtiri, piciorile late cu degete cam lungi. etc. Dupa acést'a descriptiune s'ar poté depinge portretulu lui Mahomedu foarte usióru; cu tóte acestea: nu é permíssu a'i depinge alta decâtu numai manele si piciórele; si a i depinge vre-o alta ori-care parte, se considera de pecatu. Persianii inse nu suntu atâtu de superstitiosi: ei ilu depingu intregu, si-lu punu de comunu in fruntea scrieriloru loru istorice. Assemenea depingu portretele profetiloru si imperatoriloru. Amu vediutu o assemenea carte persica pe candu eram in Constantinopole, si care contiené istori'a Persianiloru incependu de la creatiune péné la Schah Ismail. Adevratu ca portretele nu erau facute cu mare simetria, dar' cu multa elegancia. Dintre imperatorii turci, uniculu Muradu IV., care a cuóritu Babilonulu si a fostu foarte dedatu vinului, a ordínatu se i ornezé cu picture paretii camerei sale de dormitu, dar' succesorii sei le-au stersu pe tóte. Mai este numai o singura casa pe Bosphoru nu departe de satulu Beikossi, unde se vedu mai multe picture facute din ordinulu acestui Sultanu; elle representa persóne cari venéza si pusca dupa lupi si cerbi, si apoi manca si beau, si altele assemenea. Dar' Turcii suntu de ferma convictiune, ca angerii nu potu intra într'o casa unde pe paretii suntu depinsi cani séu alte portrete, fia chiar' de alle ómeniloru. Pentru aceea ei nici nu tienu alte portrete decâtu celle alle imperatoriloru. Aceste se conserva din vechime in bibliotec'a Sultanului, de unde prin mari daruri si cu ajutoriulu buniloru mei amici de la curte, mi-amu procuratu copii scóse de Musavvirulu Sultanului, séu capu-pictorele curtiei, Leuni Celebi, pe cari si acumu le amu la mine (*) Scriindu aceste, mi aducu aminte de o conversatiune ce amu avutu o data cu unu turcu invetiatu asupra pictureloru. Elu ne imputá, ca noi péné in diu'a de asta-di ne facemu idoli, imagini si picture, carora ne inchinamu, de si ele suntu lucruri de mana ómenéscá. Io i-amu reflectatu, ca in privinti'a acést'a nu este nici o differentia între musulmani si christiani; elu se mirá, si declara ca urésco foarte tare cultulu imaginiloru. Io 'i replicaiu, ca voiescu a proba assertiunea, dóca voiesce se me asculte. «Nu descrieti voi — i dicei — pe tablele vóstre in littere de auru figur'a si statur'a profetului vostru? Nu depingeti voi manile si piciórele sale cu celle mai vii coloru dimpreuna cu o rosa, despre care diceti ca a resaritu din sudórcá lui Mahomedu candu a cadíutu acést'a pe pamentu? Nu scrieti voi numele Ashabiloru (adeca celorlu patru successori ai lui Mahomedu), pe table de lemnú séu de auru, si-i puneti in Giamiele si in casele vóstre spre Kible (adeca in partea spre Mecca, între resaritu si amédia-di)? Si candu ve sculati demineti'a, si v'ati facutu rugatiunile vóstre, au nu sarutati cu devotiune acelle icóne, si apoi cu fruntea vóstra

(*) Sunt aceleasi, cari se vedu publicate in traducerea englesá si germaná, in fruntea descriptiunei istoriei fia-carui Sultanu. *Tr. Rom.*

pline de speranți'a victoriilor, merge contra țerei Kahire. În această cale ajunge la unu locu numitu de catra locuitori Chani Iunus⁽⁴³⁾, și precumu conversă în modu familiaru cu officiaru sêu, Husanu Pasia, unulu dintre vezirii sêu, ilu intrêba mai multu din gluma de câtu seriosu : « Prôfericite imperate, candu vomu intra în Kutbuier

« stergeti pulberea de pe elle ? Fiindu-ca dar , voi faceti acêst'a în onôrea acellora .
 « alu caroru nume se mentionéza pe acele table : spune-mi, aretati voi acêsta reveren-
 « tia sêu acestu servitiu catra coloru , catra linee sêu catra table ? » « Nici decumu .
 — respunse elu ; și apoi continuaiu mai departe : « Dar' candu unu christianu sêu chiar
 « unu turcu ar' scuipa pe acele table, sêu într'altu modu si-ar areta despretiulu facia
 « de acele icône : au nu legea vóstra este caro pe unu atare omu ilu declara culpa
 « bile de mórte ? » « Fara dubiu » respunse elu . « Ei bine, replicaui io, totu asia merge
 « si la noi, la crestini, în respectulu cultulu imaginiloru . Nu é imaginea , nici lem-
 « nulu , nici altu lucru de mana omenésca , ce veneramu , ci veneratiunea nóstra se
 « reporta la persón'a pe care o reprezenta imaginea » . « Déca este asia — dise ellu —
 « apoi într'adeveru ca este injustu a numi pe crestini But Perestu, adeca idololatri » .
 Admiraiu candórea turcului, și animatu de acêst'a, continuaiu : « Asia dar ca, dintele
 « profetulu vostru, înestimabile pentru voi, se conserva în thesaurulu imperiale, și
 « în totu anulu, înainte de prim'a di a lunei Ramazanu , dupa ce mai întâiu s'au fa-
 « cutu rugatiunile publice de ocaziune , ilu iea Sultanulu cu cea mai mare reverentia
 « și ilu presenta mai mariloru țerei pentru a-lu saruta ? Nu conservati voi cu tóta
 « religiositatea *Sandgiaculu* adeca Stindardulu lui Mahomedu, și *Hirki Sherif* sêu sa,
 « crulu seu caputu , a carui margine în totu anulu și totu în acea di o atingeti în apa
 « și diceti cá ap'a acêsta apoi é santita și neputreditóre, și o numiti *Abi Hirki Sherif*
 « adeca ap'a santulu caputu , și o impartiti între mai marii țerei, cá în dilele de
 « postu se puna câte o picatura din ea într'unu pacharu mare cu apa, care gustandu-o
 « de trei ori, o beau apoi dintrun'a spre a-si stempera setea . Nu venerati voi dintele
 « profetulu vostru , de si acesta é mortu : nu ilu conservati și nu-lu adorati ? Si a-
 « cumu, fiind-ca aceste lucruri se facu în publicu la voi , te întrebú se-mi spuni : déca
 « unu lucru neinsuleșitu, precumu este dintele și ap'a, ilu venerati voi pentru elu in-
 « su-si, sau ilu venerati numai în vederea spiritulu immaculatu (precumu diceti voi,
 « alu profetulu vostru și în vederea incederei ce o are elu la Dumnedieu ? » « Se în-
 « telege — dise elu — ca tóte aceste lucruri se reporta la elu, pentru a carui voia elle
 « se considera de sanctificate și sante » . Dupa aceea eu amu concludu dicându : « Cu
 « multu mai puțin dar' se potu christianii accusa de idololatria ; cáci onôrea ce dau
 « ei imaginiloru și reliquieloru santiloru, o dau mai întâiu și în prin'a lineu lui Dum-
 « nedieu, și numai în a duó'a lineu o dau prototipulu sêu persónei ce elle reprezenta.
 « Ei nu se inchina la santi cá santi sêu ómeni santiti, ci cá la servii lui Dumnedieu,
 « sêu, cumu amu dice, santii lui Dumnedieu » . Acêsta esplicatiune clara și intelligi-
 « bile a doctrinei nóstre placu Turcului, dar' pentru aceea totusi nu l-amu potutu scóte
 « din rétacirea sa .

(43) *Chani Iunus*. Ospellulu lui Ion. Nu potú se spunu de siguru, déca turcii credú ca acêst'a ar' fi fostu cas'a lui S-tu Ion profetulu.

« Kais (44)? » Imperatul vedindu ca prè marea familiaritate cu ser-vii sei degenera in despretiu, respunse : « Vomu intra candu va vré « Dumnedieu ; ér' io vreu cá tu se remani aici ». Si dicèndu aceste cuvènte, ordinà immediațu a-i lua capulu.

CALETORESCE LA IERUSALIMU SI OCCUPA UNELE CETATI

XXI. De aci isi continua calea pènè la Gasse, unde intielegendu ca Kudgisherif (45) nu mai è departe de aci, ilu cuprinse unu doru irresistibile de a vedé acèsta cetate, care a fostu léganulu atàtoru profeti, si teatrulu atàtoru miracule. Insoçitu de vre-o câti-va calareti ai sei face acèsta cale, si in trei dñle implinesce totu ce religiunea cerea de la elu, si apoi se întórce la armat'a sa in Gasse. De aci isi urmèza calea direptu spre Elkahire (46), si in trecere cuprinde cetatile Sifidulbahr (47) si Chanuldgioni. Dar' nu tienù de consultu a lasa in ele garnisóne, càci, cugetá elu, ca déca invinge, ele nu se mai potu scutura de sub jugulu cuceritoriului, ér' déca remane invinsu, atunci nu-i potu da nici-unu refugiu securu. Asia lasa in ele numai pe acei-a inderetru, cari pentru vulnerile loru séu pentru lung'a caletoria au fostu incapabili de a urma grosulu armatei, si

(44) *Kutbuinr Kais*. Unu satu séu mai bine suburbiu in Cairo, se pare a fi fostu unu locu strimtu si dificile de amblatu, dar' nu potu afla in care parte a cetatiei se fia.

(45) Ierusalimulu. *Tr. Rom.*

(46) *Elkahire*. In tierile nóstre scriu de comunu intr'unu modu falsu *Alkair*; ca si *Alcoranu* in locu de *Elcuronu*. Elkaire este capital'a Egiptului, si cunoscuta la tóta lumea; se numesce si cu numele de *Misr*. Trecu in adinsu cu tacere preste fabulele turce despre acèsta cetate si despre Ioseph Παγκαλος (*); ele se gasescu pe largu in o multime de carti, ce au esitu la lumina despre faptele egiptiane.

(47) *Sifidulbahr, etc.* Propriamente inséimna marea-alba (**). Sunt aceste duóe cetati, alu carora nume anticu nu-lu cunoscú. Càci nu amu anca atata abilitate, in cátu se potu descoperi tóte numirilo vechi ale atàtoru cetati, care dupa atáte secle stau ascunse sub modernele numiri barbare.

(*) Adeca, celu mai frumosu. Este o generale opiniune intre orientali, ca patriar-chulu Ioseph n'a avutu parechia de frumosu. Si dicu ca a fostu mare architectu si geometru; lui atribuiescu construirea columneloru in Cairo, cu cari mesura inaltimea Nilului; construirea canalului pentru derivatiunea acelu fluviu; construirea fontaneloru, magazineloru, si piramideloru; mesurarea si impartirea tierci dupa di-luviu; si alte mai multe fapte *Tr. Germ.*

(**) Asia numescu Persianii marea mediteranea. *Tr. Germ.*

merge mai departe. Vedeudu acést'a cetatiani din Gasse, si cuge-
tandu ca imperatulu nu se va mai întorce nici-odata, ci ca cercas-
sianii ilu voru ucide dimpreuna cu pe tóta armat'a sa, se punu si
omóra pe toti invalidii si pe toti medicii însarcinati cu ingrigirea
acestor'a.

INVINGE PE CERCASSIANI

XXII. Póte, cá încercările nuóe ale Cercasianiloru de a-si apera re-
gatulu, au indemnatu pe locuitorii din Gasse a se revolta si a face
acelu masacru. Că-ci cei cari scapassera din ultim'a batalia de la A-
leppo, indata ce au ajunsu in Kahire, au convocatu o mare adunare,
si au proclamatu de rege pe Tumanbai, descendente dintr'una din
cele mai nobile familii cercassiane, si inaugurandu-lu, i-au datu ti-
tlulu de Muluki Eshref⁽⁴⁸⁾; si totodata se léga cu totii prin jura-
mentu a-si apera imperiulu contra tiraniei injustului Selimu, séu a
muri cu arm'a in mana si a-si rescumpera scumpu viéti'a si vastulu
loru teritóriu. Sub comand'a acestui generalu se aduna si toti ceia-
lalti cercassiani, caroru-a se mai alatura ca truppe ausiliare anca
Arabii corturari; se provedu cu tunuri grele si alte instrumente
bellice, si cu una armata alésa de patru-dieci mii de ómeni se punu
in castre la unu locu numitu Ridanie; aici se fortifica prin tóte
stratagemele imaginabili, cugetandu ca Selimu, incrediutu de suc-
cesele salle de 'mai nainte, va veni immediatu se atace castrele
loru, si cadiendu apoi in cursa, voru poté pré usioru a-lu bate si
a-lu invinge. Selimu inse, informatu bine prin spionii sei despre
aceste curse, precumu era superioru in numerulu trupeloru, da
ordinu unei parti a armatei salle a se trage in giurulu castreloru
inimice pe la spatele muntelui Gebeli Maktab⁽⁴⁹⁾, si la primul
semnal datu, se nevalésca asupra loru. Cu modulu acést'a, Cercas-
sianii fiindu incungiurati de tóte partile, in primele dile⁽⁵⁰⁾ alle lu-

(48) *Muluki Eshref*. Adeca prè-santu séu prè-fericitu.

(49) *Gebeli Maktab*. Eu cugetu ca nu Maktab ci Macltab ar' trebui se dicemu, cea ce
ce însémna culme séu munte, unde este mausoleulu anticiloru si faimósele piramide.

(50) *In primele dile*. In privinti'a insemnarei dileloru, la Turci este usulu, ca ei
in literale loru si mai alesu in ordinatiunile imperiali, însémna séu dilele a intregel
luna, séu impartu lun'a in trei decade. Asiá déca se face ceva in primele diece dile

nei Gemaziulu evvel, anulu Högirei 923 se incinge o lupta atâtu de sangerósa si obstinată, in câtu aceea abia se pôte descrie. Cercassianii adeseori cutropiti de numerulu celu mare alu inamicului, si de multe-ori respinsi, totu de atâtă-ori se reculegu si ataca din nou pe inamicu, fiindu-ca regele loru luptá pururea in frunte, si animá pe soldati prin esemplulu seu. Lupt'a se continuá anca câtu-va timpu in linii rupte; dar' in urma, vedîndu Tumanbai, ca ómenii sei parte sunt prinsi parte ucisi, si ca victori'a nici intr'unu casu nu o pôte avé, asia cu o truppa allésa de soldati cari i serviau de garda, isi face cale cu sabi'a in mana, pe unde inamiculu era mai desu, si fuge la Sheich Areb⁽⁵¹⁾ fiulu lui Bekaar. Asia Turcii obtienura o victoria complectă, dar' le-au costatu fôrte scumpu. Generalulu loru, Sinanu Pasia, celu mai celebru erou pe acelu timpu, a remasu mortu. Mórtea acestui-a intr'a-

ale lunei, ei scriu *Evailinde* adeca prim'a decada: dat'a celoru diece zile din midilocu o înscimna cu comentulu *Erasitinde*, adeca a dou'a decada; despre cele diece zile din urma dicu *Evachirinde*, adeca ultim'a decada. Prin urmare *Gemaziulu evvel Evailinde*, adeca in primele zile ale lunei Gemaziulu evvel, înscimna: in un'a din zilele de la prima péné la diece acestei lune. Si asia mai departe.

(51) *Sheich Areb*. Pare a fi unulu dintre Sheichii séu prelatii arabiani, cari aveau de a face mai multu cu guvernamentulu ecclesiasticu decâtu cu celu civile, si pretindu a fi legitimi successori ai lui Mahomedu. Sunt din ei septe familii mai celebre intre Turcii, ale caroru nume inse mi-au scapatu din memoria. Căci eu de prezentu traiescu intr'unu locu, unde nu numai ca sunt fôrte departatu de Arabi, dar' nu e nici umbra de vre-o invetiatura mai înaltă, si unde nu audi nici macar din nume de vre-o biblioteca complectă, departe de a potégasi lucrulu celu cauti. Atâta inse se pôte deduce, ca acesti Sheichi sunt fôrte respectati de catre insii Sultanii, fiindu ca capulu loru (care isi are residentia in Mecca, si care de si se confirma de Sultanulu, dignitatea sa totusi o transmite cu dreptu de ereditate fiiloru sei), candu scrie la Sultanulu, i enumera mai antaiu tóte titularele cele mai pompóse, si apoi ilu numesce *Vakilimus* seu vicariulu seu si alu profetului in tóta imperati'a lumei. Se dice ca totu asiá scrie si in cartile sale catra imperatii Indiei. Amu vedîutu odata unu Sheich de acestia, candu mersesemu la Sultanulu Mustafa, fratele imperatului de acumu (*), care pe acelu timpu era in cortulu seu intr'unu satu numitu Akbunar, nu departe de Adrianopole; elu venise se-si face reverenti'a, si totu timpulu stetea in cortu la Sultanulu, si conversá in modu fôrte familiaru cu acesta. Era incortelatu a Cerkies Mehemedu Aga, magistru stalleloru de curte, si unu intimu amicu alu meu; acest'a imi spunea ca de câte-ori acestu Sheich vorbiá despre Sultanulu, totu-deuna ilu numia alu seu Bisum Vekil, alu seu vicariu seu vicegerente

(*) Achmedu III. *Tr. Rom.*

tâta miscase pe Selimu, în câtu lungu timpu, dupa cucerirea cetătiei Kahire, ilu plangea esclamandu: *Misri alduk, emma Iusuf al-durduk; Iusuf siss, Misirden ne olur ?!* «Cucerii Egiptulu, dar per-
« dui pe Ioseph; déca nu mai amu pe Ioseph, ce'mi ajunge Egipt-
« tulu?! »

MAI ANTAIU TRACTÉZA ONORIFICU CU TUMANBAI, SI APOI LASA DE-LU SPENDIURA

XXIII. Asia dara, acésta tiéra fertile pareă a fi cu totul suppusă imperiului otomanu; dar' Tumanbai era anca în viétia si se tienea în vecinatate promptu la ori-ce miscare; ceea ce'insuflă frica Turciloru ca voru perde o tiéra ce atâta sange le-au costatu. Era lucru sciutu ca Tumanbai s'a refugiatu la Arabi, si asceptă numai că Selimu se se retraga din Egiptu, spre a incerca o resturnare. Selimu spre a preveni periclulu ce-lu amănintiă din acésta parte, trimite delegati cu pretiöse daruri la Sheich Arab, fiulu lui Bekaar, că se-lu rōge se-i estradea pe fugariulu inimicu, avisandu-lu totodata ca é mai consultu a-i castiga amicitia prin bune servituri, de câtu amerita mâni'a prin vane obstinatiuni. Scheichulu, séu ca se temea de puterea lui Selimu, séu ca era sedusu de pretiösele daruri, comitte fapt'a rusinōsa si estrada pe Tumanbai, pe care-lu luase sub protectiunea sa: fapta contraria dreptului gintiloru, si mai alesu contraria la *Rai* arabicu (52). Dar' déca bravur'a lui Tumanbai n'a potutu misca inim'a unui amicu lasiu, ea a potutu se imblandié-

(52) *Rai arabicu*. *Rai arebi*, la Turci se esprime prin *Eman*, séu mai vulguru *A-man*, dar este mai usitata espressionea arabica. Este aceea ce italianii dicu *Parola* englesii si francesii *parole*; adeca cuventu datu de siguritate, de pace, de alian-tia, de protectiune; asia cuventulu *Berai* la Arabi (ceea ce Turcii dicu *el Eman usre*) insémna: securu! gratia! quartiru! Arabii se lauda ca între toti omenii pamentu-lui, ei se tienu mai strictu de cuventulu (parol'a) loru: si pōte ca au dreptu. Căci déca cine-va ar' ucide, lia chiar si în foculu luptei, pe unulu cui s'a datu Rai, unulu că acel'a dupa legile Arabiloru é culpabile de mōrte. Deca prindu pe unu inimicu de alu loru (precum sunt în cërta continua unii cu altii), i dau Rai, si tragu în giu-rulu lui unu cercu, impunendu-i se nu ésa de acolo; si captivulu nici nu cutōdia se faca acést'a, chiar déca ar' sci ca are se mōra de fōme séu de sete. Într'aceea în-vingătorii anuncia pe inimici, ca cutare si cutare este închisu colo si colo în cerculu Rai, si déca vreau se-lu rescumpere, trebe mai antaiu se respunda talionulu ce cap-tivulu a promissu. Dupa ce s'a respunsu acestu pretiu de rescumparare, merge la captivu unulu din acelu tribu, din care a fostu celu care l-a prinsu, sterge cerculu

sca mâni'a unui inamicu generosu. Candu s'au adusu acestu rege legatu in ferra inaintea lui, si a vediutu cumu inim'a lui brava lacesce din ochi-i, atunci Selimu nu s'a potutu retiené se nu-i redea libertatea, si a-lu ruga se vina in tóte dílele la elu la mésa. Tumanbai, recastigandu-si libertatea cu pretiulu virtutiei sale, a conversatu dupa aceea multu cu Selimu despre lucrurile atátu publice câtu si private, si l-a informatu despre starea lucrurilor in Egiptu, despre legile, geniulu si datinele poporului de acolo. Dar nefericitulu Tumanbai a trebuitu in urma se arate prin tristulu seu esemplu, cumu sórtease jóca cu lucrurile omènesci. Selimu nu putea se nu admire virtutile eroice, singular'a fortitudine, consiliurile intiepte, si portarea grava si seriósá a lui Tumanbai; elu tienea, ca é lucru vile de a ucide pe unu barbatu atátu de superioare altoru-a; si, departe de a se teme de ceva periclu din partea lui, elu se resolví a-lu primi in amicitia sa, si a-lu pune domnu preste regatulu Égiptului. Dar' chiar pre candu se ocupá cu aceste cugete, se lati vorb'a intre poporu, cá éca Tumanbai au ajunsu in mare favóre la imperatulu, si acusi va fi guvernatore in Egiptu; atunci apoi potemu avé sperantia cá, indata ce Selimu se va retrage din Egiptu. Tumanbai cu restulu Cercassianiloru si cu Arabii va bate si alunga garnisónele de aici, si va restaura dominiunea cercassiana. Acésta rumóre nu putea se remana in secretu denaintea lui Selimu, care era vigilantu, observatoru nu numai a totu ce se facea, ci si a totu ce se vorbiá. Dar' cu tóte aceste, elu nu voiá bucurosu a da crediementu acestoru vorbe; cáci credea cá ele potu se vina chiar din

cu piciorulu, si captivulu este liberu. Care a cadiutu odata in cercu, nu póte se-si recastige libertatea decátu numai solvindu pretiulu de rescumperare. Cá-ci chiar déca consotii sei ar' bate in urma pe inimici, si le-ar sta in putere a-lu libera din cercu, elu totusi nu cutédia a esi fara consintimintulu acelu-i-a carui-a i-a datu Rai; cáci déca ar' face un'a cá acést'a, elu pe tóta victi'a este tieniu de omu fara onóre, atátu dinaintea amiciloru câtu si a inamiciloru, si nu mai póte nici-odata prin nici-o fapta meritósa se-si recapete numele célu bunu. Er' déca ar cutedia se ésa din cercu si se fuga, atunci chiar compatriotii sei ilu prindu si-lu tramitu legatu la inamiculu, cá se-lu judece sóu la mórte sóu la sclavia perpetua, precumu i va placé si va afla de bine: in acestu casu rescumperarea nu póte avé locu cu nici unu pretiu. «Cáci — dicu ei — care omu isi pretiuiesce mai multu victi'a, decatu Rai, nu é demnu de libertate, si nu merita a se numi omu, cu atátu mai puçinu arabu.»

gur'a inamiciloru. In urma inse, vediendu ca fam'a se totu tiene, veni la suspitiune, ca ceva tradare trebe se fia la medi-locu, si ordinã lui Sheich Suvar Alibegu (pe alu carui tata acumu de curendu ilu spendiurara Cercassianii intr'unu paru de ferru), cá se duca pe nefericitulu rege in Kahire si se 'lu spendiure acolo sub pört'a numita Savil. Candu a datu Selimu acestu ordinu, a disu urmatóriele cuvente: « Cãtu de mare a fostu grati'a mea façe cu elu, amu are-
«tatu indestulu pênê acumu; dar' ce effectu potu avé malitió-
«sele vorbe ale vulgului, védia acumu elu nefericitulu singuru ». Alibegu esecutã cu tóta placerea acésta comissiune, câ-ci i se dete buna ocaziune de a-si resbuna pentru mórtea tatane-seu; si infortunatulu Tumanbai, in diece ale lunei Rebiulu evvel, anulu Hegirei mai susu mentionatu, a fostu spendiuratu in Cairo la port'a numita Savil. Nu se pôte spune ce terróre a cuprinsu pe Egiptiani candu audira de mórtea neasteptata a regelui loru. Cei cari mai nainte clocian ura in ascunsu contra dominatiunei sale injuste, i vedeai acumu alergandu umiliti suplicanti la Selimu, cerendu-i gratia, si promittendu-i a fi pururea fideli servitori ai casei osmane. Imperatulu le iertã tóte sub conditiune, ca unde voru sci ca este ascunsu vre-unu cercassianu, se-lu aduca numai decãtu legatu inaintea s'a. Abia ce declarã elu acést'a in publicu, si indata poporulu communu, amatoriu de noutati si in sperantia cá va obtiené iertare, cauta in tóte partile dupa cercassiani, domnii soi de odinióra si aduce vre-o cati-va din ei legati inaintea lui Selimu spre-a fi masacrati. Pe diu'a urmatória lasa Selimu a se redica unu amfiteatru cu tronu afara de cetate pe tiermurea Nilului, si demanda a se decapita toti captivii in presenti'a sa, si a le arunca cadavrele in rîu. Numerulu acestoru nefericiti se dice cá au fostu preste trei-dieci de mii. In a dou'a di dupa acést'a, Selimu voindu a-si areta si mai multu poterea, si a umili cu totulu inimele invinsiloru, intrã cu pompa triumfale in Cairo; dar' abia dupa câte-va óre se departã de aici anca in aceeași di, asiediendu-se in corturi intr'unu locu nu departe de Nilu, numitu Russa, si lasandu truppeloru sale timpu de a se restaura. Unu ingenioșu poetu arabu a insemnatu epoc'a acestui macelu in urmatoriele cuvente:

Hai Schervi (53) *Sultan Selim* !
 Vai ! acesta è Sultanu Selimu ! (54).

OCCUPA ALEXANDRI'A SI SUPPUNE PE ARABI

XXIV. In acelasiu anu , la siepte ale lunei Gemaziulu evel , face espeditiune la Iskenderie (55) spre a o attaca ; dar' mâni'a cuceritorului a fostu invinsa prin capitularea cetatiei de buna voia. Dupa ce apoi si-a regulatu tôte trebile in acêsta cetate, se retrage in partea centrale a Egiptului, si instituie pe Chairbegu guvernatore tieiei, apoi plêca in lun'a Siaban inderetru la Constantinopole. In acêsta rentôrcere, trecêndu pe la Gasse, isi resbuna de perfidi'a locuitoriloru ei , si lasa a trece prin sabia toti fara distinctiune de sexu si etate, si assemena cetatea cu pamentulu. De aci merge la Damascu, si in virtutea pactului avutu, da lui Gaselibegu guvernamentulu preste acêsta cetate si preste localitatile invecinate din Palestin'a si Siri'a. Cu unu cuventu , in timpu de unu anu si intr'una singura espeditiune, Selimu a adnectatu mai multe tieri imperiului seu, de câtu unulu ori-carele din predecessorii sei, in totu timpulu câtu au regnatu ei. Că-ci elu a cuceritu nu numai tôte tierile Cercassianiloru in Asi'a si in Egiptu , ci anca a redusu , asia că in trecatu , sub potestatea sa alte cetati tari si faimóse ale Asioi, precumu : Malatie (56), Dierbeghi, Derende, Behtisi, Kierkieb, Kiachte, Beredgik, Antab si Antakie. Afara de tôte aceste, chiar si Sherifulu (57) din Mecca (58),

(53) Sêu *Scheviel*, adeca escromentu de omu, ori animalu. *Tr. Germ.*

(54) Propriamente : aceste sunt escrementele lui Selimu. *Tr. Germ.*

(55) *Iskenderie*. Alexandri'a, locu fôrte insemnatu de comerciu in Egiptu si cercetatu de nãile tuturoru natiuniloru. Alexandri'a a fostu fundata de Alexandru celu mare, si data spre locuintia Greciloru din Egiptu

(56) *Malatie etc.* Dintre acestea , Malatie, Derende, Beredgik, Antab si Antakie sêu Antiochi'a , sunt cetati destulu de marisióre ; dar cele-l-alte sunt mai multu oppide mici decatu cetati mari

(57) D'Herbelot dice, ca cuventulu arabicu *Sherif* insêmna in generalu *nobile* sêu de innalta origine ori dignitate . si in specialu este titlulu ce-lu intrebuintiãza descendentii lui Mahomedu din generele acestui-a *Ali* cu bica sa *Fatime*. Acesti-a se mai numescu anca *Emir* si *Seid*, adeca principe si domnu, si se distingu de ceialalti prin turbanulu loru celu verde. In Afric'a a fostu o multime de dinastii din acesti Sherifi. Asia numitii *Edrisiti* anca au fostu Sherifi , si famili'a care domnesce asta-di

a prezentatu chjeile cetatiei sale lui Selimu , pre candu acesta era anca in Cairo ; si a recunoscutu publicamente suveranitatea acestui-a. Selimu ilu primi cu tóta onorea , si a ordinaru cá fiulu seu renumitu prin virtute , pietate , si sciintia , se-i fia succesoru i principatu. Acestu omu a miscatu apoi tóte triburile selbatice ale Arabiloru , precumu Beni Ibrahim, (58) Beni Sevalet, Beni Ata, Beni

in Fess si Marocco , anca se numéscu Sherif. Sherifii de Mecca si Medina se bucuru si asta-di din partea Turciloru de putere suverana. *Tr. Angl.*

(58) *Sherifulu din Mecca.* Inainte de domni'a lui Selimu, acestu Sherifu era principe suveranu si domnu absolutu in Mecca si in vre-o cate-va alte cetati in Arabi'a. Dar' de la timpii lui Selimu incóce a recunoscutu si elu pe imperatoriul turcu de pazitori si protectori intereselor musulmane.

(59) *Beni Ibrahim.* Sunt preste siepte-dieci de popóra séu triburi, originari din diferite línii , cari inse tóte se lauda ca sunt de origine de la Abraham ; elle ratecescu prin vastele deserte ale Arabiei, unde isi au locuintele incerte. Tóte vorbescu limb'a arabica ; dar' in dialecte atátu de diferente . in cátu abia se potu intielege unii pe altii. De aci , cu dreptu cuventu se póte dice , ca limb'a arabica este cea mai copiósá si chiar infinita. Cáci unulu si acelasu cuventu insémna o miie de lucruri de natura cu totul differenta ; si érasu , unulu si acelasu lucru se póte exprime prin o miie de cuvente , cari nu au nici cea mai mica analogia intre sine. Afara de acést'a , abia vei poté gasi o calitate a unui lucru , care se nu dea subiectului , in care ea se cuprinde o numire cu totul particulara. In *Thesaurulu* lui Meninski despre limbele orientali , sunt o multime de esemple de acésta natura ; cari inse a le copia aci , nu este scopulu nostru presentu. Din floricelele acestoru infinite dialecte este compusu Coranulu ; si de aci vine , ca sectatorii Coranului credu , ca acésta carte nu é scrisa in limba omenésca , ci in limba dumnedieésca. Cáci nici unulu din tóte aceste popóra séu triburi nu éste in stare se intieléga intregu Coranulu ; si nici cellu mai mare invetiatu dintre Arabi nu se póte lauda , ca ar sci da esplicatiune tuturor cuventelor din acea carte. Asupr'a acestui subiectu ei mai adaoga o istorióra comica , dar' in care ei credu fórtu tare. Dicu adeca , ca pe timpii lui Mahomedu , limb'a arabica a ajunsu la cea mai inalta perfectiune ; si ca infloriau pe atunci unii poeti inventiosi , cari , cá pe timpulu jocuriloru olimpice , de câte-ori inventau unu disticu ingeniosu , ilu affigeau pe o columna erecta a nume pentru acést'a in piati'a publica. Apoi se dá la altu poetu unu terminu de trei luni de dile , cá se respunda la disticulu affiptu cu unu altu disticu , numitu *Nasir*. La diu'a anumita se adunau toti poetii , si esaminandu amenduóe versurile , dedeau preferintia acellui-a , care era mai multu aplaudatu de publicu , si pe auctoru ilu numiau principe alu poetiloru , onorandu-lu cu unu novu *Machlas* , adeca unu supranume novu. Mahomedu folosindu-se de oportunitatea acestei datine , a affiptu si elu pe columna unu *Nasm* séu unu versu din Coranu ; toti poetii l-au studiatu nuóe luni de dile cá se póta da respunsu : in urma triumphulu recunoscutu in unanimitate a fostu alu lui Mahomedu ; versurile sale au fostu declarate de inspirate de Dumnedieu . si doctrin'a sa de la acelu timpu inainte o imbratosara cu totii.

Asiie, Beni Saad, si mai multe alte, (60) alu caroru nume nu 'mi este cunoscutu, si locuescu in tierile deserte intre Mecca, Cairo si Damascu ; si le-au facutu de s'au suppusu de buna voia lui Selimu , dandu-i in scrisu ca-i voru fi pururea fideli, si tramitiendu-i in ostatecu vre-o câti-va din cei mai ilustri compatrioti ai loru.

(60) *Mai multe altele.* Intre ceialalti erau si monachii cari locuescu in muntele Sinai. Despre acestia se vorbesce o istoria singulare, pe care vreu a o reproduce aci , fiindu-ca , pre câtu sciu eu , nu se face mentiune despre ea decâtu numai intr'o carte plina de fabule despre monachii acestei monăstiri. Se dico adica, in modu cu totulu fabulosu, ca: Mahomedu că omu de origine mai inferiôre, avea datin'a in tinere-tiele sale de a mana dintr'unu locu intr'altulu camile luate cu chiria. Intr'o caletoria de aceste elu a ajunsu odata la muntele Sinai, si s'a pus in campulu deschisu pentru a dormi puçintelu. Pe candu dormia, a vediutu egumenulu monăstirei ca unu nooru se redica asupr'a capului lui Mahomedu. si-lu apera de radiele sórelui. De aci abatele a concludu , ca acestu omu tineru trebe se fia ceva mai multu , de cât ceea ce-lu aréta esteriorulu seu; pêntru ca. unu presemnu atâtu de singulariu, dupa a sa parerea nu se potea areta altui-a, decâtu acelui-a, care pe viitoriu are se fia domnu asupra acestoru tieri. Merse dreptu aceea la elu, ilu salutà cu totu respectulu, si ilu invità in camer'a sa , rugandu-lu a gusta acolo liniste neturburata de nimene. Dupa aceea crediendu ca prin acést'a si prin alte mai multe maniere de curtenire , i-a castigatu buna-vo-inti'a, l-a intrebatu : in casulu candu ar ajunge odata domnu in aceste tieri, ce i-ar fi cu placere a dispune in privinti'a acestoru monachi? Mahomedu respunse ca : « i-ar scuti cá pe *Ruhbani* (*) : adeca : pazitori de buna viatia si de buna purtare : de la « tôte tributele, si i-ar avé in mare onóre ». Acést'a promissiune o dède abbatelui si in scrisu, in limb'a arabica, si fiindu-ca nu avea sigilu, o intari cu palm'a sa propria, intingendu-o in tinta si apoi apesandu-o pe charthia. Lungu timpu dupa aceea, fiindu Selimu sultanulu in Egiptu, vine abbatele din muntele Sinai la elu , si-i areta privilegiulu adeveratu séu inventatu alu lui Mahomedu. Imperatulu ilu cumperà de la monachu cu patru mii de galbeni, declarandu-i totodata ca sunt si remanu pentru totdeauna scutiti de la tôte tributele, si confirmandu-i prin unu Chatisherifu alu seu atâtu in acestu vechiu privilegiu câtu si in tôte alte ale loru privilegiuri. Acést'a carte a lui Selimu, tradusa din arabesce in turcesce. o amu cetitu in Adrianopole, si precátu imi potu aduce aminte, era scrisa precumu urméza : « Venindu monachii din « muntele Sinai la inaltulu nostru divanu, si aretandu-ne in tóta umilinti'a, ca Mahomedu el Mustafa(**) alu lui Dumnedieu santu profetu (pace si bine-cuventare asupr'a lui) in caletoriele sale a fostu primitu cu ospitalitate in monasteriulu loru, si, dupa « puçinele loru midi-lóce, l-au servitu cu tóta onórea si reverenti'a ; si ca Mahomedu « in consideratiunea acestoru servitiu, au avutu grati'a a scuti pe acést'a comunitate « a monachiloru *nazareni* de la ori ce tributulu anualu alu loru , si intru confirmarea

(*) De la cuventulu *Rah*, cale si *Ban*, custode, garda, pazitoriu, precum se vede că elu deriva autorulu nostru. Dar *Ruhban* este pluralulu cuventulu arabicu *Rahib*, care insemna monachu. *Tr. Germ.*

(**) Alesulu, predestinatulu. *d. Tr. Germ.*

PRINESCE PE UNU DELEGATU ALU REGELUI PERSIEI

A. 925
I. C. 1519

XXV. In reintorcere din acésta espeditiune, ajungundu in Aleppo in luna Remazan, anulu Hegirei 925, i veni unu delegatu persianu, tramisu de regele sub pretentiunea de amicitia, spre a seduce pe Sultanulu; si cu modulu acesta prin supunerea simulata, a diverte furtun'a ce pare a se redica asupr'a Persiei. Pentru a-si ajunge scopulu mai iute, delegatulu pre langa darurile pretróse ce adusesse cu sine, si cari erau demne de ambii imperati, elu se mai incercá a lingusi ambitiunea lui Selimu cu adaogarea de titulare nooe, numindu-lu: *Shehin Shahi Alem, ve Sahib Kirani beni Odem*; (61)

* acestei-a s'a induratu a le da o santa charthia sigilata cu man'a sa propria: Noi anca, voidu a urma esemplulu seu, amu ordinatu si ordinamu din inalt'a nóstra gratia, ca disii monachi se fia scutiti de la tributulu anuale, la care altii sunt supusi; si in besericile si in riturile loru se nu fia molestati, ci se le póta esercita liberu dupa anticele loru legi. Spre acestu scopu amu ordinatu si ordinamu din gratia, a li se da o copia autentica de pe documentulu santului profetu alu lui Dumnedieu, confirmata cu semnatur'a nóstra. Demandamu dreptu aceea, tuturoru persónorulu, cari exercita vre-o potestate séu jurisdiciune, in totu cuprinsulu imperiului nostru, a nu insarcina pe numitii monachi de sect'a lui Iesu cu nici unu tributulu séu alte impositate civili. Si cine va lucra in contra acestui alu nostru *Chatisherif* si mandatu, unulu cá acela se scia ca de siguru va fi certatu si punitu. Datu in Kahire, etc. Si intr'adeveru ca acésta esemptiune de la tributulu a monachiloru din muntele Sinai, a remasu in vigóre in totu imperiulu Turciloru péné pe timpulu lui Solimanu II, unchiu de-mosiu alu Sultanului de acumu, candu Turcii au inceputu a lua de la ei *Haragiu*, si acést'a mai Antáiu prin dispositiunea lui Kioprili Oglu Mustafa Pasia, care nu si-a facutu nici unu scrupulu, a declara totu documentulu de falsu. Pentru cá se previna necasulu ce-i amerintiá, au fostu tramisu unii monachi din muntele Sinai cu documentulu loru de privilegiu la Adrianopole; aici l-amu vediutu in manile loru si mi-amu scosu o copia dupe elu. Totu ce au dobénditu prin suplic'a loru a fostu, ca ei si societatea loru a remasu scutita de la tributulu; dar' pentru celelalte monástiri n'au potutu scóte nimica la cale.

(61) *Shehin etc.* Titulaturele imperatiloru turci in generalu sunt fórté pompóse; cu tóte aceste numirea de *Sillullah*, adeca umbr'a lui Dumnedieu, o pretituescu mai presusu de cátu tóte cele-l-alte, din cauza ca acést'a vine de la regele Persiei, precumu amu observatu intr'altu locu. Dar la curte candu se face mentiune despre Sultanulu, séu se adreséza lui, nu se intrebuintéza nici-odata aceste titulature, ci se dice numai *Padishahi* (*) *Alem Penah*, adeca: imperatulu, refugiulu séu scutululu lumei; si

(*) *Padshah* séu *Padishah* se deriva de la cuventulu persicu *Padu*, a lua, a allunga, si *Shah*, rege. Adeca *Padishah* insémna unu rege, care allunga séu departa daun'a si reulu, precumu *Padsehr* séu *Padisehr* (de comunu Bezoar) insémna o medicina care departa veninulu, séu antidotu, de la *Pad*. si *Sehr*, veninu. *d. Tr. Germ.*

adeca : « Imperatulu imperatoru , si singurulu cuceritoriu (séu autocratu, singuru-domnu) alu filoru lui Adamu ».

AMBITIUNEA SI MOARTEA LUI SELIMU

XXVI. Atâte victorii mari , atâte gratulatiuni lingusitórie ce veniau nu numai de la popórale invinse, ci si de la principii invecinati, implura inim'a lui Selimu de atáta vanitate si ambitiune, in cátu credea ca elu este singurulu monarchu alu intregu universului , si despretiuindu imperatiile pamentesci, elu isi imaginá ca ar' trebui se se suppuna armeloru sale chiar' si imperatiile curesci, déca ar' poté ajunge la ele. Asia, dupa ce intrá cu pompa triumfale si intre aclamatiunile poporului in Constantinopole, se legá in publicu prin juramentu (62) (cá si candu sórtea inconstanta a resbellului ar' trebui se se plece la comand'a sa), ca la anulu urmatoriu va intreprinde una alta espeditiune si nu se va întórce acasa , pênê ce nu va fi resturnatu cu totulu pe rivalulu seu imperiu alu Persiei, si nu va fi stinsu cu totulu pe unu poporu necredintiosu lui Dumnedieu si odiosu ómeniloru ; convinsu fiindu ca dupa aceea va poté suppune fara dificultate si pe principii crestini. Dar cátu sunt de deceptióse planurile ómeniloru, ce nu vinu de la Dumnedieu, si cátu este de fragile unu pumnu de lutu candu se imfla de ambitiune vanitósá, a aretatu domnulu supremu alu universului , altoru-a spre invetiatura , prin urmatoriulu esemplu. Era lipsa totale de bani ; cáci espeditiunea egiptiana desecase cu totulu fondurile tesaurului publicu internu si esternu (63) ; si Selimu a fostu necessitatu a améná bellulu seu intentiosu pe altu anu , si a vedé cumu ar' poté se adune

Osman Padishahi, adeca : imperatulu filoru lui Osmanu. Prin acést'a din urma numire Turcii vreau a da se se intieléga, ca intregu poporulu turcu nu recunósce alta fóntána a nobilitatiei decátu numai pe Osmanu, primul loru imperatu.

(62) *Juramentu*. Turcii credu ca imperatulu loru nu póte nici dice nici face ceva, decátu numai din inspiratiune divina. Prin urmare, ce confirma imperatulu prin juramentu, aceea si trebe, si póte se se implínésca. Dar' esperienti'a a aretatu de multe-ori, cátu de falsa este acésta imaginatiune a Turciloru !

(63) *Fondurile tesaurului . . . esternu*. Turcii au duóe thesaure séu duóe casse in cari tienu banii publici : thesauru esternu si thesauru internu. Desterdariulu séu marele thesaurariu (despre care amu vorbitu intr'o nota precedente) (*), este in

(*) Vedi mai in susu not'a 7. *Tr. Rom.*

nuoé fonduri din tierile cucerite. Dar' acést'a in anulu d'ântâiu a mersu mai incetu de cumu ar' fi doritu elu; si iérn'a anca apropiandu-se, a vediutu ca anotimpulu pentru espeditiuni bellice a trecutu; asia se resolvi a cerceta in cea iérna mormentele anteces-soriloru sei in Adrianopole. Cu scopulu acesta, tramitte inainte pe toti officiarii sei mai inalti, afara de Ferhad Pasia, barbatulu sororei sale, si care era Kaimakam Pasia; (64) si apoi a plecatu si elu din Constantinopole. Dar' abia ajunsese in calea sa pên' la satulu numitu

capulu thesaurului esternu, numitu *Dishi-Chassine*. Banii cari intra aici, se numescu *Beitül-Mali Muslimin*, séu banii publici ai musulmaniloru; din cari nici imperatulu insusi, afara de vre-unu casu de extrema necesitate, nu pôte nici se dea la altii, nici se ia pentru sine, fara a se espune celui mai mare periclu. Câci déca face un'a ca acést'a, poporulu incepe numai decâtu a murmura, si de multe-ori erumpe in rebelliune. Apoi este *Ici-Chassine*, séu thesaurulu internu, care se numesce si thesaurulu imperiale; cu acesta pôte se dispuna Sultanulu dupa placu, fara a se teme de vre-unu murmuru séu obstaclu. Acestu thesauru sta sub directiunea lui *Hasnadar Bashi*, care in apartamentele femeieloru are celu d'ântâiu rangu dupa *Kislar Agasi*; câci si elu é eunuchu, si in casu de vacantia elu inaintéza in locul lui *Kislar Agasi*. Pe timpulu meu, banii cari intrau pe anu in aceste două tesaure, se nrcau la două-dieci-si-siepte mii de punge, contienendu fia-care punga cinci sute de thalcri imperiali.

(64) *Caimacam Pasia*. Acesta é locu-tiietoriulu marelui Veziru, si-lu numesce Sultanulu dintre vezirii carii au privilegiulu de a purta trei tuguri. Candu imperatulu este presentu in Constantinopole séu in Adrianopole, atunci Caimacamulu nu are nici-o potestate in aceste cetâti; elu nu are, cá ceialalti veziri, de a face nimica cu trebile publice; celu multu, are de a da numai consiliu. Dar' déca Sultanulu este absentu din cetate in departare de optu óre, atunci autoritatea Caimacamului este mai pe atâtu de mare ca a marelui veziru. Candu imperatulu este dusu in espeditiune, de si vezirulu é presentu, totusi numesce unu Caimacamu, care, in casulu candu vezirulu s'a dusu de langa imperatulu in departare de optu óre, are deplina putere de a face tôte trebile, de a ordina, de a schimba; cu singur'a esceptiune ca nu pôte se face ceva çe ar deroga mandatelor Vezirului, nici a destitui séu a decapita pe vre-unu Pasia vechiu. Amu observatu, ca intre marele veziru si intre caimacamu nici-odata n'a domnitu o buna intiellegere: caci é lucru raru ca se fia buna concordia intre accia, cari rivaliséza dupa putere. Afara de acestu caimacamu mai este unu altulu, pe care imperatulu ilu insarcina cu inspectiunea asupra cetatiei imperiali, cand merge in vre-o espeditiune séu la Adrianopole. Acesta urméza in rangu numai decâtu dupa marele veziru; dar' in autoritate este chiar atâtu, ca și unu Pasia in guvernamentulu seu; cu esceptiune totusi, ca in administratiunea justitiei si in trebile civili, nu pôte se face nimicu fara ordinu de la marele veziru. Elu are doi adjutori séu asistenti, dar' de un rangu mai inferiore; unul este *Bostangi Bashi* séu superintenden-

Suoshi (65), si o violenta ferbintiéla ilu cuprinsese prin totu trupulu; sangele 'i ardea, si unu accesu de friguri ilu tormentà. In

tele Seraiului (*) imperatescu, si alu gradineloru, precumu si alu suburbioloru din-afara de murii cetatiei; si apoi *Segban Bashi*, care urméza immediatu dupa *Iengiceriler Agast* séu Aga Ieniciloru, si é generalu supremu alu infanteriei, insarcinatu cu paz'a cetatiei si cu comand'a asupr'a garnisónei ei. Acestu Caimacamu cu ajutorii sei duoi, administra totu guvernamentulu civile in cetate. Guvernamentulu eclesiasticu sta sub inspectiunea lui *Istambol Effendi*, séu judele clericalu, care in rangu urméza numai de catu dupa cei duoi Kassiiulaskieri, dintre cari unulu, precum amu vediutu mai in susu (**), este judecatoriu generale alu causeroru ecclesiastice in Europ'a, ér' celalaltu in Asi'a.

(65) *Suosthi*. Adeca: innotà preste riu. *Suosthi* este numele unui satu pe calea (dar nu cea mare) de la Constantinopole la Adrianopole. Caus'a pentru care i s'a datu acestu nume, se dice a fi urmatóri'a: Este unu riu micu, care curge pre langa satulu acest'a, si care cand se topesce néu'a, séu ambla ploile de tómnna, se imfla atâtu de tare, in câtu inunda toti campii de prin pregiuru, si face caletoriloru fórte dificile recerea preste elu. Unu Pasia de rangu mai inferioru dara fórte avutu, vrendu a do-tatura acestu inconvenientu, a lasatu de s'a facutu preste riu unu podu fórte frumosu de pótra. Baiazetu II, tatalu lui Selimu, veníndu odata pe aici cu tóta amnat'a sa, a fostu fórte surprinsu vediendu unu podu atâtu de frumosu; si doria se scie cine l-a facutu. Presentandu se Pasia, i cerú Sultanulu se priméscá dela elu banii pentru spelele ce a facutu cu edificarea podului, si se-i lasé lui remuneratiunea ce se acépta in lumea ceealalta pentru unu beneficiu atâtu de mare ce a facutu pentru genu lu omenescu (Trebe se observamu, ca dupa legea Coranului, unu turcu póte se dea séu se venda la unu altulu operele sale bune, fapte de charitato, edificie crecte in onórea si glori'a lui Dumnedieu séu pentru binele omenirei, asia, ca remuneratiunea ce merita pentru aceste de la Dumnedieu in lumea ceealalta, se fia a cumperatoriului). Pasi'a respunse imperatului, ca nu-i póte implini cererea, pentru ca nu are alta opera, care se fia calificata pentru a se póte presenta cu ea inaintea maiestatiei divine. Cáci-dise elu mai departe — n'amu facutu acestu podu pentru a castiga aplausele ómeniloru, ci pentru binele publicu, si pentru mantuirea sufletulu meu. Sultanulu de trei-ori isi repeti cererea, si Pasi'a de atâte-ori i-o denegá. Rabiatu pentru acestu refusu, Baiazetu omóra pe Pasia, se pune pe calu, si urmatu de gard'a sa, intra in torrentulu rapide, si cu celu mai mare periclu alu vietiei sale, innota preste riu péné de ceealalta parte; ér' celeilalte armate ordina a stá pe locu péné ce va scádé ap'a. Si cu acósta ocaziune, se dice ca a pronunciatu urmatoriulu *Beit*. Adeca disticlu:

Minet ile Kokina Ghiuli al Elise Suseni.

Ghiesme namerd Kiuprisini, ko aparsun Suseni.

Adeca: Sufere mai bine piperiu, decátu se amirosi o rosa, ce ti-a costatu multe

(*) Palatiulu imperiale. *Tr. Rom.*

(**) A se vedé not'a la Capu III din Cartea I *Tr. Rom.*

diu'a urmatória se trezi cu una aposthema (66) mortale in siele, care atátu era de torturatória, in cátu i se parea ca toti nervii trupului si mai alesu in picióre, (67) s'au contrasu si secatu cu totul. Unu chirurgu abile i taia si deschide aposthem'a, si aplica tóte remedieie pentru a delatura veninulu bólei; dar' se vedea ca mórtea este inevitabile; cá-ci buboiulu obstinatu sfidá tóta artea medicale, veninulu pestilentu se lati in totu trupulu, si dupa patru-dieci de dile de cele mai crudele tormente, Selimu isi déde sufletulu, si asia, intr'o di de Dumineca, in nuóe ale lunei Sievval, dupa apusulul sórelui, se stinse pentru totdeauna acésta stea brillanta a imperiului ottomanu.

VEZIRII TIENU IN SECRETU MOARTEA LUI SELIMU

XXVII. Selimu prin mórtea sa a facutu renumitu unu satu puçinu cunoscutu inainte de acést'a. Ferhadu Pasia, care singuru era pre langa elu, a tienutu in secretu denaintea poporului mórtea imperatului; dar' veziriloru, cari asceptau cu impatiente sosirea Sultanului la Adrianopole, le annunciá acésta trista intemplanie. Acesti-a ilu róga, se faca cá si candu imperatulu ar' fi in viétia, si se administre tóte trebile in numele acestui-a, cá nu cum-va se se nasca vre-una rebelliune péné ce ar' sosi succesorile lui. Dupa aceea Ferhadu Pasia transmite la Solimanu, fiulu lui Selimu, care atunci isi avea resiedinti'a in 'Trapesund'a, si ilu insciintiéza despre mórtea parcutelului seu rogandu-lu se vina fara intardiare si se iea in mana frénele guvernului. Solimanu priimindu acésta scrisóre, pléca numai

rugari. Nu trece preste podulu unui omu uritu si avaru, mai bine lasa se te inghietia apa (*).

(66) Buboiu, imflatura. *Tr. Rom.*

(67) *In picióre.* Se pare ca Turcii facu aci allusiune la juramentulu lui Selimu, ca nu se va întorce inderetru péné nu va supune sub piciórele sale intregu imperiulu persianu. Si pentru aceea, vindict'a divina l-a punitu mai antáiu in picióre prin contractiunea sinuseloru (**) atátu pentru a dúmili superbi'a omenéscá, cátu si pentru a areta justiti'a divina.

(*) Séu din cuventu in cuventu : Decátu mirosulu unei róse din mila; mai bin' ie o lilia selbatice in mana. Nu merge preste podulu unui omu avaru si vile; mai bine lasa ca ap'a se te maie. *Tr. Germ.*

(**) Sinus, germ. Sehnen, nerve. *Tr. Rom.*

decātu in cea mai mare graba la Constantinopole. Indata ce s'a auditu acést'a, vezirii au annuntiatu in publicu mórtea imperatului, au lasatu armat'a se mérga acasa, si lasandu pe Mustafa Pasia singuru inderetru sprę a pazi thesaurulu publicu, mergu ceialalti cu totii d'inpreuna cu tóta curtea imperiale in capital'a imperiului, spre a-si face omagieile noului lor suveranu.

SOLIMANU SE PROCLAMA IMPERATU

XXVIII. Ajungündu Solimanu in Constantinopole, vezirii toti imbracati in doliu, i esira inainte si ilu salutara ca pe alu loru imperatu, esprimendu-si tot-odata dorerea pentru mórtea prę timpuria a parintelui seu. Si fü acést'a in ultimele dile⁽⁶⁸⁾ ale lunei Sievval, anulu Hegirei 926. Anca in aceeasi di, dupa amedia-di, Solimanu insusi merse cu tóta curtea sa péné afara de cetate sprę a intimpina convoliulu ce aducea cadavrulu parintelui seu; ilu petrecu cu mare pompa péné la Giami'a fundata de Mahomedu cuceritoriulu cetatiei, si ordina a-lu immormenta acolo. Pe mormentulu lui s'a pusu urmatoriulu epitafiu:

Baka Mulkiné assmi idup Sefer Kildi bu dir Tarich : Koiup Sultan Selim baki Gihan Mulkin Suleimane.

Adeca: « In acestu anu trecu Sultanu Selimu in imperati'a ceriului si lasa lui Solimanu imperati'a pamentésca » (69).

CALITATILE LUI SELIMU

XXIX. Asiá Selimu, defensorele imperiului ottomanu, se desparti de acésta lume, unde vietuindu ani cincideci-si-patru, a domnitu ani nuoe si luni optu. Anii cátu a domnitu au fostu pucini; dar' chiar' in acesti pucini ani, elu a facutu fapte, caroru asemenea abia se potu gasi. Cáci prin deligenti'a si valórea sa, olu nu numai a eliberatu provinciile asiatiche de tóte invasiunile inimiciloru, dar' prin dispositiunile sale in orientu, a deschisu campu largu successoriloru

(68) *Ultimele dile.* Adeca in un'a din dilele intre dóuce-dieci si trei-dieci alle lunei Sheval. Despre acestu modu de a computa dilele luneloru la Turci, vedi mai in susu not'a 43.

(69) Propriamente: In acestu anu, immortalulu Sultanu Selimu a trecut la eternulu seu imperiu; si lasa lui Solimanu imperiulu seu pamentescu. *Tr. Germ.*

sei de a-si intinde dominatiunea in occidentu. Elu avea tóte calitatile unui erou: capu luminatu, braçiu fórté, si mare talentulu inventiosu; infatigabile in ceea ce cerea salutea binelui publicu; fórté desteru in modulu de a esecuta unu lucru; si ingeniosu preste mesura in a descoperi factiunile secrete si alte intrige ascunse. Mergéa de multe-ori travestitu in piatie, pe strade si in castre, diu'a nóptea, si pedepsiá aspru totu ce vedea ca este contrariu legiloru sale ori binelui communu. Si unde nu putea merge in persóna, transmitea pe spionii sei, cari in fineti'a si astuti'a lor nu mai aveau 'parechia; acesti-a se furisiau in tóte societatile, si apoi reportau Sultanului despre totu ce au vediutu si auditu. Cu modulu acesta Selimu sciá totu ce se intempla; incátu pe timpulu seu era de tóte dilele proverbialu: « Imperatulu va sci diminéti'a ce s'a petrecutu asta nópte « in casa intre barbatu si femeia ». Utilitatea ce a resultatu de aci pentru imperiu a fostu evidente; cáci pre langa tóte expeditiunile intreprinse in mari departari, totusi nu s'a facutu nici una rebellione care se nu fia fostu inecata anca in nascerea sa. Pentru aceste calitati si lucrari ale sale ar' fi meritatu gloria eterna, déca elu prin inclinatiunea sa la mânia si la crudelitate nu si-ar' fi obfuscatu splendórea virtutilor sale, prin care, spre distinctiune de alti imperati omonimi, si-a apropiatu numele de Iavusu (70). Inainte de a terminá cu espunerea mea diffusa despre faptele lui Selimu, credu ca nu va fi inutile de a narra aci o fapta despre mara lui crudelitate. Duoi ani inainte de mórtea lui, se aretâ in Turcomani'a unu anumitu brigantu, care prin lotriele sale nu numai infestá acésta tíera si tienuturile vecine, dar' dupa ce isi formase o banda considerabile de companioni, voiá a se face domnu preste aceste provincii. Pentru a stinge din bunu timpulu acésta flacara, Selimu transmite pe Ferhadu Pasi'a cu una buna parte de armata contra acestui aventurariu. A-

(70) *Iavus*. Despre acestu nume amu vorbitu mai in susu la not'a 1 din acestu capu. Aci vreu numai a da ouórea lui *Ali Effendi*, care este autorulu unei carti fórté frumoése despre istori'a a loru patru Sultani, si anume: Mahomedu II., Baiazetu II., Selimu si Sulimanu si pe care io de atâtea-ori cu lauda l-amu consultatu; unu auctorulu acest'a de mare gravitate, care tiene la adeveru, si é strainu de ori-ce lingusire. Cartea sa é chiar si intre Turci fórté rara; din acést'a amu descrisu multe lucruri ce se referescu la subiectulu despre care tractezu.

gându Ferhadu Pasia in Amasia, aude ca tóta acésta banda cu du ei cu totu este batuta si risipita de catra Ilbistanbegu Medu, fiulu lui Sheich Savur; si fiind-cà nu voiá cá se-si o-ésca armat'a prin o cale atátu de lunga de o parte, ér de alt'a, u ca nu cutedià a se reintórce fara ordinu espressu de la in-tulu, asia se puse in castre la Amasi'a, si acceptá aici res-sulu Sultanului la raportulu ce-i tramisese. Intr'aceea vine la adu unu calumniatoru malitosu, si-i dice, cà din credinti'a ce resce imperatului, nu pôte se nu-i descoperere unu complotu de lli ce este intre cetatiani Amasiei. « Este — adaose elu — as-isu intre acesti cetatiani unu impostoru cu numele Muradu, o se da pe sine de fiulu lui Achmedu Sultanu, si a castigatu degiã a cetatea, si anca vre-o siepte sute de briganti in partea sa ». adu Pasi'a, fara a cerceta adeverulu lucrului, raportà imperatului re cele ce a auditu, si-i cerù ordinulu in acestu periclu iminentu. nu, incrediutu pôte pré multu in prudenti'a generalului seu, a face vre-o ulterióre cercetare, i tramitte ordinu cá se traga pe toti fruntasii tieiei. Ferhadu esécuta immediatu ordi-imperatului, si trage in tiépa preste siese sute persóne innocente spectabile, pe altii i decapita, si pe ceilati i lega de códele cai-si lasa de-i têraie si sfarma dealungulu stradelcru cetatiei.

~~~~~

ntorii in Europ'a, contemporani cu Selimu au fostu :

Germani'a : Maximilianu I. 1493—1518., si Carolu V. 1518—1558.

Angli'a : Henricu VIII. 1509—1546.

France'a : Ludovieu XII. 1498—1525., si Franciscu I. 1525—1547. *Tr. Angl*

ISTORI'A

DOMNIEI LUI SOLIMANU.

SUPRANUMITU CANUNI

ALU DIECELEA IMPERATU ALU TURCILORU

CAPU IV. DIN CARTEA III.

GASELIBEGU SE REVOLTA, DAR REMANE BATTUTU SI UCCISU

I. Solimanu Canuni (1) abia se sui pe tronulu parintelui seu , si o rebelliune considerabile erupse in Asi'a. *Gaselibegu*, Beglerbegu in Damascu (prin a carui tradare a obtienutu Selimu victori'a sa contra Cercasianiloru) , indata ce a fostu informatu de mórtea lui Selimu , si-a imaginatu ca cu elu s'a ingropatu tóta virtutea si tóta fortun'a imperiului osmaniloru ; si frangându-si juramentulu de fidelitate, se resolvi a se face insusi suveranulu deplinu asupr'a provinciiloru , alu caroru numai guvernatoru era. In acestu scopu 'si aduna trupele sale , si impressóra cetatea Aleppo cu atât'a celeritate , si pe atâtu de neasceptatu, in câtu cursorulu tramisu la curtea otomana

(1) *Canuni*. De la cuventulu grecescu *Canonista* , care insémna legislatóre , séu institutore de regule. Nu se pôte nega ca imperiulu Ottoma nu se guberná si inainte de Solimanu dupa certe constitutiuni ; dar' aceste se basau mai multu pe usu, de câtu pe legi scrise ; séu vorbindu mai dreptu : vointi'a principelui, era lege. Solimanu a fostu celu d'ântáiu, care a facutu distinctiune intre officurile civili si militari, si le-a separatu unele de altele ; a designatu fia-carui-a rangulu si dignitatea sa : a stabilitu legi pentru curte, palatu , tribunale , si armata : si a instituitu acelu corpu de legi, care si astu-di se observa la curte si in totu statulu ottomanu. Succesorii sei se tienu atâtu de strictu obligati a observa aceste legi, in câtu déca occure vreunu casu dubiosu, ei credu ca trebe se consulte canónele lui Solimanu, numite *Tes-*

spre a duce scîrea despre acésta rebelliune , abia a potutu scapa. Cu tóte acestea , cetatea aপরতা de *Codgia* Mustafa Pasia, (2) face o buna resistentia, asia in cátu Solimanu a potutu avé timpu de a in-neca flacar'a inainte de a se lati mai departe. Solimanu ne vrendu ca suditi sei se se insiele in acceptarea loru, a tramisu in Asi'a, sub comand'a lui Ferhadu Pasi'a, (3) atát'a armata cáta avea la in-de-mana, ordinandu totu-odata cá in cale se i se alature truppele asiatiche conchiamate din tóte partile. Gaselibegu, a carui ardóre se reci prin neacceptat'a bravura a obsediatiloru, vedea bine ca elu singuru cu trupele sale este cu multu mai slabu decátu cá se póta sta fație cu o armata enorma ce venia in contra lui ; redica obsediulu, si in castre merge aprópe de Damascu intr'unu locu numitu de locuitori *Mustaba* ; aici se fortifica cu sianturi mari, sperandu ca armat'a imperiale silita prin scumpetea ce domnia si prin incomoditatea ano-timpului , in urma va trebui se se retraga ; si apoi elu va poté avé mana libera de a nevali in provinciile vecine. Ferhadu Pasia inse, de si la adjungerea sa gasi cetatea Aleppo libera de im-pressorarea rebellului , totusi aducédu-si aminte de ordinulu im-

hrifa. Asia pentru esemplu, la consultatiuni asupr'a unui bellu , ei cauta inainte de tóte la canónele acestui-a. Si déca crédu ca gasescu in ele o justa cauza pentru bellu : ilu decreta si-ilu proclama numai decátu : é'r' din contra, concludu a-lu evita. Déca este a se inchieia vre-o pace cu unu principe crestinu, é'rași consulta aceleasi canóne, ca nu cumu-va se se faca ceva ce este in contra lezei Coranu'ui séu in detrimentulu imperiului ottomanu. Este unu canonu in Coranu. care ordina, ca pacea se nu se inchieia nici in Constantinopole nici in alta cetate a imperiului, ei la confinii, in campu, sub arme : cá se nu para ca dóra s'ar fi facutu din frica, ei ca ea s'a datu inimicului din indurarea imperatului, si din solitudinea acestui-a pentru quietea poporului seu. Pentru ratiunea acestoru constitutiuni, se vede in biblioteca imperiale. Solimanu depinsu'cu o carte in mana ; dupa acósta pictura amu lasatu de mi s'a scosu o copia ce se vede aci in fruntea descriptiunei vietiei sale (*).

(2) *Codgia Mustafa Pasia*. Betranulu Mustafa *Codgia* in sensu figuratu insémna : o persóna grava, seriósá si de multa prudentia. Asia , *Bir Codgia oedem*, insémna unu barbatu espertu , gravu, prudentu. Assemenea *Bir Baba Odem* , vre se dica omu binevoitoriu, cáci cá unu baba, adeca tata, elu vre binele tuturoru.

(3) *Ferhadu Pasia*. Generalu turcu fórté renumitu ; barbatu de mare curagiu, eroismu si inteligentia. Sub conducerea acestui-a a facutu Solimanu mari lucruri in Asi'a, si a ocupatu multe tieri de la Persiani. Loniceru si alti scriitori europeni ilu numescu Faratos.

(*) A se vedea not'a la capu precedente III din acésta carte. *Tr. Rom.*

peratului, merge urmarindu cu bravura pe Gaselibegu, si in contra asteptarei tuturor, ilu ataca in fortificatele sale castre la 27 alle lunei Saferu anulu Hegirei 927. Aci a urmatu o lupta inversiunata si lungu timpu dubiôsa; ea a duratu diece ôre, in care Turcii au fostu strimtorati mai multu prin greutatea positiunei decâtu prin armele inimice. In urma inse, dificultatile positiunei au fostu invinse prin valôrea soldatiloru turci, si tóta armat'a rebella di'n-preuna cu conducătoriulu ei a fostu nimicita. Dupa acóst'a, invingătoriulu Ferhadu Pasia se întôrce si intra in Damascu, pune pe *Aias Pasia* de Beglerbegu alu cetatiei, reguléza tôte trebile in acollo parti, si apoi se întôrce cu trupele sale la Constantinopole.

A. 927
I. C. 1520

SOLIMANU CUCERESCE BELGRADULU

II. Restabilindu pacea in Asi'a, Solimanu se resolvi a-si întôrce armele contra Europei, cu propusulu de a-si estinde dominatiunea in partea occidentale de la Constantinopole chiar' pe atátu de de departe, pe câtu de departe é aceea in partea orientale de la acésta cetate. In acestu cugetu, si pentru cá se nu fia impeditu in midiloculu progresselorú saúe prin turburari ce ar' poté veni din alte parti, precumu s'a intemplatú acésta mai de multe-ori predecesorilorú sei, a insarcinatu pe Ferhadu Pasi'a, cá cu o buna parte a armatei saúe se tiena sub ochi Asi'a; tramite apoi o flota de observatiune in Archipelagu (4); ér' la alt'a, constatória din cincidieci vase de resbellu, da ordinu a naviga in marea négra; si patru-sute de bastimente a dispusu pentru a transporta provisiunile necesarie la armat'a destinata pentru expeditiunea ungara. In fine elu insusi pléca din Constantinopole pe uscatu cu una armata considerabile pentru a suppone tóta Ungari'a. Dar' inainte de ce ar' fi plécatu, tramité ordinu lui *Iahiabeg* (5), fiiulu lui Balibegu, gubernatore de Semendri'a, cá so mérga in cea mai mare graba cu trupele ce le avea si se incungiure Belgradulu inainte de ce ar' sosi elu, si se impede cá nici-o provisiune si nici-o alta garnisóna se nu póta intra in cetate. Iahiabegu asia si face, si pe cându elu impressorá cetatea, sosescú si So-

(4) Sécú marea egeica. *Tr. Rom.*

(5) Principele Ioan. *Tr. Rom.*

limanu in persóna si se pune in castre pe campulu numitu Semin; de aici tramite pe vezirulu seu Mustafa Pasia (6), si pe Ahmedu Pasia, Beglerbegulu de Rumili, cu una parte a armatei sale spre a da ajutoriu lui Iahiabegu. Acesti doi generali, avidi de a castiga si mai multu favorea lui Solimanu, si fiindu-ca scieau ca pentru acesta lucrulu cellu mai placutu va fi a cuceri celatea catu se pote mai curendu, cá cu modulu acesta se póta avé cale deschisa catre Bud'a, capitala regatului: asiá prin canonade din baterii si prin subminari, dirima in sfarimaturi murii, face in tóta ór'a cate-unu assaltu prin aperturele muriloru, si debilitéza pe obsediati intr'atátu, in cátu pre-anga tóta resistenti'a loru eroica, in urma totusi au fostu constrinsi a cede furiei Turciloru, si a se preda (asiá a fostu faptulu lui Dumnedieu), in cinci alle lunei Remazanu; si prin acést'a au cadiautu acestu antemuru alu Ungariei, care de multe ori a fostu atacatu, dar' nici-o data cuceritu péné acumu. Intr'aceea Solimanu anca n'a statu otiosu, ci cu restulu armatei sale a ocupatu parte prin asaltu, parte prin capitulatiune mai multe cetati, precumu Burgas (7), Baridgi, Tiridge si Bugurdlen; a inundatu tóte tierile vecine; si pe calea acést'a puse basa pentru locarea belluriloru urmatórie preste frontariile vechi alle imperiului ottomanu.

ORDINA UCCIDEREA LUI SHEH SUVAR

III. Abia intorsu, dupa aceste cuceriri in Constatinopole, a si primitu scirea in lun'a Silcade, cá Sheh Suvar Ogli, principe de Marash, (8) face turburari in Asi'a cu scopu de a scapa de jugulu mahomedanu, dar' cá a aménatu esecutarea propusului seu, din cauza ca lucrurile nu erau anca cópte bine pentru rebelliune. Solimanu pentru a preveni reulu, tramite immediatu ordinu lui Ferhadu Pasia, care avea comand'a in Asi'a, ca se iea capulu principelui tradatoriu. A

(6) *Mustafa Pasia*. Acela despre care amu disu mai in susu, ca coialalti veziri l-au lasatu in Adrianopole pentru a pazi thesaurulu dupa mórtea lui Selimu. A se vedé § XXVII la capulu precedentu III din acésta carte.

(7) Pyrgos la antici. *Tr. Rom.*

(8) *Principe de Marash*. *Marash* este o cetate care se afla in chartele cele mai noúe geografice totu sub acestu nume. Sheh Suvar Ogli, Principele acestei cetati, si famili'a sa, nu pró sta in mare vódia la curtea ottomana; dar' ea se lauda péné in dio'a de asta-di cu anticitatea nobilitatii sale intre toti asiaticii.

esecuta acestu ordinu in publicu, pareu lui Ferhadu Pasi'a lucru cam periculosu; din contra a intrebuintia o stratagema, credea că va avea mai bunu effectu. Asia tramite principelui o scrisóre amicabile, in care i dice că Sultanulu l-a tramisu lui intr'adjutoriu, si ar dori se vina pênè la elu că se se consulte despre trebile publice. Principele, nesciindu nimicu despre ordinulu Sultanului si intentiunea lui Ferhadu Pasia, vine si cade singuru in cursa; căci ajungendu cu duoi fii ai sei in cortulu lui Ferhadu, soldatii acestui-a postati a- nume, 'i prindu si-i uccidu la momentu pe toti trei.

OCCUPA INSUL'A RHODES

IV. Suffocata acésta rebelliune anca in nascere la anulu Hegirei 928, Solimanu prepara o flota grandiósa, si transmite pe vezirulu Mustafa Pasia inainte, spre a ocupa cetatea Rhodes; (9) ér' elu merge pe uscatu la Thessali'a si de aici la Marmaros, unde imbarcandu-se pe nâi, ajunge la Rhodes in patru ale luni Remazanu. Indata dupa sosirea sa, a lasatu a se incungiura cetatea de tóte partile, si giuru-impregiuru a se trage linii si siantiuri tari. Cu ocasiunea acestei obsidiuni s'au aplicatu tóte maiestriele de assaltu si de aperare, ce a potutu inventa pênè atunci geniulu umanu. Turcii atacau cu bravura; si crestinii respingeau cu nu mai puçinu eroismu asaltele loru. Asia s'au luptatu intregi cincii luni de dile cu atâtu furia din amenduóe partile, in câtu ti se pareu că se disputa dominatiunea imperiului lumei si nu a unei singurate cetati. In fine, christianii, storsi prin continu'a privighiare si prin multele perderi, au trebuitu a se preda in trei ale lunei Saferu, anulu urmatoriu; si a da lui Solimanu acésta faimósa cetate, renumita sub domni'a imperiului romanu si grecu, si pe care atavulu seu Mahomedu in vanu a tentatu a o cuceru. Dupa cucerirea cetatiei si a insulei Rhodes, a urmatu

A. 928

I. C. 1521

(9) *Rhodes*. Capital'a insulei Rhodes; asia se numia ea si la antichi. Numele ei turcescu este Rodos. Pe ruinele ei s'a inaltiatu Malt'a. Proba acést'a, ca amórea lui Dumnedieu catra crestini nu s'a stinsu anca, si' ca elu uresce puterea ottomana, că un'a ce amerintia crestinatatea cu perire, si acésta amerintiare provine numai pentru deplorabi'l'a discordia ce domnesce intre principii crestini.

capitularea voluntaria a insulelor vecine mai mici, precumu Istankioi⁽¹⁰⁾ si Butrum.

TRAMITE PE MUSTAFA IN EGIPTU SI PUNE PE IBRAHIMU MARE VEZIRU

V. Pe candu durà obsidiunea cetatei Rhodes, móre Chairbeg, ⁽¹¹⁾ gubernatorele Egiptului, lasandu dupa sine thesaure immense. La noutatea despre mórtea acestui-a, cà si candu ar' fi caditu celu mai mare radiemu alu dominatiunei ottomane, unu anume *Dgiumani-Kiashus* ⁽¹²⁾. atitia pe egiptiani a scutura jugulu ottomanu, aretandu-le cá acumu este cea mai favorabile ocasiune de a-si recupera vechi'a loru libertate si a scapa de jugulu sclaviei; si prin vorbe, promisiuni si daruri atâta impressiune a facutu asupr'a spiriteloru, in câtu cu totii in unanimitate se resolvira a se elibera de sub sclavi'a osmanica. Solimanu inse aude despre aceste uneltiri ale Egiptianiloru, si indata tramitte pe vizirulu seu Mustafa Pasia cu cinci vase bellice in Egiptu, spre a inneca acêsta flacara mai inainte de a erumpe. Mustafa Pasi'a cu ventu favorabile in câte-va dile ajunge in Eskenderie, surprinde ⁽¹³⁾ pe rebeli, cari departe de a fi preparati, dar' nici nu credeau cá intentiunile loru ar' fi potutu

(10) *Istankioi*. Insul'a Kō. Cuventu corruptu din grecesculu *εις την Κω*, precumu Istanbul din *εις την πόλιν*. Asemeni derivatiuni nu placu lui Michael Langius; dar' elu anca face altele, cari sunt mai multu curiose decâtu veridice; asia, pentru esemplu, elu deriva cuventulu Istanbul de la Istadibol, care insêmna cetate abundante in artisti. Dar' eu, consiliulu celu mai bunu ce i-asiu dà este, se nu sc amestece a face etimologia într'o limba pe care nu o cunósce, si se nu introduca barbarisme de aceste într'o idioma pe care elu o numesce greco-barbara. Cáci urmandu acêsta procedere, isi descopere numai ignoranti'a atâtu in literatur'a gréca câtu si in cea turcésca, pe cari elu se lauda ca le cunósce (*).

(11) *Chaierbeg*. Persianu de nascere. A fostu gubernatøre in Damascu sub Sultanul Gavri. Despre rebelluinea si trecerea sa la Selimu amu vorbitu mai in susu (**).

(12) *Dgiumani-Tiashuf*. Unu Sheich arabianu, care pe timpulu lui Selimu s'a suppusu imperiului ottomanu (**).

(13) Alexandria *Tr. Rom.*

(*) Ion Michail Langius reproduce acêsta derivatiune a cuventului Constantinopole din Andrea Acoluth, si o apróba in introductiunea sa la *Artea poetica barbaro-greca*, pag. 42. Dice adeca ca s'ar' deriva de la *Istad*, artistu, magistru, si de la *bolma*' (mai bine bulmak), a gasi, a nimeri. Magistrii ar insemna aci pe preotii religiunei *Tr. Germ.*

(**) A se vedé § XVII la capulu precedentu. *Tr. Rom.*

(***) *Dgiumani* — *Kiashuf* insêmna aflatoriu de perle. *Tr. Germ.*

junge la urechile Sultanului; i pune la fuga si-i resipescce; si restaura potestatea ottomana in Egiptu in stralucirea sa de mai nainte. Dar fiindu-cá Mustafa Pasia a trebuitu se remana mai lungu timpu in Egiptu, parte pentru a stringe vast'a avutia a lui Chairbegu, parte pentru a aduce in ordinē trebile egiptiane, asia Solimanu, carui se parea pre greu a purta singuru intrég'a administratiune a gubernamentului, a numitu pe Ibrahimu Aga, unu Ienicieru comunu din a nou'a compania (14), de mare veziru alu seu.

MUSTAFA SE RESCOLA IN EGIPTU, DAR' REMANE INVINSU

VI. Noutatea despre acésta promotiune nu potea decâtu se indigneze pe Mustafa, căci elu credea că dupa victoriile sale din urma va merita mai curendu distinctiune si onore, decâtu acestu affrontu degiositoriu. Dar aducēndu-si aminte că servesce pe unu principe, a carui vointia este lege pentru elu, cu astutia isi ascunse in peptulu seu lovitur'a ce primi, si cá si candu n'ar fi sciutu nimica despre cele ce s'au petrecutu la Rhodes, tramite imperatului unu raportu despre cele ce a facutu elu in Egiptu, rugandu-lu cá in recompensa pentru serviciile sale se-lu numésca gubernatore acelei tieri. Solimanu se aretà gata a-i implini rogarea, si facēndu-lu gubernatore, nu-si rezervà alta in totu regatulu Egiptului decâtu numele de suveranu si drēptulu de a bate moneta; tóte celelalte le lasa bucurosu si cu placere lui Mustafa. Acesta vediēdu-se investitu cu acésta putere, si inavutitu cu thesaurii lui Cairbegu si cu efectele celloru parte cuceriti si parte proscrisi, a inceputu a aspira la suveranitate, si se resolvu a suppune potestatiei sale totu Egiptulu. Dar' axiom'a vechia: violenti'a nu póte se tiena multu; a trebuitu se se implinésca si la Mustafa. Căci elu, pre candu se ocupá cu aceste cugete, a descoperitu secretulu seu lui Mehemedu Effendi, scriitoriu in Divanu (15) si-lu puse veziru alu seu, crediēdu-lu de omu in-

(14) *A nou'a compania.* Sunt la numeru una-suta-unu-spre-diece companii de Ienicieri, cari la Turci se numescu *Oda* séu camere. Oda a unu-spre-dieceare rangulu primu; oda un'a, rangulu alu doilea; si oda una-suta-unu-spre-diece, rangulu alu treilea; celelalte apoi urméza in ordine numerica un'a dupa alt'a.

(15) *Scriitoriu in Divanu.* Divan Kiatibi. Fia-care Pasia are unu asemenea officialu. Officiulu loru consiste in a ceti cu voce clara plansorile ce vinu in scrisu la

tieleptu si de intimu alu seu amicu. Mehemedu inse, séu din indem-
nulu consciintiei sale, séu pentru că detestá prav'a intentiune a dom-
nului seu, se resolví a vindica tradare prin tradare, si a libera Egiptu-
tulu de unu tiranu, si pe Sultanulu de unu rebellu. Spre acestu scopu,
se intielese cu cati-va complici a ucide pe Mustafa pre candu ace-
st'a va fi luandu baia. Dar' Mustafa a fostu informatu prin unu fidelu
servitoriu alu seu de pericululu ce-lu asteptá, si scapa din man'a
loru prin o usia din ale baiiei, fuge cu vre-o cati-va ai sei la Sheich-
ulu Arabiloru (16). Aici, prin mari promissiuni isi aduna usioru o
banda numerósa de Arabi, si merge se se bata cu scriitoriulu, pe
care-lu dispretiuiá pentru inesperienti'a sa. Intr'aceea scriitoriulu
insciintiase pe Solimanu despre celle petrecute, care in recompensa
pentru servitiile sale ilu face guvernatore Egiptului. Spre a-si areta
acum fidelitatea catra imperatulu, incuragiéza pe soldati distribuind-
du-le summe mari de bani, i duce in lupta contra domnului seu de
mai nainte si inamicu alu Sultanului, ilu invinge dupa o lupta san-
gerósa, si-i taia capulu.

IBRAHIMU SE CASATORESCE CU SOR'A LUI SOLIMANU.

VII. Tradarea lui Mustafa si virtutile lui Ibrahimu au fostu mo-

divanulu respectivului Pasia. Ei au anca unu altu nume mai onorabile, adeca : Divan
Effendi ; cuventulu *Effendi* insémna omu invetiatu, omu de littere. Marele veziru
are duoi de acesti scriitori, cari inse nu se numescu Kiatibi, scribe, ci Teskieredgi
Efendiler (*), adeca secretari : si anume Teskiere evvel séu mai vulgaru Buiuki Tes-
kieredgi, adica primu séu mare secretariu ; si Teskiere sani séu Kiutciuk Teskieredgi,
adeca alu doile séu sub-secretariu. Candu vezirulu asculta causele in Divanu, pri-
mulu secretariu sta totdeauna de-a-drépt'a lui, ér' alu doilea dé-a-stanga, si alterna-
tive cetescu cu voce inalta petitiunile séu *Arsuhal*-ele, ce primescu dela Ciaush-
Basi. Totu asia se urméza si in Galibe Divanu (**) inaintea Sultanului. Candu Sul-
tanulu ordina a se face unu lucru, secretarii ilu scriu intr'o carte mica, care apoi o
confirma vezirulu cu man'a sa sub-semnandu de comunu cuventulu Sah (***) Dar' con-
firmatiunea din partea Sultanului se face prin unu Chatisherifu, despre care amu
vorbitu mai in susu (****).

(16) *Sheich-ulu arabiloru*. Nu i se scie numele.

(*) Pluralulu de la Effendi. *Tr. Germ.*

(**) Marele Divanu. *Tr. Germ.*

(***) Autentica, se confirma. *Tr. Germ.*

(****) A se vedé not'a 35 la capulu précédente. *Tr. Rom.*

tivu suficiente, că lui Solimanu se nu-i para reu ca a datu cellu mai inaltu officiu in imperiulu ottomanu unui omu de conditiune atâtu de infima. Pentru a-lu obliga si mai multu la fidelitate, i dède, la anulu Hegirei 930. pe soru-sa (17) in matrimoniu, si onorà nuptiele cu presenti'a sa : bucuri'a din acea di à fostu dupla, căci Sultan'a chiar atunci avù unu fiu, carui s'a datu nume Selimu (18).

A. 930

I. C. 1523

IBRAHIMU TRAMISU' IN EGIPTU. BATE MONETA FALSA

VIII. Puçinu dupa aceea, Ibrahimu merge cu una escadra de galere spre a regula trebile in Egiptu. Dar ventulu nu-i favorà, si turburós'a tempestate ilu respinge lotu inderetru, in câtu in urma a trebuitu se puna ancora in marea marmora sub insul'a Kissit Ada (19)

(17) *Soru-sa*. Este in usu la Sultanii turci de a-si marita pe surorile si ficele loru dupa Pasi si Veziri, chiar' si candu ele n'ar aveu inca etatea matura; ba câte-odată le marita chiar' din lèganu. Mirii apoi sùnt detori a ingrigi de educatiunea loru; si nu le este permisu a lua alta nevèsta inainte de a consuma matrimoniulu cu sultan'a. Candu a ajunsu Sultan'a la etatea de maritatu, o petrecu cu mare pompa si ceremonia din Seraiu in palatulu mirelui. Dèca inse intr'aceea s'ar intempla ca mirele se mòra, sèu prin ordinulu sultanului se fia decapitatu, atunci sultan'a trebe incredintata numai decātu cu altu Pusia, care intra in drepturile si detorintiele celui de mai nainte. Sor'a lui Muradu IV, in nu mai multu de unu anu au avutu patru barbati, si duça apparentia nici unulu din aceste matrimoniuri n'a fostu consumatu; că-ci abia ceremoniele usuale de nuptii erau terminate, si indata au fostu acusat de cutare sèu cutare crima, si puniti cu mórte prin ordinu de la imperatulu. Avutiele si tôte efectele loru se adjudecau sultanei, că la spons'a legitima; dar' in realitate ele intrau in thesaurulu imperiale.

(18) *Selim*. Acesta é care a succesu parintelui seu Solimanu pe tronul, fãimosu atâtu pentru memorabil'a perdere ce a suferitu flot'a sa de la crestini apròpe de Nauptus (*), câtu si pentru escesiv'a sa betia.

(19) *Kissil Ada*. *Insula rosia*; pòrta acestu nume de la pètr'a rosia ce se gãsesc acolo. E situata in marea Marmora, siepte-spre-diece mile italiene de la Constantinopole. Este cea mai mare dintre trei insule situate un'a langa alta, si pe cari Turcii le numescu cu numele comunu de Kissil Adaler (**). Sunt aici trei monastiri: la sant'a Trinitate, la Verginea Maria, si la S-t George; in tôte sunt numai monachi greci. In cea mai mica din aceste insule sunt o multime de iepuri in varietate de coloru, cari se numescu iepuri moscovitici, si candu esu acesti-a din culcusiele loru, pascu pe campu, si se pare ca tóta insul'a é acoperita de o turma de oi. Se dice ca anca si pe timpii imperatorulu crestini acesti iepuri erau fòrte numerosi. E interdisu a'i pusca sèu a-i prinde.

(*) Lepanto, *Tr. Rom.*

(**) *Ler* terminatiunea pluralului de la Ada. *Tr. Rom.*

siepte-spre-diece mile de la Constantinopole. Solimanu indata se pune pe barca sa imperiale, si merge la Vezirulu spre a visita flot'a, si dupa ce se consultă cu elu despre trebile publice, se intorse la Constantinopole inderetru. Ibrahimu pe unu ventu favorabile ese din Hellespontu, dar' in Archipelagu érase ilu ajunge o noua furtuna de mare, si s'a vediutu necesitatu, cu perderea a loru câte-va galere, a intra in Rhodes. Aici vediendu ca marea nu-i este propitia, lasa năile sale inderetru, si merge pe uscatu pênê la Aleppo, si de aici la Kahire. Dupa sosirea sa aici, aduce in ordine starea turburósa a regatului, respescé cu autoritatea sa pe rebelli; pune mân'a pe capii rebelliloru, cari erau fiii lui Omeru si ai lui Becaar (20), lasa de-i spendiura, si le confisca tóta averea. Si cumu intre efectele acestora era si o mare cantitate de auru, Ibrahimu lasa a se bate din elu moneta, simile ducatiloru de Veneti'a, dar' cu trei-dieci aspri mai usiori; ei pórta pênê in diu'a de asta-di numele de *Ibrahimi* (21). Dupa aceea dède guvernamentulu lui Solimanu pasia, si elu in anulu Hegirei 931, in trei-dieci dile alle lunei Siaban, s'a intorsu la Constantinopole inderetru.

A. 931

I. C. 1524

SOLIMANU BATE PE REGELE UNGARIEI

IX. In anulu urmatoriu, Solimanu reincepe bellulu interlasatu pênê acumu contra Ungariei, si in trei-dieci dile alle lunei Regebu, ajunge la Belgradu cu una armata fórtè mare. Ordina numai decātu a se face unu podu preste fluviulu Sava, si-si trece ostirile sale pe unu siesu numitu Serem. De aci trage spre Buda, si in cale sub comand'a lui Balibegu ataca si ocupa cetatile Suluk si Ossek (22); apoi ordina a se derima podulu care nu departe de Ossek serviá de trecútoría preste fluviulu Drava. Puçinu dupa acést'a, ungurenii anca sosescu aci cu intentiunea de a trece Drava chiar preste acellu podu;

(20) *Omeru si Becaar*. Pare ca acesti-a au fostu cercassiani din familia egiptiana, cari dupauciderea lui Sultanu Gavri, au scapatu de crudelitatea lui Selimu.

(21) *Ibrahimi*. Acesti-a sunt o moneta simile ducatiloru venetiani; dar' dupa propri'a fassiune a Turciloru, cu trei-dieci de aspri mai usiori. S'a fostu imprimatu in Cairo o cantitate atātu de mare, in cātu s'ar' fi potutu respunde cu ei pe duoi ani tributulu din Egiptu. La ordinulu imperatului au fostu adunati si topiti cea mai mare parte; totusi se mai vedu anca ici si colea in Constantinopole si in alte piatie.

(22) Solnoc si Esseg? *Tr. Rom.*

dar' vediendu podulu stricatu, i-a prinsu mirare si frica totu-odata, din cauza ca destructiunea podului era proba evidente, ca Turcii au trecut fluviulu cu resolutiune de a invinge séu a muri. *Ladosiu* (23), regele Ungariei, pentru a preveni devastatiunea imperiului seu, merge cu o iutiéla incredibile, si se pune in castre in faci'a armate turcesci intr'unu locu numitu Mohaciu. In diu'a urmatoria, care era dóue-dieci-si-duóe alle lunei Silcade, se lovescu armatele din ambe partile, si se batu diu'a intréga cu atât'a obstinacitate, in câtu lungu timpu nu se putea prevedé in care parte va inclina victori'a. In urma, pe la apusulu sórelui, ungurii prindu fug'a; regele insusi cade in lupta, si resulta ca tóte castrele cadu préda in man'a osmaniloru.

SOLIMANU OCCUPA BUD'A

X. Dupa acésta victoria, Solimanu trage dreptu la Bud'a, capital'a Ungariei, care desperata pentru batai'a din urma, a fostu fórté usioru de a o ocupa in trei ale lunei Silhige; ér in diu'a urmatoria, Pesteá cetate in facié cu Bud'a de cealalta parte a Dunarei, anca s'a suppusu de buna voia cuceritoriului. Pre candu Solimanu era ocupatu cu aceste lucruri, unii unguri cari scapasera din batai'a din urma, s'au incumetatu a omori mai multi Turci, cari imprestiatu prin tiéra isi cautau préda. Solimanu audindu acést'a, lasa numai decátu a se improvisa unu podu preste Dunare, si ordina trupeloru sale a se imparti in cete, si a urmari pe acei unguri. Ordinulu Sultanului fú esecutatu cu atât'a diligentia, in câtu mare parte din acei unguri au fostu omoriti, alii prinsi si adusi inaintea lui Solimanu; care cu modulu acesta curati tiéra deacei inimici. Intr'aceea apropiandu-se iérn'a, se întórse cu armat'a catra casa, si in cale ocupa prin assaltu cetatea Baciú, langa Dunare, si Segedinulu si Titelulu langa Tisa. Mai devastandu anca tienuturile invecinate, ajunge in urma la Constantinople, si la trei ale lunei Muharemu anulu He-

(23) *Ladosiu* Acest'a é Uladislau, regele Ungariei, despre care scriitorii crestini nu néga ca a fostu reu batutu de Turci la Mohaciu, si ca elu insusi a caduutu in bataia (*).

(*) Aici cu numele acestui principe, autorulu nostru este in eróre; cà-ci regele de atunci alu Ungariei a fostu Ludovicu II. *Tr. Angl.*

A. 933 girei 933, intra in triumfu cu armat'a sa victorioasa, incarcata cu captivi si multime de spoliatiuni.
 1. C. 1526

SUPPRIME REBELLIUNEA IN ASI'A

XI. Pre candu se petreceau acestea in Europ'a, o falsa fama se latise despre moartea lui Solimanu pênê in celle mai departate parti alle Asiei. De aci mai multi briganti din tienutulul Iulxadir (24), incepura a predá fara crutiare tôte provinciile invecinate, si a le devasta atátu prin rapiri clandestine, câtu si prin incursiuni aperte. *Piri Pasia*, gubernatorele de Adana, a resistatu cu bravura acestoru rebeli omorindu multi, si pedepsindu cu mórtea pe toti câti i potea prinde; dar fiindu ca nu avea truppe suficiente, nu a potutu suffoca rebeliunea, care se latise dejá fórte tare. Kalenderbegu (25), fiulu lui Hagi Bektash, capulu rebelliloru, refusá ori ce offertu, si nu voiá a se persvade la nici-o suppunere. Pentru a frange acésta obstinatiune, Solimanu trimitte pe Vezirulu Ibrahimu pasia cu armata suficiente in Asi'a. Acesta intelnesce pe Kalenderbegu aprópe de Kaisarie (câci pênê aici penetrase acumu), si-lu attaca cu curagiu: rebelii se apera pe viétia si mórte; dar' in urma, dupa o lupta sangerósa, sunt batuti: trei-dieci de mij au remasu morti; ceialalti au scapaðu cu fug'a.

(24) *Zulcadir*. Crestinii ilu scriu Dulcadir, schimbandu falsu litter'a turcésca Z in D (dintre cari cea d'antaiu in alfabetulu turcescu numai prin aceea se distinge de acéstalalta, ca i se pune unu punctu de-asupra). Acésta tiéra se mai numesce anca si cu unu altu nume la Turci, si anume *Alaidevlet Memleketi*, adeca tiér'a lui Alaidevlet. Se marginesce de o parte cu muntii Capadociani, si cu unu poporu, ce la Cedrenu se numesce Manzures; de catra Siri'a cu Aleppo, ce la antici se numia Beroea (cu unu simplu ρ Βροεια, pentru a se distinge de Βυρροια in Macedonia); de catra Persi'a cu Armeni'a mare; de catra territoriulu ottomanu de pe acelu timpu cu Amasi'a; ér' de catra Caramani'a cu Adana, despre care multi credu ca é totu un'a cu anticulu Tharsus; dar' Turcii anca si pênê in dfo'a de asta-di facu distinctiune intre Tharsus si Adana.

(25) *Kalenderbegu*. Nu se scie ca cine se fia fostu Hagi Bektash. Dar fiiulu seu Kalenderbegu, precumu insii Turcii marturisescu, la atáta estremitate adusese puterea ottomana, in câtu imperiulu pareu a fi la marginea unei totale destructiuni. (Câci totu territoriulu turcu in Asi'a pênê la Cesari'a a fostu dintr'o data cuceritu de elu, si a fostu recunoscutu de domnu suveranu acestoru tieri. Dar' sórtea órba a Ottomniloru a fostu abile destulu, de a nimici anca si pe cei mai sagaci beligeranti. Minunate sunt totusi caile secrete ale Provedintiei!

UNU TURCU PUNITU CU MOARTE PENTRU EVANGELIU

XII. Anulu urmatoriu a inceputu cu turburari religiöse. Era in Constantinopole unu anume *Cobisi Agemu*, omu cu mare invetiatura intre Turci, si förte versatu in lege si in alte sciintie. Acesta nu numai privatu in scöle, ci si in publicu prin discursuri in Giamie, se adoperá a convinge pe poporu, ca doctrin'a christiana are base mai firma decâtu cea mahomedana.

Opiniunea atâtu de neasteptata a unui omu atâtu de prudente, a trebuitu se instraineze atâtu pe oménii de lege, colegi ai sei, câtu si pe poporulu comunu. In vanu ilu faceau attentu, si-lu admoniau a retracta și a numai propaga doctrinele sale; nu adjutá nimicu; asiá in urma l-au prinsu si l'au dusu inaintea lui Mufti. Aici, nu numai ca repeté publice si liberu totu ce a predicatu la poporu, dar' anca prin comparatiunea religiunei crestine cu Coranulu si prin alte argumente förte tari, se adoperá a demonstra superioritatea lezei crestine si a precepteloru evangeliului.—Ilu facu attentu anca odata, și-lu adhórta din nou a renuntia acestoru doctrine, si a nu macula cu rusinösa defectiune de la lege, o vietia atâtu de santa precum este a sa. Dar elu despretiúi tóte eshortatiunile si tóte amerintiarile, si remase firmu in convictiunile sale : asiá in urma, la ordinulu imperatului a fostu punitu cu perderea capului; totu-odata s'a publicatu unu edictu, prin care se declará ca assemenea penalitate voru incurge toti acei-a cari aru cutedia pe viitoriu, fia chiar si numai in forma de disputa-tiune, a da doctrinei lui Christu preferentia asupr'a doctrinei lui Mahomedu.

TOTI ALBANESII DIN CONSTANTINOPOLE PUNITI CU MORTE

XIII. Totu pe acellu timpu unii furi din Constantinopole spargu cas'a unui negutiatoriu crestinu apröpe de templulu lui Selimu (26)

(26) *Templulu lui Selimu*. Sta pe unu munte care se inaltia asupr' portiei Phanaru. Cu atât' a elegancia si arte este construitu, in catu numai fiii lui Dedalu (*) aru fi in stare a descrie proportiunile si simetriile acelui templu. Structur'a e quadrata, si tóta din pietre cioplite; lungimea paretiloru are cinci-dieci, ér' inaltimea sieptedieci de urme cubice. Involiulu contine atât' a spatiu câtu si pavimentulu. Arcurile nu iesu din anghiuri; ci volt' a (**) isi iea rotunditatea sa pe nesimtite din paretii asia, ca din punctulu anghiuriloru se forméza arculu unni cercu apröpe horisontale (***).

(*) Maiestri, arhitecti. *Tr. Rom.*

(**) Bolta, boltitura, ceriulu bisericeii etc. *Tr. Rom.*

(***) Adeca boltitura simpla si nu composita, nu elliptica. *Tr. Rom.*

omóra pe negutiatoriu , si-i iau nu numai banii , cì tóte efectele ce avea in casa. In alta di deminéli'a, se da plansóre la divanulu imperatului , si dupa o stricta cercetare ese la lumina , ca faptulul l-au commisu unii albanesi ; dar' nu se póte constata numele auctoriloru ; din jurstari inse se vedea ca multi dintre ei sunt culpabili. Asiá Sul-

La intregu acestu edificiu spatiosu, nu s'a intrebuintiatu, precumu se spune, nici-unu picu de ferru ; ceea ce este o minune. Architectulu a fostu unu grecu din Constantinopole, care afara de acestu templu a facutu unu altulu anca si mai maretiu in Adrianopole, in care sunt nuóe-sute-nuóe-dieci-si-nuóe de ferestre. Sultanulu ordinase ca se o faca cu un'a miie de ferestre , dar' architectulu a omisu intr'adinsu un'a. Dupa terminarea edificiiului s'au numeratu ferestrele, si s'a vediutu ca intr'adeveru cu un'a sunt mai pucine de cátu cumu ceruse ordinulu imperatului : atunci acesta a venit in furia, si a ordinatu se spendiure pe architectu. Architectulu a cerutu se-si apére caus'a, declarandu ca é gata a suferi acésta pedépsa, déca Sultanulu si dupa ce-i va fi auditu motivele, va gasi de bine a-lu condamna. Accordandu-i-se acésta cerere, elu díse : « O ! imperate, déca se va poté gasi in tóta lumea unu architectu, care, fara a gresi in contra reguleloru architecturei, va poté se mai face o feréstra la acestu edifiu, atunci se-mi luati viéti'a ; ér' déca nu, atunci crédu ca meritul grati'a vóstra imperatésca. Dar' mai amu anca o alta ratiune, pentru ce nu amu facutu cea de a mií'a feréstra ; si acésta este, ca numerulu de o miie pare vulgului neinvetiatu mai de pugina valóre de cátu numerulu de nuóe-sute-nuóe-dieci-si-nuóe ». Architectulu nu se inelá in asteptarea sa ; cá-ci nu numai ca i s'a iertatu crim'a pentru ca n'a facutu á mií'a feréstra, dar' imperatulu i-a datu anca daruri fórté frumóse. Acestu magnificu edificiu, intre alte lucruri memorabili, are patru turnuri, de unde se anuntia Esau-ulu ; dar' ele paru pré arguste in proportiune cu inaltimea loru. In distantia departata din cele patru strade mari, nu se potu vedé de cátu numai duóe. Ér' candu sunt venturi mari, se vede dupa umbr'a loru, ca se misca. Porticulu celu mare de naintea usiei, are duóe colonne fórté inalte si gróse de porfiru, pe cari se vede o linea alba de susu péné josu, pare ca ar' fi trasa cu penellulu. Cumu s'a potutu face acésta, abia se póte cugeta ; déca cumva nu vomu suppune ca amenduóe colonnele sunt cioplite de unu singuru trunchiu de porfiru, asia ca line'a alba care a fostu ascunsa in midi-loculu trunchiului, acumu se vede pe suprafaci'a amenduror'a. Mai sunt in acestu porticu anca si alte colonne locate un'a in facia de cealalta, si fia-care correspundiendu in colóre cu soçi'a sa. Le-au adusu din Troas, ale carei ruine dau materialu abundante Turciloru anca si pentru alto edificii. Giami'a, despre care vorbeseu aci, este o quadratura, cu laturele de siepte-dieci urme cubice. Acést'a é form'a, ce place mai multu Turciloru in construirea edificieloru loru. Porticia in generalu au figur'a quadrangulara. Dupa ce si-a terminatu architectulu lucrarea, l-a intrebatu Sultanulu : in care din aceste duóe edificii a aretatu mai multa ingenuitate, si mai multa arte ? Architectulu a respunsu : cu cea din Adrianopole amu avutu mai multe espense ; la cea din Constantinopole amu pusu mai multa arte.

tanulu da ordinu ca se se aresteze toti Albanesii căli se află in Constantinopole, fia cá locuitori, fia cá veniti numai in trecatu pentru traficulu loru, se-i aduca inainte pe toti pênê la cellu din urma omu, si se-i punêsca cu mórte pentru acellu singuru omoru (27).

(27) *Singuru omoru.* Sultanulu a ieratu aci in modu mai multu decâtu tiranicu, dar' nu in contra legeri. Că-ci é lege la Turci, ca dēca o miie si unulu de ômeni ar omori in tumultu pe o singura persóna, si n'ar' voi a spune care a datu lovitur'a d'ântăiu, toti cei una-miie si unulu trebe se mōra. Amu vediutu unu asemenea casu pe timpulu meu. S'a intemplatu adeca in Constantinopole sub Caimacamulu Mustafa Pasia (pe care-lu prinsesera Polonii la Strigoniu, si numai dupa sепte ani a fostu eliberatu la intercessiunea parintelui meu), ca unu tieranu de origine grecu, cenindu pe cale de la Kiuciuk Cekmege, o cetate pe strad'a de catre Adrianopole, vam duôe ôre de la Constantinopole, se intelneșce cu unu-spre-diece Ienicieri; acesti-a incepu mai antaiu a-lu injura ca nu se da mai iute josu de pe calu, apoi se arunca asupr'a lui, si-lu omōra strapungēndu-lu cu cutitele. Dinu intemulare vinu totu pe acea cale alti Turci calari (că-ci Ienicierii erau pedestri si mergeau se bea vinu), si, vediendu ce facu acesti-a, le-ău spusu cu frumosulu se nu comitta o fapta atātu de hidosa si ilegale asupr'a unui suditu alu imperatului. Dar' Ienicierii le-au respnsu cu insulte si injuraturi. Turcii si-au continuatu calea, si indata ce au ajunsu la Constantinopole, au mersu la Caimacamulu si i-au spusu cele ce au vediutu. Căci Turcii credu, ca precumu Dumnedieu remunera pe aceia cari facu o descoperire de buna voina, chiar' asia acel'a, care contra consciintiei sale refusa de a face descoperirea, vine a fi consideratu cá persón'a culpabilu insasi. Muierea ucisulu vine si ea cu o petitiune, si intre torrente de lacrime cere la judecatoriu se faca dreptate. S'a tramisu numai decâtu dupa Ienicieri, si-i gasescu beti in satu. Aducēndu-i la Constantinopole, candu s'au desteptatu in deminēti'a urmatōria, si au intielesu ca sunt acusatı pentru omoru, si ca degiă multi martori au depusu contra loru; s'au resolvitu in nesciinti'a loru de legi, ca dēca-i va întreba judecatoriulu, ca care din ei a omoritu pe Raiă, adeca pe suditulu: se respnsia, ca cu totii deodata au comisulu faptulu. Ei adeca nu-si poteau imagina ca ar fi possibile, ca pentru unu singuru omu, si acesta anca crestinu fiindu, se se iea vi'ti'a la unu-spre-diece musulmani si ienicieri. Adusi inaintea divanului, au marturisitu ca ei cu totii au omoritu pe omulu din cestiune. I-au întrebatu apoi, ca care din ei au datu mai antaiu cu cutitulu? La acēsta au respnsu, ca nu seiu: dar' pe catu isi aducu aminte, ei cu totii au datu deodata, si deodata l-au strapnsu cu cutitele. Dupa terminarea interogatoriului, judecatoriulu resune casulu, si-lu tramite la Mufti cu urmatōria întrebare: « Dēca unu-spre-diece musulmani fara justa causa omōra pe unu Ghi-a aur (*), care este suditulu imperatului si platesce tributulu, ce este de facutu? » Mufti subscrie cu man'a sa propria, precumu urmēza: « Si dēca ar' fi una-miie-si unu musulmanu, ei toti trebe se mōra ». Judecatoriulu cetindu acēsta sententia a lui Mufti, si venindu-i mila de atāti Ienicieri, se întōrse catra femeia ucisului, si o

(*) Infidele, necredintiosu. *Tr. Rom*

LOCUITORII DIN ALEPPO PUNTI PENTRU OMORUL JUDECATORILOR DE ACOLO

XIV. Si totu pe timpul cându se facea acestu masacru in Constantinopole, o mare cërta se escà in Aleppo intre judecatorii ecclesiastici de acolo, *Mevla și Kasiler* (28). Cesarianii ne mai potendu suferi acèsta cërta, si vediendu ca ea nu mai are finitu, au facutu o conspiratiune, si i-au omoritu chiar' in Giamia pre candu își faceau rugatiunile matutine. Soliman audindu de acèsta fapta, a ordinaru numai decàtu la vre-o câti-va Pasi, cá se mérga acolo cu armata, si se uccida pe toti locuitorii fara disinctiune de vinovatu séu nevinovatu. Dar' vezirulu Ibrahim Pasia s'a intrepusu pentru ei, si prin védi'a sa ce o avea inaintea imperatului, a obtienutu cá numai principalii si capii conspiratiunei se fia puniti cu varie pedepse de mórte; ér' pe poporulu comunu, fiindu ca mai multu a fostu numai sedusu de conspiratorì, decàtu se fia participatu la crima din propriulu seu indemnu, se-lu deporteze in Rhodes.

O PLOIA MARE IMPEDECA PE SOLIMANU IN ESPEDITI'NEA SA LA UNGARI'A

XV. Intr'aceea. pre candu Solimanu era ocupatu cu aceste turburari interne, catra finitulu anulului Alamanu Kirali (29) occupa Bud'a de la Ioanu regele Ungariei (30), o intaresce cu nóue fortificatiuni

intrebà, nu cumu-va s'ar' invoii a primi unu pretiu (numitu Diiet) pentru sangele barbatului seu: offeri dóue dieci mii galbeni pentru viéti'a a loru unu-spre-diece Ieniceri. Serman'a femeia respunse, ca sub auspiciile gubernului si sub gratiosulu scutu alu Sultanului, ea nu are trebuin'tia de bani, ci ea cere dreptate; si refusà cu o firmitate admirabile offertulu. Si fiindu ca dar' nu se potea persvade nici-de-cumu de a primi bani intru rescumperarea sangelui barbatului seu, asia unu-spre-diece Ieniceri au fostu in realitate puniti cu mórte.

(28) A se vedé not'a 10 la Capu III din Cartea I. *Tr. Rom.*

(29) *Alamanu Kirali*. Asià numiau Turcii mai de multu pe imperatorii Germaniei. Asta-di inse in scrisorile loru i onóra cu titlulu de *Nemte Kirali*, rege alu Germaniloru, si *Ciasar*, Cesariulu, precumu si *Ruma imperaduri*, imperatulu Romaniloru.

(30) *Regele Ungariei*. Cu câta infidelitate a purtatu Solimanu tutoratulu incredin'tiatu lui. si cumu, dupa esilarea reginei si a fiului ei la *Lebessus* séu Legosiu Sanguiacu, a pusu dintr'odata man'a pe regatulu Ungariei: sunt lucruri cu multu mai bine cunoscute, decàtu cá se ne ocupamu aci mai pe largu cu ele. Cu tóte acestea, pentru a vedé mai bine acèsta tradare in tóta uritiunea sa, nu va fi inutile de a adaoge aci urmatóri'a istorióra asia precumu insii Turcii ni o relata. Dupa mórtea lui Ioanu, regelui Ungariei, Solimanu a fostu rogatu a libera Buda din man'a Germaniloru, si junele rege cu nobilimea Ungariei a venitu in castre pentru a-i face vi-

si pune in ea garnisóna germana. Solimanu pentru a-si resbuna de acésta injuria data unui rege de sub protectiunea sa, pléca la anulu Hégirei 935 din Constantinopole cu armata mare, si aprópe de Filibe (31) intr'unu campu fórte spafiosu se pune in castre cu intentiunea de a-si aduna aici tóte truppele europene. In loculu acest'a, Mufti, fara nici o cauza legitima, cade in disgratia la Sultanulu, care dupa ce l'a infruntatu, l'a si destituitu din officiu. Dar innocenti'a acestui santu omu, care imperatulu nu o poté vedé, o a descoperitu ceriulu insusi! Dumnedieu, carui a displacutu (32) acésta procedere a lui Solimanu, spre a-lu puni, a tramisu anca in acea di o plóia atâtu de terribila si torrentiala, in catu aceea, assemenea unui mare diluviu, nu numai a dusu cu sine cassanele (33) cu banii si pretio-

A. 935

I. C. 1528

sit'a. Sultanulu indata a ordinaru a se pregati mésa stralucita, si a lasatu vezirului a invita pe nobilii unguri, si liului seu Selimu a invita pe junele rege la mésa, dicéndu acestui-a: «Ada-ti aminte, fiule, ca eu-ti sunt tatalu teu naturale, ér' celui-a i sunt «Ochirit (adeca tata de cealalta lume) séu tata spirituale. Dupa mórtea mea, iubescé-lu cá pe fratele teu, si pórtá grige de elu si de regatulu seu». Dupa mésa diso vezirulu catra Sultanulu: «Éca! atotpotinte imperate, aci este oca siunea de a-ti «suppune tóta Ungari'a cu o singura lovitura de sabia». Sultanulu s'a mániatu fórte asupr'a cuventelorú vezirului. séu cellu puçinu se prefaci ca ar' fi fórte maniosu, si dise: «Asia! imperiulu ottomanu nu are trebuintia de a se largi nici prin tradare, nici prin fraudá, nici prin perfidia, cu atâtu mai puçinu prin uciderea in-justa a celloru principi, cari vinu se céra protectiunea nóstra, dara intre arme si in lupta deschisa. Ungari'a nesmintitu are se vina odata sub dominatiunea ottomana; proba suficiente despre acésta este chiar ceea ce se petrece asta-di sub ochii nostri». Turcii sunt de la natura fórte copiosi in cuvente frumóse, dar' cu atâtu mai sterili in fapte bune, in cátu au ei unu proverbiiu communu care dice: *Osmantli ciu soiler fen aishler*: vorbele Turcilor sunt bune, dar faptele lorú sunt rele.

(31) Philopopole *Tr. Rom.*

(32) *Desplacutu*, Dintre tóte popórale din lume, Turcii sunt cari tienu mai multu la superstitiune. Si nicaiurea preoçii nu se respecta mai multu cá la Turci. Imperatulu chiar, póte se-i deporteze, se-i tramitta in esiliu, dar' nu póte se-i condamne la mórte. Si dintre toti Sultanii, uniculu Muradu IV a fostu care a condamnatu pe unu Mufti la mórte prin sdrumicarea lui intr'unu mortariu de marmora, dicéndu: «Capele pe cari dignitatea le scutesce de a fi taiate cu sabi'a, trebue sfaramate cu piú'a». Unu casu de aseménea superstitiune s'a intemplatu in resbellulu din urma cu imperatulu Germaniei sub Achnedu II, care eu cu ochii mei l-amu vediutu, si pe care-lu voiu narra in partea secunda a istoriei mele.

(33) *Cassanele*. Cassele cu banii ce Turcii ieau cu sine in espeditiune, le punu totdeauna in medi-loculu castrelorú, intre cortulu Sultanului si alu vezirului, si le pazescu cu Spahii séu calareti, cari se schimba din când in când. Cassele de multe-ori

sele, ci a pusu in periclu de viétia chiar pe Sultanulu si pe tóta armat'a sa (34).

SOLIMANU REOCUPA BUD'A DE LA GERMANI

XVI. Nimicite tóte provisiunile bellice prin violenti'a torrentelui, Solimanu a fostu necessitatu a amena espeditiunea sa pe alta data. Cu tóte aceste a datu ordinu trupeloru sale a se inquantira pe iérna in provinciile invecinate, cá armat'a se fia cu atátu mai la indemana in primavéra. Intr'aceea, elu face nuóe collectiuni de bani si nuóe preparative bellice, mai mari de cumu au fostu celle distruse prin torrente. Dupa ce au fostu gat'a tóte preparativele, merge in anulu urmatoriu cu mare celeritate prin Ungari'a si trage dreptu la Bud'a; aici sepune in castre sub murii cetatiei, si o inchide din tóte partile. Dupa ce s'a fortificatu bine in castrele sale, a inceputu a bombardamurii cetatiei, si a face continue assalte cu atáta furia, in catu garnisón'a pre langa tóta brav'a sa aperare, in urma totusi a trebuitu se promita a se suppone sub conditiune de a-si avéviéti'a si armele. Solimanu a primitu aceste conditiuni, si le asigurá salva-viétia, déca i voru preda cetatea. Pre candu esiau inse din cetate, incepu unii Turcii, si in specialu Ienicierii, a-i insulta si a le imputa lasitate. Unu soldatu germanu nepotendu suferi acestu affrontu, se uita furiosu in ochila Ienicieriu, si dice: «io n'amu de a comanda, io amu de a asculta»; si cu acést'a isi scóte sabi'a si tréntesce pe Ienicieriulu batjocoritoriu la pamentu. Atunci ceialalti Ienicieri incepu a striga: articlulu é violatu!; si contra ordinului Sultanului (asiá dicu Turcii pen-

sunt góle, dar' totusi elle sunt acoperite cu covóre si stau espuse la vederea soldatiloru, cá se nu cugete ca imperatulu este fara bani, si prin acésta se scada ardórea trupeloru când trebe se se lupte. Unu medi-locu acesta fórte efficace, dupa opiniunea mea, de a inspira curagiu soldatiloru. Relativu la acésta ne spunu Turcii, ca sub domni'a lui Eghir Sultanu Muhamedu când inimicii au petransu pené in castre si pené la cassele cu thesaurulu, soldatii ottomani s'au rapeditu cu cellu mai mare entusiasmu intru aperarea lor. asia in câtu din invinsi ce erau, au devenitu invingători (*).

(34) Trebe se observamu, ca atátu aci, cât si in alte locuri unde autorulu nostru face mentiune despre vre-o interventiuene a ceriului prin miraclu, elu se servesce de chiar cuvintele istoriciloru turci, pe cari i-a decopiatu cu fidelitate. *Tr. Angl.*

*) A se vedé mai in josu paragraphulu III la Capu IV. *Tr. Germ.*

tru a escusa pe compatriotii lor), a nevalitu asupr'a Germaniloru, si inainte de a se poté supprime tumultulu, i taia si dimica pe toti (35). Asiá, pre candu nemtii au predatu Turciloru o cetate atátu de tare pen-
tru a-si preserva libertatea si averea, pe atunci ei le-au predatu pe amenduóe si pre langa aceea anca si viéti'a.

MOLDAVIA TRIBUTARIA

XVII. Dupa cucerirea cetatiei, Solimanu s'a retrasu pe cate-va dile in partile vecine, spre a lasa timpu soldatiloru de a se restaura puçinu. Intr'aceea, Teutulu Logotheta (36), vine cá delegatu alu lui

(35) *Dimica pe toti.* Cetimu adese-ori in istoria, ca Turcii candu li se preda o cetate, séu omóra garnisón'a, séu o face prisioniera contra capitulatiuniloru confirmate cu juramentu, precumu s'a intemplatu acésta cu garnisonene din Constantinopole, din Bud'a si din Bagdadu. Turcii nu potu nega acésta, căci sunt martori vii cari li-o punu in façe; dar' pentru cá se nu para culpabili de crim'a frangerei juramentului, si dicu ca nu fara justa causa au fostu necesitati a lucra contra conditiuniloru de capitulatiune. Acestu poporú fórte subtile in inventarea escusariloru, recurge indata la Coranu, unde gasesce sute de passagie, ce-i servescu bine intentiunei sale. Asia, pentru esemplu, se suppunemu ca garnisón'a a capitulatu sub condițiun e de a esi din cetate fara armo. Acumu, déca turculu vede numai unu cutitu séu o secure la vre-un soldatu, numai decât striga ca crestinii au violatu articlulu, si intrebuintiéza contra loru cele mai mari severitati. Ér' déca condițiunile de capitulatiune au fostu, ca garnisón'a se ésa cu armele, tunurile si bagagiile sale, și ea ar' intardia a eși numai cu ceva dupa ór'a dellpta, séu ar' da vre-unu respunsú aspru, séu ar' da cellu mai micu pretestu de frivolitate: Turcii nu-si facu nici-o consciintia de a viola capitulatiunea-si a-si frange juramentulu. Pentru aceea este mai bine si mai consultu pentru crestini, ca se móra mai bine de fóme, de ferru si de focu intre murii cetatiloru loru, decâtu a se espune perfidiei si barbariei Turciloru!

(36) *Logotheta.* Unulu din celle mai illustre familii nobile din Moldavi'a, de la care si péné asta-di mai multu de cincii sute familii isi deriva originea; dar' multe au scapatatu fórte dela splendórea loru de odinióra, si semena mai multu a tierani, decâtu a nobili. Sciá perfectu limb'a gréca, latina, polona, si alte limbi alle popóraloru invecinate; avea multa experientia in politica, si era fórte prudentu. Când a fostu transmisu in calitate de ambassadoru la curtea ottomana, si a fostu admisu in audientia la marele veziru, a ordinaru, precum se spune, servitoriului seu, se-i aduca calçiunii in sal'a de audientia. Vezirulu i dise: ca póte se teme ca-i va fura cine-va calçiunii? Ér' Logotheta respunse: de ómeni cari tóte pretindu, trebe se-ti pazesci tóte lucrurile. Vezirulu i replicá: N'aveti ce ve teme, căci Turcii ve sunt acumu amici si nu inimici. Asiu dori—incheiá Logotheta—ca Turcii se fia atatu de buni amici pentru *capu*, cá pentru picióre. Acestu Logotheta a edificatu in Constantinopole unu palatuu, care péné in diu'a de asta-di se numesce Bogdan-Seraiu, adeca palatiulu Moldaviei, in care este si o biserică dedicata santului Nicolae.

Bogdanu (37), principelui Moldaviei in castrele turcesci. Admisu in audientia, declara ca are missiunea de la principele si dela poporul

(37) *Bogdanu*. Nume slavonescu, formatu din grecesculu Θεοδωρῶς. Moldovenii i-au datu supranumele de Negru. Annalile moldovene dicu, ca *Stefanu* cellu mare, dupa ce a donnitu patru-dieci si siepte de ani si cinci luni, si dupa ce sub acestu timpu a facutu atâtea lucruri frumóse, si a reportatu atâtea victorii glorióse asupr'a Turciloru, Unguriloru, Poloniloru, Romaniloru si Tatariloru, in urma simtindu ca, de si tare anca in spiritu, dar' puterile trupesci i slabescu, si ca mórtea i se apropia, a chlamatu la sine pe uniculu seu fiu si crede alu tiei si pe mai-marii boieri si le-au vorbitu precum urméza : « O ! *Bogdanu*, fiulu meu, si voi toti amici ai mei de arme, cari ati fostu martori atátoru victorii glorióse, si ati luat parte in elle ! Éca, amu finitu cursulu naturei melle fragile si vedu inaintea ochiloru, ca victi'a mea, cá umbr'a spre séra, grabesce cá se apuna. Eu nu voiu mai calca pe caile, ce ca muritoriu, ba ca unu verine, am lasatu in urm'a mea ; mórtea e la usia. Dar nu acést'a este de ce me temu : căci sciu eu, ca indata cu nascerea mea, amu inceputu a grabi spre momentu. Periclulu ce amerintia acésta tíera din partea acelu lui racnitoriu si fiorosu leu de *Solimanu*, care arde de setca sangelui crestinu, éca ce disturba si imple de frica si de cutremuru inim'a mea. Elu a inghititu péné acum prin intrige si uneltiri mai tóta Ungari'a ; a suppusu prin puterea armelor sale *Crine'a* si celle péné acumu anca neinvinsé triburi alle Tatariloru, si le-au legatu siesi prin introducerea superstitiunei mahomedane ; *Bassarabi'a* nóstra cutropita de violentiele sale ; *Valachi'a*, ai carei locuitori de si ininici nóue, dar' sunt crestini cá si noi, geme sub jugulu acelu tiranu ; cu unu cuventu, cea mai frumósa parte a Europei si Asiei, este sub potestatea lui. Dar' anca nu este indestulitu cu atátu, ci-si estinde armele fatali in tóte partile, si nu vre se cunósca margini puterei si ambitiunei sale de a domni. Asiá standu lucrurile, credeti voi, ca dupa devingerea atátoru obstacule, isi va retiené elu man'a de a nu o pune asupr'a *Moldaviei*, care este incungiurata de atáte provincii ale sale ? Nu ve temeti voi, ca dupa ce va fi suppusu tóta Ungari'a, se va întórce cu tóte puterile in contra nóstra ? Nu sciti voi, ca elu nutresce ura implacabile contra crestiniloru, si acésta nu numai pentru inim'a sa depravata, ci si pentru ca asiá-lu invétia legea *Coranului* ? Déca cautu la vecinii mei de prin pregiuru, eu nu potu decâtu se deplangu deplo-rabil'a stare a lucruriloru nóstre. Pe *Poloni* i cunoscú si sciu ca sunt inconstanti si incapabili de a resiste furiei *Turciloru* ; *Ungurii* gemu degiá cu totii sub jugulu loru ; *Germanii* au precum mi se pare, atáte incurcaturí interne, in cátu nu vreu séu nu potú a se ocupa cu celle esterne. Căci a intiude velurile contra fortunei si tempestatiei, face numai unu nebonu, dar' nu unu navigatoriu intieleptu. Pute-rile nóstre sunt pré pucine ; ajutoriulu strainu, inceitu si departe : ér' periclulu certu, si aprópe. Pentru aceea, eu judecu ca este mai bine se inblandimu si pe acésta bestia turbata si selbatica, decâtu cá se o irritamu si mai multu prin strepitulu armelor. Căci, eu nu vedu cumu amu potó usiora intr'altu moíu acésta stare calamitósa a nóstra, decâtu moderandu flacar'a inestingibile a furiei sale, prin róu'a binefacétoria a suppunerei. Si pentru aceea, in aceste ale mele ultime momente, ve esortu, cá unu tata si cá frate, că : déca pre langa preservatuinea legiloru nóstre

Moldaviei, de a offeri Sultanului amenduóe Moldaviele (38) sub conditiuni onorabile; in specialu cá religiunea lor se remana neatinsa si tiér'a se platésca tributulu annuale portiei. Pentru Solimanu nimic nu putea fi lucru mai placutu decâtu acesta ; căci grelele ocupatiuni ilu impedicassera de a-si întórce armele si in regiunile aceste de o parte, si de alt'a, bataile ce au suferitu de atâte-ori Turcii de la Moldoveni, ilu faceau se petréca cu attentiuone continua miscarile lor. Asiá acceptá din tóta inim'a conditiunile propuse, le confirmá cu scrierea mânei sale proprie, si actulu despre aceste

• civili si eclesiastice, poteti obtiené pacea sub conditiuni onorabile, chiar fla si pre-
 • langa unu tributulu : atunci este mai consultu a ve increde in clementi'a sa decâtu
 • in armele sale. Dar' déca v'ar' prescrie alte conditiuni, atunci mai bine se periti cu
 • totii de man'a inamicului, de câtu se liti spectatori otiosi la profanatiunea religiu-
 • nei vóstre si la calamitatea tiei vóstre. Ér' Dumnedieulu parintiloru nostri, care
 • face minuni, va intinde grati'a sa inesaurable asupr'a vóstra, si miscatu de lacri-
 • mele servitoriloru sei, va tramite pe unulu care se ve scape, séu se scape posteri-
 • tatea vóstra de sub jugulu barbariloru, si se redea tiei libertatea si puterea sa. !
 Bogdanu, urmandu acestei ultime vointie a parentelui seu, a tramisu in alu sieptelea
 anu alu domniei sale delegati la Solimanu, si elu cellu mai ántáiu i-a suppusu Mol-
 dov'a sub titlu unu tributulu. Dar' vai ! asta-di nu credu se fla vré unu omu de lit-
 tere, carese nu cunósca tirani'a miserabile sub care gême Moldavi'a !

(38) *Amenduóe Moldaviele*. Moldavi'a este impartita in superióra si inferióra. Moldavi'a inferióra incependu de la Iasi, resiedinti'a in presentu a principelui, se estinde spre resáritu péné la Bender, care Moldovenii o numescu Tigina ; spre média-di se marginesce cu Galatii la Dunare; la apusu cu Valachi'a si cu muntii Transilvaniei, cari se intindu dealungulu drumului numitu *Petra*, si appartienu Moldoveniloru si nu Transilvaniloru. Moldavi'a superióra anca incepe de la Iasi, si spre apusu se marginesce cu muntii Carpatiloru séu alpii Transilvaniei, si se estinde péné la Sniatim, o cetate in Podoli'a. De Moldavi'a inferióra se tienea odata tóta Bassarabi'a, numita la Turci Budgiak ; aici sunt celle duóe cetati renumite, Akkiermanu si Kilia (*). Akkierman la Herodotu se numesce *Ovia* ; Moldovenii i dicu Cetate-alba ; ér la Romani se dicea Julia-Alba ; si é renumita, pentru ca aici a fostu Ovidiu in ecsiliu ; nu de parte de ea se vede unu lacu, pe care Moldovenii péné in diu'a de asta-di ilu numescu Laculu lui Ovidiu. Kilia, in timpi antici s'a numitu Licostomon ; este aprópe de gur'a Dunarei, unde acestu fluviu intra in marea négra. De Moldavi'a inferióra, asiá precumu ea este suppusa asta-di principelui Moldaviei, se mai tieneau anca si alte cetati fortificate, precumu : Tigina pe tiermii fluviului Tyras séu Nistru (pe care unu principe alu Moldaviei cu numele *Hero*, o au datu Turciloru intr'unu modu fórte rusinosu, si ei o au numitu Bender (**); apoi Gherghina langa Siretu, nu departe

(*) Vedi not'a 24 la Capu II, din cartea III. *Tr. Rom.*

(**) Bender insémna pasu, treccre. *Tr. Rom.*

liu da delegatului pentru a-lu duce principelui seu la Suceava (39). Dupa acésta, Solimanu se întórce din espeditiunea de estu anu catra casa, si pre candu era aprópe de Sophi'a, o civitate in Serbi'a, vine Bogdanu cu unii din boerii sei inaintea lui, si-i presenta patru mii

de Galati, sub ale carei ruine se gasescu monete anca din timpii Romaniloru. Acésta cetate este fundata chiar' de imperatulu Traianu; ceea ce se vede din inscriptiunea pe o pétra de marmora ce s'a sapatu anca pe timpul meu; inscriptiunea este acést'a: *Imp: Caesari Divo filio Nervae Traiano, Augusto, Ger. Dacico, Pont. Max. Fel. B. dict. XVI. Imp VI., Cons. PP., Calpurnio; Marco. C. Aurelio Rufo* (*). Apoi mai este o cetate pe riulu Milcovu, care desparte Moldavi'a de Romani'a, si care de comunu se numiá Craciun'a; ér pe Prutu, nu departe de Falcu, era Taiphalia lui Herodotu, care atrebuitu se fia fórté mare, judecandu dupa ruinele de muri ce s'au descoperitu acolo pe timpul meu (**). Mai sunt anca Soróca, numita inainte de acést'a Olchionia. langa Nistru, ai carei muri sunt construiti totu din pétra arsa; in fine Iassi langa fluviulu Bahlui, patru mile dela Prutu. Moldavi'a superióra contiene anca cetatile fortificate: Suceava, odinióra capital'a tieiei; apoi Némtiu, Romanu si Chotinu. Locuitorii Moldaviei superiori sunt renumiti pentru marea loru avutia; ér cei din Moldavi'a inferióra pentru bravulu loru curagiu in batalii: si unii, si altii, pentru marea ospitalitate a loru, cu care se pórtá catra toti pre langa tote perderile mari ce au suferitu. Ci, despre tote aceste, déca Dumnedieu imi va dá viatia si putere, voi tracta mai pe largu intr'o scriere propria pentru acestu obiectu (***)).

(39) *Suceva*. Péné candu anca Turcii nu-si întórsera armele contra Europei, Suceva era capital'a principatului Moldaviei, si resiedinti'a domnitorului ei. Dar, dupa ce Turcii au cuceritu Constantinopolea. Despotii moldoveni, pentru a fi mai aprópe de frontierele turcesci, si-au mutat tronulu la Iasi. Iasii nu este cetate mare, dar' é tare prin natura si arte, si memorabile péné in dio'a de'asta-di pentru ruinele palatiului de acolo. Intre alte lucruri demne de memoria, ce se gasescu acolo, nu este in Moldavi'a afara de Iasi, in care se se gasésca vre-o inscriptiune séu vre unu semnu macar', despre numele fundatorei séu anticitatii ei. In murii Iasilorú se gasescu unu monumentu taiatu intr'o pétra mare, representandu siepte turnuri, de asuprá caror'a duoi lei tienu redicata o coróná imperiale; in josu la piciórele acestorú turnuri se vede unu campu, si in acestu campu duoi pesci solzosi, incrucsiati unulu preste altulu cu capetele in josu si cu códele in susu; sub ei unu capu de bou avendu in frunte o stea cu siese radio. Inse chiar' acestu semnu din urma aréta, ca acellu monumentu nu é pusu acolo de cellu dântáiu fundatore alu cetatiei; din cauza ca capulu de bou a inceputu cu multu mai tardiu a se pune intre insigniele tieiei. Dar' si des—pre acést'a voi vorbi mai pe largu intr'altu locu (****).

(*) Nu putemu ghici ce insémna in acésta inscriptiune *Fel. B. dict.* Cáci dupa *Pont. Mac.* de regula urméza *tribunicia potestas*. Apoi la *Imp. VI.* vine *Cons VI.* s— nu *Cons VII. Tr. Germ.*

(**) A se vedé not'a II la Capu I Cartea III *Tr. Rom.*

(***) Intielege «*Descriptio Moldaviae.* *Tr. Rom.*

(****) *Idem*

galbeni (40), patru-dieci cai moldovenesci, si două-dieci-si-patru falconi, cu promisiunea de a-i tramite i totu anulu la Constanti-nopole assemenea daru in semnu de feudal'a sa suppunere. Imperatulu primesce pe Bogdanu cu tóta distinctiunea, si ratifica de nou conditiunile contractate cu delegatulu; i da o cuca (41) mare in-

(40) *Galbeni*. Chiar nici Turcii insii nu cutéza a nega, ca Moldov'a li s'a suppusu numai cá tributaria. Diplomele Sultaniloru prin cari s'au ratificatu aceste conditiuni, s'au conservatu lungu timpu dinpreuna cu alte documente publice in arhivele Moldaviei. Dar' anca pe timpul meu, si anume la anulu 1686., candu Iuon Sobieski, regele Poloniei, au nevalitu in Moldavi'a, le-au scosu din archivu, si din ordinulu, séu cu permissiunea sa, le-au arsu publice in Iasi, facédu urmatori'a declaratiune catra poporulu adunatu: « Vedeti! cumu maiestatea sa regale ve elibera de jugulu turcescu. Nu sciu déca a fostu intielépta acésta fapta. Destulu ca, intre nenumerate alte privilegiuri, ce se acordau Moldoveniloru dupa impregiurarile aceloru timpuri, acestu a fostu cellu mai insemnatu; cáci in elu se dice apriatu, ca: « Moldavi'a de buna voia si neconstrinsa de nimene a offeritu suppunerea sa imperiului ottomanu; si chiar pentru aceea vointi'a Sultanului este, cá tóte besericele loru, riturile religióse si legile tierei, neatinse se remana; si nici ca pretinde alt'a de la principe, decátu cá in totu anulu se trimita prin boiari credintiosi la sublim'a Pórta, patru mii de galbini, patru-dieci de cai moldovenesci si două-dieci-si patru de falconi, tóte aceste sub titlu de Peskisiu, adeca presentu séu donu». Turcii s'au si tienutu de aceste conditiuni cu tóta punctualitatea péné pe timpul lui *Petru Raresiu*. Sub domni'a acestui-a au inceputu a cere unu Haragiu, adeca o summa mai mare sub titlu de tribut. si pretinsera anca de la principe, ca cellu pucinu odata in trei ani se mérga a-si face inchinatiunile sale la pragulu sublimei Porti. *Petru* refusá cu indignatiune aceste innovatiuni umilitórie; si pentru cá se nu figureze sub numele seu calamitatile ce póte ar' urma de aci pentru tíera, elu a abdicatu la tronu si s'a retrasu la *Ciceu*, una urbe in Transilvani'a, unde si-a cumperatu eu banii sei o avere nu neinsemnata, si traiá din venitul ei. Dar *Stefanu* cellu tineru, care a fostu alesu in loculu seu, miscatu séu de ambiunea propria, séu chiar' cu consensulu senatului (*), a promisú Fórti duóe-spre-diece mii de galbeni tributulu annualu. Ér' successorii sei, rapiti de pré marea lacomia de a domni, au immultitu cu timpu acésta summa intr'atátu, in cátu afara de siesé-dieci de mii de galbeni, ce se platescu asta-di ca tributulu in thesaurulu imperiale, si pre langa două dieci-si-patru mii ce se dau cá daru de Pasci: sunt anca o multime de dari ce acesti vampiri insatiabili storcu de pe tíera. Cáci, precumu ei n'au lege contra avaritiei, asia nici pretentiunile si estortitiunile loru nu cunoscú margine. Totu depinde de la voi'a marelui veziru; si care ar face vre-o remonstratiune contra placerei lui, unulu ca acela incurge periclulu de a-si perde viéti'a.

(41) *Cuca* (**) Acésta este o crésta séu ornamentu de capu, facutu din pene de strutiu

(*) Séu inaltulu divanu, *Tr. Rom.*

(**) *Cucu* este numele unei passere cu grumazi lungi, de la care probabilmente si-a luatú numirea acestui ornamentu. *Tr. Germ.*

carcata cu pietre scumpe, si pre langa acést'a si unu Chilat Fachir (42), precumu si unu armasariu provediutu cu insieleminte imperiali. Dupa aceea da ordinu la patru guardisti ai sei (43), a-i face servitiu de onóre. Acestu usu se observa si asta-di de cate-ori merge principele Moldaviei la curtea ottomana.

SOLIMANU IMPRESSOARA VIENN'A

XVIII. Catra finitulul aceluiasi anu, Solimanu intarindu bine cetatile cucerite si provediendu-le cu tóte celle necesarie, merge cu

Acestu ornamentu nu se da altoru-a decâtu numai la Buluc Agalari (coloneli), la Segban Bashi séu capu-officierulu de Segbani, care in rangu urméza immediatu dupa Ag'a ieniceriloru; apoi se mai da principiloru Moldaviei si Valachiei. Este o alta cuca mai mica, care o pórtá Solokii (*). Cuc'a destinata pentru principii Moldaviei si Valachiei, li-o pune pe capu Muhsir Aga (care in totu deauna este langa marele veziru; are comand'a gardei de la curtea acestuia; si-lu reprezenta inaintoa a intregu corpulu ieniceriloru); ér marele veziru insusi le pune Caftanulu (**), in semnu ca ei apartieniu la Odgiak (**), séu la cét'a ieniceriloru.

(42) Vestmentu de onóre. A se vedé not'a 32 Capu III din Cartea III. *Tr. Rom.*

(43) *Gardistii ai sei*. Nici Pasia, nici vezirii nu se installéza cu atáta pompa cá principii Moldaviei. Cá-ci unu Pasia indata ce Marele veziru i-a pusu caftanulu in spate, merge acasa, si in cealalta di primesce patent'a despre pasialiculu seu, dinpreuna cu stindardulu numitu Sangiacu. Dar' principele Moldaviei, dupa ce a primitu caftanulu de la marele veziru ca semnu alu potestatiei sale suverane, merge, insocitu de intregu divanulu si intro aclamatiunile ciausiloru (****) la biseric'a patriarhale unde patriarhulu de Constantinopole cu totu clerulu si nobilinea gréca, il astepta pentru a-lu intimpina si a-i da santirea. Dupa ce principele a ajunsu in curte, se da josu dupe armasariu, si trece pe o pétra quadrata asiediata anume pentru acésta oca-siune; intr'aceea ciausii cu totii canta cu voce inalta versuri usitate la asemeni ceremonii «Dumnedieule mare! tiene la multi ani pe imperatulu nostru, si pe principele nostru Effendi, si le da loru víctia indelungata si fericita.» (Effendi se vede a fi cu-ventu corruptu din grecesculu Ἀυθέντης) Principele apoi merge in beserica, ér cei cari l-au insocitu, stau afara in curte si pe strade, si ascépta in tacere respectuósa péné ce iese éra. In momentulu candu principele a pasitu pe pragulu besericei, cantaretii incepu a intoná Ἀξιόλογον(†), unu imnu compusu in onórea S-tei vergura Maria. Dupa ce a gatatu cu cantarea ast'a, principele se pune pe unu tronu, care e facutu anume pentru principii Moldaviei. Cand diaconulu recita rugatiunea

(*) Trabanti.

(**) Séu *Chalatul*. Vedi not'a 32 la Capu III din Cartea III. *Tr. Rom.*

(***) Insemnéza : familia *Tr. Rom.*

(****) A se vedé not'a 16 la Capu II din Cartea I. *Tr. Rom.*

(†) Cuvine-se cu adevératu se te fericimu pre tine, etc. *Tr. Rom.*

tóta armat'a sa la Vienna, si impresóra cetatea. Elu pune in actiune tóte pentru a o cuceri, si patru-dieci de zile o bombardéza ne-

τὰς ἑτέρας (*) , totdeauna amintesce si pe noulu principe in urmatorii termini : «Ér' ne rugamu, pentru pré induratulu, stralucitulu si de bine-facétoriulu nostru domnu N. N., pentru cá domulu Dumnedieu se-i dea putere, invingere, taria, sanetate si inde-lunga viét'a ; si pentru cá domnulu Dumnedieulu nostru se-i adjute, se-lu pazésca « si se-i supuna sub piciórele lui pe toti contrarii si inamicii lui ». Dupa aceea patriarchulu in ornatulu seu pontificalu, si insoçitu de patru séu mai multi metropoliți merge in altariu ; ér' principele urmandu-i se apropia de altariu, si patriarchulu face simbolulu crucei in façe cu amenduóe manile ; apoi plecandu-si capulu pe sant'a mésa, patriarchulu ilu acopere cu Homophorulu (**), si recitéza rugatiunile ce erau in usu odinióra la santirea imperatoru orthodoxi, si in urma ilu unge pe frunte cu santulu miru. Dupa acésta ceremonia, principele se întórna la tronulu seu, ér' cantorii intonéza urmatoriulu Polychronion (***) : « Si da dómne, prea induratulu, si da binevoitoriulu nostru domnu N. N., domnu a tóta Moldo-vlachia, viétia indelungata ; tiene-lu dómne ! la multi ani ! » Dupa aceea patriarchulu ese din altariu si se apropia de tronulu principelui ; aicea recitéza in tacere o rugatiune, apoi tiene o scurta allocutiune, si o termina cu Polychronionulu de mai susu, pronuntiatu de insusi patriarchulu. In fine, dupa tóte aceste, patriarchulu si principele, urmati de totu poporulu, essu împreuna din beserica. In porticu principele saruta man'a drépta a patriarchului ; ér' acesta, prin cuvinte si prin semnulu crucei i da binecuventarea. Principeleapoi incaleca armasariulu seu, si se întórce acasa cu aceeasi pompa cu care a venitu ; ér' acasa imparte daruri celloru ce l-au insocitu si apoi i lasa se mérga pe la alle loru. La câte-va zile dupa aceea, vine Mir Alem Aga, vexiliferulu imperatului, si, intre sunetele muzicei imperiali, tubilchana, aduce stindardulu mare, numitu Sangiacu, din seraiu la palatulu Principelui, unde acesta ilu astepta si-lu primesce in anti-camera. Aici Aga iea stindardulu in mana, ilu saruta, dupa usu, cu gur'a si cu fruntea, si apoi ilu da in mânilé principelui. Acesta primindu-lu ilu saruta in acelasiu modu, și apoi ilu da vexiliferulu seu, si pronuntia aceste cuvinte : « A-totu laudatulu si marele Dumnedieu se dea viatia indelunga prea potintelui, pré gratiosului si pré dreptului imperatu, si se-i immultiésca dilele lui ! » Dupa aceea, principele da lui Mir Alem Aga unu caftanu, si ilu dimitte onorandu-lu mai antaiu cu darurile usitate la assemeni ocazioni. La câte-va zile dupa aceea, principele, terminandu-si regularea trebiloru sale cu curtea, este invitatu in Divanulu cellu mare, unde ilu astepta imperatulu avendu de adrépt'a sa pe marele veziru, pe ceialalti Cubbe vezirleri, si pe duoi Caduleskieri. In anticamer'a de *Arsodasi* séu de la sal'a de audientia, ilu astepta Capudgilar Kietchudasi, adeca marele portariu, si i pune caftanulu in spate, ér' Muhsir Aga i pune cuc'a pe capu si da tuturoru boieriloru principelui, cari de comunu suntu duóe-dieci-si-optu, cate unu caftanu nou. In acestu ornatu intra principele in sal'a de audientia cu patru boieri ai sei, cu duoi

(*) Ectenia, rugatiune pentru beserici, preoti, principi, etc. *Tr. Rom.*

(**) *Ἐμφορίον*. Patrafr. *Tr. Rom.*

(***) Rùgatiune pentru indelunga viétia. *Tr. Rom.*

incetatu cu ajutoriulu minelor, distruge o parte a muriloru, si comanda soldatiloru a intra in cetate cu assaltu. Dar' de câte-ori fa-

Capudgi Basi cari-lu ducu de duée parti de suptu suori, cu marele portariu inainte si cu interpretele curtiei in urma, care de comunu este unu crestinu grecu. La intrare, principele se inchina de tròi-ori péné la pamentu, apoi merge si sta in mediloculu salei, care de altminterea nici-de-cumu nu e pré mare. Atunci imperatulu de pe tronu (Tacht) se întorce catre marele veziru, si-i dice se spuna principelui următoriele : « Audindu Maiestatea mea de fidelitatea si lealitatea lui, i conferu din gratia ca recompensa, principatulu Moldaviei. Detorinti'a lui este, de a nu lipsi nici pe viitoriu de la credinti'a si servitiulu seu. Elu are se protéga si se defenda tierile de sub domni'a sa ; si se se pazésca bine a nu face nimicu in contra sau preste mandatulu meu ». La aceste principele responde : « Punu votu pe viétia si pé capulu meu, ca voiu servi dlna tôte puterile mele pré dreptului si pré gratiosului meu imperatu, pe câtu tîmpu elu nu-si va întorce aspectulu gratiei sale de la nulitatea servului seu. » Prin aceste din urma cuvinte vrea se arete pucinatatea servitiiloru sale). Dupa aceste, principele ese din sala acompaniatu de acei-a cu cari a intratu ; si incalcandu unu armasariu imperatescu la pórtu din intru a curtiei, saluta pe marele veziru si pe ceialalti veziri cari mergu trecundu pe dinaintea lui, si cari i multamescu facéndu complimente din capu ; apoi se întorce acasa insocitu de boierii sei si de tóta suit'a sa. Ér' candu este acumu se mérga in principatu pentru a-si ocupa tronulu, Sultanulu, fia in Constantinopole séu in Adrianopole, da ordinu unui-á din officiarii sei de curte, se mérga se-lu petróca péné acasa, si se-lu instaleze in domnia. Acesti officiaru de ordinariu suntu Silahar Aga, Ciokadar Aga, Miri Ochor Aga, Kapudgilar Kiehaiasi, séu unulu dintre cei mai betrani Kapudgi Basi. Pre langa unulu óre-care din acesti officiaru mai mergu duoi Peiki, séu duoi gardisti imperiali, imbracati in costumulu loru de parada, ornatu totu cu auru si cu argintu ; si apoi alti duoi Akkiulahlu (*) (numiti asia de la pelariele albe, ce obisnuescu a purta), si atáti capugi si ciausii, cati place principelui se iea cu sine. Officiulu acestoru din urma este, cá de câte-ori principele incalca séu se da josu de pe calu, totdeauna se strige acclamatíunea usuale de *Alkisiu* (**), si in cetati séu sate se procure celle necesarie pentru cortegiulu principelui. Candu cortegiulu intra séu ese din vre-o cetate, ciausii totdeauna mergu cevasi inainte pedestri ; ér' capugii tienu scarile de câte-ori principele incalca séu se da josu de pe calu. In modulu acesta este servitu pe tóta calea, péné ajunge la loculu resiedintiei sale. Aici toti mai marii tieriei, civili si militari, cam duée mii la numeru, vinu inaintea lui. La toti acesti-a principele fara a se da josu de pe calu, le intinde man'a se o sarute fia-care, si apoi intrebându-i de sanetate, le dice se incalce cu totii, si se plece. Atunci Boierii se punu de-a-drépt'a si de-a-stang'a lui, care-si dupa rangulu seu, ér' officiarii militari mergu inainte ; si in acésta ordine intra in cetate, mérgéndu numai in pasi, cá parad'a se fia cu atátu mai pompósa. Ajungédu in curtea besericea ca-

(*) *Ak* însúmna albu, *kiulah* pelaria, si *lu* este terminatiunea possessivului. *Tr. Germ.*

(**) Multa fericire! *Tr. Rom.*

ceau unu assaltu, de atatea-ori garnisón'a curagiósa, de si cu mari perderi, 'i batea inderetru. Si crestinii, pre langa tóta valórea loru, in urma totusi ar' fi fostu constrinsi a se suppone armei cuceritórie a Turciloru, déca prin fraudulente appromisiuni (44), nu ar' fi deceptatu pe insusi prudentele Solimanu. Ei adeca trimitu impe-

tedrale, dedicata S-tului Nicolae, se da josu de pe calu. Aici metropolitulu insoçitu de trei episcopi (ca-ci in Moldavi'a sunt trei episcopii, pre candu in Valachi'a suntu numai duoe), si de celalaltu cleru, *i presenta* crucea si sant'a evangelia se le sarute. Sub acestu actu solemn music'a imperiale observa tacere. La intrarea principelui in beserica, se intóna imnulu *ἄξιον ἔστω*; apoi se cetesce rugatiunea *τὰς εἰτενας*; si dupa aceste, se apropia de altariu; aci metropolitulu, dupa ce dice in tacere rugatiunea usitata. Ilu unge cu santulu miru, déca cumu-va n'a fostu unu degiá prin patriarchulu din Constantinopole, ce se póte intempla atunci, candu promotiunea la dignitatea de domnu se face in Adrianopole, séu candu patriarchulu din Constantinopole este absente. Elu este apoi, si se numesce unsulu lui Dumnedieu. Dupa ce s'au facutu tóte aceste, si dupa ce s'a cantatu si Polychronionulu, principele, intre sunete de trompeta, de tympane, si de alta musica, trage la palatu. Intrandu in divanu se pune inaintea tronului preparatu anume pentru acésta ocaziune, ér' boierii cari au venitu cu elu, isi ocupa fia-care loculu seu. Atunci officiarulu insarcinatu de imperatulu pentru a fi presentu la instalare, da Chatisierifulu séu mandatulu imperiale, lui Divanu Effendi, séu secretariulu curtiei, care este turcu, cá se-lu cetésca. Acesta cetesce mandatulu cu voce inalta, frasa de frasa, si marele postelnicu le esplica in limb'a loru. Dupa aceea, officiarulu imperialu pune in spatele principelui caftanulu ce a adusu cu sine, si luandu-lu de man'a drépta ilu duce pe tronu. In acestu momentu se da cu tóte tunurile, si ciausii reduplica acclamatiiunile usitate. Principele apoi inca la rendulu seu, da officiarulu imperatescu unu caftanu captusitu cu ermelinu; ér' secretariulu unu altulu mai simplu. Pusu cu modulu acest'a pe tronu, principele lasa pe boierii se vina a-i saruta mana; dupa aceea i saluta, si se retrage in cabinetulu seu. Festivitatea se termina cu unu prandiu splendidu in onórea officiarulu imperiale, la care ilu insoçiescu mai multi curteni de ai principelui.— Dar credu ca atáta e destulu, pentru a vedé, in ce modu se installéza si se confirma principii Moldaviei in dignitatea de domnia. Care desidera mai larga cunoscintia, consulte istori'a mea despre Moldavi'a, care speru ca in scurtu timpu se va publica (*).

(44) *Aprómisiuni*. Turcii dicu ca garnisón'a crestina de Vienn'a vediendu ca cétatea nu se mai póte tiené lungu timpu, a tramsu la Sultanulu se céra unu armistitiu de diece dile, pentru ca se póta informa pe gubernulu loru despre circumstançiele in cari se alla, dicéndu ca suntu legati prin juramentulu loru militare, de a nu deschide portile fara scirea sa nici unui strainu; ér' déca in aceste diece dile nu li-ar' veni nici-unu respunsu, atunci se voru crede dispensati de la juramentulu loru, si voru poté chiar' contra voiei sale a preda cetatea Sultanulu; dreptu aceea, ilu róga se

(*) Vedi . « Descriptio Moldaviae » Pag. II, Cap. III.

ratului prin unu delegatu inchinatiunea *Eiuvalah* (45) se-i spuna ca suntu storsi cu totul, si ca-i promitu a se supune si a-i fi vasalii sei; dreptu aceea 'i ceru unu armistitiu. Dar' sub diverse preteste, ei amèna confirmarea conditiunilor de capitulatiune. Prin acèst'a nu numai ca au castigatu timpu de a se reculege, dar' au insuflatu nou curagiu in garnisóna, sperandu ca in scurtu timpu au se urmeze ploile de tòmna, si Turcii voru fi necessitati a redica obsediulu. Si nu s'au insielatu. Că-ci pre candu se ocupau cu conditiunile tractatului, au inceputu ploile naturali pe acestu timpu a cadé in atâta abundantia, in câtu obsediatii nu mai dubitau acumu, ca voru poté tiené cetatea; ér Turcii suferira atâtea stricatiuni, in catu departe de a spera succesulu doritu, din contra isi vedeau chiar' si viét'a periclitata. Multi au peritu de frigu si de moia; si cei care erau tramisi a face assalturi, mare parte au fostu ucisi de ferulu si foculu inimicului.

SOLIMANU REDICA OBSIDIUNEA

XIX. Aceste calamitati continue si perdi diurne, constrinsera pe Solimanu a redica obsidiunea (46). Dar' nu mai pucina sagacitate

binevoiesca a nu mai bombarda turnulu S-tului Stefanu, si se crutie acestu monumetu de structura frumósá si admirabile, a carui destructiune nu-i ar' aduce nici-unu folosu. Sultanulu se invoiesce la cererea loru, si, pentru cá se dea si elu timpu de restaurare trupelor sale, le accorda armistitiulu atátu pentru cetate catu si pentru turnu, sub conditiune inse, ca se puna semilun'a in locul crucei pe vervulu turnulu. Obsediatii se dice ca ar' fi implinitu acésta conditiune, dar' de promissiunea de a capitula nu s'au tienutu.

(45) Fericire si prosperitate de la Dumnedieu *Tr. Rom.*

(46) *A ridica obsidiunea.* Unii istorici turci, cari tienu fórte multu la fabule, dicu ca: Pe candu Solimanu era resolutu de a mai continua obsidiunea, dar' totolata incepuse a dubita de bunulu succesu, i s'a aretatu in visu Mahomedu, si i-a disu, « deca nu vei imblandi mani'a lui Dumnedieu prin sacrificarea à loru patru-dieci-de-mii de berbeci; tu nu vei scapa din periclu ». Solimanu si-a explicatu visulu in sensulu literalu, si tramite la vezirulu ordinu ca se-i procure patru-dieci-de-mii de berbeci. Vezirulu i dise: acést'a este impossibilu: căci, cu acestu obsediu, care tiene de atátu timpu, mai tóte provisiunile s'au consummatu, si ceea ce a mai remasu, abia va poté ajunge cá soldatii se-si póta stempera fómna. Afara de acést'a, tienuturile vecine atátu sunt de predate prin incursiunile tatariloru, in câtu nu este nici-o sperantia de a mai poté stringe vre-unu nuou materialu de provisiuni. Atunci Solimanu si aduna pe toti officiarii sei, si le spune visulu ce a avutu. Acesti-a respundu, ca:

se cerea a-se retrage si a-si scapa armat'a de totala perire. Trupele inimice erau aprópe , si Solimanu, dupa atâte perderi , vedea bine, ca este cu multu inferioru in poteri de catu cá se le póta sta fa-
 çie. De alta parte, armat'a sa avoa de a face cu o multime de cap-
 tivi de ambe sexele, pe care Tatarii si ceealalta cavaleria usióra i
 aduceau de prin escursiunile ce faceau pene pe la podulu Isken-
 der (47). Se-i tiena prinsi, i parea periculosu ; sa-i lasé libéri, parea
 lucru imprudente. Pentru a scapa din acósta incurcatura, da ordinu
 a ucide in presenti'a sa pe toti captivii fora distinctiune de sexu séu
 etate. Dupa aceea da ordinu a redica corturile , si fara cá inamiculu
 se observe , pléca cu restulu armatei sale , si merge dreptu spre
 Buda. Ajunsu aici, a datu câte-va dile timpu de repaosu soldatiloru ;

acésta revelatiune divina nu trebe esplicata dupa sensulu literale , ci dupa sensulu
 ei internu ; si anume , ca cei patru-dieci-de-mii de berbeci însémna patru-dieci de-
 mii de musulmani, ce trebe se-si sacrifice viéti'a sub murii cetatiei, si se móra cá
 adeverati martiri pentru legea lor. Candu in urma Sultanulu s'a intorsu la Buda, si
 a luat in revista armat'a, a vediutu ca chiar patru-dieci-de-mii lipsescu. Si din ac-
 césta cauza a legatu pe succesorii sei cu collu mai gravu blastemu (Lanet), a nu mai
 obside in viitoriu Vienn'a. Acésta istoria in sa, nu-o adeverescu alti istorici mai ac-
 curati ai lor. Cu tóte acoste , Turcii atátu de tare credu in ea , in cátu nu-si facu
 nici-unu scrupulu de a affirma in publicu, ca perderea lor fatale de la Vienn'a , ce
 s'a intemplatu acumu pe timpulu meu , a urmatu numai pentru aceea, pentru ca au
 calcatu pe pamentulu, unde prin blastemulu lui Solimanu nu le-a fostu permíssu a
 intra, si prin acést'a au iritatu mani'a lui Dumnedieu in contra lor, care este res-
 bunatoriulu tuturoru cellorlu ce-si frangu votulu lor.

(17) *Iskender*. Acesta este de siguru podulu de la Ratisbona (*), pe care , se pare
 ca pentru eleganti'a si renumit'a sa frumsetia, tatarii ilu numescu, podulu lui Alec-
 sandru. Nu potu, cu asta ocaziune, a nu memora ceva despre sciinti'a Tatariloru in
 studiulu geograficu. Se va paré paradoxu , si totusi este unu adeveru probatu prin
 experientia, ca nici-unu poporu din lume, nu are o cunoscinça mai exacta despre
 situatiunea locuriloru, cá ordele Tatariloru. Ei nu au nici carti nici mape geogra-
 fice ; dar' cu traditiunea in mana, ei au o cunoscintia esacta despre tóte cáhile, ri-
 urile, podurile, vadurile, lacurile, cetatile si satele ; cá-ei ei vorbescu despre aceste
 atátu de adese-ori, in cátu dóca nu lu-ar' fi vediutu nici-olata, totusi elle se implanta
 in memori'a lor atátu de tare, in cátu nu le uita nici-olata. Pentru aceea Turcii au
 facutu proverbiulu : *Tatarung Kulavuse Ihtinge Ioktur*, alica : Tatarii nu ieau nici-
 olata calauzu, si totusi nu gresiescu calea. E de ajunsu ca se lia fostu numai olata
 intr'unu locu, cá se-lu cunósca atátu de bine cá si candu ar' fi fostu nascatu de acolo
 si-lu descrie copiiloru sei atátu de esactu, in cátu chiaru dupa mai multe generatiuni

(*). La antici se numia Reginalopolis. *Tr. Rom.*

totu aici a primitu de la Voivoda (48) Transilvanei (Turci-ilu numiau Banu), decim'a de tributulu collectata in Ungari'a, si l'a confirmatu in dignitatea de domnu alu principatului.

CIRCUMCISIUNEA A TREI FII AI LUI SOLIMAN

XX. Dupa ce s'a intorsu la Constantinopole, a celebratu cu mare pompa in lun'a Rebiul-evvel circumcisiunea a trei fii ai sei, Mustafa, Muhamedu 'si Selimu. La acésta solemnitate au fostu presenti nu numai toti Vezirii si Pasiu imperiului, ci anca si delegatii principiloru crestini, si celu alu Persiei, care de care cu daruri mai mari si mai pretioase: in câtu ti se parea ca tóta lumea a venitu se congratuleze cu acésta ocaziune Sultanului. Dupa ceremonia, a urmatu unu festinu splendidu pentru toti cei presenti. La mésa langa imperatulu de-a-drépt'a a lasatu se siédia (49) *Mufti Kiemal Pasia Sadé* si pe *Kasiulaskier Kadri Celebi*, ér' de-a-stang'a *Hodge* (50) alu seu si *Muhi Illedin Celebi*. A dóu'a mésa era pentru veziri; a trei'a pentru pasi; si a patr'a pentru *Ulemi* séu invetiatii in legi. Ceialalti officiaru civili si militari au luat u locu la mese care-si dupa rangulu. O mésa sepa-

totusi ilu alla. Ei se aplica la acestu studiu cu fórté multa diligentia si-lu considera de unu lucru fara de care nu le-ar' poté succede a face incursiunile loru quotidiane. Dar' ei dau locuriloru, numiri particulari dupa fantasi'a loru propria, asiá, in câtu unu strainu, ori câtu de bine ar' cunosece tienutulu, totusi cu mare dificultate va pricepe ceea ce voru se dica ei cu numirile loru imaginarie.

(48 *Voivoda*. Acesta este unu cuventu slavonescu, si insímna capitanu séu generalu de armata. Polonii inse dau acésta numire la gubernatorii de provincii: precumu Vaivodá Kiowsky, Posniasky (*) etc. Er' Turcii au usulu da a dá acestu nume principiloru crestini din Moldavi'a, Valachi'a si Transilvani'a, cari sunt tributarii loru mai alesu occure acestu nume in mandatele si scrisorile imperiali ale marelui viziru, precumu: Bogdan Vaivodasi, Illak séu Erdel Vaivodasi: cu tóte ca principii Moldaviei inainte de acésta, precum atesta istoriografii, s'au numitu Tekkiur, adeca *regi*. Câte olata se da acestu titlu si gubernatoriloru de cetati mai mari, presupunendu ca acesti-a nu sunt Pasi: precumu: Pera Vaivodasi, Galata Vaivodasi, etc.

(49 *Se siédia*. Acestu usu a inceputu a se perde sub Solimanu: si asta-di Sultanii nu admitu pe nimene se siédia cu ei la mesa.

(50) Instructorulu seu. *Tr. Rom.*

(*) Adecu: Voivod'a de Kiovi'a, de Posnani'a, etc *Tr. Rom.*

rata a fostu pentru ambassadorii straini , intré cari cellu de Persi'a si de Germani'a aveau pe acellu timpu precadentia (51).

FIRINDOS IMPRESOARA BUD'A

XXI. Pre candu aliar' se incepea acestu ospetiu la Solimanu, unu nuntiu neasteptatu din Ungari'a l-a disturbatu in bucuriele séle. Firindos (52) regele Cechiloru (53), crediendu ca Solimanu este confundatu in aceste preocupatiuni de familia, impresóra pe neasteptate Buda, si in duóe-dieci-si-siepte de dile o attaca cu tóte fortiele sale. Dar' Ienicerii, cari tieneau garnisón'a, respingu cu bravura assaltele inimicului, si dau lui Mehemedu beg, fiulu lui Iahia Pasia, guvernatorelui de Semendri'a, timpu de a veni intr'adjutoriulu cetatiei cu trupele din sangiaculu seu. Mehemedu inse, simtindu-se pré slabu, a cugetatu a dejuca forti'a inimicului prin o stratagema. Cu scopulu acesta, a lasatu se se latiésca faim'a intre captivii ce-i prinsese de prin tienuturile vecine, ca elu este *Ibrahimu pasia*, primulu veziru, si ca imperatulu in trei séu patru dile are se ajunga aici cu totu restulu armatei sale; si cu acésta informatiune fictiva, i lasá pe toti se scape. Asesti-a indata alérge in castrele crestiniloru, si spunu celle ce au auditu. Spusele loru atáta terróre au bagatu in crestini, in catu lasandu-si tunurile si cellelalte provisiuni bellice inderetu

(51) *Precadentia*. Loniceru in istori'a sa despre Turci, reproduce o scrisóre a unui literatu catra David Chytraeus, in care se descriu pe largu petrecerile usitate in asemenea ocasiuni; in spezialu se descrie acolo lupt'a intre unu leu cu unu porcu, pe care o reproducu aci chiar' cu vorbele sale: « Erau — dice ellu — si lupte de animale. Intre altele, unu porcu adusu din curtea ambasadorelui germanu, s'a luptatu cu trei lei unulu dupa altulu, asia in cátu nu numai ca a sustienutu atacurile intr' unu modu admirabile, dar', déca nu era legatu de unu picioru, póte ca i-ar' fi invinsu mai bine si i-ar' fi pusu la fuga. Mai alesu pe celu din urma l-a apucatu cu rostrulu seu si l-a trentitu asia, in cátu s'a dusu totu teválindu-se, si a fugitu cu rusíne. Acésta a causatu mare confusiune Turciloru; fiindu-ca ei se assémana pe sine cu leii, ér' pe crestini, si in spezialu pe Germani, cu porcii ».

(52) *Firindos*. Ferdinandu, pe acelu timpu rege alu Ungariei si Bohemieci. Dar Turcii, precumu credu ei, din nebagare de séma au pusu aci numele regelui in locu de numele vre unui generalu alu seu.

(53) Séu Bohemiloru. *Tr. Rom.*

redica obsediulu, crediendu-se destulu de fericiti a poté scapa prin o iute retragere (54) de periclulu imminente.

DAR REMANE BATUTU DE SOLIMANU

XXII. Cu modulu acest'a Buda a fostu liberata. Dar' necasulu lui Solimanu era, ca cumu regele Cechiloru s'a potutu retrage fara perdere. Pentru a-si resbuna pentru acésta rusine, intra la anulu Hégi-rei 938 cu o mare armata in regatulu Bohemiei, si peunde au potutu se adjunga, totu au prepeditu prin arma si focu. Firindos audindu de acésta invasiune, vine inaintea lui in graba cu o armata nu mai pucinu considerabile; primesce lupt'a, si se bate lungu timpu cu mare bravura. Dar' in urma a trebuitu se céda val'orei Turciloru, armat'a sa este respita si constrinsa a refugi la Gradisca (55) resiedinti'a sa, si a se ascunde de inaintea persecutiunei Turciloru. Acésta victoria nu numai a adaosu imperiului turcescu mai bine de duodeci de celati, ci a intimidatu pe micutiéii principi ai Slaviloru si Chirvatiloru (56) intr'atátu, in câtu s'au suppusu de buna voia si ei lui Solimanu.

A. 938

I. C. 1531

ITALIANII ESPULSI DIN MORE'A

XXIII. Intr'aceea si inainte de ce prin acésta victoria s'ar fi re-

(54) *Retragere.* Unii istoriografi turci, de si puçinu accreditedati, dicu ca cetatea a fostu cu totul in altu modu eliberata. Éca ce dicu ei. Dupa ce Turcii au fostu respinsi de la unu bastionu, o femeia evreica, vediendu ca Germanii au intratu in massa pe o pórtá a cetatiei, si-a ruptu mânecarile de la camesia, si aprindiendu-le a datu focu cu ele unui tunu mare, ce Turcii ilu numescu Baliemes. Acesta a facutu o distrugere atátu de terribile între Germani, in câtu Turcii au avutu timpu a se reculege, si a respinge pe inamiculu inspaimentatu de acésta lovire neasteptata, si apoi a se pune in defenza din nou. Solimanu in memori'a acestei fapte, a lasatu de s'a legatu acelu tunu cu unu corcu de argintu in form'a unei coróne, si pe evreic'a dinpreuna cu tóta famili'a sa, o a declarat libera de la ori ce tribut.

(55) *Gradisca.* Urbe celebra in Slavoni'a. Dar' Turcii suntu in erróre, precumu credu eu, candu dicu ca acésta ar' fi fostu resiedinti'a lui Ferdinandu; cáci niciunu scriitoriu crestinu nu dice ca Ferdinandu si-ar' fi avutu candu-va acolo resiedinti'a.

(56) *Slaviloru si Chirvatiloru.* Acesti-a suntu unulu si acelaasi poporu. Cu tóte aceste, Turcii numescu Chirvati pe acei-a cari sunt sub potestatea si in tierile crestiniiloru; ér de alta parte, pe acei cari au adoptatu mahomedanismulu sêu sunt sub potestatea ottomana, i numescu in generalu Serhadiñ, adica margineni.

stabilitu pacea la frontariële imperiului ottomanu, Italianii⁽⁵⁷⁾ adjutati si de alti principii, au nevalitu cu o mare flota in More'a, au occupatu cetatea Coron, si au devastatu in modulu cellu mai barbaru tóta peninsul'a. Solimanu audindu de acést'a, pune Beglerbegu Moreei pe Mehemedu Begu, gubernatorele din Semendri'a, fiulu lui Iahia Pasia, (care chiar acumu in urma a datu o proba evidente de prudenti'a si bravur'a sa la eliberarea cetatiei Buda), si dandu-i o buna parte de armata, i ordina a merge si a lua cetatea din manile inimicului; a-lu ataca cu resolutiune musulmana⁽⁵⁸⁾, si a-si resbuna asupr'a lui. Mehemedu setosu de gloria, si animatu prin aceste vorbe alle domnului seu, pléca indata la loculu unde era tramisu, impresóra cetatea pe neasteptate, si o ataca cu atáta vioitiune, in cátu Italianii, vediendu ca nu mai potú avé sperantia de a scapa, au capitulatu in urma sub conditiune de salva viétia, si au fostu necesitati a se curati din Morea.

OLAME IRRITA PE SOLIMANU CONTRA PERSIANILORU

XXIV. Duoi ani dupa acést'a, Olame principe de Oserbedgianu, suppusu pêné acumu Persiei, pentru securitatea sa fuge la Solimanu, se da cu totul sub protectiunea acestui-a, si-i aréta midi-lócele cumu ar' poté ocupa Bagdadulu. Solimanu se lase a se convinge prin rationamentele lui Olame si trimitte pe Ibrahimu Pasia cu armata in Asi'a, si cu ordinu de a petrece iarn'a in Aleppo, ér in primavér'a urmatória se mérga a-i esecuta intentiunea si a ocupá Bagdadulu. Ibrahimu a urmatu acestui ordinu, dar'ajungendu la Bagdadu, a vediutu ca cucerirea ei este cu multu mai difficile de cátu cumu se asteptase; si asia se întórce la Vanu⁽⁵⁹⁾ si o cuprinde indata la primul assaltu.

(57) *Italianii*. Turcesce Ifrengi; nume ce in generalu ilu dau ei popóraloru din ori care parte a Italiei.

(58) *Resolutiune musulmana*. Adeca resolutiunea de a invinge séu a muri. Atátu un'a cátu si alt'a, diu ei, ca é lucru placutu lui Dumnedieu. Că-ci ei credu, ca acel'a care móre in batalia, é incoronatu cu móрте de martiru: ér acel'a care invinge, va fi remuneratu pentru labórea sa in lumea cealalta. De aci, candu mergu in espeditiune bellica, repetu adese acestu proverbiiu: *Ja Tacht ia Bacht*, séu tronulu, séu fericirea eterna. Séu anca: *Ja Shehid, ia Gazi*, séu martiru, séu invingétoriiu.

(59) *Vanu*. Cetate appertinente Turciloru, situata la confiniele Persiei, si atátu de cunoscuta, in cátu nu mai este necessariu a o descrie.

SOLIMANU NUMESCE ADMIRALU PE CHAIREDDINU

XXV. Chiar' pe acellu timpu. Chaireddinu Pasia, care pênê acuma avuse profesiunea de piratariu pe marea alba (60), offerè servitiulu seu lui Solimanu si-lu rôga se-lu faca admiralu unei flote, promitendu-i ca elu va supune imperiului ottomanu regatele Tunis si Dyesair (61). Imperatulul la acést'a i respunse, ca se mérga la Aleppo, si se consulte cu Ibrahimu Pasia (62), câ-ci clu a insarcinatu pe acesta cu acést'a afacere. Chaireddinu se duce la Aleppo, convinge pe vezirulu ca cucerirea acelora regate nu numai é facile, dér' fôrte avantagiósa pentru imperiulu ottomanu, si imediatu a fostu numitu admiralu unei flote.

UNII PRINCIPI PERSIANI SE DAU IN PARTEA LUI SOLIMANU

XXVI. In anulu urmatoriu, Solimanu merge cu restulu armatei intr'adjutoriulu marelui seu veziru, Ibrahimu Pasia, care era anca totu la Vanu. Depártandu-se de aci, si ajungendu la Tibris (63), Sultanu Musafferu, rege de Ghilanu (64), cu diece mii omeni, si Mehemedu Chanu, se alatura lui contra Persianiloru, si-i promitu de a-i fi pe viitoriu suppusi vasali. Solimanu i incuragiaza, assecurandu-i de favorea si buna-vointi'a sa, si apoi trage cu armat'a sa la Sultani'a, de unde dupa o scurta pausare, cu inceputulu iernei pléca spre Bagdadu.

SOLIMANU OCCUPA BAGDADULU

XXVII. Tekkielu Mehemedu Chanu (65), care guberná Bagdadulu

(60) Marea mediteranea *Tr. Rom.*

(61) Algeri'a *Tr. Rom.*

(62) *Cu Ibrahimu Pasia.* Candu Sultanii turci au insarcinatu pe marele veziru cu deplina putere de a administra trebile imperiului, si in speçialu, candu l-au tramisu in vre-o expeditiune: in asemeni casuri, ei nu facu nimicu fara scirea vezirului; séu de facu, atunci é semnu ca autoritatea vezirului a scadiutu. Pentru aceea déca se intempla, cá imperatulul se ordine ceva, ce ar' fi trebuitu se ordine vezirulu, atunci numai decátu se aude la curte proverbialu: *Semeri Iere urdi*, siéu'a si sielamintele au cadiutu josu, séu: l-au scosu din siéra; adeca au cadiutu din onórea si din dignitatea sa.

(63) *Tibris.* In timpii mai dinainte s'a numitu *Tarris*, séu precúmu dicu altii. *Persopolis.* vechi'a residentia a regiloru Persiei si capital'a imperiului.

(64) *Ghilanu.* Mai de multu se numia Hircani'a.

(65) *Tekkielu Mehemedu Chanu.* Unu renumitu generalu persianu si gubernatore

in numele regelui Persiei, audindu ca se apropia Solimanu, si simtiendu ca este cu multu mai slabu decâtu ca se póta resiste puteriloru ottomane, ese din cetate, lasa tier'a in grati'a lui Solimanu si so retrage cu omenii sei departe in intrulu Persiei. Solimanu vine si intra in cetate fara nici-o resistantia. Elu intrebuintia vre-o câteva dile pentru a cerceta monumentele vechiloru eroi; aici observá unu locu dedicatu memoriei lui Imam Asam (66), de unde nu numai se potea defende cetatea in contra atacuriloru inimice, dar' si locuitorii se potea tiené bine in fréu, in casulu candu ar' cutedia a se revolta. Dreptu aceea, elu a datu immediatu ordinu a fortifica bine acelu locu, a-lu provedé cu munitiunile necesarie, si-a pune acolo o garnisóna buna de Ienicieri. Dupa aceea, fiindu ca avea timpu liberu, s'a pusu si a esaminatu acconturile Defteriuului; cu care ocaziune a vediutu, ca nu numai a intrebuintiatu in usulu seu propriu o suma enorme de bani, dar' prin avariti'a sa a lasatu a se seduce, péné in câtu a vendutu Persianiloru totu planulu domnului seu, asia declarandu-lu culpabile lesa-maiestate, a ordinatu a-lu spendiura numai decâtu. Defterdariulu adusu sub furci (67) céri péna, cernéla si charthia, dicúndu ca are se descopere Sultanului unu secretu importante inainte de a muri. Dupa ce i s'au adusu péna si charthia, a scrisu o epistola catra imperatulu, in care i spune, ca Ibrahimu Pasia, marele veziru, este totu-atátu de culpabile cá si elu, si ca acesta este corruptu prin bani de catra Persiani, cá

de Bagdadu. Acesta a sciutu prin manoperele sale se corrumpa pe vezirulu si pe Defterdarulu lui Solimanu: din care periclu, Solimanu numai prin favorea sortiei órbe a scapatu.

(66) *Imam Asam*. Se crede ca aci este mormentulu fundatorelui ceremonieloru sectei musulmane, cari de comunu se celebra sub numele acestui-a. Succesorele lui a fostu *Imam Schafí*; nici pe acest'a nu-lu urescu Turcii, dar' nici nu-lu urméza atátu de tare cá pe cellu d'ántáiu.

(67) *Sub furci*. Turcii credu fóre tare in fassiunea persóneloru moribunde. Ei au firma convictiune, ca ceea ce confessa unu omu in ultimele momente ale vietiei sale, fia ca móre de móрте naturale ori de móрте violenta, atátu este de adevératu, in câtu nu numai ca ajunge mai multu decâtu spusele a loru patru dieci de martori, dar' sterge tóta ulteriór'a dubietate, chiar' de ar' fi lumea intréga de opiniune contraria. De aci, nu este mirare, déca Solimanu a crediutu acestui unicu martore, si ne mai asteptandu alte probe, a punitu pe vezirulu seu cu móрте.

se atente asupra vietii imperatului. Acésta epistola , pe care Sultanulu o supresse (68) la inceputu , a fostu caus'a in urma , de nu multu dupa aceea a trebuitu acestu faimosu si prudentu veziru , se si pérda viéti'a.

PERSIANII SPAIMENTATI CERU PACE DE LA SOLIMANU

XXVIII. Pre candu stá Solimanu in Bagdad, totu intr'una i veniau nuntiuri de la frontariile inimice, ca Schachulu Persiei merge cu o armata mare se impresóre cetatea Vanu. La aceste sciri Solimanu se întórce imediatu la Tibrisi; aici mergéndu in Giami'a cea mare fundata cu spese immense de Solimanu Hasanu, fu fórte multumitu audindu pe Chatib(69) mentionandu in rugatiunile publice si numele seu pre langa numele celoru patru succesori (70) ai lui Mahomedu. In diu'a urmatória merge de se pune in castre la Derghegine , pentru a fi gata a se oppune la ori ce intreprindere a inamicului. Cu modulu acest'a , atáta spaima a bagatu in Schachulu Persiei, in catu nu numai a renuntiatu la intentiunea sa de a impresóra cetatea Vanu, ci imediatu a tramisu delegati la imperatulu pentru a-i cere pace. Solimanu i ascultá cu sange rece, dar' i tramise acasa fara a le da respunsu.

SOLIMANU SE INTOARCE ACASA, SI ORDINA A LUA VIÉTI'A LUI IBRAHIMU PASIA

A. 942

I. C. 1535

XXIX. VEDIENDU Solimanu ca nu mai are dé a se teme nimicu de Persiani , la anulu Hegirei 942, in lun'a Saferu , se întórce cu armat'a sa victoriósa preste Chavit la Dergisie. Aici vine Chanulu de Bitlis (71) la imperatulu in castre, si obtienendu audien-

(68) *Supresse*. Tóta lumea scie cátu sunt Turcii de abili in artea de dissimulare , mai alesu in casuri de tradare, séu in cele ce concernu pe inimicii loru. De aci este proverbiulu comunu la ei, care dice: *Kirsilmejen El opilmeki ghiereki*, adeca: man'a pe care nu o potemu taia, trebe se o sarutamu.

(69) *Chatib*. Lectore, precumu sunt Diaconii in besericile nóstre: séu unu predicatoru , care de pe catredra mentionéza in rugatiunile publice numele imperatului.

(70) *Succesorii*. Vedi numele loru mai in susu la Capu II din Cartea III, in not'a 41-Persianii néga pe cei trei d'ántáiu, si recunoscu de succesoru alu lui Mahomedu numai pe Ali.

(71) *Bitlis*. Urbe insemnata in Persi'a la marginile Georgiei . pe unu rlu ce pórtá acelasu nume. Riulu acest'a abundéza de o specie de pesci, numiti *moruni*; cei mai mari pesci de apa curgétória , si de cari nu se mai alla decâtu numai in Dunare si

tia, nu numai i promise ca va fi in viitoriu suppusu imperiului ottomanu, ci si offere cu tóta umilinti'a cheile de la tóte cetatile de sub jurisdicțiunea sa; Solimanu primindu-i offertulu, ilu dimitte acasa incarcandu-lu cu celle mai distincte onori. Dupa departarea Chanului, Sultanulu isi continua calea preste Amse la Aleppo, si in urma in lun'a Regebu intra in tritmfu in Constantinopole. La trei zile dupa aceea ordina mórtea, mai nainte atátu de iubitului seu și bravului generalu Ibrahimu Pasia.

COMITTE LUI MEHEMEDU CHANU SE CUPRINDA GIURGISTANULU (72)

XXX. In anulu urmatoriu s'a vediutu necesitatea de a intreprinde o nooa espeditiune in Persi'a pentru a preveni cá cuceririle facute mai in urma, se nu se pérda. Dar' fiind-ca imperatulu, pentru calea cea lunga si fatigiósa, se infiorá a face insusi acésta espeditiune, asiá tramite cu o buna armata pe Mehemedu Chanu, care i se suppusese acumu de curendu, cá se ocupe Giurgistanulu (73).

A. 943
I. C. 1535

Volga. Ei nu remanu preste iérna in acestu riu, ci in de cu primavéra mergu in marea caspica, si in spre tóamna se intorcu inderetru in Volga, asia in cátu preste iérna nu vei gasi nici unulu in marea caspica. Russii, cari au gurile fluviului Volga, sciu acesta, si primavér'a candu sciu ca acuma esu si męrgu spre mare, astupa esirile cu gardu de tresthia, si prindu o multime din ei. Locuitorii din Bitlis, vedindu ea cu modulu acest'a li se subtrage pescuitulu loru, au facutu cu Rusii o invoire, ca in diu'a inainte de duminec'a Floriiloru, pentru binele crestiniiloru din Bitlis, se ridice celu pucinu unu gardu. si se lase libera esirea pesciloru in cursu de trei zile. Indata dupa acésta, si chiar' in diu'a urmatória, din riulu Bitlis se prindu o multime de moruni. Déca aceste sunt adeverate (precum mi le-a naratu unu turcu locuitoriu in Bitlis, si care cu ochii sei le-a vediutu), apoi omulu trebe se mire de celeritatea acestoru pesci, cari in dóue-dieci-si-patru de óre percurgu tóta marea caspica.

(72) Giurgistan însémna: tíer'a Georgiloru; cá-ci Stan, séu istan însémna tíera: precumu Kiurdistan însémna tíer'a Kiurdiloru, etc. *Tr. Angl.*

(73) *Giurgistanulu*. Patri'a unui popora fórte faimosu, situata intre pontulu cuxinu si marea caspica. Locuitorii acestei tíeri, in timpii antici se numiau Ἰβηροι (Iberiani), ér' asta-di se numescu Georgiani. Unii suntu de parere ca numele acesta li s'a datu de la S-tulu George, patronulu loru, dupa ce adeca au imbraçiosiatu religiunea crestina. Dar' falsitatea acestei opiniuni este mai multu decâtu evidenté; cáci inca Pliniu si Mela, cu multu mai nainte de timpii S-tului George, facu mentiune despre Georgiani. Ei profesáza religiunea greca-orthodoxa. Afara de artea venatului, de maistri'a de a trage cu arculu, si de a fura, abíá, si cu greu vei gasi la ei alta

Mehemedu , pentru a-și areta fidelitatea sea și zelulu catra imperatulu, plăca immediatu cu armat'a și intra in Georgi'a ; și dupa multe și sangerose lupte umiliesce pe locuitori intr'atātu, in cātu ei insii au tramisu delegati la imperatulu, și i-au suppusu tōta tiēra sub certe conditiuni.

HASRUD BEGU BATE PE CRESTINI IN BOSNI'A

XXXI. Chiar pe acestu timpu, unu numeru considerabile de Moldoveni, Poloni, Bohemi, Germani și Spanioli se intrunesc in modu voluntariu, facu o invasiune in Bosni'a, și impresōra Suli'a. Dar' Hasrudu Beg, bravulu guvernatore alu Bosniei, fara a astepta ordinulu sēu adjutoriulu imperatului, i attaca, de și cu armata pucina, dar cu atātu rapediune, in cātu acei-a cuprinsi de terrōre, nu numai au redicatu obsidiunea, dar' cugetau fia-care cumu se-si scape viēti'a prin fuga. Hasrudu Begu, neindestulitu numai cu liberarea cetatiei, persecutēza cu vigōre pe fugari, și ajungundu-i aprōpe de Kilis se descarca cu furia asupr'a loru, și-i resipesce cu totul. Dupa aceea impresōra cetatea Kilis, și o cuceresce in cāte-va dile. Cu modulu acesta elu a adnectatu imperiului unu sangiacu cu totul

arte sēu sciintia. Dar' se dice ca de vre-o trei ani incōce au adusu unu typariu grecescu din Hollandi'a, și au typaritu o carte, in care se cuprindu laudele beatei Maria vergine ; și se pare ca au prinsu gustu de a se ocupa cu literatur'a grēca. Chanulu sēu principele loru anca se tiene de religiunea crestina ; dar' nu pōte se ajunga pe thronu , inainte de a face profesiunea credintiei mahomedane ; dar, dupa aceea regele Persiei i da licentia se-si faca rugatiunile sēu in vre-o Giamia sēu in beserica crestina. De unde cu dreptu cuventu se pōte dice, ca elu in privinti'a religiunii este unu amibiu. Unu Chanu de acesti-a a fostu necessitatu pentru certe cause a fugi in seclulu trecutu la Russi'a ; și fiulu seu au adjunsu generalu de artileria in armat'a lui Petru celu mare ; elu a cadiutu prinsu in batali'a cu Svedianii, și-a muritu in Stockholmu. Candu amu mersu la Moscu'a in anulu 1712, l-amu intelnitu aici, și mi-a datu una geneologia a Chaniloru din Georgi'a, tradusa in grecesce, și plina de cele mai curiōse fabule. Asia, in acēta geneologia se dice, ca Davidu regele Iudeiloru a fostu fundatorele familiei acestoru Chani ; și anume ca nepotulu lui Davidu din lini'a lui Solomonu a esitu din Iude'a și a trecutu in Georgi'a, și a fundatu aici unu imperiu, apoi in urma (Dumnedieu scie cumu) a fostu hotezatu prin tatalu seu in numele S-tei trinitati. Convinsu de aceste istorii idilice, elu afirmā susu și tare, ca dupa sange este ruda cu Domnulu Iisusu-Christosu cā omu. De aci, Lectorele va pōte vedē prē usioru, cāta ignorantia este la acestu poporu.

nou, și a transmis scire la Constantinopole despre această imbucuratoria nouă.

CHAIREDINU DEVASTA APULIA

XXXII. Pre cându imperiulu ottomanu se lăția în Asi'a, pe atunci nu mai puțin creștea și în Occidentu. Chairedinu Pasia (74) (pe care Solimanu, cumu amu vedutu mai în susu, din simplu pirataru l'a facutu mare-admiralu), lasa a devasta toate cóstele africane în marea mediteranea, ocupa cetatile cari nu voiau a se supune de buna voia, și distruge cu focu și feru provinciile învecinate. După ce a suppusu toate cetatile întarite din aceste parti, în reîntorcere ajunge la Apuli'a, ocupa cetatea Kuslube, înunda ținuturile vecine, și ia cu sine o multime de captivi.

IMPRESORAREA DE LA CHIURFUS NU SUCCEDE

XXXIII. Cătra finitulul anului, imperatulu prepara alta flota, și o tramite în marea adriatică sub comand'a lui Lufti Pasia (succesorele lui Ibrahimu Pasia în dignitatea de mare veziru), și sub comand'a lui Chairedinu capudanu Pasia, spre aluă de la Venetiani insul'a Kirfus (75). Elu însuși, acompaniatu de doi fii ai sei, Mustafa și Mahomedu, merge în armat'a terestru prin Avlonia (76), cu scopu

(74) *Chairedinu Pasia*. Acestu cuventu, după etimologia însăuna bunetatea și grați'a credinței. Acestu Chairedinu a fostu mai antaiu unu piratu renumitu, și apoi s'a facutu mare-admiralu alu imperiului ottomanu; elu a fostu terrorea creștinilor, cari de comunu ilu numescu *Barbarossa*. După elu au mai avutu Turcii pe unulu Capudanu Pasia, renumitu sub Sultanulu Mustafa, și care s'a numitu *Mezzomorto*; acest'a a adusu marin'a turciloru la cea mai mare reputatiune. Acestu Capudanu Pasia, de și purtă trei tugiuri și avea toate onorile unui veziru, totuși elu nu se îmbracă nici-odată altfelu decâtu în uniformă de marineriu, dicendu, că portulu turcescu nu se potrivește pentru marinari, și că e lucru rusinosu pentru unu marinaru a purta îmbracaminte lăna și scumpă. Pentru aceea, dela acestu timp înainte, toti admiralii și capitani de marina au încputu a se îmbraca numai în uniform'a lor de marinari.

(75) Corfu, la cei vechi Corcira. *Tr. Rom.*

(76) *Avloni'a*. Numole unu ținutu și cetati în Albuli'a, care, dinpreuna cu Epirulu, la Turci se numescu Arnaud. Locuitorii acestui ținutu sunt obligati a urma în caștrele turcesci cu optu mii de oameni. Soldatii lor sunt foarte bellicosu, curajoșu, și escellentu în a trage cu pusc'a. Mai înainte au professatu religiunea orthodoxă; dar' asta-di atâtu sunt de coplesiti de mahomedanismu, în cătu întrecu chiar'

de a debella pe Arnaudi, cari facussera aici nescari turburari. Dar aĉesti-a ar fi potutu se faca fôrte difficile trecerea lui Solimanu prin

pe Turci in superstitiuni. La ei nu se cultiva nici-o sciintia; dar' care se aplica la vre-o arte, face progrese fôrte mari in ea. Duóe arti sunt, in cari esceléza : apeductele, si vindecarea de ruptura (*). In câtu pentru cea d'ântâiu, nu trebe decâtu se véda cine-va apeductele din Constantinopole, pentru cá se se convinga despre a loru desteritate. Si ce é mai multu, ei facu aceste apeducte fara a fi invetiatiu câtusi de pucinu sciintiele matematice, fara regule, fara instrumente; mesura inaltimea muntiloru, distanti'a locuriloru mai exactu de cumu o ar' potea face acésta unu geometru; sciu judeca fôrte bine despre calitatea si quantitea apei. Déca-i intrebti despre fundamentele acestei sciintie, ei nu te pricepu ca ce vrei de la ei, nici iti sciudá vre-o explicatiune. In câtu pentru cur'a de vatamatur'a, ei au unu metodu duru in sine, dar' care succede la persóne de ori si ce etate. Candu eramu la Constantinopole, secretariulu meu, care era acumu trecutu in ani, patimiá de acésta bóla; eu cá se cunoscu mai bine metodu loru de vindecare, amu lasatu se-lu cureze in palatulu meu.

Dupa ce ne-amu inuoiutu pentru pretiulu de cura, ei s'au pusu si au legatu pe patientulu de o scandura lata imfasiurandu-lu cu curele de pansa de la peptu péné la picióre; dupa aceea, cu o speĉie de briciu facéndu o incisiune din josu in fóle, au deschisu hypodermiulu, au trasu peritoniulu afara cam de o palma, și au adusu la locu intestinele, ce erau cadiate in cóie. Apoi au cusutu hypodermiulu cu o aĉie grósa, si dupa ce i-au facutu in capetu unu nodu bunu cá se nu se deslege, au taiatu cu acelasiu briciu buzele hypodermiului ce spendiurau asupr'a cuseturei; au unsu apoi ran'a cu grasime de porcu, si o au arsu cu ferru aprinsu. Dupa aceea au redicatu cevasi in susu piciórele patientului, care era mai multu mortu decâtu viiu, au deschisu nitielu ran'a, si au versatu in rana albusiulu de la nuóe óue prospete. Déca intr'o óra séu duóe albusiulu incepe a spuma séu a clocoti, atunci é semnu bunu ca cur'a succede. Ér' déca, dupa asteptare de trei óre, albusiulu óualorú nu incepe nici a spumá nici a clocoti, atunci tienu si dicu ca bol'a é mortale. din cauza ca patientulu este atátu de slabu, in câtu este peste putintia se-i adjute bunetatea medicinei. De altminterea, dintr'o suta abiá le móre unulu séu duoi; si acést'a anca o atribuiéscu mai multu debilitatiei séu betranĉetiei personei, decâtu neajunsului artei lorú. Adóu'a si a trei'a di se repete infusiunea cu albusiulu de óue. Si in totu timpulu acést'a, patientulu a trebuitu se stea in continuu intinsu pe spate; si erá atátu de storsu de tóte simtirile, in câtu elu semená mai multu a mortu decâtu a viiu. Nici ca-i permiteau a manca séu a bó ceva, ci diceau ca este destúlu a-i umedi limb'a din candu in candu si câtu se póte mai adese-ori cu câte o picatura de apa. In a patr'a di au luatú pe patientulu legatu de scandura cumu era, si l-au pusu pe padimentu; aici elu si-a revenitu in simtiri, si cu o voce debile se vaieté de durerile ce simtia. Apoi i-au datú puĉina apa calda pentru a-i stempera setea; ér in urmatoriele trei dile i-a permissu a lua pucina suppa, fla de ori ce, numái se grigésca a nu-si incarca stomachulu cu alte mancari. In a sieptea di i-au deslegatu infasiuraturele, si l-au pusu incetu-incetu in patu. Dar' pentru cá se nu-si redice pi-

(*) Hernies. *Tr. Rom.*

Avlonia, déca la îndemnul lui Aias Pasia, compatriotu alu loru, nu s'ar' fi suppusu de buna voia imperatului. Suppunendu-i-se Arnaudi'a (77) fara un picu de versare de sange, Solimanu a statu aici aprópe o luna de dile, pentru a regula trebile interne alle tierei, si apoi a trecutú in insula, creiendu-se degiá domnu asupr'a ei. Dar' sórtea a voitu altminterea. Aici esindu pe uscatu cu trupele sale, a comandatu a da focu tuturoru cetatiloru si sateloru, si a impresora si inchide cetatea de tóte partile; in urma inse dupa multe ciocniri si perderi de amendoue partile, fu liberata prin apropierea iernei, care a silitu pe Sultanul cu atátu mai vertosu o redica obsidiunea si 'a-și luá calea inderetru la Constantinopolé, fiindu ca marea anca incepuse a jucá tempestatile sale oragióse.

MEHEMED BEGU BATE PE CRESTINI

XXXIV. La anulu Hegirei 944, o armata de doue-dieci mii de ómeni adunati din differite natiuni, sub comand'a unui anume Kohpan (78), intra pe la Serem (79) in granitiile imperiului ottomanu,

A. 914

I. C. 1537

ciórele séu se se misce. duoi au statu in continuu langa patientulu, si repetiau infusiunea cu albusiu de óua in tóta diu'a. Dupa a nóu'a di si péné la a dóue-spre-diecea infusiunea se facea cu albusiu numai din siese óua, si inspumatiunea se parea ca é mai móre decátu mai nainte. Intr'a cinci-spre-diecea di, ran'a abíá potea primi mai multu decátu albusiulu unui ou; dar' infusiunea totusi s'a continuatu péné mai potea intra in rana ori cátu de pucinu albusiu, si péné candu se mai vedea ceva in spumatiune. Candu tóte aceste semne au incetatu, au aplicatu pe rana unu emplastru preparatu din resina, oleiu si alte mixturi, si au permisu patientului a-si miscá piciórele si a se culcá pe cóste. Intr'aceea, in tóta deminétia inainte de ce patientului ar' fi luatú ceva la sine, trageau incetisioru de capetulu ației ce spendiurá afara, cá se véda, óre nu s'a deslegatu cusutur'a. Dupa duóe-dieci, trei-dieci, séu patru-dieci de dile, dupa cumu permite etatea séu puterile patientului, tragu afara aci'a, aplica unu altu emplastru pe rana, si cur'a è terminata. Si cu acestu metodu duru, care eu cu ochii mei l-amu vediutu, vendeca acesti ómeni neinvetiati unu morbu atátu de greu.

(77) Adeca: Alþani'a. *Tr. Rom.*

(78) *Kohpan*. Cine se fia fostu acesta, cu greu se póte ghici. Ca Turcii dau Germaniloru numele de Spanoli, caus'a, precumu credu eu, trebe cautata in acea impregiurare, ca imperatulu Carolu V. a fostu totodota si rege alu Spaniei.

(79) *Seremu*. Turcii dau acésta numire unui siesu largu, situatu dincolo de fluviulu Sava intre Belgradu si Petrovaradinu; pe locuitorii acestui tienutu i numescu de comunu Serin Ogli.

cu scopu de a impresorá Semendri'a. Dara inainte de a adjuge acolo, Mehemedu Begu, gubernatorele cetatiei le ese inainte, i attaca de'ndata, si le respesce tóta armat'a. Dupa ce cu modulu acesta a curatitu tienutulu seu de inimici, a tramisu pe fiulu seu Arslanu Begu la Sultanulu spre a-i duce scire despre acésta noutate placuta. Imperatulu anca in recompensa i darui unu sangiacu (80).

SOLIMANU PRIN GENERALII SEI OCCUPA REGATULU JEMEN

A. 945

I. C. 1538

XXXV. Aceste victorii alle generaliloru sei, au animatu pe Sultanulu la alte intreprinderi si mai mari. Asia, in anulu urmatoriu tramite pe admiralulu seu Chairudinu, si pe Solimanu Pasia, comandantele infanteriei, cu o armata considerabile la Indi'a (81) cari amenduoi esecuta ordinulu imperatului cu atáta zelu si diligentia, in cátu in pucinu timpu supunu si adnecta imperiului otomanu totu regatulu Jemen (82), dimpreuna cu tóte provinciile adjacente.

(80) *Sangiacu*. Acesta era in timpii mai dinainte cellu mai onorificu officiu la Turci. Dar' dupa ce s'au introdusu regulamentele civili si militari alle lui Solimanu, Sangiacatulu este cellu din urma din speçie de gubernamentu; cáci cei cari se investescu cu acestu officiu, nu pórtá tugu séu cõda-de-calu, ci au numai unu stindardu, care se chiama sangiacu.

(81) *Indi'a*. Aci se intielegu marginile Arabiei Felice: cáci io n'amu cetitu nicaiurea, ca o armata turcésca se fia trecutu vro-odata in Indi'a.

(82) *Jemen*. Este unu regatu de o estindere fórté mare intre marca rosia si golfulu persicu, care dupa geograffi atátu antici catu si moderni, face o parte din Arabi'a, si care in comunu se numesce Arabia *εὐδαίμων* séu Arabi'a Felice. Dar' nici-unu istoriografu turcu ori arabu, n'au numeratu pe locuitorii Iemeniei intre arabi. De aci presupunu eu, ca opiniunea geograffiloru europeni, ori cátu ar' avé sanctiunea atátoru timpuri trecute, ea totusi nu are nici-unu fundamentu firmu. Pentru a intielege mai bine acésta materia, trebe a se observa, ca arabianii impartu pe locuitorii Asiei si Africeii in trei triburi: Tatari, Persiani si Zeugi. Sub numele de Tatari cuprindutóte natiunile dintre oceanulu septemtrionale si muntii caucasi, si anume pe Tatari, pe Calmuci, Siberiani, Chinesi etc. Sub numele de Persiani, intielegu pe toti locuitorii de asta-di ai Persiei. Cu numele comunu de Zengi numescu pe toti, cari locuiescu pre langa si in giuru de Persi'a, si de la marginile Chinei péné la oceanulu occidentale, in Asi'a si in Afric'a, precumu sunt Indianii, Arabii, Egiptianii, Abisini, Ethiopianii, locuitorii din Marocco, Tunis, Tripoli si Fez, apoi Maurii si Negri, si tóte acelle popóra barbare, care locuiescu acellu vastu continentu alu Asiei si Africeii. Acésta numire de Zengi se deriva de la perulu scurtu si cretiu, cu care a distinsu natur'a petóte aceste popóra, dar' numai pe aceste. De aci Persianii pe cei cari au peru lungu si cretiu, ii numescu Mui Zengi. (In cátu pentru Asi'a minore,

SOLIMANU DEVASTA MOLDAVI'A

XXXVI. Pre candu generalii sei ilu informau despre aceste petreceri victorioase, Solimanu insusi in fruntea unei armate numeroase intra in Moldavi'a sub titlu de amicu (83); dar', preste asteptarea locuitorilor, elu de la Dunare si pene la Suceav'a, capital'a tierii de atunci, devasta tota tier'a prin focu si feru. Se pune apoi in corturi aproape de acesta cetate, si ordina a i se raspunde tributulu annuale.

Moldovenii vedindu ca nu este alta cale de a scapa din acesta calamitate neasteptata, se roga in tota umilinti'a de pace, si promitu a-i raspunde tributulu annuale sub singur'a conditiune, ca se remana liberi ca si pene acumu in usulu (84) de a-si alege pe prin-

amu aretatu la o nota precedenta (*), ca ea de comunu a fostu considerata ca partea Europei seu a imperiului romanu). Er' in catu pentru numele de Arabu, acesta nu se da decatu acelloru triburi, cari nu au locuinte stabile, ci traiescu vieta errante prin desertele siesuri intre Aleppo, Damascu, Mecca si Bagdadu, care este chiar' acea parte de pamantu ce in chartele moderne se numesce Arabia Deserta si Petrosa. Deka dar' geografil europeni sub numele de Arabi, dupa sensulu primu, intielegu pe toti Zengii, atunci trebe se dea Arabiei o estensiune cu multu mai mare decatu ceea ce se vede in chartele si comentariile lor. Er' deka, urmandu sensulu alu doilea sub Arabi intielegu numai pe acei-a, cari ei insii se numescu cu acestu nume, atunci este evidentu, ca tier'a ce o numescu ei Arabi'a Felice, cade afara de marginile adeveratei Arabia. Caci chiar si numele insusi de Sarihindi, adeca indiani galbini seu olivastri, ce se da Iemenianiloru de catra toti orientalii, anca areta indestulu ca ei nu sunt Arabi, ci Indiani dupa originea lor. Turcii dau numirei de Indiani galbeni, duoe ratiuni. Unii dicu ca pentru aceea se numescu galbeni, pentru ca imperatulu lor porta vestmente numai in colorea galbena, si e interdisu particulariloru din tota tier'a a porta vestminte de acesta colore; chiar' precumu la Turci nu e permisu nici unui strainu a porta vestminte in colorea verde. Altii erasi tienu, ca chiar' colorea naturale a fecei lor, care in comparatiune cu a Ethiopeniloru, trage alburia, le-a datu acestu nume. Dar, dupa opiniunea mea, puçinu importa a sci care din aceste disputabile pareri este mai aproape de adeveru. Destulu atata, ca acestu poporu, locuitoriu in Iemeni'a, se numesce in unanimitate Indiani si nu Arabi, si ca prin urmare Iemeni'a nu face propriamente parte din Arabi'a, ci din Indi'a.

(83) *Amicu*. Annalile Moldaviei dicu, ca Turcii sub pretestu de a merge se faca o expeditiune in Poloni'a, au cerutu dela Moldoveni se treca prin tier'a lor; dupa aceea inse au intorsu armele in contra lor, si au devastatu tota Moldavi'a in modulu ce se pote mai miserabile.

(84) *In usulu*. Turcii, aproape un seclu intregu au sciutu sa nu disturbe pe Moldoveni in dreptulu de libera alegere a domniloru, dreptu garantatu lor prin tractate.

(*) A se vede not'a 20 la Capu II. din Cartea I., si not'a 16 la Capu 3 din Cartea I. *Tr. Rom.*

cipele, si acesta se-si conserve potestatea regale (85) illimitata cá mai nainté. Solimanu le acórdá cererea, le confirma pe principele (86) pe care l-au alesu ei, si le da inderetru liberi pe toti captivii. Dar pe diu'a urmatoria, da ordine tutoru boieriloru a se aduna inaintea sa, si aici le face aspra infruntare, ca au cutediatu a uita beneficiurile primite de la imperatorii musulmani, si a redica arm'a contra unui imperiu atátu de potente, si nu numai a da focu la cetatea Kilia, dar' anca a ucide o multime de musulmani. De si aceste fapte se punescu, dupa legea mahomedana cu mórte, totu-si elu — Solimanu — dice cá pentru a-si aretá clementi'a sa le concede viéti'a si libertatea, sub conditiune inse de a-i estrada toti thesaurii ultimului loru principe (87). Nefericitii Moldoveni cumu puteau se re-

Dar' cu timpu au inceputu a le pune domni ei insii, si de comunu le puneau domnu pe fiulu principelui pe care-lu tieneau cá ostategu in Constantinopole. In urma au offeritu acésta dignitate la cutare greco din Constantinopole; asiá a fost inainte cu patru-dieci de ani Demetrie Cantacuzenu, cu trei-dieci de uni Antonu Rossetta, si pe timpulu meu Duca Rameliota si Nicolae Maurocordatu, fiulu renumitului Alexandru Maurocordatu, primu-interprete pre langa curtea ottomana, si con-delegatu lui Rami Mehemedu, Reis effendi, la pacea de la Carlovitiu. Dar' despre tóte aceste voiú vorbi mai pe largu in Descriptiunea Moldaviei, ce am de cugetu in scurtu timpu a o dá la lumina.

(85) *Potestatea regale.* Acésta potestate a remasu anca péné asta-di neviolata principiloru de Moldavi'a si de Romani'a. Ei impartu dupa placu tóte deregatoriile mai inalte, facu legi nuóc, si au deplina putere de viétiá si mórte asupra tuturoru ai loru suditi. Si dupa ce este instalatu odata in dignitatea sa de domnu, nu se mai primesce la curtea ottomana nici-o plangere pentru punirea cu mórte a vre unei persóne, fia boieriu séu altulu, si ori cátu de innocentu ar' fi fostu acest'a. Dar' déca asupresce pe suditiíi sei facéndu esactiuni in modu tiranicu si ilegale, elu póte fi trasu la respundere pentru astfelu de procedere a sa.

(86) *Principele.* Istoriografi moldoveni ilu numescu Stefanu cellu tineru, unu fiuu naturale alu lui Bogdanu.

(87) *Ultimului loru principe.* Acea este sistema la Turci, cá se incarca cu crime fictive pe acela, pe care si-au propusu a-lu puni. Este adevératu, ca Moldovenii au datu focu cetatiei Kilia, dar' acést'a nu s'a facutu cu consensulu statului, ci numai din posta de resbunare a unoru persóne private, si anca nici acesti-a nu erau atátu de culpabili cá tatarii din Budgiacu. Cáci mergendu acesti tataru in societate cu alti noii coloni turci, la o padure cá se taia lemne, s'a escatu cértá intre ei si intre locuitorii din Kiegeci, in urm'a carei-a acesti din urma au alungatu pe Turci din padure. Dupa cátu-va timpu, Turcii se intoreu a dou'a óra se taia lemne; atunci locuitorii i-au pusú érási la fuga si i-au urmaritu péné la Kilia, si au datu focu

fuse? Defterdariulu acompaniatu de unii Ienicieri intra in cetate, si despoia thesaurulu, atâtu cellu publicu câtu si celu privatu alu principelui (88), unde pre langa summe considerabili de bani, erau anca si diademe de alle principiloru, sceptre, cruci, si o multime de imagini adornate totu cu pietre scumpe, pe cari Solimanu abusandu dupa placere, le luà cu sine, si se duse cu elle si cu trupele sale indoretru la Constantinopole. In rentórcerea sa, a ordínatu cá Kili'a (89) distrusa de Moldoveni, se se edifice din nouu; si findu ca in aceste parti nu erau paduri, daru spre scopulu acesta lemnulu podului ce lasase elu a se construi preste Dunare.

CHAIRUDINU BATE DUOE FLOTE CRESTINE

XXXVII. Intraceea, Chairudin in întórcerea sa din regatulu Iemen, da pe neasteptate, aprópe de Creta, de o flota inimica constatória din trei sute de návi, si dupa o lupta fierósa si obstinata o nimicesce cu totul, ocupandu multe din návi, spargédu celelalte si cufundandu-le in mare. In alta di, da de o alta flota a inamiciloru, constatória din návi de diferite natiuni sub comand'a lui *Andrevirius* (90) in portulu de la Prevesa, si o ataca cu curagiu. Inimi-

cetatiei. Asia Moldovenii, cari odenióra se luptau pentru libertatile loru, asta-di sunt constrinsi prin tirani'a Turciloru a-si dá nu numai arborii din paduri, ci anca si capulu, sub securea barbariloru! Péné candu, O! dómne, se mai domnésca anca reutatea in lume!

(88) *Theaurulu* . . . *principelui*. Hezar Fenn (*), unu istoriografu turcu fórte dreptu si accuratu, dice, ca in acestu thesauru s'a gasitu o avutia immensa, intre care elu mentionéza despre o cruce de auru adornata cu atâté pietre scumpe, in cátu nime n'a fostu in stare se-i scia spune pretiulu. Mi s'a spusu ca acésta cruce si asta-di se conserva întrega in thesaurulu imperiale.

(89) *Kilia*. Moldovenii i dicu Chilia, ér' in vechime se numia Lycostomon; é situata la gur'a cea mai lata a Dunarei spre media-nópte, pe unde singuru potu intra náile in marca négra; nu é departe de cetatea Akkiermanu. Ambe aceste cetati s'au tienutu mai nainte de Moldavi'a; asta-di se tienu de tier'a Budgeacu, care moldovenii o numescu Bessarabia.

(90) *Andrevirius*. Pare a fi numele vre unui generalu crestinu, pronuntiatu in forma corrupta de Turci; dar' n'amu potutu afla ca cine ar poté fi (**).

(*) Numele acesta insémna pe romanescu: Mii-de-astutii.

(**) Acestu generalu pe care autorulu nostru ilu numesce Andrevirius, a fostu reumitul *Andreas Doria* (numitu la Paul Iovius *Auria*), unu genovesu, care pe timpul mentionatu aci, a fostu in servitiulu imperatului Germaniei. *Tr. Angl.*

culu, aপরতু দে পসিটিুনো [favorabile a locului, se tiene cu mare bravura, in câtu victori'a lungu timpu a fostu dubia; in urma inse crestinii vediendu ca nu se mai potu tiené, si facêndu-se si nôpte, s'au retrasu lasandu vre-câte-va nâvi admiralelui turcu cà unu pretiu alu fatigieloru sale. Admiralulu se întôrce dupa aceste victorii la Constantinopole crediendu-se in cea mai mare siguritate. Intr'aceea inse, Andrevirius scapatu degiá de periclu, impresóra Nova, si ocupandu-o lasa a trece prin sabia pe toti mahomedanii locuitori acolo, spre a satisface pe cei malcontenti din caus'a perderiloru din urma. Dar' acêsta cucerire a lui Andrevirius a fostu de puçina durata; câci Chairudinu in anulu prossime urmatoriu attaca Nova cu o próspeta flota, si reocupandu cetatea, in resbunare pentru compatriotii sei, sacrifica si ucide pe toti crestinii fara distinctiune de etate seu sexu.

A. 946

I. C. 1539

GERMANII SUNT ALUNGATI DE LA BUD'A

A. 917

I. C. 1540

XXXVIII. La anulu Hegirei 947, se incinge unu nuou resbellu in Ungari'a. Iuon de Zapol, regele Ungariei, care sub protectiunea lui Solimanu isi portá trebile cu bunu succesu, móre in urma, si lasa erede regatului pe unu fiu alu seu minorenu cu numele Istifan (91). Regele Germaniei, (92) crediendu ca e usioru a detrona pe unu baiatu, merge si impressóra Bud'a cu o armata de optu-dieci de mii de ómeni, totu soldati alesi. Veduv'a regelui Iuon insciintiéza numai de câtu pe Solimanu, care luase sub tutel'a sa pe junele principe, si-i cere adjutoriulu contra unei invasiuni atátu de neastep-tate. Solimanu transmite inainte pe vezirulu seu Sofi (93) Mehemedu

(91) Stefanu. *Tr. Rom.*

(92) *Regele Germaniei.* Acesta nu é Carolu V. care pe acellu timpu era imperatu alu Germaniei, ci fratele seu Ferdinandu imperatu alu Romaniloru si rege alu Bohemiloru, care pe motivu de affinitate, si-a formatu titlu de pretendente la Regatulu Ungariei (Elu luase in casatoria pe Anna, fi'a lui Vladislavu VI, sór'a lui Ludovicu II. care a cadiutu in batai'a de la Mohaciu). Dar vediendu ca nu póte face nimica cu forç'a, s'a impacatu cu Iuon Zapolia asia, ca acesta se tiena regatulu péné va trai, ér dupa mórte-i se tréca la Ferdinandu.

(93) *Sofi.* Sofi numescu Turcii pe cei mai stricti observatori ai legiloru (*). dar' accia, cari acêsta observare a mâna péné la excessu, se numescu *Zahid*, adeca i-

(*) Séu cu unu cuventu: *Rigoristi.*

Pasia cu o buna parte de armata, si scrie reginei o epistola, in care incuragiandu-o i promitte ca in scurtu timpu are se vina chiar' elu in persóna cu tóte poterile sale intr'adjutoriu. Mehemedu Pasia in urmarea ordineloru primite de la Sultanulu, merge cu tóta iutiél'a spre Buda. Aici a gasitu pe inamicu bine intaritu in siantiuri si alte fortificari; dar' nu-lu potea descuragia nici-unu obstaclu, si indata comanda ómeniloru sei a da atacu. Regele Germaniloru audindu de la spionii sei ca Turcii nici-de-cumu nu sunt numerosi, si-a impartitu armat'a in duóe truppe, cu un'a continuandu obsidiunea, ér' cu cealalta oppunendu-se assalteloru ottomaniloru. Astfeliu trei-dieci de dile au tienutu atacurile in continuu si cu unu succesu atâtu de dubiosu, in càtu nici o parte nu se potea lauda cu vre-unu avantajiu. Anulu se apropiá catra finitu, si Solimanu vedea bine ca cu modulu acesta departe de a potea elibora cetatea, din contra o pune in periclu de a fi cucerita de Germani, cu atâtu mai vertosu, ca acesti-a derimassera degià fortificatiunile; asia in primavér'a urmátória vine in persóna cu celledalte truppe intr'adjutoriulu vezirului seu. Germanii audindu de apropiarea lui Solimanu, pre candu acesta era anca in departaro cam de patru dile de la castrele lor, redica obsidiunea, necutediandu a primi lupt'a, si se retragu nóptea lasandu-si tóte tunurile cele grele inderetru. Mehemedu Pasia, tienundu ca é o desonóro pentru elu a lasa se se departeze inamiculu fara nici-o perdere, ilu urmaresce cu vigóre, si ajunge mai nainte de elu la locul unde voiá a se imbarca pe Dunare: omóra o multime; prinde mai pe multi precumu veniau unii dupa altii fara a se pazi: ér' altii lapedandu-si armele au scapatu prin fuga. Dupa ce inamiculu a fostu resipitu cu modulu acest'a, Solimanu sosindu a intratu in Buda, si a tramisu in Transilvani'a pe Stefanu, eredele tronului, dimpreuna cu mama-sa, pentru ca-i tienea incapabili de a apera regatulu (94), pe unulu pentru juneti'a sa, pe céstalalta

A. 948

I. C. 1541

poeriti. De altminterea cuvintulu *Soll*, se pare ca deriva de la grecesculu *σοφος* cá si *φιλοσοφος*, care la ei se pronuntia *Feilsuf*.

(94) *Regatulu*. Amu disu intr'una din notele precedenti (*), ca Turcii la vorbe sunt buni, dar' la fapte sunt rei. Proba despre acést'a partarea lui Solimanu in casulu

(*) A se vedé not'a 24, la acestu Capu.

pentru sexulu seu, tramise pe hórdele tierei si pe mam'a lui in Transilvani'a, si acolo le-a asiguratu unu sangiacu pentru subsistenti'a loru. Dupa aceea pune o garnisóua respectabile de Ieniceri in Buda sub comand'a lui Solimanu Pasia, pe care-lu institui gubernatore, si convertindu apoi besericele in Giamie, si numindu si unu Kady, s'a intorsu cu gloria la Constantinopole.

SOLIMANU FACE CONFEDERATIUNE CU FRANCESII

XXXIX. Acestu cursu atátu de repede alu victorieiloru, nu numai a insuflatu respectu sudişiloru sei si a implutu pe inimizii sei cu teróre, dar' a facutu chiar si pe principii crestini a implora ajutoriulu lui Solimanu contra injusteloru opresiuni alle veciniloru loru. Cu scopulu acesta, Firance Padishahi (95) in anulu Hegirei 949, fiindu

A. 949

I. C. 1542

presentu. Dupa ce sub aparinti'a virtutiei si-a attrasu affectiunea a tóta nobilimea ungara; vedindu ca acumu este occasiunea bine venita de a-si satisface insatiabilitatea monstruósa, întórse spatele, le aretà calcâiele calului seu, si inghití regatulu carele appartienea unui orfanu. O! de ar' vedé de aci crestinii, la ce le servesc protectiunea Osmaniloru! Asiu fi doritu cá Carolu XII., Regele Svediei (in alte respecte unu eroi alu vécului seu), se fia cumpenitu bine acésta, inainte de a se arunca elu insusi in braçale pururea perfidiósei curti ottomane. Si in adeveru, eventulu a aretatu péné la evidentia, cátu de prejuditiósa a fostu procederea sa, atátu regatului seu cátu si intregi crestinatati; si anca este de temutu ca ea va aduce stricatiuni atátu unu-i-a, cátu si celei-lalte.

(95) *Firance Padishahi*. Curtea ottomana nu da titlulu de Padishahi la altu principe crestinu, decâtu numai regelui Franciei. Remarcabile este casulu si originea acestei numiri, asi'a precumu ni-o reporta insii Turcii. Ei dicu ca o nepóta a regelui Franciei a pusu votu se faca unu peregrinagiu pén' la Ierusalimu, dar' pe cale aprópe de Cipru o au prinsu piratii turci si o au dusu inaintea lui Solimanu. Aici, atátu pentru inalt'a sa nascere, cátu si pentru rar'a ei frumsetia a fostu suscepta intre cele mai amabile concubine alle Sultanului, care apoi prin aerulu si manierele sale francesc, prin jocurile sale, si prin poesiele sale de amoru, intr'atátu si-a attrasu affectiunea Sultanului, in catu in urma avea o influentia absoluta asupr'a lui, si ea diregea tóte trebile interne si esterne. Nu multu dupa aceea, ajunge unu ambassadoru din Franci'a chiar in acésta cauza la Constantinopole; care inse vedindu ca nu mai póte fi lucru practicu de a o scóte din Seraiu, a facutu din necesitate virtute, si a disu catra imperatulu: « Regele Franciei se simte fórte fericitu de marea onóre, ca provedinti'a a destinatu pe *fi-a-sa* (cáci asi'a dicu ei ca o a numitu, si nu *nepóta sa*, cum ar' fi trebuitu se-i dica), pentru patulu unui imperatu atátu de potente; si spera ca « allianti'a perpetua si amicitia intre cei doi mai mari monarchi din lume, va fi confirmata si mai multu prin acésta legatura de sange ». Si dupa acést'a apoi, la staruintiele Sultanei, Solimanu nu numai ca s'a invoitu la tóte câte cerea regele Franciei, ci anca i-a datu titlulu de Padishahi, si a datu ordinu, cá ambassadorele francesu

ca nu se mai putea tiené contra Spanioliloru , transmite unu ambasadoru estra-ordinariu la Solimanu cu o scrisóre, in care i aréta injurielo ce suferé de la ei , si-lu róga in tóta umilinti'a , se-lu scape: de putereá inimiciloru sei. Solimanu primesce cu tóta bunavointi'a pe ambasadoru ; face confederatiune cu Firance Padishahi; si pentru cá se cástige crediementu promissiuniloru sale, transmite pe Chairudinu Pasia cu o flota numerósa in Spani'a. Elu intr'aceea cu trupele sale se pune in quartire de iérna in giurulu Adrianopolei , cá in primavér'a viitória se póta face din bunu timpu invasiune in Germani'a.

OCCUPA VRE-O CATE-VA CETATI IN UNGARI'A

XL. Dupa ce au priimitu Francesii acestu ajutoriu , au inceputu a molesta ei de o parte pe Germani , pre candu de ceéalalta parte Solimanu intrá in Ungari'a cu óste fórte considerabile , si indata la inceputu a ocupatu cetatile *Liposa, Beciovi si Shoklova* (96), pecari Germanii le recucerissera inainte cu duoi ani. Dupa aceea petrunde mai departe in Ungari'a ; ocupa cetatile *Usturgun Beligrad* (97), *Tatarhisari* (98) si *Ustuni Beligrad* (99); converte besericele celle mai bune in Giamii ; fortifica apoi cetatile cu garnisóne tari , si se întórce apoi catra casa spre a intra in Constantinopole cu triumfu. Dar' chiar' candu era aprópe de cetate , si comandase dejá a pune in ordine

se aiba totu-deauna intrare la persón'a sa inainte de toti ceialalti ambasadori. Tóta acésta naratiune pare a fi o pura fabula, mai alesu ca eu nu am gasitu nici un istoriografu séu genealogistu christianu, care se faca vre-o mentiune despre acésta materia. Cu tóte aceste, francesii nu-si facu nici unu scrupulu a se lauda in Constantinopole , ca regele loru este in affluitate cu famili'a osmana , si pe acestu temeiu a pretinde precadentia (*) asupra tuturoru altoru crestini. Din acésta cauza, imperatulu Germaniei nu tiene nici-odata ambasadoru estraordinariu la curtea ottomana, ci numai un residentu ; dar' cându se tractéza de lucruri mai momentóse , precum confirmatiunea unui tractatu de pace, séu de prolongirea unui armistitiu, atunci tramite si elu unu plenipotentiaru (Murachas), care in acésta calitate are preferentia asupra tuturoru celloralalti.

(96) Lippova, Bescherecu, si Ciacova? *Tr. Germ.*

(97) *Usturgun Beligradu*. Strigoniu séu Granu.

(98) *Tatarhisari*. Adeca : castellulu Tatariloru. Totu pe acestu timpu pare ca s'a ocupatu si cetatea numita germanesce Funf-Kirchen.

(99) *Ustuni Beligradu*. Alba-regale, in germanesce Stuhlweissenburg.

(* La curtea ottomana. *Tr. Rom*

Ala-iulu, (100) primesce trist'a scire despre mórtea repentina a fiului seu Muhamedu ; ceea ce atâtu de tare a affectatu inim'a cea altminterea invincibile a lui Solimanu, in câtu, lasandu la o parte tóta pomp'a triumfale, a intratu in cetate plinu de doliu cá untulu care a ramasu invinsu. Intru memori'a acestui fiu alu seu, si pentru salutea sufletului seu, Solimanu a lasatu apoi in Constantinopole, in strad'a ce duce spre pôrt'a numita Eng-Capù (101), a se redică o Gia-

(100) *Ala-tulu*. Alaiu nu este atâtu unu triumfu, catu mai vertosu unu mersu alu soldatiloru in anumita maniera, ce trebe se-lu observe de câte-ori imperatulu ese din cetate séu intra in cetate. Triumfulu ce se tiene in urm'a unei invingeri, se numesce *Donanma humaiun*, adeca triumfu maiestaticu. Alaiu se numesce si aceea, cand la o lupta cu inamiculu, soldatii se punu in ordine de bataia, care, fiindu-ca nu credu ca voiu avea occasiune a o mentiona intr'altu locu, éca o descriu aci. Tóta armat'a se divide in cinci parti, si anume in: *Sagkol*, arip'a drepta; *Solkol*, arip'a stanga; *Dib alai*, grosulu armatei; *Ciarkagi*, precursorii (séu avant-garda); si *Dundar*, postcursorii (séu post-garda), cari din urma sunt destinati pentru a întórce pe cei cari retiréza séu fugu, si a-i constringe se intre din nuou in lupta. In frontu stau *Serden Ghiesdi*, dupa acesti-a urméza Ienicerii, comandati de Aga loru; apoi vine artileri'a cu Topci si Dgebedgi, séu conductorii artileriei; imediatu dupa artileria, urméza marele veziru cu curtea sa si cu Segbanii, avendu in drept'a cavaleri'a de Asi'a, si in stang'a cavaleri'a de Europ'a. Dupa marele veziru vine Sultanulu (deca si elu participa la espeditiune) incungiuratu de curtenii sei si de Bostangi, avendu la drept'a pe Spahi de la stindardulu rosu, si la stang'a pe Spahi de la stindardulu galbenu, care din urma se numesce si Sihladari. Dupa acestu cortegiu alu imperatului, vinu carale cu cassele cu banii; apoi urméza o multime de cara si cămile incarcate cu provisiuni si alto necesarie. Cei din urma sunt Dundarii, despre cari amu'mentionatu mai susu. Mai totu acésta ordine se observa si atunci, candu intra in lupta reale cu inamiculu. Serden Ghiesdi dau focu mai întâiu, apoi Ienicerii si cealalta infanteria. Intr'aceea cavaleri'a se încérca a ataca pe inamicu in cóste, si in casu de a fi respinsa, Spahii 'i vinu intr'ajutoriu din amendu de aripile. Vezirulu le urméza cu cavaleri'a sa. Ér' Aga Ieniceriloru cercotódia, in care parte sta pedestrima mai reu, si-i trimite nuou adjutoriu. Imperatulu se tiene la o distantia óre-care dela campulu bataliei cu ómenii sei, cauta asupr'a de tóta armat'a, si candu vede ca ea in óre-care parte e strimtorata de inamicu, tramite numai de cátu adjutoriu din ómenii sei si din alte regimente. — Infanteri'a asiatica intrece pe cea egiptiana, si cea albanesa pe cea européna. Dar' despre acésta voiu vorbi mai pre largu intr'altu locu. — Pre langa acesti ómeni de arme mai sunt anca la armat'a turcésca asià numiti *Urdi Alai*, adeca trupp'a mercántiloru si artificiariloru, cari la ordinulu imperatului trebe se urmeze pretutindinea armat'a, spre a nu-i lipsi nimicu din tóte ce-i trebe si ce se potu gasi intrunu orasiu.

(101) *Ieng-i Capu*. Un'a din cele doue-diece-si optu de porti principali alle Constantinopolei, si care duce spre Silivri'a. Despre care inse mai multe intr'altu locu.

mia mare, infrumusetiandu-o cu unu colegiu si unu spitalu. Acestu edificiu pórta pênã in diu'a de asta-di numele de Shehzade Giaml.

MERGE CONTRA PERSIANILORU

A. 954

I. C. 1547

XLI. In anulu Hegirei' 954, *Elkasib Mirsa*, sub pretestu ca Persiani i-au facutu o mare injuria (102), a fugitu la Sultanulu, si-i spune cumu si prin ce midi-lóce ar poté se suppuna tóta Persi'a. Pre langa aceea, se offerà de conducetoriu si generalu alu trupeloru lui Solimanu. si sciù se dea lucrului o verisimilitate atátu de plausibile, in càtu Solimanu lasandu-se convinsu de propunerile lui Mirsa, i da o summa mare de bani pentru a-si forma armata si a-si recu-pera tierile sale (103) In primaver'a urmatória Sultanulu insusi merge cu armata numerósa in Persi'a. In cale primesce pe fiii sei Baiazetu, guvernatore de Iconi'a, si Mustafa, guvernatore de Amasi'a, cari au venitu se sarute man'a parintelui lor, si apoi i-au tramisu indere-tru pe fia-care la guvernamentulu seu (104).

A. 955

I. C. 1548

REOCUPA CETATEA VANU SI BATE PE PERSIANI

XLII. Dupa acéea trece preste fruntarie si intra in *Asserbedgianu*, cu scopu de a deschide bellulu in provinciële persiane.

Dupa eo a romasu aci vre-o câte-va dile, Sultanu Burhanu (105), unu descendente alu anticiloru Sultani din Shirvan, vine in castre, si se suppune imperatului dimpreuna cu tóte tierile sale. Indata dupa acést'a, insarcina cu pazirea cetatiei Tibris pe *Elkasib Mirsa*,

(102) *Injuria*. Se dice ca regele Persiei i-ar' fi desonoratu femeia.

(103) *Tierile sale*. Turcii nu ni-au insemnatu numele acestoru tieri, si io anca nu le potu gasi niciuiera.

(104) *Gubernamentulu seu*. Sunt unii chronografi turci, cari diu cã Solimanu ar fi auditu pe suptu mana, ca filii sei au venitu cu intentiunea de a-lu detrone. Si cu tóte aceste, elu pentru reputatiunea sa, nevrendu a-si macula manile cu sango din sangele seu, au ordinaru fililoru sei a se întórce acasa de unde au venitu; dar in urma, dupa ce lucrulu s'a descoperitu si mai bine, a punitu pe Mustafa cu mórte, precum vomu vedé acést'a mai in josu (*).

(105) *Sultanu Burhanu*. Burhanu este ceea ce la greci se numesce αποδεικτικον, si la latini *demonstrativum*. De aci Turcii, silogismulu demonstrativu ilu numescu *Delili burhani*. Dar déca ilu luamu cã mune propriu, atunci insemnéza ceva forte, si aprópe invincibile. Numiri de acésta natura erau odinióra fórte frequente la Turci, dar' asta-di nu mai sunt in usu.

(*) Aci la not'a 92. *Tr. Rom.*

autorulu acestei espeditiuni. Acesta inse vediendu ca nu este destulu de tare contra atacuriloru Persianiloru , nici a intreprinde ce-va cu effectu in favórea Osmaniloru : derima palatielé Shahului , si merge cu armat'a sa in castrele imperiali , cari acumu erau inaintea cetatiei Vanu. Solimanu , intaritu cu adaosulu acestoru trupe , face unu assaltu atátu de vigorosu asupr'a cetatiei , in cátu obsediatiu inspaimentati , se offeru a capitula sub conditiune de a li se lasa viéti'a. Imperatul , pentru a nu se versa mai multu sange , prime-sce capitulatiunea , si la nóue-spre-diece ale lunei Regeb , devine iérasu domnu asupr'a acestei superbe si formidabile cetati. Avendu acésta fortarétia in mana , Solimanu merge cu trupele sale mai de parte spre Amse , unde surprinde si bate o parte a armatei persiane , si apoi tramise victoriosele sale trupe in quartire de ierna in giurulu cetatiei Aleppo.

PUNE MAN'A PE THESAURII SHAHULCI SI SUPPUNE GEORGIA

XLIII. Intr'aceea vinu spionii sei si-i spunu , ca immense thesaure alle Shahului jacu in cetatile Ispahan , Kieshan si Kamid, (106) si ca numai o sentinella fórté slaba le pazesce. In sperantia deci , de a face o spoliatiune atátu de grasa , tramite pe Elkasib Mirsa cu o truppa usiora din armata , cá se puna man'a pe acellea avutii. Mirsa , care cunoscea fórté bine cálile , petrunde fora dificultate in acellea parti afunde alle Persiei , si respindu sentinelele inainte de ce elle ar fi sciutu ceva de venirea lui , pune man'a si iea in posesiune thesaurele ; distruge apoi cu focu si feru tóte tienuturile invecinate , si se intórna la imperatulu incarcatu degrave spoliatiuni. Elkasib of-fere in ascunsu o parte din aceste spoliatiuni vezirului Asisallah , cá se fia comandatu de adjutoriu pre langa gubernatorele de Babiloni'a : Vezirulu lacomосу , i implinesce cererea. Dar' candu ajunge la Bag-dad (Babiloni'a) cu mandatulu imperatescu , ilu cuprinde o remu-strare a consciintiei , ca a desertatu de la Persiani , si scrie in secretu o epistola regelui , in care se róga de iertare pentru gresiél'a sa din

(106) *Ispahanu*, etc. Odinióra acésta cetate a fostu capital'a provinciei Arak, asta-di è capital'a a tóta Persi'a. Kieshan se numesce in mape Casianu, dar' acesta este unu modu corruptu de scrierea originalului ; ér Kamid, póte ca e un'a si aceeasi cu ceea ce in descriptiunile moderne se numesce Com.

trecutu, si promitte a-i fi credintiosu in viitoriu chiar' si intre inimi, si ca i va reporta cu diligentia despre tóte miscarile Turciloru. Acésta intriga inse n'a potutu se scape dinaintea collegului seu Mehemedu Pasia, care petrecea cu ochi ageri tote miscarile lui Mirsa, si numai decâtu ilu accusà la imperatulu de crim'a proditiunei, care immediatu i tramite ordinu, cá se-lu puna in fera si se-lu tramita la pórtá. Dar' Mirsa anca din partea sa inainte de ce ar fi ajunsu ordinulu imperatului la Babiloni'a, a fostu informatu prin unii amici ai sei (pe cari i castigase cu bani persiani), despre sórtea ce-lu asteplá, și vedendu ca nu este alta cale de scapare, a fugitu in Giurgistanu. Din acestu incidentu Solimanu isi aduse aminte de tradarea din urma a Georgianiloru, candu acesti-a cu unu anu mai nainte (107) au surprinsu pe Mustafa Pasia, gubernatorele acestoru parti, intr'o strimtóre, nevalindu assupra lui intr'unu modu perfidiosu si dumericandu-i armat'a. Dreptu aceea, Solimanu tramise pe Mehemedu Pasia cu o buna armata pentru a resbuna acésta fapta, care, intrandu, in Giurgistanu, dupa câte-va batalii sustienute cu variu succesu, in urma risipesce cu totulu tóte armatele Giurgistaniloru. Dupa acésta victoria, ocupa siepte din celle mai tari cetati, si derimandu-le le assémenà cu pamentulu. Anotimpulu inaintatu nu-i mai permittea a face alte progresse; asià a iernatu cu trupele sale in Diarbekir. In primavér'a urmatória merge din bunu

A. 956

I. C. 1549.

OCCUPA TEMISIOAR'A

XLIV. Consolidatu, în estu modu imperiulu in Orientu, Solimanu cugetá a-si largi dominatiunea si in occidentu. Cu scopulu acesta tramite pe Mehemedu Pasia, Beglerbegu de Rumili cu armata europeanena spre a ocupa Temisiór'a, una din celle mai tari cetati in Un-

A. 959

I. C. 1552

(107) Pare ca nu cu unu anu, ci cu mai multi ani mai nainte. A se vedé mai susu § VI. Tr. Rom.

gari'a Mehemedu in missiunea sa, ocupa mai întâiu cetățile învecinate, precum Baci, Bucigergi, Ratiu și Cănadu (108), și apoi împresora și închide Temisiór'a de toate partile. În același timp vine o armată pentru a libera cetatea, care, vedându Mehemedu ca este superióra trupelor sale, înștiințéza imediatu pe imperatulu despre periclulu ce-lu amenințá, și cere se-i trimita fara întârziare ajutoriu. Solimanu și trimité numai decâtu pe marele seu veziru Mahmud Pasia, cu restulu armatei spre a se allatura lui Mehemedu, care, întâritu prin acestu ajutoriu, ataca și bate pe inamicu; ocupa cetatea prin assaltu, și adnecta imperiului ottomanu totu ținutul Temisiórei, care este aprópe atâtu de mare câtu ori-care Beglerbegatu; după aceea pune în cetate o garnisóna buna, și o lasa întru așerarea lui Kasim Pasia (109).

PERSIANII BĂTU PE TURCI

XLV. Pe cându domaniunea ottomană se lătiá astlielu în Europ'a, pe atunci lucrurile nu mergeau atâtu de bine în Asi'a. *Shah Ismail* fiulu lui Tomasib, rege alu Persiei, cându a vedutu ca s'a departatu armat'a musulmană de la fruntariile persice, a intratu în țierile subiecte Turciloru, și în grabă a ocupatu cetățile Erdish și Aglash (110) omorindu în modulu cellu mai miserabile pe toti Turcii, câtu a potutu gasi în acele cetăți. Iskender Pasia a fostu înșarcinatu a merge cu o buna parte a armatei asiatică, spre a reprime acésta întreprindere temeraria. Shah Ismail înse merge cu curagiu contra lui, și încingându-se lupt'a, ilu bate, și-lu pune la fuga omorindu-i cea mai buna parte a armatei sale. Acésta fortuna lingusitória Persianiloru în batalii mici, i-a animatu a intra în altele mai mari, dar' nu-

(108) *Baciu, etc.* Aceste, după tóta probabilitate, sunt cetăți situate între fluviurile Dunarea și Sava, alu caroru ținutu Turcii ilu numescu Bacia ovási.

(109) *Kasim Pasia.* Generalu renumitu la Turci, care în urma a adjunșu la dignitate de mare veziru. Acesta a fundatu, séu întinsu colonia nouă în Galata, unde asta-di sunt magazinele de provisiuni; și chiaru pentru acésta, acestu locu pórtá péné în diu'a de asta-di numele lui.

(110) *Erdish și Aglash.* Sunt cetăți situate la confiniile Shirvanului. În chartele geografice, în locu de adevératulu loru nume, se scriu în modu coruptu Ergish și Elata.

mai spre a simți spinulu acestor'a. Că-ci Solimanu audind de acésta scire rea, într'alátu se indignase, în cătu infruntandu aspru pe Iskender Pasia pentru fug'a sa rusinósa, se resolvi a merge în persóna cu o armata mai numerósa și a umilí pe Persianii inganfati de victori'a lor. Dar' anotimpulu era cu multu mai înaintatu, de cătu că se pôte intra în actiúne bellica în acelle parti; asiá a tramisu înainte pe marele veziru Mehemedu pasia, ordinandu-i a petrece iérn'a cu armat'a căta avea, în giurulu cetatiei Tokad (111); ér' în lun'a Remasan, a anului Hegirei 960, a mersu însusi în persóna cu collelalte ostiri alle sale pênê aprópe de unu locu ce se numesce Erkile, unde erau castrele vezirului seu. Aici primesce informatiuni sigure, ca fiulu 'seu Mustafa (112) pe care în anulu trecutu pentru suspitiune de tradare ilu pusese sub rigorósa paza), a intratu în complotu contra vietiei sale, și ca are multi complici. Dupa o stricta cercetare Solimanu s'a convinsu de adeveru, și a datu ordinu a-lu strangula numai decátu. Dupa aceea, venindu la Aleppo, aude ca unu altu fiu alu seu cu numele Gihanghir, (113) a muritu. Asia i-a remasu numai fiulu celu mai betranu, Selim, carui i-a datu ordinu a petrece iérn'a cu trupele în Merash.

A. 960

I. C. 1553

SOLIMANU OCCUPA CETATEA REVAN SI DEVASTA PERSIA

XLVI. Adunandu-si tóta armat'a în anulu Hegirei 961, Solimanu

A. 961

I. C. 1553

(111) *Tokad*. Este o cetate în Natoli'a nu departe de Amasi'a. Unii tienu ca ar' fi antic'a Eudoxia.

(112) *Mustafa*. Alu patrulea fiu alu lui Solimanu, care se dice ca a escitatu pe toti fratii sei contra parintelni lor. Turcii dicu, ca Solimanu cu mare politetia a suferitu unu anu întregu nepunitu attentatulu lor; în sperantia ca se voru căi și îndreptá. Dár' dupa ce a vediutu ca ei persistu în obstinatiunea lor, a ordínatu strangularea unicolui Mustafa, ca autorulu rebelliunei. Unii credu ca nici Gihanghir n'a muritu mórte naturale, ci ca din ordinulu parintelui seu a fostu înveninat. Dupa acésta rebelliune a fiiloru sei, Solimanu a facutu o lege, că fiii Sultaniloru pe viitorin se nu mai póta fi gubernatori, ci se fia detienuti în residenti'a imperiale. Și cu tóta acésta lege, unii, precumu se spune, totusi au fostu pusi gubernatori; asta-di inse acést'a nu se mai face.

(113) *Gihanghir*. Se dice ca a fostu ghebosu, în cătu ai fi cugetatu ca are unu globu în spate; și pentru aceea i-a datu Solimanu numele de Gihanghir, ceea ce vre se dica, unu atlante seu unu pórtá-globu. Despre sórtea lui, vedi not'a precedente.

intra in Shirvanu, si tramite unu heraldu la Shahulu, (114) care se-i spuna ca-lu astépta la lupta deschisa, si totodata 'lu provóca se vina in campulu de bataia, déca are curagiulu a-si incredintia sórtea in valórea ómeniloru sei. Persianulu inse n'a respunsu la acésta provocare nici cu vorb'a nici cu fapt'a. Asia Solimanu impresóra cetatea Revanu, (115) resiedenti'a regelui persianu, in lun'a Siabanu, o ocupa in cate-va dile, si distruge tóte gradinele, palatiile, si villele regali; in urma da focu cetatiei si preface in cenusia acésta cununa de gloria a Persiei. Dupa aceea trage cu trupele sale catra Neh-Givan, (116) si sub conducerea lui Sultanu Husein (117) lasa a se devasta totu tienutulu intre Tibris si Meragii, (118) distrugéndu cu focu si feru tóte cetatile, urbile si satele. Dupa ce si-a resbunatu cu atáta severitate contra Persianiloru, apropiandu-se iérna, si-a tramisu armat'a in quartire de iérna in giurulu Amasiei.

INCHIRIE PACE CU PERSIANII

XLVII. In primavér'a anului urmatoriu, inainte de ce ar' esi So-

(114) *Shahulu*. La Turci este opritu prin lege de a incepe resbellu inainte de a insciintia pe inamicu. Acést'a se face (dicu ei) parte pentru aceea, cá bravur'a osmaniloru se nu sulfere scadere, candu ei ar' bate si supune pe adversariu prin frauda si stratagama; ér' de alta parte, cá se nu póta dice inamiculu ca nu a avutu timpu a imbraciosia legea Coranului si a trece la religiunea mahomedana. Care déca o ar' refusa inamiculu, ei nu numai ca se tienu nevinovati de tóta versarea de sange ce ar' urma, ci anca credu, ca murindu in lupta, se facu martiri in ochii lui Dumnedieu; ér' invingéndu, devinu totu atati Gazi. Cu tóte aceste inse, ei nu se tienu strictu de acésta lege, ci de multe-ori o interpretéza dupa urgenti'a evenimentelor, si declara bellulu numai dupa ce a infiptu sabi'a in corpulu inamicului. Amu vediutu acést'a acumu pe urma in bellulu portatu contra Venetianiloru, candu Sultanulu Achmedu prin generalulu seu Ali Pasia, in patru luni de dile le-a luatú tóta More'a. Dar' nu ar' fi cu dreptu a condamna numai pe Turci pentru o practica ce este communa tuturoru mortaliloru.

(115) *Revanu*. Celebra cetate in Persi'a; in chartele moderne se scrie in modu corruptu Ervan.

(116) *Neh-Givan*. In chartele geografice se scrie dupa o pronuntiatuone corrupta Nah-Schuan.

(117) *Sultanu Hussein*. Pare a fi unulu din acei persiani refugiati, cari se supponeau pe acestu timpu unulu dupa altulu potestatiei ottomane. Cá-ci Amadi'a, care este o provincia in Ghirvanu séu Azerbedgianu, este de presentu súppusa Persiei. Din cuventulu Amadi'a, se pare ca deriva ebraiculu Madian si grecesculu Midian.

(118) *Meragie*. In chartele geografice se scrie incorrectu, Marraga.

limanu in campania cu armat'a sa, Sultanu Shah Kuli (119) vine la elu aprópe de Ersirumu, (120) si cerendu-i gratia se supune cu totulu protectiunei lui. Dupa aceea, mergendu de aci la Bagdadu, primesce o deputatiune de la regele Persiei, rugandu-lu umilitu de pace, care dupa mai multe conferintie in urma s'a si inchieiatu, si prin trens'a cetatile Van, Merash (121) si Musulu (122) s'au designatu de cetati frontiare ale imperiului ottomanu.

SE PRINDE UNU FALSU MUSTAFA

XLVIII. Pre candu imperatulu era ocupatu in Asi'a, unu óre-care impostoru appare in Dobrudgia (123) sub falsulu nume de Sultanu

(119) *Shah Kuli*. Unulu din Chanii persiani, cari revoltandu-se au trecutu la Solimanu. N'a fostu pentru alta renumitu, decâtu numai pentru artea sa in musica. Esistu péné asta-di de la elu unele arii incomparabilu de frumoase, puse pe note pentru instrumente, despre cari dicu artistii musiciani, atátu cei din Turci'a câtu si cei din Persi'a, ca sunt inimitabile. Anume este un'a ce se numesce Shah Kuli Sakili cu echoulu husseinianu, si alt'a Kiupare in echoulu hisar: ambe in metrulu numitu Diveki.

(120) *Ersirumu*. Dupa etimologia, insémna tíera grecésca séu européna. Cáci Turcii numescu parti alle Europei totu ce este situatu dela Ersirumu spre apusu, dinpreuna cu Asi'a mica séu Anadolí'a. Dar' acestu Ersirumu este capital'a Armeniei mari, care é suppusa Turciloru, nu departe de confiniéle Mediei, síése dile departare dela Trapesund'a, langa marea negra spre média-di. Acest'a é unulu dintre celle principali pasialicuri alle imperiului ottomanu, si nici nu se tramitte aici altu Pasia, decâtu unulu dintre acei-a cari au privilegiulu de a purtá trei tuguri, adeca trei códe-de-calú.

(121) *Merash*. O cetate in Asi'a langa riulu Murasius, aprópe de Eufrate, intre Aleppo si Malatia.

(122) *Musul*. Dupa parerea unoru-a, este Ninive a anticiloru.

(123) *Dobrudgia*. Este o provincia situata dincóce de muntele Emu, si se estinde de-a-lungulu Dunarei de la Dristoru in Romani'a péné la gurele acestui fluvíu. Tóta tier'a é numai unu siesu; o campia vasta, fara fluviuri, fara selbe; numai la estremitatea aprópe de Dristoru, este o padure, pe care Turcii o numescu *Deli Orman*, sén padurea nebuniloru. Locuitorii ei sunt de origine Turci, si au venitu aici din Asi'a, dar' asta-di se numescu Citaki, si sunt renumiti pentru singular'a loru ospitalitate. Déca trece vre-unu caletoriu prin satulu loru, fia acell'a de ori ce natiune ori religiune ar' fi, toti parintii de familii esu inaintea portiei, si in modulu cellu mai afabile ilu invita a intra in a loru casa, si a primi se síéda la méssa, si se mance din celle ce le-a datu dumnedieu (Acele sunt propriéle loru cuvinte de invitatiune). Acella apoi, a carui invitatiune caletoriulu o a primitu, ilu tiéne la elu trei dile cu cai cu totu, déca nu sunt mai multi de trei, si-lu ospeta fara vre-o recompensa, si

Mustafa, care adunandu-si o banda cam de vre-o patru-dieci ómeni depravati, a inceputu a devasta in modulu celu mai crudelu nu numai in Dobrudgia, ci in tóte provinciile invecinate. Imperatulu era in departare cu multu mai mare, decâtu ca se póta infréna in graba pe acestu impostore; dar' Baiazetu, alu siesilea fiu alu Sultanului, usandu-se de o stratagemá admirabile, a sciutu se traga in cursa pe deceptorele, si prindiendu-lu l-a tramisu legatu in fera la tatalu seu. Prin acésta fiulu a scapatu pe parintele seu de o mare grige, carele cugetá chiar' a tramite pe Mehemedu Pasia cu armat'a sa pentru a bate si a pune man'a pe falsulu Mustafa.

cu atáta curtenire si affabilitate, in cátu abia se mai póte gasi acestei parechia in lume. Ei i punu mai nainte óua', miere (de aceste are tiér'a in abundantia), si páne cópta sub cenusia, dar' care este fórte fina si buna. E de insemnatu, ca ei pregatescu câte-o casutia anume pentru primirea óspetiloru, cu unu caminu in midi-locu, incungiuratu de tóte partile cu paturi, unde caletorii se potu face comodi dupa a loru placere. Fiindu ca nu au paduri cu lemne, asia incaldiescu in casa cu balegariu uscatu la sóre. Casele le facu din pétra, dar' fara varu si nesipu, in cátu paretii loru paru a fi mai multu unu aglomeratu de pietre, decâtu unu muru consolidatu. Dar' pentru a se assecurá contra frigului, ei bátu paretii pe din afara cu balega. Pentru a aveá apa, isi facu fontani; dar' cari pentru siccitatea solului, trebuie se le sape afundu péné la câte una suta de stenjeni (*). Tiér'a acést'a produce si cai fórte iuti la fuga, pe cari Turcii i tienu de cei mai buni dupa caii moldovenesci. Eu amu trecutu adese-ori priñ partile aceste, din cauza ca pe aici imi era calea din Moldov'a la Constantinopole; si voui dar' ca cu acésta ocaziune se relatezu ceea ce mi s'a intemplatú odata pe acésta cale. Trageamu totdeauna la unu locuitoriu in satulu Alibegu, unu omu fórte cu védia in satu si pre langa acéa si avutu. Amu ajunsu odata la elu chiar' in 22. Iuliu (**), diu'a de S-tulu Foca, si amu vediutu ca toti lucratorii lui (si avea preste una-suta de crestini la lucru preste anu), siedu idilicesce, fara lucru, ca in di de serbatória. Atunci l-amu intrebatu: cum de acesti omeni nu sunt asta-di la lucru? Elu imi respunse: Sunt mahomedanu adeveratu, dar' nici candu nu voui suferi ca omenii mei se lucre in diu'a acésta. M'a prinsu mirare de aceste cuvinte ale lui, si l-amu intrebatu mai departe: ce, póte este asta-di serbatória la voi? Elu a surrisu, si apoi imi dise: «Me miru, cá voi cá crestini, nu sciti «ca asta-di è diu'a St-lui Foca». Si ce aveti voi — i diseiu—cu diu'a St-lui Foca? — «O! amiculu meu—imi replicá elu—cumu vorbiti voi asia! Acestu santu, prin miraculele sale a datu probe suficiente intre noi despre puterea sa. Asculta. Anca «de la strabunii nostri a remasu la noi acésta scire, ca ómenii nostrii, cari nu sciáu «nimica despre serbatori'a St-lui Foca, au tramisu in diu'a acést'a pe lucratorii cre-«stini la recolt'a bucateloru de pe campu, si cu tóte ca acesti-a le-au facutu obiec-

(*) Orgii dela grecesculu ὄργια *Tr. Rom.*

(**) Dupa calendariulu vechiu *Tr. Rom.*

SOLIMANU VINE CU O FLOTA INTRU ADJUTORIU FRANCESILORU

XLIX. Pe acestu timpu se incinsese de nouu resbellulu între regii Spaniei si Franciei, in care regele francesu (124) vediendu ca sôrtea nu-i favoresce, si inamiculu ilu strimtóra, a cerutu de la imperatulu acumu a dou'a óra se-i tramita adjutoriu. Solimanu, care credea ca nu trebe se refuse nici o rugare a alliatului seu, tramite pe Carli Elibeg (125) cu ó flota mare contra Spaniei. Elibeg ne gasindu nici o resistentia pe mare, devasteza cóstele spanice si unele insule de prin pregiuru; aduna spoliatiuni immense, face o multime de captivi, si pune focu la totu ce n'a potutu lua cu sine. Acésta procedere a fostu caus'a, ca Spaniolii temendu-se ca Elibegu le pôte face anca si mai mare stricatiune, si-au retrasu trupele din totu loculu si le-au tramisu in contra lui; dar' chiar prin acést'a, armat'a francesa sub comand'a lui Corbon, (126) a repurtatu o completa vic-

« tiunea, ca este diu'a St-lui Foca, ei totusi i-au fortiatu prin bataia a face ce le-au poruncitu. Crestinii bietii, n'au avutu ce face, decátu a se supune chiar si in contra voiei loru, si au mersu si au incarcatu carale cu gránele domniloru. Dar' ce se intempla intorcédu-se catra casa? Unu omu betranu, venerabile prin etatea sa, le ese inainte cu o faclia aprinsa in mana, si infruntandu pe lucratorii crestini ca i-a profanatu serbatori'a, pune focu la carale cu gráu. Flacar'a se intinde cá fulgerulu, preste totu tienutulu si peface in cenusia nu numai bucatele ce erau anca pe campu, dar' si celle ce le carrasera degiá acasa. Asiá parintii nostri, inventiandu minte din acést'a perdere, si-au propusu a tiené acésta serbatória chiar cu aceeasi religiositate, cu care o tienu crestinii, si a se abtioné in acea di de la ori si ce lucru. De candu tienemu si noi la acestu votu alu proto-parintiloru nostri, nu ne aducemu aminte cá se se fia mai intemplat unu asemenea focu ».

(124) *Regele Francesu.* Acesta é Franciscu I., care prin resbellele continue cu Carolu V., a datu ocasiunile celle mai bine-venite lui Solimanu de a cuprinde regatulungarici.

(125) *Carli Elibegu.* Acesta pare a fi fostu unu vechiu admiralu, dar' nu pare a fi fostu investitu cu dignitatea lui Capitanu Pasia. Dupa numele de Carli s'ar poté coniectura ca a fostu unu cristianu renegatu.

(126) *Corbon.* Dupa tóta probabilitatea, acesta pare a fi Carolu Ducele de Bourbon, generalu in armat'a imperatorului Carol V., care revoltandu-se contra Franciei, a trecut in urma la acesta. Este in usu la Turci de a confunda fórté adese-ori numile generaliloru crestini. In catu pentru acésta batalia, nici istoriografii germani, nici cei francesi, nu facu mentiune despre ea; pentru acéa, io tare credu ca acést'a este numai o fictiune a francesiloru, pentru a aduce pe Solimanu se le stea cu atátu mai tare intr'adjutoriu. O apucatura de care se servescu ei in Constantinopole fórté

toria asupr'a Spanioliloru, lasandu acesti-a , precumu se spune, patru-dieci de mii de morti pe campulu de lupta.

TRAMITE O ALTA FLOTA IN HURMIUS

I. Solimanu, incuragiatu prin acestu succesu , tramite o alta flota sub comand'a lui Peri Reis in Hurmius (127), spre a devasta cstele acestui regatu ; ceea ce acestui-a i-a si succesu la inceputu, c-ci depredandu tte provinciile maritime ale regatului, si incarcandu-se de spoliatiuni, se intórce cu aceste la Constantinopole. Dar' precandu naviga, precumu credea elu, in cea mai mare siguritate pe marea egiptiaca, dintrodata se vede urmaritu de flot'a inimica , care atacandu-lu, fiindu-ca vasele lui erau separate, ilu bate, si o parte din vase le cufunda in mare, altele le prinde, mai alesu cele ce erau frte incarcate cu spoliatiuni ; dintre nile cele usióre au scapatu unele cu fug'a ; intre acestea era un'a, alu carei comandante era Seid Ali Capudanu. Acesta readunandu naile disperse , ce su nu luasera parte in bataia, su scapasera cu fug'a, reataca flot'a inamicului chiar pre candu se retragea in disordine, si prin o rara schimbare a fortunei remane superioru, si innca o multime de ni de ale inamicului. Cu modulu acest'a armele lui Solimanu au avutu bunu succesu attu pe mare ctu si pe uscatu , si o mica perdere printre ele nu era dectu nuntiulu de o victoria si mai mare. Si intr'adeveru ca totu pe acestu timpu Toigun Pasia, Beglerbegulu de Bud'a, a occu-

adese-ri, precumu o cunoscu din esperienti'a ce amu facutu pe timpii mei chiar acolo fiindu.

(127) *Hurmius*. Turcii dau acestu nume la doue tieri si la doue mari ; tierile sunt-Portugali'a si insul'a Ormus (*Αρμουξ* la Ptolomeu); r mările sunt : marea portugesica si golfulu persicu, fiindu ca intr'amenduóe se gasescu perle, ce la Turci se numescu Hurmius. Este in generalu cunoscutu, ca Turcii au avutu o flota mare in cursu de lungu timpu in marea rosia, numita la ei Bahrul Kulzum, su mai usitatu Suveid Dengi-isi; se scie si aceea ca Selimu a incercatu a uni marca rosia cu marea mediteranea, de la care propusu alu seu nici nu a desistatu, pn cându canalulu acumu pe aci pe aci terminatu, nu s'a implutu pe neasteptate de nesipu. Pentru aceea ar' trebui se credu, ca aci  vorb'a despre golfulu persicu, déca nu s'ar' dice ca flot'a s'a intorsu la Constantinopole. Dar' acst'a nu se pte fara ca se nu incongiure tóta Afric'a , ceea ce inse Turcii ne cumu se o fia a facutu, dar' nici n'au incercatu-o nici odata.

tu de la crestini trei cetati, (128) si a facutu o multime de captivi. Pe alta parte Salih Pasia, guvernatore de Dgessair, (129) suppune cetatea Bidgiane, (130) si alte trei castele in Spani'a.

MAI TRAMITE O ALTA FLOTA FRANCESILORU INTR'ADJUTORIU

A. 963

I. C. 1555

LI. In anulu Hegirei 963 se presenta lui Solimanu o noua oca siune intru a-si castiga gloria. Francia Padishahi, fiindu-ca succesulu intru Spanioliloru nu a fostu asia precumu elu ar' fi doritu, cere unu a trei'a ora dela Solimanu flota intru adjutoriu. Solimanu bucurà forte, ca pôte se franga unu ou cu altulu, fara a se vana la mana, si implinindu cererea regelui, tramite pe Capudan ale Pasia (131) cu o flota mare in marea spanica, spre a fi intr'adjutoriu flotei franceze. Piiale esecuta ordinele imperatului cu multu

128) *Trei cetati*. N'amu cetitu anca nicairea numele loru.

129) *Dgessair*. Séu cu articlu El Dgessair (*); in chartele geografice se numesce giru séu Algeri'a. Este suppusa Turciloru, dar' se governa dupa legile sale proprie, si Tunisu. Este inse obligata a da Sultanului in timpul de resbelu siese pênê in unu mii de soldati. Èr' candu Sultanulu are pace cu Venetianii si cu celelalte state stine, atunci ea este libera de la ori ce obligatiune façe cu elu, si pôte se conue deprinderea piratagiului, chiar' precumu facu cavalerii de Malta printre crestini. Ei au unu Pasia, pe care ilu tramite loru Sultanulu; dar' acestu Pasia nu pôte face nimicu de capulu seu, precumu se face in alte locuri. In câtu pentru subventi'a sa, precumu victuale, imbracaminte si alte necesarie, elu este in abundan-proveduutu de catre locuitorii tiei; dar' afara de acestea, elu nu are nici dreptu, si putere de a pretinde alte lucruri in numele imperatului. De multe-ori se intemeca locuitorii ilu destituie din propri'a loru auctoritate; dar' pentru a salva onórtu curtiei ottomane, ei ilu accusa la Sultanulu ca se pôrta reu, si ceru altulu mai mult. Curtea nu aprôba acêsta procedere, dar' se uita printre degete, si temendu-se nu provôca vre o revolta, condamna totleauna pe Pasia, si da dreptu locuitoriu din Dgessair.

130) *Bidgiane*. Probabilmente este Nizza, unu castellu in Piemontu, pe care Francii cu adjutoriulu Turciloru l-au ocupatu chiar' pe acestu timpu (**).

131) *Piale Pasia*. Unu mare-admiralu forte renumitu la Turci, care a facutu o taria si o Giamia in Constantinopole, care si asta-di se vedu.

*) Dupa D'Herbelot, cuventulu Dgessair, in limb'a arabica se scrie Gezair séu Kassar, care dice elu, ca este unu cuventu corruptu din latinesculu Caesarea, si ca Algiru e antic'a Iulia Caesarea, capital'a acelei parti a Mauritaniei, care la Romani se numea Caesariensis, pentru a o distinge de celelalte duode provincii mauritane, adeca Tingitana si Sitifensis. *Tr. Angl.*

**) E mai probabile ca autorulu intielege aci Bugia in Afric'a, pe care o au reocupatu Turcii de la Carolu V. *Tr. Franc.*

zelu, si in unire cu flot'a francesa cuceresce Misina (133) Ridge (133) si Marioca (134), si alte mai mici trei insule vecine (135); si lasandu apoi a devasta tôte còstele Apuliei, in spre tòmna se întôrce la Constantinopole incarcatu de bogate spoliatiuni.

FACE NOUE LEGI IN STATU

III. Dupa-ce Solimanu còsolidà asia imperiulu seu, si ilu in-tari de tôte partile, a datu respiriu soldatiloru sei, si apròpș diece ani a intrebuintiatu pentru a introduce ordine mai buna in trebile civili ale statului seu. Prim'a sa ingrigire a fostu, se termine construirea Giamiei, la care cu trei ani mai nainte pusese fundamentele; si care intr'adeveru, ca e facuta cu o frumsetia atâtu de alêsa, in câtu, pre langa S-ta Sophia, precumu opiniunea publica crede, ea nu mai are parechia in lumea intrôga; si se numesce de la numele seu Suleimanie (136). Dupe aceea, vediendu ca multe lucruri atâtu la curte câtu si in imperiu mergu neregulatu, si ca incurcatele gra-

(132) *Misine*. Messina in Sicili'a (*).

(133) *Ridge*. Regium Iulium (**) in Calabri'a. Turcii mistifica (cam cumu facu ei de comunu), punendu Messin'a si Ridge in Spani'a.

(134) *Marioca*. Acòst'a este insul'a Maiorca, cea principale dintre tôte insulele balearice,

(135) *Trei insule vecine*. Aceste pôte ca suntu: Minorca, Ivica, si Formentera. Dar' acòst'a este numai o simpla coniectura.

(136) *Suleimanie*. Acestu templu e locatu pe o culme ce cauta spre portu, si e construitu cu atât'a arte si elegantia, in câtu nici unu altu edificiu nu se pôte compara cu elu. Amu auditu acêta afirmandu-se nu numai de la Turci, ci si de catra strain din diferite tieri. Nici ca este vre-o mirare, ca acestu edificiu este atâtu de frumosu, candu s'au pusu si aplicatu aici nu numai pietrele de marmora si resturle ruineloru de la Troad'a, ci anca totu ce au gasitu pretiosu si raru in structurile antice alegoriciloru, prin cari Turcii, nebunii de ei, isi imaginau a-si face nume immortale. Patru turnuri adornêza acestu templu - dintre cari duòe sunt cu câte trei sherife, sêu balcòne ori coridòre, de unde se canta si se anuntia Esanulu; êr' celelalte duòe turnuri au numai câte duòe balcòne. Presedintele collegiului de pre langa acêta beserica are precadentia inaintea tuturoru celorlalti, si din acestu officiu inaintêza immediatu la dignitatea de Mevla.

(*) N'amu aflatu ca Turcii ar' fi ocupatu acêta cetate. Dar' este *Massa* langa sinulu neapolitanu, care dimpreuna cu *Sorrento* au fostu devastate de catra Turci la anulu 1558, dupa ce mai nainte cetatea *Reggio* avu aceeași sòrte. Vedi *Giannone*, *Istori'a Neapolei*, Tomu IV, pag. 161. *Tr. Germ.*

(**) *Reggio* in Calabri'a *Tr. Rom.*

duri de officiuri causéza certe si discordine între officiali, a facutu nuóe regulamente atátu civili câtu si militari, dandu-le putere de lege obligatória pentru intregu poporulu musulmanu, si regulandu asia' ierarchi'a atátu la curte, câtu si in statulu civile si in celu militariu. Dar', de si armele lui Solimanu durmiau, nu durmi'a in sa spiritulu seu; elu, asemenea berbecelui impungétoriu, se retrase numai pentru a da inamicului seu o pocnitura cu atátu mai vehe- menta. Elu observase adéca in espeditiunile din urma, ca imperiulu germanu este cu multu mai tare, de câtu ca se-lu póta restúrna numai cu potcóve de cai morti, ci se ceru preparatiuni mai mari si timpu mai lungu, pentru a poté distruge murii ce-lu apera. Pentru aceea, in cursulu acestoru diece ani, elu a facutu cele mai mari preparatiuni bellice, a reimplutu cu bani thesaurulu desecatú, a adu- natu truppe din tóte partile; si candu tóte aceste au fostu gata, se resolvi a esecuta planulu, ce afara de elu numai Muhamedu Fatih si-lu formase, dar' pe care si elu in vanu l-a incercatu degiá.

MOARE IN ORSEDIULU DE LA SEGETVAR

LIII. Cu scopulu acest'a, in anulu Hegirei 974, pléca cu armata puternica din Constantinopole la Adrianopole; si dandu de aici o parte a armatei sub comand'a marelui veziru Pertev Pasia, ilu tra- mite inainte pentru 'a ocupa Giula (137). urmandu-i elu mai incetu cu cealalta parte a armatei. Nimicu nu lipsiá acestei espeditiuni; ceea ce i lipsiá, era juvenilitatea lui Solimanu: etatea sa betrana erá degiá o pedeca in esecutarea intentiuniloru sale. Storsu de pu- teri, abatutu de betranetie, ajunge la Segetvar (138); aici pentru immensele fatigiuri, a fostu atacatu mai ántáiu de nisce friguri u- sióre, cari inse incetu cu incetulu se schimbaseru in frigurile cele mai reutatióse. De si imperatulu suferiá torture terribili, si abiá era sperantia de a se mai poté reinsanetosia, totusi, elu invincibile si totodata immortale in sufletulu seu, ordiná a impresora cetatea si a-i da assaltu. Dar' comandantele cetatiei facea o resistentia la care Solimanu nu se asteptase, si acést'a ilu atacá si mai multu in mor-

A. 943

I. C. 1566

(137) *Giula*. Asia se numesce si asta-di in chartele geografice.

(138) *Segetvar*. Crestinii i dicu Sigeth.

bulu seu; pentru aceea in pré marea grige a sa pentru binele statului seu, ilu audia repetindu adese-ori esclamarea: « O ! cetatea, « a carei vétra (139) trebe stérta; ea, nu é cucerita anca. » Dupa aceea, simtindu ca i se apropia ór'a mortiei, a redicatu manile spre ceriu, si pronuntiá urmatori'a rugatiune: « O ! Dumnedieule á tóta « lumea (140), O ! domnitoriule mare si domnu a tóte creaturele ! « Eu umilitulu me rogu la sapt'a ta marire, ai pietate de acésta óste « a credintiosiloru tei, si adjuta-le dómne; din mare mil'a ta, cá se « póta cuceri cátu mai curendu acésta cetate » ! Dupa ce a pronun- tiatu acésta rugatiune, si-a datu si sufletulu; si asia muri Solimanu in trei-spre-diece ale lunei Safer, anulu Hegiriei mai susu mentionatu.

MOARTEA LUI SOLIMANU SÈ TIENE IN SECRETU. CETATEA SEGETVAR ESTE CUCERITA

LIV. Marele veziru insciintiéza numai de cátu pe Selimu, care era pe atunci in Magnesi'a, despre mórtea parintelui seu, si-lu róga se vina cátu se póta mai in graba la armata. Intr'aceea elu tienea mórtea imperatului in secretu; si in numele acestui-a eshortá pe soldati a ocupa cetatea; si direge tóte lucrurile cu atáta perspicacitate, in cátu nime nu potea nici macar suspecta mórtea imperatului. La 18 alle aceleiasi lune, comanda assaltu generale, care adjutatu de unu focu (141) accidentale escatu in cetate, succese atátu de bine, in cátu garnisón'a pre langa tóte ca facea valorósa resistentia, in

(139) *Vétra*. Este o frasa turcésca, care insémna devastatiune si destructiune totale. Cáci de unde nu ese fumu, acolo nu locuiescu omeni.

(140) *A tóta lumea*. Turcii dicu ca Dumnedieu a creatu siepte-dieci de mii de munduri (lumi); dar' ca acésta de acum'a va fi cea mai de pe urma. A fostu mare disputa odata intre invetiatiu turcu asupr'a acestei espressiuni. Unii diceau ca nu se unesce cu doctrin'a ortodoxei a dice: Dumnedieu a tóta lumea; pentru-ca este numai unu Dumnedieu, si acesta este Dumnedieulu Musulmaniloru; apoi mai diceau, ca a-lu numi domnitoriu alu buniloru si alu reiloru, nu convine cu sanctitatea lui. Altii din contra, afirtau contrariulu, si produceau unu pasagiu din Alcoranu, unde Dumnedieu se numesce domnu a tóta lumea. Acésta opiniune apoi a fostu aprobata de toti ceialalti.

(141) *Focu*. Turcii atribuescu acestu accidentu numai si singuru rugatiuniloru lui Solimanu, in urm'a caror'a cetatea nu a fostu ocupata prin forti'a armeloru, ci prin unu casu miraculosu, placédu lui Dumnedieu a remunera cu gloria rugatiunile ser- vului seu.

urma totusi, si in pucine óre, a trebuitu se céda si se succumbe bravurei soldatiloru ottomani. Acésta di memorabile pentru cucerirea acestei tari cetati, a fostu mai ilustrata anca prin noutatea ce chiar' sosise, ca Giul'a anca a capitulatu in acelasiu timpu.

SELIMU SE PROCLAMA IMPERATORE

LV. Intr'aceea Selimu dupa ce a primitu scrisórea vezirului, a plecatu cu cea mai mare graba la castre. Dupa sosirea lui s'a facutu in publicu cunoscuta mórtea lui Solimanu, si Selimu a fostu in unanimitate proclamatu imperatore. Ér' dupa aceea, pentru a-si implini cea mai din urma detorintia catra remasitiile parintelui seu, Selimu a lasatu ca corpulu defunctului se se puna pe unu caru auritu, si insocitu de tóta armat'a, ilu duce la Constantinopole. Pre candu au ajunsu aprópe de cetate, toti Ulemii, Esrafii (142), Mai marii tierei, cu o multime immensa de poporu, vinu inaintea conductului funebrele, si intre cantari si invocatiunea numelui Dumnedieului Sikir si Tesbih, ilu petrecu cu totii pênê in cetate; aici depunu cadavrulu in curtea Giamiei fundata de insusi Solimanu, si care pórtá numele lui; apoi se tienù Nemas-ulu dupa regulele lui Imam Shafii (143), pentru care imperatulu insusi nu numai ca era fórté affectionatu, dar' anca purtá pururea cu sine pe Imam (144) Nakibulu Eshref, unulu din acésta secta. Dupa ce s'au terminatu tóte ceremoniele, cadavrulu s'a pusu in pamentu; si tuturoru preotiloru si monachiloru, cari pe acellu timpu au fostu in Constantinopole, s'a datu ordinu cá se faca Telaveli Coranu (145) in tóta diu'a de câte patru-dieci de ori, si acést'a patru-dieci de díle un'a dupa alt'a, cá asiá prin aceste rugatiuni mortulu se póta avé pacea sufletului seu. Selimu,

(142) *Esrafii*. Omeni de o víctia santa, sêu mai respectuosi decâtu altii pentru dignitatea loru eclesiastica. Cuvântulu Esraf se deriva de la sierif, santu. De aci numirile: *Kudsi-Sierif* Ierusalimu, si *Kiabei-Sierif* Mecca, etc.

(143) Vedi not'a 52 la § XXVII din acestu capitulu. *Tr. Rom.*

(144) *Imam*. Unu Ἐφημέριος, preotu care é chiamatu a face in tóte dílele rugatiunile publice. Cellu care servesce la Sultanulu si face rugatiunile in presentia acestui-a, este tienutu in mare onóre, si spre distinctiune are titlulu de Imam Effendi.

(145) *Telaveli Coranu*. Recitarea Coranului intregu; ceea ce este in usu a se practica asupr'a mormentului defunctului; chiar' precuunu la noi se cetesce in asemenea casu psaltirea si noulu testamentu.

fiulu seu, mai lasà anca a se face inaintea Giamiei unu *Mihrab* (146) si asupr'a mormentului una Turbe mare de marmura, care pênè in diu'a de asta-di este cercetata de musulmani cu cea mai mare pietate; cà-ci ei credu tare, ca Solimanu a fostu unu favoritu fôrte mare alu ceriului; si acêsta din cauza ca elu nu numai ca si-a perdutu viéti'a in obsediunea de la Segetvaru, si ca prin urmare este unu *Shehiv* (147), dar cà elu a fostu si unu *Gassi* (148), fiindu ca sub conducerea reliquieloru sale s'au cuceritu duõe cetati, si s'au adnectatu imperiului ottomanu.

CALITATILE LUI SOLIMANU

LVI. Acést'a a fostu viéti'a si acést'a domnirea lui Solimanu, principe de o inima eroica si invincibile, de o valóre si prudentia mare, si atâtu de patientu in supportarea greutatiloru legate totdeauna cu espeditiunile bellice, in câtu ti se parea ca din aceste se nutresce si se intaresce. Afara de limb'a turcésca, elu vorbea anca limb'a persiana si arabica, si in artea poesiei ce la Persiani se numesce *Nasm* (149), elu intrecea pe toti atâtu prin elegandia câtu si prin ingenuitate. Victoriile sale in Persi'a, in Ungari'a, si pe mare, l-au fa-

(146) *Mihrab*. Insémna atâtu altariulu insusi, câtu si partea ce cade spre média-di a Giamiei. In câtu pentru cuventulu acesta Turcii au urmatóri'a istorióra. Unu anumitu poetu avea o concubina, pe care, de si palida, bestrana, barbósca si sbircita, elu totusi o iubiá cu pasiunea primului seu amoru. Amicii sei i faceau critica pentru unu amoru atâtu de insensatu. Elu atunci s'a pusu si le-a respunsu prin urmatoriulu distichu :

Gier Mescid ikildise ;

Nola Mihrab Ierinde.

Adeca : De si Mescid (sénu templulu) é ruine ;

Dar Mihrab (altariulu) sta anca bine.

Inimicii sei indata ce audira acestu distichu din gur'a lui, l-au trasu in judecata pentru blasfemia, dicéndu si esplicandu versulu asiá, ca elu a comparatu faci'a cea sbircita a concubinei sale cu o beserica, ér acea parte a corpului ei, care era obiectulu pasiuniloru sale in tineretia, cu unu altariu. Judecatoriulu intr'atátu s'a infuriatu de acést'a, in câtu a condamnatu pe poetu se-si pérda viéti'a.

(147) *Insemnéza* : martiru *Tr. Rom.*

(148) *Adeca* : invingétoriu, cuceritoriu *Tr. Rom.*

(149) *Nasm*. Unu metru poeticu, care occure adese-ori, mai alesu in Coranu ; pentru aceea ilu si tienu de o mai inalta elegandia, de câtu cumu sunt celelalte.

cutu renumitu ; dar' reformele ce a introdusu in justitia, si legile escellente , prin cari se tiene anca in flóre imperiulu ottomanu, i-a castigatu gloria anca si mai mare. Pentru aceste tóte i-au datu Turcii numele de Canuni. Elu a domnitu imperiulu ottomanu patru-dieci si unulu de ani, si a traitu siepte-dieci si patru. A avutu siepte fii : Muradu , Abdullah , Mehemedu , Mustafa , Selimu , Baiazetu , si Sihanghir , cari toti afara de Selimu , succesorele seu , au muritu mórtea nenaturale inainte de mórtea parintelui lor.

~~~~~
Domnitori in Europ'a, contimpurani cu Solimanu I., au fostu :

In German'a : Carolu V. 1519—1558., si Ferdinandu I., 558—1563.

In Angli'a : Eduardu VI. 1546—1553. ; Mari'a 1553—1558. ; si Elisabeth'a 1558—1602.

In Franci'a : Franciscu I. 1525 — 1547. ; Enricu II. 1547 — 1559. ; Franciscu II. 1559—1560. ; si Carolu IX. 1560—1574. *Tr. Angl.*

ISTORI'A

DOMNIEI LUI SELIMU II.

SUPRANUMITU MEST (1)

ALU UNSPRE DIECELEA IMPERATU ALU TURCILORU

CAPU V. DIN CARTEA III.

SELIMU SE PROCLAMA IMPERATORE

I. După moartea lui Solimanu nu era altu fiu alu seu, decatu singurul Selimu care se-i succéda pe tronul ; si care pe acestu timpu se tinea in Amasi'a , precumu amu vediutu mai in susu (2). Elu a plecatu de aici in noue-spre-diece ale lunei Rebiul-evvel, anulu Hegirei 974., in care domniá chiar' planet'a lui Merrich (3), si ajungédu

A. 974

I. C. 566

(1) *Mest.* Adeca ; betivu ; supranumitu asiá, pentru ca era fórté dedatu yinului si beuterei ; si acést'a era plácerea lui cea mai mare. Dar' cu tóte ca era dedatu acestui vitiu péné la estremu , totusi se dice , ca nici-odata n'a intermisu de a-si face rugatiunile usitate in tóta diu'a. Mai sunt apoi alti istoriografi, cari nu voiescu a lipi acésta péta rusinósa pe faci'a unui imperatore atátu de celebru, si dicu, ca elu n'a avutu nici de cumu patim'a betiei, ci de multe-ori a fostu rapitu de óre-care enthusiasmu divinu, si pentru-cá poporul se nu-lu suspecteze de hypocrisia, elu insusi spunea ca nu e enthusiasmu divinu, ci numai o betia, vóindu astfelu mai bine a-lu tiené de betivu decâtu de unu hypocritu. Dar' aceste sunt vorbe, cu cari se póte a-amagi numai lumea ignorante.

(2) La capulu precedentu §. LIV, unde inse nu se dice Amasia, ci Magnesia *Tr. Rom.*

(3) Marte. *Tr. Rom.*

la Constantinopole, s'a suitu pe tronulu parintelui seu. In diu'a urmatória, toti mai-marii imperiului, urmandu datinei, s'au prezentatu in mare doliu (4) la curte, si manifestandu-si omagiile loru catra no-ulu imperatore, totodata ilu consolara in cele mai alese cuvinte pentru mortea parintelui seu.

ARMAT'A ANCA I SE INCHINA

II. Trei dile in urma, pléca cu vre-o câte-va persóne din Constantinopole spre Segetvar. Dar' in acelasiu timp marele veziru Mehemedu Pasia a ocupatu cetatea, si lasandu acolo o buna garnisóna si-a trimisu armat'a in quartire de iérna, si ajunsese degiá péné la Belgradu, tienendu sub totu timpulu acesta mórtea imperatului in secretu (5). Chiar' pentru acést'a, soldatii s'au turburatu candu au vediutu ca Selimu a ajunsu aici atátu de iute si atátu de neastep-tatu; si fiindu ca erau ingrigiati, nu cumu-va Selimu, la esemplulu avului seu de acelasiu nume, se fia facutu ceva injuria parintelui sou : au cursu cu totii la arme. Dar' dupa ce li s'a spusu in modu autenticu, ca Solimanu au muritu mórte naturale, ei anca au primitu cu totii pe Selimu de legitimu succesoru la tronu, l-au recunoscutu de alu loru suveranu si s'au suppusu lui.

SELIMU FACE PARENTELUI SEU INMORMENTARE SPLENDIDA

III. Dupa aceea Selimu a lasatu se se faca tóte preparativele ne-

(4) *Doliu*. Mai inainte era in usu a se observa celle mai mari solemnitati la mórtea unui imperatore turcu, si a alege celle mai distincte colori in vestmintele de doliu. Asta-di tienu doliulu in vestminte rosie si numai trei dile, dar' nici acést'a nu è de rigóre, si dupa trei dile éra si imbraca cu totii in vestmintele loru usitate.

(5) *In secretu*. Atátu scriitorii crestini cátu si turci afirma in unanimitate, ca marele veziru in cursu de patru-dieci-si-un'a de dile a tienutu in secretu mórtea lui. Solimanu, si anume péné la sosirea lui Selimu in Belgradu. Lectorele, care nu cunósce datinele Turciloru, va crede ca acést'a este imposibile intre atáte mii de soldati; dar' nu va dubita acell'a, care cunósce tacerea mai multu decâtu pithagorica ce observa turculu in intrulu curtiei osmanice. Nime nu pronuntia acolo unu cuventu, afara de casulu candu i se demanda; nime nu vorbesce aici unulu cu altulu; nici nu cutéza óre-care a stranuta séu a tusi, ori cátu stranutarea séu tus'a l'-ar ghidili. Candu vre unulu vrea se comunice altui-a ceva, o face in limb'a mutiloru, prin semne. Nici unulu din domestici nu pórtá papuci, si ambla numai in vervulu degeteloru, si atátu de linu si cu grija in catu abia le audi pasii chiar' si candu mergu in fuga. Care ar' face cea mica rumóre, se punesce fórte aspru.

cessarie pentru immormentarea parintelui seu, si s'a intorsu la resiedinti'a sa imperiale. Aici, dupa ce s'au terminatu ceremoniele funebrali, a fostu confirmatu din nuou pe tronu de catra tôte auctoritatile si staturile tierej, si apoi a celebratu victoriele parintelui seu cu unulu din cele mai splendide triumfe. Dupa aceea a distribuitu Ienicieriloru si Spahiiloru Baksisiulu (6) séu darulu usitatu; ér' Ulemiiloru si celorlalti preoti, cari au facutu officiulu funebrele la immormentarea parintelui seu, le-au impartitu bani si vestminte de metase.

BATE PE REBELLIU ARABI

IV. Intr'aceea, arabianulu Beni Omeru (7) Ulian Ogli, audindu de mórtea lui Solimanu, si-a luatú curagiulu nu numai de a scutura jugulu ottomanu, dar' anca si de a indemna pe vecinii sei a se al a-

(6) *Bacsistulu*, adeca daru, ce de comunu se da soldatiloru cu ocasiunea instalarei unui nuou imperatore. Fie-care Ienicieru (si sunt patru-dieci de mii de ei) capeta câte dóue-dieci de taleri, si unulu fle-care din cincispre-diece mii de Spahi, câte dóue dieci-si cincis de taleri. Câte-odata Sultanulu, candu are placere, le immultiesce soldulu lorú quotidianu câte unu aspru; dar' acésta se intempla fórte arare-ori, si cellu multu in casulu candu Sultanulu are necesitate de a-si castiga favorea soldatiloru sei.

(7) *Beni Omeru*. Fiii séu posteritatea lui Omeru, cari sunt unulu din triburile arabiane vagabunde prin desertule Bagdadului, si cari n'au nici-o locuinta permanente. Câte-odata sunt suppusii imperiului ottomanu, si platescu gubernatorelui din Bagdadu in totu anulu unu tributú fórte considerabile in bani din productulu lorú de curmale, care este singurulú lorú sorginte de avere. Dar' de multe-ori ei se revolta, si petrundu cu devastatiunile lorú péné prin suburbiile cetatiei Basre. Sub domni'a lui Mustafa Sultanulu, ei au nevalitu prin surprindere chiar si asupr'a cetatiei Basre, si au remasu domni asupr'a ei aprópe duoi ani. Dar' dupa aceea, Daltaban Mustafa Fasia, gubernatorele Babiloniei, i-au allungatu de acolo, si au stirpitu mai totu tributulu, omorindu preste trei-dieci de mii de ómeni, alle caroru capete apoi lea-a espusu inaintea lui Capudgi Basi Badtal Ismail, pe care imperatulu ilu trimisese anume pentru acést'a. Prin acésta victoria, Daltaban Mustafa Fasia si-a castigatu mare reputatiune la imperatulu, in cátu puçinu dupa aceea a fostu inaintatu la dignitatea de mare veziru. Dar' acésta inaintare a fostu si perirea lui. CA-ci, abia dupa trecerea a trei luni de dile, Mufti a redicatu accusa de rebelliune contra lui, si, de si innocentu, a fostu punitu cu perderea vietiei. Acestu actu de crudelitate a datu nascere in scurtu timpu unei conjuratiuni, ale carei urmari au fostu detronareu Sultanului Mustafa, si uciderea lui Mufti (unu casu acesta, ce fórte arare-ori se practica intre Turci). Dupa detronarea lui Mustafa, corón'a imperatésca a fostu data lui Achmedu, Sultanului asta-di regnante (*).

(*) A se vedé Partea II.

A. 975

I. C. 1567

lura jugulu turcöescu, dara a induplecatu si pe vecinii sei, ca unindu-se cu elu se'i dea ajutoriu rebelliunei sale. Asiá face invasiune in tienutul Bagdadului, si-lu devasta in modulu celu mai crudele. Dar' cutediatoriu n'a potutu se remana lungu timpu nepunitu. Cä-ci Selim informanduse de procederea lui, a ordinaru numai decätu gubernatoriloru de Bagdadu, Basre (8) si Shehresul (9), a aduna unu numeru bunu de Ieniceri pre langa trupele din acele tienuturi, si se mérga a cauta pe acei rapitori. Ordinulu lui Selimu a fostu la momentu esecutatü : arabii vagabundi prin desertele Basrei, au fostu atacati, batuti, respiti si alungati, si tienutulü i s'a restituitu tranqüilitatea sa de mai nainte. Totu in acelu anu Selimu a terminatu unu podu (10) care-lu incepuse parintele seu cu cinci ani mai nainte, nu departe de Constantinopole.

INCERCAREA DE A LEGA DONULU CU VOLGA, NU SUCCEDÉ

V. Intr'aceea era necessariu unu-nouu rebellu, ca virtutea osmanica se nu se tocésca sub lips'a totale de ocupatiune. Dar' cu imperatulu Germaniei s'a inchieiatu pace numai acumu de curéndu, si nu era nici-o cauza de a rumpe cu elu. Shahulu Persiei era singurulu príncepe, contra carui s'ar' poté întórce armele ottomane, fiindu ca elu prin invasiunile sale continue se pareá a fi datu justa cauza la resbellu. Dar' éراسi Selimu se ingroziá de difficultatile de a poté penetra prin acelea locuri de o parte, ér' de alt'a vedea ca chiar pentru acésta, nu póte se-si transporte acolo tóte munitiunile bellice si

(8) *Basre*. Balsora, numita inainte de acést'a Bostra; in chartele geografice se pune de comunu la gur'a Eufratelui, dar' fórte erronatu, cáci ea este situata cale de siese dile in susulu acestui fluviu. La gur'a Eufratelui e situata Curm'a, cea mai insemnata cetate mercantila in orientu, dar' care geografloru din cáti cunoscú eu, a ramasu cu totulü necunoscuta.

(9) *Shehresulu*. Acést'a este o cetate si provincia fórte cunoscuta in Asi'a. Pasi'a de aici are privilegiulu de a purta trei tuguri. Dar' acést'a numai atáta insemnéza la Turci, ca unu Pasia care e transferitu dintr'unu altu pasialicu in pasialiculu de Shehresulu, se considera cá si candu ar' fi tramisu in esiliu si condamnatu la eterna paupertate.

(10) *Podu*. Acestu podu este edificatu preste laculu Buiuk Cekmege, unde acesta, langa unu satu de asemenea nume, se vérsa in marea marmora, distantia de duóe óre de la Constantinopole. Intregu podulu este construitu din pétra cioplita, si are in lungime duóe-mii de pasi; opera intr'adeveru demna de unu imperatu. Hu-

provisiunile necesare, fara de cari scia bine ca numeroase armate ale antecesoriloru sei s'au fostu ruinatu cu totul. Pentru a preveni aceste obstacule, a tramisu o truppa de soldati preste marea négra la Kiefe (11), si a datu ordinu catra Chanulu Crimeei ca se adune pe lucratorii din toate triburile tartarice, si punendu-se cu ei in corturi, langa fluviulu Essel (12), intr'unu locu ce nu este departe decatu siese mille italiene de la fluviulu Teri (13), se faca prin ei unu canalu care se impreune aceste duoe fluviuri. Elu spera cá reusindu acestu planu alu seu, va poté trece foarte usioru din marea négra prin Maille (14) Teri si Essel, in marea caspica, si precumu Persianii nu au acolo nici-o flota, se va poté transporta foarte usioru cu o armata

dai, unu poetu renumitu de pe acelu timpu, a lasatu o inscriptiune in versuri foarte elegante, adresata Sultanului, care si asta-di se vede taiata intr'o pétra de marmore, si care, pre cátu mi-aducu aminte, este urmatóri'a :

Bashadi bu dgisri, olmadan temam,
Kildi asmi sui Gennat, Errahim.
Ghieldi Sil hakk Schah Sultan Selim,
Itti teknil, oldi bu gisr asim.
Didi Tarichin Hiudai olseman,
Iapti Ob usre bu Gisri Scheh Selim.

Adeca :

Elu (*) incepù acestu podu a-lu edifica;
Dar plecà la ceriu inainte de a-lu termina.
Fericitul Schah Selimu, care i-a urmatu,
Implini lucrulu, si podulu l-a terminatu.
Hiudai, poetu pe acellu timpu, semnà anulu,
Candu Selimu, preste aia-a terminatu podulu.

Din acestu din urma distichon, dupa o computatiune, ce la Turci se numesce Ebged, ese numerulu anului Hegirei 974.

(11) Adeca Caffa, mai inainte Theodosia. *Tr. Rom.*

(12) Adeca Volga, odinióra Rha. *Tr. Rom.*

(13) Séu Tanais, vulgo Donu. *Tr. Rom.*

(14) *Maille*. Cu numele acesta numiau Turcii mai inainte marea meotica (Palus Moeotis); precumu concludu io chiar din insesi vorbele istoricului, acést'a nu póte fi alta, decâtu o coruptiune din cuventulu Moeotis. Dar' asta-di Turcii numescu Maille acellu golfu de la marea négra, care spala Ociakovulu, numitu la antici Olbiopolis. Incatu pentru marea moeotica, ea la Turci se numesce asta-di Azak Dengisi, adeca marea de Azovu; ér' Bosforulu, numitu la antici si Cimmericus, Turcii lu numescu Ghierci Taman Bogasi. Osmanu Pasia, marele admiralu alu Turciloru, dupa-ce Russii au fostu ocupatu Azovulu, au inchisu Bosforulu cu duoe fortaretie; cari déca mi-aducu bine aminte, la Greci se numiau mai de multu *Nimphaeum Cimmericum si Tauricum*.

(*) Adeca Solimanu, parintele lui Selimu.

in Shirvanu, si va poté fara multa difficultate a supune tóta Persi'a. La acésta opera póte ca i-ar' fi succesu tóte dupa dorinti'a sa, déca supremulu domnitoriu a tóta lumea ar' fi sufferitu, ca margi-nile ce le-a pusu elu insusi acestoru riuri, se le póta schimbá pute-rea omenésca. Chanulu Crimeii indata ce a primitu ordinulu Sulta-nului Selimu, s'a pusu pe cale si trecêndu prin Aisderchan (15 si 16) au ajunsu, la locul destinatu, unde s'a apucatu de lucru; dar' abia ce a facutu a trei'a parte din canalu, a trebuitu se desiste dela continu-rea lucrului, căci lucratorii infestati prin ploile continue si prin venturile reci, si suferindu de lips'a provisiuniloru, muriau de fóme si de frigu. Dar' cu tóte aceste nefericiri, espeditiunea intreprinsa cu acésta ocaziune totusi a avutu si folósele sale, si anume, ca trei-dieci de mii de tataru nigaiani (17), cari pên'acumu au fostu suppusi imperiului rusescu, au trecutu la ottomani, si s'au asiediatu cu tóte familiiele loru in Criméa, in localitati designate anume pentru ei. Dupa acésta nefericita intreprindere a lui Chan Kirim (18) Turcii s'au intorsu la Constantinopole.

SELIMU SUPPRIME REBELLIUNEA IN IEMEN

A. 977

VI. Chiar' pe acestu timpu, Muttahir, Sherifulu regatului Iemen,

I. C. 1569

(15) *Aisdercan*. Unu regatu fórte bine cunoscutu in Tataria; asta-di este suppusu Russiloru, si in comunu se numesce Astracanu. Acestu cuventu in limb'a persiana insémna locuintia Balauriloru séu domnulu Draconiloru; si s'a datu acestu nume locuitoriloru acellei tieri pentru natur'a loru feroce si selbatica. Dar' asta-di intr'a-tat'a s'au dedatu cu supunerea, in cătu nu se mai aude despre ei ca le-ar'mai veni in minte a-si revindicá vechi'a loru libertate, chîar' nici cand li se da cea mai buna ocaziune pentru acést'a. Asiá, ce n'au potutu face armele lui Alexandru cellu mare, a facutu cnut'a si baltagulu Russiloru, si a imblanditu cu totulu natur'a feroce a acestuj poporu. Ce nu póte face asup'r'a spiritului ómeniloru, fric'a impreunata cu amórea!

(16) Traductorulu germanu scrie Esderchan. *Tr. Rom.*

(17) *Nigaiani*. Acestoru Tataru li s'au assignatu locuintie in Bessarabi'a intre Tatarii budgeacani, unde pêné si in di'oa de asta-di sunt preste optu-spre-diece mii asiá numiti Tataru casaniani. Amu vediutu pe fratii loru din imperiulu rusescu, si n'amu observatu nici-o differentia de limba, de fație, statura, si de datine între ei. Asia de afundu a placutu naturei a intipari semnele proprii in fla-care poporu. in cătu nici departarea locului, nici diversitatea climei. nu sunt in stare a le schimbá si cu atátu mai puțin a le sterge totalu!

(18) Adica Chanulu Crimeei. *Tr. Rom.*

cu vre-o căli-va arabiani, pe cari i atrasese in partea sa, nevalăscă pe neasteptate asupr'a lui Muradu Pasia, care eră Beglerbeg in Iemen, si-lu nimicesce dimpreuna cu tóta armat'a; si cu modulu acesta elibera regatulul Iemenu de sub jugulu ottomanu. Selimu auidindu despre noutatea acestei rebelliuni, plinu de indignatiune ca s'a servitu de unu omu a tátu de imbecile, a datu ordinu lui Sinan Pasia (19), gubernatorelui din Egiptu, ca se-si unésca trupele cu cele ale lui Osdemir Ogli (20) si se mérga impreuna a lua isbenda asupr'a sangelui compatriotiloru loru. Acesti duoi generali intrunindu-si puterile, au esecutatu ordinulu Sultanulu cu atáta diligen-tia, in cátu surprindiendu pe rebelli, i-au batutu si i-au respítu cu totulu, si au readusu totu regatulul éراسi sub obedienti'a ottomaniloru. Dar' bucuri'a acestui fericítu succesu a fostu turburata prin unu incendiu repentinu, ce a eruptu indata la anulu urmatoriu in Constantinopole, si care a tienutu siepte dile cu atáta vehemencia, in cátu mai tóta cetatea s'a prefacutu in cenusia.

PROMITTE ADJUTORIU SARACENILORU IN SPANIA

VII. In anulu Hegirei 978., Saraceni cari au remasu in Spani'a, si cari sufferisera degiá fórte multu sub domni'a crestiniloru, au apucatu armele, au ocupatu Garb'a (21), si au proclamatu de rege alu loru pe Mansur din famili'a Beni Achmer (22). Si mai multu : ei au atacatu cu vigóre pe Spanioli, i-au invinsu, si le-au causatu multe

A. 978
I, C. 1570

(19) *Sinan Pasia*. Nu trebe confundatu cu unu altu Sinan Pasia, care a fostu mare veziru sub Selimu I., si care a cadíutu in Batai'a cu Cercasianii (*).

(20) *Osdemir Ogli*. Cuventulu Osdemir dupa etimologia inşemna : totu-din-feru. Elu era unu luptaciu fórte renumitu, si de o fortia atatu de extraordinaria, in cátu Turcii nu credu că a mai fostu, nici ca ar' mai poté fi altulu lui asemenea. Elu a fostu Samsonulu Turciloru. Nu sciu cu siguritate, déca inainte de acésta espeditiune a mai fostu elu unde-va gubernatore ori nu.

(21) *Garbia*. Séu cu articlu *El Garbia*, este unu regatu fórte cunoscutu, crestini i dicu Algarva, si care este suppusu regelui Portugaliei. Se pare ca a primitu acésta numire de la situatiunea sa in partea oceanulu occidentale; căci Garbia in limb'a arabica insemnéza cósta occidentale.

(22) *Beni Achmer*. Unulu din famili'a vechiloru regi ai Saraceniloru, pe care Ferdinandu Catholiculu l-au alungatu din Spani'a. Dar' despre vicisitudinile lui nu găsescu insemnatu nimicu, nici la istoriografi turci nici la portugali.

(*) A se vedé not'a. 10. la Capu III din cartea III.

si mari perderi. Cu tóte aceste, ei vedeau bine ca sunt cu multu mai slabi, decâtu ca se póta resiste lungu timpu puterei Spanioliloru : asiá au tramisu delegati la Selimu, rugandu-lu se le dea ajutoriu contra acestora, ca contra unui inamicu comunu alu musulmaniloru. Selimu ocupatu cu ide'a de a cuceri Ciprulu, promitte a le da ajutoriu, inse numai dupa ce-i va succede acésta espeditiune; i eshórta totodata, ca pênê atunci se remana in câtu se póte impreuna si nedespartiti, si se se tiena numai in stare de defensiva; dupa aceea dandu delegatiloru daruri fórte insemnate, i dimitte acasa.

FACE O INVASIUNE IN CIPRU

VIII. Inca inainte de a fi ajunsu acesti delegati acasa, Selim espedise degiá o armata numerósa sub comand'a marelui veziru Mustafa Pasia si a lui Capudanu Ali Pasia spre a cuceri insul'a Kybris (23), dandu ordinu cestui din urma a se tiené pe mare si a pazi ca invasiunea se nu póta fi impededata, ér' celui d'ântâiu, ca se tréca cu armat'a pe uscátu in insula, si se impresóre tóte fortaretiele. Mustafa incepú a impresora Nicosi'a (24), facéndu asalte vigoróse asupr'a ei. Dar' situatiunea locului si resistenti'a obstinata a garnisónei au redusu pentru acestu anu la nulla valórea ottomana, si a'constrinsu pe mareie veziru a schimbá obsidiunea in blocada, si a-si pune soldatii in quartire de iérna.

SI O SUPUNE POTESTATIEI SALÈ

A. 979
I. C. 1571

IX. Dar' la anulu urmatoriu 979., Capudanu Ali Pasia, cu o flota reinnoita, cu munitiuni bellice si cu truppe nuóe sub command'a lui Pertev Pasia, pléca din Constantinopole, si ajungéndu in Cipru', reinnoiesce obsidiunea ce in anulu trecut nu succese; elu bombardà si prin subminari sparse si dirimá murii cu atáta effectu, in câtu pre langa tóta aperarea obstinata a obsediatiloru, cetatea in urma totusi o au ocupatu prin assaltu. Caderea cetatiei Nicosi'a a

(23) Cipru. *Tr. Rom.*

(24) *Nicosi'a*. Turcii o numescu Kibris, fiind-ca Nicosi'a a fostu prim'a cetate ce au cuceritu ei in insul'a Cipru; si de aci se vede ca au datu Nicosiei numele intregei insule.

trasu dupa sine capitularea a tóta insul'a. Căci vediendu ca nu pôte spera de nicaierea vre-unu ajutoriu, Magus'a (25) mai antaiu, si apoi dupa ea celelalte cetati s'au predatu de buna voia gratiei cuce-ritoriului. Totu pe acestu timpu Kilidgi Ali Pasia (26), gubernato-rele din Gezair (27), ocupandu cetatea Tuness (28) de la Arabi, o ad-nectă imperiului ottomanu.

TATARIÎ FACU INVASIUNE IN RUSSI'A

X. Intr'aceea , pe candu Turcii cu modulu acesta isi estindeau marginile imperiului in partea de catra média-di, pe atunci armele Tatariloru faceau progresse nu mai pucinu fericite in partea spre média-nópte. Principele loru, Devletu Ghierai Chanu, adunandu tóte hórdele scithice de sub imperati'a sa , a penetratu in Russi'a , si fi-

(25) Famagusta. *Tr. Rom.*

(26) *Kilidgi Ali Pasi'a*. Supranumitu *Sabia*. Acesta este care in Constantinopole in suburbiulu numitu Topchane séu Arsenalu, la tiermurea Bosforului, a edificatu o Giamia mare. Turcii pretindu ca elu , fara se scia cine-va inainte, a pusu funda-mentele acestei Giamie, si o a ridicatu péné la primele ferestri intr'o singura nópte. In deminéti'a urmatória, poporul trecundu pe acolo, si vediendu unu edificiu atâtu de spatiosu, pentru care nime n'a observatu ca s'ar' fi facutu preparativele ne-cessarie de mai nainte : a denuntiatu lucrulu la Sultanulu , ca unu ce miraculosu. Imperatulul a chiamatu la sine pe edificatorele, si l-a intrebatu: cumu i-a fostu possi-bile cá într'o singura nópte se faca unu lucru atâtu de prodigiosu? *Ér' elu a respunsu* : «Nu é oper'a mea , ci a imperatului ; căci sclavii galereloru sale au facutu acellu e-dificiu ; intentiunea mea a fostu numai, se dau o proba despre desteritatea mea si despre puterea imperiului ottomanu. Căci déca unu omu privatu pôte se faca unu lucru ca acesta numai cu ajutoriulu acellora , cari sunt condamnati la galere, a-tunci ce nu se pôte accepta se faca osmanii cu puteri unite contra inamiciloru loru?» Se diçe ca prin aceste cuvinte Ali Pasia intr'atátu si-a castigatu grati'a lui Selimu , in câtu nu numai ca l-a inaintatu la dignitatea de Pasia cu trei tuguri, ci anca l-a facutu admiralu a tóta oatea maritima , si l-a numitu gubernatore in Afric'a (*). Nu scimiu câtu adeveru contiene acésta istoria despre Ali Pasia ; atât'a inse sta, ca Turcii, dupa Chairudin Barbárossa, pe elu ilu considera de cellu mai bunu price-petoriu in lucruri maritime. Căci dupa ce Turcii au perdutu mai tóta flot'a la Le-panto, elu a fostu care intr'unu anu de dile a pusu marin'a osmana éراسي in picioare mai númeroasa si mai forte de cumu erá mai inainte.

(27) Algiru. *Tr. Rom.*

(28) Mai de multu Tremisia. *Tr. Rom.*

(*) Acestu passagiu ce urméza de aci péné in fine, traductorulu germanu nu-lu are. *Tr. Rom*

indu-ca nu i s'a facutu nici-o resistentia , a petrunsu péné la capital'a (29) țierei, a devastatu totu tienutulu, si pe locuitorii cari n'au potutu scapa prin fuga, parte i-au ucisu, parte i-au luat cu sine, si apoi s'a intorsu la Crimë'a incarcatu cu spoliatiuni.

PERDEREA TURCILORU LA LEPANTO

XI. Dupa aceste victorii a urmatu cellu mai mare desastru pentru Osmani, ce a potutu ei resimti de la perderea incercata sub Ildirim Baiazetu si péné in diu'a de asta-di. Prin acést'a au aretatu fortun'a, ca nici-unu imperiu, fia ori câtu de mare si de tare, totusi nu pôte scapa de capriciele ei. Dupa ce admiralulu Ali Pasia a cucëritu insul'a Cipru, a pusu tóta flórea armatei in garnisóne prin cetati; pe soldatii europeni, fatigati prin laborea continua de duóe-spre diece luni la facerea de siantiuri si de alte lucruri, i-a dimissu a casa, ér' elu cu flot'a si cu celelalte truppe s'a intorsu la Constantinopole. Dar' chiar' pre candu navigá pe marea mediterana, s'a vediuu dintr'o data atacatu de o flota inimica, intarita, precumu dicu unii, prin adjutoriulu Germaniloru si Spanioliloru. Capudanu Pasia, pre langa puçinulu numeru (30) alu ómeniloru sei abia potea avé sperantia se invinga; cu tóte aceste elu a preferitu mai bine a muri, decâtu a

(29) *Capitala*. Evidentu ca Turcii intielegu aci Moscu'a. Annalile russesci inse tienu, ca Tatarii n'au petrunsu mai departe, decâtu numai péné la Tuba, care este in departare de una-suta-nóue-dieci mile italiene de la Moscu'a, si care pentru numerulu seu cellu mare de fauri, se pôte cu dreptu cuventu numi Vulcanopole (*). Totu acelle annale ne spunu., ca Tatarii cu a loru subita irruptiune au surprinsu pe locuitorii cetatiei, si au omoritu fórté multi din ei; dar' puçinu dupa aceea au patitu-o si ei; cáci nu departe de Cursca, nevalindu asupr'a loru armat'a russesca, i-au trecut prin sabia mai pe toti, si le-au luat tóte spoliatiunile ce facussera mai inainte.

(30) *Puçinulu numeru*. Turcii atribuiescu acésta perdere numai impregiurarei, ca flot'a loru au avutu fórté puçini ómeni; si prin urmare, ca numerulu cellu mare alu vasaloru loru fara soldati, a fostu mai multu o pedeca, decâtu unu avantajiu pentru ei. Dar' eu pôte nu gresiescu, déca credu ca acést'a este numai o inventiune a istoriografloru ottomani; cáci, pre câtu i cunosc eu, este unu usu de tóte dilele la ei, ca déca nu le succede bine vre-unu lucru, ei adscriu acést'a nu bravurei inamiculu si nici inactivitatiei loru proprie, ci la unu óre-care accidentu neprevediuu, séu la imprudentia generalulu loru. Cáci aceea abia se pôte crede, cá armat'a maritima

(*) Cetate de Vulcani, de fauri. *Tr. Rom.*

fugi cu rusine, si se determiná a intra in lupta cu acele puține truppe ce le avea pre langa sine; si s'a tienutu cu atâta eroismu, in câtu succesulu luptei a remasu lungu timpu fôrte dubiosu. In urma inse, dupa ce respinsese pe inamicu mai de multe-ori, facându acumu pe generalulu comandante acumu pe soldatulu luptatoriu, a cadiutu in midiloculu luptei, si prin mórtea sa a causatu de victori'a a inclinatú in partea inamicului seu. Cáci náile musulmane, din lips'a comandantelui, au inceputu numai decátu a prinde fug'a si a se respi care in cotrou; ér' inamiculu prinse de aci curagiu si mai mare, si se aruncá cu atât'a furia asupr'a Turciloru, deveniti degiá in disordine, in câtu i-au nimicitu mai cu totulu, si parte le-au prinsu, parte le-au cufundatu in mare mai tóta flot'a (31).

SELIMU IN AFFLICTIONILE SALE SE CONSOALA CETINDU CORANULU

XII. Care, fiindu in flórea fericirei sale, a simtitu vre-o-data lovierea sortiei fatale, acela pôte se-si imagine durerea lui Selimu, ce a simtitu elu la audiulu despre acésta calamitate neasteptata. Elu abia primise scirea despre cucerirea Ciprului, si chiar' asteptá rein-

turcésca din Europ'a se fia cutediatu singura, fia cu vasa de transportu, fia cu mai mici bastimente, se tréca preste intreg'a mare ce separa Ciprulu de Greci'a, chiar atunci, candu flot'a crestina dominá acésta mare.

(31) *Mai tóta flot'a.* Nici Turcii si nici Christianii nu sunt de accordu asupr'a numerului vasaloru flotei otomane. Unii dicu ca Turcii au avutu duée-sute-sieptedeci, ér' altii ca numai una-suta-siepte-dieci de nái; toti inse conviau intr'aceea, ca numai duée-dieci-si-optu de nái au scapatu. Ambasadorulu de Veneti'a, care erá detienutu in Constantinopolo, imediatu dupa acésta bataia, si adeca numai decátu dupa ce audise despre acésta victoria, a cerutu audientia la marele veziru; accordata audienti'a din partea acestui-a, ambasadorulu s'a prezentatu in cea mai mare parada ce se pôte. Vezirulu pricepá orgoliulu Venetianului, si-i díse: « Vedu pré bine Ilcibeg (principe ambasodoru), ca n'ati cerutu acésta audientia cu alta intente, decátu cá se ve aretati fudulukulu (ostentatiunea) naturale compatriotiloru vostri, si se vedeti cu ochii vostri amaratiunea sufletului nostru pentru perderea ce amu suferitu; dar' inainte de a ve areta voi nebuni'a vôstra in publicu, eu, cá « bunu amicu', ve dau unu consiliu: desbracati-ve de acestu aeru de vanitate, si a-duceti-ve aminte, ca déca voi ne-ati tunsu perulu, apoi noi mai nainte v'amú taiatu braçiale. Si precumu perulu, déca ilu tundi, in trei séu patru luni órasi cresce, si anca cu multu mai desu de cumu ora mai inainte; asiá si flot'a nôstra, pônê candu avemú lemne, cari crescu in abundantia, ea in scurtu timpu va fi si mai mare si mai numerósa; ér' voue, din contra, nici nu ve este permisú a cugeta la recastigare braçialoru vôstre: intielegu estinsulu si renumitulú regatu Cipru ».

tórcerea flotei sale victorióse , ba facea anca si preparative pentru a o primi cu triumfu: candu éca vinu cei puçini cari au potutu scapá , si-i anuntia nimicirea totale a flotei si a armatei sale. Imperatulu , care de altminterea era de o natura fórté tare , intr'átátu s'a frantu la audiulu acestei noutati, in cátu trei dile (32) nici n'a mancatu nici n'a beutu , nici n'a sufferitu ca cine-va se între la elu , ci diu'a si nóptea se rugá lui Dumnedieu, protectorele musulmaniloru, cá se se indure asupr'a poporului seu, si se departeze rusinea ce a sufferitu prin acésta perdere. In fine, a patr'a di a luatú Coranulu in mana, si deschidiendu-lu (33) din intemplare a datu de urmatoriulu passagiu : « In numele pré induratului si pré misericordiosului (Dumnedieu). Victoriéle, ce au reportatu europenii asupr'a locuitoriloru « pamentului , affligu inim'a mea. Fia , cá pe viitoriu ei se nu mai « aiba bucuri'a nici unei invingere ». Acestu oraclu a datu lui Selimu se intieléga , ca degetulu lui Dumnedieu a lucratu aci de a venitú acésta perdere asupr'a imperiului ottomanu ; si multiamindu-i pentru acésta castigatiune parintésca , elu se impacá in sufletulu seu, cadiutu mai nainte in totale afflictiune. Acésta calamitate pare a fi fostu prognosticata prin casulu, ca chiar' cu cevasi mai inainte s'a fostu cutrupitu plafondulu de lemnu (34) de la beseric'a

(32) *Trei dile.* Acestu esemplu alu lui Selimu l-a urmatu si Achmedu III, imperatulu de acumu alu Turciloru , care, dupa ce a tramisu pe vezirulu seu Ahmedu Pasia contra Rusiloru cari intrasera in Moldavi'a, s'a pusú la rugatiune, si, precumu mi s'a spusú, patru-dieci de dile si de nopti s'a rugatu in continuu la Dumnedieu , nemancandu tóta diu'a péné dupa apusulu sórelui ; nici a posti nu a incetatu, péné ce n'a auditu de bunulu successu alu armelorú sale.

(33) *Deschidiendu-lu.* Turcii credú cá divinatiunile scóse din Coranu sunt infalibile. De aci, candu i apésa vre-o superare, séu sunt in dubiu ca cumu se incépa vre-unu lucru , ei ieau Coranulu si citescu mai ántáiu una Sura (*) séu duóe, apoi inchidu cartea si éراسi deschidu pe nimerite : aici citescu prim'a linia de pe prim'a pagina. D'éca cuvintele cetite consuna cu alu lorú cugetu , atunci se aréta plini de bucuria, si indata se punu a-si esecuta propusulu indivinatu. Din contra, déca acelle cuvinte nu correspundu propusului lorú, atunci nu numai ca devinu, melancolici, ci de multe-ori desistu de la a lorú întreprindere si-si schimba cu totulu planulu ce l-au avutu mai nainte.

(34) *Plafondulu de lemnu.* Amu observatu intr'áltu locu, ca templulu din Mecc'a , pe care Turcii 'lu tienu ca a fostu oratoriulu lui Abrahamu , nu are coperisú ; ci

(*) Vulgo: Surata. adeca: Capu, Stichu. *Tr. Rom.*

din Mecc'a ; celu pucinu asia ne interpretéza acestu casu sapientii de pe acellu timpu. Asiá , pentru cá pe viitoriu acellu plafondu se fia o emblema mai firma a imperiului, Selimu a lasatu de s'a refacutu totu din pétra.

REPARA FLOT'A SA DIN NOU SI ATACA CU EA PE CRESTINI

XIII. In anulu urmatoriu Kilidgi Ali Pasia , care a urmatu lui Ali Pasia in postulu de mare-admiralu, unu barbatu de o bravura im-mensa si navigatoriu escelente, a reparatu flot'a cu atáta celeritate, in cátu in vér'a acellui anu a pusu pe mare dóue-sute-cincidieci de galere. In fruntea acestora a plecatu din portulu de la Constantinopole , si a infestatu litoralele crestiniloru pe totu loculu pe unde au potutu ajunge. Si candu flot'a crestiniloru s'a aretatu aprópe de Evarin (35), atunci Capudanu Pasia, ardiendu de a sterge rusinea perderei din urma, se pune si o ataca cu mare vigóre. Dar', dupa lupta ce a tienutu cátu-va timpu cu succesu dubiosu si fara perderi mari din ambe partile, apropiandu-se nóptea, partile combatanti s'au despartitu un'a de alt'a si Capudanu Pasia anca s'a retrasu. Patru dile in úrma, admiralii cretini s'au consultatu cumu ar' poté se surprinda flot'a musulmana ; ei sperau a o poté face acést'a cu atátu mai usioru , cáci stancele inalte ce incungiura portulu Coron, impede-
deca vederea libera , si aici s'ar' poté ascunde bine cu flot'a loru. Dar', Kilidgi Ali Pasia , informatu prin spionii sei de intentiunile inimicului, ese din portu si-si pune flot'a in ordine de bataia. Intr'aceea vine inamiculu, dar' a remasu surprinsu candu a vediatu ca Turcii (pe cari i credeau cu corabiile pe ancora), stau in largulu marei, preparati de a primi lupt'a. Cu tóte aceste se apropia mai tare

A. 980

I. C. 1572

este o speçie de coperementu, care merge din anghiurile paretiloru in susu , redicandu-se in arcu si lasandu o apertura in midi-locu (*). Acestu coperementu a fostu mai inainte de lemn, ér' Selimu a lasatu a se face din pétra.

(35) *Evarinu*. Acesta fara dubiu é Navarinu ; cáci nu este altu poporu in Morëa, care se pôrte acestu nume. Ci amu observatu acumu de multe-ori, o mai repetu si aci, ca Turcii sunt fórté neglígenti intru a insemna accuratu numele locuriloru si alu generaliloru.

(*) O speçie de coperisiu asediatu , cu paretii elevati giuru-impregiuru, in cátu se se póta prinde ap'a de plóia. *Tr. Germ.*

catra Turci, cá si candu ar' voi se-si esecute intentiunea; dar' vedindu totusi, ca dupa tóta probabilitatea i-ar' merge fórté reu candu i-ar' ataca, asia intórce velurile, si lasa flot'a musulmana a-si continua calea in pace si a se intórce la Constantinopole incarcata cu spoliatiuni grase.

NOV'A LIBERATA

XIV. In anulu acesta armele ottomane au fostu coronate de acelasu succesu si pe uscatu. Germanii, cari de o parte isi imaginau ca tóta puterea imperiului ottomanu s'a nimicitu in anulu proxime trecutu prin perderile ce au iuduratu pe mare, ér' de alta parte doriau cu sete de a recupera fara vre-unu obstaclu cele ce au fostu perdutu, au intratu in Bosni'a si au impressoratu cetatea Nov'a. Dar' gubernatorele Bosniei si cei din provinciile vecine, au grabitu a veni cu puteri unite intr'adjutoriulu si scaparea cetatiei, au surprinsu pe inamiculu care cugetá numái la obsediune, ilu punu la fuga, si in semnulu victoriei tramiu trei-sute de captivi la Constantinopole.

SELIMU ORDINA REPARAREA S-TEI SOPHIA

XV. Dupa ce prin aceste victorii s'au vediutu pe deplinu reparate daunele cauate prin perderile celle din urma, Selimu spre a-si areta pietatea sa si simtiulu de gratitudine pentru atâtea favoruri divine, si-a propusu a infrumusetiá edificuriile sacre. Intru realisarea acestui propusu alu seu, a ordinatu anca in acellu anu a se repara in templulu S-ta Sophia totu ce injuriele timpului au fostu stricatu; a lasatu a se construi in patru cornuri a templului, patru Menare séu turnuri in diferite forme (36), a derimatu vre-o câte-va

(36) *Diferite forme.* Tóte Menarele séu turnurile Giamieloru, déca sunt duóe ori patru, au un'a si aceasi forma; ér' déca sunt siese, atunci patru sunt facute dupa un'a si aceeaasi figura, si sunt infrumusetiate cu câte trei sherife (*); éra ceclalte duóe, construite la anghiurile Haremului (**) esterioru, sunt mai mici, si au numai duóe sherife. Numai S-ta Sophia are patru turnuri de forma diferente. Déca intrebi pe Turci, ca ce este ratiunea acestei diferente de figura, ei de comunu iti respundu: templulu S-ta Sophia este o constructiune de architectura inimitabile; imperatului a placutu ca se aiba menare de diferente forma, ca chiar' prin acést'a ea in nimicu se nu mai pôta avé parecchia vre-o alta Giamia.

(*) Adeca: balcóne, terase, ambite. *Tr. Rom*

(**) Aci însemnéza: porticu, tinda. *Tr. Rom.*

case de ale particulariloru de prin pregiuru, si a fundatu in loculu loru duóe Medrese de o architectura admirabile.

TRAMITE O FLOTA CONTRA SPANIOLILORU

XVI. Pre candu Selimu era ocupatu cu aceste lucruri, si-a aduce aminte, ca inainte de espeditiunea sa in Cipru, a promis la deputati Musulmaniloru din Spani'a, ca le va da ajutoriu contra christianiloru. Pentru ca se nu para dar', ca elu nu si-ar' tiené cuventulu de o parte, și de alt'a ca se taia superbi'a îngânfata a Spaniolii, si se-si resbune asupr'a loru pentru perderea ce a suferitu de la flot'a spaniola in Lepanto: tramite pe vezirulu seu Piale Pasia (37) si pe marele admiralu cu o flota contra Spaniei. Acesti-a ajungu la Mesina, cu intentiune de a o cuceri, si in cale si prin pregiuru devastéza tóte tienuturile cu focu si ferru. Si, precum se vedea ca nici-o armata nu este care se vina intr'ajutoriu cetatiei, ei negresitu ca o ar' fi cuceritu, déca insasi natur'a nu s'ar' fi oppusu la tóte intreprinderile fortiate ale Musulmaniloru. Cà-ci in momentulu candu acesti-a aveau cea mai mare sperantia de unu bunu succesu, marea a devenitu dintr'odata atátu de tempestuósa, in câtu trupele ottomane sub risiculu de a nu perde totu, au trebuitu se se retraga.

TUNIS OCUPATA DE SPANIOLI SI REOCUPATA DE TURCI

XVII. Regele Spaniei, vediendu ca flot'a ottomaniloru s'a retrasu si s'a intorsu catra casa, se întórce cu puterile sale ce le destinase pentru liberarea cetatiei Messina, si merge in Afric'a, surprinde si ocupa cetatea Tunis, uccide si face captivi pe toti musulmanii locuitori acolo; intaresce apoi cetatea prin fortificatiuni si mai bune, si pune in ea o garnisóna din proprii sei soldati. Tóta culp'a ace-

(37) *Piale Pasia*. A mai fostu unu altulu cu acestu nume (*) sub Sultanulu Solimanu. Dar' nu sciu, déca a fostu totu din una si aceasi familia, séu numai prin accidentu i s'a datu acestu nume. Mai probabile pare a fi acésta din urma; căci, cu esceptiunea familiei imperatesci, nici un'a, séu fórté rara familia este, care se se fia conservatu, séu cumu amu dice, perpetuatu intre Turci. Unic'a familia a lui Ibrahimu Oglu si a lui Kioprili Oglu, este unde numele parintiloru a trecutu si trece la fi de fi.

(*) Vedi not'a III la capulu precedente. *Tr. Rom.*

A. 982
I. C. 1574

stei perderi a cadiutu asupr'a lui Piale Pasia, pentru-cà, prè-incre-diutu in sine, s'a intorsu cù tóta flot'a acasa, si n'a lasatu nici-o parte a ei pentru pazirea còstelor africanee. Si chiar' pentru acést'a elu a fostu destituitu din postu, si in loçulu seu s'a numitu mare-veziru Sinan Pasia (38); pe care, in anulu Hegirei 982, l-a tramisu imperatulu cu tóta flot'a spre a reocupa Tunisulu. Sinanu Pasia descalecandu cu trupele sale pe uscatu, le-a datu ordinu a ataca nu-mai de càtu cetatea, si o alta fortaretia ce era in apropiare cu numele Chalkulvadi (39); si dupa mai multe assalte le occupa pe amenduóe, si sacrifica tóta garnisón'a pentru sufletele acelor musulmani, pe cari crestinii i ucissera in Tunisu in anulu trecut. Dupa aceea dirima din fundamentu fortareti'a Chalkulvadi, repara murii Tunisului, si prevede cetatea cu garnisóna suficiente.

UNGURII BATUTI SI UCISI LA SEGETVARU

XVIII. Chiar' pe acestu timpu cinci-spre-diece sute de ungureni se aduna si se consulta cum ar poté se surprinda si se ocupe Segetvarulu (40). Dar' Giafer Pasi'a, gubernatorole din Giul'a, informandu-se despre acést'a, si luandu cu sine cinci-sute de Ienicieri, da de unguri in-tr'unu locu ascunsu, i ataca chiar candu esiau ca siguri de acolo, i bate bine, ucide pe multi, si cea mai mare parte i tramite ca captivi la Constantinopole.

MOARTEA LUI SELIMU

XIX. Catra finitulu acestui anu Selimu lasa a se construi o baia mare si cea mai eleganta (41) in partea de catra resaritu a palatului. Selimu, cel dântaiu intra in stabilimentu pentru a lua o baia, pre candu murii nu erau anca bine uscati, si varulu producea anca eva-

(38) A se vedé not'a 12 la capulu precedente. *Tr. Rom.*

(39) *Chalkulradí*. Pare a fi acelu forte castelu de Goleta, care este situatu la Bai'a din Tunisu.

(40) Sigetu. *Tr. Rom.*

(41) *Baia* *eleganta*. Acest'a este unu edificiu de o structura admirabile; este impartitu in patru dieci de camere, construitu pe din intru totu cu pètra de marmora, si pe din afara cu pètra cioplita. Sta chiar' in midi-loculu Seraiului, intre apartamentele destinate pentru barbati si intre celle designate pentru femei, si asiá, ca trecèndu prin Bosforu, iti cade chiar' in façe.

poratiunile sale veninóse ; elu , déca potemu se credemu unoru scriitori , a beutu o buna portiune de vinu pentru a paralisa aceste evaporatiuni stricatióse. Puçinu dupa aceea a resimtitu o durere usióra de capu , apoi i-a venitu o ametiéla , si in urma o speçie de apoplexia , care dupa unu-spre-diece zile de continua indispositiune , in dóue-dieci-si-optu ale lunei Siabanu , l-a luatú din viétia. Fiiulu seu Murádu au ajunsu la Constantinopole cu inceputulu lunei urmátórie Ramazanu , si immediatu a fostu proclamatú imperatore prin toti mai marii tierei , cari-si manifestara condolenti'a lorú pentru mórtea parintelui seu , care de care in oratiuni mai elegante. Cadavrulu lui Selimu Sultanulu , dupa celebrarea ceremonielorú usitate , s'a imormentatu intr'o Turbe , aprópe de S-ta Sophia.

CALITATILE LUI SELIMU

XX. Sultanulu Selimu a vietuitu cinci-dieci-si-duoi de ani , si a domnitú optu ani , cinci luni si nóue-spre-diece zile. Elu a fostu unu principe valorosu ; dar' fortun'a nu l-a favoratu , ca intreprinderile sale sa fia incoronate de succesele ce elu le-a doritu. Era de o inima invincibile in tóte circumstantiele ; abile in facerea planurilorú , si celu mai capabile de a tiené secretulu (42). Amatoriu de dreptate , si gelosu de bun'a reputatiune a numelui seu ; generosu si atátu de induratoriu , in câtu ti se parea ca natur'a l-a donatu cu o dispositiune a inimei mai blanda de câtu precumu au fostu toti predecesorii sei ; familiaru si glumetiú in vorbe cu domesticii sei ; iubitoriu passionatu atátu alu carturarilorú , câtu si alu comediantilorú. Si pre lângá tóte aceste , elu era anca fórté esactu intru a-si face tot-deauna regulatu rugatiunile sale de séra si de diminétia. Unii scriitori inse , cari pretindu a fi avutu ocaziune mai buna de a cunoáce cele ce se petrecu in intrulu Seraiului , séu cari cérca a placé mai multu lectorilorú prin noutati de lucruri , dicu , ca sub pretestu

(42) *Secretulu*. O rara calitate intr'unu omu care este dedátu betiei. Ci eu , acestu caracteru misteriosu alu lui Selimu , nu 'lu atribuiescu atátu temperamentului seu naturalu , câtu mai vertosu taciturnitatiei ce se observa la curtea ottomana , despre care amu vorbitu degiá intr'altu locu (*).

(*) Vedi mai in susu nota 3 la acestu capu. *Tr. Rom.*

de devotiune, Selimu se retragea in apartamentele secrete ale palatului seu, numai pentru ca se se delecteze in beutur'a de vinu si in alte placeri lumesci. Adeverulu este, ca Selimu se purta in publicu cu cea mai mare aparintia de religiositate; si déca s'ar' paré ca faptele sale câte-odata nu correspundu preceptelor ratiunei, a-césta este de a se adscrie nu atât vitiului betiei opritu riguros prin Alcoranu , câtu mai vertosu fragilitatii umane, rapite de inspiratiunea divina.

Domnitorii contimpurani lui Selimu II in Europ'a au fostu :

In Germani'a : Maximilianu II, 1565—1578.

In Angli'a : Elisabeth'a, 1558—1602.

In Franci'a : Carolu IX, 1560—1574, si Enricu III, 1574—1589. *Tr Angl.*

ISTORI'A

DOMNIEI LUI MURADU III.

ALU DOISPREDIECELEA IMPERATU ALU TURCILORU

CAPU VI. DIN CARTEA III.

MURADU SUCCEDA PARINTELUI SEU LA TRONU

I. Dupa trecerea lui Selimu din viétia, a urmatu pe tronul fiulu seu Muradu, alu treilea sub acestu nume, in etate de trei-dieci-si-unulu de ani, la anulu Hegirei 983. Primele trei veri le-a petrecutu cu cultivarea pazei, cu regularea trebiloru publice, si cu facerea preparativeloru bellice.

A. 983
I. C. 1575

INCEPE BELLULU CU PERSIANII

II. Candu tôte au fostu gata si in ordine, Muradu se resolvi la anulu Hegirei 986 a debella pe Persiani. Insarcinà cu acêsta espeditiune pe generalulu Mustafa Pasia, unu militariu bravu, care se purtase atâtu de escellentu in espeditiunea din Cipru, si-i dede sub comanda tôte trupele din Erzurum si din Diarbekir. Mustafa nu a voitu ca domnulu seu se se incele in asteptarea ce o a pusu in elu, si asia a lasatu numai decâtu a se repara forturile de la frontarii, a se fortifica cetatea Kars, care era mai cu totul ruinata prin dese obsidiuni, si a se face acolo magazine de provisiuni, ca nu cum-va se cada in inconvenientulu belleloru precedente, de a nu-i succede es-

A. 986
I. C. 1578

peditiunea numai din lips'a provisiuniloru de bucate. Dupa aceea, plăca cu armat'a, si impresóra Cialdiranulu, o cetate fôrte bine in-
tarita in Persi'a, și dupa mai multe asalte in fine o si cucerese.

SI-I INVINGE

III. Indata dupa aceea i vine scirea ca Tokmak Chanu (1), gëno-

(1) *Tokmak Chanu*. Cuventulu Tokmak, dupa origine insemnăza ciocanul, maiugu, berbece; unu instrumentu cu carc se batu pari in pamentu. Èr' in sensu figuratu insemna unu omu activu fara astemperu, care insiste la unu lucru cu impatientia si chiar' cu vehementia. De aci proverbiulu *Basiumuse Tokmak Ghioldi*, ne vine berbecele asupra capului; care va se dica: acestu omu nu încëta a ne tormenta. Dar' cuventulu Tokmak nu pare a fi nume de familia, căci nu e nici-o familia persiana care se fi avutu acestu nume; elu este o inventiune de la Turci. Scimu ca ei au usulu a da supranumiri de acestea nu numai generaliloru dela inimizii, ci si la popóra intregi: supra-numiri ce nu suntu prè onorabili pentru cei caroru se dau, dar' cari totusi in multe respecte au ce-va analogu eu caracterulu sêu calitatile subiectului. Asia pentru esemplu, pe Augustu regele de acumu alu Poloniei, pe candu era elu singuru principe electorale alu Saxoniei si generalu alu imperialistiloru in Ungari'a, Turcii ilu numiau *Nal Kïran*, adeca Frange-potcöve. Pe Evrei i numescu *Cifud*. (*) adeca: căni. Pe Persiani *Kitsilbasti*, capete-rosie. Pe Armeni, *Pochtci*, adeca: manca-ca. . . Pe Georgiani, *Bit-Ielidgi*, manca-peduchi. Pe Scithiani, (**) *Lias-Ielidgi*, manca-hoitu. Pe Indiani, *Dilengi*, cersitori. Pe Arabiani, *Akilsis*, nebuni. Pe popórale carii le sunt supuse, in specialu pe Greci i numescu *Botnus sis Koiun*, sêu oi iara córne. Pe locuitorii de la tiëra, *Arabadgi*, carausi. Pe insulani *Giemigi*, marinari. Pe Albanesi *Gihtergi*, vinde-plomuni. Pe Moldoveni, *Bogdani nadan*, boi-bogdani. Pe Romanii din Valachi'a, *Cinghiane*, (***). Pe Bulgari si Serviani *Haidud*, (†) adeca talhari. Pe Dobrudgiani *Citak* (††). Pe Çigani *Firauni*, Pharaoni. Pe Ragusani *Ciaus*, spioni, insielatori, tradatori. Pe Bosniani Potur (†††), prăda-tiëra, destructori, corsari. Pe Russi, *Rusi-menkius*, perversi. Pe Poloni *Fodul* (§) *Ghiaur*, inganfati, necredintiosi, aroganti. Pe Germani *Gurur Klafir*, nerusinati calumniatori. Pe Venetiani *Balikgi*, pescari. Pe Italiani si pe ceialalti latini *Firenki hesar Renki*, sêu de o miie de colori, adeca inelatori. Pe Francesi *Ainadgi*, astuti. Pe Hollandesi *Peinirgi*,

(*) Acesta este unu cuventu coruptu din Iehud, si se intrebuintiëza in sensu de batjocura. *Tr. Germ.*

(**) Sêu Tatarii. *Tr. Angl.*

(***) *Cenki* insemnăza Harfa, si *Cenghit*, musicianu-violonistu. *Tr. Germ.* (de la acestu cuventu se vede ca deriva unguresculu *cseng* (cieng), a suna). *Tr. Rom.*

(†) De aci unguresculu *Haidu*, sêu cumu pronuntiamu noi Haiducu; specie de gendarmi sêu darabanti in Ungari'a. *Tr. Rom.*

(††) *Cit* insemna gardu; asia cu terminatiunea *ak* (precumu Kosak, Kalmak) pöte se insemne: alatu-sub-gardu. *Tr. Germ.*

(†††) Asia se numescu neo-convertitii de pe la margini, sêu adeca cari au trecutu la religiunea mahomedana. *Tr. Germ.*

(§) Vedi not'a 13, la Capulu precedente. *Tr. Rom.*

ralulu Persianiloru , se apropia cu armata considerabile pentru a libera cetatea ; asia , indata tramite in contra lui pe Pasi'a de la Erzurum si pe celu din Diarbekir cu o parte a armatei sale. Acesti-a surprindu pe inamicu, nevalescua asupr'a lui, ilu invingu si-lu punu la fuga. Profitulu acestei victorie a fostu caderea cetatiei Tiflis , o cetate fôrte cunoscuta in Armeni'a ; cà-ci Turcii imediatu dupa bataia o au ocupatu si o au distrusu prin focu si feru. Dupa aceea Mustafa Pasia pléca cu trupele sale victorióse spre Schemachie ; dar' ploile continue impedeau ori ce espeditiune mai departe ; asia a lasatu lui Osdemir Oglu (2) Osmanu Pasia si Beglerbegului din Erzenurumi (3) , ca se pazéscua si se tiena cetatile cucerite , ér' elu s'a intorsu éراس in Europ'a.

MUNEVEGHIR APOSTATU TRECE LA TURCI

IV. Intr'aceea dupa caderea lui Tokmak Chanu, fiindu Mustaf'a anca in Tiflis , vine la elu unu crestinu de origine nobila, cu numele Munevgehir (4), care pêné acuma éra suppusu Persianiloru , si i ofere chieile de la tóte cetatile de sub comand'a sa, promitiendu-i

vinde-casiu. Pe Anglesi *Ciohadgi*, vinde-panura. Pe Spanioli , *Tembel*, idili, lenesi, si asia mai departe, precumu cunoscu pe unu poporu séu vinu in contactu cu elu , indata i dau unu nume de batjocura.

(2) *Osdemir Oglu*. Cuventulu osdemir , dupa etimologia insémna *totu-de-feru*. Precumu amu aretatu mai in susu (*), a mai fostu la Turci unu campionu cu assemene nume, despro care se vorbescu fapte miraculóse ca despre Hamze séu Samsonulu Turciloru. Acestu de aci inse s'a numitu Osdemir pontru tari'a inimei sale cu care a fostu dotatu de la natura.

(3) *Erzenurumi*. Nu sciu ce anume cetate ori provincia se intielege sub acestu nume. Dar' se vede ca a fostu reocupata de la Turci , pentru ca asta-di nu este nici unu pasialicu in totu imperiulu turcescu, care se pórte acestu nume.

(4) *Munevgehir*. Pare 'a fi unulu din gubernatorii din Georgi'a ; cà-ci pe acestu timpu nu era nici unu principe christianu, care se fia fostu domnu a atáta de multe cetati, si anca fortificaté in Persi'a. Scriitorii crestini facu mentiune despre elu in descrierea vietiei lui Muradu II , si dicu ca Mehemedu Pasia , unu consangénu alu lui Mustafa Pasia , si care dupa mórtea acestui-a a fostu insarcinatu cu comand'a asupr'a armatei, ar' fi chiamatu la sine pe Munevgehir sub pretestu de amicitia , in realitate inse cu intentiunea de a pune man'a pe elu si a-lu tramite in ferra la Constantinopole. Dar' Munevgehir a simtitu intentiunea lui Mehemedu ; a luat cu sine

(*) Vedi not'a 36. la Capu II. din Cartea III. . .

totodata ca pe viitoriu va fi credintiosu suppusu alu imperiului otomanu. Mustafa l-a primitu in modu amabile, si l-a assecuratu de favórea lui Muradu. Nu multu dupa aceea, Munevgehir a trecut la legea muhamedana, si in recompensa pentru acest'a i s'a datu Sangiacatulul Achisca (5), si a fostu numitu Beglerbegu in Tiflis, cetate cucerita acumu de curendu.

PERSIANII BATU PE TURCI

V. Dupa plecarea lui Mustafa spre Europ'a a urmatu o iérna atátu de grea, in cátu soldatii ottomani cari nu sunt dedati cu frigulu, periau pe tóta diu'a in castreleloru. Vediendu Osdemir Ogli Osmanu Pasia ca tóta armat'a este in periclu, a tramisu trupele sale in quartire de iérna, dar' in ceva departare unele de altele, cà-ci in acele locuri deserte si regiuni desolate nu era nici-o localitate capabila de a primi tóta armat'a. Evis Chan, generalulu Persianiloru, intielegéndu de acésta dispositiune a lui Osmanu Pasia, nevalasce pe neasteptate asupra osmaniloru dispersi in modulu acesta si le face stricatiuni fórte mari.

DAR TURCII DUPA ACEEA NIMICESCU TOTALU PE PERSIANI

VI. Osmanu Pasia, unu generalu de altminterea fórte abile, a re-masu nu pucinu consternatu la audiulu acestei nefericite perderi; cà-ci elu se temea cà totu desastrulu acesta se va imputa numai neglignentiei sale. Resolutu dreptu aceea, ca séu se-si resbune, séu se stérge acésta rusine cu chiar sangele séu, si-au adunatu in capu de iérna tóte trupele, si s'a batutu cu Persianii, de si cu succesu dubiu, in mai bine de patru-dieci de locuri. In fine, inimiculu care era la numeru de trei-dieci de mii, incuragiatu prin victori'a ce reportase acumu in urma, sub comand'a lui Iman Evli, ataca pe ottomani cu

cinci-dieci de ómeni dintre cei mai credintiosi ai sei, si venindu la Mehemedu Pasia, le-a ordinaru cá sub pretestu de curiositate se intre cu elu de-odata in sal'a de audientia. Aici, vediendu acesti-a ca pe domnulu loru vreau se-lu aresteze, au saritu cu elu dimpreuna asupr'a acelora cari voiau a pune man'a pe elu, le-au taiatu capetele, si vulnerandu chiar' si pe Mehemedu Pasia, si-au facutu cale printre cesialati, si au scapatu din acésta cursa muhamedana.

(5) *Achisca*. Unu Sangiacatu in Asi'a minore.

o furia excesivă. Lupt'ă a ținut patru zile, până în urma eroismului Osmanilor a învins ! Persianii au fost bătuti, și mai toți au rămas morți pe câmpul bătăliei. Osdemir Oglu vedea bine că trupele sale s'au împușinat și debilitat prin atâte lupte și bătăi; așa a lăsat să se repare zidurile cetății Șemachie, și a pus în garnison pe Giaferu Pasa cu o bună parte din armată, iar cu restul trupelor s'a întors în Europ'ă spre a da rațiune despre cele ce a făcut până acum.

MUSTAFA SUFOCĂ O REBELIUNE ÎN CRIME'A TATARICĂ

VII. Pre cându cea mai bună parte a armatei turcesci trebuia, pre cumu am vădit, a se ține în Persi'a, pe atunci Chanul Tatarilor din Crime'a se încercă a se libera de sub jugul otoman. Dar' Muradu nu întârzie a da ordinul lui Mustafa Pasa să se meargă să stingă încă în naștere această flacără. Mustafa încă, urmând în data acestui ordin imperial, și-a luat calea spre munții Caucaș pe la pasul Demir Capu, și trecând peste Donu cu barce, surprinde pe Chanul pre cându acesta nu cugetă la nici-un pericol din această parte, pe unde încă nici-un inamic n'a fost intrat; îl bate, îl prinde, îi taie capul, și-l trimite la Pörta.

PERSIANII CERU PACE

VIII. După suprimerea acestor inamici interni, Muradu la anul Hegirei 988, trimite pe marele său Vezir cu o armată considerabilă contra Persianilor. Acesta vădindu că totu poporul persian este amenințat cu pierire inevitabilă, nu mai lăsat din arderea lor belică, și au cerut pace; spre acest scop au trimis la Turci un delegat în persoana lui Ibrahim Chanu, bărbat de o mare subtilitate și săgăciune. Acesta, parte prin vorbele sale fine, parte prin daruri, într'atât a mișcat marele Vezir (care acum trecuse peste frontierele în Persi'a), în cât acesta imediat a dat ordinul trupelor sale să se întorcă înderept, și pe delegatul Ibrahim Chanu l-a trimis cu scrisori de recomandare la Pörta.

A. 989

I. C. 1580

DAR' LI SE REFUSĂ

IX. Dar' Muradu n'a primit opinia Vezirului său. Elu credea

ca anca é prè de timpuriu a pune pace, si ca inamiculu anca nu este asia storsu de poteri, in câtu se voiésca pacea cu totu pretiulu ; afara de acést'a i se pareo ca este rusfne pentru o armata care s'a preparatu la o espeditiune atâtu de mare, se se lase a se amegi prin vorbe fraudulóse de pace, si a sta otiósa fara ocupatiune. Asia dimisse pe delegatul de la sine, refusandu-i petitiunea, si destitui pe Sinan Pasia din dignitatea de mare veziru, pentru-ca, fara se céra ordinulu imperatului, a lucratu de capulu seu intr'o cauza atâtu de momentósa ; ér in loculu lui a pusu mare veziru pe Ferhadu Pasia.

A LUI FERHADU ESPEDITIUNE IN PERSI'A REMANE FARA RESULTATU

A. 991

I. C. 1583

X. Noulu Veziru intrandu la anulu Hegirei 991, cu armata nume-rósa in Persi'a, repara murii cetatiei Revanu, care de la unu timpu incóce erau cu totul ruinati ; dar' afara de acést'a, séu pentru ca a fostu unu trêntoru, séu pentru ca l-au coruptu inimicii, n'au facutu nici-unu lucru memorabile. Ba ce é mai multu, au perdutu si ceta-tea Tibris, si dupa câte-va incaierari nefericite, cu inceputulu ier-nei s'a intorsu cu tóta armat'a sa la Constantinopole. Muradu ve-diendu ca si in acestu generalu s'a insielatu, l-a destituitu indata din veziratu, si a numitu in loculu lui pe Osdemir Ogli Osmanu Pasia, a carui valóre eroica si prudentia militare s'a vediutu mai inainte chiar' in bellulu portatu contra Persianiloru ; si, onorandu-lu cu in-signiele de mare veziru si cu titlulu de generalissimu, l-a tramisu la armata.

OSMANU PASI'A REOCUPA TIBRIS

XI. Osmanu Pasia, pentru a fi in mai mare apropiare de Persiani, si-a pusu trupele in quartire de iérna in Castamoni, si in primavér'a ânului Hegirei 993, intrandu in actiune, ocupa cetatea Tibris si o iea dela Persiani cari o cuprinsesera pre candu Ferhadu Pasia avea co-mand'a asupr'a trupelor turcesci. Vediendu Osmanu Pasia, ca tóta cetatea Tibris é dominata de unu munte ce este in a ei vecinetate, a datu ordinu a se construi acolo unu castellu (6); ordinulu seu a

A. 993

I. C. 1585

(6) *Castellu*. N'amu potutu alla numele acestui castellu nici la istoricii turci nici la cei christiani.

fostu esecutatu cu atâta promptitudine, in câtu in patru-spre-dioce dile murii erau in stare de a sustiené assaltulu inimiciloru.

TRECE PRIN SABIA PE TOTI LOCÚTORII

XII. Pre candu Osmanu era ocupatu cu fortificarea castellulu si cu procurarea provisiuniloru necesarie, unii locuitori din Tibris intra in cërta cu Ienicierii ce erau pusi acolo in garnisóna ; din vorba in vorba vine lucrulu la bataia, si in urma unii soldati remanu vulnerati, ér altii morti. Osmanu Pasia indignatu de acestu accidentu. si temendu-se de vre-o rescóla, da ordinu a tréce in sabia pe toti locuitorii cu esceptiunea femeiloru si copiiloru, si tóte bunurile loru a se imparti intre soldati. Dupa aceea a populatu cetatea cu nuóe colonii, si a instituitu gubernatore cetatiei pe Giafer Pasia cu titlulu de Veziru.

IN INTOARCERE BATE PE PERSIANI SI MOARE

XIII. Dupa ce aduse in ordine tóte trebile in aceste parti, Osmanu se decise a se întórce la Europ'a cu partea cea mai mare din armat'a sa. Dar' in cale, pre candu era pe la Sofianu (7), Hamze Mirsa (8), celu mai bravu generalu, ce au avutu Persianii, i ese inainte si-lu attaca cu armata considerabile. Ambe partile se luptara cu obstinacitate, de la resaritulu pêné la santítulu sórelui, pentru patri'a loru. Hamze Mirsa alergá de la unu capu alu armatei sale pêné la celalaltu, pretutindenea cu foculu ce-lu ánimá ; atacá pe inimicu acumu in frunte, acumu in cóste, si acumu in dosu, si intr'aceea isi aduná si trupele cadiute pe ici colo in disordine, indemná pe ómenii sei a se tiené cu bravura, si le inspirá curagiu atátu prin cuvinte câtu si prin esemplulu seu : cu unu cuventu, elu isi facea detorinti'a de unu adevveratu bunu generalu. Din contra Osmanu Pasia, fiindu-ca se bolnavise anca pe cale, nu potea a se servi de calulu seu, ci a

(7) *Sofianu*. Este o provincia pré-cunoscuta in Persi'a. Cuventulu Soli, dupa originea sa insémna doctu, sapientu, invetiatu, si este o pronuncia corrupta a grecescului σοφός. Este si o speçio de metru in musica, care se numesce Sofian.

(8) *Hamze Mirsa*. Pare a fi tataru de origine, si numai din ceva accidentu a trecutu in Persi'a. Că-ci *Mirsa*, precumu anu observatu mai in susu, la Tataru insémna aceea ce la Turci insémna *Beg*, la Persiani *Chan*, si la noi *domnu séu principe*.

incalecatu unu catáru ; dar' atátu era de storsu in puterile fisice , in câtu nu putea prin fapta se incuragieze pe ómenii sei, ci numai prin cuvinte i indemná si-i rugà, se lupte cu bravura si se nu lase a se intuneca glori'a armeloru ottomane. In urma Turcii au remasu pe de asupr'a , si Persianii au trebuitu se le cêda campulu bataliei. In nóptea dupa acêsta victoria , Osmanu Pasia nu atátu storsu prin morbulu seu, câtu mai vertosu ruinatu de fatigieie luptei din diu'a precedente, si-a datu sufletulu si a muritu pe patulu onórei, incoronandu-si cu mórte de martiru viéti'a sa plina de fapte ilustre si glorióse.

PERSIANII SE RETRAGU DE INAINTEA LUI SINAN PASIA

XIV. Prin mórtea lui Osmanu Pasia , armat'a remase fara comandante. Soldatii vedindu-se incungiurati din tóte partile de inimici, au alesu pe Sinan Pasia (9) de generalu, si si-au continuatu calea mai departe. Hamze Mirsa insa i urmaresce pe picioru , si fiindu-ca pentru perderile din urma nu cutediá se'i attace in campu deschisu , a-siá se incaierá cu ei numai in lupte mici si continue ; se punea prin locurile ascunse si trecútórie strimte , si le facea prin aceste miscari ale sale mai multa stricatiune , decátu intr'o lupta regulata. Debilitandu cu modulu acesta de o parte armat'a ottomana, ér de alt'a adunandu pre langa sine mai multe truppe, merge in urma si attaca pe inimicu la Selmas (10) si se arunca asupr'a lui cu cea mai mare furia. Dar' indata la primul atacu, candu comandá pe ómenii sei si-i incuragiá prin esemplulu seu , cade mortu, si prin mórtea sa libera pe Turci de unu mare periclu. Cáci Persianii vedindu mórtea

(9) *Sinanu Pasia*. Acelasiu, care pentru neglenti'a sa in Persia, a fostu destituitu (precumu s'a disu mai in susu) din offciulu de mare-veziru. Cã-ci aceea nu é lucru raru la Turci, ca unu generalu destituitu é rasi se se puna in postulu seu de mai nainte, séu anca a-lu redica la unu postu si mai inaltu. De aci , cându sunt tramisi pentru esemplu, in esiliu, toti vinu, chiar si inimicii loru a le tramite presente, fiindu ca se temu cá nu cum-va rehabilitati fiindu odata in posturile ce le-au avutu , se-si resbune asupr'a loru si se le faca reu.

(10) *Selmas*. O cetate ce eu nu o cunosc, și nici in chartele geografice nu é insemnata. Pare inse ca é situata in provinci'a Sofianu , cà-ci nu é probabile, cà armat'a turcésca incungiurata si infestata in continuu de Persiani , se fia potutu ajunge mai departe.

generalului loru intr'atâtu se consternasera, in câtu s'au retrasu indata indereptu, si au lasatu pe musulmani se-si continue liberu calea spre Vanu.

FERHADU PASIA LUPTA CU SUCCESU CONTRA PERSIANILORU

XV. Dupa tôte acestea, truppele ottomane pentru impușinarea numerului loru au fostu necesitate a perasi cuceririle loru. Persianii vediendu acést'a, si-au readunatu armat'a, si in anulu Hegirei 994, impresóra cetatea Tibris, alu carei comandante era Giaferu Pasia. Dar' Muradu tramite pe Ferhadu Pasia (11) cu puteri numeróse intr'adjutoriulu cetatiei. Acesta constringe pe Persiani a redica obse-diulu; edifica unu fortu nuou intre Tibris si Revanu, si patru ani intregi se sustiene cu armat'a sa intre aceste duóe cetati cá intre duóe fortaretie tari. Vér'a se batea cu inimicii, ér iérn'a se retragea in Erzurum pentru a fi mai aprópe de confiniile loru. In urma ir-rumpe in Giurgistanu, ocupa tôte castellele din acésta provincia, si pune fundamentu la duóe cetati, anume Luri si Ghiunge. Apoi se incinge o lupta intre elu si intre generalulu Persianiloru, Carebagi (12) Mehemedu Chanu, in care pune la fuga si resipesce tóta armat'a persiana intr'atâtu, in câtu aceste capete-rosie de atunci incóce n'au mai avutu curágiulu nici de a se areta, nici de a-si mai incerca noroculu in lupta deschisa.

A. 994

I. C. 1586

SE PUNE PACE CU PERSIANII

XVI. Dupa atâte batalii perdute si dupa perderea provinciiloru Revanu, Ghiunge si Carebeg, au potutu vedé Persianii ca nu suntu in stare a se mai oppune Ottomaniloru. Asiá au inceputu a cugeta seriosu, cumu ar' potéa se obtiena pacea. Dar' Muradu nu parea nici decumu propensu a li-o accorda. Atunci regele Persiei promitte a lasa tôte provinciile cucerite de ottomani; a nu calca nici-odata armat'a persiana pe teritoriu turcescu; a nu intreprinde nimicu nici in publicu nici in secretu, ce ar' poté fi in prejudetiulu impe-riului ottomanu: si cá garantia pentru tôte acestea, tramite pe fra-

(11) *Ferhadu Pasia*. Generalu fórté renumitu la Turci, care si-a castigatu mare re-putatiune in acestu bellu.

(12) *Carebagi*. Pare a fi fostu chiar patri'a natale a acestui generalu.

tele seu Haidargian dreptu ostaticu la invincibil'a Pôrta. Pe aceste conditiuni au juratu amendu'oe partile, si pacea in fine s'a inchieiatu, si prin ea s'a pusu capetu acestui bellu lungu si sangerosu.

SE NASCE REBELLIUNE IN CONSTANTINOPOLE

XVII. Dar soldatii cari largisera pênê acumu marginile imperiului, au inceputu dupa pacea cu Persianii a-si întorce furi'a contra sinului loru propriu. Defterdariulu séu marele thesaurariu, a fostu accusatu de catra Ienicieri, ca a falsificatu monet'a si cu acést'a i-a platitu. Incitati si mai multu prin inimicii lui, ei se adunara grupe de grupe si amerintiau a-lu uccide in palatiulu seu. Defterdarulu in-sciintiatu prin amicii sei de periclulu imminente, fuge in palatulu imperiale, si rôga in tóta umilinti'a pe Muradu, se-lu ia sub scutul seu si se'lu apere contra furiei soldatiloru. Rebellii abia' audu despre acésta, si indata incungiura palatulu lui Muradu, si in modulu celu mai vehemente ceru a li se da afara Defterdariulu. Imperatulu le refusa; ei insistu in modu anca si mai violentu; apoi ocupa tôte esirile, si amerintia cu perire si mórte atâtu pe Sultanulu câtu si pe toti boierii tieroi.

REBELLII SUNT ALUNGATI SI AGRATIATI

XVIII. In acésta stare strimtorata, Muradu crediù de bine a in-trebuintia remediulu estremu, ca se salveze celu puçinu prestigiulu maiestatiei imperiale. Elu armâ pe toti camerarii si Baltagii (13) sei, le ordinâ a deschide portile si a attaca pe Ienicierii, ca pe totu atâti infideli si rebeli. Ordinulu Sultanului a fostu esecutatu cu barbatia, căci omenii sei pretiuindu viéti'a imperatului mai multu de câtu pe a loru propria, s'au aruncatu ca leii asupr'a Ienicieriloru, caroru in tumultulu loru nu le mai venia in minte a se pune in ordine de lupta. Indata la primulu atacu si inainte de a se poté aduna cu totii, au fostu omoriti trei-sute-siepte-spre-diece din ei, ér' ceialti parte risipiti, parte ei insii au fugitu pe la casele loru. In urma se pune la midi-locu marele veziru Sinanu Pasia, si prin cuvintele

(13) *Baltagii*. Acesti-a, pentru servitiulu ce au facutu cu acésta ocaziune, porta in palatiulu imperiale pênê in diu'a de asta-di numele de *Chasculleri*, adeca servi probi si fideli.

sale se încerca a imblândi indignatiunea Sultanului, aretandu ca nu trebe se pedepsesca pe toti intr'o forma. Autorii principali ai rebeliunii trebe pedepsiti nesmintitu, cá altor'a se le servesca de exemplu; dar' a puni intr'o forma și pe acei-a, cari au fostu numai rapiti de torentele revoltei, un'a cá acést'a nu numai ca ar' fi contra justitiei, dar' ar' poté se fia chiar in detrimentulu statului. Muradu miscatu de aceste cuvinte ale vezirului seu, a iertatu pe toti, afara de autorii principali, pe cari a ordinaru a-i arunca in mare. Dupa suprimerea in acestu modu a rebeliunii, soldatii umiliti s'au intorsu la detorintiele lor.

★ **ESPEDITIONEA LUI SINAN PASIA IN UNGARIA**

XIX. Pentru a preveni pe viitoriu alte turburari de acésta natura, Muradu la anulu Hegirei 1002 tramite pe marele veziru Sinan Pasia cu armata mare in Ungari'a, și cuceresce sub comand'a acestui-a mai multe cetati. Apropiandu-se iérn'a, a datu ordinu trupeloru a se inquantira in Rumeli'a, si in primavér'a urmatória a impresoratu cetatea Ianik (14), care dupa obsediu de optu-spre-diece dile'a fostu adnectata si ea imperiului ottomanu. Dupa aceea a facutu dispositiunile necesare pentru ca se aduca in ordine trebile in aceste parti, si apoi s'a intorsu éراسي la Constantinopole.

A. 1002

I. C. 1594

MOARTEA LUI MURADU

XX. Dupa ce a supusu atátu pe rebelii din intru, cátu si pe inimiicii din afara, Muradu anca in acelasu anu a trecutu dela cele pamentesci la cele ceresci. Elu a traitu cincideci de ani, si a domnit doue-dieci de ani si optu luni. Atati fi au avutu, cáti ani a domnit. Dintre acestia celu mai in etate a strangulatu pe toti ceialalti, si i-a tramisu in urm'a parintelui seu la imperati'a nemurirei (15). Ceea ce

(14) *Ianik*. Iaurinum séu Iaurinum, pe care Germanii o numescu *Rab*, si despre care istoriografii christiani dicu ca a fostu ocupatu de Turci prin tradarea comitelui de Hardeck.

(15) *Imperati'a nemurirei*. Turcii tienu ca toti imperatii lor sunt sánti. Si pentru aceea candu facu mentiune despre moartea vre unui imperatu alu lor, ei totudeauna se serversu cu terminii cei mai respectuosi. Asiá pentru esemplu, ei dicu:

« In anulu acesta, *Maiestatea 'sa*, din vointi'a si dorinti'a sa propria, s'a departatu din lumea acést'a, care este port'a vanitatiloru; și a trecutu in locuintiele eterne ».

me prinde mirare este, ca nici-unu istoricu turcu din câti cunosc eu, n'a insemnatu caracterulu 'si calitatile acestui imperatu , ceea ce este contra usului loru constantu.

~~~~~  
Domnitori in Europ'a contimpurani cu Murad III., au fostu :

*In German'a* : Rudolfu II. 1574—1611.

*In Angli'a* : Elisabeth'a 1558—1602.

*In Francia* : Henricu III. 1574—1589 ; si Henricu IV. 1589—1610. *Tr. Angl.*

---

# ISTORI'A

DOMNIEI LUI MAHOMEDU III.

ALU TREISPREDIECELEA IMPERATU ALU TURCILORU

---

## CAPU VII. DIN CARTEA III.

MAHOMEDU SUCCEDA LUI MURADU

I. Dupa mórtea lui Muradu III, la anulu Hegirei 1003, chiar' intr'o di de Vineri, in siese ale lunei Gemaziul-evvel, fiulu seu Mahomedu a ereditatu nu numai tronulu, ci si bellulu in Ungari'a. Elu, precumu amu vediutu mai in susu, a maculatu inceputulu regimului seu cu sangele a loru nóue-spre-diece frati ai sei (1).

A. 1008  
I. C. 1594

OCCUPA AGRÍ'A

II. Mahomedu dupa ce s'a stabilitu pe tron, si-a intorsu tóte cugetarile sale spre a termina in Ungari'a bellulu inceputu de parintele seu, cá apoi cu atátu mai usioru se se póta da repausului, ce fórte multu i placea, si se póta gusta neconturbatu deliciile (2) co-

(1) *Frati ai sei.* Scriitorii crestini dicu, ca elu a omoritu duóe-dieci-si-duoi de frati ai sei, si diece concubine ale parintelui seu, pre candu ele erau insarcinate, le-au aruncatu in mare. Dar' mie-mi place mai bine a urma pe istoriografii turci.

(2) *Deliciile.* Intr'acést'a se unescu si istoriografii straini, si dicu ca Mahomedu se delectá mai multu in placerile sensuali, de cátu in reputatiunea si in glori'a numelui seu.

A. 1001  
I. C. 1595

róniei (s). Pentru a termina bellulu si a poté constringe pe inimici la o pace, fara a compromite catu de pucinu maiestatea ottomana, indata la anulu urmatoriu se pune in fruntea unei armate considerabile, intra in Ungari'a, impressóra cetatea Egire (4); pe care predecesorii sei in vanu au tentatu a o cuceri, si fatigandu garnisón'a prin frecventele assalturi, in urma o constrinse a capitula, mai alesu ca ea nu potea se spere de nicaierea vre-unu ajutoriu.

#### INVINGE PE CRESTINI

III. Dupa cucerirea cetatiei Agri'a, fiindu-ca iérn'a se apropià, a vediutu ca nu póte face mai departe nici-o intreprindere cu succesu, si asia decise a se întórce la Constantinopole indereptu. Dar' fiindu pe cale, o armata de ale crestinilor i vine dintr'odata inainte, si-lu attaca cu atata furia, in câtu Musulmanii incapabili de a sustiené foculu, au fostu constrinsi a se retrage. Inimicii inasa nu incetau a-i persecuta, si petrundu péné la corturile unde se tinea thesaurulu imperiale. Aici Germanii rumpu cassetele, si orbiti de atátu amaru de avutia, lacomosi de bani, uita de bataia si lasa se le scape din mana victori'a sigura. Câci Sultanulu vediendu ca inimicii sunt ametiti de multimea spoliatiuniloru, i attaca mai antaiu numai cu ómenii sei de curte, si-i bate chiar' pre candu era in actulu de a impartii thesaurii, si pre candu cugetau ca Turcii ar' fi cu totulu batusi si risipiti. La acestu esemplu alu Sultanulu se incuragiéza si ceealalta armata, se readuna din nuou, si se arunca asupr'a inimicului cu atata bravura, in câtu n'a scapatu nici-unu omu din câti au fostu petrinsu in castre, nici macar' unulu care se duca scire despre acésta lovire fatale.

#### MOARE

IV. Dupa acésta victoria, Mahomedu vine la Constantinopole in triumfu; si contentu cu cuceririle ce a facutu, inchéieie pace cu crestinii, pentru a se poté da cu totulu comoditatiei si placeriloru lu-

(3) *Coróniei*. Aci se intielege persón'a imperatului si nici-de-cumu imperiulu. Că-ci, pe câtu a traitu acestu Sultanu, de si inchéieiese pace cu crestinii, Turcii totusi au fostu in batai continue cu Germanii, acumu invingéndu si acumu remanendu invinsi.

(4) Romanesce Agria, germanesce Erlau; unguresce Eger. *Tr. Rom.*

mesci, la cari de la natura avea mare inclinatiune. Asia a traitu in repausu profundu péné la anulu Hegirei 1012, candu cuprinsu de dorulu dupa o imperatia durabile si disgustatu de deliciaele acestei lume, si-a luat diu'a buna de la acést'a, si a trecutu in palatiulu eternu. Elu a domnitu nóue ani si duóe luni; dar' câti ani au traitu, istori'a nu ni-a insemnatu; atâta se scie, ca a muritu in flórea etatiei sale. N'a facutu decátu unu singuru faptu memorabile, si acést'a este espeditiunea sa in Ungaria, unde a cuceritu cetatea Agri'a, si la întórcere catra Constantinopole a batutu pe crestini. De la cucerirea Agriei i s'a datu supranumele de Egire.

A. 1012

I. C. 1603

~~~~~

Pe timpulu lui Mahomedu III, au fostu Domnitori in Europ'a :

In Germani'a : Rudolfu II, 1576—1611.

In Angli'a : Elisabeth'a 1558—1602; si Iacobu I si VI pentru Scoti'a 1602—1625.

In Franci'a : Enricu IV 1589—1610, si Ludovicu XIII, 1610—1643.

Adeca totu camu aceia cari au fostu si pe timpulu lui Muradu III. *Tr. Rom.*

◆

ISTORI'A

DOMNIEI LUI ACHMEDU I.

ALU PATRUSPREDIECELEA IMPERATU ALU TURCILORU

CAPU VIII. DIN CARTEA III.

ACHMEDU SUCCEDA PARINTELUI SEU MAHOMEDU

I. Tronulu devenindu vacantu prin mórtea lui Mahomedu Egire, acelasu l-a ocupatu fiulu seu Achmedu in nóue ale lunei Regeb, anulu Hegirei 1012, pre candu elu abia era de cinci-spre-diece ani. Unu actu acesta, care nu s'a mai vediutu péné acuma, cá frénele gubernului se se dea in mânile unui regente atâtu de tineru. Din acestu incidentu unu poetu de pe acele timpuri a improvisatu urmatoriulu versu; «Lui singuru i-a fostu data, intre toti fii lui «Osmanu, de a fi imperatu inainte de-a avé unu standartu (1) ».

A. 1012

I. C. 1693

TURBURARI IN ASI'A

II. Elu inse indata cu inceputulu regimului seu au aretatu, cá nu totdeauna se face réu candu frénele gubernului se dau in mânile unui domnitoriu tineru. Indolenti'a defunctului seu parinte a facutu

(1) *Standartu*. Adeca inainte de a fi ajunsu la anii de maturitate. Cà-ci péné aci la Turci a fostu usulu, ca nici-unuia, care nu va fi ajunsu etatea maturitatiei, se nu se dea sangiacu, adeca stindardu, care este semnulu de potestate, ce numai maturii o potu eserce.

pe soldatii asiatici atâtu de insolenti, in câtu ei, cari pênê acumu erau in continuu ocupati in bataliele cu Persianii, credeau ca dupa pacea inchieiata le este permis a attaca si spolia nu numai pe caletori, dar' si tiénuturi si cetati întregi. In privinti'a acést'a s'au fostu datu plansori la curte anca pe timpulu parintelui seu, s'au fostu tramisu si unii generali pentru a supprime rebelliunea. Dar' acesti-a, séu sedusi de speranti'a de a se impartesi si ei din predi, séu negligenti intru implinirea detorintiei lor, nu numai ca nu au pusu capetu rebelliunei, ci din contra, numéru rebelliilor creșcea din di in di, si ei devastau in modulu celu mai miserabile tóta Anatoli'a. Capii principali ai rebelliilor erau Calender Ogli si Tavi(2), cari faceau cele mai orribili si mai sangeróse incursiuni in tierile ottomane, si se incumetau se attace chiar' si trupele imperiali.

TURBURATORII SUNT BATUTI SI ALUNGATI

III. Sultanulu Achmedu convinsu, cà desarmandu si alungându pe acesti doi capi principali ai rebelliilor, va poté usioru a stinge seditiunea si a restabili pacea in orientu, tramite in capu de iérna pe marele veziru Codgea Muradu Pasia la Aleppo, adornatu cu insigniele imperiali cá semne ale dignitatiei sale, si acompaniatu de tóta gard'a sa, dandu-i ordinu a se inquantira preste iérna in Aleppo, ér' de cu primavéra a se pune in legatura cu acele trupe asiatiche cari au remasu anca credintióse, si apoi cu puteri unite a merge asupr'a rebelliilor. Muradu Pasia a esecutatu ordinulu imperatului cu cea mai mare bravura si cu celu mai bunu succesu; câci dupa mai multe conflicte sangeróse, in urma invinge pe Calender Ogli (3), aprópe

(2) *Tavi*. Adeca *Lungulu*. Este unu supra-nume ce i s'a datu pentru statur'a sa inalta. Turcii au gustulu de a da supra-nume de acestea la generalii lor, dupa calitatile corporali ori spirituali ale acestora. Asia pentru esemplu, Ahmedu Pasia care a cuceritu Candi'a, a fostu supra-numitu *Fasil*, adeca Ahmedu Pasia *doctulu*; Ibrahim Pasia s'a numitu *Shishman*, adeca *grasulu*; unu altu Ibrahimu Pasia, care a fostu seraskier in ultimulu bellu cu Germanii, a fostu numitu *Sieltanu*, adeca *diazolu*; Mehemedu Pasia, care a cadu in batali'a de la Zenta, a fostu supra-numitu *Elmas*, adeca *diamantulu*, etc.

(3) *Calender Ogli*. Fiiulu lui Calender (*), unu brigantu faimosu, ale carui fapte se canta si pênê asta-di intr'unu canteçu ce se numesce *Sharky*. Dar' nu trebe confun-

(*) Acestu cuventu dupa etimologia insémna monachu peregrinariu. *Tr. Germ.*

de Marasiu in muntii Kioikiesen i risipesce tóta armat'a, in câtu nu mai remasese nici-unu omu pre langa elu, si-lu constringe a fugi singuru cumu era la Arak, o provincia in Persi'a. Dupa aceea si-a intorsu armele contra lui Tavilu, care era alu doilea capu alu rebelliloru, si care chiar' venise intr'adjutoriulu companionului seu. Dar' Tavilu nu astépta iniciativ'a Turciloru, ci cumu i-a diaritu, a nevalitu asupr'a loru, si le-a trentitu o buna bataia; in urma inse, prin tienut'a brava a Ieniceriloru a remasu totalu batutu si constrinsu a fugi si elu in Persi'a.

EI FACU PE PERSIANI SE FRANGA PACEA CU TURCII

IV. Aici convine cu amiculu seu Calender Ogli, si ieau impreuna mesuri, cari au fostu prejuditióse atátu amiciloru câtu si inamiciloru. Prin instigatiunile loru au facutu de s'a frantu pacea dintre Ottomani si Persiani, pace care pênê acumu se observase de ambe parti neviolata. Persianii sedusi prin vorbele loru amegitórie, au refusatu de a-i estrada Turciloru, precumu acesti-a cereau. Achmedu a consideratu acestu refusu dreptu injuria si despretiu adusu regimului seu, de aceea decise a-si resbuna amaru pentru acést'a.

MURADU PASIA MERGE CONTRA PERSIANILORU

V. Cu scopulu acesta Achmedu tramitte pe marele Veziru Muradu Pasia (care daduse degiá proba despre desteritatea sa in suprimerea rebellionei de mai nainte), cu armata numerósa contra Persianiloru. Successulu inse n'a fostu atátu de bunu precumu se asteptase, cáci espeditiunea s'a intreprinsu cevasi cam tardiu; era drumurile grele, intardiau mersulu si mai multu, in câtu Vezirulu numai odata cu iérn'a a potutu ajunge la Tibris; prin urmare i-a fostu imposibile cá la unu timpu atátu de inaintatu si cu trupele atátu de ostentite se intreprinda ceva cu succesu. Dreptu aceea ordina armatei sale cá se se traga in Diarbekir si se remana acolo preste iérna.

DAR' MORE SI IN LOCU-I SE NUMESCE NASIH PASIA

VI. In primavér'a urmatória Muradu Pasia resolutu a repara

A. 1013

I. C. 1604

datu cu unu altu Calender, care sub Mahomedu I aduse imperiulu ottomanu in crisa estrema.

A. 1014

I. C. 1605

prin celeritate ceea ce a perdutu în vér'a trecuta prin intardiare, 'si aduna armat'a si face tóte preparativele pentru a irrumpe în provinciile Persiei; inse chiar' candu era gata de purcesu, a cadu bolnavu si preste puçinu a si muritu în cortulu seu. În loculu lui s'a numitu mare veziru Nasih Pasia (4). Dar' nici acesta n'a fostu mai fericitu decâtu predecesorele seu; si dupa ce a statu unu anu întregu fara a poté întreprinde ceva cu succesu, s'a întorsu la Constantinopole cu armat'a fórté impuçinata, parte prin morburi, parte prin multele fatigiuri ce au trebuitu se suferé.

MEHEMEDU PASIA IMPRÉSORA CETATEA REVANU

A. 1015

I. C. 1606

VII. Dupa ce ajunse acasa, a fostu accusatu la imperatorele imputandu-i-se neglijentia si indolentia; ceea ce constatandu-se, a fostu judecatu la mórte si decapitatu. În loculu lui a urmatu mare Veziru Mehemedu Pasia, care a primitu ordinu a continua bellulu contra Persianiloru cu mai multa seriozitate; si pentru a poté intra câtu mai curéndu în actiune, i s'a ordinaru a petrece iérn'a în castre la Aleppo. În primaver'a anului 1015, plecandu de aici cu armata númeroasa trece preste, confiniile Persiei; impresóra cetatea Revanu si o bombardéza cu tóta vehementi'a patru-dieci de zile necurmatu; dar' în urma a fostu respinsu prin bravur'a garnisónei si necesitatu, cá dupa perderi mari se redice obsidiunea.

MEHEMEDU PASIA STRANGULATU; ÎN LOCULUI SE NUMESCE MARE VEZIRU HALIL PASIA

VIII. Mehemedu Pasia în reintorcerea sa din acésta espeditiune ajunge la Erzurumu, unde chiar' pre candu voiá se-si puna armat'a în quartire de iérna, vine Capudgi Bashi cu ordinu de la imperatulu ca se-lu stranguleze. Ordinulu a fostu punctualu esecutatu, si în loculu lui Mehemedu pasia a fostu numitu mare veziru Halil pasia, unu generalu pre câtu de bravu, pe atátu de prudente, care inventiandu din exemplele predecesoriloru sei, si-a pusu tóte puterile ca se stringa preste iérna totu ce este necesariu pentru campania, ca asià în primavér'a urmátória se póta intra în actiune contra inimiciloru fara nici-una dificultate.

(4) *Nasih Pasia*. În Coranu, Nasih se numesce Beniaminu, fratele lui Ioseph; si de la Coranu încóce, numele de Nasih a începutu a se lati între mahomedani fórtá tare.

MORTEA LUI ACHMEDU

IX. Pre candu nutriau cea mai mare sperantia ca superbi'a Persianilor va fi umilita, imperatulu a fostu atacatu de unu accesu de friguri, si acést'a chiar' in anulu candu Persi'a era amerintiata cu destrucțiune totale, adeca in anulu Hegirei 1026. La începutu imperatulu n'a luat in seriosu acestu accesu de friguri, fiindu-ca nu parea a fi periculosu; dar' in urma a crescutu din di in di intr'atâtu, in câtu Achmedu disgustatu de lucrurile omenesci, a perasitu grigile imperiului si a sburatu la placerile paradisului.

A. 1026

I. C. 1617

CALITATILE LUI ACHMEDU

X. Achmedu a traitu ani duóe-dieci-si-siepte, si a domnitu ani patru-spre-diece. Elu au avutu trei fii, pe Osmanu, Muradu si Ibrahimu, cari toti au apparutu succesori pe thronulu turcescu. Ne mai facédu mentiune despre alte virtuti ale sale, elu a intrecutu pe toti predecesorii sei in liberalitate si magnanimitate, in câtu unii lu accusá de prea mare prodigalitate. Passiunea lui cea mai mare era de a construi edificii mari; proba despre acésta este Giamia (5) edificata pe Hypodromu in vecinetate cu S-t'a Sophia, si care este in stare a disputa prioritatea acestei-a. La construirea acestei Giamie atâta diligentia si spese au trebuitu, in câtu pentru a o termina abiá au fostu de adjunsu toti thesaurii imperiului, câti s'au strinsu sub durat'a lungului repausu alu parintelui seu. Se dice ca pre candu se edificá acésta Giamia, Achmedu in tóta diu'a o visitá, si elu insusi platea pe lucratori.

(5) *Giami'a*. Acestu edificiu intrece in pompa pe templulu de la S-t'a Sophia, dar' nu è atâtu de mare cá acesta. Afara de ornamentale numeróse ce se vedu pe paretii din afara, mai sunt pe paretii din intru péné la duóe-sute de tablouri aurite, pe care sunt gravate numele profetiloru, si câte o sententia scósa din Coranu; fla-care din aceste tablouri costa cinci-mii de thaleri, cà-ci pe fla-care stralucescu, precumu si spune, câte siese-dieci-si-unulu de diamante. Adeverulu este, ca atati-a bani a costatu acestu edificiu, in câtu dupa ce a fostu gata, facédu-se calcululu esactu, s'a vediutu cà totu drachmulu de pétra séu nesipu a costatu nu mai pucinu de trei aspri.

Sub timpulu lui Achmedu I, au fostu totu aceiasi domnitori in Europ'a, cari au fostu sub predecesorele seu Mahomedu II, cu adaogere inse, ca in Germani'a a domnit Mathia de la anulu 1612 péné la anulu 1619. *Tr. Franc.*

ISTORI'A

DOMNIEI LUI MUSTAFA I. SI A LUI OSMANU I.

CAPU IX. DIN CARTEA III.

MUSTAFA AJUNGE PE THRONU

I. Dupa mórtea lui Achmedu, Mustafa (1) fratele seu celu mai tineru ajunge pe thronu cu inceputulu anului Hegirei 1027. Dar' fiindu-ca fórte puçinu séu nici de cumu nu se ingrigia de trebile publiice ale statului ottomanu de o parte, ér de alt'a se daduse cu totul placertilu lumesci, asiá in a patr'a luna a domniei sale a fostu destituitu prin conclusu unanimu alu tuturoru Maimariloru tierii, si dusu in carcerile de la siepte turnuri.

A. 1027

I. C. 1618

OSMANU SE PROCLAMA IMPERATORE

II. Dupa destituirea lui Mustafa s'a instalatu imperatore Sultanu Osmanu, fiulu lui Achmedu, fiindu abiá in alu optulea anu alu etatiei sale. Chiar' pentru etatea lui tenera l-au tienutu mai nainte incapabile de a purta sceptrulu, si nu l-au alesu pe elu, de si avea

(1) *Mustafa*. Turcii atribuescu cele mai frumóse calitati tuturoru imperatiloru loru, cu exceptiunea uniculu acestui Mustafa, pe care ilu representa cà pe unulu care a intrecutu pe toti ceilalti in vitiuri, precum antecessorii sei l'au intrecutu pe elu in virtuti. S'ar puté numi Sardanapalulu Osmaniloru, déca ar' fi primitu mórtea cu atátu curagiu, cu câtu o a primitu acelu principe.

mai multu dreptu la domnia decâtu Mustafa, ci, precumu amu vedutu, l-au fostu alesu pe acesta cá pre unulu care se vedea fôrte asediatu, si pentru aceea fôrte blandu si nepericulosu.

UNU FENOMENU PE CERIU

A. 1029
I. C. 6120

III. Sub domni'a acestui principe a apparutu in Constantinopole unu fenomenu raru, cá care inainte de aceea nu s'a mai vedutu, si pôte ca nici nu se va mai vedé vre-odata. In anulu Hegirei 1029, la dôue-dieci-si-optu ale lunei Rebiul-evvel, s'au aretatu pe ceriu o sabia curbata pe de cinciori mai lunga de câtu o lance, si lata de trei picioâre. Ea se intindea de la resaritu spre apusu; si s'a vedutu o luna intréga de dile, totdeauna dupa apusulu sórelui, stralucindu fôrte luminos. Intrebati fiindu astrologii si alti cari pretindu a pricepe acésta arte, se spuna insemnatatea acelu fenomenu, au declarat ca acel'a é semnuu victoriei si latîrei imperiului ottomaniloru. Totu acesti astrologi au interpretatu de unu reu omenu gerulu ce a domnitu chiar' pe acelu timpu, si anume chiar' in anulu urmatoriu, si care atátu au fostu de aspru, in câtu locuitorii din Constantinopole poteau trece pedestri pên' la Iskiudar (s) si indereptu.

A. 1030
I. C. 1621

ESPEDITIUNEA LUI OSMANU IN POLONIA

IV. In vér'a ce a urmatu dupa acea iérna grea, Osmanu contemmandu tôte aceste presagiuri, a intreprinsu o espeditiune contra Poloniei, si reocupandu Chotinulu (s), pe care Polonii 'lu ocupassera prin assaltu, trimitte apoi pe Chanuþu Tatariei cu truppele tatarice si turcesci in intrulu Poloniei spre a o preda si devasta, ér' elu incunjiurá cu ómenii sei truppele ininice, si intr'atáta strimtóre le aduse, in câtu in urma au fostu constrinse a cere pace. Imperatulu le

(2) O cetate in Asi'a, in faþie cu Constantinopole. *Tr. Rom.*

(3) *Chotinulu*. Cetate in Moldavi'a langa Nistru, in faþie cu Caminieti, fortificata atátu de la natura câtu si prin arte. Turcii au reparatu pe timpul meu, dupa batai'a de la Pruta, murii acestei cetati, si au mai adaosu si alte fortificatiuni facute dupa sistem'a moderna; jin câtu asta-di cu dreptu cuventu se pôte numi bulevardulu intregului imperiu contra Russiei si Poloniei. Dar despre acésta voiu vorbi mai pe largu in tractatulu meu despre Moldavi'a antica si moderna (*).

(*) Vedi « *Descriptio Moldaviae* » Partea I, Capu IV. pag. 16. Editiunea societatiei academice, Bucuresci 1872. *Tr. Rom.*

accordă cererea si inchieia pace sub conditiunile dictate de elu. Dupa aceea apropiandu-se iern'a , se întorce la Constantinopole incarcatu cu spoliatiuni si ducându cu sine multime de captivi.

OSMANU UCISU SI MUSTAFA RESTITUITU PE TRONU

V. Dar' soldatii nededati cu comand'a unui imperatu atâtu de tineru pe o parte, si de alt'a neavându nici-o ocupatiune, ci traindu o vieti'a a lenea in Constantinopole, incitati de amicii si partid'a lui Mustafa, s'au revoltatu in contra lui Osmanu indata la anulu urmatoriu ; si fara a respecta sangele din care s'a nascutu acestu imperatu tineru si de mare sperantia, l-au uccisu in modulu celu mai barbaru , in alu patrulea anu alu domniei si duoi-spre-diece alu etatiei sale, si l-au immormentatu aprópe de parintele seu in Giami'a ce acesta edificase. Dupe aceea scotiendu pe Mustafa din carcerile de la siepte turnuri, unde 'lu inchisesera dupa-ce l'au detronatu, l-au pusu éراسي pe tronu.

A. 1031
I. C. 1622

MUSTAFA DETRONATU DIN NUOU, SI STRANGULATU

VI. Dar' nici Mustafa n'a domnit multu. Pe câtu timpu a fostu in prinsóre, a sciutu se-si ascunda, dar nu si se-si indrepte vitiurile perversei sale nature. Lúmea credea-ca dupa, ce a gustatu pocharulul afflictioniloru, se va fi indreptatu si-si va fi schimbatu modulu vietiei si a guvernarei imperiului. In acésta sperantia soldatii l-au redicatu éراسي pe tronu. Dar' elu crediendu-se mai pre susu dè puterea sórtiei, s'a intorsu éراسي la vitiurile sale de mai nainte; facea pe tiranulu; cercá a estermine pe toti acei-a carii-lu destituisera; negligea cu totul administrarea trebiloru statului, si nu facea nimicu nici prin vorbe, nici prin faple, ce ar' merita memori'a posteritatiei. Asiá o duse cincispre-diece luni, mai multu tiranindu de câtu guvernandu, péné in urma maimarii tierei ne mai potendu sufferi domni'a unui nebulu, l-au detronatu din nuou, si spre cea mai mare rusine, l-au pusu pe unu magariu, si intre risetele si insultele plebei l-au transportatu éراسي in carcerile de la siepte turnuri, unde puçinu dupa aceea, din ordinulu lui Muradu IV. succesorului seu, a fostu strangulatu.

ISTORI'A

DOMNIEI LUI, MURADU IV.

SUPRA-NUMITU GAZI

ALU SIEPTE-SPRE-DIECELEA IMPERATU ALU TURCILORU

CAPU X. DIN CARTEA III.

MURADU SUCCEDA LA TRONU

I. Sultanu Muradu, care pentru faptele sale eroice si-a castigatu supranumele de *Gazi* séu *Eravulu*, a fostu nascutu in anulu Hegirei 1018, si dupa destronarea lui Mustafa a succesu la tronulu imperiului ottomanu in patru ale lunei Silcade, anulu Hegirei 1032.

A. 1032

I. C. 1622

BATE PE REBELLULU ABASSA

II. Acestu domnitoriu au aratatu indata la inceputulu domniei sale, cu câtu este mai bine pentru osmani a fi suppusi ascultatori unui domnu tineru si activu de câtu unui somnore molesitu. Abassa Pasia din Erzirumu anca pe timpulu lui Mustafa incepuse a devasta provinciile asiatice si a se oppune pe fație suveranului seu; ér' acumu credea, ca pe câtu timpu Muradu tinerulu va tiené in mana frénele gubernului, va puté se-si continue nepedepsitu devastatiunile sale. Dar' imperatulu voidu a infréna insolenti'a acestui omu, si a impedita latirea mai departe a acelei flacari, in alu doilea anu dupa

A. 1033

I. C. 1623

suirea sa pe tronul a tramisu pe marele veziru Cerkies. Mehemedu Pasia (1) cu armata contra rebelliloru in Asi'a. Acesta attaca vigorosu pe Abassa Pasia (2) aprópe de Caisaria, si dupa lupta sangerósa si obstinata, ilu invinge si-lu constrínge a fugi in Erzirumu. Cerkies póte ca punea capetu acestei rebellii, déca indata dupa acea victoria nu muriá in Tokadu.

ALI PASIA ATTACA IN VANU BAGDADULU

III. Muradu crediendu ca puterile acestui-a sunt cu totul nimitate, ilu despretiuesce si-si intórse cugetulu la alte intreprinderi mai mari. Cu scopulu acesta tramite o armata considerabile in Asi'a sub comand'a lui Hafiss Ali Pasia, gubernatorele din Diarbekir, cu ordinulu de a se intruni cu truppele asiatiche de acolo si a attaca fara intardiare Bagdadulu. Acesta nu intardiá a pune in lucrare ordinulu imperatului; dar' dupa obsidiune de cincis luni a fostu respinsu cu

(1) *Cerkies Mehemedu Pasia*. Multi cercassiani au fostu in posturi inalte la curtea ottomana, dar' nici-unulu, afara de acesta n'au ajunsu la dignitatea de mare veziru. Elu a fostu unu generalu de mare reputatiune intre Turci, si a luat in casatoria pe Hatidgemu sor'a lui Muradu, pe care o iubiá fórtu multu. Fratele seu a edificatu in satulu numitu Ortakioi unu palatu fórtu elegantu, in frumsetiandu-lu cu gradini si apeducte. Mai tardiu apoi amu cumperatu eu acestu palatu, si anume pe timpulu candu Turcii sub Achmedu II. au vediutu ca imperatulu Leopoldu cu armele sale au facutu mari progresse in Ungari'a, ocupandu-o tóta dimpreuna cu Belgradulu si Niss'a, si se temeau séu presuppuneau numai, ca Germanii vor petrunde pên' la Constantino-pole, séu ca celu puçinu Adrianopole va cadé in man'a loru, atunci multi din ei, sub pretestu de peregrinare la Mecc'a, au trecut in Asi'a superióra cu tóte averile si efectele loru ce au potutu lua cu sine: si chiar' pe acestu timpu, cumu amu disu, amu cumperatu eu acelu palatu cu doue-deci-si-cincis mii de thaleri de la Iusuf Effendi, fliulu lui Tersane Emini, adeca inspectorulu marinei; si apoi l-amu mai largitu, in frumsetiatu, si cu timpu l-amu datu éra si indereptu. Precumu audiu, asta-di este in possessiunea filiei imperatului de acumu, care este maritata dupa marele veziru Ali Pasia (*).

(2) *Abassa Pasia*. Elu portá acestu nume de la patri'a sa Abassa, ai carei locuitori sémena fórtu multu in limba si in datine cu Cercassianii. De aci sclavii captivi cari se aducu din Abassa, au aprópe acelasiu pretiu cá si cei din Cercassi'a. Abassa Pasia anca a fostu unu generalu de cea mai mare reputatiune intre Turci; si agratiatu dupa rebelliiunea sa, elu a fostu unu modelu de fidelitate catre imperatulu seu.

(*) A se vedé planulu Constantinopolei, care dupa editiunea traductorelui anglesu se va adoge la finea acestui opu.

mari perderi de catra brav'a garnisóna, si a trebuitu se se retraga, cá se nu-lu apuce iérn'a grea ce se aprópiá.

HALIL PASIA IMPRESOARA CETATEA ERZIRUM

IV. Din acésta cauza Hafiss Ali Pasia (s) indata ce ajunse la Aleppo, fu destituitu din dignitatea sa, in locu-i a fostu numitu mare veziru Halil Pasia. Dar' nici acesta n'a correspunsu asteptariloru imperatului. Cáci avendu ordinu a merge contra Persianiloru , elu a trasu spre Erzurumu, crediendu ca va poté pune man'a pe Abassa. De aici, acestu rebellu a venitu la suspitiune cá espeditiunea contra Persianiloru ar' fi numai pretestu, armat'a inse in' realitate este indreptata contra lui ; asiá sa retrage si se inchide in Erzurumu, care de catuva timpu incóce i serviá de locu pentru arme, si-lu provediuse cu tóte cele necesarie pentru viétia si cu alte provisiuni si munitiuni bellice. Halil Pasia a luat acésta retragere a lui Abassa dreptu fuga de frica, si crediendu ca va poté acumu nimici cu totul pe inimiculu inspaimentatu, lasandu-se de espeditiunea contra Persianiloru, merge spre Erzurumu si impresóra acésta cetate.

DAR' REMANE EATUTU

V. Dar' pre candu sperá a-si face gloria cu puçina labóre, pe atunci isi procurá numai disgratia si rusíne infinita. Cáci Abassa au aperatu cetatea in modulu celu mai bravu ; in câtu chiar' pentru acésta tóta lumea la tienutu de celu mai bunu soldátu si de celu mai intieptu generalu pe lume. Elu nu s'a indestulitu numai ca a respinsu pe inimicu, ci cu o trupa mica, dar' alésa, a strabatutu pe neasteptate in castrele ottomane, a ucisu sentinelele, si au adusu tóta armat'a intr'atáta terróre, in câtu nimicirea ei a trebuitu se urmeze imédiatu. Cu modulu acesta, o mana de omeni a invinsu pe o truppa de armata fórte numerósa, omorindu o multime si captivandu anca si mai multi. Insu-si vezirulu lapedandu-si armele, abiá potú scapa cu vre-o câti-va omeni ai sei.

(3) *Hafiss Ali Pasia*. Hafiss este unu supranume, care de comunu se da in semnu de distinctiune onorifica tuturoru cari se potu lauda cá sciu totu Coranul pe din afara. Cuventulu insusi se deriva de la arabesculu Hifss, care insemna buna-memoria, tiere de mente.

CHOSREVU PASIA CUCERESCE CETATEA ERZIRUMU SI PRINDE PE ABASSA PASIA

VI. Muradu audindu despre acésta perdere, s'a intristatu indoitu: căci pre langa erórea vezirului seu vedea ca si elu insu-si a gresitu, ca prea desconsideratu pe Abassa ; si erórea vizirului era, ca a intermissu trebile cele mai momentóse , si a intrebuintiatu armele imperiului la unu lucru de mai pucina insemnătate. Spre a indrepta amenduóe aceste eróri destituie pe Halil Pasia, éra in loculu lui numesce mare veziru pe Chosrevu Pasia, pe care 'lu si tramite indata cu truppe suplimentarie la armat'a ce era inquantirata de iérna in Diarbekir, ordinandu-i ca indata ce se va desprimavera, se mérga a-supr'a lui Abassa si 'se stinga foculu rebelluinei din acele parti. Esemplele nefericite ale predecesoriloru sei au facutu pe Chosrevu Pasia mai prevedietoriu ; asia pentru a esecuta insarcinarea sa cu mai mare ingrigire , isi aduná tóte truppele , se provediù cu tunuri din cele mai grele, apoi cu tóte aceste puteri incungirú murii cetatiei Erzirumu , si o inchise din tóte partile asiá, in cátu locuitorii ei cuprinsi de spaima si cutremuru, in a cinci-a di a obsidiunei i-au predatu si cetatea si pe rebellulu Abassa.

MURADU AGGRATIEAZA PE ABASSA

VII. Dupa cucerirea cetatiei, Chosrevu Pasia pune in férra pe rebellulu Abassa si-lu tramite la Pórta. Dar' Muradu audise degiá de ma: inainte de faptele eroice ale acestui omu si sciea degiá, ca este unu barbatu de unu curagiu si inima invincibile, si ca numai prin tradarea ómeniloru sei i-a caditu in mana, si asiá a vediutu, ca de si acestu rebellu ar' merita de o miie de ori mórtea, totusi nu ar fi bine a-i lua viati'a si a lipsi imperiulu ottomanu de unu ornamentu atâtu de raru. Dreptu aceea Muradu i dède numai o infruntare severa pentru rebelluinea ce a facutu, si-i promise a-lu ierta (4) sub conditiune

(4) *A-lu ierta.* Istoricii turci, cari totdeauna se adopera a areta faptele imperatoriloru lor in cele mai frumóse colori , dicu ca acea iertare ce Muradu a facutu rebelluului, este unu esemplu incomparabile de clementi'a acestui Sultanu. Sunt inse altii carii dicu, că Abassa a capitulatu lui Chosrevu Pasia sub conditiune de a poté esi din cetate cu tóte onorile si cu salva victi'a ; si acést'a este caus'a pentru care Muradu nu l-a potutu puni cu mórte. Căci é lucru fóte raru, cá imperatii Turciloru se franga cuventulu datu persóneloru de legea mohamedana; si afara de acést'a, calitatile escelente ale acestui rebelu anca pareau ca-pretindu agratiarea lui.

de a-si sterge crimele din trecutu prin purtare buna in viitoriu , si arm'a ce a redicatu pênê acuma contra imperiului , se o întôrca de aci inainte contra inamiciloru ottomaniloru. Abassa consimti din tóta inim'a la aceste conditiuni neasteptate din partea sa ; ér' Muradu nu numai ca-lu primi in favórea sa, ci anca-lu numi Beglerbegu in Bosni'a, cá pe unulu care prin valórea sa este in stare de a infrange pe inimici, in casu candu acesti-a ar' attaca imperiulu din acésta parte, pe timpulu candu armat'a cealalta va fi ocupata in luptele bellice contra Persiei.

CHOSREVU IMPRESOARA IN VANU BAGDADULU

VIII. Dupa-ce in modulu acesta turburarile interne au fostu supresse , Muradu la anulu Hegirei 1039, tramite pe Chosrevu Pasia cu nuóa armata in contra Bagdadului. Acestu veziru pentru a preveni obstacolele ce au statu in cale predecesorelui seu, pléca immediatu in Asi'a, si ajungéndu in Musul, face preste tóta iérn'a céle mai mari preparatiuni bellice pentru espeditiunea viitória. In de cu primaver'a urmatória, pentru a taia Bagdadului totu adjutoriulu possibile , intra in proyinci'a Arak, unde guberná Seinel Chanu in numele regelui Persiei ; ocupa tóte castellele ; derima si nimicesce totu ce nu potea lua cu sine ; sugruma cu modulu acesta rebelluinea de mai nainte, si impresóra Bagdadulu din tóte partile. Dar' sórtea n'a voitu, cá glori'a destinata pentru imperati se cada asupr'a unui generalu. Cáci , de si vezirulu in cursu de patru-dieci-si-un'a de dile a batutu si bombardatu cetatea cu cea mare bravura, totusi in urma a vediutu ca este preste potintia de a o cuceri , si asiá a fostu constrinsu dupa mari perderi a redica obsidiunea.

A. 1039

I. C. 1629

ILIAS PASIA REBELLU, PRINSU SI PUNITU

IX. Reulu succesu alu acestei espeditiuni se póte atribui in mare parte unei nuoe rebelluini ce se escase la confiniere Persiei. Ilias Pasia, pe care Muradu ilu numise Beglerbegu in Erzirimu in loculu lui Abassa Pasia , cá si candu ar' fi succesu acestui-a nu numai in officiu , ci si in poft'a si instinctulu de a domni , a sciutu se atraga in partea sa pe soldatii si locuitorii de acolo , si a refusatu de a se mai supune Sultanului , sperandu ca nu va cadé in curs'a in

A. 1041

I. C. 1631

care cadiuse Abassa. Dar' s'órtea n'a fostu asemenea pentru a mēduoi ; căci pre candu ea a procuratu numai marire si onóre pentru Abassa , pe atunci a adusu numai rusine si punitiune pentru Ilias Pasia, asia ca, la anulu Hegirei 1041, invingēndu-lu Kiuciuk Mehemed Pasia (5), l-a prinsu si l-a tramisu la Pórta, unde fu decapitatu in piati'a publica, si asia a platitu cu capulu fantasiele sale estravagante.

PERSIANII IMPRESSOARA CETATEA VANU. TURCII O ELIBERA

X. Chiar' pe acestu timpu, candu armat'a musulmana prin atátea revolutiuni interne era cu totulu debilitata , Rustem-Chanu , generalulu Persianiloru irrumpe in tierile ottomane si devasta tóte tēnuturile in giurulu cetatiei Vanu, éra in urma impressóra cetatea. Armat'a asiatica a Turciloru nu era capabile a resiste Persianiloru, si cetatea ajunsese acumu la estremu. Atunci Muradu audindu de acestu periclu imminente, a tramisu pe Beglerbegulu din Rumeli'a cu trupele sale europene intr'ajutoriulu cetatiei. Acesta sosindu cu graba, bate pe Persiani si elibera cetatea chiar' in momentulu candu era se capituleze.

**MURADU TRAMITTE ARMAT'A CONTRA POLONILORU ; DAR' IN URMA INCHIAIE
PACE CU EI**

XI. Muradu , dupa debellarea Persianiloru se decise a-si intórce armele sale victorióse contra Poloniloru , si adunandu-si truppele de armata in Adrianopole, da ordinu lui Murtassa Pasia, cá dimpreuna cu Giambalat Sade (6) , pe care-lu numise mai nainte generalu cavaleriei din Romeli'a, se irrumpa in Poloni'a. Acesti generali trecu Dunarea pe la Giurgiu (7), o cetate in Romani'a , si se punu aici in castre. Pre candu stateau aici si asteptau ordinile ulteriori ale imperatului , vinu niscari delegati poloni la Murtassa Pasia , si se róga in tóta umilinti'a a lega pace. Murtassa n'a voitu a lua asupr'a

(5) *Kiuctuk Mehemedu Pasia*. Kiuciuk (*) insēmna micu. Unu nume ce turcii dau de comunu persóneloru de statura mica.

(6) *Giambalat Sade*. Fiiulu lui Giambalat. Pare a fi tataru de origine ; căci acestu nume é propriu Tatariloru , precumu Polad Mirsa, etc.

(7) *Giurgiu*. Urbe vechia in Romani'a, intre Silistr'a si Nicopole.

(*) De aci pare a deriva unguresculu Kicsi Kici) micu *Tr. Rom.*

sa , fara scirea imperatului transactiunea unui lucru atatu de momentosu, si i-a tramisu la Pórta. Aici Muradu, miscatu de rugarile loru, le accórda pacea sub conditiunile dictate de elu.

EDICTU PENTRU LICENTIA DE A BEA VINU

XII. La anulu Hegirei 1043, se publica unu edictu alu imperatului péné acumu ne mai auditu Musulmaniloru. Prin acestu edictu adeca se da permissiune nu numai negutiatoriloru de vinu si ospetariloru de a trafica si vinde vinuri, ci se concese fia-carui de a poté bé vinu in publicu cátu i place, ceea ce este in contra legeri muhamedane; si ér' de alta parte, se interdise sub grea pedépsa de a mai tiené cafenele publice.

A. 1043

I. C. 1633

MURADU MERGE IN CONTRA PERSIANILORU SI OCCUPA CETATEA REVANU

XIII. Intr'aceea, grigea de bellulu persianu tienea pe Muradu in continua nelinisce. Elu vedea bine cá este peste putintia de a consolida imperiulu si a-lu largi precumu avea intentiunea, péné candu Bagdadulu, acea superba cetate in Asi'a si antemurulu imperiului ottomanu, este in man'a Persianilaru. Dar' a vediutu cá tóte intreprinderile generaliloru sei n'au adusu nici-unu folosu pentru imperiulu ottomanu; asia se resolvi a face elu insusi pe generalulu, si prin maiestatea imperatésca a invinge obstacelle ce au impededatu péné acumu progressesele atatoru veziri ai sei. Cu acestu propusu péca la anulu Hegirei 1044 din Constantinopole si in fruntea unei numeróse armate intra in Asi'a, si trage cu trupele sale dreptu spre Bagdadu, truppe care indata la inceputu promitteau bunu succesu. In cale impresóra cetatea Revanu, ce Persianii o reocupassera acumu de curendu, si o ataca cu atáta fortia, in cátu garnisón'a ne mai putendu sustiené assalturile Turciloru, a opt'a dí s'a predatu dinpreuna cu cetatea la discretiunea inamicului. Acesta inse n'a detienutu pe altii, decátu numai pe gubernatorele Emirgiun Ogli (8), si l-a tramissu la Constantinopole. In anulu urmatoriu a statu cátu-va

A. 1044

I. C. 1634

A. 1045

I. C. 1635

(8) *Emirgiun Ogli*. Fiulu lui Emergiun, care a fostu Chanu persianu. A fostu adusu cá captivu la Constantinopole; dar' prin desteritatea sa in musica intr'atatu si-a castigatu grati'a lui Muradu, in cátu l-a facutu consiliariu alu seu intimu; si candu imperatulu se veseliá intre póclare cu vinu, nu-si petrecea cu altulu decátu numai

timpu la Tibris, a reparatu castellele vecine, le-a providintu cu garnisóne tari, si apoi la Cassim Giuni (9 și 10) s'a intorsu cu armat'a sa victoriósa la Constantinopole.

cu acesta si cu Bekiri Mustafa. Muradu ilu cercetá fórte adese-ori in palatulu seu, care si acum se vede pe malulu Bosphorului, si de la elu pórtá numele de Emirgiun Oglı Jalisi, căci Jali (*) se numesce ori-ce palatu, care este situatu aprópe de mare; si se inveseliá la elu bendu vinu. Odata pe candu imperatulu isi petrecea la elu intre póchare cu vinu, se intempla că trece pe acolo unu nobile grecu pe una luntre, si, fiindu-ca nu scıá că Sultanulu se afla in acelu palatu, cantá cu o rara desteritate si atragetória frumsetia, o melodia persiana. Atunci Emergiun deschide feréstr'a, ér greculu immediatu incéta de a mai canta. Dar' Emirgiunu ilu róga pe numele lui Dumnedieu si pentru Isusu Christosu se continue mai departe cu cantarea sa, si comanda luntrasiloru se stea naisiór'a pe locu. Dupa-ce si-a terminatu greculu cantarea, Emirgiun merge la elu si'lu intreba, că cine si de unde este, de vorbesce atátu de perfectu limb'a persiana, si se pricepe atátu de bine in artea musicei. Acesta i respunde ca è grecu si suditu alu lui Muradu. Emirgiun la cuvintele aceste saruta man'a grecului de trei-ori, si se desparte de elu dandu-i unu bunu 'presentu. Dupa aceea intornandu-se in palatu la imperatulu, dise acestui-a : « Grecii acesti-a, cari sta asta-di sub sceptrulu vostru, au fostu odinióra domnii vostri : si eu amu vediatu « chiar' acumu ca ei au meritatu acésta onóre. Intr'adeveru, eu amu cetitu in istoricii vostri multe despre laudele loru ; cu tóte acestea n'amu potutu ajunge cá se « aflu in poporulu acesta pe unulu macar, care se merite laudele ce i se atribuiu « odinióra. Dar spre norocirea mea ; asta-di amu datu de unulu, carui-a déca toti « ceilalti greci sunt asemeni, atunci intr'adeveru că acestu poporu a meritatu atátu « a fi domnu asupr'a imperiului vostru, cátu si a fi acumu in servitiulu vostru. Căci « de si credu că intre toti omenii imperiului vostru nu este unu altulu mai destru in « artea musicei decâtu mine, totusi eu abıá sunt demnu a me numi scolarıulu acestui « grecu. »

(9) Adeca : la dóue-dieci-si-siese Octobre stilu vechiu. *Tr. Rom.*

(10) *Cassim Giuni*. Cu numele acesta numescu Turcii pe Santulu Dumitru, despre care, cá si despre Santulu George (numitu la ei Chisrelles) (**) dicu legendele loru fabulóse, că au fostu musulmanu. Ei tienu serbatorile acestoru duoi santi chiar' in dilele in cari le tienu si crestinii orientali, adeca in 23 Aprile si in 26 Octobre (***). Dupa aceste dóue dile că dupa duóe poluri universali, isi reguléza Turcii espeditiunile loru bellice. Dupa 23 Aprile mergu afara in campania, ér' dupa 26 Octobre se reintorcu éراسi acasa. Soldatulu care dupa S-tu Georgie nu se presenta in campulu de exercitiu, unulu cá acesta isi perde soldulu si recopens'a, séu trebe se suffere alta punitiune; si ce punitiune póte se fla mai amara pentru unu soldatu, decâtu

(*) *Jali* insemna propriamente tiermure, portu. *Tr. Germ.*

(**) De comunu se numesce Chidrelles, dar propriamente este *Chissir Elles*, immortalulu Ilie, despre alu carui sufletu dicu ca a trecutulu in S-tulu George, care sbóra prin lume si adjuta pe omenii buni. *Tr. Germ.*

(***) Dupa calindariulu vechiu. *Tr. Rom.*

PERSIANII OCCUPA CETATEA VANU

KIV. Dar' Persianii cari de fric'a sabiei turcesci se tieneau ascunsi, indata ce audira ca Muradu s'a departatu, au esitu cu unu numeru fôrte mare de trupe, si au impressoratu cetatea Vanu, cu a carei aperare era insarcinatu gubernatorele Abassa Pasia. Musulmanii s'au tienutu cu multa bravura, in câtu Persianii pre langa tôte frecuentele si repetitele loru assalturi, in patru luni n'au potutu câstiga nimicu; si pôte ca anca si cetatea ar' fi fostu scapata, déca nu muria gubernatorele Abassa Pasia, de la care pareea a depinde tari'a si salvarea ei. Căci Ottomanii descuragiatii prin acestu accidentu, nu se mai aperau cu atâta vigôre cá mai inainte; pre candu Persianii din contra au luat curagiu mai mare, si inoindu assalturile loru cu mai multa furia, in urma au ocupatu cetatea cu sabi'a in mana, si au sacrificatu pe toti musulmanii pentru sufletele acelor compatrioti ai loru, pe cari-i omorise Muradu.

A. 1046

I. C. 1636

MURADU MERGE DIN NUOU CONTRA PERSIANILORU

XV. Dupa ce ajunse noutatea despre acésta perdere la Constantinopole, inim'a lui Muradu, care dupa espeditiunea fericita din anululu trecut la nimicu nu se asteptá mai puçinu de câtu la un'a ca acést'a, s'a infuriatu fôrte. Celu care a trebuitu se simtia mai ântéiu efectele acestei mânîe, a fostu marele Veziru Mehemedu Pasia, care immediatu fu destituitu din cauza cá a neglesu a fortifica mai bine cetatea si a aperá marginile. In loculu seu a fostu numitu Bairamu Pasia, pe care l-a tramisu cu cele mai terribili amerintiari contra Persianiloru. Si pentru cá aceste amerintiari se nu remana numai vorbe desierte, dupa ce a trimisu anca in acelu anu pe vezirulu ina-

A. 1047

I. C. 1637

a fi scosu cu rusîne din armata? Er' dupa ce a facutu servitiulu in lunile dela S-tu Georgie péné la S-tu Dumitru, dela acésta di inainte nici-unu soldatu nu pôte fi constrinsu a se suppune generaliloru, ba nici insusi Sultanului, afara de casulu candu elu pentru binele publicu se léga din buna voi'a sa a servi si mai departe. Căci soldatulu care dupa diu'a S-tulu Dumitru vine la *Ordicadtsi*, séu la judele armatei si 'i cere *Cassim sigli*, adeca certificatu, cá in acestu anu si-a implinitu cu fidelitate servitiulu, ceea ce nu i se pôte refûsa, unulu ca acela pôte merge securu si liberu din armata, fara a purta frica de vre-o infruntare ori penalitate. Căci nici-unu soldatu turcu, de si ei cu totii tragu soldulu preste totu anululu, nu è obligatu a servi mai multu de siese luni intr'unu anu

inte cu câte-va regimente de cavaleria usióra, i-a urmatu si elu in persóna cu grosulu armatei in Asi'a, si a trasu dreptu spre Bagdadu.

OCCUPA BAGDADULU

XVI. Candu a ajunsu inaintea acestei cetati, Muradu agítatu mai multu de instinctulu de resbunare , decâtu de simtiulu valórei sale eroice, atacá cetatea cu atáta vehémentia, in cursu de trei-dieci de díle, cátu ti se parea cà nu é lupta cí macellu si taiare continua. Focu, ferru si tunuri n'au incetatu unu momentu sub totu timpulu acesta spre a distruge pe soldati din amenduóe partile. Assalturile se innoiau in tóta diu'a, si imperatulu cu sabi'a in mana constringea a intra din nuou la lupta pe cei cari incercau a se retrage ; ce é mai multu, elu a ucisu cu man'a propria pe marele Véziru, pentru ca i se parea prè móle. In urma, prin eroismulu ottomaniloru si prin perseveranti'a imperatului, cetatea a fostu ocupata , apoi preste trei-dieci de mii de Persiani (11), cari ei insii s'au datu in man'a Sulta-

(11) *Trei-dieci-de-mii de Persiani.* Acésta crudelitate a lui Muradu Sultanulu stórcé péné si asta-di lacreme din ochii Persianiloru. Elu era resolutu a nu pardona pe nici-unu captivu , fia nobile ori ignobile, dedese ordinu a-i taia pe toti péné la celu din urma omu. Pe candu se esecutá ordinulu, vine sórtea si pe unu musicantu. Acesta se róga de officiarulu insarcinatu cu esecutiunea , ca se suspenda punitiunea sa pe unu momentu si se-i permitta a vorbi cu imperatulu numai unu cuventu. Adusu inaintea imperatului si intrebatu cá ce voiesce , dise : « Nu lasa, o ! imperate » prèinduratu, ca cu mine *Shahculi* (alu imperatului servu , care nume apoi i-a si » remasu) se póra asta-di tóta artea musicéi. Nu dorescu eu vícti'a pentru mine cá » omu , dar' cá invetiatoriu alu musicéi , ale carei misterii anca nu le-amu potutu » petrunde pe tóte , me rogu se-mi lasi anca cátu-va timpu cà se me potu mai bine » perfectiona in acésta arte divina , care déca voiu ajunge se fiu perfectu in ea , eu » nu o voiu da nici pentru totu imperiulu vostru ». Dupa aceea i s'a demandatu se dea o proba despre sciint'a sa ; ér elu a luat in mana unu *Siesdar* (instrumentu musicale numitu in arabesce Zabur, in grecesce Psalterion) si cantá atátu din elu cátu si cu vocea, tragic'a cadere a Bagdadului si triumfulu lui Muradu cu atátu simtiu si dèsteritate, lu cátu Muradu insusi irrupse in lacreme si nu-si potú conteni plansulu, péné candu musicantele nu-si terminá canteculu. Imperessionatu Muradu , si chiar' din consideratiuni cátra acestu musicantu , a datu ordinu cá acei captivi cari mai era in víctia, nu numai se nu fia ucisi, ci se se lase cu totii in libertate. Dupa aceea Muradu a luat pre langa sine pe acestu musicantu si ducându'lu la Constantinopole, l-a tienutu in multa stima. Si intr'adeveru, ca acele opere persiane de musica , cari pareau a fi ingropate sub ruinele muriloru Bagdadului , au reinviatu prin elu in tóta Turci'a. Instrumentulu de musica numitu Siesdar semena forte multu cu harp'a,

nului, au fostu decapitati in presenti'a acestui-a. Asiá cadiù acésta faimósa cetate, intru aperarea carei-a Schahulu Persiei isi adunase tóta flórea armatei sale si mai tóta nobilimea sa cea mai alésa, si pentru cucerirea carei-a Muradu a intrebuintiatu tóta puterea imperiului seu ottomanu. Dupa acésta ultima perdere Persianii n'au mai cutediatu a-si redica capulu contra puterei ottomane; si batuti in tiér'a loru, ei nu au mai cugetatu nici macar' a-si resbuna vre-odata.

MOARTEA LUI MURADU

XVII. Dupa cucerirea Bagdadului, Muradu a mai ramasu cátu-va timpu aici pentru a repara murii ruinati, si a regula trebile in provinci'a Arak. Apoi lasandu noului seu Veziru Mustafa Pasia, cá se indeplinésca ceea ce elu incepuse, merse preste iérna in castre la Diarbekiru, si in primavér'a urmatória se întórse la Constantinopole insoçitu de gard'a sa. Aici, pre candu cugetá la o nuóa expeditiune contra christianiloru, fù cuprinsu de unu morbu repentinu, in care dupa cinci-spre-diece dile, si anume in cinci-spre-diece ale lunei Sievval, anulu Hegiriei 1049 a si trecutu la regiunile eternitatiei, dupa ce a vietiuitu ani trei-dieci-si-unulu, si a domnitu ani siepte-spre-diece.

A. 1048

I. C. 1638

A. 1049

I. C. 1639

CALITATILE LUI MURADU

XVIII. Turcii cu scirile loru despre moralulu si lucrurile domestice ale acestui imperatu atâte volume au scrisu, in cátu cu dreptu cuventu ti se potu parea de suspecte, ca sunt numai fabule. Io voiu insemna numai unele lucruri, ce le mentionéza cei mai acreditati istoriografi din viéti'a sa. Acesti-a au observatu cá lucru principale, ca Muradu a comissu lucruri ce nici de cumu nu se unescu ca onórea imperatésca si cu regulele naturei, si anume ei dñcu, ca avea datin'a de a merge cu ómenii si amicii sei particulari in anumite locuri de placere si gradini afara de cetate, unde isi petrecea intr'unu modu necuviintiosu unui imperatu; elu facea focu, ferbea bucate, aducea vinu pe mésa, si-lu bea in modu cu totul familiaru cu com-

si aci se si numesce Siesdar séu Ἐξαχόρδιον. Este celu mai escelente instrumentu de musica, si se crede cá insusi Davidu l-a inventatu; dar' astu-di puçini sunt cari se scie canta bine cu elu.

panionii soi. Apoi avea capritiulu de a marita pe femei betrane de câte optu-dieci de ani, dupa juni tineri abiá de câte cincispre-diece ani, si éراسi june cu totul tinere dupa ómeni fórte betrani si neputintiosi. Si alte o miie de acestea secature facea.

BETI'A LUI MURADU

XIX. Intr'aceea s'ar poté dice pentru escusarea lui , ca cu aceste petreceri n'a avutu alta intentiune de cátu a cunósce mai deaprópe natur'a si inclinatiunile ómeniloru, si a gusta placerea vietiei locuitoriloru de la líera. Este inse unu pecatu, in care a intrecutu pe toti predecesorii soi cáti au cadíutu in acelasiu , adeca beti'a. La accstu vitíu a fostu sedusu de Becri Mustafa (12) ; si dupa ce i s'a prefacutu

(12) *Becri Mustafa*. Turcii afirma in unanimitate cá acestu omu a datu mai ántáiu ocaziune lui Muradu de a se imbeta. Éca cumu naréza ei faptulu. Odata Muradu imbracatu in vestmínte necunoscuté, merge in piati'a publica si din intemplare vede pe acestu Becri Mustafa tevalitu in tina si mortu de bétu. Muradu mirandu-se de acestu lucru , întreba pe cei de prin pregiuru , ce s'a intemplatu cu omulu acesta , cáci lui i se pare ca ar' fi lunaticu ? I s'a respunsu , ca é bétu de viuu. Atunci Muradu întreba , cá ce beutura este acésta , cáci elu anca nu-i cunósce péné acumu efectulu ? Intr' aceea Becri Mustafa isi revine in simtiri , se ridica in picíóre , si cu nesce cuvinte de insulta dice imperatulu se mórga de acolo. Acesta surprinsu de insolenti'a acelu omu , i díse : Tu omu de nimica , nu scii cá eu sunt Muradu Sultanulu , si tu cutedi a-mi dice se me ducu de aci ? Si io, respunse Mustafa, sunt Becri Mustafa(*), si daca vrei se-mi vindí cetatea acésta , éca eu ti-o cumperu , si atunci eu voiú fi Muradu Sultanulu , éra tu vei fi Becri Mustafa. Muradu ilu intréba cá de unde ar' poté avé elu atáti-a bani , in cátu se cumpere acésta cetate ? Atunci Mustafa respunse : Ce-ti pasa tie ; io-ti dicu si mai multu : io me prindu cá pre langa cetate voiú mai cumpera anca si pe fíiulu sclavei (imperatii adeca sunt nascuti cu totii din sclave). Bine, díse Muradu, primescu tergulu ; si ordina se ridice pe Mustafa din tina si se-lu duca in palatu. Cáte-va óre in urma , dupa ce'i trecuse beti'a , Mustafa isi revine in simtiri , si desteptandu-se se vede intr'o casa pompósa si tóta intraurita. Atunci întreba pe cei cari erau pre langa elu , ca ce insémna acésta ? Visediú eu , séu amu ajunsu aci pentru a gusta placerile paradísulu ? Nu , dísera acci-a ; si apoi i spusera cele ce s'au pötrecutu , si ce térgu a facutu olu cu imperatulu. Mustafa se inspaimenta ; cáci elu cunoscea pré bine ferocitatea si crudelitátea lui Muradu. Dar' necesitatea , magistr'a inventiuniloru , ilu invetiá ceea ce avea se face. Elu se preface ca i é réu si cauta se móra , déca nu-i voru da unu picu de vinu se bea , cá se-si reinviie spiritulu langueditu. Omenii de pre langa elu , cá nu cumu-va se móra inainte de a-lu vedé imperatulu , i dederu o cana cu vinu , ér' elu o ascunse in sinu. Puçíuu

(*) Adeca : Betívu lu Mustafa. *Tr. Rom.*

in natura, elu nu se mai indestuliá a bé singuru, cí fortiá pe Mufti si pe Cadiulaskeri a bé cu elu ; apoi precumu amu mentionatu mai in susu , a emisu unu edictu publicu , prin care a permisu de a poté vinde si bé vinu toti oménii ori de ce stare séu conditiune ar' fi ei. Dar' pe cátu era mare amatoriu de vinu , pe atátu era inimicu de mórte alu opiului si alu tabacului , de aceea opri sub pedépsa de mórte usulu amendororu acestoru obiecte ; ba ce é mai multu , elu insusi a uccisu cu man'a sa pe mai multe persóne , pe care le-a vendiutu séu mancandu opiu , séu fumandu ori vendiendu tutunu. Cu tóte acestea, unu anume Tiriaki, fumatoriu passionatu, scapà de acésta pedépsa prin o inventiune a sa fórte spirituósa. Nepotendu-se lasa nici de cumu de fumatu , elu a sapatu ó grópa afunda langa cas'a sa , si pentru a nu fi surprinsu si descoperitu , o acoperise cu

dupa aceea ilu chiama imperatulu la sine, si-i demandu a-i plati atatea millióne câte ajunge cetatea. Mustafa scóse can'a cu vinu din sinu, si dise : Acésta este, o ! imperate, ceea ce voiá eri se cumpere Constatinopolea ; si candu ati possede voi acestu thesauru, eu sunt siguru cá l-ati pretiui mai multu decâtu imperati'a a tóta lumea. Cumu se póte acést'a ? intrebá Muradu. Éca asia, respunse Mustafa bondu , se beti si voi din acestu licoru divinu. Imperatulu se indupleca , si trage o inghititura buna de vinu ; si precumu elu nu era dedatu cu vinulu , se imbèta pe data intr'atátu, in cátu isi imaginà ca lumea intréga é prè mica pentru elu ; isi facea planuri imense, si atáta deliciu si placere ilu cuprinsese, in cátu i se parea cá delectatiunile corónei sunt nimica in comparatiune cu acestu simtiu ebriante. Dupa aceea se ameti de capu si adormi. La câte-va óre sa destépta cu o durere immensta de capu , si rapitu de mánia chiama pe Mustafa inaintea sa. Acesta vine immediatu, si pricependu ce are Muradu , i dise : éca aci este remediulu indispositiunei Vóstre ; si-i da unu pòcharu plinu cu vinu. Muradu ilu be, si indata i trece durerea de capu, si-lu aduce érași in veselí'a de mai nainte. Dupa aceea a mai repetitu de vre-o duóe , trei-ori, totu asià, pènè in urma intr'atátu s'a dedatu cu vinulu, in cátu mai in tóte dilele se imbetà. Muradu apoi a susceptu pe magistrulu seu pe Becri Mustafa , intre Musahibii séu consiliarii sei intimi , si era pururea pre langa imperatulu. Candu a muritu acestu maiestru, Sultanulu a ordonatu cá tóta curtea se se inbrace in doliu ; si pentru a-i onora memori'a intr'unu modu particularu , a lasatu de l-au ingropatu cu mare pompa intr'o taverna (carciuma);sub duóe buti. Dupa mórtea lui, imperatulu a declaratu mai de multe-ori, ca nu a mai avutu nici-o dí placuta de candu a muritu Becri ; si candu se intemplá de vorbià cine-va despre Mustafa , ochii lui Muradu totudeaun'a se impleau cu lacrimi si suspiná din profundulu inimei sale. Cu unu cuventu, eu n'amu cetitu nicairea cá cine-va se-si lia castigatu la altii mai mare favóre prin instruirea in preceptele virtutei, de cumu si-a castigatu Mustafa la Muradu prin instruirea in vitiu.

ierba verde. Intr'o dí, pre candu era in fumatoriulu seu, vine imperatulul, si intréba ca unde e Tiriaki? Omenii sei i spunu, si-lu aducu inaintea imperatului cu unu ciubucu in gura. Sultanulu vediendu-lu ca lucra contra ordiniloru sale, trage sabi'a si vré se-lu strapunga. Atunci Tiriaki inspaimentatu de acestu periclu, striga catu ilu iea gur'a: « Fugi de aci, tu fiu de femeia sclava! Edictulu teu are pu-
« tere numai de asupra pamentului, ér' nǎ si sub pamentu ». Tiriaki prin acésta inventiune improvisata si-a mantuitu nu numai viéti'a, cf a obtienutu si alte onori inalte, si singular'a permissiune de a fuma câtu i va placé. Se dice anca despre acestu Muradu, cà de multe-ori spunea omeniloru sei a se tiené de urmatóri'a regula: « Candu vreti se fiti in voia buna, beti vinu, si nu mancati ca . . . »

CRUDELITATEA LUI MURADU

XX. Din acestu vitiu s'a nascutu altulu, care nu numai pentru regenti cà si pentru statu este fórte stricatosu: acést'a este crudelitetea. Elu insetosiá dupa sange innocentu, si omorulu era placérea sa, in câtu ti se parea ca de aici se nutresce. De multe-ori, in mediulu noptiei se furisiá din apartamentulu femeiloru si esindu prin porti secrete din palatiu cu sabi'a sa scósa, alergá pe strade descultiu si numai cu mantéua pe spate cá unu nebunu, si omoriá pe ori cine i vinea in cale. De alte-ori, candu se imbetá si era in voia buna luá sageti, si din ferestrele de susu ale palatului, strapungea pe cine trecea din intemplantare pe acolo. De alta data se imbracă in vestminte prefacute, alergá tóta diu'a in susu si in josu, si nu se intorcea acasa pêné nu omoriá vre-o câte-va persóne infortunate pentru ce-va lucru de nimica séu chiar' fara nici-o cauza. In acelu modu elu adusesese tóta cetatea in teróre atátu de mare, in câtu nime nu cutediá nici macar a-i pronuntia numele in intrulu muriloru, fara a nu tremura. Altii mai slabi de ánima, si mai alesu cari erau dedati a lua opiu, lesnau la singurulu audiu alu numelui lui Muradu. Cà-ci pe acesti-a nu-i cruliá nici-o data; ci séu i omoria pe toti, séu i fortiá se bea vinu in locu de opiu. Asiá Muradu in siepte-spre-diece ani câtu a domnit, a omoritu preste patru-spre-diece mii de ómeni, intre cari au fostu multi generali si alti barbati de posiliunea cea mai inalta.

FACULTATILE SALE FISICE SI SPIRITUALI

XXI. Pre langa tóte aceste vitiuri, Muradu a fostu dotatu cu o mare desteritate atátu corporale câtu si spirituale , in câtu ti se parea ca natur'a a voitu se creeze unu modellu de omu, care se escelle atátu in vitiuri câtu si in virtuti. Tóte deprinderile corporali câte se ceru de la unu soldatu, le aflai la acestu Sultanu. In artea de a trage cu arcu nu avea lui assemenea intru tóta natiunea turcésca, cu singur'a exceptiune a faimosului luptatoriu Toscoparanu. Se vedu si stau péné asta-di duóe colonne de marmore in distantia de unamii-cinci-sute de urme un'a de alt'a , si preste aceste se dice ca á trasu Muradu cu o sagéta de a trecutu de la un'a péné preste ceea-lalta. Elu a fostu celu mai bunu calaretiu intre toti ottomanii ; ér' in tragerea cu Dgirid-ulu atátu era indemnicu, in câtu nici unu tataru nu potea se traga cu arcu , nici atátu de siguru nici atátu de departe. Se mai dice apoi despre elu, ca atátu era de iute de picióre, in câtu nici celu mai ageru calu arabicu nu potea se-lu intréca. Dar' elu a fostu dotatu si cu calitati singulare spirituali. Asiá se afirmá , ca era fórte perseverante in esecutarea lucrurilor sale , in câtu nu desistea de la o intreprindere a sa péné ce séu reusiá , séu o nimiciá. Intrepidu in ori ce circumstantie , in câtu s'ar' poté dice, ca déca purtarea lui in viétia ar' fi fostu la inaltimea grandetiei spiritului seu , ar' fi potutu, fara multa greutate, a se face monarchulu a t'óta lumea. Dar' plagele ce arm'a le infige in alții , in elu le-a infiptu beti'a , care l-a si rapitu din acésta lume, a carei spaima si teróre era.

~~~~~
Pe timpulu lui Muradu IV, au fostu Domnitori in Europ'a :

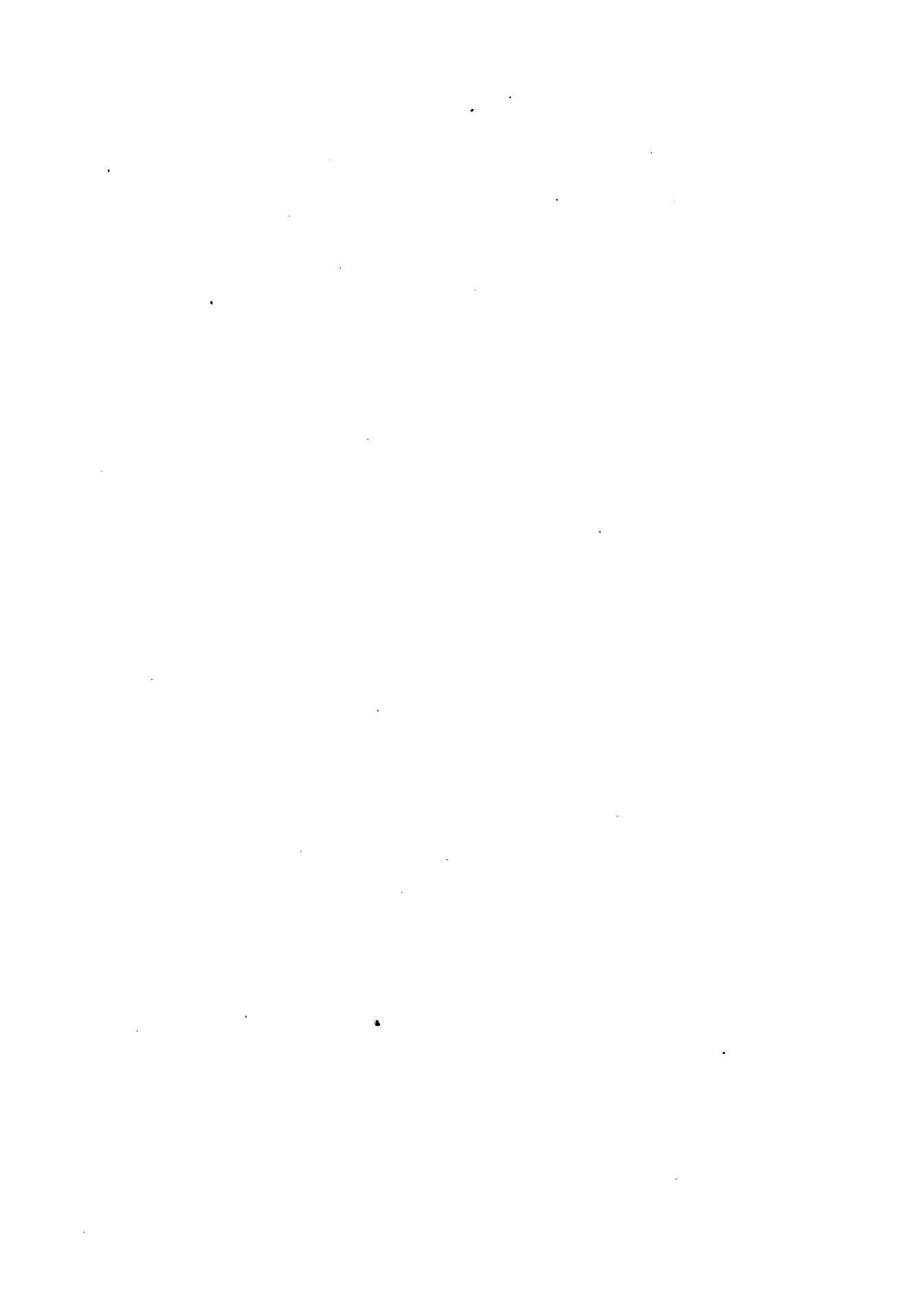
In Germani'a : Ferdinadu II, 1619—1637, si Ferdinandu III, 1637—1657.

In Franci'a : Ludovicu XIII, 1610—1643.

In Spani'a si Portugali'a : Filipu IV, 1621—1665.

In Angli'a : Carolu I., decapitatu prin suditii sei, 1625—1649. *Tr. Franc.*

ISTORI'A

DOMNIEI LUI IBRAHIMU.

ALU OPTU-SPRE-DIECELEA IMPERATU ALU TURCILORU

CAPU XI. DIN CARTEA III.

IBRAHIMU SE PROCLAMA IMPERATU

I. Sultanulu Ibrahimu fù nascutu in anulu Hegirei 1026, si dupa mórtea fratelui seu Muradu, nefindu altu erede din cas'a lui Osmanu, in etate de trei-dieci-si-duoi de ani a fostu proclamatu in unanimitate imperatu alu Osmaniloru.

A. 1049

I. C. 1639

OCCUPA AZACULU DE LA COSACI

II. Dupa suirea sa pe tronul, prim'a sa grige a fostu a curati marea négra de piratii cosaci, si a deschide salva si libera navigatiune pentru naile ce vinu de acolo la Constantinopole. Dar' elu vedea bine ca acést'a nu va poté merge fara mari si grave dificultati, pe câtu timpu Azaculu (1) situatu la gur'a Donului, este in manile acelor cosaci; din cauza ca acésta cetate le convenia fôrte bine pentru pirateri'a loru, si in casu de a fi batuti, ea le potea servi de fôrte bunu locu pentru refugiu. Pentru aceea a tramisu inainte de tóte o armata numerósa ca se ocupea acea cetate; si intr'adeveru ca dupa

(1) Séu Azotulu. *Tr. Rom.*

mai multe assalturi cetatea a fostu cucerita si tóta garnisón'a trecuta prin sabia.

MALTESII CUPRINDU O NAIE TURCEASCA SI FUGU CU EA LA CRET'A

III. Dupa-ce cu modulu acesta a curatítu marea négra, se resolví a face aceoasi in marea alba. Tóte insulele de aici erau degià ocupate de Ottomani prin valórea lor; numai insul'a Cret'a⁽²⁾ facea escep-

(2) *Cret'a*. Vreu a narrá aci istori'a acestei insule asià precumu o aflamu la scriitorii turci, fia si numai pentru a vedé ingrigirea cu care transmitu ei la posteritate faptele compatriotiloru lor. *Kritos*, pe care altii in modu corruptu, prin schimbarea unoru litere o numescu *Ghirid*, este cea mai insemnata insula in marea mediteranča. Se estinde de la resaritu spre apusu in lungime de doue-sute si in latime de siese-dieci de mile. Pare că insasi natur'a o a facútu pentru delectarea omului. Solulu preste totu este fertile si produce in abundantia tóte speçie de gráne. Campiile aromatice suntu pretutindenea acoperite cu ierburi, cari suntu bune nu numai pentru nutretiu la vite si la paseri, dar' suntu folositorie si pentru medicina. Intre aceste din urma este in speçialu ierb'a *Iftimum* (*), a carei virtute miraculoasa era cunoscuta anca si mediciloru din anticitate. Bestiele selbatice cari se strice omeniloru si animaliloru, precumu lupi, vulpi, sierpi— aici nu se nascu; si déca se aducu din alte tieri— aici nu potu trai. Primii locuitori ai acestei insule au instruitu pe cealalta parte a lumei a duce viétia placuta. Adoratorii imaginiloru cioplite suntu de acea opiniune constante, ca principele idoliloru paganismului a fostu nascutu in Cret'a. Totu din acésta tíera s'a nascutu music'a si alte arti carii tindu a delecta si a polei omenimea. Au avutu fórte multe si fórte faimóse cetati; multime de sate, si numerosi locuitori; fiindu-cá aerulu dulce si clim'a blanda au atrasu aici nuóe colonii din tóte partile lumei. Lungu timpu a fostu sub domni'a Greciloru; mai tardiu a fostu cucerita de armele Musulmaniloru (**), din Spani'a. Adeca la anulu Hegirei 204, pe candu Hakim, fiulu lui Hesam, din famili'a Ummie, domniá la Cordub'a in Spani'a, s'a escatu o revolutiune terribela in contra lui, care atátu de repentinu crescú, in cátu o ceta de conspiratori au incongiuratu palatulu lui Hakimu, si-lu amerintiau cu mórte. Regele Hakimu se aperá cu bravura, si dupa o lupta sangerósa a respítu pe rebellii, omorindu pe multi, si pardonandu pe ceialalti, sub conditiune cá se ésa din tíera si se-si caute alte locuintie. Musulmanii vediendu-se espulsi cu modulu acesta din vét'r'a strabuna, s'au pusu pe mare cu trei-dieci de nái, luandu-si calea cátra Egiptu, si au ajunsu la Alexandri'a. Abdulah, fiulu lui Tahir, care guberná pe acelu timpu Egiptulu in numele regelui Persiei, audindu de venirea aceloru Musulmani, a plecatu de la Cairo cu o mare armata in contra lor si surprindiendu-i pe neasteptate i-au incongiuratu de tóte partile. Elu potea se-i uccida pe toti, dar' le-a compatimitu starea, si i-a lasatu liberi sub conditiune ca se se curatia din Egiptu si se nu se mai întórca nici-odata. Musulmanii ne fiindu in stare de a face vre-o resistentia, au cau-

(*) Acesta fara dubiu este Dictamnus cretica, care la Turci se numescu *Gjirid* Oti seu érba de Creta *Tr. Germ.*

(**) Acesti-a suntu asià numitii Saraceni. *Tr. Rom.*

tiune; ea contemnă puterea Turcilor, si serviá de portu siguru a-celoru pirati, cari spoliau corabiile turcesci. Pórt'a pusesse de multu ochiulu pe acésta insula, si desele plangeri ce i se faceau de catra suditúí sei in contra Venetianiloru, erau ocaziune numai bine-venita de a cuceri insul'a; si mai alesu o injuria comissa acumu din urma

tatu se se supuna poroncei, s'au pusu éراس pe nái si si-au luatú calea spre Cret'a. Fertilitatea si clim'a dulce a acestei insule i-au attrasu atatu de tare, in cátu se deciserá a se asiedia aici; si au tienutu consiliu, cumu ar' poté se o ocupe. Cá acésta occupare se se effectue cu mai mare alacritate, au datu focu la tóte náile si le-au arsu, cá asiá se-si taie ei insii tóta speranti'a de a se poté retrage in casu candu ar' remané batuti. Asia resoluti, attacka insul'a, se respandescu in tóte partile, si o cuprindu mai iute de cumu ar' fi cugetatu; fortifica apoi cetatile cu muri noi, si le provedu cu tóte munitiunile necesarie. Michaelé, imperatulu grecescu pe acelu timpu in Constantinopole, audindu ca Musulmanii (proprie Sarcenii) au occupatu insul'a Cret'a, tramitte o flota considerabile in contra loru. La primulú attacku Musulmanii au fostu invinsi; dar' indata dupa aceea si-au readunatu tóte puterile loru, si au attackatu pe Greci in chiar' castrele loru cu atata fortia, in cátu n'a scapatu nici macar' unulu care se duca scirea in Greci'a despre acésta fatale perdere. Musulmanii insii au insciintiatu pe imperatulu despre ceea ce s'a petrecutu, si s'au offeritu a inchiaié pace cu elu. Imperatulu s'a invoitu prè bucurosu, cáci vedea prè bine, cá cu forti'a nu póte face nimicu. Dupa inchiaierea acestui tractatu de pace, *Umru*, principele Musulmaniloru si succesorii sei au domnitú cu pace in insula optu-deci de ani. Dupa aceea inse, si anume in anulu Hegirei 284., imperatulu grecu din Constantinopole tramitte pe generalulu seu Nicephoru Phoca cu armata numerósa la Cret'a pentru a alunga pe Musulmani de acolo. Phoca debarcandu in insula cu trupele sale, attacka si invinge pe Musulmani, le occupa tóte cetatile si fortaretiile, si pe care nu i-a potutu ucide, i-a constrinsu a se supune potestatiei imperatului grecu; acesti-a apoi in decursulu timpului parte au peritu, parte s'au intorsu la crestinismu; asiá dupa cáti-va ani nu mai era nici urma de Musulmani in insula. Cátu-va timpu dupa aceea, Alexiu, celu mai tineru frate alu lui Isaacu imperatorului de Constantinopole, ilu aduce pe acest'a in cursa, ilu prinde, i scóte ochii, si asiá omorindu-lu i occupa tronulu. Dar' nu s'a indestuliatu numai cu acestu fratricidiu, ci amblá anca a ucide si pe fiulu lui Isaacu, care avea acelaasi nume cu elu, cá asiá se nu mai aiba nici-unu rivalu. Junele principé inse insciintiatu de pericolulu ce-lu amerintiá, scapá numai cu cáte-va óre mai inainte de a se esecuta crim'a, si fugi la Venetiani. Aici miscá totu occidentulu si-lu facú a-i sta intr'adju-toru. Venetianii i-au datu o flota; Francesii o armata; si preparatu cu acestu adju-toriu, merge dreptu spre Constantinopole, insoçitu de principii Franciei si Spaniei, cu cari Venetianii pe atunci erau in amicitia. Cu aceste puteri petrunde péné in marea marmora, si pune ancora in façi'a cetatiei aprópe de unu satú ce asta-di se numesce Kadikioi. Imperatulu Alexiu vedindu cá l-a surprinsu, si cá-i este cu nepu-tintia de a-si adúna in timpu atátu de scurtu o armata cu care se-póta resiste cu efectú: fuge pe ascunsu din Constantinopole, ca-ci se temú se nu patia chiaru aceea

in contra unora ce voiau a caletori la Mecc'a si la Egiptu, a indemnatu pe Sultanulu si mai multu de a-si esecuta planulu. Éca adeca casulu. Kislar Agasi Sumbul Aga, care a fostu destituitu din oficiulu seu, si a fostu primitu unu certificatu de libera-missiune (s), cu scopu de a naviga la Egiptu s'a pusu pe naie in societate cu Cadi din Mecca si cu Molla din Pruss'a, numitu Mehemedu Effendi. Pre candu ei trecea pe aprópe de Cret'a, dintr'o data nevalescu asupr'a loru siese galere din Malta. Turcii se apera cu bravura. Dar' Kislar Aga, Cadi, si comandantele navei cadu in lupta morti; ér' ceilalti cutrupiti de multimea nevalitoriloru, cadu in man'a inamicului cu tóte bunurile ce le aveau pre langa sine. Maltesii cu préd'a loru fugu intr'unu portu de la Cret'a, dau guvernatorelui ceva din spoliatiunile loru, si acesta le concede se mérga siguri mai departe cu toli captivii si cu tóte predile loru.

DE ACI IBRAHIMU DECLARA BELLU VENETIANILORU

IV. A lasa acésta injuria nepunita, ar' fi insemnatu a espune potestatea imperiului ottomanu la despretiulu inamiciloru sei; din contra, pentru o resbunare era occasiunea numai bine venita de a supune acésta insula dorita de atât'a timpu. Asià Ibrahimu incuragiatu si de consimtiementulu consiliariloru sei, frange pacea cu venetianii, si le declara bellu cá unoru furi si protectori de pirati. Pen-

ce a facutu elu cu Isaacu. Junele Alexiu, fiulu lui Isaacu ocupa dupa aceea cetatea, remasa fara de nici-unu aperatoriu; si dupa ce s'a confirmatu in tronu, recunoscatu principelui de Spani'a pentru servitiile lui, i-a daruitu insul'a Cret'a pe vecia. De la successorii acestui-a o au cumperatu Venetianii la anulu Hegirei 520, cu o summa mare de bani, si a remasu in possessiunea acestor-a péné in timpulu lui Ibrahimu Sultanulu.

(3) *Libera-missiune.* Kislar Agasi, adeca capulu eunuchiloru, pe cátu timpu pórtu officiuulu de inspectore asupra femeiloru din Seraliu, ori cátu ar' fi de mare onórea ce i se da de contra toti, elu totusi nu se considera si nu se numesce altmentrea decâtu sclay. Candu inse se dimitte din postulu seu, primesce unu certificatu de libera-missiune; care elu nu o ar cere nici-odata, dēca nu i s'ar' impune se o accepte, căci péné candu este la curte, autoritatea lui este fórte mare. Toti acesti Kislari, dupa ce se destituie, se tramitu in Egiptu; aici primescu de la imperatulu una pensiune de optu mii parale pe di; o parà face trei aspri. Multi dintre ei, péné sunt in servitiu la curte, isi cumpera bunuri si-si facu stare in Egiptu, unde dupa aceea traiescu vicia domnéscă. Curtea anca le concede se-si cumpere bunuri, căci dupa mórte effectele loru tóte trecu la imperatulu.

tru a esecuta acestu bellu cu successu câtu se pôte mai bunu, elu a-
aduna armata numerósa sub comand'a lui Musa Pasia si a lui Muradu
Aga Kulkietchudasi séu locotenentului generalu alu Ienicieriloru,
si prepara o flota sub comand'a lui Capudanu Iusuf Pasia, care a
datu probe de valórea sa anca pe timpulu candu era portatoriu de
spada.

A. 1054

I. C. 1644

CUCERESCE CANE'A

V. Dupa-ce li s'au datu trupeloru generali, au plecatu din Con-
stantinopole la patru ale lunei Rebiul-evvel, anulu Hegirei 1055, si
in dóue-dieci ale lunei urmatórie au ajunsu la Cret'a. In alta di sol-
datii au primitu ordinu se debarce si se impressóre Cane'a, care
dupa o resistentia de duóe-dieci-si-cinci de dile s'a si predatu ar-
matei musulmane. Indata dupa aceea s'au reparatu murii cetatiei,
si remanendu o parte a armatei acolo cá garnisóna, cealalta parte
s'a intorsu la Constantinopole cu flot'a adornata de lauri. Puçinu
dupa aceea Husein Pasia a fostu tramisu cu nuóe puteri la Cret'a,
care dupa multe lupte cuprinde anca in acelasiu si in urmatoriulu
anu tóta insul'a, cu esceptiunea cetatiei Candi'a.

A. 1055

I. C. 1645

MOARTEA SI ÚRMATORII LUI IBRAHIMU

VI. Pre candu Ibrahimu facea nuóe si mari preparatiuni pentru
cucerirea acestei cetati, in optu-spre-diece ale lunei Regebu, anulu
Hegirei 1058, a trecutu din acésta lume si a fostu coronatu cu
mórte de martiru. Au remasu nuóe fi dupa elu : Selimu si Osmanu,
nascuti in anulu Hegirei 1054 ; Mahomedu (4), Achmedu, Solimanu
Muradu si Gihanghir, nascuti in 1056 ; Baiazetu si Orchanu, nascuti
in anulu 1058. Trei din ei, si anume Mahomedu, Solimanu si Ach-
medu, au ajunsu pe tronu ; ér' ceilalti siese au muritu fiindu anca
in etate fórte tinera.

A. 1058

I. C. 1648

CALITATILE LUI IBRAHIMU

VII. Turcii descriu viéti'a acestui Sultanu chiar cu aceeași necru-
tiare, cu care au descrissu pe a predecesorelui seu, dé si ei prin a-
césta isi punea viéti'a in periculu. Precumu Muradu óra dedatu cu

(4) Mahomedu, precumu se va vedé la Capu XII. ce urméza, a succesu pe tronu
la anulu Hegirei 1058, in etate de siepte ani, prin urmare elu trebe se se fla nascutu
la anulu Hegirei 1052. *Tr. Germ.*

totulu vinului, asia Ibrahimu era dedatu voluptatiei. Se dice că tóta vietí'a si-o petrecea in placeri sensuali; si candu natur'a stórsa nu-lu mai ajutá, elu recurgea la beuturi iritatióse si la alte secrete pentru a-si reinnoi puterile la delectatiunile venerice. Tóte vinerile, ceea ce la Turci é Sambata, le consacrá dieesei Venus; si lasá chiar' prin marele veziru, séu prin altu servitoriu inaltu, se-i aduca câte o vergine frumósa imbracata in cele mai elegante vestminte. Paretii in camer'a sa de dormitu erau giuru-impregiuru imbracati cu oglindi, cá se se póta vedé elu singuru in mai multe positiuni a le actului seu brutale. Perinele sale lasá se le imple cu peri dela pelile cele mai fine, cá asiá patulu destinatu placerei sale imperatesci se fia cu atátu mai pretiosu. In gradin'a de la Palatu numita Ghassi aduná de multe-ori pe tóte concubinele sale, unde le facea se se desbrace cu totulu, si elu anca se desbracă in pelea góla, ninchézá cá armasariulu, si se aruncá intre ele; acestea la porunc'a lui, trebuiau se se apere cu mani cu picióre, péné candu in urma rapia pe una si pe alt'a si le facea fortia. Odata din imtemplare a vediutu partea genitale de la una vaca selbatica; rapitu de poft'a brutale, lasá a se face din auru unu modelu cá aceea, si-lu tramise in totu imperiulu cu ordinu de a cauta o muiere, care se aiba chiar' ca vac'a si care se-i servésca placheriloru sale. In fine, se dice ca sar' fi aflatu un'a, pe care apoi a si luatu-o intre concubinele sale. Elu isi facuse o collectiune mare si voluminósa de picture, cari representau variele moduri de coitiune, si unde totdeauna gasiá positure nuóe, si péné atunci necunoscute. — Cu acestu modu thesaurulu publicu diminuitu prin beti'a lui Muradu, prin luxuri'a si placherile sensuali ale lui Ibrahimu, a desecatu cu totulu; si poterile imperiului folosite de antecessorii loru pentru debellarea inamiciloru, si pentru latirea imperatiei, ei le-au intrebuintiatu pentru ruinarea vietiei loru proprie.

Pe timpulu lui Ibrahimu, domnitori in Europ'a au fostu:

In German'a: Ferdinandu III. 1637—1657.

In Franc'a: Ludovicu XIV. 1643—1715.

In Span'a: Filipu IV. 1621—1665.

In Portugali'a: Ion IV. (Duce de Braganti'a, care s'a revoltatu contra Spaniei) 1640—1656.

In Angli'a: Carolu (decapitatu) 1625—1649. *Tr. Franc.*

ISTORI'A

DOMNIEI LUI MAHOMEDU IV.

ALU NOUE-SPRE-DIECELEA IMPERATU ALU TURCILORU

CAPU XII. DIN CARTEA III.

MAHOMEDU SE PROCLAMA IMPERATORE

I. Dupa-ce Ibrahimu a priimitu cunun'a de martiru, Ienicierii au proclamatu imperatore pe fiulu seu Mahomedu (1) in etate de siepte ani, si-lu redicara pe tronu in optu-spre-diece ale lunei Regebu, anulu Hegirei 1058.

A. 1058

I. C. 1649

EVENIMENTELE DIN TIMPULU MINORITATIEI SALE

II. Anca din fraged'a sa etate Mahomedu a datu probe evidente despre grandórea sa viitoare, si despre speranti'a ce ottomanii au

(1) *Mahomedu*. Mama-sa a fostu fii'a unui preotu grecu, pe care o au adusu din More'a anca pe timpulu lui Muradu Sultanulu, candu adeca anca nu era stérsa acea rege, in puterea careia fii de crestini se poteau lua cá tributulu; si pontru rar'a ei frumusetia a fostu priimita in scriaiulu imperiale. Dupa-ce s'a facutu Validé Sultana, a lasatu se intrebe de muma-sa. In-urma s'au aflatu, cá dupa cine a intrebatu era chiar' la ea in palatu; si a traitu acolo anca multi ani; dar' nime nu o a potutu face se primésca religiunea mahomedana: si acolo a si muritu in legea orthodoxa crestina, in care a ramasu constanta péné la mórte; candu apoi nepotulu seu Sultanulu Mahomedu a lasatu se-i aduca cadavrulu din palatu, si se o immormente dupa ritulu besericei crestine prin patriarchulu insoçitu de intregu clerulu seu.

pusu in elu. Dupa-ce thesaurulu publicu desecatu cu totul prin viéti'a luxuriósa a parintelui seu, s'a implutu éراسi prin abilitatea lui Kioprili (*) Mehemedu Pasia, si túrburarile intestinale au fostu su-

(2) *Kioprili*. Acesta é fundatorele nobilei case Kioprili Oglu, care péné asta-di se numera intre cele mai distincte familii la Turci. La inceputulu domniei lui Mahomedu ducea o viétiá retrasa si stoica in Constantinopole, si asteptá se i se dea unu pasialicu óre-care, fia ori cátu de neinsemnatu; cáci, de si avea titlulu si dignitatea de Pasia, elu totusi, fiindu-ca nu avea midi-lócele de a-si sustiené famili'a conformu rangului seu, asiá fórté arare-ori se arctá in publicu. Chiar' pe acestu timpu vine la Constantinopole unu delegatu din Persi'a, pentru a gratula lui Mahomedu la suirea sa pe tronul. Sultanulu dède in onórea lui o mésa splendida, si ordiná tuturoru Pasiloru se faca cu totii si fia-care assemenea. Marcele veziru si toti ceilalti péné la celu din urma Pasia a tractatu pe delegatulu persianu cu atát'a luxu, in cátu pe fia-care l-a costatu celu puçinu una-suta de pungi. Candu a venitu rendulu la Kioprili, elu recurse la unu evreu, care-lu mai ajutorase de multe-ori in lipsele sale; acesta 'i promitte ca-i va procura si acuma bani. Kioprili contandu pe promissiunea evreului, face pe diu'a determinata unu prandiu splendidu cu musica, comedianti si alte divertimente usitate la Turci. In alta dí vinu comediantii la evreu, si-si ceru plat'a; evreulu, fiindu-cá nu se tocmisera de mai nainte, le offre duóe-sute de taleri, pre candu toti ceilalti Pasi le-au datu câte patru péné in cinci sute de taleri, Lascaris, capulu trupui, unu grecu, luandu banii, i arunca cu despretiu la pamentu. si dice: mai bine nu voiu nimicu de la unu Oppordos (*) Pasia!; care in dialectulu evreo-spaniolu va se ólca, unu vile si miserabile serántocu. Evreulu stringe banii, merge la Kioprili Mehemedu Pasia, si-i spune ceea ce s'a petrecutu. « Ei! trebuie se sufferiu a fi batjocorit de unu necredintiosu, si nu amu atát'a putere cátu se-mi potu resbuna: atunci eu in puçine dile seu trebe se-mi facu noroculu, séu se-mi perdu capulu ». Urmarea a confirmatu acésta profetia. Cáci puçinu dupa aceea Spahii din Constantinopole s'au revoltatu si au ucisu pe marele veziru si pe toti ceilalti Pasi; uniculu Kioprili Mehemedu Pasia a scapatu, fiindu-cá in obscuritatea sa nime nu-lu bagá in séma. Dupa-ce s'a stinsu foculu seditiunei, Silahtar si Kisslar Agasi, si toti ceilalti officari de curte au vediutu, cá nu mai este nici-unu Pasia in viétiá, carui se póta offeri dignitatea de mare-veziru; asiá au trimisu dupa betranulu Kioprili, si cá unui omu bunu si de onóre, i dau in mana sigilulu imperiale, dreptu semuu alu noului seu officiu; dandu-i totodata se intielóga, cá todeauna se-si aduca aminte, cumu si prin cine au ajunsu din starea sea infima la gradulu celu mai inaltu de onóre. Kioprili le promitte totu ce i-au cerutu; si la inceputu nu facea nimicu fara a se consulta mái Antáiu cu ei prin scrisori despre tóte lucrurile. Ei isi tramitteau opiniunile lor in scrisori; péné in urma a cugetatu a se folosi de ele; deci elu chiama la sine in secretu pe capii Spahiiloru, le arata scrisorile, si se plange de arroganti'a lui Kisslar Agasi. á lui Silahtar si a tuturoru celorlalti of-

(*) Acestu nume de batjocura, dupa tóta probabilitatea, deriva de la o *Pordiosera*, care este cuventu spaniolu cu articlu portugesu, si insémna cersitoriu si sdrantiosu miserabile. *Tr. Germ.*

grumate, Mahomedu a datu ordinu a strangula pe mam'a-betrana a sa, fiindu-ca luase parte la rebelliunea ienicieriloru, si pe multi alti complici i-a punitu cu mórte. Dupa aceea reocupa insulele Tenedos si Lemnos de la Venetiani; pune man'a pe rebellulu Pasia din Aleppo, si-i taia capulu acestuia si ale tuturoru compliciloru sei. Trimite apoi pe marele Veziru Kioprili Mehemedu Pasia in contra cetatiei Ianova, care dupa obsidiune de vre-o câte-va zile o si ocupa si o supune potestatiei ottomane. Cu asemenea succesu pórtă bellulu in Ungari'a, unde la anulu Hegirei 1070. Ali Pasia ocupa prin assaltu cetatea Varadinu. Er' la anulu Hegirei 1074, vezirulu Fazil Achmetu Kioprili Oglı (s) supune cetatea Uivar. Declara apoi

A. 1070

I. C. 1659

A. 1074

I. C. 1663

ficiari de curte; aviséza si pe soldati se nu suffere cá acesti unu pumnu de omeni se guberne unu imperiu atâtu de mare, ci se se oppuna si se stérge acésta mare rusine péné candu le este anca in putere. Spahii se facura focu audindu aceste infamii; se aduna din nouu, mergu la curte, si ceru imperatului a le estrada pe cul-pabilulu Kisslar Ağasi, pe Silahtar si pe toti complicii loru, cá se-i pedepsésca cá pe turburatorii de pacea pblica si autorii rebelliunei din urma. Toti acesti-a au fostu omoriti, si Kioprili Mehemedu Pasia confirmatu in postulu seu; dupa aceea cu timpu a esterminat pe toti Spahii cari au redicatu armele in contra imperatului, in câtu in duoi ani nu mai era nici-unu rebellu in viétia. Dupa ce a purtatu dignitatea de mare-viziru in cursu de siepte ani, elu a cadu bolnavu; éra candu era aprópe de morte, l-a cercetatu Sultanulu Mahomedu, si vorbindu cu elu despre lucrurile publice ale statului, i dise: sciu si pretiuiescu fórte multu servitiile ce mi-ai facutu; dar' pentru a le incorona iti ceru se-mi areti pe cine credi tu capabile si demnu de a urma in oficiulu teu, in casu candu a-i trece in lumea ceea'alta? Patientulu veziru respunse, ca elu nu cunósce pe altulu care se merite acésta dignitate, decâtu numai pe fiulu seu Achmetu, atâtu pentru prudenti'a câtu si pentru seriositatea sa. Acésta recomandatiune a unui parinte pe patulu mortiei, pronuntiata in favórea fiuluiu seu, atâtu impressiune a facutu asup'r'a lui Mahomedu, in câtu immediatu dupa mórtea lui l-a facutu mare-veziru, de si era anca fórte tineru.

(3) *Kioprili Oglı*. Fiiulu lui Kioprili Mehemedu Pasia, despre care am vorbitu in punctulu precedente. Candu s'a facutu mare-viziru, a fostu numai de siepte-spre-diece ani; si este fórte renumitu intre Turci pentru invetiatur'a, prudenti'a, fortitudinea si constanti'a sa. In adeveru turcii afla cá victoriile dela Cret'a s'au castigatu mai virtosu prin Kioprili celu dotatu cu spiritu neinvinu si cu mare elocentia, in care se spune cá a intrecutu pe toti contimporanii sei. Turcii ilu numescu vicariulu umbrei lui Dumnedieu; lumin'a si splendórea a celoru mai frumóse si amabile natiuni; supra-veghitoriulu si pazitoriulu legiloru celoru adeverate, si alu mosalei celei bune si sante; sfarmatorulu campaneloru poporaloru celoru ratecitiórie si blasfematórie de Dumnedieu; comandante terribile; celu mai sapiente; celu mai indurato-

bellu lui Racotiu, si-lu invinge (care a si muritu in urm'a une vulinere mortali ce a priimitu in lupta). Dupa aceea petrunde cu trupele sale prin tóta Transilvani'a , si pune pe Michael Apafi principe tie-rei, sub conditiune de a-i respunde unu anumitu tribut u anuale.

MAHOMEDU INCHIAIE PACE CU GERMANII

III. Imperatul u Germaniei spaimentatu de progresele Osmani-loru, tramite unu delegatu la marele Veziru spre a-i cere pace, promittendu de a lasa Turciloru totu ce au degiá in possessiune. Vezirulu séu cà nu intielegea bine intentiunea imperatului , séu ca voiá a cunósce mai de aprópe dispositiunea Sultanului, luá cu sine pe delegatu si merse cu elu la Pórt a. Aici delegatulu cu capulu plecatu si facia (4) prosternuta péné la pamentu șterge pulberea de la pragulu sublimei pórt e, si prin umilitele sale suplicatiuni obtiene pacea desiderata pe duóe-dieci de ani, sub conditiunile ce insusi Sultanului a placutu a le dicta.

INNOIESCE BELLULU CRETANU

IV. Dupa-ce pacea a fostu intarita prin juramentu solemnu din partea delegatiloru ambiloru imperati, Mahomedu se resolvi a innoi cu mai multa vigóre bellulu cretanu , care péné acuma pentru alte affacéri se continuase numai fórt e incetu. Acestu bellu contra Venetianiloru l-a fostu inceputu anca parintele seu Ibrahimu , care a fostu si cuprinsu Cane'a si fortaretiel e invecinate, si a fostu alungatu din insula pe mai toti locuitorii ei cei vechi. Singurulu locu ce mai remasese in manile inamiciloru, era Candi'a : o cetate, unde natur'a si artea se pare ca a vrutu se arate, ce pot u ele produce pentru a distruge pe cei cari ar' voi a o impressora. Truppele musulmane au

riu, etc. Elu a fostu uniculu veziru, care a succesu parintelui seu in acésta dignitate si care ca prin dreptu de ereditate a transmisu-o fiului si nepotului seu.

(4) *Faci'a*. Aceste si alte assemeni espressiuni pompóse intrebuintieza istoriografii turci facie cu delegatii crestini ; si acést'a numai pentru a da cu atátu mai mare onóre imperiului lor u, si a arata despretiu cu atátu mai profundu facia cu crestini. É adeveratu, cà unu delegatu candu este admissu si intra in audientia la Sultanulu, trebe se-si deplina spad'a, se-lu tiena de braçia duoi Capudgi Basi , se se inchine cu capulu de trei-ori ; dar' afara de aceste ceremonii, nu se cere nici-odata vre-unu altu semnu de submissiune.

atacatu mai de multe-ori acésta cetate, dar' totdeauna au fostu respinsi cu mari perderi. Si totusi nu putea cine-va se fia siguru de possessiunea acestei insule, pênê candu inimiculu mai avea anca unu portu liberu si deschisu, de unde o potea ataca candu i placea. Asia Mahomedu se decise a intrebuintia tôte puterile imperiului seu pentru a sfarima acea stanca, in care flot'a ottomana de atâte-ori s'a impededatu. Cu esecutarea acestei expeditiuni insarcină elu pe Achmetu Kioprili Oglu Pasia, care a datu semne destule de destertitate sa in bellulu din urma contra Germaniloru.

DISCURSULU LUI MAHOMEDU CATRE VEZIRII SEI SI CATRA ALTI

V. A trei'a di dupa ratificarea tractatului de pace cu Germanii, Mahomedu adună pe Sheich-ul Islam (séu marele Mufti) dimpreuna cu pe toti Vezirii si generalii, pentru a se consulta despre afacerile de atunci ale statului; si dupa ce a comandatu tacere, se dicé ca a pronuntyatu catra ei urmatoriulu discursu: «Voindu a lua de esem-
« plu in faptele mele, faptele antecessoriloru mei, amu studiatu
« viéti'a loru, si amu cercetatulu prin ce midi-lóce au castigatu, su-
« stienutu si intinsu ei acestu fericitu si in perpetuu duratoriu im-
« periu; si amu gasitu ca duóe sunt causele principali, caroru dato-
« rescu ei atâte victorii, adeca, ingrigirea loru pentru cetatiani, si
« fortitudinea loru invincibile in faci'a inimicului loru. Aperandu pe
« cetatiani cu credintia in contra a ori-ce atacu, facéndu dreptate
« tuturoru si gubernandu cu clementia, ei nu numai ca au castigatu
« amórea suditiloru, dar' anca au facutu de acestia au fostu gata
« totdeauna a sta alaturi cu ei in ori-ce vicissitudini ale fortunei.
« Si candu puneau ei in faci'a inimiciloru sabi'a trupeloru loru in-
« vincibili: atunci inimicii amutiá si atât'a terróre bagá in ei, in
« câtu era constrinsi mai de multe-ori a le cere pace. Cu modulu a-
« cesta nu numai ca au redicatu imperiulu din decadentia, dar' au
« esecutatu in contra celoru mai potenti inimici fapte de acelea, ce
« posteritatea abia le-ar' poté crede, déca ele n'ar' fi sub ochii a tóta
« lumea. Ei au nimicitu puterea Romaniloru, cari se stabilissera de
« atâta timpu in Greci'a; ei au luatulu Egiptulu de la Cercassiani, celu
« mai belicosu poporu intre Tatari; ei au suppusu Persi'a si o parte
« mare din Ungari'a; ei au facutu se tremure Germani'a; si mai

« multu, ei au datu principe si legi poporului scithicu , poporu in-
« vincibile pênê acumu, si care se laudá ca nu este nime care se le
« póta pune loru principe si se le dea legi. Se cautamu in giurulu
« nostru : avemu noi vre-unu vecinu, care se nu respecte confiniele
« imperiului ottomanu? Crestinii, acesti inimici de mórte ai santei
« nóstre religiuni, recunoscú ei insii neputinti'a loru, si puçinu ne
« mai trebe pentru cá se-i potemu cuceri cu totul. In acésta situa-
« tiune favorabile a nóstra, numai republic'a Venetiei este care mai
« cutédia anca a despretiui puterea ottomana. Ce dicu? ea merge
« pênê a ne insulta; acésta republicella, care in comparatiune cu
« tierile ottomanice, nici n'ar' merita se o mentionamu. Lasu insul-
« tele din urma ale Venetianiloru si ocuparea loru prin tradare a
« insulei Tenedós, de unde prin piratii loru cari percurgu mările
« nóstre si infestéza cóstele asiatice si europene, tienu aprópe blo-
« catu portulu Constantinopolei : aci voiescu numai a memora acea
« procedura ignominiósa a loru, candu au legatu si au încátusitu pe
« acei musulmani, cari din propriulu loru impulsu divinú au navi-
« gatu pe marea mediteranea spre a merge se cerceteze sacrele re-
« liqui ale prè-santului nostru profetu : cá si candu ar' trebui con-
« damnati la eterna pedépsa acei-a, cari sunt chiar' pe cale de a-si
« cerca salutea propria eterna, si acea eterna fericire ce le este pro-
« missa de insusi profetulu nostru. Sangele acestoru martiri striga
« vindicta; si déca innocentulu loru sange nu misca animile vóstre,
« atunci strigátulu loru va destepta tierin'a parintiloru nostri si atá-
« toru alti eroi-martiri cari ne-au intrecutu; ei se voru redica con-
« tra vóstra, si ve voru acoperi cu blastemulu loru, cá ati sufferitu
« ca vre-o câti-va briganti miserabili se calce in picióre glori'a ot-
« tomana si se braveze maiestatea unui imperiu, ce aláta sange si
« labóre i-a costatu. Si apoi trebe óre se ve amintescu cá rusinea si
« insult'a pentru noi anca este si mai mare, cá cetatea Candi'a anca
« nu este in possessiunea nóstra? Tóte insulele marei mediterane
« sunt in manile nóstre; chiar' si insul'a Cret'a este cucerita: si ce-
« tatea Candi'a sta anca totu in man'a inimicului! Cumu? numai
« pentru acésta cetate nu este anca ascutítu ferulu ottomanu? feru,
« care petrunde pênê in anim'a inimicului candu i se oppune. Vetí

« obiecta , ca acésta cetate este tare de la natura si fortificata prin
 « arte. Prè bine ; io sciu inse ca puterea si curagiulu ottomanu este
 « si mai tare, inaintea carui-a precumu insu-mi amu vediutu, cetati
 « cá nuorii de inalte au cadiutu si s'au resturnatu la pamentu. Séu
 « voiti voi, cá decátu se incercati a ve face domni acestei cetati, mai
 « bine se remana ea locu de scapare pentru corsari si de magazinu
 « pentru lucruri de furtu ? Ori-cà dubitati in bunulu succesu ? Atunci
 « nu sunteti demni de a invinge; si nu ve remane alta, decátu a ve
 « consulta cu Venetianii despre conditiunile de pace, si a resigna la
 « dominiulu mării in favórea loru. Cátu de mare rusine ar' fi acé-
 « st'a pentru cei ce se tienu cuceritorii lumei, n'amu trebuintia se
 « v'o spunu. Me intorcu catra tine Lala Achmetu Pasia, tu, care tu
 « esci alu nostru mare-veziru ; arata ca esci demnu urmatoriu alu
 « demnului teu parinte; reiea-ti curagiulu , aduna trupele, mergi
 « si fa preparativele necesarie pentru a obsedia cetatea Candi'a ;
 « resipesce acestu cuibu alu infamiloru violatori de tractate ; frange
 « ascutitulu sabieloru acestoru infideli ; ascende murei cu adjuto-
 « riulu lui Dumnedieu si cu tari'a bracialoru tale : invinge pe hoti,
 « omóra-i, alunga-i, si stingei din insula. Nu me indoiescu, ca apli-
 « candu tóta diligenti'a de care esti capabile, rugatiunile prè-santu-
 « lui nostru profetu iti voru adjuta a invinge tóte obstacelle, si in
 « curendu vei estermina pe inimici si vei distruge si nimici cuibulu
 « unde stau ascunsi. Si fii siguru, ca pentru acésta fapta a ta nu nu-
 « mai vei gusta cea mai inalta favóre a mea, ci Dumnedieu, revela-
 « toarele legei nóstre , anca te va recompensa cu profusiune». Ace-
 « stu discursu alu imperatului atáta impressiune a facutu in cei de
 « façe , in cátu cu totii aprobara opiniunea lui, si s'au legatu cu totii
 « a concurge din tóte puterile loru la esecutarea acestei intentiuni a
 « imperatului.

MARÈLE-VEZIRU TRECE CU TRUPELE IN CRET'A

VI. Vezirulu insusi nu intardiá anca in acea iérna a visita portu-
 rîle, a infiintia magazine in diferite locuri si a le implé cu totu fe-
 liulu de provisiuni bellice ; cu unu cuventu , n'a intermissu a face
 cu cea mai mare ingrigire totu ce este necesariu pentru durat'a
 unei lunge obsidiuni. In primavér'a anului Hegirei 1066 si-aduna

tôte trupele, si in cinci ale lunei Sievval pléca din Constantinople. Insusi imperatulu l-a insoçitu pene la Adrianople, unde a trecut prin revista tôta armat'a, si apoi l-a tramisu a întreprinde acea espeditiune. Ajunsu la Stife (5), Achmedu Pasia a datu soldatiloru timpu pentru repaosu si pentru a se prepara de cale pe mare. La Termes (6) se imbarca cu trupele sale si ajunge cu ele in portulu de la Cane'a; aici le trece pe uscatu, le pune in quartire de iórna; si face cu tôta diligençia preparatiunile pentru a aduna munitiunile ce erau anca necesarie.

IMPRESSOARA CANDI'A

A. 1067

I. C. 1656

VII. Dupa-ce a facutu tôte preparativele ce credea necesarie pentru o lunga obsidiune, la optu-spre-diece ale lunei Silcade anulu Hegirei 1067, ese din portulu dela Cane'a, si naviga mai departe. Candu era aprópe de Candi'a, se opresce la satulu Cavlochoru, ese cu trupele sale fara nici-o resistentia aici pe uscatu si se pune in castre pe campulu de acolo. In demânéti'a urmatória lasa cá tôta armat'a se se puna in arme; ceea ce s'a facutu cu mare splendóre si cu o pompa indescritibile; si insocitu apoi de acésta a mersu de a inspectatu terrenulu in giurulu cetatiei, parte pentru cá se védia de unde o ar' poté attaca mai bine, parte pentru a inspaimenta pe inamicu cu tienut'a pompósa a trupeloru sale. A trei'a di chiamá la consiliu pe toti officiarii si pe alti cari aveau lunga experientia in trebile bellice, si le cerù cá fia-care se-si spuna opiniunea, in ce modu ar' fi de a se impressora si lua cetatea prin assaltu. In urma s'a luat conclusiunea, a submina turnulu rosii, a bombarda bastionele, si din partea acésta se face primulu atacu asupr'a cetatiei.

O ATACA SI O CONSTRINGE A CAPITULA.

VIII. Asia, anca in acelasiu anu catra finitulu lunei Silhidge, siantiurile erau facute, cetatea inchisa de tôte partile, si acumu a ince-

(5) Thebes la antici. *Tr. Franc.*

(6) *Termes.* O cetate puçinu insemnata in Thessali'a, situata la cóstele Archipelagului, si care Grecii o numescu Θέρμας. Cei vechi i diceau Θέρμα, si de aci are Sinus Thermaicus numirea sa.

putu obsidiunea, de câtu care mai memorabile nu s'a vediutu si póte nici alt'a nu se va mai vedé. Tóte puterile imperiului ottomanu era concentrate aici; preparativele de mai multi ani stateau la indemana, in continuu nuóe truppe venia a suplini locul celor cadute; soldatii cari-si perdeau curagiulu si se incercau a retira, era constrinsi prin amenintari si maltratari a intra din nouu in lupta. Obsediati avea in partea loru positiunea favorabile a locului, si pe toti barbatii bravi ai natiunilor ce credu in Messi'a si cari s'au adunatu aici decisi a invinge séu a muri: si se batura duóe-dieci-sinóue de luni in continuu, sub care timpu le-au venitu adesseor ajutoriu de la Francesi si de la Venetiani. Fia-care palma de pamentu trebuia castigata cu sangele mai multoru eroi din ambe partile. Candu unu baslionu era derimatu si ocupatu, in acelasiu momentu altulu resaria ca prin minune din manile obsediatorulu; si ottomanii se vedeau lipsiti de fructulu labórei loru chiar' in momentulu candu credeau ca corón'a victoriei é acumu a loru. Atâte obstacule, atâtea dificultati, si atâtea labóre in vanu, erau se aduca pe Turci in desperatiune. In fine inse, inimicii pre langa tóta valórea loru au trebuitu se cêda puterei si fortunei ottomanilor; si aceea ce prin arme cu anevoia ar' fi potutu castiga, ottomanii descuragiati si abătuti de fatigieles unei obsidiuni atátu de lungi, au castigatu prin unu singuru omu. Acestu omu era Panaiotu (7) Tergimanulu (8) curtiei,

(7) *Panaiotu*. Παναγιώτης. Istoriografii crestini descriu cu totulu altuminterea cucerirea Candiei; si eu credu ca nu va fi inutile cá se descriu aci acêsta cucerire chiar' dupa informatiunile ce le amu de la acele persóne, care pe acelu timpu erau initiate in secretele statului. Sultanulu prevediendu dificultatile cu cari avé de a se lupta la obsidiunea Candiei, a ordinaru a se publica in tóta armat'a, cá nici unu soldatu se nu se arete viu in faci'a lui, pîné nu va fi cucerita cetatea. Acêsta amenintare in locu de a produce effectulu de a incuragia pe soldati (precumu era intentiunea), ea poté fórté usioru se causeze ruin'a intregului imperiu. Cáci soldatii incepura a murmura si a se plange ca nu mai potu supporta atâte fatigie; cá dupa o labóre continua de duóe-dieci-sinóue de luni, n'au potutu face nici-unu progressu; ca sunt storsi prin frigulu de iérna si prin caldurile de véra: ca nu este justu—diceau ei — a consume tóte puterile imperiului in obsidiunea unei cetati impenetrabile; si ca dupa tóte aceste se vede cá acêsta obsidiune nu s'a intreprinsu de câtu cu intentiunea de a estermina pe toti Ienicerii. In acêsta impregiurare positiunea marelui veziru era fórté critica. Elu nu potea, fara a calca ordinulu imperatului, a satisfacere cererea soldatiloru si a redica obsidiunea. Ce se faca dara? Indemnã, eshortã

care prin unu discursu artificiale a facutu pe gubernatorele (9) cetatiei a preda sub certe conditiuni cea din urma, dar' totodata si mai tare citadella, unde se retrasese garnisón'a. Cu modulu acesta ve-

soldati prin amerintiari, prin daruri, prin promisiuni, a-si face detorinti'a. In specialu isi puse tóta elocenti'a (si nime pe acelu timpu intre Turci nu avea elocenti'a lui), a imblandi ánimele seditiöse si a insufla curagiu nu numai cu vorbele sale, ci si cu esemplulu seu. Cu modulu acesta atacá cetatea din ce in ce cu mai mare vehementia. Intr'aceea se lati scirea ca Francesii vinu cu o flota si cu alte truppe spre a libera Candi'a, si cá pe totu momentulu trebe se 'sosésca. Vezirulu a fostu celu dántáiu, care a remasu cu totulu consternatu la acéa scire; cáci unic'a sa sperantia de unu successu bunu era, cá prin fôme si prin lips'a de munitiuni va aduce cetatea in imposibilitate de a se mai poté tiené; dar' acumu adjutoriulu ce se apropiá nu numai cá i-a luatú si acésta sperantia, dar' anca pre langa alte o mie de obstacule aprópe invincibili, purtá mare grige cá Ienicierii éراسي se voru revolta. Pê candu se fremená cu aceste cugete in cortulu seu, si-si sferamá capulu a inventa unu midilocu prin care se delature aceste inconveniente si se scape din difficultati, intra la elu Panaiotu, interpretele curtiei, care, dupa ce-si aretá respectele sale cuvenite, precumu era elu in fôrte mare gratia la vezirulu, ilu intréba, pentru ce este atátu de cufundatu in cugete, si pentru ce acésta tristetia ce i se vede in façe? Vezirulu i respunse in duóe cuvinte. Ér Panaiotu i dise: « Lasati acésta superare, ce ve dis-
 « turba inima, si aretati-ve veselu façe cu soldatii. Melancoli'a nu siede bine nobi-
 « lei si invincibilei vóstre inime; noi nu avemu anca nici-o cauza de a despera cá nu
 « amu poté cucerii cetatea. Stelele chiaru aréta ca acésta trebe se se intemple cátu de
 « curendu, trebe numai se ne suppunemu influintiei loru, si se le venimu intr'adju-
 « toriu prin unu actu de politica. Deci déca imi permitteti si-mi dati voia libera a
 « lucra, eu cutediu a ve promite, cá in câte-va dile cetatea vi se va supune, numai
 « se nu descoperiti nimerui planulu meu. Éca dar' midioloculu ce ve propunu pentru
 « cucerirea cetatiei. Este imposibile cá obsediatii se scia despre apropiarea flotei
 « franceze, déca cumu-va nu vomu presupune aci o revelatiune divina; cáci cetatea
 « este de tôte partile inchisa, si atátu de bine pazita, in cátu nu póte se intre acolo
 « nici-unu siórece fara scirea nóstra. Intentiunea mea este de a-i insiela chiar' prin a-
 « ceea, prin ce ei credu cá ar' poté scapa din pericolu. Vreu adeca a invita pe Moro
 « sini, comandantele cetatiei, la o consultatiune secreta, si a-i spune cá unui amicu,
 « ca se nu se încrôda in flot'a franceza, cáci intentiunea ei este mai periculósa pentru
 « cetate decâtú intentiunea Turciloru. Elu imi va crede fôrte usioru, parte pentru-
 « cá, precumu é sciutu, si eu me tienu de religiunea crestina, si parte pentru cá prin
 « cele mai frumóse cuvinte me voiu preface cá voiescu binele si prosperitatea cresti-
 « natatiei. Cu modulu acesta speru cá-lu voiu face cá se predea cetatea ». Vezirulu
 consimte la acésta propunere, si recomanda Interpretelului a o esecuta cu fidelitate
 si cu prudentia. Panaiotu tramisse numai-de cátu cu una scrisóre la Morosini, co-
 mandantele cetatiei, pe fidelulu seu sclavu Maxud (Acesta é unu nume arabicu, care
 însémna desideriu séu pofta; asia numescu crestinií cari sunt aplicati la curtea ot-
 tomana, pe sclavii loru; pentru cá Turcii arare-ori esprimu numele crestiniiloru

zirulu , cu începutulu lunei Gemaziul-ewel , anulu Hegirei 1080 , a luat in possessiune Candi'a , dupa ce venetianii esira din ea . A la-satu de s'au pusu pe toti murii stindarde turcesci ; transformă tôte

A. 1080
I. C. 1669

fara a nu adaoge epitetele batjocorative de Ghiaur séu Kiafer , adeca infidelu , blasfematoriu). In acésta scrisóre Panaiotu simulandu unu zelu crestinescu , dice lui Morosini că ar' dorí se vorbésca cu elu intre patru ochi , spre a-i descoperi unele lucruri de cea mai mare importantia , si cari se referescu la binele si prosperitatea christianiloru . Morosini , că omu de mare prudentia si circumspectiune , isi imagină la începutu ca aci sierpele este ascunsu sub iérba , si stá la indoiéla , se primésca întrevederea cu Panaiotu ori nu . In urma comunică lucrulu cu Grecii si cu Venetianii . cari erau in cetate , si dupa o matura deliberatiune se resolví se audia dela Panaiotu , ceea ce voiesce se-i spuna ; si-i tramitte pe sclavulu indereptu , designandu-i locul si timpulu de întrevedere . Anca in aceeasi séra Panaiotu se face ca esse a visita sentinellele si posturile , ceea ce la comand'a Vizirului facea mai demulte-ori , si se apropia de un'a din portile cetatiei . Morosini anca nu întârdiá a veni aci . Elu veni , precumu se întielessera , imbracatu in vesminte straine pentru a nu destepta in garnisóna vre-o presupunere sinistra . Panaiotu vediendu-se in faéie cu comandantele . díse acestui-a : « Me intrista si me dóre candu vediu ca lucrurile crestiniiloru si « mai alessu aceloru de o natiune si de o religiune cu mine , mergu din dí in dí mai « reu , si candu vedu de alta parte că puterea Turciloru cresce pe dí ce merge , a caror « oru infidelitate si tirania , cu care amerintia tôte lumea . trebé sé destepte in noi cea « mai justa indignatiune . Nu se póte nega , că peccatele nóstre si ale parintiloru nostri « au adusu asupra crestinetatiei acésta bataia a lui Dumnedieu . Noi inse scimu că « Dumnedieu de comunu bate pe fiii sei si apoi nimicesce pe acei-a cari au fostu ca- « us'a vindictei sale : se speramu dar' că prin bunatarea divina acestu casu in puéinu « va urma . Pène atunci trebe se purtamu cu patientia calamitatilo ce a tramissu ce- « riulu asupr'a nóstra , si se ne dedamu a nu ne oppune vointiei divine » . Panaiotu crediendu că prin aceste cuvinte si-a castigatu increderea lui Morosini , pentru a-lu inisiela si mai cu effectu l-a facutu se se lege prin juramentu , că nu va descoperi ni- merui calea ce-i va comunica ; pentru-cá pretindea elu , că se teme nu cumu-va unulu séu altulu dintre obsediati se cadia in manile Turciloru , si prin torture din partea acestora se fia constrinsu a divulga aceea ce elu din instinctulu unui zelu divinu voesce a-i descoperi , si prin acést'a tote intentiunile sale bune ce le are pentru christiani , se se întórca numai spre reulu si ruin'a sa . Anim'a lui Morosini parea a fi liniscita prin aceste cuvente , si Panaiotu reincependu discursulu seu , díse : « Se sciti dar' ca ieri mi s'a datu o scrisóre a admiralului francesu , spre « a o interpreta , si ea contienea urmatóriele : « Din ordinulu cristianissimului rege , « pregatiosului meu domnu , plecu la Cret'a cu armata numerósa si cu flota bine « preparata . Ar' striciá si la o parte si la alt'a déca v'asiu descoperi in scrisu scopulu « acestei espeditiuni ; asiá amu datu ordinu secretariului meu , purtatoriulu acestei « scrisori , că se ve informe verbulu despre tôte . » . Dupa ce a fostu introdusu secre- « tariulu in camer'a din intru a Vezirului , unde nu era altulu decâtu eu si elu , se- « cretariulu a vorbitu in numele admiralului séu , precumu urméza : » Scimu degiá

besericile în gîmie, și ordina să se celebre în ele Ezan-ulu și Ne-maz-ulu. Asia a succedut Turcilor în urma după unu bellu de douăzeci-si-patruze ani (10) a supune și încorpore cu imperiulu

« din lunga experientia, că Venetianii sunt vechi inimi de mîrte ai Franciei. De
 « câte-ori s'a facutu vre-o invasiune în țările noastre, ei totdeauna au adjutatu pe
 « inimiile nostri cu consiliu, cu bani, cu arme și altele. De și nu puteau se ne face
 « atîtu stricatiuni căte ei voiau, totuși ne causau multe incomoditati. De alta parte
 « candu se vedeau strimtorati, ei totdeauna recurgéu la astuția și la minciuni spre
 « ale da noi insine adjutoriu, prestandu și laudandu-se cu amicitia ce affectă că o
 « pîrta catra noi. Chiar' asiă au facutu ei și în casulu de facie; candu au vediuu că
 « armele imperiului ottomanu i apésă; au tramisu delegati la regele nostru, și prin
 « intercessiunea Papei l-au rogatu se-i scape din acestu pericolu. Apoi pentru
 « a castiga și mai multu pe regele nostru în partea lor, ei au offeritu urmatóriele
 « conditiuni: 1° dăca numai Candi'a singura va fi liberata de sub obsidiunea Tur-
 « ciloru, atunci ea se remanea intréga în posesiunea regelui nostru; căci mai bine
 « voiescu din tóta inim'a și cu tóta bucuri'a a o lasa în manile unui rege crestinu,
 « decátu a o vedé sub jugulu Turciloru; 2° ér dăca cu puteri unite voru poté alunga
 « pe Turci din tóta Cret'a, atunci diumetate din acésta insula dinpreuna cu capital'a
 « ei se fia a Francesiloru, er' cealalta diumetate se remana Venetianiloru. Regele
 « nostru a priimitu la aparintia aceste conditiuni. Dar' fiindu-că elu tiene că este
 « injustu a rumpe bunele relatiuni ce le are cu pórta ottomana, și prin acést'a a de-
 « bilita legaturile cele tari de amicitia reciproca; și venindu-i acumu chiar' buna o-
 « casiune de a frange temeritatea acestoru omeni inconstanti și insielatori, asiă a
 « lasatu a se prepara acésta flota, și a datu ordinu admiralului, că indatu ce va in-
 « tra în Candi'a se prinda pe toti Venetianii și se-i tramita în Franci'a, er' cetatea
 « se o lase în posesiunea vezirului. Căci regele nostru are una imperatia atátu de
 « întinsa și florescente, în cătu nu mai are trebuintia de unu regatu strainu și a-
 « tátu de indepartatu; mai alesu ca acesta ar' poté fi unu maru de perpetua cërta
 « și discordia. Asia dar, vezirulu nu are de a se teme nimicu de venirea flotei noastre
 « aici. Căci pe data ce admiralulu va intra în cetate, ceea ce spera a face în cele mai
 « apropiate zile, elu va areta ordinulu regelui Francei intaritu cu man'a și sigilulu
 « propriu, și va face cunoscuta tóta starea lucrului. Pênd aci secretariulu admira-
 « lului francesu. Dar' eu — continua Panaiotu — care nimicu nu dorescu mai fer-
 « binte că fericirea crestinatatiei și inaintarea religiunii mele, mi-amu pusu totu
 « spiritulu meu pentru a inventa unu espediente, prin care se potemu delatura pe-
 « riclulu ce amerintia pe christianismu preste totu, și abiă ilu potuiu ghici. Dăca voi
 « nu veti lasa pe Francesi se între în cetate, atunci ei se voru confedera cu Turcii,
 « și cu acesti-a dinpreuna voru întórce armele în contra vóstra, ca în contra unor'a
 « cari despretiuti adjutoriulu lor, și ve voru tracta că pe inimiile publici ai crestinis-
 « mului; și asiă nu numai că veti perde cetatea, dar' veti remané petati cu rusine și
 « infamia perpetua între crestini, mai alesu că voi nu aveti nici-o proba despre
 « tradarea lor. Ér din contra, dăca pe inimiile carii ve vinu intr'ajutoriu sub pre-
 « testu de amicitia, i veti lasa se între în cetate, atunci poteti voi insive calcula,

loru acésta cetate superba , glori'a secleloru trecute si a opt'a minune a lumii , pe care insasi natur'a pare a o fi facutu inaccessible contra a ori-ce atacu. In aceste lupte ottomanii au perdutu preste

« fara ca se vi le spunu eu , relele ce voru urma asupr'a vóstra si asupr'a republicei vóstre. In cetatea ast'a este acumu de presentu adunata nu numai flórea nobilimei venetiane , ci si cea mai alésa parte a armatei vóstre. Acumu , déca toti acesti-a voru fi omoriti séu voru cadea in captivitate , atunci nu va fi greu Franciei a cucropi tóte tierile venetiane. Si mai multu. Fiindu cá vediu ca Francesii nu-si facu nici-unu-scrupulu de a minti si insiela pe altii , asiá eu credu cá ei chiar' atátu de tradatori voru fi facié cu Turcii ca si facié cu voi ; ve voru allunga pe amenduoi din insula , si voru ocupa singuri acésta intinsa si frumósa tíerra. Si candu voru fi ei domni aici , atunci cu greu credu ca li se va mai poté luá vre-odata din mana. Acumu cá nu mai poteti tíené cetatea lungu tímpu , ci sunteti necessitati a o da séu in man'a Francesiloru séu in man'a Turciloru , eu lasu se judecati voi , ce este mai consultu se faceti : se ve dati sclavi Francesiloru , si pre langa acésta se perdeti nu numai cetatea , ci póte si tóta republic'a vóstra ; séu a ve invoí cu Turcii si pre langa conditiuni onorabile a le da Candi'a , de la cari apoi cu tímpu , candu adeca voru fi incurcati in alte întreprinderi bellice , prè-usioru o veti reocupa ? Solicitudinea ce o amu pentru religiunea christiana , si zelulu ce-lu portu pentru binele si salutea compatriotiloru méi , m'a indemnatu se ve facu aceste descoperiri , si vi le-amu facutu cu periclíulu vietiei mele si cu possibilitatea de a-mi perde starea destulu de onorifica ce o amu pre langa curtea ottomana ! Remane acumu la voi , ca se judecati ce póte séu ce trebe se faceti pentru binele patriei vóstre ». Dupa aceste cuvinte Panaiotu s'a întorsu la castru indereptu. Ér Morosini , de si jurase a nu descoperi nimeru nimic din cele ce i s'au spusu , elu totusi anca in acea nópte aduna pe toti officiaru generalu , si pe alte persóne de frunte , in cari avea mai multa incredere , si le spune totu ce audise de-la Panaiotu , si apoi le cere consiliulu despre ceea ce ar fi de facutu. Dupa matura deliberatiune , ei au conclusu in unanimitate , ca decátu a se suppune unei lungi si uritióse captivitati , preferu maí bine a da cetatea in man'a Turciloru , déca voru poté obtiené conditiuni onorabile. In demanéti'a urmátoria Panaiotu merge la vezirulu si-i spune cele ce a vorbitu cu Morosini , dar dupa aceea pentru ca se stinga totu curagiulu in garnisón'a si altminterea destulu de desperata , i-a datu urmatoriulu consiliu : se ordine adeca , cá in sér'a urmatoria , in cea mai mare tacere se éssa din portu duóe-spre-diece din cele mai mari corabii bellice , si se-si íea calea catra insul'a Cipru , si candu se voru fi departatu cale cam de duóe-dieci de mile , se arboreze stéguri francese si se se întórca indereptu. Vezirulu aprobá acésta manopera , si ordiná numai decátu , cá anca in acea nópte , fiindu si ventulu favorabile , se éssa duóe-spre-diece vasse dia portu , si se-si íea calea spre Cipru. In urm'a acestora se transmisera totu atáte altele , spre a íntimpina pe cele la reinórcere. Indata ce s'au vedíutu in facié unele cu altele si atátu de aprópe in cátu se potura cunócece , se salutara între sine dupa usulu practícatu in assemenea casu. Dupa aceea vinu atátu vasele cele cu flamure francese , cátu si cele cu flamure turcescu , si reintra împreuna in portu. Sentinellele din tur-

duoé-sute de mii de ómeni, precumu afirma cei mai buni istorici ai loru, dintre cari unii sunt anca in viétia.

MAHOMEDU PRIMESCE PE COSACI SUB PROTECTIUNEA SA

IX. Pre candu armat'a ottomana era ocupata cu obsidiunea Can-

nurile cetatiei, vedindu in departare flamurele francese, credeau ca flot'a franceza vine pentru a libera cetatea. si latiescu numai decátu acésta scire intre toti locuitorii, cari se bucurara fórté. Si cându au vediutu ca o escadra turcésca merge in contra presupusei flote franceze, ei au crediutu ca-i va opri intrarea in portu, si asteptau cu frica si cu cutremuru rezultatulu luptei ce-si imaginau ca se va incinge intre escadrele inimice. Dar' candu au vediutu ca escadrele se apropia un'a de alt'a fara celu mai micu semnu de ostilitate, si se saluta imprumutatu, ei au remasu immarmuriti, si nu-si puteau imagina ce intentiune potu avé Francesii de se aréta cu atát'a amicitia catra inimizii loru. Morosini inse si ceialalti caroru le comunicase cele ce audise dela Panaiotu, lapedandu tóta dubietatea ce póte o mai aveau in descoperirile acestui-a, facu cunoscutu tóte ce le-a fostu spusu Panaiotu. Si fiinduca nu era altu midi-locu de a conserva vieti'a si libertatea, vorbescu si indemna pe soldat si pe poporu cá se capituleze; cáci, mai bine este — adaogau ei, a se increde intr'unu inimicu cunoscutu, decátu intr'unu confederatu perfidu. Asiá Morosini anca in aceea si pune duoi barbati intr'o barca, si-i tramitte cu betie albe in máni la marele Veziru, spre a-lu ruga cá intr'unu locu anume dintre cetate si castrele turciloru se tramitta vre-o cáti-va dintre principalii sei officari, cari se convina acolo cu cei pe cari va trimite elu din partea sa, apoi acestia voru comunica conditiunile de capitularea cetatiei. Vizirulu oonsimte cu acésta cerere, si immediatu ordina lui *Ibrahimu* Pasia de Aleppo, lui *Kulkiet-hudasi* Sulfikar Aga, si lui *Teskieredgi* Basi, adeca primu-secretariu, *Ishak Effendi*. se mérga dimpreuna cu interpretele *Panaiotu*, a tracta cu inimicul si a regula tóta acésta afacere. Acesti-a mergu la delegatii venetiani in cortulu instituitu anume pentru acést'a sub turnulu rosii; aici dupa lunga desbatere, delegatii venetiani promittu a preda cetatea sub conditiune, cá toti fia soldatu ori cetatianu Grecu ori Francesu, se póta esi din cetate cu totu ce au, familia ori avere, si se fia liberi a se poté inturna in patri'a loru. Dupa-ce s'a comunicatu acésta Vezirului, si a ratificatu pacea cu începutulu lunéi Gemaziul-evvel, anulu Hegirei 1080, (adeca anulu de la Christu 1669,) Morosini a esitu celu din urma din cetate, dupa-ce adeca se departasera din ea toti soldatii si toti cetatianii, si asiá o a predatu in possessiunea Turciloru. Sciu prè-bine, cá scriitorii crestini narra acestu lucru cu totulu altminterea. Si eu anca nu cutediu a le contradice; nu vediu inse, pentru ce narratiunea relatata mai in susu ar' poté fi cu totulu de releptatu. Déca consideramu cá Venetianii au datin'a inradecinata de a ascunde intentiunile loru, si mai alesu a retacé cu totulu evenimentele câte au esitu in defavóreá loru, apoi nimene nu se va mira cá nu au publicatu unu lucru, despre care scieau cá este purulu adeveru, cáci ei cari se mandrescu cá sunt fórté prudenti, au vrutu se evite rusinea de a poté fi insielati. Singur'a scire cá se apropia flot a franceza, de si acést'a anca nici nu era preparata, a fostu de adjunsu, cá se aduca

diei, Mahomedu, sub prețestu de venatu, merge de la Adrianopole la Ieng-ishehir (11), spre a fi mai aprópe de campulu luptei si prin acésta a incuragia pe soldatii sei de o parte, ér' de alt'a pentru a se

in ratecire atátu pe turci câtu si pe Venetiani. Acesti-a erau cu totul inchisi in cetate, si prin urmaro nu poteau se scia nimicu despre ceea ce se potrecea pe dinafara; ér' Turcii anca nu poteau fi informati despre alte trebii esterne, decâtu despre cari aveau comunicate dela ámbassadorii de pre langa puterile straine, cari false ori veridice, poteau de asemenea se-i aduca in ratecirea. In câtu pentru mine, eu amu garantele meu fórte demnu de credintia si anume pe Maxudu, acelu Maxudu pe care Panaiotu ilu tramisese la Morosini. Elu a fostu in curtea parintelui meu Constantinu Cantimiru, si apoi in curtea fratelui meu Antiochu servindu cù fidelitate duóe-dieci-si-patru de ani, si in urma a adjunsu la dignitatea de postelnicu séu magistru de curte. Pentru aceea amu crediutu cà lectoriloru acestei istorii nu voi face lucru neplacutu, déca aceea ce amu auditu din gur'a lui, voi introduce in paginile acestei lucrari. In câtu pentru Panaiotu, elu a avutu la curtea ottomana cu multu mai mare incredere decâtu ori-care crestinu inaintea lui, si decâtu care mai mare abiá credemu cà cine-va va mai póte avé. Candu era de a se da unu consiliu, séu de a se delatura o difficultate la intreprinderi decisive, elu era pentru vezirulu ceea ce a fostu Achitophel la evrei, si Ulisse la greci. De câte-ori isi dá elu opiniunea séu in ce este de se a face, séu in ce are de a urmá, s'a vediutu cà elu nicio-data nu s'a insielatu in judecat'a sa. Ceea ce unu bellu obstinatu de duóe-dieci-si-patru de ani, si effusiunea de torrente de sange, si aplicarea a tóta puterea imperiului ottomanu n'a pututu se face, a facutu Panaiotu cu subtil'a sa stratagema si cu ingenios'a sa inventiune, adeca: cucerirea Candiei; si pe Morosini, pe celu mai bravu belliduce pe acele timpuri (a carui purtare in ultimulu bellu dintre Turci si Venetiani a datu probe sufficiente de desteritatea sa) ilu seduse a preda cetatea. Prin aceste maniere ale sale Panaiotu in atátu de mare favorea era la Turci, in câtu elu din ordinulu imperatului a cutediatu a se lasa in disputa publica cu Vanli Effendi in presentia marelui Viziru Kioprii Achmedu Pasia, despre religiune; cu acelu Vanli Effendi, care era unulu dintre cei mai invetiati barbati la Turci, si fórte espartu atátu in religiunea christiana câtu si in cea mahomedana, si care odióora a fostu preceptorele lui Mahomedu Sultanulu. Anca de pe timpii lui Solimanu I. candu unu literatu turcu, precumu amu aratatu mai in susu (*) intr'o conferentia publica a datu preferentia religiunii christiane asupr'a celei mahomedane, n'a mai fostu permisu nimerui a tiené dispute de acelea; ba ele au fostu interdise prin unu edictu publicu sub pedépsa de móрте. Vanli Effendi a remasu invinsu in acésta disputa, si de necasu a accusatu pe Panaiotu la Sultanulu cu crim'a de blasfemia, si a cerutu aplicarea edictului si punirea lui Panaiotu cu móрте. Dar' Mahomedu se dice cà i-a respunsu urmatóarele: «Nu ti-anu spusu, se nu intri in disputa cu acestu « infidelu, ca nu-lu vei poté invinge? Pe viitoriu lassa-lu in pace, cáci elu este o « necesitate pentru maiestatea nóstra. » Credu cà este superfluu de a reproduce aci

(*) A se vedé § XII la Capu IV din Cartea III. *Tr. Rom.*

provedé mai bine in contra ori carei eventualitati. Pre candu era aici, i vine o deputatiune din partea lui Sari Camish Cosak (12), care in numele compatriotiloru se offere dinpreuna cu tóta tiérr'a a se

intréga acea disputa; ea a esitu de sub tipariu in Veneti'a si se vinde in publicu; se póte citi si in comentariile lui De la Croix despre biseric'a orientale. Afara de acestea, Panaiotu este renumitu la Turci pentru cunoscintiele sale astrologice, si pentru sciinti'a sa de indivinatiune, adeca de a predice viitoriulu. Éca aci unu casu. Pe candu vezirulu era ocupatu cu obsidiunea Candiei, vine intr'o di la elu Panaiotu totu intr'o fuga, si-lu róga se perasésca numai decátu cortulu, căci viéti'a-i este in periclu, déca mai remane numai unu momentu acolo. Vizirulu ilu asculta si ese din cörtu, dar' isi lasa orologiulu pe perin'a pe care sediusé, si, de si plouá de versá, merge intr'altu cortu. Abiá ce a ajunsé aici, si o bomba de tunu de pe murii cetatiei trece prin cortulu vezirului si lovesce chiar' in locul unde siediusé, sfarma o-
 rologiulu si perin'a; si éta, profeti'a lui Panaiotu implinita! Altu casu. Candu s'a intreprinsu espeditiunea contra cetatiei Caminiétiulu, elu a predisu cá in a diecea di cetatea va fi cucerita. Toti căti cunosceau situatiunea locului, diceau ca absurditate vorbesce Panaiotu. Dar' eventulu i-a datu lui dreptate. Pre langa tóte aceste, precum viéti'a asiá si mórtéa lui Panaiotu a fostu remarcabile. Căci marele Veziru Kioprii Achmedu Pasia, candu era in castre langa Sakce, glumindu cu elu ilu intrebá, ca dupa ce tóte profetiile lui s'au implinitu, si nici intr'un'a nu s'a insielatu, n'ar' sci acumu « se spuna un'a si despre sine? Panaiotu i respunse; « Déca veti binevoi, asta-di de « séra la siese óre, se veniti in cortulu meu, veti vedé unu lucru straniu: dar' se « nu ve spariati nici se ve intristati ». Vezirulu mirandu-se cá ce ar' poté fi acestu lucru, merge la mediulu noptiei in cortulu lui Panaiotu. Indata la intrare aude plansetele si lamentatiunile domesticiloru sei, si apropiandu-se mai tare, vede pe iubituulu seu Ulisse ca trage de mórté. Unulu dintre servitorii dise Vezirulu, ca Panaiotu inainte de a mori l-a insarcinatu se-lu róge cá in recompensa pentru servitiile sale facute curtiei ottomane, se-i faca grati'a de a permite se se transporte cadavrulu seu la Constantinopole si se se immortalize acolo (onóre, ce se da numai Sultanulu, nimene altulu, nici chiar' insusi marele Veziru nu se bucura de acésta distinctiune). Vezirulu se dice cá au respunsu: « Plangu pe Panaiotu numai intr'unu respectu; si acesta este, cá dupa ce a lucratu in interessulu si pentru binele ottomaniloru cu mai multa lealitate, decátu s'ar' fi potutu astepta acést'a de la unu cres-tinu, si asia a intrecutu pe toti musulmanii in fidelitate si in politica, elu totusi « la mórtéa sa n'a trecut la adeverat'a credintia in Dumnedieu prin suppunere la preceptele divine si la cele ale profetului; prin acést'a ar' fi meritatu cá se-i ducu eu « insumi in spatele mele cadavrulu cale de o mila de locu. Cu tóte acestea, de si « póte cá pentru acestu alu seu pecatu nu va fi admissu in Paradisu, totusi eu credu « ca este justu, cá in recompensa pentru servitiile sale se-i accordu cererea sa ul-tima, si se nu-i denegu a se immortalize acolo unde elu a doritu ». Dupa acestea Vezirulu a permisu domesticiloru lui Panaiotu se-i transpórté cadavrulu la Constantinopole, si totu-odata le-a datu unu Chatisierif cătra Caimacamulu, in virtutea carui-a acesta se ordine patriarchului Constantinopolitanu, cá se immortalize pe de-

suppune Sultanului in tóta umilinti'a. In capulu deputatiunei era insusi Hatmanulu Doroshensco. Imperatulu l-a primitu cu tóta grati'a, i-a daruitu unu vestimentu de statu, si l-a dimissu onorandu'lu

functulu cu cea mare pompa in loculu unde elu a lasatu prin ultim'a sa vointia. S'au adunatu dreptu aceea toti grecii si strainii, locuitori in Constantinopole, si cu cea mai mare ceremonia au transportatu cadavrulu intr'o insula a marei marmora, si acolo l-au immormentatu in mónastirea de la S-ta Trinitate, pe care o reparase elu péné ce era in viótiá.

(8) Sçu Dragomanulu, adeca : interpretele curtiei. *Tr. Rom.*

(9) *Gubernatorele*. Acesta é Francesco Morosini, care é cu multu mai cunoscutu din bellulu din urma dintre Turci si Venetiani, decâtu cá se fla necessariu a mai spune aci ceva despre elu. Dupa-ce a cuceritu Morëa, a fostu atessu Doge de Veneti'a.

(10) *Dóue-díeci-si-patru de ani*. Déca acestu bellu s'ar' fi portatu pe timpii anticiloru posti, fara dubiu elu ar' fi fostu mai celebru decatu celu de la Troia. Cáci deca facemu comparatiune între aceste duóe, potemu vedé prè-usioru, ca luptele din Cret'a au fostu mai sangeróse de cátu cele troiane. Si intr'adeveru, cá sub tóta durat'a acestui bellu n'au fostu alta decâtu bátái continue, si continua versare in torrente de sange omenescu, nu numai in Cret'a, ci in totu Archipelagulu si pe tóte frontariile teritoriului turcescu si venetianu. Ce é mai multu, Turcii, cari altminterea sunt fórté diligenti a ascunde perderile proprii, confessa, cá numai in Cret'a au remasu morti preste duóe-sute-de-mii de ómeni de ai loru, necomputandu anca aci pe acei-a cari nu erau in listele soldatiloru. precumu voluntarii etc. si dintre cari nu mai puçini la numeru au remasu morti acolo. Imaginá-ti-ve apoi, cáti crestini nu voru fi trasu acesti-a cu sine in imperati'a mortiloru?! Venetianii punu spelele acestui bellu la aprópe una-suta millióne de taleri.

(11) *Ieng-isheshir*. Asia numescu Turcii Lariss'a, o cetate fórté renumita in Thessali'a, si care asta-di este capital'a tieiei.

(12) *Sari Camish Cosak*. Insémna : Casaci din trestia galbina. Asia numescu Turcii pe locuitorii dintre Dnistru si Dnipru (*) Mai inainte au fostu suppusi Poloniei, asta-di o parte sunt vasali Poloniloru, si alta parte vasali Russiloru. Dupa diferite timpuri, Turcii diferite numiri le-au datu. Dupa suppunerea lui Doroshensko, Turcii de la numele Hetmanului loru i-au numitu Doroshensko-Kasaci; si dupa ce au desertatu si s'au datu Russiloru, au fostu numiti Sirca-Kasari, asemenea de la capitanulu loru cu numele Sirca. Dupa primul tractatu de pace cu Ion Sobieski, regele Poloniei, prin care au fostu dati sub dominatiunea Turciloru, Sultanulu Mahomedu i-au adnectatu la principatulu Moldaviei, ordinandu lui Duca, principelui de atunci alu Moldaviei, cá se pórté si titlulu de Hetmanu alu Ucraniei, si dandu cetatea Nomirovu de locu alu resiedintiei sale. Dar' dupa caderea terribile ce Turcii au suferitu la Vien'a, Duca au caduutu prinsu in man'a Poloniloru, si Turcii prin pacea de la Carloyitiu au restituitu Poloniei tóta Ucrani'a dinpreuna cu cetatea Caminieti. Amu auditu adese-ori din gur'a Turciloru, ca ei isi aducu aminte candu in

(*) Nistru si Nipru: Boristene si Tyras. *Tr. Rom.*

cu unu Tug (13) si cu unu Alem Sangiak in semnu de potestatea sa. Totodata i ordiná a face se incete predatiunile ce committu Cosacii petrundiendu câte-odata pêne in suburbiile Constantinopolei, si-i retomenda a remané credintiosu imperiului ottomana, éra armele sale, cu care a făcutu pêne acumu atâtea stricatiuni musulmaniloru, se le întórca pe viitoriu in contra inamiciloru acestora. Sultanulu de alta parte i promitte cá in casu de vre-unu bellu intre Cosaci si intre Poloni séu Muscali, le va adjuta din tóte puterile sale si-i va protege in contra a ori ce ostilitate.

REGELE POLONIEI SE MANIA

X. Doroshensco dupa ce s'a intorsu a casa, publica poporului séu tractatulu inchiaietu cu Mahomedu. Cu totii s'au bucuratu si l-au priimitu cu tóta placerea; dar' pe vecini i-au cuprinsu mare terróre, căci ei vedeau cá prin acésta aliantia sunt espusi la tóte inconvenientele ce potu urma firesce de aci. Cosacii pêne acumu au facutu cele mai bune servitiuri atátu Poloniloru cătu si Russiloru, nu numai prin continuele loru rapiri ce comitteau in tierile ottomane, ci pentru cá tíer'a loru fiindu plina de mocirle si provediuta cu passuri fórte strimte, se potea considera de unu antemuru atátu pentru Poloni'a cătu si pentru Russi'a. Derimatu acumu acestu antemuru, Polonii si Rusii poteau avé causa suficiente de a se teme, ca in viitoriu ei voru sufferi tóte acele stricatiuni din partea Cosaciloru, pe care le causau acesti-a mai inainte tieriloru musulmane. Regele Poloniei simtia acestu reu mai multu decâtu ori-care altulu; pentru aceea se decise, cá din inim'a acestoru Cosaci, suditi ai sei de mai nainte, se estermine supunerea la care se obligasera catra imperiulu ottomanu, anca inainte de a prinde ea radecini mai afunde. Cu

acésta tíera se cantá Chutbe si Ezan-ulu, si pentru aceea-dicu ei, este impossibile cá se placa lui dumnedieu a sufferi cá se remana acésta tíera in manile christianiloru, deci ea trebe recucerita la cea d'ântáiu ocasiune bine-venita.

(13) *Tug*. Coda-de-calu. Distinctiunea acésta a incetatu de a se practica de la timpul candu acésta tíera a fostu data lui Duca, principelui Moldaviei; căci vezirulu, precumu dicea elu insusi, nu voiá mai multu a onora pe nici-unu infidelu cu tugu, si prin acésta a-lu face siesi assemenea (cu tóte acestea, Ieremia Movila, prin cipele Moldaviei, gustase anca mai inainte acésta onóre). S'a conservatu inse sangiaculu séu stindardulu, cá semnu alu potestatiei gubernatorelui acelei tíeri.

scopulu acesta tramite o armata considerabile contra Cosaciloru ,
petrunde in tiér'a loru cu ajutoriulu acelora cari i remasaseru anca
fideli , si face cele mai miserabili devastatiuni.

MAHOMEDU I FACE MAI ANTAIU MISTRARI AMICABILI

XI. Acésta singura fapta potea se fia cauza suficiente, pentru cá
Mahomedu se declare bellu regelui Poloniei. Dar' elu a crediutu cá
este cu multu mai equitabile a mostra mai antaiu pe infractorulu
de pace. Cu scopulu acesta tramite pe unu ciausiu la regele Polo-
loniei cu scrisóre de urmatoriulu cuprinsu : « Amu intielesu cá ai fa-
« cutu o invasiune si ai atacatu tier'a Cosaciloru , cari, tu scii bine
« cá ei si-au luatú refugiu sub umbr'a aripiloru nóstre. Prin acést'a
« tu celu din dântáiu ai frantu pacea inchiaieta intre regatulu teu si
« intre imperiulu maiestatiei nóstre , si care péné acuma s'a obser-
« vatu cu religiositate din ambe partile. Sant'a nóstra lege ne auto-
« riséza a ve declara immediatu de inamicu alu nostru , si amu poté
« se te facemu a simti amaru ceea ce insemnéza a irrita pe unu leu
« dormitandu. Dar' noi compatimimu debilitatea ta, si ne indestulimu
« acumu ántáiu numai a te provoca, cá immediatu se-ti ieai man'a
« ta nedrépta de asupra Cosaciloru , se-ti revoci trupele diu tiér'a
« loru , si pentru cele ce ai facutu se ceri iertare de la noi. Er' déca
« vei refusa a face acésta , si ai avé celu mai micu cugetu de a-ti a-
« pera nedreptatea prin arme, atunci se scii cá legea nóstra prin
« mine iti declara mórte, regatului teu dissolutiune, si poporului
« teu sclavia perpetua ; si vei sci apoi , ca tóta lumea va imputa a-
« césta calamitate numai inimei tale corrupte si inpetrite.

DAR' REGELE POLONIEI NU ASCULTA

XII. Dar' regele Poloniei nu luá in consideratiune acésta mustrare
a Sultanului , si incrediutu séu in puterile proprii , séu in promisi-
siunile minciunóse ale Germaniloru, nu numai ca nu s'a lasatu de
intreprinderea sa, ci anca din ce in ce irritá pe osmani mai multu
in contra sa. Mahomedu vediu ca o infruntare usióra nu ajuta ni-
micu la unu omu obstinatu ; asiá se resolví a-si resbuna cu focu si
cu ferru. Declara dreptu aceea in publicu bellu tradatoriloru Poloni,

aduna trupele sale, face tóte preparativele necesare pentru espeditiune, si da ordinu Tatariloru a-i urma in acésta espeditiune.

MAHOMEDU MERGE IN CONTRA POLONILORU

A. 1083

I. C. 1672

XIII. In optu ale lunei Saferu, anulu Hegirei 1083, pléca insusi imperatulu din Adrianopole cu armata considerabile contra Poloniei. La Saktce (14) pune unu podu preste Dunare, trece cu trupele sale in Moldavi'a, si dupa cale de mai multe díle lasandu Moldavi'a inderetru, se pune in castre la tiermurii Dnistrului nu departe de Chotinu. Aici da ordinu la o parte mare a armatei, cá se tréca preste fluviu cu luntri si se ocupe Svanietiulu, care immediatu la primulu atacu a fostu si ocupatu. Puçinu dupa aceea au sositu si Tatarii cari aveau de comandante pe Chanu Selimu Ghirai (15), si Mahomedu immediatu le dete ordinu a construi unu podu spatiosu preste fluviulu Dnistru.

PRINCIPELE MOLDAVIEI DETRONATU

XIV. Duca (16) principele Moldaviei cadiuse in mare suspitiune inaintea imperatului, cá elu ar' vré se impedece séu celu puçinu se intardie construirea podului preste Dnistru, căci lemnele ce trebuiau administrate acolo, séu nu veniau de locu, séu veniau numai in-

(14) *Sactce*. Mai inainte se numia Oblucitia, cetate situata pe tiermurea de média-di a Dunarei, nu departe de Galati in Moldavi'a. Edificiele vechi ce se vedu intr'ens'a, sunt probe evidente de anticitatea ei. Dar' nu se vede urma nici in muri nici in fundamente, cá cine ar' fi fostu fundatorele ei. Se pare totusi ca ea este oper'a colonieloru romane in Daci'a, séu póte chiar' a Daciloru, chiar' asia precumu sunt Tulcia, Babadagi, Carassu, si alte fórte vechi cetati in Dobrudgia

(15) *Chanu Selimu Ghirai*. Celu mai renumitu Chanu alu Tatariloru in seclulu nostru. Principe pe cátu de prudentu pe atatu de bravu.

(16) *Duca*, dupa origine era grecu din provinci'a Rumeli'a si la inceputu a fostu servitoriulu unui negutiatoriu in Iasi. Mai tardiu principele Basiliu si l-a facutu camerariu. Apoi fiulu acestui-a l'a boieritu si i-a datu de soçia pe flic'a lui Eustachiu principe de Dabija; in urma cu adjutoriulu baniloru si alu amiciloru sei ajunsu la tron. Nu era omu litteratu, dar' sciea se conduca trebile publice cu atáta prudentia, in cátu a fostu numeratu intre cei mai escellenti barbati din seclulu seu. Elu a fostu de trei-ori domnu alu Moldaviei, si odata domnu alu Romaniei. Dar' in fine si chiar' catra finitulu vietiei sale, a inclinat u mai multu spre tirania, decátu spre o justa gubernare, si chiar' pentru aceea boierii tiei l-au datu Poloniloru in captivitate, unde apoi a si muritu in Varsovi'a.

cetu si in cantitate fôrte mica. S'a cercetatu lucrulu si s'a desco-peritu , cã Duca favoresce in secretu pe Poloni , si ca acesti-a l-au coruptu pentru a face se intardie construirea podului. Pentru aceea Sultanulu l-a destituitu si lasandu-i vieti'a, l'a despoiatu de tôte averile lui. In locul aceluia nobilimea moldava alese domnu pe unu altu domnu anume Petru.

MAHOMEDU IMPRESSORA CETATEA CAMINIETIU

XV. Dupa-ce in urma a invinsu tôte greutatile, imperatulu trece Dnistrulu, si in trei ale lunei Rebiul-achir appare de inaintea cetatiei Caminietiu. Acêsta cetate é in distantia de trei óre de la Dnistru ; are o situatiune fôrte favorabile : intarita de la natura si prin arte , cu greu se pôte attaca si este aprópe inaccessible pentru assalturi. In giurulu ei curge fluviulu Smotritiu , unu riu fôrte repede, ale carui tiermuri sunt nisce stanci góle , care cá totu atâti-a muri inalti apera cetatea in contra a ori-ce attacu. Afara de acêst'a, in midi-loculu cetatiei este o citadella incungiurata cu muri atâtu de inalti , in câtu pote resiste la ori-ce detunari de artilleria. Polonii n'au esitu in campu, fiindu-cá incrediendu-se in aceste intarituri ale cetatiei , ei credeau ca acestea voru fi suficiente pentru a stinge primul focu alu Osmaniloru : si asiá s'au indestulitu a pune o buna garnisóna in cetate, si a o provedé cu tôte munitiunile necesarie pentru durat'a unei lunge obsidiuni. Dar' Sultanulu , dupa ce si-a pusu armat'a in castre, a conchiamatu la unu consiliu bellicu pe toti officiarii si comandantii esperti , si dupa o conclusiune luata in unanimitate , a datu ordinu a incungiura cetatea de tôte partile , a deschide lupl'a , si a attaca cetatea dintr'odata din trei parti. Cu ataculu dintr'o parte a insarcinatu pe marele veziru Achmedu Pasia si pe Ag'a Ienicieriloru , dandu-le sub comanda pe Ienicieri si truppele europene ; de alta parte a pusu pe alu doilea veziru Musahib Mustafa Pasia cu truppele asiaticé ; ér' din a trei'a parte a pusu pe caimacamulu Cara Mustafa Pasia cu caramanianii si cu celelalte truppe.

CAMINIETIULU CAPITULEAZA

XVI. Generalii dispusi in modulu aratatu , se intrecea care de care

in a bate cetatea , si bombardá murii cu atáta vigóre , in cátu in timpul de diece díle , pre langa tóta tari'a loru , au fostu derimati cu totul prin puterea glóntieloru , si de câte-ori se facea vre-o apertura prin muri , de atáte-ori se dedeau assalturi . Garnisón'a vedea bine cá nu este capabile de a sustiené assalturile , asiá perasi fortificatiunile esteriori si se retrase in cidadell'a interiora . Dar' nici aici nu se credea in securitate , si asiá se offeri a capitula sub conditiune de salva viétia si de a esí libera din cetate . Mahomedu a primitu acésta conditiune , si Polonii cu Hetmanulu loru s'au intorsu acasa ducéndu cu sine trist'a scire despre perderea ce au sufferitu . Dupa aceea , Mahomedu la trei ale lunei Gemaziulu-achiru , a luat u possessiune cetatea , a transformatu tóte besericele cele mari in Giamie , éra cele mici in Mosheie , si dupa ce a reparatu apoi murii , a lasatu pe Halil Pasia cu o buna garnisóna in cetate .

MAHOMEDU TRAMITTE ARMATA CONTRA LEOPOLEI

XVII. Caderea cetatiei Caminietiu a causatu in Poloni consternatiune ce nu se pótę exprime . Cetatea despre care se credea ca se va poté tiené ani intregi , a fostu cucerita in diece díle ; timpul care acumu parea prè de ajunsu pentru a poté devasta regatulu intregu , déca ottomanii si-ar' continua calea inainte . Acésta idéa era o spaima infricosiata pentru Poloni . Mahomedu anca pentru cá se bage si mai multa terróre in inamicu , tramitte pe Caplanu Mehemedu Pasia , gubernatorele de Aleppo , si pe Chanulu Tatariloru din Crimëa cu trupele usióre la Leopole , cá se impresóre acésta cetate ; ér' elu cu grosulu armatei se pune in castre la Buciaci , pentru a-i poté urma cátu mai curendu . Caplanu merge cu trupele sale spre Leopole , devasta tóta tiérr'a pe unde ajunge , si ajungéndu inaintea cetatiei , o incongióra si face mai multe assalturi asupr'a ei .

POLONII CERU PACE

XVIII. In acésta strimtorare , candu cetatea era adusa acumu la estremu , Polonii incepura a-si vedé eróreá si au tramissu delegati la Chanulu Tatariloru in castre , cari in numele regelui si alu tierei

ilu r $\acute{o}$ ga se se intrepuna pentru ei la Sultanulu si se-lu misce a pune pace, pentru ac $\acute{e}$ sta ei se declara inclinati a lasa Sultanului patru-dieci de cetati si sate in tienutul Caminietiu, a-i respunde unu tributu (17) annuale de du $\acute{o}$ e-dieci de mii de taleri imperiali, a recun $\acute{o}$ sce pe Cosaci sub Doroshensco de amici ai loru, si a nu mai incepe nici-odata c $\acute{e}$ rta cu ei.

SI PACEA LI SE ACCORDA

XIX. Selim Ghirai Chanu ascultandu cererea si offertulu delegatiloru, i-a tramisu numai dec $\acute{a}$ tu la imperatulu, care dupa matura consideratiune a starei lucrurilor, le acc $\acute{o}$ rda pacea sub conditiunile propuse de ei, si o confirma prin nuou documentu redactatu dupa formele usitate din vechime intru compunerea tractateloru intre Poloni si Ottomani. Dupa schimbarea ratificatiuniloru, Mahomedu dimite armat'a cu inceputulu i $\acute{e}$ rnei pe acasa, si in lun'a Siabanu, anulu Hegirei 1083 se int $\acute{o}$ rce victoriosu la Adrianopole.

A. 1083

I. C. 1672

Dela anulu Hegirei 611 p $\acute{e}$ n $\acute{e}$ la 1083, ac $\acute{e}$ st'a a fostu cea din urma victoria, care a adusu ceva folosu statulu otomanu, s $\acute{e}$ u prin aquisitiunea unoru cetati, s $\acute{e}$ u prin adnexarea unoru provincii la vechile confinii ale imperiului. De aci inainte, mai alesu pe tempulu domniei imperatulu Leopoldu in Germani'a, urmara batalii infricosiate, pe care posteritatea le-ar crede cu anevoia, d $\acute{e}$ ca acelea nu aru fi confirmate cu auctoritatea documentelor publice. Pe atunci poteriile Osmaniloru au scadiutu f $\acute{o}$ rte tare prin perderea multoru regate si provincii, prin nimicire de armate intregi, precumu si prin beluri si dissensiuni civili. T $\acute{o}$ te aceste fapte petrecute in acestu mare imperiu, vediute si de noi insine, scrise chiar' de istoricii turci, le vomu narra in a du $\acute{o}$ 'a parte a istoriei n $\acute{o}$ stre cu aceeasi fidelitate si cu chiar' cuventele istoriografiloru turci, precumu amu facutu ac $\acute{e}$ sta in partea prima.

(17) *Tributu*. Insii Polonii nu n $\acute{e}$ ga, c $\acute{a}$ ei au promissu a respunde tributu; numai c $\acute{a}$ ei n'au implinitu ac $\acute{e}$ sta promissiune nici-odata; si de altminterea acestu punctu s'a stersu cu timpu de totulu prin pacea de la Suranno.

In primii ani ai domniei lui Mahomedu IV, Domnitori in Europ'a au fostu :

In Germani'a : Leopoldu I. 1658—1705.

In Franci'a : Ludovicu XIV. 1643—1715.

In Spani'a : Filipu IV. 1621—1665. Carolu II. fiulu lui Filipu 1665—1700.

In Portugali'a : Alfonsu VI. 1656—1669. si Petru II: fratele lui Alfonsu, 1669—1706.

In Angli'a : Parlamentulu dupa decapitarea lui Carolu I., 1649.—1653 ; Olivie Cromvell, protectorulu republicei, 1653—1658 ; Richard Cromvell, fiulu lui Olivieru, protectoru alu republicei in urm'a acestui-a, 1658—1660, si regele Carolu II. restabilitu pe tronu 1660—1685. *Tr. Franc.*

FINE PARTIEI ANTAL.

SP1

Din operele principelui Demetriu Cantemiru care se tiparescu sub auspiciile Societatei Academice romane, au mai esitu de sub tipariu si se afla de vendiare atatu in localulu acestei Societati catu si la librari'a Socecu & Comp.

DESCRIPTIO MOLDAVIAE

in limba originale iatina, cu chart'a Moldaviei, si unu fac-simile alu auctorului. — Pretiu lei noi 4.

DESCRIEREA MOLDAVIEI

tradusa dupa textul originale cu chart'a Moldaviei si unu fac-simile alu auctorului. — Lei noi 4.

ISTORI'A IMPERIULUI OTTOMANU

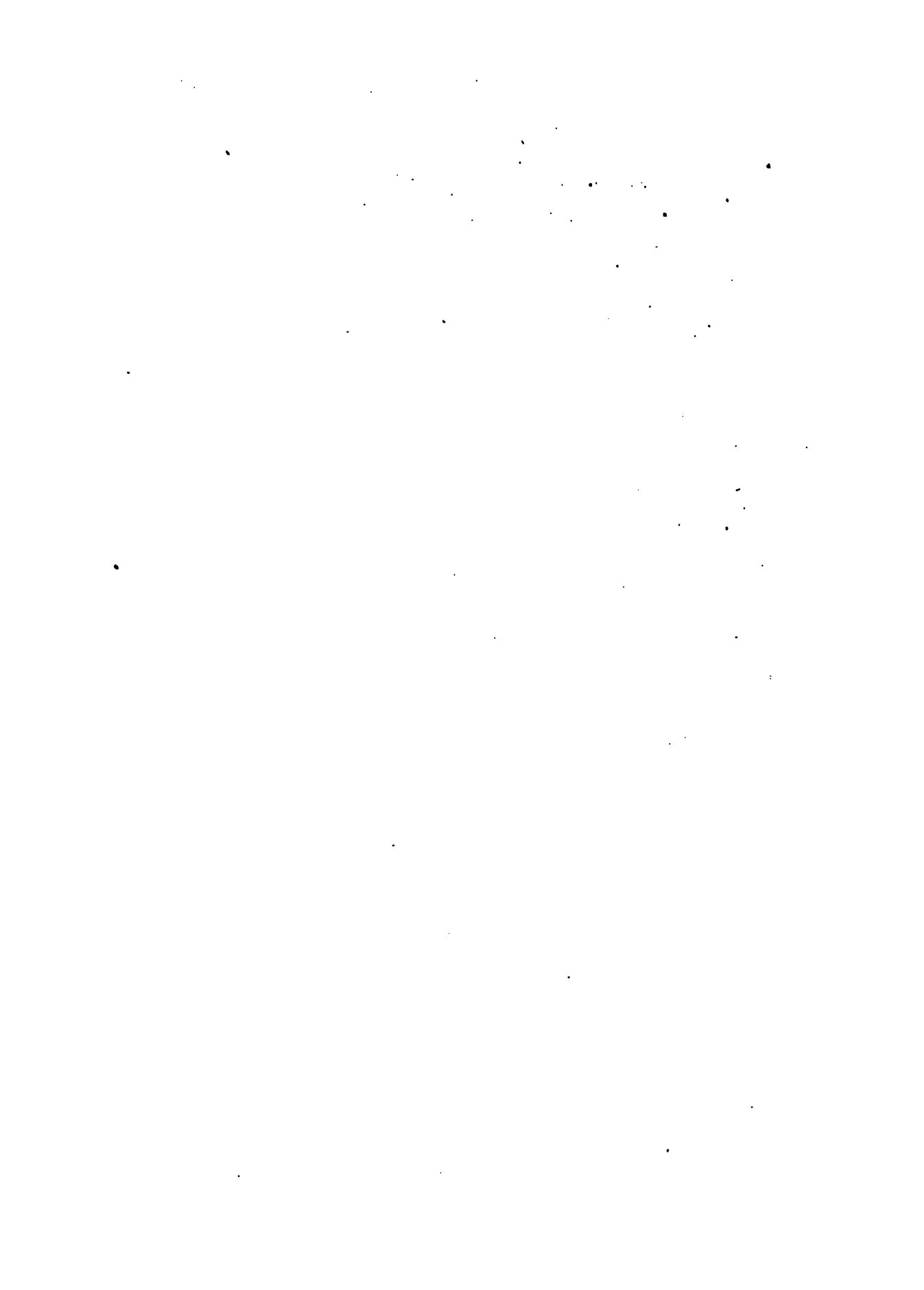
insocita de multe note instructive. Partea I pana la a. Hegirei 1083, dela Is. Chr. 1672. — Lei noi 8.

Istori'a Imperiului Ottomanu, PARTEA II, se afla sub tipariu.

2

SEP . 0 . 21

